

R E G R S / G T I T U T I O

N I C O L A E G A N E

SCRIERI

Ediție îngrijită, note și bibliografie de ILIE DAN
Prefață de ȘT. CAZIMIR

1979

DITURA MINERVA • BUCUREȘTI — 1979

PREFAȚĂ

Nuvelistul moldovean era descendentul unei vechi familii de boieri mic: și mijlocii (numele ei figurînd „în letopisițele țării și în a&ondologia lui vodă Cantemir”*) ce se putea «undri cu oarecare tradiții culturale. Despre tatăl său, postelnicul Matei Gane, scriitorul decfară : „între-boierii din Fălticeni, pot zice cu siguranță, el era cel rriai inteligent și mai cu carte : știa latinește, grecește, franțuzește, primea gazete franceze și era la curent cu tot ce se petrecea în țările occidentale” *. Doi Unchi dinspre tata ai povestitorului se îndeletniciseră și ei cu scrisul: Cb'Sfăchfe Gane ca traducător al mai multor lucrări străine, între care beletristica se afla reprezentată prin Balzac și Al. Dumas,- Enacachi Gane ca autor al unor poeme naive, *Călătoria lui Cupidon la pustii* și *Călătoria rrie In munte*. Un alt unchi, Dimitrie Gane, îl dobmdisc ca ginere pe Costache Negruzzi. Nicu Gane era așadar văr prin alianța 'cii autorul lui *Alexandru Lăpușneanul* și avea să întrețină strînse legături cu întreaga familie Negruzzi.

Născut la Fălticeni la 1 februarie 1838, Nicu Gane a armai clasele primare la cea dinrîi școala ce se înființase în orașul natal, prin grija și sub conducerea lui Neofit Scriban. „Unul dintre elevii acestei școli, chiar de la început — își va aminti scriitorul cu șapte decenii mai tirziu — aia fost eu în vristă de patru ani abia împliniți, cacl părintele meu, grăbit sa mă vadă știutor de carte, nu înțelegea să-mi pierd vremea acasă cu nebuniile.”¹ Copilul se prea poate sa nu fi fost la fel de grăbit. Un slujitor, Iordache Caton, îl purta în brațe la școala, unde, pe Ungă programul comun, mai trebuia sa deprindă de la părintele Neofit

¹ N. Gane, *Zile trăite*. Iași, Editura librăriei nouă, P. Iliescu 8c D. Grossu, 1903, p. 10.

* *Idem*, p. 13.

² N. Gane, *Serbările din Fălticeni*, în *Flacăra*, 1912, nr. 26.

și primele noțiuni de limbă* franceză. O gramatică a acestei limbi fu ascunsă de Nicu în cenușa din sobă. Din fericire, era vară, și cartea "se găsi intactă, după indicațiile făptașului însuși, ce se autodenunțase în schimbul a niscaiva cofeturi. Probabil că învățătura limbii franceze n-a fost prea rodnică în anii aceia fragezi; Gane spune undeva că prima limbă străină ce și-a însușit-o a fost cea germană, de profesor slujind u i un oarecare Ziegmary, .care era mai mult vînăior decît dascăl" și care a și aruncat îmîi germeni ai acestei pasiuni în sufletul copilandrului. Învățătura la nivelul scolii medii a dobîndit apoi Gane în pensionatul francez din Iași al iui Louis Jordan, unde gramatica se bucura desigur de drepturile ei firești, pentru ca adolescentul să poată citi în original operele de căpetenie ale clasicilor și romanticilor francezi și să verse „lacrâmi tainice" pe paginile romanului *Paul et Virginie*.

Studiile lui Gane s-au isprăvit așa cum începuseră : toarte devreme ; „în cîțiva ani mi-am sfîrșit învățătura ce pe timpul acela se putea căpăta în Iași"'. Dorința tînărului de a-și cultiva în străinătate înclinațiile spre pictură a îmîmpinat riposta uimită a tatălui („Cum, vrei să te faci zugrav ? Ai înnebunit, băiete ?"), așa încît Nicu Gane a fost nevoit să rămînă, în domeniul artelor plastice, un diletant. Tot fără voia lui, ascultînd însă de hotărîrea părintelui înarmat cu principii severe, a păsît — cînd încă nu împlinise 20 de ani — pe prima treaptă a carierei publice. Cu sprijinul unchiului sau Iordache Kermeziu, a obținut la Iași postul de secretar-translation pe lîngă directorul general al închisorilor din Moldova, francezul Dodun Desperieres. Ocupînd o încăpere în clădirea penitenciarului central, Gane avu prilejul să-l cunoască pe vestirii călău Gavril Buzatu, care în cursul unei vizite nocturne îi smulse cu prefăcută umilință 3 sorcovăți și-i făgădui să revină după „zecimală" în ziua salariului. Tînărul secretar demisiona însă chiar a doua zi. ;

Reîntors la Fălticeni, Gane — în căutarea unui mod plăcut de a-și trece vremea — primi botezul cinegetic, naș fiindu-î bătrînul vînăior Ion Turtu. Peste puțină vreme, „fără nici o stăruință din parte-mi", zice el (dar nu-i exclus să fi stăruit taică-său), fu numit membru al Tribunalului de Suceava (cu sediul în Fălticeni). Aplicația tînărului la studiul legilor îi asigură, odată cu cunoștințele trebuincioase funcției, și considerația ce inițial fusese refuzată insului „cu mustața abia răsărita", „băictan abia ieșit din școli". Anii petrecuți ca judecător coincid cu perioada atît de frămîntată a luptelor pentru Unirea țărilor române. Gane se află integrat mișcării, laolaltă cu mulți alți tineri din Fălticeni.

¹ N. Gane, *Păcate mărturisite*, Iași, Editura librăriei nouă, P. Iliescu, Grossu & Comp., 1904, p. 270.

întrunirile conspirative le țineau la mănăstirea Slatina, „unde din vreme în vreme făceam și cîte un chef stropit cu rin de cel vechi din pivnițele monăstirii" Rolul lui Gane în cadrul mișcării unioniste pare să nu fi fost neglijabil, cîtă vreme rapoartele prefectului de Suceava îl scot vinovat de înfrîngerea în alegeri a candidaților separatiști. Peste patruzeci de ani și mai bine, însăilîndu-și amintirile *Din timpurile Unirii*, Gane va reînvia cu mult haz episodul manifestației împotriva caimacacumului Vogoride, în urma căreia el însuși s-a pomenit destituit din funcția de membru al tribunalului. în atmosfera momentului, destituirea echivala cu o consacrare, și Gane fu sărbătorit ca un erou al zilei.

După proclamarea Unirii, Nicu Gane a fost reintegrat în magistratură și înaintat președinte la Tribunalul Suceava, pentru ca după un an să fie transferat la Curtea de întărituri din Iași. Curtea însă deiființindu-se, Gane fu numit prefect de Suceava și apoi mutat la Dorohoi cu aceeași funcție. Deprinderile vînătorești ale lui Gane se îndreaptă acum către perfecțiune, iot ele fiind un prilej pentru viitorul scriitor de a primi și acumula impresii, de a cunoaște locuri, oameni și întîmplări care se vor oglindi în paginile sale.

Dornic de a face carieră judecătorească, Gane fu mutat în urma cererii sale la Curtea de Apel ce se înființa la Focșani, unde însă nu zăbovi multă vreme. Un Conflict se ivi între el și un tînăr din localitate, acesta din urmă pretinzînd, ca mijloc de lichidare a diferendului, ieșirea pe teren. Din fericire pentru cei doi adversari, duelul se desfășură după tipicul descris mai tîrziu de Caragiale : „Două focuri s-au schimbat / Fără nici un rezultat...singura urmare notabilă fiind plecarea lui Gane din Focșani, „pentru a nu mai fi în gura lumii", și transferarea lui la Curtea de Apel din Iași. Ne aflăm în 1865, moment demn de menționat, căci coincide cu introducerea lui Gane în cercul literar al „Junimii" și cu alcătuirea primelor sale compuneri beletristice care au răzbit pînă la noi. Este vorba mai întîi de tentative poetice în manieră elegiac-sentimentală, „lacrimi puse în versuri", ce se alăturau unor scrieri similare ale lui Leon Negruzzi, Th. Șerbănescu, M. D. Comea etc. S-o spunem din capul locului : Gane, fixat în conștiința publică prin activitatea sa de prozator, nu a părăsit niciodată încercările poetice. Atîta doar, că în acest sector de creație s-a menținut constant pe treapta bunelor intenții. Se observă totuși un efort de autodepășire (comparația între volumele *Poesii*, 1873/și *Poesii*, 1886, rămînînd edificatoare) și se poate adăuga ca, între versificatorii mărunți ai „Junimii", Gane făcea figură destul

¹ N. Gane, *Pagini răzlete*. Iași, Editura librăriei nouă, P. Iliescu Se D. Grossu, 1901, p. 14.

de onorabilă. Un subiect de baladă (*Domnița fi robul*), propus de Gane prin 1868, fu dezvoltat de el însuși, de Iacob Negruzzi și de M. D. Carnea. Realizarea lui Gane, în ansamblu ca și în detalii, este net superioară celorlalte două. Nu e mai puțin adevărat că aprecierea publică față de poeziile lui Gane a rămas rece. După tipărirea volumului de vevuri din ISK6, ediiorul ieșean nu se mai arăta dispus să repete cu Scheletti o atare „întreprindere foarte păgubitoare”.

Revenind la perioada începuturilor, notăm debutul lui Gane ca prozator cu bucată *Fluierul lui Ștefan*, urmată peste puțină vreme de *Piatra lui Osman*. Ambele nuvele au apărut în *Convorbiri literare*, în 1867. În vara aceluiași an, Gane, împreună cu frații Negruzzi, întreprinde o călătorie prin Europa occidentală, vizitând mai cu seamă Franța și Elveția. La finele lui 1867, Gane fu transferat, ca președinte de secție, la Curtea de Apel din Focșani. Rupt de cercul prietenilor din Iași, el se lamenta în scrisori de plictisul traiului provincial, autodenumindu-se „exilatul de la Focșani”. Din funcția sa de magistrat, Gane se retrase în urma unei afaceri cu mare răsunet în epocă (afacerea Fălcoianu). Lăsând la o parte amănunțele ei, demn de relevat rămîne faptul că onestitatea i-a interzis lui Gane să absolve pe un înalt personaj 31 vremii de răspunderea acțiunilor șale criminale.

Întors la Iași, Gane îmbrățișa „ușoara carieră de avocat fără procese” ; dar nu peste multă vreme fu numit președinte al Curții de Apel din Focșani. Refuzînd să-și reintegreze „exilul”, el se mulțumi cu postul de procuror-general pe lângă Curtea de Apel din Iași. Stabilirea definitivă a lui Gane în capitala Moldovei a făcut ca legăturile sale cu „Junimea” să devină de atainci încolo foarte strînse. Este locul să spunem cîteva lucruri despre natura acestor relații. În chip obișnuit, Gane e integrat în tabăra junimiștilor *stricto sensu*: ca vechime și ca ierarhie — spune G. Panu — venea al patrulea corifeu al «Junimeii»¹. Scriitorul însuși se considera un produs al „Junimii” și a elogiat în repetate rînduri activitatea acesteia. (În 1904, cînd Gane avea să publice volumul *Păcate mărturisite*, O. Densușianu putea să întrebe cu malițiozitate: „Ce crede d. Gane despre «Junimea» nu-i oare tot un «păcat mărturisit ?”².) 1 Și totuși, o anumită opoziție, surda desigur, a fost dintotdeauna proprie lui Gane. Nu cultiva o admirație fără rezerve față de Maior eseu — dim-

potrivă — îl ironiza pe I. Negruzzi pentru asemenea atitudine; își amintește acesta din urmă : „...prietenii de ai mei, între care Nicu Gane, își băteau joc de mine din această cauză, zicîndu-mi că eu nu recunosc decît doi oameni mari în lume, pe Shakespeare și pe Maiorescu” Fără alte argumente decît cele dictate de bunul-simț, Gane își manifesta reticența față de unele teze ale gîndirii mentorului, edificatoare în acest sens fiind tirada atribuită lui Maiorescu în cadrul unui original vicleim, pus la cale cu ocazia banchetului aniversar al „Junimii” din 1883 : „Iată adevărul adevărat: La început a fost voința și voința a fost la început. Lumea nu-i decît p reprezentare. Piară ochii noștri și lumea va peri. Să vă între odată în creierul vostru obtuz că totul e nimic și nimic e totul. Iar în spații și în timp, ce există nu există, numai pare că există”³. Gane se declara totodată adversar neîmpăcat al exprimării nebuloase, vecină cu ermetismul, cultivată în primul rîind de S. Bodnărescu ; aforismele obscure ale acestuia, Gane le numea în derîdere *anafor&le*. De pe urma rezistenței îndîrjite față de asemenea scrieri, Gane s-a ales cu titlul de „președinte al celor nouă”, adică al acelora „care aveau impertinenta modestie de a declara că nu înțeleg nimic”⁴. „Erau, în definitiv — spune despre ei G. Panu — niște oameni cu bun-simț, care refuzau cu orice preț de a se preta la toate subtilitățile metafizice, la toate teoriile incoherente, la toate elucubrațiile filozofiei germane, și, avînd conștiința de sănătatea minții lor, recunoșteau cu franchețe că nu pricepeau...”⁵. Același G. Panu ne informează că grupul își schimba componența după împrejurări, dar președintele său rămînea întotdeauna Nicu Gane, care își făcea o onoare din aceasta.

În acest spirit s-a desfășurat activitatea lui Gane în cadrul „Junimii” și colaborarea sa la *Convorbiri*, de-a lungul unei perioade destul de îndelungate, care durează pînă în anul 1886. În răstimpul amintit apar și următoarele volume ale lui N. Gane; *Poezii, Domnița Ruxandra și încercări literare* (1873), *Novele* (2 voi., 1880). În 1882, Gane începe să lucreze la traducerea în versuri a *Infernului* lui Dante, din care termina și publică (în *Convorbiri literare*) primele 7 cînturi. În martie 1882, Gane a fost ales membru corespondent al Academiei Române.

Gane a depus și o susținută activitate politică, mai ales după 1870, cînd a părăsit definitiv magistratura. Pe considerente politice s-au ivit

¹ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, V, București, Institutul de arte grafice „Bucovina”, 1935, p. 60.

² G. Panu, *Amintiri de la „Junimea” din Iași*, I, București, Minerva, 1971, p. 151.

³ O. Densușianu], *N. Gane.-. Păcate mărturisite*, în *Virata*, n* > uă, 1905, nr. 2.

⁴ I. Negruzzi, *Amintiri din „junimea”*, în *Scrieri alese*, II, București, Minerva, 1970, p. 14—15.

⁵ N. Gane, *Zile trăite*, p. 154 și urm.

⁶ G. Ibrăileanu, *Opere*, 2, București, Editura Minerva, 1975, p. 282.

* G. Panu, *op. cit.*, p. 91.

și s-au accentuat cu timpul o serie de neînțelegeri între Gane și conducătorii „Junimii”. În 1883, când junimiștii s-au aliat cu I. Brătianu, Gane însuși a fost ales deputat în Constituanta și a făcut parte din comisia de elaborare a proiectului noii Constituții. Mai târziu, în 1886, o parte din junimiști s-au îndepărtat de liberali și au trecut de partea „opozității unite”. Gane rămânând însă alături de Brătianu, ruptura sa cu junimiștii era fapt îndeplinit. În 1886 se înregistrează ultimele lui colaborări la *Convorbiri literare*.

Nu ni se pare util să urmărim în detalii activitatea lui Gane pe tărâm politic. Primar al Iașului în repetate rânduri, prefect, deputat, senator și chiar ministru (în ultimele 22 de zile ale guvernării lui I. Brătianu — 1888), înhămare sa la carul politicianismului a dăunat în mare măsură creației lui scriitoricești. A doua ediție a *Novelilor*, apărută în 1886, se prezenta îmbogățită cu un volum, acesta reunind producția anilor 1880—1886. După 1886 și pînă la sfîrșul veacului, Gane nu mai publică nimic. În 1901, dădu la iveală *Pagini răzlețe*, volum cu conținut eterogen: amintiri din timpurile Unirii, discursuri, bucăți anecdotice, în 1903, sub titlul *Zile trăite*, Gane tipări o scriere autobiografică, interesantă mai ales sub latura documentară. În 1904, apăru volumul *Păcate mărturisite*, în care predomină materialul memorialistic (de pildă, bucățile *Impresiuni de călătorie* și *O baie în Marea de Nord*, evocînd împrejurări din călătoria efectuată peste hotare în anul 1867). În 1905, dispunînd de un răgaz în ale politicii, scriitorul reluă o treabă întreruptă în urmă cu 23 de ani: traducerea *Infernului*. Celor 7 cînturi tălmăcite în 1882, le adăugă într-un răstimp scurt celelalte 27. Traducerea, apărută în volum în 1906, este absolut onorabilă (mai ales dacă ținem seama că pentru Gane versificația a rămas o îndeletnicire auxiliară) și ea s-ar fi putut menține în circulație dacă nu se ivea incomparabila versiune a lui G. Coșbuc.

Anul 1906 îl readuse pe Gane în miezul frămîntărilor literare. Se inițiasă apariția *Vieții românești*. Unele întâlniri pregătitoare se ținură chiar în casele bătrînilor scriitori, pentru care ctitorii noii reviste nutreau o stimă deosebită. Și nu e desigur lipsit de semnificație faptul că primul număr al *Vieții românești*, îndată după cuvîntul *Cătră cititori*, face loc unei bucăți a lui Nicu Gane: *Cum am tradus „Infernul” lui Dăne*. Gane a mai publicat și alte scrieri în *Viața românească*, demnă de amintit fiind povestirea *Ciubucul logofătului Manole Buhuș*, care se apropie de nivelul celor înalte bune nuvele ale sale.

În anul 1908, scriitorul se pomeni, cu totul pe neașteptate, ales membru al Academiei, în locul defunctului Hasdeu. În discursul de re-

cepție, Gane, nu-și putu înăbuși o apreciere ocolită a modului cum se făceau alegerile la Academie, cu excluderea perpetuă a marilor valori: „dintre cei morți, cine ar fi putut să declare nevrednici de această înaltă distincțiune pe un Eminescu, un Creangă, un Conta și poate și alții ?”

În 1909, Gane tipări volumul *Spice*, în care discursurile la diverse ocazii ocupau spațiul cel mai larg. Ediția a 11-ă, adăugită, apărută în anul următor, este ultima lui carte. Anii din urmă ai vieții sale, Gane i-a trăit în atmosfera sumbră a războiului european, în care țara noastră avea să fie azvîrlită la rîndul ei. Dorința lui cea mai vie era „să înce-teze măcelul acesta cumplit între oameni, care e rușinea civilizației moderne”¹. Scriitorul a încetat din viață la Iași, în ziua de 16 aprilie 1916.

Rememorînd, cu diferite prilejuri, împrejurările îndelungatei lui existențe, Gane însuși a relevat, drept principala sursă de satisfacții pe care a cunoscut-o, creația literară. Și dacă era conștient de condiția precară a scriitorului în societatea vremii („Astăzi cupoanele sunt în onoare, nu rimele [-.-]. Teatrele noastre sunt goale, scriitorii noștri duc viață nenorocită și nevoiți sunt să puie stavilă unui talent nerăsplătit, pentru a se ocupa de alte afaceri care să le deie puțință de a trăi de azi pe mâini”²), dacă denunța fără ocol cosmopolitismul claselor dominante („În elita noastră socială nu numai că nu se citesc cărțile românești, dar nici măcar se vorbește românește. Am întîlnit eu însumi prin saloanele așa-numite boierești multe persoane care se cred onorate de a vorbi stricat limba patriei”³), cu atît mai meritorie ne apare stăruința lui în îndeletnicirea scrisului. Din activitatea lui politică, Gane s-a ales numai cu disprețul profund pentru „cei cu șalele, de cauciuc, care cădelnițează în vedere de foloase personale”⁴, și cu oboseala celui care ar vrea parcă să iasă din joc, dar nu mai poate, tradusă în expresia „pîrdalnică de politică”, ce revine de mai multe ori în corespondența sa. Din activitatea literară, Gane declară că a cules „liniștea către care năzuia sufletul meu. În înumea ce-mi cream singur îmi era îndămină, mă simțeam fericit; eram

¹ *Bogdan Petr'tceicii-Hasdeu, discurs, rostit la 13 mai (26 iunie) 1909 de Nicolăe Gane, cu răspuns de Iacob C. Negruzzi*, București (Academia Română, Discursuri de recepțiune, XXXII), 1909, p. 11.

² I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *op. cit.*, p. 139.

³ N. Gane, *Zile trăite*, p. 173 și urm.

⁴ *Ibidem*.

⁵ N. Gane, *Spice*, București, Editura C. Sfetea, 1909, p. 49.

departe de atmosfera dușmănoasă din lumea aieva, trăiam zile ticnite *cu ochii pe bîrtie, cu gîndul în nori*, de unde mi se înfățișa omenirea nu cum este, ci cum doream să fie”¹.

Nuvelistica lui Gane, greu de închis într-o formulă unică, se dezvoltă prin alternarea sau asocierea cîtorva surse de inspirație, între care pe locuri de frunte se situează filonul folcloric și acela al propriei experiențe biografice. Primul dintre ele se face observat încă în etapa începuturilor, cînd sugestiile oferite de balada și legenda populară sînt prelucrate într-o manieră idilic-convențională. Îi regăsim apoi, cu rezultate mai fericite, în cadrul unor povestiri cu aspect de snoavă sau parabolă, pentru ca scrierile de maturitate să ateste încă o dată receptarea influenței amintite, prin modelarea specifică a unor personaje și prin anume inflexiuni ale narației.

Prima scriere în proză a lui Gane, după cum aminteam mai sus, se intitula *Fluierul lui Ștefan*. Alcătuirea ei (ne informează autorul în *Cum am început a scrie*) s-ar fi produs în urma unei excursii la poiana Brădățelului, impresiile culeses acolo conjugîndu-se cu amintirea unor mai vechi tulburări erotice. Nu punem la îndoială exactitatea afirmațiilor, dar se cuvine să constatăm că scrierea debutantului urmărește de aproape un izvod străin: bucata *Toader și Mârinda* a lui Vasile Alecsandri, căreia prin mediu, personaje, intrigă, atmosferă îi plătește un bogat tribut. Compunerea lui Gane se subintitulează „idilă” și răspunde cu prisosință acestei calificări. Cu 18 ani mai tîrziu, autoironizîndu-și începuturile literare, Gane își va parodia scrierea din tinerețe, ceea ce dovedește că autorul însuși devenise conștient de caducitatea ei.

Piatra lui Osman, scrisă îndată după *Fluierul lui Ștefan*, este — după afirmația autorului — tot o reminiscență de călătorie. Nu-i lipsesc însă nici reminiscențele... din Alecsandri. Elogiul munților Moldovei, al locuitorilor și al traiului lor, cu care se deschide bucata, recheamă îndată în amintire rîndurile similare din *O preumblare prin munți*. Dincolo de aceasta, observăm caracterul compozit al scrierii, în care se întrepătrund idila și legenda, atmosfera de baladă și dulcegăriile pastoralei. Romanticismul bucății, evident în caracterizarea personajelor, în conducerea acțiunii, în zugrăvirea ambianței, nu ramîne fără efecte asupra stilului: „Ea voi să se apere, dar mîinile îi erau legate; voi să strige, dar vocea îi era înădușită; cuprinsă de groază ea leșină. Întunericul se făcu și mai

mare, vîntul șuiera fioros prin desimea codrului.” Demnă de reținut, pentru că inaugurează o atitudine cu anume implicații în opera lui Gane, este idealizarea traiului țărănesc în condițiile economiei patriarhale: „locuitorii Dornei duceau o viață lină și fericită. Natura le dădea cu prisosință mijloacele de viațuire și, feriți astfel de atingerea zilnică cu lumea de prin tîrguri, ei păstrară neatînsă și limba, și portul, și virtuțile strămoșești.”

Comoara de pe Rarău, înrudită cu *Piatra lui Osman*, are totuși specificul ei compozițional: legenda nu mai este înfățișată direct, ci se grefează pe descrierea unei excursii și își propune să lămurească una din tainele naturii înconjurătoare. Procedul ni-l amintește pe Alecu Russo și, la o considerare pripită, s-ar putea crede că Gane merge pe urmele lui. Scrierea lui Gane apărea însă în mai 1868, iar *Piatra Corbului* s-a tipărit cu o lună mai tîrziu (în *Foaia Soțietății pentru, literatura și cultura română în Bucovina*, nr. 6—7, junje-iulie 1868). Apropiată celor de mai sus prin elementele ei folclorice se arată nuvela *Șanta*, inspirată din viața haiducilor și marcînd unele progrese în arta narativă a prozatorului.

Cu *Privighetoarea Socolei*, în scrisul lui Gane ne întîmpină o nouă specie: nuvela sentimentală. Bucata a fost asemuită cu *Zoe* a lui C. Ne, gruzzi și într-adevăr a împrumutat multe de acolo, minus bogata culoare locală proprie nuvelei negruzziene. Se spune că, în epocă, numeroși cititori ar fi lăcrimat pe paginile acestei *Dame cu camelii* indigene. Nouă, celor de azi, ni se pare demnă de subscris opinia lui V. Pogor: „Este o literatură de apă cu zahăr”

O altă îndrumare tematică se ivește la Gane odată cu *Domnița Jiuxandra*, nuvelă de inspirație istorică. Bucății pomenite, datînd din 1873, i se adaugă cu patru ani mai tîrziu *Petru Rareș*; aceste scrieri reprezintă fără îndoială cele mai nefericite încercări ale lui Gane, simple rătăcirii ale unui talent care nu și-a croit încă albia proprie. Trecem peste dependența strictă a subiectelor față de Asachi (demonstrată, în unele studii mai vechi, prin metoda „celor două coloane”), pentru a observa viciile intrinseci, care cresc din însăși viziunea melodramatică a scriitorului. Acțiunea reprezintă o împletire inextricabilă de lupte, răpiri și asasinat. Coincidențe și *quipToquo-uri*, travestiri și presimțiri — toate aceste artificii minore își oferă serviciile în mod generos. Mai gravă ne apare însă falsificarea flagrantă a coloritului istoric prin situarea în plin ev mediu românesc a unor personaje cu maniere galante, stilate și covîrșite sub povara sentimentului. Ceea ce merită mențiune favorabilă în narațiunile „istorice” ale lui Gane, ca elemente ce vor căpăta mai tîrziu

¹ N. Gane, *Zile trăite*, p. 179 și urm.

² N. Gane, *Păcate mărturisite*, p. 249 și urm.

¹ G. Panu, *op. cit.*, II, p. 38.

ampliare și rezonanță în cadrul unor scrieri izbutite, sînt accentele de basm sau de cîntec bătrînesc care se fac auzite pe alocuri: „și în calea lui se călăuzea de paserile zburătoare, de luceafărul zilei, de stelele de noapte, asculta pămîntul, întreba văzduhul, și niciodată nu rătăcea" (*Domnița Ruxandra*); „Ia mai bine să facem pace împreună și să sărutăm de bună înțîlnire drăgulcana asta de ploscă, doar ne-om mai încălzi la inimă și ne-om mai îndulci vorbele.» Udrea trase un gît din plosca cu vin, apoi o întinse lui Petru : «Da-ți minia după spate / Și s-o bem în jumătate !...»" (*Petru Rares*).

Începutul, timid încă, al unei noi și fecunde orientări în activitatea lui Gane îl marchează bucată *Vînătoarea* (1874). Pentru prima oară, autorul face apel la experiența lui directă, spre a înjgheba un soi de „reportaj” despre rosturile și datinile unei îndeletniciri pe care știm că a practicat-o cu sîrg. Ce-i drept, balastul idilic-sentimental al scrierilor anterioare n-a fost încă aruncat peste bord. Portretele convenționale, comparațiile abstracte n-au dispărut. Dar în paginile care evocă popasul vînătorilor, transcriind cu multă verva încrucișarea neistovită de glume și istorii incredibile, Gane face dovada că și-a descoperit înzestrările autentice, a căror valorificare nu va întîrzia.

Sătul de peregrinările sale prin lumea pasiunilor înflăcărare și a deznodămintelor funeste, Gane își exprima — încă prin 1870 — intenția de a compune o nuvelă „într-un stil umoristic și care nu va avea sfîrșitul așa de lugubru ca celelalte” *. Nuvela proiectată va apărea patru ani mai tîrziu, cu titlul *Hatmanul Baltag*, în subsol autorul notînd „Imitațiune după Dickens”. Bucata atestă asimilarea creatoare a procedeelelor umorului dickensian, care produc efecte nebănuite prin aplicarea la realități arhaice locale. Narațiunea debutează pe tonul basmului tradițional („În vremea de demult, pe cînd cocoanele se numeau *jupînese*, iar boierii mergeau la Divan cu călămările în brîu, trăia în țara de jos a Moldovei un tînăr boier de starea întăi, cu numele Baltag”), pentru ca apoi să facă loc unor accente de cu totul alt ordin, corespunzătoare unei viziuni stilizate eroi-comic, inedită ca timbru și de o savoare netăgăduită : „Cînd hatmanul Baltag suna din corn în zori de ziuă, pe vîrfurile dealului, cei doisprezece -ciraci ieșeau grabnic în calea sa, cu durdele în spate și cu ploștele la brîu, și din grăsimea celui întăi urs ucis în bîrlog, hatmanul își ungea mustețele. În toate sările ei beau vin vechi de Odobești pană ce cădeau sub masă, iar hatmanul, care dintre toți era cel mai aprig sugător al gărăfilor pline, rămînea totdeauna cel din urmă în picioare, privind cu dispreț ciracii săi căzuți.” De la Dickens, a cărui înriurire

pe linia subiectului se rezumă la colocviul hatmanului cu năluca morții (comparabil întrucîtva cu convorbirea dintre Scrooge și fantoma lui Marley, din *O poveste de Crăciun*), Gane deprinde arta de a strecura poante ironice cu prefăcută nevinovăție : „Cei doisprezece ciraci cu ciubote de iuft se îngălbîniră groaznic la față, nu însă și la nasuri, a căror văpsea era neschimbată” ; sau : „Un freamăt surd se răspîndi în >ală, și fiecare dintre ciracii Ini Baltag, cunoscîndu-l om hotărîi, gata a-și prefăce vorbele în fapta, se scarpină cu îngrijire pe spete”. Oferind haină alegorică unei idei prețioase — aceea că viața merită să fie trăită —, *Hatmanul Baltag* ocupă, prin factura sa stilistică, o poziție oarecum izolată în opera lui Gane și în ansamblul literaturii noastre. Notăm în paranteză că scrierea lui Gane a inspirat un libret de operetă, alcătuit în colaborare de I. L. Caragiale și Iacob Negruzzi. Opereta, a cărei muzică a fost compusă de E. Caudella, s-a bucurat la vremea ei de succes.

Astronomul și doftorul, urmînd imediat după *Hatmanul Baltag*, se plasează sub semnul tradiției autohtone a lui Anton Pann. E o snoava cu tîlc, o parabolă. În aceste cadre, Gane se simte la largul său, se mișcă cu multă înlesnire, cucerind prin spirit și vioiciune. Tonul hîtru, pus pe șagă (tradus în formule ca „mămăligă mai mare decît pălării astronomului”) se conjugă cu simetriile specifice anecdotei, totul convertîndu-se într-o remarcabilă reușită literară. Sub veșmîntul snoavei se ascunde apologia glumeață, plină de savoare și bonomie complice, a îndemînărilor fărănești primitive, care se dovedesc totuși superioare unei științe uscate, pedante, rupte de viață. Este în fond un elogiu al omului simplu, și nu cel din urmă în opera lui Gane : „Era toamna, pe cînd, vorba ceea, gospodarii își număra bobocii, iar rîndunelele își caută de drum. Nu departe de hotar se vedea un sătulean înecat în fumul ieșea de prin ursoaice, sămn ca pretutindene fierbeau oalele la foc. căci era înspre sară, pe cînd oamenii se pregătesc de ale mîncării și odihnei. Călătorii intrară în cea dintăi casă din marginea satului, unde locuia Niță Blehan. Niță îi primi după obicei cu inima deschisă și fără sa-i întrebă cine sunt și de unde vin. Femeia lui privighea oalele la foc, și cinci copii în jurul ei, hîrjonindu-se între dînșii, trăgeau din vreme în vreme cu ochii la străchinile de pe masă. Masa, așezată în mijlocul odăiei, era joasă, pe trei picioare, și pe dînsa fumea o cogemite mămăligă, mai mare decît pălăria astronomului, încunjurată de trei străchini : una cu slănină, alta cu varza și a treia cu ardei. Femeia așeză apoi pe masă oala de la foc, în care pregătise un minunat borș cu fasole amestecat cu ceapă, a cărui aburi îmbătau mirosul nerăbdătorilor copii.”

Prin *Două nebunii*, umorul de factură populară pătrunde din plin în opera lui Gane. Bucata reprezintă un soi de versiune autohtonă a

* I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș. *op. cit.*, p. 123.

Nevestelor- vesele din Windior, putînd fi asemănată dealtfel și cu *Rusaliile* lui V. Alecsandri. Prin intermediul unei stratageme, isteța Mariucă izbutete să lecuiască dintr-o dată „două nebunii” : aceea a bărbatului ei, tulburat de nălucile geloziei, și aceea a străinului călător căruia îi fugeau ochii după nevestele altora. Un vicleim *sui generis*, agrementat cu ritualuri vrăjitorești, se desfășoară sub privirile speriate ale celor doi „preopinenți” ; invocarea forțelor malefice, înspăimântătoare desigur pentru neinițiați, păstrează altminteri întregul haz al supralicitării bufone : „Voi, duhuri rele, / Napăști, bebele / Ce la răspinteni va ațineți / I Voi, vîrcolaci, / Vlăstari de draci / Ce-n cornul Junei culcuș aveți! / Stafii, rusale, f Glasuri de jale / Din heleșteuri, mlaștini adînci! / Buhne bălțate, / Sus cucuiate / Pe boldul casei și-n vîrf de stînci! / Acum îndată vă adunați, / Aduceți sînge de nouă frați, / Coadă de șoarec înaripat, / Dinte de șarpe înveninat...” etc. Stilul lui Gane a cîștigat în sobrietate, concizie și echilibru: „El mergea cu pași grăbiți, iuțit de gerul dimineții; și din pieptul său ieșeau aburi deși ce-i albeau mustețele. Soarele era cu dinți, pădurea încărcată cu promoroacă, și în urma lui satul abia se zărea dintre valurile troianului.”

Acumularea lentă a unor contraste comice și surpriza finală conferă aspect anecdotic nuvelei *Duduca Balașa* (1876). Gane speculează și iarăși (ca și în *Astronomul și doftorul*) umorul inadaptorii. Eroina titulară, tip de văduvă prudă, pudică și morală ca o guvernantă engleză, j se află pusă — cu prilejul unei excursii alpine — în fața tuturor situațiilor care i-ar putea contraria deprinderile delicate. Mai amuzantă este însă convertirea neașteptată din final ; în brațele baciului care o salvase din ghearele unui urs fioros, severa duducă se trezește cuprinsă de o „tainică tulburare” : „Cine-ar fi zis că ea, care venise în munți cu scop 4 sa privegheze asupra neispititelor tinerețe ale Elenei, va căde însăși în cea mai primejdioasă ispită”.

Pentru a compune *Cinele Bălan* (1876) și continuarea intitulată *!ri% vacanțe* (tipărită trei ani mai tîrziu), nuvelistul face primele sondajfi adînci în amintirile sale personale (*Vînătoarea* fusese o simplă- tenta- j tiva). Rezultatul este dintre cele mai fericite. În memoria afectivă a lui Gane, trecutul îndepărtat ocupa un spațiu de favoare: „șin mai bine minte întîmplările de acum 40 de ani decît acele de ieri!” Nuvelele îi v discuție își trag de aici o primă și mare calitate : prospețimea evocării. *Cinele Bălan* reconstituie în chip viu trăirile sufletești ale copilului care | pleacă în vacanță, încheagă — sumar, dar expresiv — portretul vizitiului Constantin ; umorul simpatic al scriitorului punctează frecvent nara-

țiunea : „Gavanoasele cu dulceți mi le-a luat profesorul, deși, în buimăceala mea, nu țin minte să i le fi dat, însă el mi-a mulțarnit”. Nuvela se arată deficitară sub raportul compoziției, prima ei parte (drumul cu trăsura) prelungindu-se inutil, în favoarea unor descrieri de natură complet lipsite de culoare. Supără de asemenea abuzul de exclamații, invocațiile și repetițiile. Dar toate aceste defecte sînt compensate generos în a doua parte a nuvelei, care oferă o analiză remarcabilă a sentimentului fricii. Popasul de noapte la casa veche și pustie a lui Talpan, vedeniile tulburi ale insomniei pricinuite copilului de povestea terifiantă a bătrînei Axtnia — iată pagini dintre cele mai izbutite în ansamblul operei nuvelistului ; „în același timp prinsei să observ și odaia în care aveam să petrec noaptea. Toate erau vechi împrejurul meu. Scaunele erau de nuc, cu spătare nalte și cu răzămători pentru mîni, sămănînd mai mult a strani decît a scaune; crivatul asemenea era așa de nalt, încît un copil nu s-ar fi putut sui în eș un ceasornic cu cuc, care bătea jumătățile și sferturile, era aninat deasupra unui scrin asemenea vechi, iar pe scrin ardeau două luminări așezate în niște sfeșnice de argint de-o formă cum numai pe la biserici se văd. La ferestre spînzurau niște perdele de adamscă aninate în mici veriguțe ce se înșirau pe o varga de fier. Intr-un cuvînt, înfățișarea odăiei îmi amintea timpurile cele bătrîne despre care citisem numai prin cărți. Dar ce mă interesa mai mult în îmbrăcămîntea acestei odăi era un portret vechi de familie, zugrăvit în oloi și afumat, care înfățișa o cucoană bătrînă .cu zulfii dinainte, cu un motoc deasupra capului, cu horbote împrejurul gîtului așa de mari, încît capul ei părea așezat pe o tîpsie; însă, lucru curios, dacă i-ai fi scos zulfii, motocul și horbotele, ai fi zis că-i, bucățică ruptă, baba care tremura pe scaun dinapoia mea.” Ca analist al spaimei, înaintea lui Dui-Uu Zamfirescu și a lui I. L. Caragiale, N. Gane este excelent. Progresele artei sale scriitoricești sînt vizibile și în atenția pe care începe să o acorde, deliberat, accentelor oralității : „Baba urmă mult timp pe tonul acesta, amestecînd mereu cuvintele : *să nu spun minciuni, de-a puterea fi, Dumnezeu s-o ierte, n-ar fi de-o măsură*, dar eu n-o mai auzeam...”

Bucata *In vacanțe* ne introduce într-o anume ambianță socială, pe care Gane o explorează cu știința și îndemînarea unui bun pictor de moravuri : lumea micilor boieri de țară, patriarhali și ospitalieri, care se îmbracă în anterior și trag din ciubuc, dau poruncă lăutarilor să le cînte vechi manele și fac apologia timpului de odinioară : „— Ce-mi spuneți voi mie, bonjuriștilor!... strigă el deodată, uitîndu-se țintă la mine. Atunci erau vremiile cele bune, pe cînd se cînta *Ah! suflete, ah!...* Atunci era țara acoperită cu stupi de miere, cu herghelii de cai și cu turme de vite!...” Investigarea cu accent critic a acestui univers social definește

¹ N. Gane, *Zile trăite*, p. 18.

în Gane un antecesor al lui Sadoveanu ; cu aceeași valoare de prefigurare se citează adesea pagina consacrată dimineții pe iaz : „balta deșteptată prinse să se frămînte în jurul meu. Un popor întreg de paseri furnica acum în toate părțile; bîtlanii cu cataligele lor întinse se roteau în cercuri mari deasupra apei, găintsile sprintene săreau de pe nufăr pe nufăr, stoluri de grauri se zburataiau prin stuh, făcîndu-și spaimă de vîntul ce cînta prin trestii; apoi răgiți, pascari, rațe, cufundări, cîntau, se jucau pe apa și-n văzduh fără grijă de primejdia ce-i amenința,' iar eu stam tu pușca la ochi, încurcat, bezmeticii, neștiind în ce SJ dau."

Sfîntul Andrei, publicată în-1879, amintește prin unele aspecte de *Cinele Bălan*. Și aici întîlnim figura unei slugi patriarhale ; și aici Tensiunea se bizuie pe confirmarea aparenta a unei superstiții. În *Cinele Bălan*, vizitiul îl avertiza pe băiat că „nu-i bine să ne întoarcem îndărpt". Dincoace, bătrînul și credinciosul Ion se împotrivesc purcederii la drum de seară în ajunul Sfîntului Andrei, cînd strigoii se ațin pe la răspîntii. Stăpînul ignora însă avertismentul și trage nefaste consecințe, din fericire numai în vis, căci somnul îl doborîse pe canapea pînă sa se fi înhămat calul la sanie. Trecerea de la realitate la vis este regizată cu anta dibăcie încît cititorul nici nu prinde de veste. Visul însuși nu ramîne la nivelul simplei convenții literare, cî însumează consemnarea exactă a proceselor onirice autentice: evanescența imaginilor, modificarea proporțiilor, viziunile mirifice sau inspăimîntătoare, incoerența cu aspect; de verosimilitate, impresia de vis în vis, pierderea măsurii adecvate ai timpului, convertirea fabuloasă a zgomotelor percepute dinafară, senza-^t^c de imponderabilitate, plutire, zbor și cădere — nimic nu e dat! uitării.

Anul 1880 înseamnă pentru Gane publicarea celor două nuvele care întruchipează cel mai înalt nivel al creației sale și cunosc o binemeritata popularitate; *Aliuță* și *Petrea Dascăul*. În *Aliuță*, Gane se dovedește un meșter consumat al artei de povestitor. În virtutea unei convenții cu uzi frecvent, nuvelistul „cedează" aceasta măiestrie bătrînului său tată, care desfășoară „o istorie a lui din copilărie", iar pentru sine păstrează rolul auxiliar de a zugrăvi ambianța și de a consemna reacțiile ascultătorilor. *Aliuță* nu e o simplă povestire cu cadru, căci interferența celor două planuri — actual și narativ — se produce continuu, subliniind mai ales momentele cruciale ale istorisirii: „— Ce ți s-a întîmplat? îl întrebaram noi nerăbdători" ; sau : „Spăriați, ca și cînd această scrisoare ar fi venit în momentul cînd tata ne povestea, noi ne îngrămădeam unul în altul dinaintea focului și, plini de neastîmpăr, cu ochii mari deschiși așteptam sfîrșitul istoriei". Reînviind o vreme evasimitică, povestea bătrînului capătă în chip firesc inflexiunile basmului : „De-atunci, fost-au mulți

călători oprîți în drum, multe case boierești călcate, multe poteri îm-prăștiate, și iarăși multe pungi cu bani împărțite la săraci, și multe vaci cu viței dăruite la văduve și orfani, așa ca unii îl blăstamiau și alții îl binecuvîmau, iar Bujor domnea nesupărat peste moșii, drumuri și păduri, și vestea despre d'nsul merse departe până-n țării; vecine". In-versiuni, repetiții, frecvența imperfectului — iată iot atîtea trăsături care evocă în chip nemijlocit folclorul, ca să nu mai vorbim de numărul magic : Bujor are doisprezece tovarăși (cum tot doisprezece erau haiducii din *Santa*, ciracii hatmanului Baltag și copiii aceluiași). Dar tonului potolit de hasm i se substituie altul, atunci cînd — din ameninșare virtuală — Bujor se transformă în primejdie iminentă. Orele teribilei așteptări sînt redade magistral. Evenimentele se ierarhizează strict, conform succesiunii și duratei lor specifice, în funcție de acestea fiind distribuite și timpurile verbale; „Două oare srattirîm așa în așteptare... cînd deodată omul din clopotniță *prinse* să sune. El *zărise* un colb pe muchea dealului învecinat și, puțin după aceea, numără treisprezece în cîi călări care *sr iviră* pe muche, unul cîte unul, și *se coborau* acdm pe drumul ce ducea la curte. Un fior *trece* prin inimile tuturor" (SJI.). Senzației de tărăgănare insuportabilă: „In același timp clopotul suna mereu a recrrî^te. și cu atît mai mult suna. cu cît haiducii se apropiau" îi ia. lacul *h* un moment dat percepția acută, directă, pe care indicativul prezent o reliefează puternic în context: „Ajuns dinaintea bisericei, Bujor deodată *se oprește*, ia la ochi pe clopotar, și... o! Doamne, ce văzui

Pe fondul acestor împrejurări dramatice se proiectează, învăluită într-un nimb de duioșie, figura bătrînului turc Aliuță, pe care fualismul islamic nu l-a împiedicat să tragă iataganul și sa moară luptînd pentru apărarea casei ce-l adăpostise. Prin zugrăvirea acestui chip, umanismul lui Gane își dezvăluie cele mai profunde și autentice vibrația Totodată, realismul scriitorului a devenit mai consecvent. Optica populară l-a călăuzit pe Gane acît în prezentarea bătrînului turc, conformă mentalității oamenilor simpli, a căror solidaritate ignoră deosebirile etnice, cît și în înfățișarea haiducului Bujor, care manifestă o atitudine plină di noblețe și lealitate. În *Șanta*, haiducul se arăta a fi luat clica codrului pentru a scăpa de zapcîlic, de bir și havalele, dar el nu apSrea mea în chip de justițiar anarhic care caută a întemeia dreptatea prin redistribuirea averilor. Aceasta imagine, corespunzătoare viziunii populare și realității istorice, o întîlnim în *Aliuță*: „Maică, nu mai pînge: eu merg să fac dreptate în țară ; să ieu de la cei bogați, să dau la cei sm.ici, și ^ă stric legile cele răle făcute de domnie."

Petrea Dascălul își situează acțiunea în vremea premergătoare Unirii, epocă de care lui Gane îi plăcea să-și aducă aminte. Cei doi lorzi englezi care, după isprăvirea războiului din Crimeea, își croiesc drum prin Moldova cu dorința de a vîna urși, oferă nuvelistului pretextul de a înfățișa — prin optica lor ingenuă — stările și moravurile de atunci ale țării. Procedul, luminist ca origine, a mai fost utilizat la noi de Alecsandri, în *Balta Albă*, și chiar în afara cadrelor epice, de A. Russo în *Poezia populară*. Gane face din el aici un instrument al intenției arheologice (care a însuflețit și pe alți scriitori ai noștri, tipic rămînînd Ion Ghica), aceea de a conserva literar fapte, împrejurări, îndeletniciri cărora evoluția istorică le-a rezervat o grabnică dispariție. Elementele de acest gen se afla sublinate, în narațiunea lui Gane, prin formula cu care lorzii își exprimă flegmatica uimire.

Cadrul odată definit, este introdus *Petrea Dascălul*, care are numeroase trăsături comune cu unii eroi ai basmelor noastre, de felul lui Călin Nebunul, Stan Bolovan etc. Asemeni acestora, el și-a descoperit cu întîrziere vocația. La fel cu ei, își ascunde curajul și dibăcia fără pereche sub o înfățișare umilă, stîngace, care stîrnește cel puțin neîncredere. Și totuși, *Petrea Dascălul* a ucis un număr considerabil de urși; chiar sub ochii lorzilor va mirui încă doi. Acestui contrast funciar, de inspirație vădit folcloric, i se adaugă în nuvelă un altul, ținînd de comicul inadapării. Cei doi lorzi au efectuat pregătiri minuțioase — chiar de ordin vestimentar — în vederea vînatării de urși, dar la Moldova alta e rînduiala; pentru a ucide dihania trebuie să te lîrăști pe brînci în bîrlogul ei, cu o luminare lipită de buza puștii. Nuvelistul însoțește cu subțire ironie reacția fiilor Albionului în fața acestui neașteptat spectacol: „Iar celalalt lord, cuviincios ca totdeauna, își ștergea cu batista sudoarea de pe frunte, provenită negreșit din căldura soarelui...” Măiestria scriitoricească a lui Gane găsește și alte mijloace pentru a potența contrastul comic. Iată, de pilda, cît de armonios se desfășoară cadențele acestei perioade, și totuși, în cuprinsul ei, cîte obstacole nu se ridică în calea falnicilor lorzi: „Trei ceasuri întregi el suira mereu în sudoarea frunții, și nu o data englezii se împiedicară de bolovanii de pe drumul strîmt și pietros al muntelui, nu o dată» pălăriile lor, împodobite cu pene de struț, se aninară de crengile brazilor, nu o data se văzură siliți să dete mina lui *Petrea Dascălul* prin locurile unde prăpastia se prea apropia de cărare...” Prin folosirea unor atari procedee, ca și prin rotunjimea ireproșabila a întregului, arta lui Gane atinge treapta clasică a evoluției sale. Acestor tipare le încredințează autorul elogiul, în spirit popular, al meritului disimulat sub aparențe neînsemnate.

În 1880, opera lui Gane se afla, cum spuneam, la zenit. Dincolo de această dată, în scrisul prozatorului încep să se manifeste repetiții și scăderi. *Zgîreittul* (ISS1), basm cu intenții moralizatoare, este corect, dar lipsit de pecete originală. Din același an datează *Stejarul din Borzești*, legendă istorică după un subiect propus de Vasile Alecsandri: *Ion Urdilă* (1883), împreună cu *Ura din copilărie* (1885), prezintă un schimb de confidențe efectuat de doi amici, sub privegherea focului care pîlpîie în vatră. Istorisirea lui Constantin evocă ambianța nuvelei *h) vacanțe*. Ne aflăm din nou în lumea micilor boieri de țară; de astă dată asistăm la declinul unei gospodării patriarhale, sub privirile îndurerate ale unei slugi de credință, bătrînul Ion Urdilă. În țesătura nuvelei se mai împletește însă și alt fir, care o complică inutil: dragostea dintre Constantin și Ilinca, „fată de suflet a morăriței”, sentiment dezavuat — pe motivul nepotrivirii sociale — de către Ion Urdilă, care pe pragul morții mărturisește a fi el tatăl fetei. Sentimentalismul dulceag al începuturilor lui Gane își manifestă recrudescența în aceste pagini.

Ura din copilărie (confesiunea celui alt prieten, Gheorghie) reprezintă întoarcerea aproape nedisimulată la preferințele și procedeele din *Privighetoarea Socolei*: pasiuni dezlănțuite* tirade, omoruri — la care se adaugă menținerea constantă în umbra misterului a unui personaj ce întruchipează Adversitatea, dotat fiind cu perseverență, malignitate și ubicuitate diabolică. Tema, care ar fi putut dobîndi dezvoltare hoffmanescă, este compromisă prin tratarea ușuratică și izbitoarele deficiențe ale compoziției (avatarurile amoroase ale povestitorului neavînd nici o aderență cu subiectul). Gane însuși mărturisea că lucrarea era mult «muncită* și își exprima, teama să nu fi ieșit „șchioapă” K

Dintre scrierile pe care Gane le-a publicat în 1886, o mențiune se poate acorda bucății *Doua zile la Sîmnc*, atestînd prezența unei înrînurii neașteptate: aceea a lui I. L. Caragiale. În persoana lui Nae Peruzescu facem cunoștință cu un frate bun al lui Rică Venturiano. Asemeni aceluia, eroul lui Gane este arhivar și „publicist”, versifica bilețele sentimentale („De nu vrei să mor / Sugrumat de amor, / Deseară la 9, pe-al Slănicului mal / Ah, vino în dosul biuroului postai!”), înregistrează o confuzie din vina obscurității nocturne și are perspectiva de a „dobîndi mandatul de deputat, care îi va deschide calea spre portofoliul Cultelor și al Artelor”. Infiltrațiile carapalești nu se opresc aici. Ele se vădesc cu limpezime în-pasa}ele care ridiculizează frazeologia demagogică burghezo-liberală: „Marele EKade, 31 din fața Universității, a fost înaintemergatorul și noi aștialalți suntem urmașii lui i” ; „Auzi, nu-i cabină li-

* I. E. Tourouțiu și Gh. Cardaș, op. cit[^] p. 119.

beii, într-o țară liberă!"; „Apoi, dumneata nu știi ce rasa dă cai am eu [„.] d-ăi care mănâncă jărătic, cum zice poporul suveran într-una din poveștile sale". Exclamații ca: *onorabile, stimabile, cer cuvântul *e* așază automat sub semnul *Scrisorii pierdute*. De adăugat atenția tară precedent la Gane pentru culoarea regională a exprimării personajelor. Penzescu, descins din București, vorbește cu : *dă, p3, ăl, acilea, cevațlea, adresatara, opritară* ș.c.l. Perechea moldovenească Arghir-Luxița produce în schimb formule ca : *sărăcan de mine, nu-și încape în chele de fudulie, ar ki ghme să mai hărțuți cîrmuirea, pojarul aista, lumea chiere și -oi vă drăgostiți* etc.

O anecdotă fără pretenții (*Dac-a vrea Dumnezeu*) este ultima bucată tipărită de Gane în 1886. Urmează îndelungata pauză (15 ani) pe care politicianul a impus-o scriitorului. La reluarea activității literare, Gane nu va mai regăsi forțele de odinioară. Atenția cititorului zăbovește în treacăț asupra unor bucăți palide, precum : *Zi-i patimă și te mîntuie (Pagini răzlețe), Boală cu leac, Catrințaț (Păcate mărturisite), O unică* •excepție ne întîmpină în *Ciubucul logofătului Afanole Buhuș (Viața românească, nr. 4, 1906)*. unde regăsim cele mai bune trăsături ale navelor de odinioară. Într-un stil energic, vioi, proaspăt („Surugiii plesniră din harapnice ; cei opt poștalioni suri, bine hrăniți și iuți de picior, înhămați în șir, porniră prin poarta curței în trap mare și, după D jumătate de oară de mers spornic, conul Manoițe Buhuș pierdu din vedere satul și casa boiereasca de pe moșia Buhușul, unde nu avea să se întoarcă decît poate peste vreo șase luni, Cîte nu se pot întîmpla într-atîta amar de vreme !"), Gane narează peripețiile unui boier de modă veche purces în călătorie spre capitala Franței. Pe aceeași temă, Alecsandri ar fi putut scrie un cînticel comic, *Sandu Napoila în voia*). Toate înfățișările civilizației apusene, care deșteptaseră admirația receptivului Dinicu Golescu, stîrnesc acum disprețul și iritarea ruginitului logofăt. Tată imaginea sa despre Viena: „încotro te întorci case-nalte cu șapte rînduri, uliți strîmte, înghesuială mare de lume și n-auzi vorbind decît nemțește. M-am dus la palaturile împărătești crezînd c-o fi ceva de ele. Cînd colo, ce sa văd, niște vechituri afumate; proaste acareturi pentru un cogemete împărat." Culmea enervării i-o rezervă însă Parisul, unde va afla" uluit că robul țigan Ciordilă este egalul său și că n-are dreptul -să-l bată. Asemeni lui Dincă din *Emanciparea țiganilor* a iui G. Ston, Ciordilă respira pentru scurtă vreme, Ia Paris, aerul libertății. La întoarcerea în țară primește 15 lovituri de ciubuc din partea stăpînului. care îi semnează apoi cartea de iertare din robie. Se întîmpla însă ceea ce povestise și Alecsandri în *Vasile Porojan*: fostul rob se întoarce „slab, prăpădit, rufos", dornic să-și reintegreze vechea condiție. Este atunci

„promovat" în categoria clăcașilor. Gane se arată înclinat să idealizeze trecutul patriarhal (tendința ce nu-i fusese străină nici în scrierile sale mai vechi), dar atitudinea care inspiră acest elogiu iese nemijlocit la iveală: „In vremile cîie batrînești, vremi de belșug, pe cînd boierii ședeau Ia moșiile lor și vara, și iarna. Iară alte griji decît grija cîmpului și a gospodăriei lor, și aveau hambarele, coșarele și cămările totdeauna pline cu cele trebuitoare la o casă boierească..."

Op*r,î lui Gane n-a beneficiat de prea multă atenție din partea criticii literare. Eugen Lovinescu, incercînd o explicație, mărturisea dețchis: „Ferice de scriitorii ce oe-au. legănat primii ani ai tinereții noastre literare. I-am citit cu nesațul și evlavie. I-am admirat — și pe urmă, nu i-am mai citit cu ochii triști ai criticei". G. Călinescu pomen;a, în *Viața lui Mihai Eminescu*, de „literatura mediocră și leșinată a lui Nicu Gane". *Istoria literaturii române...* va corecta radical această opinie, atribuîndu-i scriitorului meritul „de a fi deschis drumul navei române cu treizeci de ani înainte de apogeul ei" ". Aprecieri favorabile operei lui Gane formulareră, mai din vreme, cîțiva fruntași ai scrisului românesc. Alecsandri îi scria prozatorului în 1876: „Ați descoperit o vină frumoasă de exploatat. Dați cu sapa înainte, sigur fiind că veți găsi în adevărații cunoscători de artă niște aprețuitori sinceri. Eu sînt din numărul acelor care găsesc o mare plăcere a vă ceti scrierile și a le recomanda precum merită." ¹ în 1882, în *Familia*, Slavici lua apărarea navelor lui Gane împotriva unui detractor obscur, subliniînd îndeosebi însemnătatea lor pentru dezvoltarea limbii literare. In 1905, același Slavici, răspunzînd unei anchete², desemna în. Gane pe novelistul român preferat. La trecerea dincolo de hotarele vieții, Gane primea acest cald omagiu din partea lui Mihail Sadoveanu, care îl număra printre dascălii săi : „Proza lui armonioasă, care ne-a îneîntat orele de vis ale tinereței, care și astăzi ne despăgubește de o parte din vana, complicata și pretențioasa literatură a prezentului, proza lui nesilită se desfășoară firesc și lin ca o priveliște a blîndeii noastre Moldove" ³.

¹ E. Lovinescu, *Critice*, VI, București, Editura Ancora, Alcalay 8c Calafeteanu, 1921, p. 140.

² G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pin* în prextnt*, București, F.P.L.A., 1941, p. 377.

³ I. E. Tourouțm, *op. cit.*, voi. IV, 1933. p. 480.

⁴ *Nuveliști în viața din Regat*, în *Lucaefărul*, 1905, nr- 15—16.

⁵ *Mișcarea*, Iași, 1916, nr. 87.

De o justă prețuire s-a bucurat Gane în cercul *Vieții românești*. Prin persoana lui, revista care milita pentru afirmarea specificului național în literatură stabilea o legătură vie cu orientarea inițiată în «colul precedent de *Dacia literară*, din al cărei imbold fecund decurgeau virtuțile majore ale prozei lui Gane. Căci, așa cum judicios remarca Ibrăileanu: „Prin fondul și forma nuvelor sale, el face parte mai degrabă din curentul *Dadei literare*, al *Propășirii* și al *României literare*, decât al *Convorbirilor*, în orice caz dintr-un curent intermediar, de tranziție.”¹ Aceasta înrudire structurală o înregistrase încă mai demult conștiința publică, de vreme ce într-un ziar al timpului Gane era denumit „Alecsandri al prozei noastre”.

Înrurirea lui Alecsandri se vedește mai ales în lucrările de început ale lui Gane, cărora idilismul manifest le interzice accesul la prețuirea noastră. Sa nu uităm totuși că Gane făcea primii pași într-un domeniu necexplorat, zugrăvind cele dinții chipuri de țărani din nuvelistica noastră și încercând a le dezvălui bogata viață sufletească. În nuvele ca *Fluierul lui Ștefan* sau *Comoara de pe Rarău* întâlnim totodată sesizarea timidă a diferențelor sociale din sînul țărănimii, care generează conflicte ascuțite și înalță în calea sentimentelor obstacole de netrecut. Aceste scrieri ale lui Gane au fixat unele jaloane pentru dezvoltarea ulterioară a nuvelisticii noastre; ele pot fi citate² printre izvoarele nuvelor LU caracter idilic ale lui Ion Slavici (ca *Scormon*, *La crucea din sat*, *Gura satului*).

Ceea ce Gane a izbutit incomparabil mai bine a fost înfățișarea țaranului sub aspectul superiorității pe care i-o conferă vechea sa adaptare la condițiile mediului natural. Prin această prismă sînt văzuți Niță Blehan (din *Astronomul și doftorul*), baciul Fuior (din *Duduca Balafa*) și Petrea Dascălul — oameni plini de îndemnare, istețime și umor, cărora celelalte personaje li se contrapun ca veritabile întrupări ale stîngăciei «au inaderenței la realitate. Să mai amintim, în alt registru afectiv și stilistic, figura lui Ion Urdilă, pe care scriitorul l-a înzestrat cu alese calități sufletești. În ansamblu, aceasta imagine a țaranului ca depozitar al experienței, înțelepciunii și superiorității morale ne îndreptățește, o dată mai mult, să vedem în Gane un precursor al lui Sadoveanu.

O modalitate de expresie căreia Gane i-a solicitat adesea concursul a fost proiecpa fantastică. Insinuate pe calea aparențelor (în *Vinătoarea*, *Cinele Bălan*, *Sfîntul Andrei*) sau introduse nemijlocit (în *Hatmanul*

Baltag), elementele de fantastic din nuvelele lui Gane întregesc firul evolutiv care pleacă de la *Toderică* al lui C. Negruzzi spre a ajunge. Ia *Kir lanulea* al lui Caragiale, la *Copca rădvanului* și *Moara lui Călfar* ale lui Gala Galaction. (Nuvela din urma reia, în registrul tragic, procedeul Integrării „clandestine” a visului în narație, prezent anterior în *Sfîntul Andrei*.)

Toate nuvelele izbutite ale lui Gane (excepție unică: *Aliuță*) apelează, într-o formă sau alta. Ia mijloacele umorului. Cînd deapănă amintiri, autorul nu-și cruța propria persoană de amendări glumețe; „mă plimbam cu pași mari prin odaie, răsucindu-mi viitoarele mustețe” (*În vacanțe*). Mai adesea însă, ironia scriitorului se îndreaptă către neadaptați, a căror galerie amplă adună laolaltă pe astronom și pe doftor, pe duce Ualașa, pe lorzii englezi și pe logofătul Buhuș. Figurile situate la antipod (Niță Blehan, Petrea Dascălul etc.) cuceresc în primul rînd prin felul hîtru și lipsit de rigiditate în care-și afirmă superioritatea. De adăugat, ca o observație generală, predilecția lui Gane pentru expunerea volubilă, degajată, soșicînd adeziunea cititorului prinir-un ușor zîmbet complice.

Despre Gane s-a vorbit uneori ca despre un scriitor spontan, lipsit de conștiința critică a lucrului sau; N. Iorga admira în scrisul lui „o măsura care nu venea din voință sau din meșteșug”³. Gane totuși n-a rămas egal cu sine, izbutind nu o dată sa se autodepășească. Privind evoluția scriitorului în ansamblu, efortul sau căw» perfecționare și simplificare este evident pe toate planurile: și al subiectelor, și al compoziției, și al stilului. Sobrietatea și echilibrul pe care le prețuim în cele mai bune scrieri ale sale nu sînt rezultatele întîmplării, ci ale unui îndelungat proces de decantare. Principala strădanie a lui Gane s-a îndreptat către eliminarea balastului de convenționalități romantice, ceea ce i-a îngăduit treptat să-și găsească și să-și valorifice virtualitățile adevărate,

Gane a fost un bun pictor de moravuri, fără să devină un ascuțit critic social, deși omenia lui adîncă îl făcea să deteste nedreptatea și să-i iubească pe cei simpli. Gane n-a fost dotat cu talentul peisagistului și își recunoștea fără înconjur aceasta incapacitate: „Nu știu, zău. ce cuvinte să aleg ca să pDd da măcar o idee apropiată de măreția priveliștii...”⁴ Lui Gane i s-a reproșat — poate cam neavenit — lipsa simțului psihologic, cu toate ca scrisese *Cinele Bălan*. Ce însușire fundamentală a scrisului său rămîne evidentă și de necontestat? Darul de povestitor,

¹ G. Ibrăileanu, *op. cit.*, p. 281—282.

² * Vezi L. Slavici, *Nww/i*, I, București, E.S.P.L.A., 1958, prefața de Ion Breazu, p. 8.

³ N. Iorga, *O luptă literară*, I. Vălenii-de-Munte, 1914, p. 112.

⁴ N. Gane, *O serbare școlară*, în *Viața românească*, 1937, nr. 10.

înregistrare greu de definiți, ușor detectabilă însă prin contactul afectiv pe care-l stabilește între scriitor și cititor. „Nu e nevoie pentru aceasta ca subiectul să fie foarte nou sau foarte interesant prin el însuși. Oamenii pot fi banali, întâmplările simple, faptele obișnuite- Totuși cartea îți este dragă și scriitorul te ține legat de vorbele lui cu puterea unei vrăji- Acesta este povestitorul”¹.

Pentru a-și dezvălui din plin acest dar, Gane a trebuit să părăsească plăsmuirile închipuirii și să-și întoarcă privirea către propriile sale amintiri, cărora partea cea mai rezistentă a operei le rămâne mult îndatorată. „Primul realism românesc — arăta Tudor Vianu — este [...] un realism memorialistic. Înainte de a obține icoana vie a realului în sinteza imaginației, literatura noastră resimte nevoia a-și menține modelul suh ochi, în scrieri în care fuziunea observației cu închipuirea se realizează cu un succes inegal”². Rîndurile citate au în vedere exemplul lui Negruzzi și Filimon. În cazul lui Gane, itinerariul este invers: de la imaginativ către memorialistic, spre cîștigul de netăgăduit al operei prozatorului. În evoluția nuvelei românești pe caile rodnice ale realismului, creația lui Nicu Gane reprezintă o pagină semnificativă.

ȘT. CAZIMIR.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Ediția de față cuprinde o selecție reprezentativă din opera de mare întindere dar inegală ca valoare a lui Nicolae Gane. Sînt reunite scrieri variate ca tematică și ca realizare artistică cu scopul de a oferi o imagine cît mai exactă a contribuției acestui scriitor la dezvoltarea literaturii române.

Volumul este alcătuit din două secțiuni; prima cuprinde nuvelistica lui Gane, iar cea de a doua o selecție largă din memorialistica și publicistica acestuia, deși lucrările care apar aici au mai mult o valoare istorico-documentară.

În cadrul celor două secțiuni, textele au fost publicate ținîndu-se seama de criteriul cronologic. Astfel, s-au reprodus integral cele trei volume de *Novelă*, apărute în 1899 și selectiv volumele *Pagini răzlețe* (1901), *Zile trăite* (1903), *Păcate mărturisite* (1904), *Spice* (1910). În interiorul fiecărui volum s-a respectat ordinea stabilită de autor.

Textul de baza. Așa după cum se obișnuiește, s-a ales ca text de bază ultimul text apărut în timpul vieții autorului. Deci, în cazul nuvelilor s-a considerat ca text de bază ediția apărută în 1909 la Editura Socec, ediție ce este alcătuită din totalitatea nuvelilor publicate pînă la acea dată de mai multe ori, iar în ceea ce privește a doua secțiune au fost reproduse volumele enumerate mai sus, apărute o singură dată în timpul vieții autorului, în afara volumului *Spice*, care a cunoscut două ediții antume (1909, 1910).

Textele de baza au fost confruntate cu publicările anterioare din periodice sau volume, și în cazul nuvelilor (*Fluierul lui Ștefan, în vacanțe. Ura din copilărie, Ion Urdilă, Catrința*) cu manuscrisele.

Transcrierea textelor s-a efectuat ținîndu-se seama de normele ortografice în vigoare și de particularitățile fonetice și gramaticale specifice limbii lui Gane.

¹ Al. Philippide, *Darul povestirii*, în *Adevărul literar și artistic*, 1935, nr. 737.

² T. Vianu, *Opere*, 5, București, Minerva, 1975, p. 52.

Grafiile etimologizante au fost înlocuite prin grafii fonetice, care reflecta pronunția autorului.

Astfel, *e* și *ea* au fost transcrise ie și in la început de cuvânt sau silabă, ca în cazurile; *earbă, eșean, ploae, voe* care au devenit *iarbă, ieșean, ploaie, voie*.

În cuvintele că7id, *manile, remase, respuns, ren, sin, zma* am înlocuit pe *ă, e, i*, prin *â, î*. Deci: *cînd, mîmile, ramase, răspons, rău, sin, zînă*.

U final fără valoare fonetică nu a fost păstrat.

Grupul *ch* din *archiereu, archimandrit* a fost transcris *b*.

În urma lecturii integrale a scrierilor lui N. Gane, ani constat că limba textelor sale reflecta pe de o parte pronunțiile specifice graiului moldovenesc, iar pe de altă parte tendința proprie majorității operelor de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, de apropiere de normele limbii romane literare. În felul acesta se explică numeroasele dublete fonetice care apar frecvent în opera lui Gane. În măsura în care aceste dublete reflectă pronunții reale, ele au fost păstrate.

Astfel, s-au păstrat formele regionale moldovenești de tipul: *bărbat, blăstăm, cîne, frumuseță, galbăn, mine, pintre, paseri, rădtca, roșăț, samă, sãm/i, urieș*, alături de cele din limba literară : *bărbat, blestem, dine, frumusețe, galben, mîine, printre, păsări, ridica, roșcata, seamă, semn, uriaș*.

De asemenea au fost păstrate cuvintele terminate în *-r* (*boier, cer*), ca în limba literară, dar și cu *r* muiat (*ceri*), ca în graiul moldovenesc. S-a conservat, de asemenea, dubletul *fetffeli*. S-a păstrat și finala *e* care coexistă cu *ea* (*ave-avea, ie-ia*). În scrierile lui Gane întâlnim alături de formele: *acuş, iarăș, ț-ai* (*făcut*, în care consoanele *ț* și *f* au timbru! dur ca în graiul moldovenesc, și formele din limba literară ; *acuşi, iarăși, ț-ai* (*făcut*).

Au fost păstrate formele specifice pentru graiul moldovenesc de tipul *fer, pele, fearbă, peardă*, alături de *fier, piele, fiarbă, piardă*. Cuvintele *căleai, întâi, până* (care reflecta o pronunțare reală în Moldova) coexistă în textele lui Gane cu formele *călecti, fnții, pînă*.

O serie de dublete reflectă coexistența formelor unor neologisme (o formă mai veche, neadaptată fonetic sau morfologic spiritului limbii române, alături de forma curentă astăzi) : *anunciuri, biurou, despreț, pericol, porcelan*, alături de *anunțuri, birou, dispreț, pericol, porțelan*.

De asemenea au fost păstrate formele arhaice de tipul; *amerința, iartagan, îndărăpnic, mănăstire, nețte, nimărui, mcăiurta, priimi, protivnic, pumnar, vecinie*.

S-au conservat de asemenea :

— formele fluctuante de genitîv-dativ singular la substantivele de genul feminin : *bisericei/bisericii, dimmețeil dimineții, gradinei/grădinii, ier-beilierbii, luneillunii, nopțeijnopțu, ușei/ușii*;

— formele de plural arhaic, ca în cazurile: *aripe, boale, capitalii, certe, furtune, inime, metoade, nerve, ritme, strade, taberi* ;

• — formele verbale iotacizate : *să se auză, să răspunză, să vază, sH zînză*;

— forma invariabilă a articolului posesiv-geni rival *a*;

— forma *însuși* (*însuș*), neacordată cu cuvîntul pe care îl determină : *însuși cerșetorii, însuși creațiunile, însuși pierderea, însuș stelele, însuși zilele* ;

— articularea unor substantive precedate de prepoziție: *spre amurgul*;

— forma *sunt*, impusă de ortografia vremii și întrebuițată frecvent de scriitorul moldovean (apare sporadic și *sînt*).

Aparatul critic al ediției este alcătuit din *note* și o *bibliografie* a operei lui Gane și a referințelor critice. În *note* se dau detalii bibliografice despre fiecare lucrare în parte și sînt consemnate unele aprecieri ale criticilor și istoricilor literari care s-au preocupat de activitatea lui N. Gane.

În cadrul aparatului de note am stabilit următoarele abrevieri : I-L. — *încercări literare*, Iași, (Tipografia națională, 1873.

D.R. — *Domnița Ruxandra*, Iași, Editura librăriei Frații Șaraga, f.a., [1873],

NI — *Novele*, Iași, Tipografia Națională, 1SS0.

(1) voi. I ;

(2) voi. II.

N i I — *Novele*, ediția a II-a, București, Socec, 1386.

(1) voi. I ;

(2) voi. II ;

(3) voi. III.

NI11 — *Novele*, ediția a III-a, București, Socec, 1899.

(1) voi. I ;

(2) voi. II ;

(3) voi. III.

ILIE DAN

NUVELE

f

AMICILOR MEI DIN JUNIMEA*

Vouă vă dedic această carte. De va fi rea, veți avea răipunderea, de va fi bună, al vostru va fi meritul, căci fără voi, fără caldul vostru îndemn, nici o linie poate n-ar fi ieșit din pana mea.

Eu, unul, o •prețuiesc numai pentru că este rodul unei lucrări stăruitoare plină de atnintiri din tinerețele mele și în care mi-am găsit liniștea vieții ce adeseori mi-a lipsit în lumea din afara.

Primiți, deci, această dedicare ca semnul cel mai învederat al iubirii mele.

N. G A N E

Era în Săptămîna Patimilor. Soarele apusese și umbrele nopții se întindeau asupra lașului. Numai vârful Hlincei și al Cetățuiei străluceau încă de cele din urmă raze murinde ale asfințitului. Clopotul din turnul Trei Ierarhilor chema credincioșii la rugăciunea de noapte, umplînd aerul cu vocea sa de aramă.

Un mare zgomot de cai și arme se auzea înspre Curtea domnească, și iată că pe porțile cele mari ale curții, deschise în două laturi, se vede înaintînd în sunetul trîmbițelor și a tobelor o ceată de călăreți în fruntea căreia mergea la pas pe un cal alb *asturcan* domnul Vasîlie Lupul. El purta gugîmana pe cap, pe umere o manta albă cu guler de samur, în picioare ciubote lungi și la brîu o sabîe bătută în pietre scumpe. Fruntea sa era împresurată de gînduri, aureolă obicinuită a domnilor buni, căci Vasîlie Lupul era dintre acei domni rari care urau birurile, iubeau dreptatea, și erau totdeauna *încinși de grija țării*, așa zic cronicarii bătrîni.

După dînsul veneau călări în haine strălucitoare vistiericul Buhuș, Savin hatmanul, vornicul Patrașcu, spătarul Ciugolea, și alți mulți boieri curteni, toți răi la harță și buni la sfaturi. Apoi se vedea înaintînd o caretă mare, cu capul de zimbru zugrăvit pe obloane, trasa de patru cai negri arăpești, înlauntrul căreia ședea, la dreapta, doamna țării, soția lui Vasîlie Lupul, și la stînga, domnița Ruxandra, fiica ei.

Dacă în ^mersul alaiului toate capetele se descopereau și se plecau dinaintea mării lui Vasîlie Lupul, și mai adînc se plecau ele dinaintea frumuseții domniței Ruxandra, căci niciodată floare mai mîndră, mai aleasă, n-a împodobit valea dunăreană.

Ea era albă și senină ca zorile dimineții.

Auriul părului, veselia zîmbetului, dulceața ochilor izvoarau din chipul ei fecioresc, întocmai ca un rîu de raze ce înconjoară numai fruntea îngerilor.

Vestea despre frumusețea ei merse departe, peste hotarele țării, și mulți magnați poloni, unguri și germani venise la Curtea Moldovei spre a-i cere mîna, însă nici unul nu avu fericirea sa atragă privirile ei.

Careta cu doamnele înainta încet spre Trei Ierarhi ; în urma el venea o ceată de oșteni călări, dorobanți, panduri, plăciși, călărași, din mijlocul cărora se înălța steagul țării, martur glorios de vitejiile lor. Toate ușile și ferestrele se deschideau înaintea alaiului domnesc și de prin-toate se întindeau covoare și se aruncau flori.

Ajuns în curtea bisericii, domnul descăleca, și la ușă fu întâmpinat de norod și de mitropolitul țării cu crucea în mîni. El sărută crucea, spuse norodului un cuvînt bun, apoi intră în biserică și se așeză în strana domneasca, care era mai naltă decît celelalte, lucrată în săpături poleite și împodobită cu armele țării. Doamna se juse din a dreapta lui, iar lîngă treptele stranei domnești stătea în picioare domnița Ruxandra, ca un înger de paza, cu o carte de rugăciuni în mîni. Mitropolitul începu slujba divină ; bolta Trei Ierarhilor răsuna de cîntări ; frunțile credincioșilor erau plecate spre pămînt, cînd, deodată, întocmai ca o nălucă, veniră nu se știe cum și de unde, apăru înaintea domniței Ruxandra un necunoscut, care, dîndu-i o ramură verde, îi zise : „Acela căruia cerul te-a menit, îți hărăzește acest semn al iubirii sale și jură a te ave de soție sau a muri”.

Domnița, care luase instinctiv ramura din mîna străinului, crezu ca aude rasunînd în urechea ei glasul înfricoșat a) destinului, și, ridicînd un moment privirea pe necunoscuta figură, văzu sub genele-i posomorite sdnteind mii de flăcări, pornite dintr-un suflet neîmpăcat. Niciodată fulger din ceri n-a produs în lume mai multă zguduire decît acești^ochi pe inima domniței.- în lumina lor, întocmai ca în două oglinzi, ea întrevăzu soarta ei înlănțuită de a sa ; i se păru ca întreaga-i ființă, contopită cu a lui, se pierde în întunericul nemărginit. Ea simți amețea ce simte porumbul cînd se vede răpit de vultur și purtat în gheare deasupra prăpăstiiilor.

Acest om samăna a fi însuși diavolul ieșit din temelile bisericii. Fruntea sa era încrețită și amenințătoare ; nările sale se băteau la fiecare răsufare ; pe buzele sale era semnul cruzimei și al îndrăznelii, dar ce avea el mai înfricoșat erau ochii săi încruntați, în fundul cărora părea că se luptă o furtună de patimi.

Un fior trecu prin inimile tuturor la vederea acestei arătări omenești.

Nimeni nu cuteza „să sufle. Numai domnul, pastrîndu-și sîngele race ca în zilele de bătălie, porunci hatmanului să pute mîna pe obraznicul care îndrăznise să se apropie de domniță.

în acelaș^moment însă, întocmai ca seînteia ce se pierde în vînt, străinul dispăru. Altarul, pridvorul, clopotnița fură cercetate ; curtea bisericii, chiliile, pivnițele, răscolite. Străinul era negăsiț, nevăzut. Femeile și copiii înspăimîntați își făceau cruce» scuișind asupra diavolului, bătrînii ziceau că e semnul unei ispite dumnezeiești, ostașii buimaci loveau cu sabia zidurile și pămîntul care răspundeau a deșert, iar domnul în mînie grăi hatmanului:

— Tu. harmane Savin, și tu, vistiernice, și tu, vornice, și voi toți oamenii de oaste și de muncă, martori ați fost că în Vinerea sfîntă, în casa lui Dumnezeu și în fața voastră, un păgîn a cutezat să ridice ochii asupra fiicei mele. Îndată să se înșire pe toate cărările, de-a lungul și de-a latul țării, cîrduide arcași și pușcași, de pedestri și călări, să-l caute și să mi-l aducă viu, sau mort.

în zadar însă arcașii și pușcașii, călăreții și pedestrii înșirară drumurile, cutrierară pădurile, șesurile, nrunțiș-f văile, păgînul nu lăsase nici urmă după el. Toți se întoarseră acasă încredințați că l-a înghițit pămîntul ; numai povestea despre dînsul ramase la vetrele ostașilor.

Cine se zărește colo în depărtare, călare pe un cal negru, dar alb de spume, tăind în doua apele Nistrului ? Numai nările calului se vad uneori de printre valuri, însă pe nări el

scoate suflet puternic care preface apa în stropi. Călărețul, înfipt pe șea, se vede și el numai de la brâu în sus ; el ține friul cu mâna sigură, și fruntea sa nu se ametește de luciul amăgitor al undelor. Iata-l ajuns dincolo, pe mal; calul se scutură de apă, iar călărețul îi dezmiardă coama.

Nu era însă sfârșit pericolul pentru călător, căci dincolo de Nistru se întindea și mai fioros pustiul ca o a doua apă nesfârșită, care la răsărit se unea cu ceriul.

Călărețul însă, îndrăzneț ca și când ar fi el stăpînul pustiului, luă șesul de-a curmezișul, fără drum, nici cărare, și mergea împotriva vîntului care șuiera în urechile lui.

Sosi noaptea care învăli pămîntul cu mantaua sa cernită și dă tăcere adîncă se făcu într-un întuneric și mai adînc. Nici o lumină, nici o șoaptă ; numai scînteile ce ieșeau din copitele calului se vedeau din cînd în cînd, numai tropytul lui se auzea răsărind sec pe prundiș.

Ceriul era acoperit; ici-colea cîte o stea singuratecă se ivea la încheieturile nourilor și părea că întrebă sfiicioasă pe călător unde merge ; apoi, uimita de sumeția lui și de tăcerea nopții, își ascundea iarăși fața sub umedu-i vâl.

Sosi miezul nopții și iată că de la un colț al pustiului despre apus se auzi un răcnet ascuțit și lung care se preumbla de-a lungul pămîntului, clocotind lugubru ca un duh de fîștăm, și nu bine apucase acest răcnet să se stingă, ca un al

— Uea și mai ascuțit, -fi mai înfiorător, se auzi spre răsărit.
- S-ar fi zis că pustiul, trezindu-se din somn, se îngiVia singur pe dînsul.

Și un al treilea, și un al patrulea răspunseră în miazăzi și în miazănoapte, pană cînd aceste răcnete se împreună într-un concert îngrozitor de care și ceriul și pămîntul păreau înspăimîntați.

Atunci călărețul se opri un moment, descăleca, strînse chingile la șea, cercetă cremenele la pistoale, încăleca și plecă iarăși ca vîntul și ca gîndul.

Mergea întocmai ca o fantasma, tăind întunericul, despicînd vîntul, încrucîșînd urletele, cînd deodată zări înaintea sa două lumini ațintite asupra lui ca ochi Kadului și o duhoare ferbinte îi Iovi obrazul.

Calul sforăi din nari, dar nu dădu îndărapt; călărețul scoase cu liniște un pistol de la brâu și detună între cei doi cărbuni aprinși.

Un gemet înădușit, o frămîntătură prin petre și nasip, un clănțănit de dinți se auzi, și apoi nu se mai auzi nimic.

Atunci el înfiipse pîntenii în coastele fugarului care plecă ca săgeata zburînd peste dihăanii, iar acestea, de cîte ori în turbaciunea lor se prea apropiiau de călăreț, întîlneau gloanțele lui și copitele fugarului.

Pănă-n ziuă se prelungi grozava rupt* eu turma lupilor flămînzi ce goneau prada cu spume la £W\$, cînd, în fine, renunțînd la biruința, se împrăștiara în nesfârșitul stepelor, lasînd în urmă-le un lung șir de cadavre.

Încă trei zile și încă trei nopți merse călărețul pe șesuri întinse, adăpîndu-și calul la părăiele ce izvorau la mari distanțe de sub năsipuri și hrînindu-l cu ierburi de sub petre ; și în calea lui se călăuzea de paserile zburătoare, de luceafărul zilei, de stelele de noapte, asculta pămîntul, întreba văzduhul, și niciodată nu rătăcea.

În sfârșit, el ajunse la malul Donului, pe șesul căruia se întindea o mare tabără de oșteni.

Abia trecuse printre cele dîntăi corturi și vestea despre sosirea lui se răspîndi pretutîndene. Toți din toate părțile alergau înaintea lui, dînd semne de cea mai mare bucurie.

— Bine-ai venit, Timus, fiul lui Bogdan ! strigară cu toții. Tu ne lipseai, și noi rătăceam ca turma fără călăuz.

— Călăuzul vostru este Dumnezeu, și eu ascult porunca lui.

— Si care este porunca lui ?

— Auzît-ați voi de o țară depărtată, țata Moldovei, cu fînațe înflorite, cu lanuri mari de pîne, cu ape dulci, cu codri umbroși. Acolo trebuie sa mergem, să nuntim sau să răz-baim !

— Sa mergem !

— Acolo este fiica domnului, o frumuseță precum n-a înveselit încă pămîntul, n-a dezmiardat încă ochi ominești. Acea fiică îmi trebuie mie de soție și vouă de stăpînă.

— Să mergem !

— ^Grijiți armele, înhămați caii, luați merinde, căci calea e lungă, dar răsplata frumoasă! Să luăm domnița sau țara Moldovei!

— Vom lua domnița, strigară cu toții, învîrtind ca niște trestii sulițele între degete, și, dacă nu-ți va ajunge, vom lua șt țara Moldovei.

Acest străin cu numele Timus era șeful cazacilor. înzestrat de un curaj neînving și stăpîn pe un popor aprig și iubitor de războaie, el purta spaima în țările vecine. Regele Poloniei de mai multe ori închinase steagul dinaintea oardelor sale, plătindu-și umilința cu taleri numeroși, și moscalii, strîmtoși în hotarele lor, lăsară toate cîmpiile Ucrainei, Crimei, Bugeagului în voia lui Timus.

Cazacii îl ascultau ca pe un Dumnezeu ; și, în adevăr, că dintre toți el era cel mai bun călăreț, cel mai ghibaci pușcaș, cel mai ascuțit la minte și mai oțelit la inimă. Faima îl boteza cu numele de *vitez*. La vocea lui Timus, care răsună ca tunetul în văile Donului, oastea lui se pregăti de război, și, însetată de aur și de sînge, porni spre Moldova ca un roi grozav de lăcuste.

///

Dacă răsăritul avea pe Timus de stăpîn, și apusul avea eroul său, însă acesta se deosebea de cel dîntăi prin o figură gingașă de Făt-Frumos. El era polon și se numea Corimit. Nobil, bogat, june și înflăcărat, el culese multe izbînzi în cîmpul războaielor și mai multe în cîmpul amorului. Și unele și altele umplură lumea cu numele lui.

Lucruri mari se povesteau de dînsul. Se zicea între altele că el avea o pavăză fărmeacă, primită moștenire de la străbuni, că un înger îi sfințise sabia, ca un drac era ascuns în calul sau și că de aceea în bătălii plumbul și oțelul nu se lipeau de trupul lui; se mai zicea că domnițele, crăiesele și împărătesele, cînd îl vedeau, nu-și puteau lua ochii de pe el, așa era de frumos în hainele sale de oștean calare pe calul fărmeacă.

Coribuț auzise de domnița Ruxandra și hotărî să o ceară de soție. Însă el nu vrea să se arate sub strălucirea numelui său» sigur fiind de-o prea ușoară izbîndă ; de aceea el luă un nume străin, se îmbracă în haine simple de călător, și sosi la Curtea lui Văsilie-vodă amestecat în ceata unui polon cu numele Calînowski, care venea ca sol din partea regelui Poloniei.

El vroia să învingă inima feciorească a domniței numai prin puterea frumuseții și a amorului său.

Domnița Ruxandra îl văzu, îl deosebi dintre toți, dar rămase race.

Toată ființa ei era zdruncinată din ziua în care văzuse pe străinul cu ramura verde.

Vorbele amoroase ale junelui polon răsuna gol în urechile ei, și, ostenită de a-l întîlni mereu în cale-i, ea căuta chipuri de a-l încunjura. într-una din zile ea îi zise :

— Cunoști pe Coribut ?

— Negreșit îl cunosc.

— Și eu îl cunosc, adăose ea» l-am văzut, l-am gîcii

Coribut nu știu ce să răspundă: tot sîngele îi biciui fața.

— Dar l-am gîcit, căci un suflet ales ca a lui nu se poate ascunde sub haine de rînd.

Coribut era gata să se arunce la picioarele ei.

— O, ce figură are el! Parcă-l văd și acuma dinaintea mea, amerințător ca ceriul în tunete.

Coribut nu răspunse nimic ; un fior rece îi cutremură tot trupul.

— Și cine putea să fie altul decît Coribut, străinul care mi-a dat ramura verde ?

— Ramura verde ?

— Da ! Ramura verde pe care o păstrez și acuma, căci nu știu ce mă face să nu pot uita nimic acuma spaima ce simții în acel moment.

La aceste cuvinte, "Coribut fu atins-ca de un fulger. El înțelese că de acum înainte s-a sfîrșit cu amorul său și că, din toate fericirile ce visase, nu-i ramase nici măcar dreptul de a spera. Dar, mai crudă decît însuși pierderea speranței, era umilința de a vedea că rivalul său purta în închipuirea domniței aureola numelui său.

Tot sîngele strămoșilor lui/se revoltă în el.

„Ce feli ? unui necunoscut i-a fost de-ajuns o clipă de întrevvedere pentru ca să răpească inima domniței, și eu, Coribut, adevăratul Coribut, gîndea el, să mă văd după atîta timp de ședere la Curtea Moldovei respins cu însuși numele meu !...

De astă dată lovirea atinse direct mîndria sa "polonă. A fost un moment în care Coribut era cît pe ce sa se descopere el, însă, făcînd asupra-și silințe, el se opri.

„Și oare cu numele meu, își zise el, robit-a străinul pe domnița, el care n-a spus din ce părinți și țară este?... Nu!... Ce face numele cînd îl poartă un nevrednic? E ca haina frumoasă pe un trup urît. Dar eu cu un alt nume nu mai sunt nimic?... Nu mai sunt vrednic să sărut nici urmele picioarelor unei femei?... Numele m-a făcut pe mîne mare sau eu pe dînsul?... A! oricine ar fi acest nou Coribut care s-a furișat în inima domniței, jur pe umbra strămoșilor mei că-mi va plăti cu viața cutezanța de a se face deopotrivă cu mine."

Din acea zi Coribut încetă de a mai vorbi domniței cu-vinte de amor, încredințat fiind că ea iubește pe un altul, iar domnița, mulțămîită că a scăpat de prigonirile lui, frămînta în mintea ei gînduri secrete ce nu **mai** avusese pană atuncea și care o duceau la melancolie.

A iubi era ceva necunoscut pentru dînsa; singură ideea o spăria, și negreșit ca trebuie să fie spărioasă, pentru o inimă tînăra, aceasta simțire puternică care se anunța ca începuturile furtunii.

Ziua, fugind de Curtea domnească unde era prea mult vuiet, ea rătăcea singuratică în aleele întunecoase ale grădinei și acolo asculta cu drag ciripitul paserilor ce se jucau prin crengi, urmarea zborul fluturilor, privea cu ațîntire la verdeața ierbei și, cînd-auzea vreun pas omenesc, tresărea, ca și cînd ar fi surprins-o săvîrșind vreo faptă rea.

Ea purta în inima ei o taină, o comoară ascunsă, pe care n-ar fi destainuit-o oamenilor cu prețul vieții, dar care era prea grea, pentru a nu o spune vîntului și florilor.

Noaptea, pană a nu adormi, ea cugeta la mii de lucruri fără șir, precum la stele, la războaiele părintelui ei, la furtunile de pe mare, la stafii și, în fine, la străinul cu ramura verde.

Dar ce idee?... Un străin ieșit din fundul pămîntului, cu o figură posomorită ca zilele înnourate, putea să atingă inima de înger a junei domnițe?... Nu!... Negreșit, nu!... Ea se înroșea numai gîndind la una ca aceasta și, de frică, închi-dea ochii, spre a nu-I mai vedea. Dar... cu ochii închiși îl vedea și mai bine. Figura îndarăpnică și nedespărțită tovă-

rășiță a căpătâiului ei de noapte lua fel de fel de forme fantastice în închipuirea ei, **pană** cînd, ostenita de a o alunga, domnița adormea surîzîndu-î.

Cine ar fi socotit că asemenea înfrățire de inimă s-ar fi putut întîmpla în așa scurt timp între Ruxandra și Timus, între dulce și aspru, între frumos și urît, între ceri și iad?

Asifel trăia domnița de la vederea străinului, singuratică, gînditoare și cuprinsă de un dor neînțeleș, care s-ar fi prefăcut în suferințe, dacă n-ar fi fost ades răcorit de roua lacrimilor, căci lacrimile izvorăsc din dor, spre a-l alina, — cînd iată că într-una din zile la Curtea domnească sosi un cazac călare pe un cal negru înspumat, cu o scrisoare de peste Don. De grăbit ce era cazacul, el intră la domn acoperit cum era cu colbul de pe drum, și-i dădu scrisoarea, care zicea:

„Prealuminate voievod, domn țării Moldovei, de la plaiuri pană la mare!

Eu Timus, fiul lui Bogdan Hmelnițki, singur stăpîn pe șcurile Ucrainei și ale Donului, de a cărui porunca ascultă 50.000 suflete de voinici încălecați pe cai sălbateci și înarmați cu biciuri plumbuite în mîna stingă și cu sultți lungi de 18 picioare în mîna dreapta, robit de frumuseța fiicei tale Ruxandra, cer mîna el de la tine. Oastea mea așteaptă pe matul stîng al Nistrului, să treacă ca nuntași sau ca dușmani pe pămîntul mariei-tale."

O mare căzu pe curtea lui Vasilie-vodă la primirea acestei scrisori. Se știa cine e Timus și oastea lui. Războiul cu el era război de pustiire.

Domnul chemă pe fiica sa și-i zise:

— Pe țărmurile Donului trăiește un om jumătate sălbatic, cu numele Timus. Hrana lui e sîngele, bucuria lui e prada. Poporul său n-a învățat să brăzduiască pămîntul, ci rătăcește prin pustiuri, adăpostit sub corturi, și irăiește din munca altor neamuri. Voiești tu sa-l iei de soț?

— Care este voia ta, părinte?

— Voia mea nu este.

— Atunci ma supun ție.

Domnul își simți inima ușoară și dădu în țară veste de război, iar domnița își simți inima grea și începu să plînga.

Chemarea la război, trimbițată prin mii de guri, se preumbla de la un capăt al țării **pană** la celălalt ca un vînt de gheață și, la glasul ei, cete numeroase de oameni, părăsindu-și vatra și familia, plecară de prin târguri, de prin sate, de prin munți, cu sineața pe umere și cu merinde în traistă.

Ei cîntau din frunze de răsunau văile și codrii, căci mergeau cu sete de vitejie și cu dor de acasă.

Patruzeci de mii de oșteni domnul întruni sub steagurile sale, și porni spre Nistru, pentru a pedepsi pe Timus de cutezarea ce avuse de a cere mîna fiicei sale.

Doua neamuri aveau a se ciocni și din lovitura lor era să izvorască un rîu de sînge, și pămîntul să se acopere cu hoituri.

Și Dumnezeu a voit ca aceasta să se întîmple din cauza frumuseții domniței Ruxandra *I*

Coribut, care se găsea încă la Curte în centrul tuturor pregătirilor de război, știa tot ce se petrecea. El înțelese că Timus este fericitul său rival și jură pe umbra strămoșilor lui să-l omoare.

IV

Era o noapte de vară caldă, înstelată și cu lună plină. Domnița se preumbla singura ca de obicei prin grădină și gîndea la soarta amară ce-o împresura. Niciodată suflet de fecioară n-a fost mai greu chinuit decît al ei. Ea iubea, sau credea că iubește pe Coribut ; Timus o cere de soție, și un război cumplit se încinge. Să se însoțească cu Timus, trebuia să frîngă voia părintelui ei **și** amorul ce nutrea în taină pentru pretinsul Coribut; să-I refuze, trebuia să aducă un nămol de nefericiri peste pămîntul țării sale... Ea se preumbla deci tristă, așteptînd un sfat de la "stele, de la lună, de la Dumnezeu. Cînd, deodată, un freamăt de frunze se aude îndărăptul ei; ea tresare, freamătul devine mai mare, crengile se clatină cu putere, frunzarul se despică, și o figură omenească apare dinaintea ei. Domnița spăriată voiește să fugă, însă o putere neînvinsă o oprește în loc. Ea se uită cu ochi mari

la figura ce se desemna ca o fantomă în lumina lunii, și... **ce** să vadă ?... Figura străinului cu ramura verde!...

Atunci o amețeală îi coprinse creierii ; ea nu mai știe pe ce lume se găsește.

Figura stătea nemișcata ca o statuie dinaintea ei. Aceiași ochi care varsau scînteii amerințătoare, aceeași gură care părea deprinsă a nu rosti decît cuvinte de moarte, însă o îndulcire, o rază de bunătate abia văzută răsărea acum de sub asprimea trăsăturilor sale, întocmai ca un colț de senin albastru pe un ceri înnourat.

Domnița, uimită, nu-și putea întoarce ochii de pe strania nălucă, urmărind cu groaza orice mișcare se producea pe figura ei, iar fantoma, sub privirile domniței, părea că se transforma, se îndulcește din ce în ce, și în același timp, prin un neînțeles mister, domnița simți și ea cum spaima se risipește din inima ei, făcînd loc unei alte simțiri mai line care o îndemna să se apropie de dînsa... Atunci ea făcu fără voie un pas spre fantomă, ca și cînd ar fi voit să se încredințeze de realitatea ei. Capul ei era fierbinte, însă un vînt răcoros amestecat cu parfum de flori îi dezmiarda fruntea și-i limpezi vederile, urechile ei păreau că aud o muzică de pe altă lume, cîntată în note misterioase de frunzele ce se clătinau pe arbori, luna surîdea de sus cu nevinovăție... Domnița făcu un al doilea pas... Cel al doilea e întotdeauna mai ușor !...

Ce era ea vinovată dacă și noaptea, și luna, și vînt, și frunze unelteau spre ducerea ei în ispită ?... Dacă însuși Dumnezeu a răsădit în inima ei sămînța unei patimi, care e dintre toate cea mai înșelătoare, fiindcă se îmbrobodi cu haina fericirii ?...

Fantoma stătea neclintită. Domnița, atrasă ca de o putere magnetică, se apropia mereu ; pe buzele lor născură ca două surori îngemănate două zîmbete de iubire care se împreună în lumina lunii ; ochii lor ardeau, cînd..., în același moment, o mîna de fer se înfipse pe umărul domniței și o pironi în loc; era mîna părintelui ei. Palid și înfricoșat, el stătea înaintea ei cu sabia goală, gata să o spele în sîngele ei.

— Copilă nebună, strigă el, ce pedeapsă se cuvine ție pentru această faptă vinovată ?

Copila însă nu răspunse nimic ; ea căzu jos leșinată.

Fantoma dispăru, și era timpul să dispară ; căci o larma cumplită de glasuri, tropote de picioare și sunete de arme se auzea din toate unghiurile grădinii.

— Prindeți-1, prindeți-1, strigau cu toții ; mai multe detonături de pușcă făcură să tresară ecourile grădinii, însă când se făcu iarăși liniște, se găsiră trei morți și doi răniți, între care și Coffbut, iar străinul nicăirea.

— L-am scăpat, strigă cu ciudă Coribut, legîndu-și brațul sîngerat, a doua oară însă jur pe umbra strămoșilor mei să nu-l mai scap !

A doua zi, Vasilie-vodă porunci să duca pe fiica sa la cetatea Sucevei, spre a sta acolo închisă pe post și rugăciuni, pană cînd se va isprăvi războiul cu Timus, căci pană atunci el nu avea timp să se gîndească la pedeapsa ce să-i deie.

Un călugăr și un oștean fură trimiși spre a întovărăși pe domnița în călătoria ei.

Dureroasă fu despărțirea ei de maică-sa, care o iubea, de tată-său care o nedreptătea, de odaia ei, de grădina unde avusese atîtea visuri de fericire, de slugile care-i sărutau mîinile plîngînd. Ea merse pe jos din tîrg în tîrg, din sat în sat, pană cînd ajunse la malul Siretiului la locul unde el se împreuna cu rîul Suceava.

Obosită de drum, ea se puse jos, spre a-și odihni pe iarbă verde înspinatele picioare, și nu denarte de dînsa bătrînul călugăr, nu mai puțin ostenit, se răzama și el de un trunchi de copac, începînd să-i povestească din cărțile sfinte. Iar oșteanul, mai la o parte, dormea dus ca omul fără grija.

Soarele era la asfințit — ceriul purpuriu se oglindea în apele limpezi ale Siretiului, care curgea lin pe sub sălcii, cristeei cîntau în iarbă, - vîntul dormea pe crengi; toate aceste dulci șoapte ale naturii făcură pe juna domnița să doarmă, ea care de mult nu gustase dulceața somnului.

V

Pe un drum singuratic și nebătut ce merge de la Iași spre Nistru, alerga Timus călare cit îi luau picioarele calului. Deodată, calul se opri în loc și scutură din urechi ; Timus îi

dădu pinteni să plece înainte, însă calul nu făcu bine cîteva sărituri, îmboldit de pintenii călărețului, și poticni.

Atunci Timus se puse pe gînduri, căci calul are cîteodată vederi năzdrăvane.

— Negrule, îi zise el, fă pe cheful tau și du-mă unde voiești tu. Tu știi mai bine ce stă în calea stăpînului tău.

Negrul sforăi din nări, scurmă pămîntul cu picioarele de dinainte, apoi se întoarse drept în loc și plecă în fuga mare îndărapt.

— Negrule, unde mă duci ? sa văd lacrimile iubitei mele și să nu le pot șterge ?...

Negrul scutură din cap și îndoii fuga.

Treceau pe lîngă Timus copacii, casele, dealurile întocmai ca niște fantasme, și fugarul nu obosea.

— Negrule, mă duci-între dușmanii mei, eu sunt unul și ei sunt mulți...

Negrul scutură a doua oară din cap și întrei fuga, mergea ca și cînd ar fi avut șapte suflete și o mie de picioare.

Cît va fi mers și de se va fi odihnit undeva, nu se știe, dar într-un amurg de soare ajunse pe șesul Siretiului, nu departe de locul unde dormea domnița Ruxandra...

Din senin ceriul se înnoura ; din somn vîntul se trezi și începu sa sufle cu strășnicie, și un vuiet lung, îngrozitor, venea clocotind îndăraptul călărețului încît se părea că munții, dezlipindu-se de pe temeliile lor, încep sa dănuiască în urma lui. Atunci Negrul se opri.

— Negrule, mînia lui Dumnezeu ne gonește din urmă, fugi din aceste locuri să nu perim !

Negrul stătea pironit pe pămînt, neauzînd glasul stăpînului său, neauzînd vijelia ce se apropia.

• — Nu vezi tu în urma noastră cum vine un val de apă drept ca zidul, cu creastă de spume, cu vîrtej de furtună, cu întuneric de mormînt. Fugi, Negrule, fugi !...

Negrul stătea înfipt...

Valul de întuneric veni și într-o clipă acoperi pămîntul cu un ocean de apă.

Luna se ivi printre nori sarbădă și despletita, ca o farmacătoare ce rîde cu hohot la priveliștea furiilor sale.

Negrul înota deasupra apei, tăind cu voinicie turbatele valuri, iar Timus se lăsa în voia lui.

Iata că un punct strălucitor se zărește în mijlocul valurilor, ca un soare sub apa, ce se unea cu ceriul prin o dunga de lumină. S-ar fi zis ca ochiul lui Dumnezeu privește în acel loc • iar în mijlocul luminii, în spuma apei, în pulberea argintie în care se jucau curcubeile, un trup de femeie se vede învălit într-o rețea de păr de aur. Nu era un trup ce moare, ci un trup care se naște, așa de frumos și luminos părea acest sîn femeiesc legănat pe sinul valurilor.

Valurile, mulțămite de comoara ce duceau cu sine, își potoliră furia, și furtuna se opri.

Timus, atras de icoana de sub apă, înainta mereu spre dînsa despictînd șuvoiul tulpure și răpede, iar minunea cea transparenta mergea la vale lunecînd între spume și văzduh, și apa părea că nu voiește să-i facă rău.

Tîmuș o ajunge, o ridică la piept și... recunoaște pe domnița Ruxandra. Ea părea că doarme de cel mai dulce somn și un surîs îngeresc încrețea încă buzele ei.

Timus cu iubita sa în brațe și cu sufletul zdrobit apuca înspre cetatea Sucevei cu gînd de a depune trupul ei în sfînta mănăstire ; însă nu bine călători cîteva oare, ca deodată în mijlocul unei păduri, un om călare, armat până-n dinți, îi opri calea, puxîndu-se de-a curmezișul drumului.

— Pe umbra strămoșilor mei! de astă data nu-mi vei scăpa ! strigă omul cel armat.

— Nu am vreme să stau la vorbă cu tine, răspunse Timus, voind să meargă mai departe.

— Pune-ți jos prada și pregătește-te să mori ! adăose străinul scoțînd sabia.

Ambii descălecară. Timus depuse trupul domniței la umbra unui copac și încrucișa sabia cu Coribut, căci el era inamicul ce i se pusese în cale. Coribut avea speranță în norocul său care niciodată nu-i dăduse greș ; Timus n-avea speranță în nimic, căci îi era totuna sa trăiască sau sa moară.

Lupta între dînșii nu fu lungă, căci ei nu se luptau cu gînd de cruțare.

Coribut făcu mai multe atacuri înfuriate asupra rivalului sau care au mers în deșert, iar Timus nu făcu decît unul singur, însă în lovitura ce dădu, cruntă ca desperarea sa,

capul lui Coribut, rătezat de pe umere, căzu la pămînt bolborosind cuvinte neînțelese.

Apoi, urmîndu-și calea, el ajunse la mănăstirea Sucevei, încredința trupul domniței în mîinile egumenului și, depunînd o lungă și ferbinte sărutare pe fruntea ei race, pleca îndăptat cu înima pustie și cu gînd de pustiire.

Ajuns în fruntea oștirii sale, el urmări și înmîrpină armata lui Vasilic-vodă. Amîndouă se ciocniră ca doi munți,, ce se risipesc unul asupra altuia, însă din teribila vijelie, care ținu din răsărit și până în apus de soare, Timuj ieși învingător. Armata lui Vasîlie Lupul fu nimicită ; satele și târgurile ardeau ca fizioarele de cînepă pe urmele lui Timus ; țara înspăimîntată credea ca a sosit peirea lumii. Timus ajunse la malul Prutului, nu departe de Iași.

Vasilie-vodă, văzînd că nimic nu rezistă șuvoiului pustiitor a cazacilor, scrisese lui Timus ca-î da mîna fiicei sale numai să înceteze cu războiul, însă acesta, știind ce-a devenit domnița Ruxandra, se oțărî și mai rău, și-și puse în gînd sa nit lase în Iași nici o casă pe temelia ei. El dădu ordin cazacilor să treacă Prutul. Cazacii aruncară pod pe șeice și trecură dincoace.

A doua salie fu trimisă din partea lui Vasîlie-vodă cu rugămintea să-i fie milă de țară, și să vie cu pace la Iași unde îl așteaptă logodnica înaintea altarului, iar Tîmuș răspunse :

— Voi veni să-mi văz logodnica, căci logodnica mea este coroana ta și te sfătuiesc să te silești ă nu mi-o da.

VI

Ori Vasilie-vodă era nebun, ori voia să înșele pe Timus,, ori fiică-sa trăia... Care din trei era adevărată ?...

Bătrînii spun că cea din urma.

Poate că sărutarea înfocată ce Timus depusese pe fruntea ei în momentul cînd se despărți de dînsa, o rechemă la viață, sau poate că Dumnezeu voi sa facă o minune precum a măi făcut și alte dăți— se poate !... dar ceea ce se spune este că, îndată după plecarea lui Timus din cetatea Sucevei,

ea deschise ochii, în ciuda preoților care o tamăiau și se rugau pentru sufletul ei.

Ea se trezi ca dintr-un vis, își reculese cu încetul ideile, își aminti puhoiul de apa care o surprinsese dormind, dar mai departe nu-și aminti nimic.

Cei de pe lângă dînsa îi povestiră că ea datorește viața lui Coribut care o urmărea de departe cu iubire, însă că din nenorocire, îndată după scoaterea ei din apă, viteazul polon fu ucis pe la spate de un hoț care se credea a fi Timus.

O furtună se stîrni în pieptul biete domnițe la auzul acestor întîmplări care se adevăriră și prin o scrisoare a părintelui ei vestitoare cum că Timus, ucigașul lui Coribut, e învingător, că țara e ajunsă la peire și că alt mijloc de scăpare nu este decît ca ea să se jertfească a fi soția lui Timus.

Plîngea nenorocita domniță, plîngea cu lacrimi amare, stoarse din adîncul inimii ; însă durerea de a plînge era nimic pe Jîngă durerea de a-și înăduși plînsul, de a-și sili inima, de a-și acoperi capul cu flori și beteală și a se arunca jertfă nevinovată în brațele inamicului țării, în brațele ucigașului iubitului ei. Moartea pentru dînsa ar fi fost o binefacere ; însă ea nicî moartea nu putea să o cheme. Trebuia numai-decît să asculte glasul părintelui ei, glasul țării îngenuncheate, căci nu degeaba era fiică de domn. Acei ce domnesc peste popoare sunt cîteodată lipsiți de averea ce posedă însuși cerșetorii, de dreptul de a muri cînd vor.

Așadar, mare pregătire de nuntă se făcea la Iași, în Curtea domnească, iar în tabăra lui Timus mare pregătire de război.

Timuș ajunse cu armata lui la marginea lașului. Acolo el alese cincizeci de oșteni, cei mai voinici dintre toți și, înconjurat de ei, intră în oraș.

Deșerte se făceau ulițele dinaintea lui, căci pretutindene spaima se preumbla cu dînsul. Ușile și ferestrele se închideau, copiii se lipeau de sînul mamelor, și o jale îngrozitoare apăsa orașul.

În sfîrșit, el ajunse la curtea domnească... Acolo Vasilie Xupul, împreună cu doamna și toți curtenii îl așteptau în scară cu zîmbet silit și cu bucurie prefăcută, ca pentru un ginere ce vine nechemat, iar Timus în creierii lui framînta planuri de grozavă răzbunare.

— Să vedem pană unde va merge viclenia moldovanului, gîndea el, dezmierdîndu-și mănunchiul săbiei.

El urcă scările palatului pe care erau așternute covoare moi de Persia, intră în paraclisul domnesc unde îl primi mitropolitul cu cununa de mire, se uită împrejur, văzu toate pregătirile de nuntă, dar mireasa nicăirea !... Atunci el arunca o privire secreta oștenilor ce-l întovărășeau, un freamăt surd se făcu în jurul lui, săbiile ieșiră pe jumătate din teacă, cînd lată că o ușă nevăzută se deschide și, palidă ca moartea, apăru domnița Ruxandra...

La această neașteptată vedere, ei ramaseră înmărmuriți,, necrezînd ochilor lor ; și cum să creadă cînd el o știa înecată în apele Siretiului de unde cu însăși mîna sa o dusese la monastirea Sucevei-, și cînd ea îl știa mort sub numele de Coribut, ucis tocmai de acela care acum se înfățișa ei sub figura iubită a străinului cu ramura verde ?

Se zice că bucuria mare se asemănă cu durerea, căci ea și dînsa prin lacrimi se exprimă. Astfel Timus, pentru întăia oară în viața sa, vărsă lacrimi, amestecîndu-le cu ale domniței, care și ea, pentru întăia oară după atîtea suferinți, le primi de la izvorul fericirii.

În fața acestei nespuse bucurii ce unea pe ambii logodnici, toate fețele se înseninară, săbiile dușmane reintrară în teacă. Vasilie-vodă care crezuse un moment că, întocmai ca un al doilea Avraâm, duce pe fiica sa la înjunghiare, își simți inima reînviind ; iar bătrînul mitropolit săvîrși cununia, mulțămînd ceriului că a schimbat răul în bine.

Nunta lungă și nesfîrșită se făcu pe urmă, căci ea venea cu binecuvîntare de sus, cu iubire între soți și cu pace peste țară ; nuntă în adevăr domnească, cu bogăție, cu veselie, cu cîntări și cu danturi, încît îi merse vestea pană în Țarigrad, de unde sultanul, auzind de frumuseța Ruxandrei și de voinicia lui Timus, le trimise bogate daruri.

Junele Victor[^] abia ieșit din școli, cu capul plin de visuri și inima plină de dor, se afla într-o frumoasă zi din mai într-un loc ce se numește *Bradățelul*. Bradățelul este o grădină ieșita din sânul naturii în care nimic n-a lucrat mîna omenească, [^]ste un colțișor uitat, necunoscut în țara noastră, pe care călătorul nu-l vizitează, pe care poeții nu l-au cîntat încă, dar care nu încetează a fi mal puțin desfătător decît toate acele locuri ce au inspirat pană acuma lira barzilor noștri naționali.

Bradățelul are acea însușire rară, că ori de cîte ori îl vei vizita, întîpăririle ce-ți lasă sunt tot atît de vii, ca și cum l-ai vizita pentru întăia oară.

El vorbește im numai ochilor, ci și sufletului. închipuiți-va în mijlocul unei păduri întinse un lac limpede în care se văd jucîndu-se păstrăvii ; apoi cascade și izvoare la fiecare pas, un mușchi răcoros care se întinde ca un covor verde pe pârînt: piscuri cu figuri capricioase ; într-un cuvînt, tot ce poate natura produce mai frumos, mai drăgălaș adunat într-un singur loc, ca și cum Dumnezeu ar fi voit să facă din Bradățel un mic paradis pămîntesc.

Cînd vii acolo, o dulce simțire te cuprinde la vederea *aces-tei* naturi ce pare a fi îmbrăcata în hainele ei de sărbătoare și, multa, multă vreme după ce ai părăsit acest loc încîntat, îți rămîne încă întipărită în inimă tăcerea misterioasă a Bradățelului.

Victor era la umbra unui stejar bătrîn, pe vîrfurile unui delișor de unde domina toată întinderea Bradățelului și acolo, răsturnat pe iarbă, gîndea, dar nu știa singur la ce gîndea ; simțea în sine niște aspîrări tainice care-l îndepărtau de lu-

mea reala ; dorea ceva, dar acest ceva era în aer, nehotărît, era un vis plăcut, un dor ce simte omul la vîrsta tinereții, cînd se vede în mijlocul unei naturi frumoase, dar se simte singur în ea!

Pe cînd se lăsa el astfel leșanat de gîndun care-l[^] conduceau pe nesimțite la melancolie, auzi deodată un cîntec, o doină !

I se păru un moment[^] că se afla în grădina cea montata a Armidei unde din fiecare frunză iese cîte o melodie.

îndată se îndrepta spre locul de unde venea cîntecul, și după cîteva momente se văzu în fața unei femei ce ședea pe un trunchi de copac și cînta din fluier acea doină tristă care-l mișcase așa de mult.

Ea era în toată frumuseța vîrstei[^] ; avea părul auriu, ochii mari, albaștri ; hainele sale simple și ușoare destăinuiau formele cele mai regulate ; dar pe fața ei se oglindea o neliniște mare interioară, se părea că, astfel cîntînd, ea se[^] jăluiește pădurilor, că mărturisește naturii dorul său din inimă și, adîncită cum era în executarea cîntecului ei, se părea atît de frumoasă acea femeie necunoscută, încît junele nostru rămase uimit, și crezu deodată c-a găsit acel *ceva* în aer, nehotărît, care surîdea de departe închipuirii sale.

Victor asculta neclintit, de frică să nu întrerupă șirul acelor note dulci ce ieșeau din adîncul sufletului ei. în sfîrșit, ea încetă de a cînta ; își șterse ochii de lacrimi, se uită împrejur și, cînd zări un străin înaintea ei, aruncă un țplet.

— Ce voiești, domnule ? zise ea cu un glas speriat.

— **Nimica**, răspunse Victor, doina ta m-a atras aice, am voit să știu cine cîntă așa frumos. Nu-țt fie frică de mine. Sunt om bun și nu doresc alta decît să știu cine ești.

— Sunt și eu o sărmană fata lepădată de părinți ; trăiesc cum dă Dumnezeu. N-am alt prieten decît fluierul ista căruia spun cîteodată necazurile mele și el le spune la cele văi.

•— Dar ești tînară ; tu n-ai trăit încă în lume ; ce necazuri pot să te apese așa de curînd ?

— **Ei**, ce-ți pasă d-tale de necazul meu ? D-tâ ești, poate, bogat, fericit, și cei ca d-ta nu prea cred nevoilor noastre.

— Te înșeli, copila mea, toți oamenii nu sunt așa. Iată eu sunt unul gata a-ți întinde mîna și a-ți da orice ajutor.

— D-ta ? Dar ce folos poți să-mi aduci ? Socoti poate că am nevoie de bani ? Nu, domnule, eu nu sunt săracă de bani ; că n-am ce face cu ei ; sunt săracă de noroc ! M-am născut într-un ceas rău ; ș-acel ceas îl plîng acuma.

— Dar știm și noi, draga mea, că multe sunt care apasă pe un om, căci, dacă de lipsa banilor suferă cineva, sunt altele de care moare. De aceea, nu te sfii de mine. Spune-mi ce ai la inimă ! Nu știi tu că o durere s-alină dac-o spui unui prieten care te-ascultă ș-o împărțește cu tine ?

Atunci ea aruncă asupra lui Victor un ochi pătrunzător ; păru un moment a nu se încrede în el, dar, naivă ca toate naturile cele drepte, își recapătă îndată încrederea, se apropie de el și cu o căutătură nespasă, apucîndu-l de mîna, îi zise încetișor :

— Iubesc și sunt nenorocită !

Apoi sfîșiată, obosită întocmai ca floarea ce se îndoie de furtună, ea plecă capul până ce-î culcă pe umărul lui Victor, și el simți atunci căldura răsuflării, sale, simți bătaia răpede a inimii ei, și într-atîta se îmbîștase sufletul sau văzînd în brațe-i acea ființă răpitoare, încît uită Brădățelul cu toți munții și cascadele lui, uită chiar durerile junei fete, căci în pieptu-i se dezvălea un rai plin de iluziuni și de amor, căci astă dată ținea de mîna acel vis aurit cătră care atît de des se înălța sufletul său.

însă, vai, visul fu scurt. Iute ca fulgerul, Victor se izbi cap în cap^cu realitatea și, cînd se deșteptă, văzu între el și juna fală un întreg abis, toată nemărginirea unul amor adine, dat altuîa decît lui.

Juna copilă, retrăgîndu-se încetinel din brațele necunoscutului ei amic, urmă cu o voce slabă :

— Dacă vrei să știi necazul meu, ascultă :

Eu mă numesc Marîa. Sunt fata unui locuitor fruntaș din satul Frăsinenii. El era bogat, avea cirezi mari, oi multe și mă purta totdeauna cu haine curate. Aveam cordele în coșe și la gît măgele ; fetele din sat se uitau cam rău la mine, iar flăcăii mă jucau mai mult decît pe ele, fiindcă eram îmbrăcată ca o fată de tîrg. Era în sat un flăcău Ștefan, nalt și subțirel ca bradul, avea parul negru și niște ochi care ardeau la suflet. Dar era sărac. N-avea altă avere decît inima lui cea bună și fluierul de la brîu. Intr-o zi, îmi aduc

aminte, am jucat hora mult cu el, ș-așa s-a uitat el la mine, **ca** toată noaptea n-am putut sa dorm.^

A doua zi m-am dus la biserică să mă rog la Dumnezeu, ca sa-mi deie nopți mai bune, și iată că pe pragul bisericii întîlnii tot pe Ștefan, care îmi zise :

— Mărio, roagă-țe și pentru mine !...

Atunci **am** simțit picioarele că-mi tremurau sub mine, iute am intrat în biserică ; m-am rugat mult, mult, și m-am rugat și pentru el ; căci m-a durut în suflet văzîndu-l așa mîhnit. **Dar** ce folos că somnul tot nu mi-a venit.

— Sărmană copilă, o întrerupse Victor, tu simțeau pentru întăia oară în inimă acel foc care se numește amor și nu-ți puteai da seamă de el.

— Nu știu bine ce simțeam, dar eram neliniștită și slăbeam văzînd cu ochii. De ce zilele treceau, de ce dorul mă cuprindea mai tare și un urît mă apăsa. Apoi într-o noapte auzii nu departe de casa noastră o doină din fluier ; și era așa de mîndră țjovina aceea, încît mi se păru că stelele o ascultă și văile o îngîna, și **parcaj** mă chema, mă chema tneru spre ea, încît, amețită, fărîmăcată, mă trezii deodată, fără să vreau, lîngă cel ce cînta doina... Era Ștefan !... Iartă-mă, Doamne, dac-am greșit!...

— Tu ești, Mărio ? mi-a grăit el. O, vino, vino că de mult te dorește inima mea !

Și m-a luat de mîna și m-a strîns la piept și m-a sărutat cu drag pe frunte ; iar eu tremuram de mult ce-mî era drag, ș-așa bine mă simțeam răzemată pe brațul lui, c-aș fi voit parcă să mor. Iar el mi-a zis :

— Mărio ! știi tu una ? dac-al fi tu femeia mea, așa-i **ca** mult bine am trăi împreună ? Ți-aș cînta doina din fluier și ți-aș dezmițda părul ist mîndru, cît e ziua de mare !... ian gîndește-te și tu.

— M-oi duce la tata, i-am răspuns eu, ș-oî cere voia lui, și... bun e Dumnezeu ! Așa am șezut împreună, tot vorbind și plănuînd, **pană** cînd a răsărit luna pe ceri. Vorbele lui erau dulci și, cît am stat lîngă dînsul, mi s-a părut că lumea-i a mea.

După aceea trei zile de-a rîndul am voit să destăinuiesc tatei dragostea mea, dar, de cîte ori deschideam gura să-i vorbesc, îmi amorțea glasul în gît. A treia zi, cînd mi s-a părut a fi mai vesel, am început vorba cu el așa :

— Tată, câți ani am eu ?
— Optsprezece ani ai împlinit la Florii.
— Tată, se zice că la 18 ani fetele se mărită... Iaca fata lui moșu Stan s-a măritat.
— Așteaptă, „draga mea, ți-a veni și ție rindul.
— Tată, dacă ți-aș spune că am visat asta-noapte ur-sita mea !

— Mări, ce zici ? mi-a răspuns el, uitându-se cam pieziș la mine. Dar cine-î acel făt-logofăt, pe care l-ai visat ? Spune-mi numele, sa-l cunosc și eu.

— E Ștefan, ciobanul din sat, am zis eu, abia răsuflin-du-mă, că, de mult ce mi se bătea inima, mă-nădușeam.

— Ștefan ! strigă tata, deschizând niște ochi mari. Cum ! Ștefan ! Pe dînsul vrei să-l iei de bărbat ? A îndrăznit el să-ți întoarcă capul î un derbeder ; un om fără căpătai, care n-are pînea de toate zilele?... O, asta n-a fi niciodată!... Și s-a înfuriat tata așa de tare, ca era cît pe ce să mă bată. în zadar m-am rugat, în zadar am plîns și m-am pus în genunchi înaintea lui. Nimic nu l-a putut îndupleca.

•— Tu, femeia lui Ștefan ! striga el necontentit. De asta te-am făcut pe lume, de asta te-am crescut, ca să te dau acum pe mîna unui venetic fără loc, nici foc ! Dar tu ți-ai ieșit din minte, copila mea ! Mai degrabă ți-aș fringe gîtul, decît să fii tu femeia lui Ștefan. El voiește să se îmbogă-țească prin tine ; el iubește girezile și banii mei, iar nu pe tine, nesocotită ce ești ! Ce ai ajunge tu cu el ? Să cei de pomană pe la ușile creștinilor, că eu nu ți-aș da decît urgia și blăstămul meu !

Groaza m-a apucat văzînd mînia tatei; nu știam ce să, fac ! Pe de-o parte, Ștefan, pe care-l iubeam ; pe de altă parte, tata, care mă blăstăma.

Ștefan aștepta răspunsul meu.

Fluierul era semnul de întîlnire. Veni noaptea; auzii fluierul. Dumnezeu ! ce să-i spun ? Nenorocita, m-am fu-rișat de tata, m-am dus la el, i-am spus tot, tot pîn' în sfîrșit... și el m-a ascultat fără să se răsuflă ; era galbăn ca ceara și mîinile îi tremurau. Apoi iute s-a întors cătră mine și mi-a zis :

— N-am dorit bogățiile tata-to, nici le doresc. Aibă parte de ele cu tine împreună ! Eu mă duc, rămîi sănă-toasă !

O ! Atuncea n-am mai putut răbda. Am simțit că se rupe ceva în pieptul meu ; am uitat blăstămul tatei; am uitat tot!

— Ștefan, nu mă lăsa ! i-am zis ca o nebună. Mă duc și eu cu tine în lumea toată.

Atunci lui Ștefan fața i s-a înveselit și a început să plîngă ca un copil.

— Mărio, răspuse el, înecîndu-se în lacrimi... Ai inimă bună... tu știi iubi... să fugim împreună ; să fugim... Dum-nezeu ne-a ierta, că altfel n-ar fi făcut el sa jîe iubim așa de tare... Tată-to n-are dreptate... El voiește să te vînza ca o marfă pe bani... Nouă nu ne trebuie avere... Om munci și-om trăi ! Eu mă duc la stăpînul meu să mă răfuiesc și să-i dau oile pe samă... Iar mîne sară la miezul nopții, cînd o cînta cucoșul, să-ți iei merinde în traista și sa fii la stejarul din deal... ș-apol ce-a da Dumnezeu !...

Așa ne-am despărțit.

A doua zi tata avea fața posomorită. Tot întruna ie-șea afară din casă și vorbea încetișor cu oamenii care tre-ceau, apoi din cînd în cînd auzeam zgomot prin sat. Ve-deam vătăjei, dorobanți pe dinaintea ferestrei. Nu știam ce este. într-un rînd l-am întrebat, și el mi-a răspuns ca au venit dorobanți sa îplinească birul din sat. Aș fi voit să mă duc eu singură să văd ce se petrece, dar tata ma pîndea mereu. Ziua mi s-a părut un an. De către sară, obo-sită, am adormit puțin și am avut un vis grozav, un vis pe care nu l-oi uita în veci.

Am visat că eram mireasă, îmbrăcata în haine albe. împrejurul meu erau oameni mulți și preoțit cu veșminte. Apoi parcă m-am uitat în oglindă, ca sa-mi așez beteala pe cap, și... o Dumnezeule ! ce-am văzut ! mă cutremur și acum cînd gîndesc. Am văzut pe Ștefan mort^ mort și curgîndu-i sînge din piept, iar eu eram la față j>atrîna, zbîrcită și fără dinți în gură. Ce vis ! Așa m-am spăriet, ca am sărit drept în picioare, și atunci am auzit cucoșul cîn-tînd... Era miezul nopții... Tata dormea. Mi-am luat degrabă merinde în traistă, mi-am făcut de trei ori cruce și am ieșit. Afară bătea vîntul rece și era întuneric. De nimic nu-mi era teamă, numai visul mă-nfiora în spate. Iute ca gîndul, am mers la stejarul din deal. Dar Ștefan nu era.

M-am pus jos și am așteptat.

Așteptat-ai vreodată, domnule ? Știi ce-3 dorul, când cauți, și nu găsești ; când aștepți, și nu vine ?

— Nu ! dar cel puțin îmi închipuiesc, răspuse junele Victor, care asculta din toate simțirile sale istoria Măriei.

— Ba nu ! Trebuie sa fi fost ca mine acolo, răzată de copac cu ochii în întuneric ; să fi ascultat ca mine o noapte întregă șuierul vîntului ; să fi tresărit ca mine la tot zgomotul de frunze ; să-ți fi numărât ca mine bătăile inimii în fiecare minută, pentru ca să știi ce va să zică chinul așteptării. O ! Nu e chin mai mare în lume ! De-ar fi fost noaptea mai lungă, eu trebuia sa mor ! A trecut noaptea, s-au ivit zorile și Ștefan n-a mai venit. Apoi iată c-auzii un pas. Sîngele în mine începuse a fierbe... Pasul se apropia din ce în ce... Nu vedeam încă nimic, dar inima-mi spunea ca nu-i Ștefan ; și ea spune totdeauna drept. Era loan pădurarul, care mergea la pădure.

— Ce cauți, Mărio, aici pe vremea asta ? mi-a grăit el, uitîndu-se cu mirare la mine.

— Nu cumva văzut-ai, bade Ioane, undeva pe Ștefan ciobanul, cu oile lui ? îl întrebai eu.

— HeJ He ! Să fii sănătoasa ! răspuse el. Ștefan a lăsat cu ziua bună și oile, și satul, și s-a făcut ostaș. De ieri sară l-a luat la oaste, cu mai mulți flacai din sat și l-a pornit spre tîrg. Și, fiindcă el se punea de pricină, apoi l-a legat cot la cot și l-a trimis cam cu nepus în masă. Tată-to era acolo ; cum de nu ți-a spus nimica ? încă el a dat frînghia de l-a legat.

Vestea asta m-a lovit în inimă ca un trăsnet. Am căzut jos fără simțire și, cît oi fi stat așa, nu știu, dar, cînd m-am trezit, era soarele sus. Lîngă mine era loan pădurarul care mi-a zis :

— Mărio ! M-ai vîrît în grozile morții ! Nu mai știam ce sa fac ca sa te trezesc. Ei, dar bine că te vad iar sănătoasă ! Du-te acasă și te liniștește. Uită pe Ștefan. Așa a fost sa fie !

Și, graindu-mi astfel, s-a dus.

Atunci am început a blăstăma pe tata, a blăstăma oamenii, a blăstăma lumea întregă ; căci cu toții parcă se pusese să-mi răpească pe Ștefan.

Apoi cel întâi gînd care mi-a venit a fost să mă omor. Ce-mi era bună viața fără de el ? Dar iar am gîndit: mai

bine să alerg după dînsul, să-l mai văd o dată, sa-l mai chem pe nume, și, cine știe, poate să-l scap. Nădejdea nu lasă pe om. M-am agățat de acea nădejde și am plecat.

Două zile și o noapte am mers peste cîmpii de-a dreptul, fără sa mă odihnesc. Trecut-am dealuri și vai, păduri și ape, și, ca o fărmeacă, mă tot duceam înainte, fără să mă uit îndărăpt. Nu mai gîndeam nici la căsuța noastră din sat; nici la oița cea plăvaie ; nici la teiul cel răsădit de mine. Nu vedeam înaintea ochilor decît pe Ștefan, ferecat de mîni și de picioare, și eu alergam să-l scap.

A doua zi am ajuns în tîrg. Eu nu fusesem încă nici-odată la tîrg. Am intrat pe o uliță, fără să știu încotro merg. Am văzut case mari, lumini multe și oameni care mergeau în toate părțile. Toata lumea era veselă și fericita într-un loc așa de frumos. Numai eu eram cu durerea în suflet!

Apoi am apucat în dreapta și pe urmă în stînga, și, din ce în ce, auzeam vuiet mare, întîlneam oameni mai mulți, trasuri care alergau răpede, muzici care cîntau fel de fel. Parcă eram pe-o altă lume ! Ce le păsa lor de Ștefan ? !

De la o vreme toți mi s-au părut că sunt oameni răi și fără inimă ; că nimarui nu-i era milă de mine. Mă coteam cu dîșii și nici măcar se uitau la mine. Am întrebat pe unul despre Ștefan, și mî-a rîs în fața. Ain voit să spun altuia necazul meu și m-a luat drept o calică, zicîndu-mi să merg la muncă. Un al treilea m-a apucat de bărbie, și mi-a zis:

— Ce mai umbli după Ștefan ? Vino la mine acasă că ți-oi cumpăra o rochiță mai bună decît asta care-o porți.

O ! De-aș fi gasit pe Ștefan, să fug cu el departe, departe de acest loc blăstamat, unde oamenii nu știu decît să alerge ca niște smintiți și să rîdă de nenorocirile altora.

începuse a fi tîrziu ; luminările se stingeau pe la ferești; clopotnițele bisericilor nu se mai vedeau de întuneric și eu umblam singura ca o umbră din uliță în uliță, neștimd unde mă găsesc, ce să mănînc și unde să dorm. Cîteodată, lucru ciudat ! visam, trează fiind. Mi se părea c-am găsit pe Ștefan, că eram în brațele lui și fugeam, parcă, cu el așa departe, că pămîntul îmi luneca sub picioare și casele se învîrteau împrejurul meu. Și atuncea cădeam amețita și, cînd

mă deșteptam, mă vedeam iar singură lângă un zid și... fără de Ștefan. Apoi pierdeam nădejdea de a-l mai găsi, și-mi venea să mă întorc acasă la tata și să mă omor înaintea lui, ca să vadă el, cât rău mi-a făcut.

Dar unde mai puteam nimeri înapoi? Toate ulițele și toate casele sămanau una cu alta și, de ce mergeam, de ce mă încurcam mai tare. Gîndurile îmi treceau prin cap ca furtuna și nu mă puteam oprî nici la unul. Numai gîndul lui Ștefan mă ținea mereu! Cîteodată stam pe loc și ascultam. Oare unde o fi Ștefan? Oare nu cumva e în casa asta, și eu trec pe lângă dînsul și nu-l găsesc! Și atunci îmi lipeam urechea de fereastră și ascultam. Însă, vai! Nu auzeam nici glasul lui, nict fluierul lui!

Dar ce să-ți mai spun, domnule? Pot eu să-mi aduc aminte toate cîte am suferit! Țin minte numai că într-un rînd, zdrobită de osteneala, m-am pus jos să mă odihnesc și-am adormit. Ce somn am mai avut! Am visat iar visul cel grozav de atunci noaptea, cînd am plecat de acasă și, cînd m-am trezit, era ziuă. Dormisem pe scările unei biserici, îmi era frig. M-am sculat răpede, m-am frecat la ochi și am olecat. Apoi iată că mă văzui înaintea unei case mari, cu ferești multe și cam stricate. În ogradă erau soldați[^] împraștiați în toate părțile; unii grijeau caii; alții își curățau hainele; unii dormeau la soare; alții cîntau din niște trîmbițe. Aice sed soldații: aice trebuie să fie Ștefan, gîndii în mine, și o raza de bucurie mi-a trecut pe dinaintea ochilor.

— Domnule, am zis unui soldat, unde e cel mai mare al vostru? Am trebuință numaidecît să-i spun cîteva vorbe.

— Intră în șala asta, răspuse soldatul, fă pe ușa din stînga și vei găsi acolo pe căpitanul.

Iute am intrat în odaie, și acolo am găsit doi oameni: unul era gros, cu ochii posomorîți, roș la față; avea haine cusute în aur și ședea jos. El trebuie să fi fost căpitanul. Celălalt era bătrîn, îmbrăcat ca toți ceilalți soldați și sta în picioare.

— D-ta ești căpitanul? am zis celui roș fa față.

— Eu sunt, ce poștești?

— Domnule, mă rog de iertare, dar n-aveți cumva între soldați un flăcău Ștefan, pe care l-a luat la oaste de vro patru zile. Am auzit că l-a adus aice. El a fost cioban la oi în satul Frăsinenii.

— Dar, e aice, răspuse căpitanul, tăindu-mi vorba, însă 3-am pus la răcoare, fiindcă-i nesupus. A voit să fugă de două ori; de aceea i-am dat cîteva bețe și l-am așezat în bască, să prindă minte.

— Dumnezeu din ceri! strigai eu, puindu-mă în genunchi înaintea lui. Fie-ți milă de dînsul. Dacă ai un Dumnezeu la care te închini, nu te îndura de o fată nenorocită! Da-mi pe Ștefan; îl iubesc, pentru el mi-am lăsat casa și părinții. De patru zile alerg căutîndu-l. Acuma l-am găsit. O! Nu mi-l lua! ^

— N-am ce-ți face, adause căpitanul, Ștefan e soldat și trebuie, să ramîie în oaste. Tu du-te și te mîngăie c-un altul,

— Dar, domnule căpitan, gîndește că ne omori pe amîndoi. Ștefan mă iubește așa de tare, că și-a face samă, și-atunce ce folos vei ave de la el? Aibi cuget! Dumnezeu ți-a răsplăti binele ce ne-i face!

Însa toate au fost în zadar; și, dac-am văzut că nimic •nn-l împlînzește, nici lacramile, nici rugămîntea mea, și că de-acum s-a sfîrșit pentru mine orice bucurie în lume, am voit deodată să mă duc, să fug dinaintea acestui om fără suflet, dar picioarele mi-au slăbit. Am rămas pe pragul ușei înlemnită. Nu mai puteam nici plînge, nici vorbi și, se vede c-așa de schimbată eram eu la față, ca bătrînului soldat i s-a făcut milă de mine și-a zis căpitanului:

— Iertați măcar atîta, domnule căpitan, să duc pe copila asta la Ștefan să-și ieie ziua buna de la el. Poate s-a mai răcori, sărmana! Vedeți cum se usucă de dor. De mîne n-au să se mai întîlnească.

— Ei bine, du-o, însă să stai acolo, și peste un ceas să nu mai aud vorbind de dînsa. -

„Tot este o dreptate în ceri”, am gîndit eu atunci, și-aș fi voit să mulțamesc cu viața mea bătrînului soldat care pusese cuvînt bun pentru mine.

— Haide, copilă, să te duc la dragul tau, mi-a zis bătrînul soldat, luîndu-mă de mîna. He! He! Am băut și eu amarul ista, cînd aveam musteața neagră! Acuma-s bătrîn, mi-au trecut acele griji din cap. Așa ți-or trece și ție, cînd vei fi mai batrînioară. Dar atunci să-ți aduci aminte de Vlad soldatul. El crede la cei tineri.

Și m-a dus prin niște săli mari, unde am întâlnit soldați care se uitau la mine. Apoi am intrat într-o odaie, de unde a luat o cheie, pe urma într-o odaie, de unde a luat o luminare, și am scoborît niște scări care mergeau în jos **pană** ce-am dat de-o ușă.

— Aice odihnește hulubașul tău, **zise** Vlad, stăi, s-aprindem lumînarea, că altfel nu-l vei vede. El jălește la întu-neric.

Inima mi se bătea tare. Mi se părea că Vlad nu mai sfîrșește de-a aprinde lumînarea. Ce-a fi făcînd oare Ștefan ? M-așteaptă el oare acum ? Și o bucurie nespūsă m-apuca cînd gîndeam să-l vād. îmi **venea** să rîd; îmi venea să plîng ; tremuram ca frunza și nu-ndrăzneau nici să mă răsufli. în sfîrșit, ușa se deschise și... deodată ne-am aruncat în brațele unul altuia. Ș-așa mult foc, ș-așa multă bucurie cuprinsese sufletele noastre, că n-am putut să ne zicem un cuvînt. Numai lacrămile curgeau părăie. Nu credeam să fie adevărată atîta fericire, noi care nu gustasem decît amar. Mă uitam la el, îl vedeam ; eram piept la piept cu el, și tot încă nu puteam să-mi vin în fire. Mă temeam sa nu fie un vis. O ! N-am grai să spun cît de nesfîrșită a fost bucuria mea. Uitasem atuncea toate: uitasem zilele fără odihna, nopțile fără somn ; uitasem chiar că numai un ceas aveam a fi împreună. Ce-mî păsă ? în acel ceas puneam viața mea toată și moartea pe urmă aș fi primit-o cu drag. îl strîngeam în Brațe ; îl sărutam cu nebunie, ș-aș fi voit să-i trec sufletul meu într-un sărutat!...

în casă era tăcere ; numai inimile noastre vorbeau. Iar bătrînul Vlad se uita la noi, și-mi aduc aminte că două lacrămi mari au curs de sub genele lui.

— Dezmierdați-vă, copii, ne-a zis el, cît mai aveți vreme, c-acuș trebuie să vă despărțiți. Așa-i porunca !

Glusul lui ne-a trezit din amețală. Ștefan iute s-a tras din brațele mele și s-a uitat țintă la mine. El avea -fața brăzdată de suferință și ochii în foc. Ș-așa mi-a grăit:

— Mărio ! Noi n-o sa ne vedem mulți ani. Cine știe ce o vrea bunul Dumnezeu să se mai întîmple cu noi. Sa jurăm unul altuia credință ; să jurăm că **ne**-om aștepta pînă ce moartea **ne**-a curma zilele și că dragostea noastră altora n-om da-o.

Atunci ne-am pus amîndoi în genunchi, am ridicat mî-nile în sus și am jurat, am jurat strașnic, cu suflet și cu inimă, și jurămintele noastre s-ău urcat la ceri, și Dumnezeu trebuie să le fi ascultat, că erau adevărate...

— Acum suntem logodiți! ziserăm într-un cuvînt ; ș-așa, luîndu-ne de mîna, am început să ne spunem tot ce aveam la suflet, și ne-am adus aminte din trecut și am vorbit despre viitor, și am vorbit mult, mult de dragostea noastră, dar am simțit și mai mult. Simțeam atîta fericire, că nu-n-căpea în inimile noastre. Pluteam, parcă, în altă lume.

— Destul, dragii mei, băgă de samă Vlad, a trecut ceasul ce v-a dat căpitanul. Mărio, tu ai auzit porunca lui ; căpitanul nu șuguieste.

O, cît de degrabă a trecut vremea ! Atunci m-am aruncat iar în brațele lui și l-am strîns la sînu-mi, și i-am scaldat fața în lacrămile mele, și i-am zis:

— Ștefan, rămîi sănătos ! -

Iar Ștefan a scos din sîn fluierul cu care odinioară cînta doina pe iarbă verde și mi l-a dat, zicîndu-mi cu glas mîh-nit :

— Ține fluierul ista. Învață-te a cînta dintr-însul, ca să-ți aduci aminte de mine și, de cîte ori a răsuna voios sub degetele tale, a fi semn că eu sunt bine și te doresc. Dar cînd fluierul n-a mai suna... să știi, Mărio, că lui Ștefan i s-a întîmplat un năcaz mare și să te rogi la Dumnezeu...

Apoi ne-am despărțit... De-atunci eu zi bună n-am mai avut. Dorul mă arde ca focul și viața în mine se stînge pe zi ce merge. O ! cînd am jurat lui Ștefan că l-oi aștepta, n-am crezut c-oi suferi așa de tare ! Vor trece anii lui de slujbă ; Ștefan s-a întoarce, dar pe mine m-a găsi moartă, moarta de dor !...

Voacea Măriei aici se stînsese. Victor sta în uimire. El nu putea îndestul să privească frumoasa ei figură pe care se reproduceau toate mișcările sufletului ei. Nu putea îndestul să asculte graiul ei simplu și pitoresc, dar trist ca și doina ce o cînta din fluier. Nenorocirile au și ele bunul lor. Ele împodobesc sufletul precum lacrăma împodobește ochiul. Astfel, Măria era mai atrăgătoare, mai frumoasă, sub vălul melancoliei. Veselă, ea ar fi sămănat unui flutur strălucitor

și zburdalnic ; tristă, ea sămăna unui înger scoborît din ceriuri spre înduioșarea pămîntului.

- „A trecut mult timp de cînd te-aî despărțit de Ștefan ? întreba Victor, care ardea de dorința de a cunoaște sfîrșitul istoriei ei.

— Patru luni au trecut de cînd nu l-am mai văzut» nici n-am auzit de dînsul. Am învățat de atunci să cînt doina din fluierul[^] lui și, cîntînd, parca mă mai răcoresc. îmi închinuiesc că Ștefan e sănătos, că gîndește la mine ; îmi aduc aminte de acele zile cînd jucam hora împreună, cînd mă-nțîlneam cu el sara pe lună și trezeam văile în cîntecele lui. Frumoase zile erau atunci!...

. ^p^î! „M^ria voi să reînceapă doina ei obișnuită. De trei ori suflă în fluier, dar fluierul nu răsună.

Atunci o vijelie zbcuni în pieptul junei fete, ochii ei devenira sălbateci, un tremur îi cuprinse tot trupul.

— Sunt pierdută, vai! strigă ea cu o voce de nebună... Fluierul nu mal cîntă !... O, visul, visul meu nenorocit î... Ștefan a murit... Iată îl vād curgîndu-i sînge din piept... Dumnezeu, ce ți-am greșit ? Și biata Măria cuprinsa de-o nemărginită desperare, se zbcuima neconținut, în zadar, Victor căuta s-o liniștească ; durerea el mergea tot crescînd, ca torentul ce îneacă.

— Dar liniștește-te, pentru Dumnezeu ! zise el. Nu vezi că fluierul e stricat ? Uită-te bine! Cum vraî să cînte ? Ștefan n-a murit. Mă duc să ți-l aduc, de-oi ști bine c-oi intra eu singur în oaste în locul lui. Numai fii cuminte, Așteaptă-ma aice. Peste două săptămîni voi fi cu dînsul lîngă tine. Îți făgăduiesc ; îți jur !

Dar n-apucase Victor a-și mîntuî cuvîntul, și juna Măria se făcuse nevăzută. Ea dispăru ca un geniu prin frunzișul codrilor.

Ctncî zile după aceasta, Victor se afla înaintea cazarmei din capitală. La ușa cazarmei ședea răzămat în sabie un soldat bătrîn cu musteața sură.

— N-ai știință, domnule, zise Victor, de un soldat cu numele Ștefan, intrat de patru luni în oaste ? El fusese cio-ban la oi, în satul Frăsinenii.

— Ba am, cum nu ? D-ta poate vii din partea logodnicei lui, Măria, cu vreo veste ceva ?

— Tocmai! Dar ce ! Cunoști pe Măria ?

— Se-nțelege c-o cunosc. Doar eu sunt Vlad, soldatul care am mijlocit la căpitanul, de i-a dat voie să-și ieie ziua buna de la Ștefan, atunci cînd îl luase la oaste.

— Și unde-i Ștefan ?

— Ștefan stă bine unde este. Poți să te întorci să spui Măriei să-și caute alt logodnic.

— Cum ? Nu înțeleg, domnule, ce vrei să spui ?

— Vreau să spun că Ștefan e mort și-ngropat... Dumnezeu să-l ierte !

— Mort ? strigă Victor. Dar e cu neputință ! D-ta vrei poate să glumești ?

— Vlad soldatul nu glumește niciodată.

— Dar bine, cînd și unde a murit ?

— Pe cîmpii Basarabiei în bătaie cu leșii. Parca-l vad ș-acuma luptîndu-se ca un zmeu. învățase șmotru mai[^] bine decît mine. Era ager la cap și voinic la braț. Pe trei leși i-a înțepat cu sabia până-n plasele. Dar un părdalnic de plumb a suferat și l-a lovit în piept! A murit _sărmanul în brațele mele, și cînd și-a dat duhul a zis numai un cuvînt: „Mărio!"... Păcat de el! *hm* era drag ca copilul meu!

Victor s-a întors îndărăpt. în zadar a căutat pe Măria de-a lungul și de-a latul Bradățelului; în zadar a cercetat de ea prin toate satele de primprejur. De numele Măriei nu s-a mai auzit. însă, de cîte ori mergea la Bradățel, i se părea c-aude din trunchiul copacului unde-o văzuse pentru prima oară, ieșind un lung și dureros suspin, care, unindu-se cu șoaptele frunzelor și murmurul cascadelor, dezmierda dulce ecoul Bradățelului...

Munții Moldovei samănă în mic cu munții Șvjțerei. Aceleași izvoare limpezi, aceleași creste frumoase încoronate de brazi și de stînci, aceleași văi pline de taine. Destui de mari, pentru ca călătorul să vază ades la picioarele sale gemînd furtuna, ei totuși nu se urcă pană la acele înălțimi, unde vegetațiunea pierе sub sloiurile iernii. Ei nu umilesc, nu înfiorează prin măreția sălbatecă a Alpilor, dar dezmiardă simțirile omului, dîndu-i icoana unei naturi blînde, în sînul căreia parcă locuiește totdeauna primăvara.

În mijlocul lor, pe malurile a trei riuri, Bistrița, Neagra și Dorna e așezat satul Dorna. Nici o cale de comunicațiune nu era mai înainte prin munții noștri. De ar fi voit cineva să, viziteze Dorna, trebuia să se acate pe stînci, să treacă prin rîpi, să-și facă de multe ori drum cu toporul prin pădure ; iar pentru a reveni din Dorna, singurul mijloc mai lesnicios, dar nu fără pericol, era de a se scoborî cu pluta pe Bistrița, pană la tîrgul Piatra.

Departе, dar, de lume, înconjurați precum erau de păduri seculare, prin care abia putea răzbate pasul omenesc, locuitorii Dornei duceau o viață lină și fericită. Natura le dădea cu prisosință mijloacele de viețuire și, feriți astfel de atingerea zilnică cu lumea de prin tîrguri, ei păstrară neatinsе și limba, și portul, și virtuțile strămoșești. Cu toate aceste, și acolo nenorocirea a trebuit să-și împlinte ghearăle sale.

O colonie de otomani goi și flamînzi, ce nu mai găseau adăpost în țara lor, ceată compusă din vagabonzi, -dezertori din armată, bandiți scăpați de prin închisorile Turciei, s-a aruncat într-una din zile ca un nor de lăcuste peste munții

Dornei. Sub'cuvînt că făceau comerț de cherestele,, ei începură a stoarce munca locuitorilor în modul cel mai răsunător, apăsîndu-i în tot felul, comițînd chiar crime, pîngărînd familiile și locașurile sfînte, astfel încît mîna lor lacomă și cruntă izbuti în scurtă vreme a răspîndi pretutîndene mizerie, sînge și desperare.

În zadar locuitorii Dornei alergară de mai multe ori la sprijinul autorităților din țafă ; autoritățile erau prea slabe pentru a izgoni din poticele Carpaților acești hoți, care, sub masca de comercianți, pustifau munții și răpeau din gara locuitorilor și a copiilor lor pînea de toate zilele.

Unul dintre ei se deosebea mai cu samă prin înrîurirea ce avea asupra celorlalți.

El se numea Osman. Născut pe stradele Constantinopolului, fără a-și cunoaște pe tatăl și mama sa, crescut în mijlocul scursurilor și-a gunoaielor orașului, Osman de tînăr se aruncă cu capul înainte în vîrtejul patimilor. Toate simțimintele de bine fură cu-rind înădușite în inima sa. Împins de mizerie, încurajat de izbîndă, ajutat de natura sa puternică și inteligentă, Osman lăsă frîu liber instinctelor răului, hultuite odată cu nașterea în sîngele lui, și cînd pentru prima oara se întrebă pe sine la ce port îl va conduce calea pe care a apucat, el nu mai găsi în sufletul său nici o voce care să-i strige: „Oprește-te". El avea spiritul ager, caracterul iute și întreprinzător" și curajul unui om ce nu tremură înaintea crimei, dar care dă îndarăpt înaintea pericolului.

Fizicul său se potrivea în totul cu plecările sale interioare : un cap de o mărime disproporționată, așezat între două umere late, niște sprîncene lungi și negre pe sub care luceau în fundul capului doi ochi mici, scînteioși ; o bărbie ascuțită, acoperită de un păr aspru și stufos ; un corp de o musculatura puternică, dar dizgrațios, iată înfățișarea lui Osman, înfățișare hîdă care făcea dintr-însul o ființă ce insuflă frică și dezgust totodată. În scurt timp el se înavuți, căci nu lăsa nici un mijloc neîntrebuințat, pentru a ajunge la acest scop. Iscusit în alcătuirea planurilor sale, îndrăzneț în mijloacele de punere în lucrare, el știa, pe o parte, să dea hoțiilor sale aparența legalității, și pe altă parte, sa le susție cu iartaganul în mîna cînd trebuința cerea. El întrunea în acelaș timp calitatea de comerciant și de judecător totodată. Singur judeca trebile sale cu locuitorii, singur le

aducea întru împlinire !... Dar ce împlinire !... Aici era partea tragică a întreprinderilor sale. Nimic nu rămănea cruțat de mîna sa nelegiuită !

Lacrămile și rugămintea nenorociților locuitori erau o monedă necunoscută lui Osman, cu care nu se putea dobîndi nici mila, nici iertarea sa. Oameni, **femei**, copii, fura aruncați afară din casele lor și averea lor înghițită. Apoi, după ce izbuti a-și aduna o avere destul de însemnată printr-un lung șir de tâlhării, el se dădu desfrînărilor, căci lăcomia de bani nu era singura patimă ce punea în mișcare activitatea sa. Fiu al unui popor încălzit de soarele asiatic, Osman avea pe lîngă un fond de trîndavie orientală, toată fierberea unei senzualități nesățioase. El iubea luxul, băutura și **mai** cu osebire femeile ; și, cu toate acestea, în pieptul său nu s-a dezvoltat niciodată simțimîntul vreunui amor adevărat. El căuta în amor nu un ideal, ci un mijloc de desfătare a simțurilor sale, și acolo unde nu putea izbuti j>rin viclenie sau bani, întrebuița totdeauna puterea brutala. O! Să nu fi avut nenorocirea vreo fiică din Dorna sa atragă privirile sale ; căci Osman ținea într-o mîna punga, în cealaltă iartaganul, și la ordinele sale avea toata oarda coreligionarilor săi, mijloace înfricoșate, dinaintea cărora nevinovata copilă trebuia să plece capul, sau să-și răscumpere cu viața prețul onoarei sale.

Dinaintea casei lui Nistor erau adunați toți locuitorii Dornei. Soarele apusese din dosul muntelui și de cealaltă parte se ivea luna însoțită de luceafărul de noapte. Un brad urieș învălit în rășină ardea din rădăcină până-n creștet, nu departe de casa lui Nistor, și coloana de foc, urcîndu-se în înaltul ceriului într-un lung vârtej de scînteie, se oglindea în undele limpezi ale Bistriței și lumina în depărtare stîncile sărnănate pe plaiuri. Acest spectacol, cel mai frumos care se poate vedea noaptea între munți, se da de locuitorii Dornei numai la ocaziuni mari de sărbări sau de veselie. Era, în adevăr, o zi de veselie pentru întreaga Domă, logodna Iri-

nei, fiica lui Nistor, cu Mihai Plăieșul. Locuitorii ședeau jos pe iarbă, despărțiți în diferite grupe, după vîrstă și sex. Trei lăutari țigani, formînd un orchestra compus din o scripcă, o cobză și un nai, cîntau cîntece de dragoste care scoteau pe furiș din pieptul nevinovatei fete suspinuri de dor. Ici ședeau bătrînii satului cu figurile lor serioase și meditative, încinși cu curele late și ținînd în mîna cîte un lung toiag, semn al statorniciei; dincolo flăcăii veseli și neastîmpărați, cu pletele lăsate pe umere, copii zburdalnici ai muntelui, harnici la muncă, ușori la joc, așteptînd începerea hoarei cu nerăbdare ca să mai poată schimba cîte o strîngere de mîna cu draga lor. Apoi fetele, blonde ca spicele de griu, gătite în hainele lor de sărbătoare, cu flori pe cap și cu alțițe pe sîn, ținînd fiecare ochii plecați spre pămînt ca și cum n-ar zări ochirile îndrăznețe ce le veneau ca niște săgeți de foc din ceata flăcăilor. Și toată lumea, bătrîni și flăcăi, femei și fete, laudau într-un glas frumuseța Irinei și voinicia lui Mihai. Numai cînd și cînd vreo babă, deprinsă a cîrtî de toate cele, căuta să găsească cîte un mic neajuns la vreunul din logodnici.

— Halal de Mihai! zicea un flăcău, Toader, către vecinul său Ion, știu că mîndră mireasă mai ia. Parcă-î o domniță. Ian vezi tu cît e de albă, ce păr lung și frumos mai are, ce dulce căutătură ! Gînd se uită cu ochii la tine, parcă te frige în inima.

— Așa este, însă nu știu de ce de o bucată de vreme încoace e tot mîhnită. Are ce are. îți aduci ^minte tu cît era ea de veselă mai nainte ; cum glumea de frumos ? îți venea să tot glumești cu dînsa... Acum parcă-i tot plouă și-i ninge.

— Tare ești prost, Ioane !... Nu înțelegi tu c-aceste sunt marafeturi de mireasă ? Așa trebuie să fie o fată care se mărită. Unde ai mai văzut tu mirese rîzînd și sărînd într-un picior ? Ele învață, înadins, a fi smerite. N-am prins eu doar pe Catrina înroșindu-și ochii cu capătul ștergarului, pentru ca să creadă lumea că plînge ? Așa-i obiceiul pămîntului; fata învață de la mamă, și mama de la bunică.

— Poate, măi, că ai dreptate; însă mie îmi pare că Irina nu se preface. Am văzut-o de multe ori așa de supărată, că nici băga de samă la cele ce-i spuneam. Eu îi vor-

beam una, și ea îmi răspundea alta. Ochii ei umblau îngrijiți în toate părțile, parcă se temeau de ceva.

— Nu-ți spun eu că cu mintea ta n-ai să pricepi niciodată nimic ? Ți-ar fi plăcut poate să se uite numaidecât la tine, să-ți zîmbească în față, ea care n-are ochi să vadă decît pe Mihai ? Firește, că are o grija în spate, și mare încă : grija măritatului. Toate fetele o poartă de la vîrsta de optsprezece ani înainte ; da ian să le vezi a doua zi după cununie cum le rid ochii în cap ca niște ghiocei. He ! He ! Nu mi-e întăia oară cînd văd mirese smerite cu nasu-n pămînt ; decît smerenia asta ține numai pană...

— Tăceți din gură ! strigă un batrin de alătura, și faceți loc să treacă logodnicii!

În acel minut treceau prin mijlocul grupelor Mihai și Irina, șiindu-se de mîna. Logodna era săvîrșită. Toată lumea se scula înaintea lor, să le ureze trai bun și fericit. Mihai pășea mîndru și drept ca un brad ; în ochii săi strălucea bucuria ; iar Irina mergea legănîndu-se ca și cum n-ar 'fi avut destulă putere de a se ține pe picioare. Fața ei era galbănă și, la fiecare pas, ea se uita îndărăpt cu o nespasă neliniște, răzămîndu-se din ce în ce mai tare pe brațul lui Mihai. În ochii ei ar fi putut ceti cineva două simțiri deosebite, luptîndu-se cu, putere : amorul și o grozavă frică. Cea mai mare parte din lumea care era adunată acolo nu luă sama la gălbeneala de pe fața Irinei și acei puțini, care au văzut această schimbare, crezură negreșit că vine de la *rușinea* ce simt fetele în momentul logodnei.

Un bun observator însă, ar fi zărit tot atunci o figură arămie, cu doi ochi mic! în cap, alunecîndu-se ca o șopîrlă prin mulțime și înaintînd spre Irina cu pași nevăzuți ca și spiritul cel rău. Numai Ion observă această împrejurare.

— Luat-ai tu samă la ceva ? zise el lui Toader, trăgîndu-l de mîneca cămeșei.

— La ce ?

— N-ai văzut tu pe Osman turcul, viind ca o napraznă între noi ?

— Ei ș-apoi ?

— Îndată cum l-am zărit, am și văzut pe Irina îngălbenuindu-se ca ceara pe obraz. Este ceva la mijloc !

— Nu cumva crezi tu că Irina îl iubește ? Ți-a trece poate și asta prin cap ?

— Nu ! Da cred că turcul o urmărește mereu. Ea îl știe cît e de aprig și de aceea se teme de dînsul. N-o vezi cum tremură ? Parca are un șarpe dinapola ei.

— Multe mai vezi tu. Ioane ! Mă tem că. de multe ce vezi, să n-ajungi a orbi. Cum socotești tu că turcului i-ar trece una ca asta prin minte cînd are a face cu Mihai ? Doar nu s-a săturat de zile. El știe că Mihai Plăieșul, unde pune mîna, dă la pămînt, unde chitește, greș nu face ; ș-apoi unde l-ar putea vreodată suferi Irina ?

În acel moment Osman nu era decît la doi pași de Irina ; ea simți suflarea sa otrăvită și un fior atît de rece îi trecu prin trup, încît aruncă un țipet și căzu în brațele lui Mihai.

— Ce este ? strigă acesta spăriet. Irino, tu nu ma mai iubești ?

Irina nu răspunse nimic, însă deschise ochii săi albaștri și-i ținti atît de lung și de duos în ochii lui Mihai, încît acestuia nu-i mai trebui nici un răspuns. El ceti adînc în inima ei și fruntea sa se însenină.

— Atunci de ce tremuri ? De ce ești așa de galbănă ? adaose el cu o voce mai asigurată.

Dar n-apucase Irina a rosti un singur cuvînt și Osman, care se afla acuma în față cu logodnicii, zise cu glas mare pentru a fi auzit de toți:

— Să-ți fie de bine, Mihai ; într-un ceas bun ! Cînd ne poștești la nuntă ?

— Poîmîne, jupîne Osmane și, dacă nu-ți va fi cu supărare, vină și d-ta la masa noastră.

— Foarte mulțămim ! răspunse el cu un zîmbet ironic ; și aruncînd o căutătură crucișă Irinei, dispăru prin mulțime.

„Ce dracul are Osman ? gîndi în sine Mihai. Clocește iar vro hoție în cap. Cînd oare a scăpa Dorna de lighioaiele aste de turci care ne-au mîncat averile și ne-au secăt munții ?" însă reaua întipărire ce-i făcuse vederea neașteptata a lui Osman se șterse îndată, sub privirile amoroase ale logodnicei sale și în fața veseliei generale.

Hora începu. Toată lumea se aruncă cu nebunie la **joc**, și un lung lanț de flăcăi și fete ce sămănu a fi atîtea flori în o mare ghirlandă însuflețită de focul tinereței, se înființa sub bolta ceriului, luminata de stele.

Nimic mai frumos de văzut decît acest joc încingîndu-se pe cîmpia verde, joc de voinici, în care lanțul ce se-ntoarce, se răstrînge și se-ntinde într-un vârtej fără repaos, samănă a fi purtat de vînt; nimic mal pătrunzător de auzit decît aria străveche a horei, ale cărei note, cînd line și trăgănate, cînd zgomotoase și bărbătești, par a ne destăinui frumosul timp trecut! S-ar zice că românii, cînd s-au prins de mîna pentru prima oară ca să joace hora, simțind aceeași trebuință a fi unîți în zilele bune ca și în zilele răle, au voit să lege frăția dintre dînșii printr-un cîntec și un **Joc**.

După horă, veni masa cea mare, în capul căreia se așeză preotul, un om bătrîn, cu barba argintie și fruntea încrețită de multele ierni ce trecuse peste dînsa. În dreapta sa se puse logodnicii, și în stînga, socrii mari.

Apoi veneau toți ceilalți oaspeți ce luase parte la sarbarea cîmpinească. Vinul era bun, *sănătățile* urmau cu iuțeală una după alta, și veselia năvăli în toate inimile. Babele începură a povesti din vremile cele vechi, pe cînd erau și ele tinere și frumoase; fetele ascultau cu luare-aminte; iar flăcăii ascultau puțin, vorbeau mult, și cu ochiul furau și mai mult. Nistor era de un chef nespus; el întinerea pentru a doua oară, căci de mulți ani nu a avut o zi atît de fericită ca ziua de logodnă a fiicei sale. Irina începu asemenea a-și recăpăta colorile. Ea se simțea mai liniștită de cînd se dusesse Osman, și se deda cu totul veseliei ce domnea la acest ospăț.

La urmă, cînd vinul începu a se deșerta de prin pahare, cînd o geană de lumină se arată pe marginea ceriului spre răsărit, iar bradul care pană atunce luminase munții ca o lampă magică cu mii de focuri, se prefăcu în cenușă, aruncînd numai ici cole cîte o scînteie, se sculă în picioare preotul cu un pahar în mîna șî, după ce-șî netezi barba cu toată demnitatea unui bătrîn mîndra de albeața ei, ținu cuvîntarea următoare:

— Oameni buni, zise el, pe Irina și pe Mihai eu i-am botezat cînd erau în fașă; astăzi eu îi cunun. Cînd mă uit la dînșii îmi aduc aminte de zilele cele bune, pe cînd n-aveam alte griji în Dorna, decît să ne creștem copiii și să ne sporim averile. Acele vremi au trecut. Însă dacă Domnul ne-a trimite mulți copii în Dorna ca Irina și Mihai, să știți ca de griji și nevoi vom scăpa curînd. Închin, dar, încă o

dată în sănătatea lor și a voastră a tuturor. Să dea bunul Dumnezeu ca soarele care răsare astăzi să ne aducă senin și veselie în inimă și să strivească de pe dealurile noastre buruiana cea rea!

Aceste puține cuvinte, bine **simțite**, fură primite cu un lung și zgomotos *ura* care răsună departe în munți.

77/

A doua zî de logodnă, Osman se preumbla cu pași răpezi în odaia sa, pîrînd a fi foarte preocupat. Casa lui era așezată la picioarele muntelui Pietrosul, nu departe de punctul unde rîul Neagra se aruncă în Bistrița. Zidită pe o stîncă, de unde stăpînea toată valea Dornei, ea sămăna unui cuib de uli. Acolo se țineau sfaturile între turci și se urzeau toate planurile de jăfuire, pe care apoi, fiecare în parte, le aducea la îndeplinire după ordinele ce avea de la Osman. Astfel preumblîndu-se, Osman frămînta în capul său mii de proiecte de ademenire în contra Irinei. Timpul era scurt, ea se logodise ieri și mîne avea să se cunune. Prin urmare, o hotărîre grabnică trebuia luată.

— Ce dracul, zicea el în glas mare, să-și bată joc de mîne o fată de țăran! Asta e prea mult... Și pentru ce nu m-ar voi ea pe mîne?... N-am eu destulă avere să cumpăr Dorna întreagă? Și cu toate acestea, să nu pot face nimic!... Sa tremur ca un copil dinaintea ei, și ea să rîdă de mișelia mea?... Dar la ce mă mai numesc Osman? La ce-mi mai slujește iartaganul de la brîu?...

Și în această luptă între amorul său propriu și neputința de a izbuti, fața sa urîță se zbîrcea de turbare.

— Mîne se cunună, strigă el, lovind cu piciorul în pămînt, mîne va fi în brațele lui Mihai... Și eu ce fac! Să rămîn bătut, umilit de-o femeie! Asta nu se poate!... S-aștept mai tîrziu? Osman să vie după Mihai? Ce glumă!... Nici asta nu se poate!... S-o răpesc acum îndată, s-o fur! Dar atunci' trebuie să părăsesc Dorna!... Și unde sa mă duc?...

Aici Osman se opri gînditor cîțva timp ; dar deodată, ca și cînd ar fi fost mișcat de o coardă nevăzută, el tresari ; ochii sai luară esresiunea unei hotarîri nestrămutate și, reîncepîndu-și preumblarea cu pași răpezi și neregulați..., „Fie !, zise el, m-oi duce orișunde ; avere am ! Ce-mi pasă ! Ah, Irino! răstoarnă-se pămîntul, tu vei fi a mea!..., N-ai fi zis că lui Osman îi va sta o femeie împotriva !*"

Apoi, ieșind afară, el șuieră puternic și un turc se prezintă înaintea lui.

— Aii, zise Osman cu voace grămădita, sa-mî pregătești îndată o plută bună și să-mi ajuți a strînge tot din casă. Mîne în zori de ziuă plec.

— Vrei sa te muți din Dorna ?

— Dar. ^ ^ - • ' , ']

— Si unde vrei să te duci ?

— Nu știu.

— Ce însemnează asta, Osmane ? Te văd cam turburat.

•— însemnează că ieu pe Irina cu mine și mă duc din Dorna.

— Iei pe Irina cu tine?... adaoase Aii plin de mirare, dar ai uitat poate că ea se cunună mîne cu Mihai ?

— Ba nu.

— Atunci, nu te mai înțeleg. Spune-mi, Osmane, ce ai de gînd să faci ?

— Vreu s-o fur în asta-noapte. Iau tot! N-a voit să meargă cu mine de bunăvoie, va merge de nevoie.

— Ah !... Ah !... Pricep acuma. Se vede ca mititica te-a farmăcat cu ochiul. Vrei s-o ștergi, cum s-ar zice, de la nasul lui Mihai. Dar cu ce meșteșug ai de gînd să faci astă izbîndă ?

— Ți-oi spune mai pe urmă, Aii, pregătește-mi întăi plută, și vino iute înapoi !

Aii, deprins a asculta de ordinele lui Osman, plecă îndată și peste o oară se întoarse îndărapt cu un aer multămit.

— Pluta-i gata, zise el, frecîndu-și mîinile, o plută ferecată de minune; parcă făcută înadins pentru Irina. O să vă duceți ca vîntul.

— Aii, sa începem a strînge buclucurile.

— Să începem.

Și amîndoi se puse a culege tot de prin casă și a vîrî într-o ladă mare ce sta deschisă în mijlocul camerei.

— Nu uita nimic, AH !

— N-aibi grijă!

— Ia de colo chimirul cu banii.

— Numaidecît! Țsta-i lucru de căpetenie, mai ales cînd e vorba de-a împlînzi căprioarele de munte.

— Pistoalele sunt oare grijite ?

— Cum e oglinda !

— Ia și covorul de pe părete.

— Negreșit! Doar trebuie sa vă fie moale pe pluta.

— Dar de mîncare este ?

— Iată colo In dulap un picior de mîel și două garafe de vin. Vî-i prea de ajuns. O să petreceți ca doi însurăței în luna de mtere. Dar ian spune-mi cum ai să...

— Ia lada în state, și haide !

Aii ascultă, fără a mai aștepta vreun răspuns, și amîndoi plecară însărcinați de tot avutul lui Osman, spre locul unde era legata plută de mal.

Pe drum, Osman părea gînditor, iar AH mergea vesel și fără grija, șuierînd între dinți un cîntec de munte, ca și cînd n-ar fi fost vorba de săvîrșirea unei crime.

— Ascultă, Aii, zise Osman după cîțva timp, în toate zilele spre amurg Irina are obicei sa se urce pe munte, ca să-și aducă capra acasă de la pășune. Nimene altul nu se poate duce după dînsa, căci capra nu știe decît de glasul ei. Noi ne vom aține în crăpătura stîncii ce vine lîngă potică și, îndată ce vom zări-o trecînd, ne vom arunca amîndoi pe dînsa ; unul o va ridica în brațe, celălalt îi va astupa gura să nu strige, ș-apoi...

— Hm ! Dar dacă n-a fi singura, întîmpină Aii, scutu-rînd din cap.

— Pentru ce doar suntem doi și pentru ce avem pistoale la brîu ? răspuse Osman cu ton amerințător.

— Vra sa zică, la nevoie trebuie să...

— Se-nțelege! N-o sa ne lăsăm doar prinși ca șoarecul în capcană !

Aii încetă de-a șuiera. Ceea ce-l puse pe gmdurî era nu remușcarea cugetului, nu uricioasa crimă ce trebuia să săvîrșească, era pericolul ce-și atrăgea și el luînd parte la această întreprindere de noapte.

Pe drum mergînd, ei mîlniră pe Ion flăcăul care venea de la malul Bistriței cu toporul pe umere.

— Buna vreme, jupîne Osmane, unde te duci ?

— La Piatra, să vînd niște plute.

— Se vede că ai de gînd «a zăbăvești mult acolo, de vreme ce-ți iei atîtea buclucuri ?

— Așa ceva.

Și Ion trecu înainte. Iar Osman păru foarte îngrijit de această neașteptată întîlnire.

„Cine mi l-a scos înainte ?” își zise el în sine. „Totdeauna trebuie să-l întîlnesc în cale. De cumva îl va împinge păcatul să meargă cu Irina după capră, a lui e dracul !* ”

Toate pregătirile fură făcute pentru răpirea Irinei. Osman aștepta numai să însereze. În sfîrșit, soarele asfinți învălît în nouri deși și o noapte neagra începu să îmbroboade pămîntul. Luna nu era pe ceri; numai ici-colea ^se zărea oîntre crăpăturile nourilor cîte o stea. S-ar fi zis că natura însăși voiește să-l ajute în criminala sa întreprindere.

— Să mergem, zise Osman, apucînd pe AH de mîna.

— Să mergem, dar n-ar fi bine să...

— Ce mai este ? îl întrerupse acesta, încrețind din sprincene.

— N-ar fi bine... să mai așteptăm puțin, parcă-i prea devreme.

— Nu-i prea devreme. Nu vezi cît e de întuneric ? Ce !... Vrei s-ajungem acolo cînd Irina va fi înapoi acasă ? ^

— Ba n u d a r vezi... mi s-a părut că... socotesc că n-ar strica să mai luăm pe cineva cu noi.

— Mișelule ! Te temi de o femeie ? Haide, cînd îți zic, că doar nu mergi la spînzurătoare ! Apucă pe muchea dealului și nu tremura. Te-ai făcut fricos ca o muiere, de cînd ai schimbat hoția de codru pe negustoria de cherestele.

— Nu mi-e frica, Osmane, decît vîntul îmi șuieră în ureche și mi-e cam răce. Dar știi tu una, adaose el, clănțănind din dinți, dacă Ion ar fi înțeles ceva, ș-a fi spus lui Mihai ?...

— înainte, și nu lungî vorba ! Iată puntea ; fă mai răpede; acuș suntem în crăpătura stîncii. Ce calci ca pe cuie ?

Astfel, prin întunericul nopții, Osman și Aii, ca două umbre, înaintau răpede, dar cu luare-aminte, spre locul unde

trebuia să fure pe Irina. Aii mergea înainte și astă dată trebuie să mărturisim că mergea mai puțin împins de dorul răului decît de frica lui Osman.

În acelaș timp s-auzea sus pe munte un cîntec dulce și armonios ce trezea în depărtare văile adormite :

Dragă căprioară,
Mîndra sorioara ;
Vino, te grăbește,
Ca noaptea sosește
Și vîntul e rece,
Și stafia trece
Ades prin părău
La ceasul cel rău.
Vin' la mine-acasă,
Ca-n flori și mătasă
Eu te-oi legăna.
Și Un ți-oi cînta
Cîntece de dor.
Să te-adorm ușor.

Era Irîna, care striga cîntînd căprioara din munte. Căprioara auzi vocea ei și, sărînd de pe stîncă pe stîncă, se scoborî la picioarele stapînei sale.

Irina îi netezi părul, o sărută pe frunte și urmă cîntînd:

Dragă sorioară,
Fii, veselă, zbiară,
Ca mîni mă mărit
C-un mîndru iubit;
Mîni norocu-mi rîde,
Ceriul se deschide
Șî-n el doua raze
Vad cum luminează
Cald zilele mele —
Știi tu ce sunt ele ?
Sunt raze de rai!...
Ochii lui Mihai...

Căprița, deprinsă cu asemenea dezmierdări, începu a zburda împrejurul ei, pînă de bucurie, dar, spărietă ca de

un șarpe ce ar fi zărit în iarba, ea se culcă pe cîteșipatru picioarele, și, ridioînd ochii spre Irina, se uită tremurînd la dînsa.

Dragă, ce oftezi ?
De ce lăcrămezi ?
Ai vro supărare,
Nu ți-a priit oare
Apa din izvor ?
Sau ai vreun dor
Ce te arde greu,
„ Ca ți dorul meu ?...
Pădurea vuieste,
Vino, te grăbește.
Că eu ți-oi cînta
Și te-oi dsscînta
De visul cel rău
Și de darul tău.

Astfel cîntînd, Irina se scobora pe potica strimtă, mîind căprioara de funie. Cînd, deodată, două fantome negre ca florii morții, teșind din crăpătura unei stînci, se aruncară asupra, ei. Ea voi să se apere, dar mîinile îi erau legate, voi să strige, dar voacea îi era înădușită ; cuprinsă de groază, ea leșină. Întunericul se făcu și mai mare, vîntul șuiera fioros prin desimea codrului.

IV

Abia sc ivise a doua zi soarele pe ceri și toată Dorna era în picioare. Vestea despre pierderea Irinei, tocmai în ajunul căsătoriei sale, ca orice veste rea, se răspîndi iute din om în om, și toți alergau uimiți din toate părțile spre casa lui Nistor, pentru a se încredința despre această nenorocită întîmplare. Mii de presupuneri se făcură într-o minută. Unii ziceau că Irina va fi căzut într-o prăpastie, alții că se va fi înecat în rîul Neagra, alții că vor fi mîncat-o fiarăle sălbatece, însă nici unuia nu-i venea în gînd despre răpirea ei.

— Ce poate sa fie ? zicea Mihai, frîngîndu-și mîinile ; să nu vie toată noaptea acasă... negreșit i s-a întîmplat ceva,,. Să mergem, oameni buni, sa răscolim munții, să scociorîm pădurile, să o găsim numaidecît!...

— Da, să mergem, răspunseră cu toții într-un glas.

— Stați! Stați ! strigă atunci de departe un om ce venea spre dînșii, alergînd în fuga mare, și făcîndu-le semn din mîină să-l aștepte.

Era Ion flăcăul.

— Ascultați! zise el, abia răsuflîndu-se, asară am întîlnit pe Osman cu toate buclucurile în spate, _scoborîndu-se spre Bistrița... Mi-a zis ca merge la Piatra... Azi am trecut pe la casa lui și am găsit-o pustie... De cumva va fi el care... atunci este încă vreme. El n-a putut să plece decît tot astăzi în ziuă. De-om apuca de-a dreptul, îl vom ajunge aproape de *Toancele*, pe cînd a fi soarele de-o suliță.

Osman, în adevăr, după ce răpise pe Irina, stătu toată noaptea ascuns în munte, și abia în zori de ziuă, cu două oare mai înainte, plecase spre Piatra, căci numai ziua poate umbla pluta pe Bistrița.

De-ar fi căzut trăsnetul pe capul lui Mihalț el n-ar fi rămas mai amețit. Fără a aștepta mai multe amănunțimi, el smunci toporul din mîna lui Ion și se făcu nevăzut. Într-o clipă se desfășură dinaintea ochilor săi tot adevărul acestei întîmplări, pe care nu și-l putuse esplica pană arunce și, desperat ca tot omul ce se vede deodată aruncat din culmea fericirii în culmea nefericirii, el hotărî sau să moară, sau să-și răzbune.

Pluta, minată de unde printre strimtorile Carpaților, face cotituri multe și merge încet, iar acel ce iubește merge de-a dreptul și merge iute. În mai puțin de doua oare el urcă dealuri, coborî văi, trecu peste rîpi și peste ponoare, și ajunse în fine în vîrful celui de pe urma pisc a cărui poale se scofeorau în Bistrița. De acolo el zări la picioarele sale o plută mergînd în josul apei.

„în sfîrșit*... zise Mihai, răsuflîndu-se adînc din piept. Ochiul său recunoscu pe Irina. Ea ședea culcată cu capul rezemat de-o grindă ; la cîrma din frunte era AH, la cîrma din urmă, Osman, și amîndoi, tăind valurile cu putere, înaintau spre *Toancele*.

Toancele e cataractul cel mai periculos pe toată întinderea Bistriței. Strînsă între doi munți nalți și stincoși, printre care abia străbate lumina zilei, ea fierbe din fund și pană în față, ca și cînd ar curge pe-o albie de foc. Valurile gem cu o turbare nespūsă și mii de stînci ies ascuțite din sînul Bistriței înspumate. Vai de plutașul care n-ar ști să cîrmuiască pluta pe acolo ! Cînd nevoia îl silește să treacă prin Toancele, el se pregătește ca de război; cearcă mai întîi cîrma ; cercetează toate legăturile grinzilor, pentru ca să se încredințeze dacă nu e vreo sminteală ; își -suflecă mînicele și face semnul crucii. Toate aceste pregătiri făcute în tăcere și cu gravitatea aceea ce inspira totdeauna momentul pericolului, produc o spaimă nespūsă, mai cu sama asupra călătorului care pentru prima oară își espune viața în acest loc. Cum a intrat pluta în Toancele, torentul a și luat-o într-un vîlmășag de spume, și, purtată ca o scoica pe crestele valurilor, ea s-acufundă, se ridică, se sfîșie și se framîntă într-o luptă nesfîrșită și e de ajuns o singură greșală de lopată, pentru ca dintr-însa să nu mai rămîie decît țânduri. În fiecare an Bistrița înghite numeroase plute care s-alunecă cu nesocotință în această strîmtoare, și fiecare stîncă poartă numele vreunui nenorocit ce și-a pierdut viața lînga dînsa. Cimitir înfiorător, în care stîncile stau marture ca și crucile despre locul unde acești nenorociți și-au aflat mormîntul !...

Osman n-avea ce face; trebuia numaidecît să treacă pe-acolo.

— Aii, strigă el de la cîrma din urmă, îndreaptă pluta spre malul stîng.

El dădu acest ordin nu pentru a se feri de șuvoiul de care începuse a se apropia, ci pentru că zări pe Mihai coborîndu-se pe coasta dealului din dreapta, și voi să puie între ei amîndoi toată lărgimea rîului, în scop de a-l împedica sa sară pe plută. Însă la cea întăi lovitură de lopată, ce făcu AH pentru a executa mișcarea ordonată de Osman, pluta intra în curent, se izbi de-o stîncă ce sta nevăzută sub apă și se înfipse pe vîrfurile ei. Grinzile pîrîiră în legăturile lor, și capătul dinainte se cufunda în apă împreună cu AH care, pierzîndu-și cumpătul, se duse în fund, luat de-un val puternic. Pluta, împinsă de șuvoi, după ce se învîrti cîțva timp îm-

prejur, se opri apoi în loc de-a curmezișul apei, astfel încît capătul din urma atîngea malul drept.

Osman acum nu mai putea înainta, nici da înapoi. Vrînd, nevrînd, el trebuia să dea piept cu Mihai. „Cu atît mai bine, gîndi el în sine, cel puțin m-oi mîntui de dînsul o dată pentru totdeauna" ; și, înarmîndu-și pistoalele, se pregăti pentru lupta ce avea să hotărască între ei amîndoi.

Irina, palidă ca un cadavru, se trezi din amorțeala în care fusese pînă atunci și, rîdicîndu-se în sus, întinse amîndouă brațele înspre locul de unde venea Mihai. Ochii ei stînși, încunjurați de două cercuri vinete, nu puteau deosebi nimic, și, cu toate acestea, ea îl simțea, îl gîcea de departe, căci sunt momente în care acel ce iubește vede mai bine cu sufletul decît cu ochii.

În acea vreme Mihai, țîind într-o mînă toporul, în cealaltă cuțitul, se cobora de pe munte ca o vijelie. Cu capul gol și cu pletele în vînt, el alerga nebun peste stînci și peste pîraie, și-n fuga lui turbată rîsipea cu piciorul pietrele ce se rostogoleau în vale cu zgomotul unei lavinc.

— Doamne sfinte, strigă el, dă-mi atîta putere, să-mi răzbun, așa cum doresc eu !

Și prin toți porii el respira răzbunarea, și-ar fi voit să găsească un mijloc atît de răpede și-atît de crud, ca într-o singură clipeală să-i stoarcă tot sîngele din vine și să-l facă în acelaș timp să sufere chinurile morții, un veac întreg. Cîțiva pași încă și Mihai era pe plută... Atunci un trăsnet prelungit și mult repetat de ecoul munților se auzi. Osman îl luase la ochi cu pistolul, îl chitise bine, însă pluta, șovăind sub picioarele sale, îi clătina mîna, tocmai în momentul cînd el descarcă arma, și plumbul trecu deasupra capului lui Mihai.

— Ai scăpat de unul ; nu-î scăpa de celalalt, urlă Osman furios, rîdicînd al doilea pistol asupra lui Mihai, însă și asta dată plumbul trecu pe-alătura și se lăți pe-o piatră.

În acel moment Mihai făcu cea de pe urmă săritura, și, cu turbarea aceea ce poate avea numai un om nenorocit ca dînsul, se aruncă pieptiș asupra lui Osman și, înșfăcîndu-l în brațele sale puternice, îl răsturnă la pămînt, înainte de-a ave măcar timpul să se răsufle.

— **Stai**, cîne fără de lege ! strigă Mihai, crfșnind din dinți și strîngîndu-l de grumaz ca într-un clește. A venit vremea

ș-a-ți dai samă de nelegiuirea ce-ai făcut! Ia-ți ziua bună de la lume, că de acuma ești mort! Am să-ți sfărâm capul ca unui pui de șerpe și țărna ta^ spurcată am s-p arunc în vânturi!

— Indurare!... strigă Osman palid și înspăimântat de groaza morții.

* TT . r n c u i n i r e " » Tu ^ c e » de la mine îndurare?... Ființa pmganta!,,. Atunci când se va îndura cuțitul ce am să-ți vâr în piept, să nu te spintece; atunci când s-o îndura apa în care am *st* te arunc, să nu te înece, atunci m-oi îndura și eu Mergi în fundul iadului să hrănești nopîrcile din cărnurile tale!...

Și, plîntîndu-i cuțitul drept în inimă, îi înăduși cea de pe urmă răsufflare, în sîngele care, ca un izvor zbcuni din rană și stropi o stîncă ce sta alătura, martură de moartea nelegiuitului otoman și de dreptatea lui Dumnezeu. Apoi, ridicînd în sus cadavrul, îl arunca în Bistrița unde fu înghițit de întunericul valurilor.

« JToată^aceasta înfricoșată dramă, Irina o privi cu un ochi rătăcit, fără a-și pute da samă de cele ce se petrecuse în fața ei.

Abia a. doua zi ea începu a-și reveni în sine, și recunoscu ca se află în casa părintească. La capul ei ședea Nistor cu părul alb ca omătul, albit într-o singura noapte, și la picioarele ei Mihai, îngenuncheat, urmărea și cu ochiul și cu sufletul toată răsufllarea ce ieșea din pieptu-i.

— Irino, îi zise acesta, încălzindu-i rîmîile în mîinile lui, nu ne vezi Suntem noi, Nistor și Mihai; ești în brațele noastre; iată casa tatălui tău; iată căprița.

Atunci ea deschise niște ochi mari, se uită împrejur și un șiroi de lacrimi în îneacă fața,

— Mihai! zise ea cu o voce întreruptă, revenind ca dintr-un vis. Te cunosc... Iată tata!... Veniți amîndoi, veniți mai aproape Oare adevărat să fie?... Mi-e frica, nu mă lăsați!

— Irino, nu te mai teme; ești cu mine, logodnicul tau. De-acuma vei fi fericită; Dumnezeu te-a scăpat!

— Fericită?... Ce zici?... O! asta nu «e mai poate!... întoarce-ți de la mine fața, Mihai L. Steaua mea a căzut!

— Irino, dar tu nu ești vinovată'. Adu-ți aminte că ești logodnica mea, că mi-ai jurat să-mi fii soție. Eu te iubesc și fără tine nu pot wai!

— Asculta, Mihai urmă ea, rădicîndu-se în picioare și uitîndu-se țintă la el, și eu te iubesc din tot sufletul meu!... Știe Dumnezeu cîte lacrimi am vărsat pentru tine; ^oîte ^zile și nopți am petrecut fără somn; cîntă bucurie și cînta amărăciune au înecat rînd pe rînd inima mea, în zilele în care te vedeam sau nu te vedeam! Dar astăzi nu mai sunt vrednică să fiu soția ta. Sufletul meu e veșted ca floarea bătută de brumă; urgia iadului m-a atins!...

— Și ce vrei să faci, Irino?... Pentru Dumnezeu, spune!...

— Am ajuns pînă la pragul fericirii, și acolo ușa^mi s-a închis... ș-am rămas în lume fără bucurie, fără lumină, ș-am văzut în vis pe maică-mea că s-a sculat din mormînt și mi-a pus pe cap un hobot negru, zicîndu-mi așa: „Du-te, Irino, du-te la monăstire și jălește norocul tău pierdut!"... Mihai, eu trebuie s-ascult porunca mamei mele... Tu, uită-mă!... Nu mai cere de la mine rămășițele unei dragoste adăpată de otrava nelegiuirii... Lasă-mă sa port haina cernită a pusniciei, ca cernit e sufletul meu!... Și de-acolo eu m-oi ruga pentru tine, și Dumnezeu ți-a îndulci inima; că inima ta e bună și Dumnezeu și mai bun.

Astfel grăind, Irina părea schimbată Ia față; obrazii săi se aprinseră de-o roșată vie, și o rază cerească strălucea în ochii ei.

Mihai și Nistor ascultau vocea el inspirată ce se răspîndea ca parfumul în aer, și nu credeau însuși auzului lor. În marmuriți, fără simțire, ei nu mai puteau rosti un singur cuvînt, căci răsufllarea li se oprise în piept.

— Mihai și tu tată! adause ea cu accentul celei mai profunde dureri. Uitați-vă în ochii mei și vedeți aceste lacrimi!... Ele sunt lacrimile inimii mele... Ele vă vor spune că, ducîndu-mă la monăstire, las cu voi inima și sufletul meu!... Ah! veniți, pînă a nu ne despărți, să vă dau încă o sărutare!... Ș-apoi... Rămîneți sănătoși!

Mîinile ei obosite căzură de-a lungul trupului și capul *t* se plecă pe piept. Nistor o cuprinse în brațe și o sărută lung pe frunte, scaldîndu-i fața într-un părău de lacrimi; dar cînd venî rindul lui Mihai, o! atunce ei nu putură nici măcar să plîngă; amorul și durerea se răsulară cu atîta tărie în

inimile lor, încât în acest ultim sărutat era să se duca și ultimul suspin al vieții lor.

Cîțiva ani în urmă, se răspîndi vorba între dorneni că la o mănăstire din fundul munților muri o călugăriță frumoasă încă, dar apăsată de mari nenorociri, și ca în toate nopțile se cobora o lumină de sus pe mormîntul ei. Iar de atunci încoace plutașul de pe Bistrița, de cîte ori trece prin Toancele, arată străinului ce călătorește cu dînsul o stîncă feroasă, acoperită de mușchi, zicîndu-i: „Asta-i *Piatra lui Osman*”.

COMOARA DE PE RARĂU

Întovărășit de-un călăuz din Dorna, tînărul Costin se urca pe muntele Rarău, care este unul din cele mai înalte piscuri ale Carpaților. Deasupra Rarăului stau clădite două stînci gigantice numite Pietrele Doamnei, înnegrite de timp, sfîșiate de furtuni și care, văzute pîntre neguri, cu turnurile lor fantastice, samănă a fi un palat zidit în lumina aerului.

Atras de frumuseța acelor stînci, Costin se urca încet și greu în urma călăuzului pe o potică strîmtă unde abia găsea destui loc spre a-și așeza piciorul, avînd în dreapta muntele ce se înălța ca un zid deasupra capului său, și la stînga o prăpastie feroasă, în fundul căreia se zărea șerpuind Bistrița mică ca o cordea. Cu cît înainta, cu atît coasta devenea mai răpede și mai obositoare. Cărarea se strîmta din ce în ce mai mult și pe unele locuri dispărea cu totul.

Era în luna lui august.

Aerul răcoros și parfumat ce se ridica din sînul codrilor îi străbătea adînc în piept și ochii săi alergau rătăcind din loc în loc, privind cînd figurile bizare ale stîncilor, cînd cursul împletit al Bistriței, cînd șesurile întinse și aurite ce se zăreau dincolo de munți la marginea orizontului.

Trei oare și jumătate Costin urcase mereu la deal și căldura soarelui începuse a-i acoperi fruntea de sudoare.

— Domnule, îi zise călăuzul desfăcîndu-și traista cu merinde, te vād cam ostenit; gustă ceva din vinul ista sa mai prinzi la putere, și să ne grăbim pasul, ca nu cumva să fim siliți să dormim la Pietrele Doamnei, cu liliicii și stafii.

— Ce, sunt stafii pe-acolo ?

— He, ba ce ! Acolo nu-i loc curat, cică în toată noaptea se preumblă pe vârful Rarăului umbra domniței care a botezat stîncile cu numele ei.

— Ai vazut-o vreodată ?

— Să ma ferească sfîntul!

— Și ce domniță era aceea ?

— Da' mai știu eu, domnule ! Se povestește din părinți că, gonită de turci, ea s-â urcat pe Rarău și a îngropat sub stînci toate odoarele țării. De aceea se vede uneori acolo în miez de noapte o pară de foc galbenă ieșind din pămînt. Cînd ai plecat de la cîmp, n-ai venit aice pe valea părăului Suha ?

— Ba da.

•— Apoi n-ai trecut prin un sătuleț care se cheamă Tabăra ? *

— Am trecut.

— Ei bine, acolo se spune că s-a oprit tabăra turcească care gonia pe domnița, și de aceea satul a rămas cu numele de Tabăra. Apoi mai în sus, tot pe Suha, n-ai întîlnit un alt sat care se numește Iesle ?

— Am întîlnit.

— Acolo cică erau ieslele călărimii domniței care fugea de oastea paginilor. Dar să mergem, domnule, că e tîrziu și n-am gust să fac la noapte cunoștință cu ștима comorii.

— Știi una, zise Costin surîzînd, dac-am rămîne astănoapte acolo sus la Pietrele Doamnei, să vedem și noi para cea galbănă și umbra domniței ?

— Ba zau, răspunse călăuzul jumătate serios, jumătate în glumă, și-ar trece prin minte să faci una ca asta ?...

După alte două ore de suiş, ei ajunseră pe vârful Rarăului, unde domnița își îngropase comorile. În acest timp un fum alb și umed începu a se ridica din fundul văilor și în curînd îmbrobodi toți munții cu un vâl argintiu, din care răsărea, ca niște verzi insule, numai culmile lor. Costin, care de pe înălțimea muntelui vedea la picioarele sale întinzîndu-se acest ocean de aburi, deasupra căruia razele soarelui scînteiau cu mii de colori, nu-și putu stăpîni mirarea.

* *Tabăra* și *Iedele* sunt doua sate în drumul ce merge de la Mălini spre Doma (n. a.).

— A ! cît e de frumos ! strigă el.

— E frumos, nu-i vorbă, zise călăuzul, dar nu prea îndemănoș. Ce dracul! adause el după o pauză, uitîndu-se cam cu îngrijire la ceri de cîte ori mă urc la afurisitele astea de pietre, trebuie să mi se întîmple cîte ceva.

— Ce și s-a mai întîmplat ?

— într-un rînd mi-a luat dracul pălăria din cap și a aruncat-o în rîpă; în alt rînd mi-am sclintit un picior, și-acuma o să ne prindă furtuna.

— Unde vezi furtuna ?

— Ian uită-te colo hăt departe, spre dealul Măgurii.

— Eî bine ?

— Nu vezi nourul cel negru cum vine ca un balaur peste noi ? Vai de oasele noastre, dacā n-om da dos undeva ; o să ne ducem după pălărie !

Ei se găseau acuma lîngă stîncile uriașe, numite Pietrele Doamnei. S-ar zice ca Rarăul, cît e de mare, geme purtînd pe spinare povara lor. Mîncate de șiroaie, brăzdate de fulgere, ele se desfac pe unele locuri în adîncimi întunecoase, în sînul cărora s-aude din cînd în cînd strecurîndu-se picăturile de apă ce izvorăsc din umezeala nourilor.

Costin privea cu sfială la stîncile ce-l apăsau prin măreția lor și iată că i se opriră ochii pe-un soi de vizunie, care se deschidea fioresă la picioarele stîncilor și mergea adînc în pămînt.

— Ce este aceasta ? întrebă Costin pe călăuz.

— Astă groapă n-are fund; se zice că merge pînă la măruntaiele pămîntului. Ea nu de mult s-a ivit, și într-însa locuiește stafia muntelui. Dar pentru Dumnezeu, domnule, să nu pierdem vremea ! Furtuna ne grămădește din urmă, și, daca nu vrei să te dai hrana corbilor, haide iute la vale ; cunosc un loc unde ne putem adăposti.

în adevăr, munții luase o înfățișare posomorită. Vălul cel întins de neguri se desfăcu în nenumărate pilcuri, care, mînate de vînt, rătăceau și se încrucișau în văzduh, întocmai ca niște legiuni ce se pregătesc de luptă. Turmele împrăștiate pe plaiuri, simțind apropierea furtunii, alergau să caute adăpost, și tălăncile lor sunau fioros prin freamătul codrului. Tunetul începu să clocotească în văi.

— O să mă jur sa nu mai calc pe aici, murmură călăuzul, ia sama unde pui piciorul... Ține-te de mine și nu te prea uita în jos... Bine-mi spune tata că nu-i loc curat aici.

Costin, simțind pericolul, își grăbea pașii cât putea spre a ajunge mai curînd la locul de scăpare. Fulgerele îi sclipeau pe dinaintea ochilor, și nourii, spărgîndu-se într-un șuvoi de ploaie, umflară într-o clipă toate pârâiele, care în cursul lor turbat luau cu sine pămînt și pietre și le rostogoleau la vale.

De la un loc Costin nu mai putu face nici un pas înainte. Cărarea era ruptă în -două. O rîpă înfricoșată sta deschisă înaintea sa, prin care era cu neputință să treacă spre a ajunge la celalalt capăt de cărare. Atunci el se crezu pierdut. Avînd în față și în stînga rîpa, în dreapta zidul, obosit de osteneală, udat pînă la oase, el se încleșta cu amîndouă mînile de-o rădăcină de brad și se culcă la pămînt.

— Fii mai verde, domnișorule, nu-i vreme să tremuram de frică. Ducă-se pe pustii ne-a tăiat drumul; dar bun e Dumnezeu ! De-om trece de aici, suntem scăpați.

Și, fără a pierde un minut, călăuzul scoase din traistă o funie lungă, legă pe Costin de-a curmezișul trupului și^luînd celalalt capăt în mînă își făcu semnul crucii și apucă de-a dreptul pe perețele muntelui. întreprinderea sa era din cele mai îndrăznețe. Deasupra sufla furtuna așa de puternic, încît ducea paserile de-a roata în aer, și amenința cîndjic cînd să-l răstoarne în prăpastie, dedesupt pămîntul năsipos și ud îi luneca sub picioare, și, cu toate aceste, el se urca mereu ajutîndu-se cînd cu piciorul, cînd cu brațul de fiecare rup-tură unde putea să se sprijine, de fiecare bolovan, de fiecare creangă, pînă ce, în fine, ajunse pe coama stîncii. Apoi, răsu-flîndu-se adînc, el începu a trage cu funia la sine pe tovarășul său din vale !

— Ia sama și nu te teme ! strigă el.

Costin, văzîndu-se atunce ridicat în sus în mijlocul unei furtuni care urla a moarte în urechile^lui, și sprijinit numai în funie deasupra unei adîncîmi de cîteva mii de picioare, pe marginea căreia se legăna întocmai ca limba unui ornic, simți tot sîngele amorțîndu-i în vine și un val negru i se puse pe ochi.

El pierdu conștiința de sine și nu se trezi din amețeală decît mult timp după ce călăuzul îl ridicase și așezase de-asupra stîncii.

— Pe cît îmi aduc aminte, zise călăuzul, este aici o peștera unde ne putem ocroti; apoi, uitîndu-se în dreapta și în stîngă : Ha ! striga el cu bucurie, iat-o !...

Arunci ei se coborîră cu încetul în peșteră unde abia era loc pentru amîndoi.

— De-acum șezi jos și vino-ți în fire, căci prin mare și grea cumpănă am trecut.

.. — **Suntem** oare scăpați ? întrebă Costin, uimit de primej-diile prin care trecuse.

— Scăpați, buni teferi ! Mulțumește lui Dumnezeu. Alții au pățit-o mai rău decît noi.

— N-ar f° °are mai bine să fi rămas sus la Pietrele Doamnei în vreo crăpătură undeva, decît să ne coborîm aici ?

^ — Doamne sfinte ! Pesemne d-ta tot nu crezi că acolo sălășluiește Ducă-se pe pustii ? La" Pietrele Doamnei se în-crucișează vînturile din toate părțile, și ai fi zburat ca o frunză în văzduh, sau ai fi rămas turtit sub vreun bolovan ^t casa, sau te-ai fi prăbușit în fundul pămîntului, după cum s-a întîmplat lui Simion flăcăul, Dumnezeu să-l ierte, căci la vremi grele ca de-alde-aceste tîvda Rarăului se clatină ca vîrful unui copac.

— Ce fel s-a prăbușit Simion ?

— Apoi nu mă mai întreba, că-mi plînge și acum inima m mine și doar cît l-am sfătuit să nu se potrivească unui cap de muiere ! Numai dă !... Cînd se leagă păcatul de om, trebuie să-l tragă ! Așa-i pîrdalnica asta de dragoste !

— Vra să zică era și o femeie la mijloc ?

— Ba bine că nu ! Sa știi de la **mine** că oriunde s-ar întîmpla^ vro nenorocire, trebuie să fie amestecata o codiră de femeie acolo. Această vorbă făcu pe Costin să surîdă. El își uitase spaimile de cînd se afla ascuns sub stîncă, cînd, deodată, o detunătură înfricoșata se auzi deasupra capului său.

— Ce este ? strigă Costin, sărînd drept în picioare.

— Nimica !... o fărîmătura de stîncă se duce de-a roata în vale. Ucigă-1 crucea le aruncă cu praștia de sus, dar, ce risipește ziua, el pune noaptea la loc. De aceea Pietrele Doamnei stau totdeauna întregi. Fii însă liniștit; aicea n-avem grijă, afară numai dacă s-ar risipi muntele întreg, lucru pe care ne-a feri Dumnezeu. Vorbeam adineoarea de Simion.

Ce bunătate de flăcău mai era ! Nici c-a fost un al doilea pe meleagurile noastre.

El era fecior de mijlocaș și cam sărac, dar voinic ca un pui de zmeu, și mîndru, de fărîmăca toate fetele din sat. El însă își căuta de sărăcia lui și nu se uita nici la una dintr-însele ; și mări că trăia bine și liniștit!... Iată că, într-una din zile, sosi la biserica din sat un popă de la un tîrg din vale, care avea o fata nalta și subțirică ca o trestie și cu niște ochi adormitori de șărpoaică. O chema Catrina. Fudulă ca toate tîrgovețele, ea nu visa decît fuste și rochii, cordele și capele, lucruri ce nu erau de obrazul ei, și nici că se punea alătura cu vro fata de-a noastre.

Să te ferească Dumnezeu de fetele de popă ! Ceva, ceva de-or fi sprincenate, nu le mai ajungi cu prăjina la nas. De soi țărănesc și cu gîrgăuni de cucoană în cap, ele sunt cum e mai rău, nici țărance, nici cucoane.

Simion, de cum o zări, îi căzu curmeziș pe inimă, și mult amar începu să ofteze. Iar fățarnica de fată nici îl primea, nici îl rîspingea, ci îl ținea mereu în îngăimeală, și, ca să-l năucească mai tare, uneori îi zîmbea cu noima, privindu-l pe sub geană, alteori se făcea că nici îl vede, încît bietul flăcău cădea tot mai tare în boala dragostei și se usca cum se usucă frunza de vîntul toamnei. Ziua el nu mai muncea, noaptea nu mai dormea, și lucru mare ! El care se lupta în pădure brățîș cu ursul, dinaintea ei nu îndrăznea să zică un cuvînt; decît, unde o întîlnea, se uita lung în ochii ei vicleni, și ea, șărpoaică, rîdea în inimă.

Dacă vreun bătrîn din sat îi zicea prietenește : „Mai băiete, ie-ți de samă, nu te lăsa călcat de-un picior de muiere”, el îl privea dușmănește și-i rîspundea răstit, crezînd că-l sfătuiește de rău. Iar celelalte fete suspinau și ziceau : „Păcat de el!”

Din cîșlegi și pana în Paști el se munci mereu cu patima fără să-și mărturisească pe față dorul ce-l ardea, cînd atunci Catrina i se arătă mai mult decît totdeauna dulce ca fagurul de miere. Ea se dete în scrînciob cu dînsul, la joc se puse lîngă dînsul tot strîngîndu-l de mîna și spuindu-i vorbe prefăcute ce-l umpleau cînd de frică, cînd de nădejde, astfel încît Simion, neînțelegîndu-i mrejele și socotind c-a venit vremea să-și verse focul inimii, o ceru de soție într-un noroc. Inima într-însul se bătea ca vai de el.

— Hei, Simioane ! îi rîspunse Catrina. Ai tu destui bani, sa-mi pui pe cap ștergar de mătăsă și în gît salbă de aur ?

— Ba nu!

~ Apoi, dragă, caută-ți femeie de sama ta. Nu m-a învățat tata carte să mă învălesc în catrință și să dorm pe așternut de mărăcini.

j— Hala ! strigă Costin. îmi place astă mîndrie la o fată de popă.

— Dîavolie femeiască, domnule! Pe urmă s-a știut ce-a fost pricina. Adică ea era logodită de mai nainte c-un arendaș bogat din vale și nici gîndea să ieie pe Simion de bărbat.

— A ! înțeleg. Ea voia să aibă pe unul pentru arenda moșiei și pe celalalt pentru trecere de vreme, cum s-ar zice.

— O fi și asta, că mari șirete mai sunt femeile. Unde pui d-ta mîndria Catrinei, cînd vedea ea că Simion numai la dînsa se uita. Ea voia să fie cea dintăi în sat, și pentru asta puțin îi păsa ei ca el, nemernicul, își va sparge capul. Un om ca dînsul nu însemna nimic, cînd era vorba să umilească pe celelalte fete. Simion însă nu se pricepea la așa lucruri. El ținea a luî una și bună. O iubea și voia să o aibă de soție. Auzind rîspunsul ei, el rămase amețit, ca și cum l-ar fi lovit cineva cu o săcure în cap. De unde era el să adune atîtja bani?... Sa muncească, îi trebuia viața întreagă ; sa hoțească, nu-l lăsa cugetul, că era fecior de tată cinstit. Un întuneric i se făcu dinaintea ochilor.

Se vorbea din foătrîni că la Pietrele Doamnei sunt comori îngropate de domnița care se războise cu turcii, și el, știind aceasta, își puse în gînd să le sape. Vezi, domnule, unde te duce pustia asta de dragoste! Ferește-te cît vei pute de dînsa, căci ea mușcă în inima omului cu dinți de cîne turbat. He, multe am văzut eu în viața mea pînă cînd am cărunțit!

Așa, într-o bună dimineață, Simion, care nu mai știa ce face, își luă hîrlețul în spate și se urcă pe Rarău. Păcatul îl păștea din urmă. Nu știa sărmanul c-o să-i rămîie casa văduva și neamurile cernite, că boii lui au sa uite a trage-n plug, că ogorul are să i se părăgineasca, și ca pe urma lui va plînge tot satul, afară de Catrina. îmi aduc aminte că în acea zi cinele lui urlă mult a pustiu.

Aice călăuzul se opri, și o lăcrăma i se furișă pe sub geană.

— Să nu rîzi, domnule, ca eu, om bătrîn, nu-mi pot stăpîni plînsul, dar vezi d-ta, cînd se prăpădește pentru niște minciuni femeiești o floare de flăcău ca dînsul, mă doare zău în suflet. El a săpat tocmai în locul unde ai văzut groapa cea fără fund, și, pre cît se înțelege, i s-a prăbușit deodată pămîntul sub picioare și l-a înghițit- Trei zile după aceea, un cioban a găsit cojocul lui și-a dat peste afurisita de groapă, care nu mai fusese pînă atunci. Ce s-a mai fi petrecut sus ? Dumnezeu știe ; decît părinții noștri povestesc că oricine s-a suit la Pietrele Doamnei, cu gînd sa sape comorile, înapoi nu s-a mai întors. Trei limbi de foc, se zice, că se ivesc din pămînt îndată ce începi a săpa, și-apoi s-arată ștима comorii. Atunci urlete și vaiete s-aud în văzduh, și, de-i ziuă, soarele se întunecă, și, de-i noapte, stelele s-ascund și furtunile pornesc din cîteșîpatru colțuri ale ceriului, și-apoi în praf și în pulbere se prefac oasele nenorocitului ce-a cutezat să atingă odoarele domnești.

Astfel, domnule, s-a prăpădit Simîon. ^

— Dar Catrina ce s-a făcut ? întreba Costin.

— Catrina a murit fată mare, căci arendașul a părăsit-o, auzind de moartea lui Simion, iar alt nebun nu s-a mai găsit care să alerge după comori pentru dînsa.

Furtuna încetase. Nu se mai auzea decît foarte slab vocea tunetului care gema în loc depărtat. Soarele reapăru vesel dintre nori, și aburi calzi se ridicau din pămînt pe urma torentelor; ambii călători părăsiră peștera, și^ după două oare de coborîș ajunseră în vale, unde se odihniră de ostenele zilei. Costin însă avu în acea noapte un somn neliniștit, căci revăzu prin vis toate prăpăstiile prin^ care trecuse ziua și toate stafiile desne care îi povestise călăuzul. Ceea ce-i rămase mai puțin m minte fură sfaturile ce-î dăduse bătrînul său tovarăș de a se feri de amor. Astfel de sfaturi au totdeauna soarta de a ramîne neascultate.

PRIVIGHETOAREA SOCOLEI

Eleonora era o fată frumoasă cu ochi negri, fărîmători, care se furișau pe nesimțite în inimă. Fața ei era întotdeauna veselă și sufletul ei fără grijă. Nimene nu știe istoria ei de lajnceput. Unii zic că ea a fost măritată cu un negustor bătrîn și gelos, într-un fund de provincie oarecare, unde, nemjtiputînd trăi cu nesuferitul ei păzitor, îl lăsă într-o bună dimineață singur cu gelozia sa și răsări deodată în mijlocul lașului — ca ghiocelul în cîmpie. Alții susțin că de mica^ copilă ea fu aruncată într-o monăstire, unde crescu^ evlavioasă într-o atmosferă de rugăciuni și de tămîie, dar că, în momentul cînd era să primească darul călugăriei, un spirit rău îi șopti doua vorbe la ureche și ea dispăru dîn monăstire ca prin minune, lăsînd să creadă pe cuvioasele sale surori că Dumnezeu a ridicat-o în ceriuri ou trup cu tot. Astfel de vorbe se raspîndeau pe sama ei. E rău cînd nu se știe originea cuiva, mai cu seamă a fetelor frumoase. În lume sunt multe limbi rele, dispuse a cîrti, șt puține urechi, dispuse^a nu crede. Tot ce știm noi este că Eleonora era cea mai drăgălașă ființa ce-a putut să vadă lașul în zidurile sale. Ziua ea lucra la o modistă pe strada mare și noaptea se retrăgea la dînsa acasă, o căsuță mică și albă pe strada Socolei, unde își petrecea viața ca pasările ; se culca cîntînd, se scula cîntînd, și vocea ei argintie, răsunînd prin geamurile ferestrelor, trezea adeseori vecinătatea din somn, așa încît babele răutăcioase o numeau tricoliciul de noapte, iar băieții, *privighetoarea Socolei*,

Eleonora era o ființă ciudată și plină de contraziceri, în ochiul ei, deși ar^ fi putut ceti cineva o inimă nestricată și un fond de multă bunătate, totuși aceste scumpe comori

se ascundeau sub un vâl de neiertata ușurătae. Astfel, ea nu depărta de la sine nici pe unul din tinerii ce-și făceau o glorie de a o compromite ; unuia arunca o ochire, altuia un zîmbet, celuilalt o strînsătură de mîină și, risipitoare ca copilul cel darnic, ea împărțea la toți cîte ceva din grațiile sale, numai inima ei nu lua parte la acest joc nebunatic al tinerețelor sale.

Eleonora, această păsăruică, cîntînd și cochetînd, ajunse în scurt timp a fi copila de modă a lașului. Ea părăsi lucrul de la modistă și se mută în centrul tîrgului. Modesta ei cameră, unde odinioară cea mai prețioasă mobilă era o mică oglingioară, dinaintea căreia își peptăna parul său lung și negru, se prefăcu acum într-o locuință eleganta plina de obiecte de artă, ce erau atîtea daruri primite de la atîtea inimi suspinătoare. Și cu toate aceste, Eleonora nu părea a fi mai fericită decît mai înainte.

Ar fi luat-o cineva drept o femeie sătulă de toate deșărtaciunile vieții, sau drept un copil neștiutor de osebirea ce este între lipsa și avere. Ea sin|ură nu-și putea da samă de ce se petrecea în sine. Cu cît înainta mai mult pe această cale de plăceri, cu atît inima ei se închidea mai tare. Adeseori cînd, amezită de vuietul vieții, ea se uita în jurul ei la turma de curtezani ce stăteau gata să depuie la picioarele ei și punga și amorul lor, ea se simțea singură și parca îi părea rău atunci după vesela ei sărăcie, pe cînd nu avea alt lingușitor decît oglingioară cea mică care o îngîna dimineata așa de drăgălaș.

Eleonora lua uneori parte la prînzuri și supele, și amesteca cîntecul ei cu sunetul paharelor. Fumul șampaniei o ridica la entuziasm. Atunci ea scotea din piept note necunoscute ce îmbătau auzul, și ochii ei se aprindeau ca niște diamanți. Cînd Eleonora era tristă, ea semăna cu o floare ce se pleacă sub povara picăturilor de rouă, însă astfel de momente erau rari și treceau răpede cum trec nourii zburători pe un ceri vecinie senin. între inima și simțurile ei nu era nici o legătură ; ea cheltuia pe cele din urmă, fără să știe că posedă pe cea dintâi, și numai cîntecul îi destăinuia uneori că este ceva în pieptul ei, mai presus de simțuri care n-a vorbit încă, și atunci Eleonora devenea tristă.

Eleonora era generoasă. Cînd vreunul dintre amici săi, care compuneau obicinuit cercul ei de petrecere, era în

lipsă, sau bolnav, nu era mîină mai darnică decît a ei, nici păzitoare mai neobosită lîngă căpătîiul lui. Ce-i păsa ei de lume ? Ea rîdea de lumea care rîdea de dînsa. Natura o făcuse să cînte și să rîdă, și ea își îndeplinea menirea ei.

Cînd Eleonora se preumbla pe jos în costum scurt, care lasă sa se vadă niște piciorușe mici și sprintene ce abia atingeau pămîntul, nu era trecător care să nu-și întoarcă capul după ea ; iar cînd era în trăsură, gătită cum știa ea sa se gătească, nu era regina care ar fi putut să î se puie alătura. Cochetă și naivă, ușoară și nepăsătoare, și totdeauna veselă : iată Eleonora. Era un flutur atras de orice miroso, un capriciu legănat de toți zefirii.

Doi ani trecură, și Eleonora nu pierdu roșata din față, nici veselia din ochi. S-ar fi zis că în fiecare dimineata ea reîntinereste. Pieptul ei nu cunoștea suspinul. Ea plutea în viață cum plutește scoica fragedă pe mare, ale cărei valuri o mîină orișunde, dar nu o cufundă. Ea intrase pe poarta cea mare a lumii, pe unde atîția intră și atîția se pierd ; pe dînsa însă o întîrapinase la prag plăcerea și-o luase drept fiică, frumuseța și-o luase drept soră, norocul și-o luase drept stăpîină. Negreșit că un moralist cîrtitor, cu fruntea posomorită, ar fi avut ce bănui contra nebuniilor Eleonorei ; cu toate aceste, ea nu avea conștiința că face vreun rău. Ea trăia și credea că astfel se trăiește. Ea nu știa că virtutea începe acolo unde se sfîrșesc plăcerile ! și ca morala e un cîmp pustiu unde nu crește iarba verde. Ea se văzu încunjurata de toate plăcerile ce îmbată vîrsta de douăzeci de ani și le sorbea pe toate platindu-le cu tinereța și ochii săi frumoși. Eleonora făcea răul ce face parfumul rozei, care se pierde, fiindcă toți se îmbată de el.

Eleonora era încunjurată de tinerețea aleasă a lașului. Era în cerințele timpului de a fi primit în salonul ei și o datorie de a-i face curte. Dar dintre toți cel mai îndărătnic curtezan și mai fără noroc era îancu, un tînar nalt și uscăcios, cu părul lins, cu ochelari pe nas, foarte duos în vorbe și foarte îngrijit în îmbrăcăminte. Dacă fiecare dintre amicii

Eleonorel izbutea să capete câte ceva din favorurile ei, el însă nu izbutea la nimic, și invidia îl framînta adînc în inimă. El ura pe toți amicii Eleonorei, iar pe dînsa o ura și mai mult, căci era om rău și se simțea atins în mîndria lui. de neizbîndă. Nimic însă din cele ce se petreceau în sufletul lui nu se oglindea pe fața-i. El avea una din acele figuri de ceară cărora împrejurările știu totdeauna să le deie înfățișarea ce trebuie. Lîngă Eleonora era amarez pană la culme, lîngă tovarășii săi amic **pana** la moarte.

— Eleonoro, zise el într-una din zile, găsind-o singură și luîndu-i mîna să o sărute, pentru ce această mîna se întinde așa de ușor la alții și așa de greu la mine ?

— **Ți** se pare, răspunse ea.

— O! Eu nu mă înșel; eu văd prea bine că sunt cel din urmă ales al inimiî tale, și cînd ai ști cît mă face să sufăr această nedreptate. Eleonoro ! De ce nu mă iubești ? ...Eu te-aș face așa de fericită cum...

— Ha ! ha ! ha ! îl întrerupse Eleonora cu un lung hohot de rîs. Iar ai venit la mine posomorit ca vremea cea rea. Nu Știi tu că inima mea este închisă la iubire ?.. Eu din amor culeg numai plăcerea, acolo unde cred că o găsesc, iar suferința, dorul, chinul și celelalte le las pentru niște nebuni ca tine. Socotești tu că paserea intră de bunăvoie în cușcă ?

—• Dar ce să fac, să pot atrage și eu măcar una din privirile tale ?

— Să-mi vorbești mai puțin de amor, și să nu fii așa gelos.

Ea însă nu știa cît venin îngrămădeau cuvintele ei nepăsătoare în inima celui ce-i vorbea de amor.

în acel moment s-auzi sunînd clopoțelul și servitoarea Marița anunță pe junele Iorgu, întovărășit de-un alt june necunoscut.

— Buna ziua, Eleonoro ! strigă Iorgu, care, intrînd în odaie, depuse o sărutare cu zgomot pe fruntea ei. Dă-mî voie să-ți prezint pe vărul meu Petru, un provincial rușinos ca o fată mare. El a ieșit din cărți ca să între în lume ; te rog să-l numeri între amicii tăi. Poate vei izbuti să faci ceva dintr-însul.

Această prezentare originală puse pe junele Petru în mare încurcătură. însă Eleonora, veselă că se vedea acum scăpata de tristul ei adorator, care nu-i vorbea decît de banii și de

inima lui, ponegrind pe toți ceilalți, întinse mîna noului-venit cu aceeași familiaritate ca și cînd l-ar fi cunoscut de-o sută de ani, și-i zise cu cel mai dulce zîmbet:

— îmi pare bine de cunoștința dumitale, domnul meu, și pentru ca să o întărim mai bine, îmi vei da brațul să mergem la preumblare ; ma înăduș în casa. Iorgulc, așa-i că o **sa** ma întovărășești?... Dar tu, Iancule, ce te faci ?

— Eu, zise el... Eu, foarte, mulțumesc ; am o întîlnire tocmai acuma pentru o afacere oarecare, și, după ce făcu două-trei închinăciuni foarte adînci, ieși din casă urmat de ceilalți.

Eleonora și Petru mergeau înainte, iar Iorgu, nepăsător cum era, mergea șuierind mai în urmă,, se oorca la fiecare fereastră prin care zărea vreo fată frumoșica, și astfel nu putea s-audă convorbirea tovarășilor săi.

Brațul Eicon orei, care se vedea rotund și trandafiriu prin horbota transparentă a hainei sale, se răzăma cald pe brațul lui Petru, iar acesta cu sîngele iute, cum e omul la vîrsta **de 22** ani, nu știa ce să gîndească de această ființă care avea atîta libertate în vorbă și atîta lumină în ochi. Ei vorbiră multe de toate. începură cu lucruri nepăsătoare, cum se începe totdeauna, trecură apoi la frumusețele de țară, în mijlocul cărora Petru își petrecuse anii copilăriei, și ajunseră cu încetul la amor. Cine nu știe cît de nesecat este și unde te duce acest izvor nesfîrșit de convorbire. Amorul, zice lumea, e o costișă înflorită pe care luneci rapede, căci la fiecare pas întîlnești cîte o minune. Eleonora, deprinsă a asculta graiul prefăcut și fanfaron al tinerilor ieșeni, fu surprinsă să găsească în. acest june nou-venit un izvor de idei nouă și de simțiri curate. Iar Petru, fărîmăcat de ochii Eleonorei, vorbea vorbe inspirate ce răsuna ca o muzică în urechea ei.

„Este ea oare un înger sau un diavol ?” gîndea Petru.

„Este el oare visul ce am visat ?” gîndea Eleonora ; și **de** frică **să** nu-și trădeze taina gîndurilor lor, ei nu îndrăzneau **să se** uite unul la altul. Cînd însă, împinși de o putere neînvinsă, ei se priveau un **moment** ochi în ochi... atunci inimile lor **se** strîngeau de-o dulce și nespusă uimire.

Ei se preumblării **pană în** noapte și s-ar fi preumblat mult încă, dacă vocea ironică a lui Iorgu nu i-ar fi chemat la realitate.

— He ! tinerilor, strigă el, am obosit alergînd după voi. E vreme să ne ducem pe-acasă. Nu te credeam, Petrule, așa bun de gură.

Eleonora tăcu ; cînd veni momentul despărțirii, mînilor se strînseseră fără voie și ochii lor se priviră adînc. Noaptea și unul și altul avură somnul neliniștit. Petru se sculă la miezul nopții, deschise fereastra de la odaie, unde i se păru că se înădușă, și privi mult la stelele ce sclipeau pe ceri — stele așa frumoase el nu mai privise. Iar Eleonora avu^ visuri curioase ; i se păru că se află într-o grădină încîntată plină de pami roditori și de paseri cîntătoare, însă fiecare pom ce se legăna, Fiecare pasere ce zbură, lua rînd pe rînd felurite forme fantastice, pana cînd pe nesimțite se prefăcea în niște ochi mari și lucitori ce sămanau a fi ochii lui Petru. ^Apoi toate păreau ca-i rid și i se închina ; iar ea plutea într-o lumină azurie, fără să atingă pămîntul, și auzea glasuri dulci ce nu mai auzise.

A doua zi, cînd lumina zilei o deștepta, ea se scula tristă și-i păru rău după visul de noapte. Ce se petrecea oare cu Eleonora ?...

Pentru prima oară ea se uită cu înfiorare în Jurul ei. Statui de bronz, șaluri de Persia, porcelane de China, toate aceste cîștiguri ale momentelor ei de uitare îi făcură groaza. I se păru că ele se uită cu dispreț în trecutul ei și, de furie, ea sfărma un vas scump ce sta pe masă, martur de greșelele sale.

— Ce-mi sunteți voi bune, strigă ea, dacă nu ma puteți face fericită ?... Ea simțea în inima ei că se deșteaptă o lume nouă plină de parfum și de visuri ce o îmbătau, ^djnaintea cărora trecutul se pierdea negru, ca o noapte^ fără somn.

A doua zi, cînd Petru veni la dînsa, o găsi palidă, iar el nu mai avea focul de ieri, glasul sau tremura, privirea sa era sficioasă.

///

Frumoasă a fost odinioară grădina Socolei^ dar mai frumoase sunt astăzi ruinele frumusețe! sale. Părăsită cum este,

ea ne înfățișază îndoitul mister al decăderii omenești și al naturii eteme.

Chioșcurile sale căzute, sfîncșii săi știrbați de vînturi ne deșteaptă splendoarea unei domnii trecute, pe cînd aleele sale întunecoase și părăginite ne vorbesc de pustiul codrului. Era o sară frumoasă. Luna plină zîmbea de sus printre nouri creți și argintii și raspîndea pe iarbă brazde de lumină.

Dar ce zgomot se aude colo sub cel tei frumos ?... E o masă întinsă, împodobită cu argint și cu cristaluri, în jurul căreia se vede șezînd toată junimea aleasă a lașului și în capul ei, Eleonora. Eleonora astă dată nu avea pe dînsa nici catifea, nici mătăsuri, ci o simplă rochie de cit care lăsa să se vadă frumoasele forme ale brațelor și umerelor ei, iar pe brațe și la gît nici o podoabă, nici un diamant. Ea redevenise cum era pe cînd o numea lumea *privighetoarea Socolei*; căci amorul nu iubește podoabele lumești.

Lumea cîrîitoare însă tălmăcea în rău această schimbare a Eleonorei.

— A început să-i placă florile de cîmp, zicea un june la urechea vecinului său, voind să facă spirit.

— Farmecul nouătăii, răspundea celalalt. Astăzi Petru, mîne altul.

„Dar rîndul meu cînd va fi oare ?” gîndea cu ciuda Iancu care vorbea puțin, dar observa mult.

— Un cîntec ne trebuie, Eleonoro, ca să înveselim această masă, zise Iorgu, cîntecul inimii tale, și acest pahar îl voi deșartă întreg în sănătatea ta.

— Bravo !... strigară toți. Cîntecul inimii tale vrem să-l auzim

Eleonora nu așteptă să fie mult rugată. Aerul răcoros, luna plină, farmecul nopții, toate aceste înălțase simțirile ei și vocea ei începu să sune printre frunze. Dar cine poate spune ce cîntec a cîntat Eleonora ? Era un cîntec neauzit, spus cu cuvinte de foc și cîntat cu voce de înger. Ea se urcă **pană** la acele note arzătoare ce numai amorul și durerea le cunoaște, și, răpiri cum era în valurile melodiei, ea își aținti ochii în ochii lui Petru care văzu în această privire tot sufletul ei... Eleonora iubea... Luna privi de sus acest amor născut sub aripa ei de lumină și păru că-l binecuvîntează. „E un vînt care va trece”, ziceau unii necrezători, dar ei se înșelau, căci vîntul era furtună.

Din acea zi ea închise ușa nebuniilor lumii, lăsînd pe prag un trecut plin de vuiet și de plăceri, care dispăru răpede, căci el nîi lua cu sine nici o parte din inima ei. Ea se aruncă în această patimă cu toată speranța și, încrederea unui suflet fecioresc ; și neștiutoare cum era de fericirile ce cuprinde înșine întăiul amor, ea le sorbea pe toate și se mira cum mai încăpeau în inima ei.

Un an întreg ei duseră împreună o viață de uitare și zilele lor treceau răpede cum trec zilele fericitorilor. într-o zi însă Petru veni la Eleonora cam trist.

— Ce ai^ iubitule ? zise ea cu un glas înduioșat.

— Eu, răspunse el după o pauză, eu... n-am nimic. Am atîta că mă tem să nu te pot face destul de fericită.

— Ha, zise ea împrejurîndu-i grumazul cu brațele sale, pot eu să fiu mai fericită decît așa ?

— Visul e frumos, deșteptarea e amară !

— Ce vrei să zici, Petru ? Vorbele tale mă îngheață, niciodată nu te-am văzut așa.

— Voi să zic că amorul e un copil dulce, dar schimbacios ; mîne poate tu nu vei mai găsi în mine acel om pe care astăzi îl iubești. Lumea cu plăcerile ei te recheamă neîncetat ; pute-voi eu să-i țin totdeauna locul în inima ta ?

— Alungă aceste gînduri, iubite, și-nsenînează-ți privirea. Nu vezi tu în ochii mei că eu nu te pot uita ? Pentru ce această necredință în fericirea noastră ?

Petru vedea în adevăr strălucind în ochii ei amorul cel mai adînc, dar aceasta nu-l însenînă, căci sufletul sau nu era senin.

— Soarta ! soarta ! exclamă el, multe poate să distrugă. Nu vezi tu afară aer, spațiu, libertate, lumea care se mișcă cu înmiitele ei comori de plăceri și fericiri ; toate aceste, pe care tu le-ai părăsit pentru mine, conspiră acuma contra noastră ; căci multe legături te leagă încă de lume, Eleonoro !

— Voi rupe acele legături, răspunse Eleonora, am pentru mine amorul, și el, care îmi dă fericirea, îmi va da și puterea. Lumea, zici tu, conspiră contra noastră. Ce-mi pasă mie de dînsa ? Am eu oare să-i cer ceva ? Cît am fost în lume, ea mi-a^ dat totul, și am fost săracă ; astăzi cînd m-am retras de dînsa, sunt bogată, căci te am pe tine, și am totul. O ! dar tu ai dreptate să te îndoiești de mine. Trecutul meu este un martur greu în contra mea. Am greșit mult, în adevăr, dar

în ziua în care te-am iubit pe tine, am primit un nou botez care m-a spălat de toate. Petru, crede-mă ; mai curînd va înceta să-mi bata inima în piept decît să încetez eu de a te iubi.

Aceste cuvinte rostite cu accentul durerii „înduioșară pe Petru ; el o coprinse în brațe și pacea fu încheiată prin un

Cu toate aceste, vorbele lui Petru, deși puteau fi zise fără scop în niște momente de tristeță care ades nasc fără^cauze în mijlocul celei mai mari fericiri, totuși făcură întipărire asupra Eleonorei. O neliniște îi rămase în suflet. De atunci i se părea neconținut că Petru e trist și gînditor. Era aceasta părere sau realitate ? Nu știm. Ea însă se puse a-l cercetare furiș ; fiecare mișcare, fiecare vorbă a lui Petru căuta să^o esplice ; însă de ce observa mai mult, de ce mai mult se rătăcea în cugetări.

„Nu cumva îmi ascunde el ceva ?”... gîndea ea în sine ; și ideea că legăturile lumii pot să-l despartă odată de dînsa îi strîngea inima grozav.

„Ah ! ba ! zise ea, învingîndu-și temerea. Petru nu^mă va lăsa ! El e bun, și-apoi găsi-va el alta care să-l iubească ca mine r

Dar vai ! în zadar Eleonora căuta sa alunge gîndurile ce o împresurau. îndoiala intrase ca șarpele în inima^ei și-i alungase somnul de la ochi și surîsul de pe buze. Ea începea acum sa cunoască partea cea mai amara a iubirii, durerea !

într-unui din acele momente de tristeță, servitoarea Marița îi anunță pe lancu.

— Să între, zise ea.

Lancu nu fusese la dînsa de multă vreme, și, deși acest^om îi era foarte displăcut, totuși ea simțea acum trebuință să comunice cu cineva, - singurătatea o apăsa.

— Ma scuzați, domnișoară, că vă neliniștesc cu prezența mea, zise lancu cu un aer plin de dulceață. Dorința de-a vă revedea după un timp așa de îndelungat a Fost mai puternică în mine decît teama de a vă supăra. Totodată am a vă remite ceva din partea lui Petru, care se roagă să-l iertați că, fiind prea ocupat, n-a putut veni singur.

Aceste zise, el băgă mîna în buzunar, scoase un plic pe care îl dădu Eleonorei cu o mulțămire ce nu o putea ascunde.

Eleonora se îngălbeni ca ceara ; iată scrisoarea ce conținea acel pHc :

„Scumpa mea,

Dumnezeu voiește să ne despartă. Peste câteva zile eu mă însor. Ada-ți aminte de fericirile noastre din trecut și te rog nu mă blăstâma !

Petru"

- Iancu observă toate mișcărilor figurai ei, însă ce slabă oglindă e figura, când e vorba să reproducă o durere așa de mare !... Numai cel ce suferă știe cât de nesfârșită e suferința sa, dar nu o poate spune, nici arăta.

— Lasă-mă singură, domnule, zise ea, am trebuință de liniște.

— Iartă-mă, Eleonoro, că ți-am pricinuit fără să vreau această durere. Mîni va trece supărarea ta cum trec toate în lume... și... la revedere !

IV

Eleonora rămase împietrită. Multă vreme ea nu putu să-și revină în simțiri, stînd într-o stare desăvîrșită de amorțire, ca și când ar fi părăsit-o chiar puterea de-a suferi. Ea ceti și receti de-o sută de ori scrisoarea care-i desfășurase adevărul, pană cînd vederea i se întunecă și noima cuvintelor i se pierdu în minte. Deodată ea tresări ; se duse cu pași repezi la biurou și începu a scrie. De mult însă ce era grăbită, mîna-i tremura, într-o jumătate de oră ea scrisese vro zece mici epistole. Apoi sună, și servitoarea Marița se prezintă înaintea ei.

— Trimite îndată pe-un om cu aceste scrisori să le ducă la adresa lor, și tu vino îndărăpt, căci am trebuință de tine.

într-o clipă Marița îndeplini ordinele stăpînei sale.

— Acuma, vino să-mi pepteni părul cum știi tu mai bine. Vreau să fiu frumoasa, înțelegi tu, frumoasă.

— O ! n-am trebuință să-mi dau multă osteneală pentru aceasta.

— Să-mi pregătești apoi rochia cea alba cu flori de aur, și pe cap să-mi pui un văl de gaz prins în o ghirlanda de lăcrămioare.

Marița deschise niște ochi mari, plini de mirare.

— Ce mă privești așa, nu înțelegi ?

— Drept sa va spun, nu înțeleg.^

— Ei bine ! află că astăzi mă mărit!

— Domnișoara se mărită !... strigă Marița ai cărei obraji se aprinseră de bucurie. Domnișoara se mărită... O! ce bine-mi pare !... Degrabă, degrabă la oglindă, ara să vă fac frumoasă cum n-a mai fost mireasă în laș^ Bine-mi spunea mie gîndul... Dar... am să vă fac și eu o rugămintē.

— Spune.

— Dacă vă veți mărita, vă rog^să nu ma părăsiți. Eu nu vreau să mă despart de buna mea stăpînă. Vreau să vă vad în casa voastră deplin fericită și eu să vă slujesc cît voi trăi.

— N-aibi nici o grijă, Mariță. Eu am gîndit la tine. Tu vei avea partea cea mai mare a fericirii. Iată aceste diamante, zise ea arătîndu-i o casetă plină de odoare, și le dau ție... Ele îți vor asigura traiul pentru totdeauna, și, dacă vei^voi să te măriți, ele îți vor fi zestrea. Noi însă vom trebui să ne despărțim, căci așa cere soarta. Eu trec de acuma în altă viață, unde tu nu mă poți urma.

Marița se uita la caseta cu odoare și i se luau ochii ; ea nu putea să creadă că atîta bogăție este a ei. Amețită, ea se aruncă la picioarele Eleonorei, înșirînd cuvinte neînțelese de mulțumire.

— Destul, Marițo, îi zise Eleonora ; eu trebuie să mă îmbrac mai curînd ; vremea trece și oaspeții mă așteaptă la nuntă. Grăbește.

Marița începu să-i împletească părul cel de abanos. Ce schimbare în biata Eleonora ! Ea se uita în oglindă și nu se mai cunoștea. Fața ei era îmbătrînită. Scump a mai plătit greșalele tineretelor sale, căci le-a plătit cu prețul fericirii. Amorul,- care i-a pus în inimă comorile virtuții, i-a pus totodată pe cap cununa de martir.

— Domnișoară ! și unde faceți nunta ? o întrebă Marița cu sfială.

— Sub teiul cel mare din grădina Socolei. Vreau ca nunta mea să fie așa de frumoasă, încît vestea să-i meargă în toată lumea.

— Aveți dreptate, domnișoară ; și eu înțeleg ca d-voastră. Nunta trebuie să fie nuntă. Dar mirele vostru, așa-i că e domnul Petru ? Cine altul ar putea să ieie o mireasă așa de bună și frumoasă ?

— Mirele meu e Petru zici tu ?... Și tot sîngele i se grămădi în inimă. Dar e Petru, lui vreau să-i închin sufletul meu pentru vecie. Mă însoțesc cu dînsul pe viață și dincolo de viață, pentru ca totdeauna să pot fi lingă el și nici o putere omenească să nu mă mai poată despărți. Vreau să-l apăr de răle ; să-i îndulcesc visurile de noapte, și el să nu știe de unde-i vine binele, și să știe numai cît l-am iubit. Vreau ca sufletul meu, revărsat în sufletul lui, să plutească în fericire ca doi luceferi în zori, și lumea pe care o blăstăm să se uite cu invidie la noi.

— Și eu să nu fiu să vă văd !... zise Marița a! cărei ochi nu se întorceau de la caseta.

Eleonora era acum gata... Ea avea toate podoabele de mireasă. Haine albe, lăcrămioare pe cap și lacrimi în ochi... Dar unde se ducea Eleonora ? Ce gânduri avea ea ?

Ea porni cu grabire spre ușă, însă, ajunsă pe prag, ea se opri-și chemă pe Marița.

— Vin** să te sărut, Marițo, zise ea,-depuind o sărutare pe frunte-i. Când vei fi fericită, să-ți aduci aminte de stăpîna ta care ^i-a-adus aminte de tine.

Apfel' ?eaieși, se aruncă în trăsura ce sta afară și plecă la Sberilă/'Acolo o aștepta o masă mare, bogată, întinsă sub acelaș tei unde cu un an mai înainte ea își cîntase cîntecul inimii sale. Aceiași tineri care fusese atunci, erau și acum invitați, afara de Petru care lipsea.

, j La sosirea ei un *ura* zgomotos făcu să clocotească văile de primprejur.

— Privighetoarea Socolei! Tu nu erai menită să tînjești la umbră, strigară cu toții. Bine-aî venit iarăși între noi !,,

— Am venit între voi, că-mi era dor să vă văd. într-un an multe s-au petrecut. V-am chemat pe voi, care mă știți cum eram, să mă vedeți cum sunt. Un cîntec m-a dus dintre voi acum un an, un cîntec mă readuce, dar acesta e cel mai frumos și cel din urmă.

— Eleonoro! Ce vorbe - vorbești tu ? ziseră unii.

— Eleonoro ! Ce haine porți tu ? ziseră alții.

— Sunt mireasă, nu mă vedeți ? O șă-mi jucați astăzi la nuntă, sub acest tei care a umbrit întâiul meu amor.. Dar acum iubesc pe-un altul. Acesta e mirele meu. O! cînd ați ști cît e de frumos Ochii lui sunt adînci ca albastrul ceriului și sărutul lui dulce ca sărutul lui Dumnezeu. ^

Și un grozav surîs încreți buzele ei. Ea vărsă apoi șampanie în paharul fiecăruia, dar în paharul ei aruncă un praf pe furiș.

— Voi care ați încunjurat tinerețele mele, nu va puteam lăsa, fără să-mi Iau ziua bună de la voi.

— Ce fel ziua bună, strigară cu toții. ^

— Dar, ziua bună, căci acest pahar îl beau în sănătatea mirelui meu.

Eleonora era palidă ca ceara. Ea ciocni paharul cu amicii ei, apoi îl sorbi fără să se răsufle.

— în sfîrșit! zise ea, nu e greu de a trece pragul y»eții, cînd nefericirea te duce de mîna. Acum lăsați-mă să-mi cînt încă o dată cîntecul inimii mele.

Toți tăcură, și ea începu să cînte ; dar asta data cîntecul ei era înfricoșat, strident, era cîntecul desperării. Fiecare notă era un blastem ce arunca lumii pe care o părăsea. Cîntînd, ea întrevăzu prin minte toate fazele tinereței sale plină de rătăcirii și de căințe, de amor și de durere, și toate aceste se risipeau acum ca un vis al dimineții. Vis amar ; deșteptare mai amară !

Cînd Eleonora sfîrși de cîntat, ea căzu obosită pe scaun Ochii ei străluceau ca sticla.

— L-am iubit, zise ea cu o voce întreruptă și am fost fericită... Ce-mi trebuie mai mult ?... Nu mi-a fost scris să fiu stăpîna pe soarta lui. El nu-i ca mine orfan în lume ; el are tată și mamă și o logodnică care-l cheamă ; iar eu n-aveam dreptul să-l răpesc din brațele lor și să ma pun umbră soarelui ce-i strălucește în viitor... Ah ! simt că mă arde aice, zise ea, puind mîna pe piept, și capul mi se învîrtește.

— Eleonoro ! Ce este ?... ziseră amicii ei, încunjurînd-o. Tu suferi ; mînile tale sunt răci, buzele tale sunt vinete ?

— Nu-i nimic, răspunse ea. Sunt foarte bine. Ia vedeți colo, arată ea spre'răsărit, cît e de frumos! Acolo mi se deschide lumea unde totdeauna e primăvară. Acolo am să fiu mireasa lui.

Ochii Eleonorei se acoperiră de-o ceață ; vocea începu să i se stîngă.

— Rămîneți sănătoși, voi care m-ați învățat să rîd zise ea uitîndu-se la amicii ei. Acuma Știu să și plîng. Rămîi sănătoasă, tu viață, în care am gustat mult dulce și mult a m a r ș i voi ape limpezi a Socolei, copaci, verdeață, rămîneți sănătoși! De-acum înainte veți desfăta ochi mai fericiți decît al mei... Iar tu, Petrule, tu, care în curînd vei strînge mîna miresei tale... te iert.

La aceste de pe urmă cuvinte Eleonora muri.

Lacrimi curgeau din toți ochii la vederea acestei nenorocite ființe care a trecut prin lume răpede cum trec stelele ce cad din ceri ; numai singur Iancu sta race, cu fața de marmură și cu suflet de gheață.

VÎNĂTOAREA

Cucoșul, bătînd din aripi pe gardul țarinei, nu de mult vestise miezul nopții, cînd cornul vînătoresc se auzi răsunînd la curtea de pe moșia Sorcova. O mare vînătoare de cerbi, lupi și porci sălbatici se dădea de stăpînul moșiei, la care se adunase toți amatorii de prin orașele și satele învecinate.

Ziua se arăta frumoasă. Spre apus se vedeau încă stelele sclipind într-o lumina palida, iar spre răsărit o geană trandafirie se înălță pe ceri ca o speranță de fericire, stropind cu rouă pămîntul însetat.

La sunetul cornului cete de oameni porniră spre curte, înșirați pe ulițele satului, unii armați cu bețe pentru hăitu-**iala**, alții cu puști pentru vînat, avînd fiecare merinde în traista și speranța de a împușca cea mai mare *dihanie* din codru.

La curte domnea o mare mișcare, întocmai ca o pregătire de război; s-ar **fi** zis că un avînt de vitejie cuprindea toate inimile la apropierea luptei cu pădurea, și, fiecare aruncînd pe umere arma bine grijită, sora omului în nevoie, simțea în sine mai cu tărie dreptul său de stăpîn asupra naturei.

Șeful vînătoarei împărți la toți pușcașii țărani praf și plumbî îndeajuns, dezbătu apoi planul vînătoarei cu gravitatea unui general de armată ce curînd are să înfrunte inamicul, însemnă linia de atac a hăitașilor, linia de pîndă a pușcașilor și, după ce totul fu bine pregătit, întreaga ceată plecă spre pădure, unii călări, alții pe jos, aspirînd cu poftă aburii dimineții și cîntînd doine de jale sau cîntece de veselie, după cum se simțeau inspirați de răsăritul soarelui sau zgomotul războinic al vînătoarei.

în scurt timp, pădurea fu încinsă de două lanțuri de oameni, când, deodată, la sunetul cornului, care era semnul de începere a vânătoarei, mii de țipete sălbatice, sunete de cio-mege, șuierături ascuțite treziră ecourile de prin adâncul râpilor, făcând să tremure de frica chiar frunzele *j>e* arbori: s-ar fi zis că bătrînii frasinii și stejari se răstoarnă sub vrăjmășia unui potop ce năvălește asupra pădorii. La auzul acestui clocot înfiorător, linia pușcașilor stătea tăcută, așteptînd fiecare la locul său, ascuns printre frunzări, sosirea vreunei fiare sălbatice, spre a o împroșca cu foc.

Dar în această așteptare ce samănă a fi fără sfîrșit, fiecare moment este însemnat prin bătaia inimii. Nu este vînător cît de vechi, cît de ispitit care sa-și poată stăpîni neastîmpărul. „Poate va veni pe aci, poate va veni pe dincolo”, își zice el, pregătindu-și arma, și ochiul său se mărește așa, că ar voi parcă să străbată prin măduva copacilor. Cel mai mic sunet prin frunzele uscate răspunde de-a dreptul în inima sa; el își oprește suflarea, ascultă, întrebă și nici o notă nu scapă nepercepută din graiul tainic, armonios, al pădurii.

Apoi iată că răsună o detunătură de pușcă în aripa stingă a vînătorilor, urmată de mai multe altele în aripa dreaptă și în centru, **pană** cînd focurile se înmulțesc pe toată linia, vestind fiecare cîte un duel singuratic, duel de moarte între om și fiară.

Cu încetul însă hăitașii se apropie de pușcași, urletele se potolesc, focurile încetează și cu toții se adună grămadă în poiana cea mai apropiată pentru a număra prada dobîndită.

— Ziua ne-a mers în plin, zise stăpînul moșiei cătră mulțimea ce-l încunjura, doi cerbi, patru lupi și un porc, afară de mărunțișuri ce nu se numără.

Și flecare începu să istorisească împrejurările împușcăturii sale, presurate negreșit cu oarecare nevinovate înfrumusețări, obicei nedezlipit de talentul oricărui bun vînător.

— Dat-ai în ceva? întrebă proprietarul pe junele Alexandru, care venea cu pușca în spate și cu pălăria cam pe ceafă.

— Am răsturnat un lup, răspuse acesta cu sînge rece.

— Ce spui, iubite?... ai împușcat un lup!,, strigă Costachi de-alături. Ce năpaste a fost să deie peste sărmana dihanie

Costachi era un om scurt și gros, cu glasul cam răgușit, tomnatic de vîrstă, cu fața, deși puțin veștedă, dar învioșată de niște ochi verzi și luători în rîs, un mucalit, în sfîrșit, care mergea la vinar mai mult de petrecere, plăcîndu-i mîncarea bună, hăutura multă și glumele mai presus de toate, iar **în** contra femeilor avea, cum s-ar zice, un *dinte* de cînd îi rămăsese numai unul dinainte, și se văzu silit să pună ochelari pe nas.

Făcînd cîțiva pași înainte, el se apropie de un lup foarte mare care sta cu dinții rînjiți, lungit la pămînt, în mijlocul unui grup de băieți ce-și băteau joc de el ca de-un dușman fără putere, făcîndu-i prohodul cu felurite muștrări: care pentru un miel furat mai an din stîină; care pentru un minzat sugrumat în ocol în cîșlegile trecute... și, impunînd tăcere băieților, el zise clătînd jalnic din cap:

— Acesta-î nefericitul întru pomenire, care a dat chiorîș peste plumbii lui Alexandru?

— Precum ziseși, răspuse Alexandru, voind să înfrunte privirile ironice ale tovarășului său.

— Înapoi la pădure!... strigă Costachi, lovind furios cu stratul puștii lupul după cap.

Dar... O! minune!... lupul, deșteptat ca prin farmec de puternica lovitură ce primise după cap, se ridică deodată pe picioare și, cu iuțea fulgerului, dispăru în pădure, trecînd prin toată mulțimea vînătorilor, uimiți de neașteptata sa înviere.

Un rîs general și zgomotos se stîmi după această scenă comică care buimăci într-atîta pe junele Alexandru, încît era cît pe ce să se apuce la harță cu glumețul Costachi care se rostogolea pe iarbă de rîs.

— Pace vouă, tuturor!... zise Nicolai, un vînător lăudăros, cu musteața bine răsucită și care se legăna dîrz pe picioarele sale îmbotforate... Lupul e gros de obraz, eu unul nu-i dau crezare în cîtă vreme este încă în pielea lui. Am văzut multe în viața mea vînătorească, că doar nu de ieri sau de alaltăieri țin pușca în mîină. Așa, odinioară, cînd vînam în munte, mi-a ieșit o matahală de urs înainte...

— Să ne aținem la istoria ursului!... îl întrerupse Costachi sclipind din ochi, și sa lăsăm minciunile să curgă.

— Taci din gură, vrabierule !... minciuni spui tu care împuști numai ciocîrlani de pe drumuri... Ziceam că deodată o matahală de urs mi-a ieșit înaintea fără veste...

— N-a fost cumva vreo veveriță ?

— Ba era un ^cogeamite *Martin* hlănit de iarnă, care rupea copacii din rădăcină. Aveam pușca încărcată cu ploaie...

— Și ai aruncat-o jos, să nu se facă primejdie.

— Ba am pus-o la ochi și am așteptat să-mi vie ursul în țel; și cînd mi-a venit așa ca la 100 de pași, căci eu am obicei să nu dau de-aproape...

— Se înțelege, un urs mare cît un stog, cine nu l-ar nimeri mai de-aproape ? ș-apoi de departe e și mai ușor de-a fugi.

— Fuge cine fuge, iar nu un vînător ca mine, răspuse Nicolai, supărat de întreruperile lui Costachi... Aveam, zic, pușca încărcată cu ploaie și, cînd mi-a venit în țel ca la 100 de pași...

— Mi se pare că era numai 99.

— Măi, ce dîrdală mai ești !... Nici ca lași pe om să vorbească. Atunci, zic, am descărcat țeava dreaptă și l-am chiorît de ochiul drept, și pe urmă am descărcat țeava stîngă și l-am chiorît de ochiul stîng...

— Va să zică : f6cul și ochiul!

— Ba bine că nu, răspuse Nicolai care părea că crește în botfortele sale cît un urieș. Ursul a început a se rostogoli la pămînt, mornăind de răsuna pădurea, iar eu, n-am ce face, ma apropii de el — pe atunci eram mai neispitit de întîmplările vînatului — cînd, deodată, ursul, care nu-și mai vedea nici vîrful nasului, auzind negreșit vuietul pașilor mei, se răpezi în direcția mea cu capul plecat, și nu știu cum se nimeri, că răsturnîndu-mă peste el, mă pomenii — închipuiți-vă lucru poznaș ! — călare pe greabănu lui.

— Ha ! ha ! ha începură cu toții să rida cu un chef nespus. Păcat că nu era și Alexandru călare pe lupul lui de adînioare ! Ce drăgaică ați fi jucat împreună !

— Să lăsăm poveștile și să ne punem la masă, băgă de samă stăpînul moșiei; vremea trece și până-n sară mai avem doua batai.

— Ce poveste ?... răspuse Nicolai, atins de cuvintele proprietarului. E atît de adevărat, că și acum, cînd îmi aduc aminte, mi se zburlește părul în vîrful capului.

— Auziți, domnilor!... I se zburlește parul în vîrful capului, strigă neînduratul Costachi cu glas mare, și, aruncîndu-se fără veste asupra lui Nicolai, îi smulse căciula de pe cap, arătînd spectatorilor o tivdă goală, a cărei piele strălucea de-o gingașă culoare trandafirie.

Veselia ajunse la culme.

— Bravo !... bravo !... L-ai prins cu ocaua mică, strigară cu toții. Dacă istoria ursului va fi tot atît de adevărată, precum e adevărat că are păr pe cap, atunci merită să-î dam carte la mîna de cel mai mare mincinos și, prin urmare, vînător.

Cu toții apoi, spînzurînd puștile pe crengile copacilor, se așezară pe Iarbă la prînz, luînd fiecare ce apuca, unul o coasta de iepure, altul o aripă de curcan, și, cu cît mînceau mai mult, cu atîta beau mai mult, iar anecdotele și glumele se încrucișau ca fulgerele printre paharele pline cu Cotnar și Odobești.

Până-n sară se mai făcură două bătăi în fundurile cele mai adînci ale pădurii, care avură de rezultat încă cîtiva lupi, vulpi și porci sălbatici, și, după ce soarele asfinți în dosul dealului într-un noian de roșeață, aurind numai yîrfurile copacilor, iar de cealaltă parte se arătă luna în crai nou cu un țercalan galbăn împrejur, întreaga ceată a vînătorilor se adună în Poiana numită a Cerbului, unde se făcuse toate pregătirile pentru petrecerea nopții, și prin mijlocul căreia șărpuia printre maluri înverzite și umbrite de frasini pletoși, un mic rîuleț limpede ca lacrima, la unda căruia se adăpau cerbii și căprioarele.

Un foc urieș ardea în Poiana Cerbului aruncînd în văzduh prin întunericul nopții un roi de scînteii ce păreau că se amestecă cu stelele. Roată împrejur ședeau pușcașii la vorbă, istorisind de întîmplările zilei trecute și planuind pentru ziua viitoare. Un ceaun mare și negru la fund așezat pe pirosteie clocotea la foc, aruncînd stropi fierbinți, care sfîrșiau pe

cărbuni aprinși, și lîngă ceau un țăran cărunț, ținînd luleaua între dinți, învîrtea cu melestul făina în ceau.

— Rapede un pumn de sare, Ioane, zise țăranul cărunț, îndreptîndu-și cu unghia cărbunele în lulea.

În acelaș moment Ion turnă sarea, zicînd: „Cu noroc”.

— Adaogă încă o mîna de făină, s-o mai învîrtoșim.

Și făina, cernută prin sită, curse în ceau ca o ploaie subțire.

— Gata ! strigă Simion răsturnînd mămăliga pe fundul de lemn bine răzăluit... De-acum la împărțeală, copii !

Apoi el luă o ață și, după ce o făcu să zbirnîie între degete, tăie mămăliga în fălii, dînd la toți hăițașii și pușcașii cîte o dreaptă parte.

r-^ Tot cu încetul, adaoșe el; de fiecare căciulă cîte o bucată... așa... asta-i hrana țăranului, și la voie, și la nevoie. Boierii n-o mănîncă decît ca să-i cerce gustul.

— Nu ma uita pe mine, moș Simîoane, zise Costachi ; că nu te voi uita nici eu cu un pahar de vin de cel de vîrsta dumitale.

— Să trăiești, cucoane !... vinul nu se leapădă, el e mîngăierea omului în necazuri.

— Și cum zici, moș Simîoane, ține un pahar de mîngăiere.

Simîon dădu pe gît paharul ce-î oferi Costachi.

— Mări, că bun e, cucoane !... luneca ca untdelemnul.

— Acuma, dacă cunoști pe cineva care să știe a cînta în trișcă, din fluier, din cimpoi sau din frunză, pune-l sa-mî cînte de inimă-albastră aici la zarea stelelor și a focului ; am un greu pe inimă de cînd am făcut să învie lupul lui Alexandru. Cîte oi o să mai mănînce nemernicul!...

— îndată! răspunse Simion... Măi Radule! Măi Radule !... Ia vin' cu trișca încoace.

JLa strigatul lui, ieși din grămadă un flăcău de-o frumuseță rară. E] avea fața albă ca laptele, ochii negri ca cărbunele, niște plete lungi ce fluturau pe umerii săi lați ca o coamă de zimbru, și mijlocul curmat ca la o copilă.

— Cîne-i acest Făt-Frumos ? întrebă Costachi.

— E fiul meu, răspunse Simîon. Ia zi ceva din trișcă. Radule.

— Ce sa zic, tată ?...

— Apoi ce-or vrea boierii.

— O horă, zise Costachi; să începem cu jocul și, cînd vom voi să adormim, vom întoarce-o pe jale.

Atunci Radu se puse pe un trunchi de copac și începu sa cînte o horă de joc. Erau atît de curate, atît de vesele și atrăgătoare notele ce tînărul cîntăreț scotea din trișcă, acest primitiv instrument ciobănesc, încît Costachi, simțind furnici prin picioare, sări în sus și începu să joace împrejurul focului.

— La mine, copii!... strigă el, adresîndu-se către un grup de tineri hăițași care stăteau mai la o parte tupilați pe iarba și ascultau șăgile boierilor, fără să îndrăznească a se amesteca în vorbele lor ; și, înșfăcînd vro cîțiva dintr-înșii cam cu voie, cam fără voie, formă un lanț de horă la cîrma căruia se puse el, în ciuda anilor ce-i purta în spate.

— Tot în loc și la soroc !... zise un băiat care începea să se amețească de fierberea jocului.

— Iaca una, iaca două,

Lelea cu rochița noua !

răspunse un altul, lovind de două ori cu piciorul în pămînt.

— Iaca doua, iaca trei.

Lelița cu ochi căpriei!

țipă Costachi, nemaiputîndu-și stăpîni picioarele.

— *Virtos înainte!*... strigară ceilalți privitori, simțindu-se și ei cuprinși de-un chef nebun. *Dați mereu!... Să se aprindă pămîntul de focul călcâielor și călcâiele de dorul femeilor f*

Și unul cîte unul se prinseră în scurt timp la joc, așa încît și Nicolai cu lungile sale botforte, și sfiosul Alexandru, și proprietarul moșiei, care de astă data uitase ighimoniconul său de stăpîn, intrară în danț cu o furie de copii.

Cine ar fi văzut astfel, între umbrele nopții și lumina gălbîie a focului, această hora în care și tineri, și bătrîni, și țărani se țineau de mîna într-un cerc de frăție, jucînd și frămîntînd pămîntul la sunetul trișcai, a cărei tonuri se amestecau cu șoaptele rîulețului și pîlpîitul focului, s-ar fi crezut transportat în acea vreme binecuvîntată pe care povestea o numește veacul de aur.

— Nu mai pot, zise Costachi, abia răsuflându-se. V-am pus pe calea adevărului, de-acum eu mă retrag cu cinste dinaintea focului.

•— Nu-i papuc, nu-i nimic, adaoase Nicolai, părăsind și el jocul în care făcuse sa răsună în cadență mărețele sale bot-forte. Să mă vedeți pe mine în față cu vreo sprinceană de muiere, ș-apoi sa ziceți de-x jocul joc, și cheful chef. Așa odinioară mi-aduc aminte...

— Iar începe istoria ursului, îl întrerupse Costachi.

— Ba nu, a unei femei care...

— Care te-a orbit cu frumuseța la 100 de pași depărtare.

— Ba nu, pe care...

— Pe care n-ai văzut-o niciodată, jur pe măselele ursului ce-ai călărit, precum n-am văzut nici noi pe titva ta părul ce era să ți se zburlească adineaorea. Nicolai, nu ne strica cheful cu brașoavele tale !

Hora conteni și dăntuitorii obosiți se puseră împrejurul focului. Nicolai nu-și mai urmă istoria căci nime nul asculta.

— O doină, Radule! zise Alexandru care, șezînd culcat pe-un strat de fîn, urmărirea cu ochii scînteile ce se pierdeau în vînt.

Alexandru era mai mult poet decît vînător. El iubea la vînat aerul liber, cîmpul verde, pădurea misterioasă, iar cînd i se înfățișa vreo căprioară, uita adeseori că are pușca în mina.

Radu șterse trișcă cu mîneca cămășei, îi cercă sunetul și începu apoi doina. Doina orișicînd e frumoasă, dar cîntată noaptea la lumina focului, sub bolta stelelor, în auzul cerbilor și a căprioarelor, e ca o rouă dulce ce se revarsă pe inimă. Radu, care de atîtea ori trezise din somn mierlele pădurii cîntînd doina în zori de ziua cînd ducea oile în porneală, știa sa scoată sunete ce în adevăr mergeau la suflet, sunete jalnice, sunete vesele, ca valurile nestatornice ale inimii sale tinere.

— Ce mioară te-a învățat să cînți doina așa de bine ? întrebă Costachi.

— Iată mioara, răspunse Radu, întinzînd mîna spre un colț al poienii și arătînd o căprioară care se apropia fără sfiala de grupul oamenilor.

În acelaș moment Nicolai puse pușca la ochi spre a pedepsi pe gingașa oaspeță a pădurii de îndrăzneala ce avusese să turbure liniștea vînătorilor.

— Jos arma!... Mai vînător de străchini, strigă Costachi lovind cu un băț peste tăvile puștii lui Nicolai. Nu vezi că căprioara e împlînzită ? Ian privește cum se uita de curios la scăfîrlia ta goală. Du-te mai bine și o prinde cu mînile.

— Lăsați, să ma duc eu, zise junele Alexandru, alergînd spre căprioara care-l aștepta cu urechile plecate și cu botul întins, ca și cum ar fi volt să-i ceară de mîncare.

În momentul însă cînd Alexandru era să puie mîna pe dînsa, ea flutură din urechi și făcu o mică săritura înapoi ; atunci el înainta mai cu luare-aminte, lăr șăgalnica de căprioară sări îarăș înapoi, pe urma în dreapta, apoi în **stîncă**, lunecînd totdeauna din mînile lui, tocmai în momentul în care era să o apuce și, astfel zburdînd, ea se afunda mereu în pădure urmărită pas cu pas de junele vînător care nu se îndura să renunțe la speranța de-a o putea amăgi și prinde.

Era aproape miezul nopței. Costachi, nemalgîndind la Alexandru care dispăruse din mijlocul vînătorilor, ruga pe moș Simion să-i spuie o poveste dîn vremea veche ; dar n-apucase acesta să zică : „A fost o babă și un moșneag", ca toți vînătorii osteniți horăiau duși în lumea visurilor. Numai doi sau trei străjeri rămaseră spre a hrăni focul pînă în ziuă.

///

Alexandru tot mergea înainte urmărind căprioara care, întocmai ca o cochetă ce voiește să prelungească dorul iubitului ei, sărea cînd ici, cînd colea, nedepărtîndu-se prea mult, dar nici apropiindu-se îndestul, spre a cădea în mînile lui ; cînd, deodată, uitîndu-se împrejur, el se văzu singur în mijlocul pădurii, fără să-și mai aducă anunțe de unde a venit și pe unde trebuie să se întoarcă îndărăpt. Spaima îi cuprinse inima, și fruntea i se acoperi de sudoare. El începu sa țipe din toata puterea plămînilor, spre a fi auzit de tovarășii săi.

dar nime nu-i răspunse decît un ecou depărtat care părea ca rîde de dînsul.

Apoi iute se sui într-un copac ca doar va zări lumina focului încotrova ; însă nimic !... Sus, stelele nenumărate sclipeau pe cîmpia albăstrie, jos, codrul amenințător se întindea ca o perie sub ochii săi.

Un moment el stătu în hotărîrea de-a nu se mai coborî din copac, temîndu-se de fiarăle sălbatice în contra cărora nu avea cu ce să se apere ; dar, mai pastrînd în inimă o rămășiță de speranță de a regăsi calea pe unde a venit, el se dete răpede jos, cînd iată că întîlni din nou ochii căprioarei care părea a-i zice cu blîndeță : „Ce, te-ai spăriat ?... vino după mine...” Atunci, aducîndu-și aminte că căprioara l-a făcut să rătăcească prin pădure, el intră într-o furie nespusă și începu să alerge după dînsa prin desimea copacilor, fără să bage de sama că la fiecare creangă rămînea cîte o bucata din hainele sale. In sfîrșit, el stătu pe loc răzbit de oste-neală ; pieptul i se bătea tare ; iar nu departe de dînsul vicleana căprioara se opri și ca, privindu-l mereu și ademenindu-l să tot înaintească.

„Ciudat lucru, își zise el ; această căprioara care-mi zîmbește și mă atrage, ce sa fie ?... Este părere sau adevăr...” Și îdea că un farmec îi stăpînește pasul și-i întunecă mintea îl făcu să se înfîiaare și mai grozav. Din acel moment lucrurile ce-l încunjurau începură să piardă pentru dînsul ființa lor Teală, amesteeîndu-i-se sub felurite forme fantastice, care de care mai spăimîntătoare. Copacii i se păreau niște urieși înfricoșați, cu tivda pană la ceri și cu brațele întinse spse dînsul, pentru a-l sfășia ; tufarii argintați de lumina putregaiurilor, niște dihăanii cu ochi de sticlă și cu dinții rînjiți ; pămîntul, un furnicar de șarp! ; părăiele, niște ape fioroase fără fund unde dormeau caractițele cu mii de picioare încolătăcite. Apoi toate aceste vedenii începură să capete grai și mișcare, și în freamătul ce-i amețea creierii, se amestecau cîntecul bulinelor, miorlăitul mîțelor și mii de alte glasuri care urlau a moarte în urechile lui, formînd la un loc un concert și un danț de fantome ce păreau anume venite de prin țintirimuri spre a se desfăta înaintea lui. Minutele treceau ca seculele, căci el pierduse și conștiința despre timp, cînd, iată în fine că o geană de lumină se arată la răsărit readucînd

bărbăția în inima lui și gonind, împreună cu întunericul, spai-mele ce-l chinuiau.

Atunci, care fu mirarea lui, cînd, desfăcîndu-se negurile dimîneței, se văzu deodată ca prin îneîntec dinaintea unei căsuțe încunjurată cu verdeață pe a cărei prispă ședea o tînără fată blonda ce torcea liniștit în furcă, învîrtind fusul la picioarele ej, iar pe prispă, lîngă dînsa, căprița, pe care Alexandru o urmărise atît de mult, stătea tupilată cu ochii ațintiți în ochii stăpînei sale, voind parca a-i zice: „Ți l-am adus”... Niciodată n-a fost deșteptare mai plăcută după un vis urît, decît vederea acestei albe copile după atîtea emoțiuni trecute.

Alexandru își freca ochi! și nu era sigur dacă vederea nu-l înșeală.

Ea avea ochii albaștri ca viorelele ; pe cosițele ei aurite străluceau picături de rouă ce zorile dimineței strecurase din ceri ; picioarele ei goale, mici și sprintene, păreau că se sfîesc sa atingă umedele flori ce împodobeau covorul de verdeață de dinaintea prispei sale.

Iar cînd frumoasa copila ridică ochii asupra junelui Alexandru, care, cu inima turburată, se apropia de dînsa, i se păru acestuia că o ploaie de fericire cade de sus pe sufletul său.

Era un chip de zîină într-un revărsat de zi.

— Bine-ai venit, străine !... zise ea c-un glas dulce care părea a fi un tainic răsunset din vremile poveștilor. De cauți adăpost după ostenelele nopții, treci pragul și vei găsi ce-ți trebuie.

— Eu voiesc să ma scald în lumina ochilor tăi, răspunse Alexandru, uimit de frumusețele ei, căci tu ești un înger ce Dumnezeu mi-a trimes în cale spre a mă face sa uit suferințele nopții.

— De vii cu gînd bun, străine, intră în casa mea ; de nu, întoarce-te de la ușă... aici n-a călcat încă picior de om care să cugete a-mi răpi somnul nopților ; căci, deși mă vezi singura, dar nu sunt fără apărare. Am florile care mă privesc cu ochi de dragoste ; am păsările ce-mi cîntă în streășină casei ; am această căprioară, sora mea de lapte, înzestrată cu suflet năzdrăvan care șede tupilată la picioarele mele ; ele

mă învață a deosebi vorba bună de vorba rea și-mî întăresc mima împotriva străinilor ademenitori.

— Cine ești tu, frumoasă copilă, a cărei grai îmbată auzul și a cărei privire încălzește sufletul Ești tu ființă pămînteană sau zina fărmațoare care, vorbindu-mi de bine, îmi voiești răul?... Spune-mi de trebuie sa fug sau să rămîn, căci, deși mă tem de tine, dar simt că te iubesc.

— Străine, hainele tale sunt rupte, mintea ta e turburată de întîmplările nopții. Alungă nălucirile ce te împresoară și vino cu mine să-ți speli fața în apă de izvor.

Atunci ea îl luă de mîină și-l duse nu departe de casă Ia un mic izvoarăș ce curgea printre firele de iarbă, în unda căruia Alexandru își răcori fruntea ; apoi ea îl reconcluse în odaie, o odaie mică plină de miros și de verdeața, și-i dete o cupă de lapte pe care Alexandru o bău însetat, nedezipindu-și ochii de pe frumoasa ei figură.

— Ia, vezi soarele acolo la marginea pămîntului, îmbrăcat în mantia lui roșie de dimineață, zise ea aratînd spre răsărit. El abia acuma s-a trezit din somn și tu încă n-ai dormit. Razămă-ți capul pe căpătâiul acesta și roagă-te la Dumnezeu să deie odihnă ochilor tăi. Eu voi sta lîngă tine, voi toarce în furca, și-ți voi cînta un cîntec ce m-a învățat mama.

— Unde-i maică-ta ? întrebă Alexandru.

— Maica mea doarme, răspunse ea, și două lacrimi luncînd din albastrul ochilor ei căzură pe fragedu-i sîn ; apoi, învîrtind fusul, ea începu să cînte :

**Flutur tinerel,
Cu albe-aripioaie,
Ce pe flori te legeni
Și te scalzi în soare,
Să iei bine sama
La cea mîndră floare,
Că~n potiri ascunde
Rouă-otrăvitoare.**

**De chipu-i frumos,
Nu te-aderaeni!
ficleanu-i miros,
Flutur, nu-l sorbi!**

**Vezi tu ruai departe
Sub verdea tulpină,
Sfioasă cum sade
O mică sulcină ?
Ea nu-i îmbrăcată
In haine-aurite.
Dar ascunse are
Bunuri înmiite.**

**La ea, fluturat,
Te grăbește, zbori,
Cere drăgălaș
Din sînu-i amor !**

Și astfel cîntînd, ea învîrtea mereu fusul; iar Alexandru se afla sub un farmec neînțeleș. Prin glasul ei argintiu ce acoperea ciripitul păsărilor, el auzea felurite tonuri dulci și răpitoare ce păreau a fi cîntate din vioare, din harpe depărtate și, între altele — lucru ciudat! — i se păru ca aude doina cea frumoasă cîntată din trișcă lui Radu.

Apoi ochii săi se îngreuiară astfel, că nu se mai puteau fixa pe nici un obiect, puterile îi amorțiră, mintea sa se legăna pe valuri de gînduri nehotărîte, iar ea cînta, cînta învîrtind fusul :

**La ea, fluturat,
Te grăbește, zbori,
Cere drăgălaș
Din sînu-i amor !**

pană cînd Alexandru adormi pe capătâiul de flori ce-i pregătise frumoasa cîntăreață. Cît va fi dormit așa, nu se știe ; dar somnul său fu dulce, odihnitor. El avu visuri stranie, icoane ale tuturor emoțiunilor ce-l turburase, între care unul mai cu samă îi rămase întipărit. I se păru ca blonda copilă căpătă aripi și că încet, încet se prefăcu într-un mic nouarăș albastru, care, după ce pluti cîtva timp în văzduh, îi împrejmui fruntea și-l sărută. Sărutul era de foc ! Atunci... el sări drept în picioare, se uita împrejur, și, în loc să întîlnească figura frumoasei copile a cărei sărutare ardea încă pe fruntea lui, întîlni fața neagră și înăsprită de soare a lui moș Simion.

Florile din fereastră erau veștede, păsările din streășină nu mai cântau și căprioara se dusesse.

— Unde mă gălesc, moș Simioane ? întrebă Alexandru ștergându-și ochii.

— În casă de om bun, răspuse acesta.

— Dar ca unde-i ?...

— Care ea ?

— Copila cea bălaie care are o căprioară și cântă așa de frumos.

j— S-a dus, răspuse moșneagul surîzînd, să culeagă sulcină din cîmp.

— Să mergem după dînsa !...

— Să mergem !... dar mi-e că, de vom lua opinci de fier și cîrjă de oțel, le vom roade până cînd vom găsi-o.

— Atunci să o așteptam aici.

— Cît pentru asta, poți să o aștepți aici până cînd vei ave barba la genunchi ; ea tot nu va veni.

— Spune-mi, moșule, ce s-a făcut ?

— Vom afla mai tîrziu, de-a vrea Dumnezeu.

Alexandru stătu mult pe gînduri, cu capul plecat, cu privirea rătăcită, apoi, întocmai ca omul ce se supune unei dure-roase hotărîri, el zise lui moș Simion :

— Să ne întoarcem la tovarășii noștri.

— ^ Dintre toate, vorba aceasta e cea mai cuminte, răspuse moș Simion.

IV

— Bună dimineața ! zise Costachi junelui Alexandru, care sosisse palid și serios în mijlocul vînătorilor. Ian priviți-l ce obraz are și ce galișă căutătură !... Spune-mi, tinere, de unde vii așa de opărit ?

— De unde vin !...

— Ah ! ah ! întîmplarea e mai grozavă decît credeam. Tinarul a oftat!... adause proprietarul moșiei.

— Văz fuste de femeie prin căutătura lui, zise Nicolai, răsucindu-și musteața. Alexandru e un berbant.

— Oare nu cumva căprioara cea de astă-noapte era vreo fărâncătoare prefăcută, băgă de samă Costachi cu un aer răutăcios. S-au văzut și de aceste !

— Ba bine că nu, răspuse Nicolai ; chiar mie mi s-a întîmplat odată cînd...

— La dracul cu poveștile tale !... puțină de minciuni ce ești !... striga Costachi spăriat de noua istorie cu care Nicolai îl amenințase. Mai bine să întrebam pe gingașul nostru amic ce î s-a întîmplat astă-noapte ? Dormit-a în vreun lac cu broaște, sau pe brațele moi a vreunei zîne din pădure ?

— Unde-am fost și ce-am văzut îmi este cu neputință să spun, zise Alexandru, căci singur nu știu de-am fost treaz sau am visat.

— Toate se vor lămuri mai pe urmă, zise moș Simion. Iar mai întăi, dacă nu vă este cu supărare, să-mi dați voie, cinstiți boieri, să vă fac o rugămintă.

— Soune, moș Simioane !

— Băietul meu Radu, doinașul de asară, care chiar astăzi împlinește 24 ani — cei mulți înainte ! — a intrat în toanele însuratului; el a găsit o fata după gustu Mui și voiește să o fie de soție. Dacă vreunul dintre d-voastră va ave bunătatea să-i fie nun, eu voi îndrăzni să-i aduc o căprioară plocon.

— Bucuros, moș Simioane, bucuros ! răspunseră cu toții. Să vie logodnicii, și de nun vei alege singur pe cine vei voi dintre noi.

— Veniți copii!... strigă moșneagul, și în acelaș moment apăru Radu dindărăptul unui frunzar, ducînd de mîna o copilă blondă care ținea ochii plecați spre pămînt; ea era îmbrăcată în haine de mireasa, avînd cămeșă de borangic cusută în dungii aurite și pe cap o cunună de flori împletită cu fire de beteală.

— Crișă ea ! zise Nicolai. De ce n-am cunoscut-o eu mai înainte !

— Ea este !,.. zise Alexandru, tresărind și luînd iute pe Costachi la o parte.

•— Care ea ?

— Copila cea din pădure... cu căprioara năzdrăvană... și care cântă frumos, de te-adoarme...

— Nu te înțeleg...

— Chiar astăzi dimineață am vazut-o la casa ei^ în pădure, căci la dînsa m-a dus căprioara... și ea îmi cântă așa de

dulce, și se uită la mine cu așa ochi, încât mi se păru ca ce văd este o minune și ce aud un cântec din ceri ; iar eu, obosit cum eram de ostenelele nopții, mă simții cuprins de-o amețală nespunsă și adormii în auzul cântecului ei. Când însă m-am trezit, ea nu mai era. Costachi... privește-o cât e de frumoasă !

— în adevăr, e frumoasă, răspunse acesta după ce-o privi câțva timp ; frumoasă, dar nu pentru tine.

—• Dacă ți-aș spune că o iubesc ? !

— Te cred, dragul meu, însă niciodată amorul tău n-a putut să vie mai fără vreme decât acuma.

— Ce să fac ?

— Să-ți calci pe inimă și să te puî la înălțimea nefericirii tale, și fiindcă tocmai acuma ne trebuie un nun pentru a o cununa cu Radu, apoi ru trebuie să te jertfești a împlini această sarcină.

— Domnilor, strigă Costachi în glas mare, fără a mai lăsa lui Alexandru timp să se gândească, prietenul nostru Alexandru mi-a spus că voiește să aibă cinstea de a cununa pe Radu cu frumoasa lui mireasă, și că le dă zestre doi boi și o vacă. Primită este cererea lui ?

— Primită ! Primită !... Ura !... Să trăiască logodnicii !... răspunseră cu toții, aruncînd căciulile în aer, drept semn de bucurie.

— Fie !... zise Alexandru, a cărui inimă sîngera de durere, văzînd așa de răpede risipindu-se visul său de fericire.

— Și cu bine ! zise moș Simion, depunînd la picioarele lui Alexandru o căprioară sălbatică, tocmai aceea ce-l dusesese la mireasa lui Radu. Spusu-v-am eu că ea se dusesese să culeagă sulcină din cîmp.

Căprioara se gudură înaintea noului său stăpîn și de astă dată nu mai fugi de mîna sa dezmiertătoare.

Alexandru cunună pe tinerii logodnici, dîndu-le zestrea făgăduită de Costachi, care-i îmbogăți în scurt timp, căci ea fu dată cu bună inimă ; iar el, deși curteni în urmă în lumea cea elegantă multe femei blonde și brune, nu se însura însă niciodată, păstrînd în inima sa chipul blondei copile încunjurat ca într-un cadru de aur ; și tot ce-a scris și a rimat în viața sa de poet a fost inspirat de razele celor doi ochi albaștri, care în toate nopțile păreau că luminează căpătâiul sau.

ALIUȚĂ

Novelă dedicată domnișoarei Ana Rosetti

/

Într-o sară de iarnă noi toți frații și surorile ședeam dinaintea focului și ascultam ge tata care ne spunea o istorie a lui din copilărie. Tata era bătrîn și văzuse multe care acum nu mai sunt de văzut.

— Hei ! dragii mei!... zicea el. Era un timp pe cînd codrii Orheiului se uneau cu codrii Bîcului, și aceștia cu codrii Carpaților ; iar plugul brăzda numai prin poieni și prin șesurile apelor curgătoare. Pe atunci nu erau nici șosele, nici drumuri bătute, ci oamenii mergeau călări de la sat la sat, de la tîrg la tîrg, și cînd aveau vreun drum mai lung de făcut, se înarmau cu pistoale la oblînc și se întovărășeau mulți la un loc, neîndrăznind să treacă altfel prin potîcele pădurilor, care răsunau neconținut de cîntecele haiducești. Eu însumi am apucat acele timpuri, bune dealtfel, căci erau toate cu îndestulare și nu se cunoșteau nevoile zilnice ale traiului, dar veneau cîteodată și grele cumpene în viață ca de-alde-acele ce mi s-a întîmplat mie în copilărie.

— Ce ți s-a întîmplat ? îl întrebaram noi nerăbdători.

— Apoi de pe cînd vă povestesc eu nu erau trebîie întocmite ca acuma ; fiecare trebuia să-și apere singur avutul, nefiind în țară altă oștire decât o ceată de arnăuți, cu simbrie, aduși de peste Dunărea, care slujeau pentru paza lui vodă, iar pentru paza țării era numai bunul Dumnezeu.

îmi aduc aminte că pe vremea aceea se oploșise la casa noastră un turc cu numele Aii, rămas din oștirile turcești ce ne cutreierase țara, și, fiindcă-i e^jdam^r la noi unde găsisese masă bună și gazdă primitoare, el nu s-a îndurat să se mai ducă. El a învățat limba noastră și s-a împrietenit atît de

mult cu casa și cu toți din casă, încît noi îl dezmiêrdam cu numele de *Aliuță*.

Ce-Î drept, cînd am văzut întăi și-ntai pe Aliuță făcînd temenele turcești, îmbrăcat în hainele lui ciudate, cu cialmaua pe cap, cu iartaganul la brîu, și cu barba lui cea tufoasă și încărunțită care-i acoperea pieptul, noi copiii ne cam temeam de dînsul, părăindu-ne foarte fioros, dar încet, încet ne-am deprins^ cu el, căci era bun și știa să ne facă felurite petreceri. Ne istorisea povești din *O mie și una de nopți*, ne spunea întâmplări de-a lui din războaiele în care fusese, ne făcea căpcăni de prins vrăbii și stigleți, ne ajuta să ridicăm zmei, ne lua cu el la vînat, la păscuit, dar de la o vreme Aliuță nu mai putea merge nesprijinit pe băț, și toate primbările lui se mărgineau numai prin curte și grădină. Cincisprezece ani în șir el stătuse la casa noastră, și ne văzuse pe toți frații și surorile crescînd, și ne iubea pe toți deopotrivă, iar noi neconținut îl încurtjuram, îi săream pe genunchi, ne jucam cu barba lui albă sau cu cialmaua cea mare care-i ședea ca o plăcintă pe cap, și cînd ne zicea el nouă :

— Bre, pui de ghiaurî, voi dragi la mine ! noi rîdeam așa de tare, că-I asurzeam pe bietul Aliuță.

Numai dimineața cînd se închina, nimene din noi nu îndrăznea să-l supere, într-atîta părea de serios și adîncit în rugăciunea lui. În genunchi, smerit, cu brațele încrucișate pe piept, el spunea cînd mai tare cînd mai încet versuri din *Coran*, își pleca fruntea pană la pămînt, apoi, tăcut și nemișcat, stătea cîte o oară întregă cu ochii ațintiți spre răsărit sorbind depărtările, călătorind cu gîndul prin țările calde ale copilăriei lui, și fața lui atunci se-nveselea, se lumina, ca și cînd primblarea i-ar fi fost aievea.

— Așa-i că n-ai să te mal duci de la noi, Aliuță ? îi ziceam eu, netezindu-i barba.

— Cum va fi scris ! răspundea el.

Pentru Aliuță tot era *scris*. De s-a născut, de-a mers prin bătălii, de-a căpătat răni, de-a venit la noi a fost *scris*. De va mal trăi mult sau puțin, de se va întoarce sau nu în țara lui, asemenea era *scris* de mai nainte ; de aceea el avea întotdeauna fața senină și liniștea sufleteasca a omului ce nu-și poartă grija vîtețil

într-una din zile văzui în curtea noastră o mare și neobicinuită mișcare. Tata era îngrijat și slugile spăriete. O mul-

țime de țărani înarmați cu ciomege și topoare se așezau de pază la poartă și în jurul casei; era o nerîndulală cum nu fusese niciodată.

— Ce este ? întrebai eu pe Aliuță.

— Nimic, răspunse el. Bujor a trimis o scrisoare prin care ne dă de veste că mîni la amiază are să ne calce casa.

— Și ce are să fie, Aliuță ?

— Ce va fi *scris* ! adăose el cu fața liniștită.

Spăriați ca și cînd această scrisoare ar fi venit în momentul cînd tata ne povestea, noi ne îngămădeam unul în altul dinaintea focului și, plini de neastîmpăr, cu ochii mari deschiși, așteptam sfîrșitul istoriei.

— Bujor, urmă el, a fost dintre cei mai vestiți hoți din țară. Babele și acuma vorbesc despre el la șezătoare, și lăutarii

A» A U A 1
11 cînta cîntecul:

Frunza verde de năgară,
A ieșit Bujor în țară,
Bate, pradă, nu omoară,
Pe ciocoi îi bagă-n boală.

De cum i-a răsărit musteața, el s-a simțit cuprins de dorul voiniciei, și maică-sa n-a mai putut să-l stăpînească. În zadar a plîns ea și a făcut rugăciuni pe la biserici, ca să-l întoarcă de la plecările lui ; într-6 zi de primăvară el își puse pușca pe umăr, căciula pe-o ureche și își luă ziua buna de la **maică-sa**, zicîndu-i :

— Maică, nu mai plînge ; eu merg să fac dreptate în țară ; să ieu de la cei bogăți, să dau la cei săraci și să stric legile cele răle făcute de domnie.

Apoi, chiuind și hăulind, eî apucă calea codrului care-l chema la viață fără stăpîn, și nu mult după aceea se și auzi prin țară de numele lui Bujor.

Doisprezece tovarăși, frați de cruce, fugiți de la coarnele plugului, se adunară în jurul lui și, încrucîșînd ferul cuțitelor,

îi jurară credință și ascultare fără margine cu drept de viață și de moarte asupra lor. De atunci, **fost-au** mulți călători oprîți în drum, multe case boierești călcate, multe poteri împrăștiate, și iarăși multe pungi cu bani împărțite la săraci, și multe vaci cu vițel dăruite la văduve și orfani, așa că unii îl blăstămau și alții îl binecuvîntau, iar Bujor domnea nesupărat peste moșii, drumuri și păduri, și vestea despre dînsul merse departe până-njărilevecine.

Era în luna lui august, pe la t i n s u l p m e î S cînd tata primi scrisoarea de la Bujor. Se ținu' mare stat la curte de trebuie să ne supunem sau să ne înipotrivim. în toată casa nu era decît două puști cu cremene, una a tată-meu și cealaltă a lui Aliuță, o șușanea lungă pe care turcul o răzima pe crăcâna cînd se cobora la iaz să împuște rățe. în sat asemenea nu era decît un singur pușcaș, care niciodată în viața lui nu se luptase decît cu vînatul din pădure ; prin urmare, nu era mare speranță în puterea noastră de împotrîvire. Cu toate aceste, părerea lui Aliuță de a ne opune cu arma la năvălirile hoților, împărtășită și de noi, copii neștiutori de primejdiile ce ne amenințau, precumpăni asupra ideii de supunere, susținută fără osebite de toate slugile din casă. îmi aduc aminte și acuma, a dause tata surîzînd, cu ce încredere în voinicia mea înșfăcai teaca iartaganului lui Aliuță și o învîrtii în dreapta și în stînga împrejurul meu, doborînd cu gîndul toți hoții la pămînt.

„O ! numai să vie Bujor, ziceam în mintea mea, și va vedea el !”

Apoi, după planul Tui Aliuță, un om fu așezat în clopotnița bisericii ce era aproape de poarta curței, cu poruncă că, îndată ce va zări hoții în depărtare, să tragă clopotele pentru a ne da veste. Douăzeci de oameni înarmați cu ciomege, cu coase și topoare fură rînduiți la poartă sub comanda vîntorului din sat și cîte alți douăzeci la fiecare ușă de intrare a caselor boierești, în totul ca la 60 de oameni, care, deși rău înarmați și nedepriși cu luptele, dar erau destul de numeroși pentru a pune stavilă hoților, mai ales cînd aceștia aveau să vie ziua mare, cu pieptul deschis, în urma unei scrisori prevestitoare.

Cîte un pahar de rachiu fu împărțit la fiecare străjer și, mulțumită îmbărbătărilor neconținute a lui Aliuță, ei se țineau bine la posturile lor.

Două oare stăturăm așa în așteptare... cînd deodată omul din clopotniță prinse să sune. El zărise un colb pe muchea dealului învecinat și, puțin după aceea, numără treisprezece inși călări care se iviră pe muche, unul cîte unul, și se coborau acum pe drumul ce duce la curte. Un fior trecu prin inimile tuturor.

— Copil, țineți-vă bine, strigă Aliuță străjerilor ce se frămîntau de neastîmpăr. Alah e cu noi !

Mulți erau acum cu toții, și, cu ochii ațintiți asuora dealului învecinat de unde venea primejdia, iar după cîteva minunte, puturăm vedea și noi, cei din ogradă, cum se coborau haiducii la pas, liniștit, cîntînd, parcă veneau la masă mare. Ei se opriră un moment dinaintea crișmei unde Bujor îi cinsti cu cîte un pahar de vin, apoi porniră din nou spre curte. Acum se trecuse de șagă ; avem să dăm piept la piept cu hoții ; să împușcăm într-înșii ; să fim împușcați de dînșii și cîți din noi aveau să moară ?... și cîpl să scape ?... iată întrebarea ce și-o puneau fiecare, întrebare groaznică ce o vedeam zugrăvită cu colorile spaimei în fața tuturor. Iar eu, care cu o oară mai înainte făcusem atîta isprava cu teaca iartaganului lui Aliuță, simții acum că mi se taie picioarele și fără voie mă apropiam de tata. Tata era galbăn ca ceara, tăcut și în așteptare, s-ar fi zis că și numără bătăile inimii ; străjerilor de asemenea nu le era îndămînă. Ceea ce-i tulbura cu deosebire era neînchipuita liniște cu care veneau hoții asupra lor, parcă nici le păsa că sunt 60 de oameni gata să-i primească cu coase și topoare. în același timp clopotul suna mereu a restrîște s±, cu atît mai mult suna, cu cît haiducii se apropiau de arca vestea ceasurile morții.

— Ah ! Iată-i... iată-i... sosesc !

Ajuns dinaintea bisericii, Bujor deodată se oprește, ia la ochi pe clopotar, și... o ! Doamne, ce văzuî !... în momentul în care trăsni arma, vîntul pe nenorocitul clopotar căzînd de-a roata în aer din înălțimea turnului, cum ar cădea o țarcă din vîrful unui plop. în același moment spaima răzbătu cu iuțala fulgerului în inimile tuturor, o spaimă strașnică, neînvinșă, spaima morții care întunecă mintea și îngheață sîngele în vine, și într-o clipă toți străjerii, atît cei de la poartă, cum și cei dimprejurul casei, aruncară la pămînt ciomegele, coasele, topoarele, și care-ncotro prinseră să fugă ca niște nebuni, nevoind să mai știe de glasul tatălui meu și a lui Aliuță

care căutau să-i stăpînească. Iar cînd cei doisprezece haiduci călări împeștrîți cu găitane și cu puștile pe umăr, se arătară în dreptul porții, nici o suflare de om nu mai era în curte afară de noi și Aliuță.

Atunci... părășiți de toți, intrarăm în casă ca în ultimul loc de scăpare, iar Aliuță închise ușa cu zăvorul. Momentele erau înfricoșate. Auzeam împrejurul nostru glasul haiducilor, zîngănitul armelor, sforăitul cailor, iar peste toate glasurile și toate sunetele domnea glasul lui Bujor care făcea rînduială întră haiduci.

— Spargeți ușa ! strigă el.

Deodată auzii lovitura unui topor ce se înfipse în ușa, apoi auzii a doua și a treia lovitură, urmate de mai multe altele care răsuna în însuși inimile noastre. Dar în același timp auzii aceleași lovituri și la ușa din dos, încît eram acum cuprinși din două părți și fără nici un mijloc de scăpare.

De ce însă primejdia se făcea mai mare, de ce Aliuță se îmbărbăta mai mult. Cu iartaganul în mîna el sta la crăpăturile ușii să rateze capul celui întăi ghiaur ce s-ar ivi ; dar nici unul nu se ivi, numai topoarele curgeau ca ploaia, **pana** cînd ușa țandurită căzu cu totul din țîțîni... Atunci Bujor se întîlni față în față cu Aii. îl recunoscu dintre toți, fiindcă el era cel mai nalt, mai chipos și mai fioros.

— în lături, ghîujule ! strigă hoțul.

— în lături, tu, cîne ! răspuse Aii, răpezind iartaganul asupra capului lui Bujor, însă ferul turcului întîlni ferul hoțului și ambele scăpărară de iuțeala loviturii. Ei statură apoi o minută și se priviră în ochi. Hoțul avea fața crudă, dar desprețuitoare a **unui** om ce nu-i vine să se puie la luptă c-un protivnic atît de bătrîn, iar acesta nu mai era Aliuță cel bun, pe genunchii căruia săream noi ca niște veverițe. Era zis în legea lui să apere cu pieptul casa ce-l adăpostise, și toate puterile din tinerețe, toată sălbăticia ienîcerească îi revenise ca prin farmec. Drept sta el acum ca lumînarea, hotărit, amenințator, cu fruntea încrețită, cu dinții încleștați și se uita și chibzuia unde să lovească din nou.

— Așa te vreau, turcule, zise Bujor, de-acum cu mine la luptă dreaptă ! Iar voi, daose el tovarășilor săi, stați și priviți cum căpitanul vostru știe să pedepsească obrăznicia unui turc.

— Aci în pragul ușei am să-ți săp groapa, răspuse Aii ; și lupta iarăș se încaieră. Bujor își păstra cumpătul și lovea cu măsură, pîndind toate apucăturile protivnicului său, iar mînia turcului mergea tot crescînd și mișcările lui din ce în ce se iuțeau, parcă puteri nouă curgeau neconținut în vinele lui. De la o vreme însă fiarale lor nu se mai ciocneau, nu mai scăpărau, ci lipite, încolătăcite alergau împreună, cînd în dreptul pieptului, cînd în dreptul ochilor, cînd deasupra capului, întocmai ca doi fulgeri îngemănați.-

Hoții cari intrase acum în casă priveau lupta cu brațele încrucișate, siguri fiind de mai nainte de izbînda căpitanului, iar noi, galbeni, înmărmuriți, așteptam cu tremur minuta Kb-tărîtoare, fiind de asemenea siguri de mai nainte că, oricum se va sfîrși lupta, tot rau va fi pentru noi... Cînd, deodată, turcul, desprinzîndu-șl arma de arma dușmanului său, făcu un pas îndărăpt, deschise niște ochi mari peste măsură, strigă „Alah !” și ca un tigru însetat de sînge se aruncă asupra lui Bujor.

Un freamăt trecu prin rîndurile hoților... Atunci... O ! spaimă !... O ! urgie !... Atunci fără veste trăsni o gușcă îndărăptul meu, de care toate geamurile se cutremurară, și prin fumul ce năvăli prin odaie văzui pe Aliuță, pe bătrînul și viteazul Aliuță, îngenunchind. Lovit în spate de unul din tovarășii lui Bujor, el scapă arma și căzu la pămînt scaldat în sînge. În fața acestui neașteptat sfîrșit, Bujor, el însuși, rămase un moment uimit cu hangerul în mîna, nedumerindu-se ce să facă ; apoi deodată își încruntă privirile, ca om ce și-a luat o groaznică hotărîre, se îndrepta cu pași sunători spre noi care stam fără suflare, grămădiți unul în altul, trecu alături de mine atingîndu-mă cu haina, și se opri dinaintea hoțului ce omorîse pe Aii.

— Cine nu cinstește lupta dreaptă și ucide pe la spate, ucis trebuie să fie !... zise el, despicînd în acea clipă capul ucigașului în două.

Apoi cu fața și mai cruntată, în care era scrisă osînda noastră de moarte, el se întoarse iarăș spre noi ațintindu-ne de astă dată drept în ochi, parcă ar fi voit înadins să ne prelungească agonia ; merse pană la locul unde zăcea AHuța la pămînt, îl privi un moment în tăcere, tăcere înfricoșată, din care nimene nu știa ce are să iasă, căci noapte se făcuse sub genele lui... cînd iată, minune mare... fața lui deodată

se însenină, ca și când o rază de sus i-ar fi străbătut prin creieri și, îndreptându-se către tovarășii săi, le zise :

— Copii, acest bătrîn ucis mișelește a aparat o casă de creștin și el era *tmc*. Dumnezeu nu ne va ajuta dacă, pe lângă păcatul morții lui, vom adăugi și alt păcat... Să mergem de aici !...

Ascultători de glasul căpitanului, hoții își făcură semnul crucii, încălecară și se duseră în lume, numai haiducul cel ucis rămase lungit la locul lui și, nu departe de dînsul, sărmanul Aliuță ședea și el fara mișcare cu fața acum îndulcită de suflarea morții și cu ochii deschiși și aținuți, așa cum îi avea el în rugăciunile de dimineață, când rătăcea cu sufletul în țările cele calde ale copilăriei lui.

A doua zi un sicriu frumos, împodobit cu ținte de argint, cu semnul semilunei pe capac, și purtat pe umerele noastre, fu așezat sub cea mai pletoasă salcie din grădină, cu capul îndreptat spre răsărit. Nici preoți, nici rude nu erau în jurul sicriului, dar eram noi, prieteni de altă lege, agonisiți de el la bătrînețe, care stam îngenuncheați și plîngeam din inima pe bunul și scumpul Aliuță.

Pe mormîntul lui stă astăzi o marmura albă pe care sunt săpate cu litere de aur cuvintele lui Bujor :

„Acest bătrîn ucis mișelește a apărut o casă de creștin și el era *turc*”.

Aici tata sfinși de povestit; iar noi am rămas tăcuți și cu lacrimile în ochi, și, multă vreme după aceea, figura bună a lui Aliuță nu înceta de a se amesteca noaptea în visurile noastre copilărești.

HATMANUL BALTAG"

În vremea de demult pe când cucoanele se numeau *jupînese*, iar boierii mergeau la Divan cu calămăriile în brîu, trăia în țara de jos a Moldovei un tînăr boier de starea întăi, cu numele *Baltag*. El avea toate drepturile pentru a se numi boier. Avea carte scrisă pe pergament cu iscălitură și pecete domnească, locuia pe malul Troțuşului, într-o casă mare cît o cetate, încunjurată de ziduri groase, și avea o moșie care se întindea de jur împrejur așa de departe, că nu-i mai știa ho iară le.

Se zice că în timpul lui Ciubăr-vodă un străbun al său ar fi tăiat înt>p bătălie atîția turci cu un baltag de argint, încît Ciubăr-vodă, drept răsplată, îi dădu numele de Baltag, înaintîndu-l la rangul de *hatman* cu dreptul de a purta acest titlu din neam în neam, har de care nu se bucurau nici unul din ceilalți boieri și slugi credincioase a domniei lui. În acelaș timp Ciubăr-vodă, care era un domn cu dare de mîna, îi dăruî tot pămîntul ce el, hatmanul, putu să vază cu ochii roată împrejur de pe un vîrf de deal, pămînt în care se cuprindeau nenumărate păduri, șesuri, lacuri și ape curgătoare. Pe acel vîrf de deal, el își clădi casa spre amintire de răsplata domnească ; însă într-o bună dimineață, pârîndu-i-se moșia strîmtă, el mai înghiți o moșie razeșească de-alătura, alungînd pe toți razeșii cu traista-n băț, iar pe cel mai colțos dintre dînșii îl liniști, spînzurîndu-l de un copac, De-atunci, de cîte ori bătea cel mai mic vînt, hornurile casei sale șuierau așa de groaznic, încît păreau că se aud suspînuri și gemete de oameni; iar în timp de noapte luna își deschidea

* Imitațiune după DickcDS (*n.a.*).

drum prin ziduri, luminînd ca ziua unele părți ale bolților și lăsînd altele într-o fioroasă întunecime.

Tînărul hatman, a cărui poveste o povestim, avea sîngele războinic a străbunului său, nu însă și năravul de a înghiți moșii răzeșești. Din contra, era darnic și cheltuitor. El avea ochii îndrăzneți, părul negru și tufos, și mustețele așa de lungi, încît îi împungeau urechile. La vînat el purta pe spete un mintean alb de aba, în picioare ciubote de iuft lungi **pană** la genunchi și la brîu un cuțit și un corn de vînat, din care știa să scoată felurite sunete, și **mai** dulci și mai aspre.

La masă el prînzea totdeauna împreună cu doisprezece **^ciraci** ai săi, boieri mai mici de casa Baltagilor, toți buni de pahar și vînători de meserie. Ei asemenea purtau mintene albe, însă de-o aba mai proastă, și ciubote de iuft, cu talpa mai groasă.

Cînd hatmanul Baltag suna din *corn* în Zori de ziuă pe vîrfurile dealului, cei doisprezece ciraci ieșeau grabnic în^ calea sa, cu rîrcirli în spate și cu ploștele la brîu, și din grăsimea celui întăi urs ucis în bîrlog, hatmanul își ungea mustețele.

În toate sările ei beau vin vechi de Odobești pană ce cădeau sub masă, iar hatmanul, care dintre toți era cel mai aprig sugător al gărăfilor pline, rămînea totdeauna cel din urma **în** picioare, privind cu dispreț ciracii săi căzuți.

Dar plăcerile de la masă și de sub masă cer și ele oarecare schimbări. Astfel, în toate sările, aceeași masă încunjurată de aceleași obraze, care spun aceleași povestit devine pană în sfîrșit uricioasă, și hatmanul Baltag, nemaigăsind gust în asemenea petreceri, casca de-și spinteca fălcile, și de multe ori își esprima urîtul cu pumni grămădiți pe spinarea ciracilor săi. Într-o sară, după o zi de vînătoare, în care Baltag făcuse mari izbînzii înjunghiind cu cuțitul de la brîu un urs mare care trebuie să fi fost **^ 5 " ^ ^ - * * se P u s e m m i o s ?** capul mesei, ațintind mereu ochii **pT**~podul afumat al șalei. El înghiți în tăcere multe pahare, însă cu cît înghiți mai mult, cu atîta devenea mai morăcănos. Acei dintre ciracii săi, care aveau locurile de cinste din adreapta și din a stînga sa, se sileau pre cît puteau să **^u** ramiie în urniă CîTirigluțiturile inundînd în acelaș timp și aerul său posomorit.

— Voiesc, strigă deodată hatmanul, lovind cu pumnul în masă și cu cealaltă mîină răsucindu-și musteața, voiesc să beau în sănătatea hătmănesei Baltag !

Cei doisprezece ciraci cu ciubote de iuft se îngălbînîra groaznic la față, nu însă și la nasuri, a căror văpsea era ne-schimbată.

— În sănătatea hătmănesei Baltag, strigară în cor cei cu ciubote de iuft, și ale lor douăsprezece gătlejuri înghițiră douăsprezece pahare pline ochi, cu un vin busuioc de la Baltag bătrînul, un vin așa de bun, că ei nu mai sfîrșeau de ași linge ale lor douăzeci și patru de buze.

— Fiica cea frumoasă a vornicului Smereanu, adause Baltag voind să-și esplice toastul. Înainte de-a asfinți soarele de mîne am să o cer în căsătorie de la părintele ei, și, dacă el se va împotrivi, baltagul meu strămoșesc îi va juca pe spete.

Un freamăt surd se răspîndi în sală, și fiecare dintre ciracii lui Baltag, cunoscîndu-l om hotărît, gata a-și preface vorbele în faptă, se scărpină cu îngrijire pe spete.

Era pe atunci lucru frumos și vrednic de laudă ascultarea fetelor. În zilele noastre aceasta nu se mai vede.

Dacă fiica vornicului Smereanu ar fi **zis**, spre pildă, că inima ei este juruită altuia, și ar fi căzut în genunchi udînd cu lacrimi amare picioarele părintelui ei, sau ar fi căzut leșinată după obicei, desigur pe spetele bătrînului vornic Smereanu ar fi jucat baltagul hatmanului. Însă buna copilă stătu smerită cînd se înfățișă pețitorul cu cererea din partea hatmanului Baltag ; apoi se retrase tăcută în odaie, spre a vedea pe fereastră viind logodnicul ei, și nu bine se încredința că tînărul cel nalt cu mustețele mari este viitorul ei mire, că de îndată alergă la părintele ei spre a-î zice că este gata să se jertfească pentru liniștea lui. Bătrînul vornic o strînse cu duioșie la piept, și era cît pe ce să verse o lăcrăma de bucurie.

În acea zi, mare serbare se făcu la moșia vornicului Smereanu, Mai mulți juncani și cîrlanî fură tăiați și împărțiți la **oameni** ; mai jnulte poloboace cu vin fură supte pană la cea din urmă picătură.

Lăutari^ scoteau din gîturi și arcușe cîntece de cele lungi bătrînești, și cu fesurile lor se cinstiră cu vin, și cobzele lor se umplură cu bani, iar horele în care gingașele fete de la țară își legănav sînurile, nu mai conteneau din răsărit și pană în apus de soare.

în sfârșit, însurăteii, saturindu-se de benchetuit, își luară ziua bună de la tata și mama Smereanu, și pleacă acasă, încunjurați de cei doisprezece ciraci cu ciubote de iuft.

Timp de șase luni saptărâni urșii și porcii sălbatici fura lăsați în pace ; puștile ruginiră și cornul lui Baltag nu mai scotea decât sunete răgușite.

Dar dorul vînatului apucă dîn nou de inimă pe tînărul însurățel și, într-o bună dimineață, el porunci ciracilor să se pregătească pentru a merge la pădure.

— Iubitule !... zise hătmăneasa.

— Scumpă !... zise hatmanul.

— Ce gălăgie este acolo ?...

— Unde, draga mea ?... răspunse hatmanul tresărind.

Atunci, cu alba-i mîină, ea arătă, de la fereastra unde se găseau amîndoi, pe cei doisprezece ciraci care prînzeau și cîinsteau, spre a-și întări picioarele pentru vînațoarea ce se pregătea.

— Tovarășii mei se pregătesc de vînat, doamnă, zise hatmanul.

— Alungă-i, dragă,

— Să-i alung străigă hatmanul necrezînd auzului său.

— Dacă mă iubești, suflete.

— Dar pentru Dumnezeu !...

în acelaș moment hătmăneasa scoase un țipăt și căzu leșînată la picioarele soțului ei.

• Ge credeți că a făcut vestitul, înfricoșatul hatman Baltag : A chemat îndată slujnica spre a stropi cu apă pe soția sa ; a trimis după un doctor ; apoi repede s-a scoborît în curte și a alungat pe toți ciracii sai, dînd, la care cum apuca, drept ziua. -burtă cîte un picior în spinare, întovărășit de cîte o zdravănă sudalmă.

Știut este că. multe femei au meșteșugul de a pune pe bărbații lor sub papuc. Din numărul acelor era și hătmăneasa. Astfel, prin un mijloc sau altul, ea puse o mare stăpînire pe hatmanul Baltag. Puțin cîte puțin, zi cu zi, an cu an, ea tot mai mult îl supunea voințelor sale, și bietul hatman, la vîrsta de 48 de ani, ajunse, fără să știe cum, a fi un lucru de prisos în casă. N-ar fi fost nimica dacă nenorocirile lui Baltag s-ar fi mărginit aice, însă un an după căsătoria sa un mic hătmănel intră cu pompa în lume, și în bucuria lui se deșertară multe gărări și se oheltuiră multe parale. în anul al doilea

veni rîndul unei mici hătmăntt; și așa în flecare an rînd pe rînd, se înfățișă cJte un hătmănel, cîte o hătmăniță, ba uneori și cîte doi împreuna, pană cînd numărul odraslelor lui Baltag se înmulți la doisprezece.

în flecare zi de naștere mama soacră găsea de bănuț și de cînit cum ca se zdruncină sănătatea scumpei sale fiice ; și dacă nu se făceau toate după cheful ei, ori că ciorba nu era destul de caldă, ori că muștile bîzaiau prin odaie, gura ei umbla ca o moară stricată, și nimene nu mai avea odihnă în casa lui Baltag. Sărmanul Baltag suferi cît putu, dar de la o vreme pierdu cheful și pofta de mîncare, și căzu într-o adîncă melancolie.

Spre culmea nenorocirilor sale nici trebile nu-i mergeau tocmai bine. El făcuse datorii, și lăzile sale, pe care familia Smereanu le crezuse nesecate, ajunseră la fund.

„Ce-mi mai rămîne de făcut? se întrebă hatmanul pe sine. Dacă m-aș ucide !...”

Aceasta era o idee ca toate ideile. Iată-l, deci, că ia un cuțit de vînat dintr-un dulap îl ascute pe ciubotă și-l îndreaptă spre gîtlej.

— Nu merge, zise hatmanul, oprindu-se îri drum. Se vede că nu taie cksttil de bine. Apoi, mai ascuțindu-î tăușul, ridică iarăș spre Etițvucigătoarea unealtă, care părea a nu pune îndestulă bumîroință.

în acelaș moment însă, o mare larmă, care se auzi între copii în odaia de alătura, îi opri mîina în loc.

— Dac-aș fi holtei, zise Baltag suspinînd, n-aș avea nemulțămirea să fiu întrerupt în trebile mele.

— Hei! Băiete ! adă-mi o garafă de vin și un ciubuc în odaia cea boltită de lîngă paraclis.

O slugă îndeplini porunca cu grăbire, și după cîteva minute Baltag intră în odaia cea boltită, se așeză pe un jilț dinaintea focului ce împrăștia în casă o lumină galbenă, și se rezămă cu cotul pe-o masă pe care erau așezate ciubucul ;i garafa cu vin.

— Aprinde lumînarea, zise Baltag.

— Mal aveți ceva să porunciți ? întrebă sluga.

— Să mă lași singur.

Sluga^ credincioasă^ ieși, și Baltag închise ușa cu zăvorul.

— Să-mi fumez întăi ciubucul, zise hatmanul și-apoi... sară bună.

Punînd cuţitul la îndemînă, el se răsturna pe jilt cu picioarele întinse spre foc, şi, după fiecare înghiţitură de vin, slobozea cîte un gît de fum din ciubuc*

El începu să gîndeasca la fel de fel de lucruri, la supărările lui de faţă, la fericitul timp al holteiei^sale, la ciracii săi cu ciubote de iuft, împrăştieţi de mulţi ani cine^ştie pe unde ; cu toate că despre umil ştia că a murit cu cinste pe şesul Frumoasei, că un altul şi-a strămutat locuinţa la ^groapa Ocnei, iar ca vro trei alţii au răposat prin spitaluri. Apoi urşii şi porcii sălbatici începură să-i frămînte mintea ; cînd, iată că, ducînd cel din urmă pahar la gură, după care venea rîndul cuţitului, văzu cu mirare că nu mai era singur în odaie. Da, nu, nu era singur ! în faţa focului o figură hîdă şedea zgribulită cu braţele încrucişate şi tremura de frig. Ochii săi în fundul capului sticleau ca nişte putregaiuri în întuneric ; faţa-i zbîrcită era peste măsură de lungă **şi** încadrată în nişte păr negru, care spînzura drept în jos pe scăfîrlia sa vînată, întocmai ca feştila luminărilor. Acest chip era îmbrăcat într-o lungă mantie neagră cu dungi albe pe margini şi, cătarămile, în care era prinsă mantia, înfăţişau cele doua oase încrucişate, semnul morţii de pe racle. Picioarele sale slabe se arătau ascuţite pe sub mantie şi sunau în încheiturile lor.

Fără să aibă grija hatmanului, ea ţinea ochii aţintiţi asupra focului.

— Sluga! strigă hatmanul în glas mare, spre a-i deştepta luarea-aminte.

— Sluga! răspunse strania nălucă, îndreptîndu-şi ochii asupra hatmanului, fără însă să se mişte de pe scaunul ei. Ei !- Şî!«.

— Ei !... Şî!... adause hatmanul înfruntînd cu bărbăţie privirea pironită a oaspetelui său. Pe unde ai intrat ?...

— Pe uşă.

— Cine eşti tu ?

— Un om.

— Nu te cred.

— Atunci nu crede.

Figura se uită cîtva timp la Baltag, care nu părea deloc înspăimîntat de vocea ei răguşită, şi apoi îi zise cu un ton mai damol:

— Ascultă, văd că nu te pot înşela. În adevăr, eu nu sunt om.

— Ce eşti atunci ?

— Sunt o nălucă.

— Ciudat lucru !... răspunse hatmanul cu un aer de despreţ.

— Sunt năluca desperării şi a sinuciderii.

Atunci ea se întoarse către hatman spre a încinge cu el o convorbire mai prietenească; dar, lucru nemaipomenit încă, de care însuşi hatmanul se miră, el care nu prea avea obicei să se mire de orice : ea îşi dădu în lături poalele mantiei şi scoase un cogemite par ce-l'avea înfipt prin stomah de-a curmezişul trupului, şi-l puse pe masă întocmai ca pe un baston.

— Acum, zise năluca, arătînd dîn ochi cuţitul de vînat, ai de gînd să faci ceva pentru mine ?

— încă nu, răspunse hatmanul, trebuie mai întăi să-mi mîntui ciubucul.

— Atunci, dă mai iute.

— Se vede că te cam grăbeşti.

— Ba bine că nu, am atît de lucru în lume, încît timpul mi-e numărat pe degete.

— Vrei să ciocnim un pahar ?

— Aceasta nu mi se întîmpla niciodată, răspunse năluca oţerindu-se, vinul nu-I bun decît pentru a da oamenilor chef de trăit.

Hatmanul aruncă din nou o ochire pătrunzătoare asupra oaspetelui său, pârîndu-i-se cam deşănţat, şi-l întrebă dacă nu cumva are obiceiul să ajute cu însuşi mîna sa pe cei ce voiesc să se sinucidă.

— Nu, răspunse năluca cam îngaimat, dar stau faţă totdeauna.

— Pentru a judeca despre ghibăcia loviturii ?

— Cam aşa, răspunse figura, dezmiardînd vîrful parului c f? s c o s 5 se d i n l r u P - H a i - grăbeşte-te, căci mă aşteaptă un tmar fara treabă şi supărat de prea multa sa avere.

— Un om care voieşte să se ucidă, fiindcă are prea mulţi bam Ha ! ha ! ha ! aceasta-i nostim !... Şi hatmanul scoase un^nohot de rîs din toată inima, precum de mult nu i se mtimeplase.

— Mă rog, contenește cu râsul, zise năluca cu glas rugător.

— Pentru ce ?

— Pentru că râsul ma supară ; suspina in sa cit vrei, aceasta îmi place.

Hatmanul, ca un om binecrescut, suspină spre a-î face pe plac.

Atunci năluca lua cuțitul și i-l puse în mâni cu politeța cea mat ademenitoare.

— Fără șagă, e nostimă idee, zise hatmanul cercînd tăiușul cuțitului. Un om care se ucide, pentru că are prea mulți bani.

— Ba!... răspunse năluca. E tot așa de nostim ca și cel ce se ucide, fiindcă nu are de ajuns.

Ce e drept aceste cuvinte fură rostite cam fără băgare de seamă ; năluca credea că hatmanul e prea hotărît la moarte, ca să aibă nevoie a-și mai drămalui vorbele cu el.

La aceste cuvinte însă hatmanul deschise niște ochi mari, întocmai ca un om ce se trezește din somn.

— Da!... Așa este... zise el. Nici un rău fără leac.

— Afară de o ladă deșartă, strigă năluca.

— S-au mai văzut lăzi deșarte umplîndu^se la loc.

— Femeia rea de gură !... zise arătarea cu un glas lung, răgușit, ce părea că vine de sub pămînt.

— O! Dacă e numaî pentru atît, voi face-o eu să-mi știe de frică.

— Doisprezece copii!... țipă năluca ca la surd.

— Dintre toți, va ieși poate vreunul cumsecade.

Năluca devenea din ce în ce mai desperata, văzînd că hatmanul la toate întîmpinările ei o răpunea. Cu toate aceste, ea încerca să o întoarcă pe glumă.

— Ai tîs destul pînă acum, zise ea, sa mai vorbim și serios. Haide, părăsește lumea aceasta deșartă.

—• Nu știu, zău, răspunse Baltag, jucîndu-se liniștit cu cuțitul. Nu știu, zău. Negreșit că lumea aceasta e deșartă, precum zici, dar cine mă asigura ca lumea cealaltă e maț veselă ; căci, judecînd-o după figura d-tale, pare a nu fi tocmai atrăgătoare. Ma închizeșlueștt d-neta că voi cîștîga cu schimbul ? Iaca vezi!... adause hatmanul, scuîndu-se cu iuțeală în picioare, la aceasta încă nu ma gfindisem.

— Să nu mai lungim vorba, grăbește-te, țipă năluca crîșnind din dinți.

— Hait... Cară-te de aici! !... răspunse Baltag cu ton hotărît. M-am săturat să privesc obrazul tău sarbăd. Voi ști eu sa prefac lucrurile în casa mea ; voi merge la vînat la urși ; voi vorbi femeiei mele cum se cuvine, și dacă mama soacră nu-și va ține gura, voi da-o de spate afara. Apoi, aducîndu-și aminte de prostia ce era să facă, se aruncă în adîncul jilțului și trînti un rîs atît de vesel și răsunător, încît toată odaia se cutremură.

Năluca speriată făcu cîțiv'a pași îndărăpt, se uită încă o dată la hatman cu ochii săi pironiți, apoi, înșfăcînd parul, și-l petrecu prin stomah de-a curmezișul trupului, pân' ce vîrful ieși îndărăptul spinării, și, după ce arunca un urlet înspăimîntător, se făcu nevăzută.

Hatmanul Baltag nu se mai întîlni cu dînsa niciodată ; el vorbi cu jjătmăneasa^jsi cu muma ei un cuvînt sănătos care fu de ajuns, și traî încă mulți ani, deși nu în bogăție, dar destul de fericit, spre a nu-î mai veni în minte ideea sinuciderii.

SANTA

La Șanta, I* crîsmăreasa
Cu ochi mari de puică-aleasă,
Be Codrean, se veselește,
Cu Șanta se drăgostește.
(*Poezii populare, A l e c s a n d r i*)

Într-un fund de pădure unde se-mpreună doua rîpi adînci, hățase de vulpi și de lupi, ardea un foc în jurul căruia doisprezece oameni ședea culcați la pămînt și sfătuiau între dînșii. Căciulile lor țurcănești, de blană de oaie brumărie, îndesate până la sprincene, mintenele de aba albă, împes-trițate cu găitane negre și aninate cîte pe un umăr, mănunchiurile de cuțite ce ieșeau din turețe și oțelele de pistoale ce străluceau în curălele de la brîu, le dădeau o înfățișare fîroasă, văzuți mal ales noaptea prin desimea copacilor luminați de foc. Ceva mai departe sub crengile unui stejar frunzos se vedea o piramidă de nuști pe țevile cărora se oglindeau scînteile, și mai departe încă, la marginea întunericului, unde focul nu mai arunca decît slabe luciri, doisprezece cai priponiți pășteau printre copaci.

— S-au înăsprit vremile, zise unul dintre cei doisprezece tovarăși cătră vecinul său, care sta lungit la pămînt și fuma lenș din lulea.

— Da, răspunse celalalt, cucul nu ne mai cîntă în fața de-un timp încoace — parc-a perît sămînța călătorilor cu bani.

— Numai Manoli e mal norocos dintre noi.

— Ba că chiar ! răspunse Manoli. întîlnii și eu o biata babă, c-un dinte în gură și c-un suman în spate.

— Și ce ai făcut ?

— I-am luat sumanul.

— Dar baba ?

— Baba ?... i-am dat răvaș de drum c-o palmă peste obraz.

— Bine, dar ce zice căpitanul de toate aceste ?... Cît o să ne facă să mucezîm cu mînila în buzunare ?

— Căpitanul ?... Căpitanul nu-și bate capul cu noi.

— Ce fel nu-și bate capul ?

— Apoi trebuie să ai puhăiele pe ochi și lapte în loc de creieri, pentru ca să nu vezi și să nu înțelegi ce se petrece-

— Ce se petrece ?

— Căpitanul are gărgăuni de muiere în cap.

— Am înțeles!...

— Așa, măi Alexa !... Lupul s-a prefăcut în miel și se gudură la picioarele crîsmăresei Șanta. Nu vedeți că în toate noștile el lipsește dintre noi ?

— Nu-i vorbă că crîsmăreasa e frumoasa, băgă de samă un al treilea, dar dragostea și cu căpitania nu merg împreună. Trebuie să-și aleagă una din două.

— Da !... da !... răspunseră cu toții, că de nu !..•

— Că de nu !... strigă sărind în picioare Duman, un hoț nalt, spătos, cu sprincenele posomorite, că de nu!... îi vom arăta dacă cuțitele noastre știu sau nu tăia în carne macra. Meargă să toarcă în furcă, iar nu să ție pușca în spate și să steie în fruntea a doisprezece voinici ca noi. N-am lăsat doar satul și tîrgul ca să venim în codru să ne muierim. De aceea, ascultați-mă pe mine : cînd va **veni** căpitanul, să-i spunem să-și caute de drum. Ne-am săturat de zile fără treabă și de noști cu prea multă odihnă-

— Bine vorbește Duman, strigară cu toții, să-l însărcinăm să spuie căpitanului hotărîrea noastră și să-l alegem pe dînsul căpitan.

— Pe mine ?...

— Pe tine.

— Jurați!... zise Duman, scoțînd cuțitul din teacă.

— Juram !... răspunseră ceilalți, încrucîșînd cuțitele cu el.

^ Dar n-apucase să se piardă în sînul codrului ecoul acestui de pe urmă cuvînt „jurăm*“, că un tropot de cal se auzi înjtopiere, și, iute ca fulgerul, » om descăleca și se înfățișă dinaintea hoților. Era căpitanul.

— Ce larma se aude între voi ?

Toți muțiră dinaintea lui, văzîndu-i fruntea încărcată de mînie.

— Nu răspunde nimene ? adause el cu un glas care răzbătea ca tunetul în inimile lor.

Atunci Duman spătosul, ieșind din grămada hoților și punându-se în fața lui, îi zise cu ton hotărât:

— Căpitane !... Tovarășii mei m-au însărcinat să-ți spun ca ei s-au săturat să-și vază puștile totdeauna pline și pungile totdeauna deșarte, că ei n-au venit în codru sa prindă vrăbii, nici să culeagă urzici, nici să ofteze de dor de muiere ; și dacă tu ai ajuns a fi de rîsul crîșmăresei Șanta, apoi ei s-au hotărît să nu te mai asculte și și-au ales alt căpitan. Ce răspuns să le dau ?

Mii de scînteii scăpărării sub genele căpitanului la auzul acestor cuvinte.

— Iată răspunsul, zise el, și, scoțînd un pistol de la brîu, îl descarcă în pieptul lui Duman, care, învîrtindu-se pe călcăie, căzu mort pe loc.

— Mai are să-mi spuie cineva ceva ?... adause căpitanul.

Nici o vorbă, nici o șoaptă nu ieși din piepturile hoților încremeniți.

— Ascultați, copii !... zise el cu un glas poruncitor de care erau deprinși să tremure cei mai aprigi din banda sa. Cine v-au scăpat pe voi de zapcîlic, de bir, de navalele, care vă topeau munca și. vă uscau puterile, cine v-a pus pușca-n mîna și v-a insuflat dor de voinicie, voi care nu erați deprinși decît să salahoriți prin tîrguri și să scurmați pămîntul pe la țara ? cine v-a dat codrul în stăpînire cu toate poticele și poienile lui și v-a învățat să prindeți ursul în bîrlog și să împrăștieți poterașii ca cîrdurile de potîrnicî, dacă nu eu, căpitanul Codrean ?...

— Așa este !..-

— Atunci care-i nemulțumirea voastră ? Se crede oare cineva mai vrednic decît mine să vă fie căpitan ? Să iasă acela aice la lumină și să se măsoare cu mine.

Zicînd aceste cuvinte, căpitanul Codrean sta drept ca un stîlp dinaintea lor, cu fața amenințătoare, cu buzele tremurînd de mînie și aștepta. Nîme nu ieși la luptă.

— Vă iert pentru astă dată, copii ; însă să nu mai cerce nimene să-mi surpe drepturile, căci, pe sfîntul Dumnezeu, va merge după Duman !... Șotrea, vino încoace!... Să te îmbraci în haine de cerșetor, să-ți prefaci fața și mersul și mîne în zori de ziuă să pleci la Iași, să afli ce se petrece. Am auzit

că o poteră mare, mai mare decît totdeauna, are să năvălească asupra noastră. Caută să-i știi numărul și drumul pe unde are să apuce.

— Ascult.

Aceste zise, Codrean descinse pistoalele de la brîu, lepădă cuțitul, aruncă pușca din spate și, intrînd între hoți cu mînila goale, ca și cum nimic nu s-ar fi petrecut, se lungi la pămînt în apropierea focului, și-și aprinse cu liniște luleaua, iar hoții, devenind blînzi ca niște miei, abia îndrăzneau să se uite în ochii lui, într-atîta știa el să-i stăpînească.

Codrean era nalt, frumos, însă de-o frumuseță sălbatică, Sa vederea căreia orice om se simțea cuprins de mirare și spaimă totodată. Brațul său vînjos nu întîlnise încă piept omenesc care să-i stea împotriva și glonții săi niciodată n-au mers în deșert. Codrean avea un al doilea suflet, un cal roib, fugar de viță, care mușca în carne de poterași ca-n iarba pămîntului, și-l ducea totdeauna unde erau dușmanii mai deși, căci acolo îi plăcea lui Codrean să se hîrjonească cu moartea. Codrean se primbla pe drumuri, prin sate, prin tîrguri, totdeauna cu alt nume, cu alte haine, cu altă figură, încît nime nu-l cunoștea ; dar era destul să se auză de numele lui ca să se cutremure însuși scaunul domniei.

Multe poteri au fost risipite de dînsul, căci el și cu ai lui plăteau în luptă unul cît zece, și multe pungi de bani erau puse preț pe capul lui, dar Codrean zicea că, mai degrabă se va găsi cineva care să rateze titva Ceahlăului decît să răpuie capul lui.

Un om cu barba sură, c-o pălărie turtită îndesată pe ochi, îmbrăcat într-un suman zdrențaros și c-o traistă pe umere, mergea înspre Iași șovăind și ^șchiopătînd prin colbul drumului, sprijinit de subsuoară pe o cîrjă de lemn.

— jDați la sărmanul, la ologul! zicea el, întinzînd mîna la trecători, care îi dădeau fiecare după inimă și după putere, cîte un ban roș sau cîte un ban alb, primind în schimb bogdaprostele sale. Iată că cerșitorul întâlnește" la jumătatea

drumului sub umbra unui copac o căruța cu un cal poposind. Calul era mic și îndesat, un cal vînjos de munte, împodobit cu canafuri și clopoței, iar în căruța ședea într-un cot un om rumân la față, bine hrănit, cu mustețele subțiri, cu capul cam între umere, avînd mijlocul încins într-un șal de lînă lat pana pe subsuoară și peste șal o cațaveica albastră cu blană de vulpe.

— **Dă** la sărmanul, la ologul! zise cerșitorul cu glas rugător.

Omul cu cațaveica albastră încreți din sprincene, căută în pungă și stătu cîtva timp pe gînduri : „Aice am aur, își zise el, aice argint, aice aramă, dar nu-i destul de măruntă”.

— N-am parale, dragul meu, iartă^mă, răspuse el.

— Dumnezeu să te ierte ! Dă-mi măcar o bucățică de pîne, că n-am mîncat de trei zile.

Omul cu cațaveica albastră încreți iarăș din sprincene și căută într-o desagă : „Aici am pîne pentru mine, aici un curcan fript. E prea bună mîncare pentru un calic.”

— Iarta-mă, ca n-am ce-ți da, întîrpină el, căci **n**-am eu singur pentru mine.

— Domnul să-ți deie !... Dar, dacă nu-ți va fi cu bănuială, ia-mă măcar în căruța **pană** la Iași, căci sunt olog de picioare și nu pot merge pe jos prin arșița soarelui. M-oi pune așa pe marginea căruței cu picioarele afară, ca să nu te supăr.

Omul cu cațaveica albastră, făcîndu-și socoteală că aceasta nu-l costă nimic, fiindu-i căruța sănătoasă și calul voinic, îi zise cu un aer de binefăcător •

— Haide !

— Dumnezeu să-ți scurteze calea și să-ți lungească zilele, răspuse cerșitorul închinîndu-se adînc

Biciul plesni în aer și calul plecă în trap mare, ridicînd valuri de colb în jurul căruței.

— Se mai aude vorbind pe aice de Codrean ? întreba, după cîtva timp de tăcere, stăpînul căruței.

— Se aude și nu prea.

— Dar de Șanta ?

— De Șanta ?... Așa ș-așa.

— Drept să fie că-i încurcată cu hoțul ?

— Ha !- ha !... ha !.. răspuse cerșitorul cu un rîs prostesc. Așa vorbesc oamenii... știi cum sunt oamenii.

— Auzi, Șanta... care e așa de frumoasă, încît ar putea sa fie soție în dreptate a oricărui boier mare din Iași!...

— Codrean nu-i și el cît un boier ? băgă de seamă cerșitorul.

— Boier, da ! cu mîna în punga altora, și care mînepoimîne o să^moară în ștreang... Ce păcat!... Ce rușine, să trăiască c-un asemenea om în nelegiuire !

— Al dreptate, zău, muierea pentru un hoț nu-i buna decît pentru a-l da pe mîna poterașilor.

— Bine zici tu, așa o să facă și Șanta, sunt sigur ; și dacă nu va face ea, voi face eu, căci vreu să o scap de afurisitul de haiduc, care o pîngărește pe dînsa și neamulei-

— Să-ți ajute Dumnezeu ! zise cerșitorul c-un aer cuvios. Dar cum vei face aceasta ?

— Foarte ușor, doar eu sunt fratele Șantei!

— Frate !... zise cerșitorul tresărind.

— Frate !... da!... însă frate numai de sînge, dar nu și de inimă-

În acest timp căruța înaintase iute, soarele se coborîse spre asfințit, și iată-i ajunși la marginea tîrgului.

— Acuma fă bine de te coboară, zise omul cu cațaveica albastră.

Cerșitorul se coborî cu mii de bogdaproste, și căruța* intrînd răpede în tîrg, se pierdu prin cotiturile uliților. Acest om care se declarase a fi fratele Șantei și dușmanul lui Codrean se numea Stanciu răzeșul, om cunoscut prin averea și zgîrcenîa sa în tot ținutul în care locuia. El era bun de gura, meșter la corciocuri, răbdător la judecată ; postea toate posturile și mergea des la biserică, căci pentru multe păcate avea de cerut iertare de la Dumnezeu. Dragostile Șantei cu Codrean îi stăteau pe inimă nu atîta pentru necinstea ce se revărsa asupra ei, cît pentru miile de galbeni ce erau puse preț pe capul hoțului, și pe care el, ca frate, putea să le câștige mai lesne decît oricine.

Și ce rău făcea el cu aceasta ?.. Prinziînd hoțul, mîntuia lumea^ de un rău ; el pune banii la chimir, iar pe sora sa, întorcînd-o la calea cea dreaptă, o ridica la neamuri. Astfel, și interesul, și conștiința se împăeau de minune. El merse clept la armașul cel mare, și, închizîndu-se cu dînsul în odaie, **u** descoperi dragostile haiducului cu sora sa, **Î** spuse cum el **mai in** toate nopțile petrecea nevăzut de nimeni la crîșma

Şantei, cum acolo, cu oarecare ghibăcie, l-ar putea prinde ca din oala, şi îri cele din urmă ceru un ajutor de oameni, îndatorându-se a-i aduce capul lui Codrean fără sminteală, sub condiţia numai de a i se da miile făgăduite de domnie.

Armaşul mulţâmi răzeşului pentru vajnica descoperire făcută, îi făgădui pentru a treia zi de dimineaţă cincizeci de călăraşi cu armele şi merindele trebuitoare, şi, cât pentru miile de galbeni, primi a le împărţi drept în două.

Stanciu răzeşul se supuse cam cu voie, cam fără voie la această din urmă tocmală, şi, după ce toate fură bine chibzuite şi puse la cale între dînşii, deschise uşa spre a ieşi din casă, când, deodată, se împiedecă de-un om ce sta afara lungit lîngă prag de-a curmezişul uşei.

— Cine-i acolo ? strigă armaşul cu îngrijire.

Omul culcat nu răspunse nimic ; el horaia pe nas ca un hogeag şi mirosea a vin ca o pivniţă.

' — Cine să fie acesta, zise armaşul, şi ce caută la uşa mea ?

— Ian stai!-. ian stăi!... răspunse răzeşul uitîndu-se cu pătrundere la omul care horaia. Oare nu cumva?... Ian să vedem !*.

Apoi plecîndu-se pe el, începu să-i cerceteze figura şi hainele, îl întoarse în toate părţile, căci omul, fiind beat, nu făcea nici o împotrivire şi, după cîtva timp de cugetare :

— Nu zise el, mi s-a părut deodată că samănă, dar m-am înşelat.

— Samănă, cu cine ?

— Cu un cerşitor care a venit cu mine în căruţă pe drumul Vasluiului... dar oricum fie... mai bine e să-l închizi pînă ce te vei încredinţa cine-i şi de unde-i.

— Nu-i lucru curat, adause armaşul, clătînd din cap. Hei soldaţi! luaţi pe acest beţiv şi-l puneţi în bască sub pază, iar mîne dimineaţă să-l aduceţi înaintea mea să-l cercetez-

Porunca fu îndată îndeplinită, Stanciu răzeşul îşi luă izîua bună de la armaş, şi, după un popas de cîteva oare, se îndrumă în aceeaşi noapte spre Vaslui, ocolind crîşma Şantei ; iar omul cel beat, îndată ce se simţi singur în odaie, unde fu închis spre siguranţă, se ridică încetişor pe picioare şi ascultă cu luare-aminte la uşă.

„Bun... zise el... nu-i nimene... Nătărăii!... Ei nu ştiu că nu este broască în lume pe care Şotrea să nu o poată deschide... Uf!... prin ce fereadeu am trecut; de mă cunoştea tîlharul de răzeş, pace era de mine !... De acum la lucru... ba nu, să mai înnopteze puţin... cincizeci de călăraşi cu armele şi merindele trebuitoare au să plece peste trei zile la crîşma Şantei... ce chef!..- ce chef!... cîţi oare se vor întoarce înapoi?... Ei nu puteau împărţi miile pentru capul căpitanului, şi eu nu dau trei parale pe capul lor... S-a făcut noapte... lună nu-i... de minune... să te văd, măi Şotrea !...”

Atunci el băgji mîna într-un buzunar ascuns, scoase o barbă minciunoasa şi şi-o lipi pe sub fălci.

„Iată-mă-s din tînăr, bătrîn; ş-apoi cum ştiu eu să-mi încrucieşez ochii şi să-mi strîmb gura, nioi dracul nu mă mai cunoaşte.”

Pe urma îşi întoarse pe dos minteanul care avea doua feţe.

„Alt om, alte haine... De acuma Ia treabă, copile, şi cu socoteală, cu chibzuială, să nu ne înecăm la mal, vorba ceea !”

Astfel grăind cu sine, el scoase din tureatca ciobotei ochi, o pilă şi un cleşte.

„Să vedem unde să lucrăm, se întrebă el, la uşă sau ia fereastră ?”

El se gîndi mult, observă mult şi, în sfîrşit, se hotău pentru fereastră, care nu era mai naltă deasupra pămîntului decît de un stat de om. în cîteva minute gratiile fură tăiate şi, întocmai ca o şopîrlă, hoţul lunecă de pe fereastră în josul zidului, se tupilă un moment în întuneric, şi, văzînd că străjile sunt departe de dînsul, o luă la picior, zicînd : „Să ne vedem sănătoşi, căpitane armase !”

Mai multe puşti detunară în urma lui, însă plumbii atinseră streşinile caselor şi vîrfurile copacilor, iar el coti în dreapta şi în stînga aşa de bine, că i se pierdu urma cu desăvîrşire.

în acelaş timp Stanciu răzeşul cu căruţa şi calul său mic şi îndesat se întorcea în pas la Vaslui, însă pe un alt drum decît pe acela pe care venise, căci o îndoială îi rămăsese în suflet despre asemănarea ce i se păruse că există între beţivul de la uşa armaşului şi cerşitorul care venise cu dînsul ; şi cum mergea încetişor, el gîndea la felurite lucruri : la

Șanta, la Codrean, la chipul de a-i prinde, apoi la banișorii ce avea să-i capete, la o răzeșie frumoasă pe care-și pusese ochiul să o cumpere, când iată că, deodată... se văzu oprit în mijlocul drumului fără veste, și un glas sălbatic îi răcni în față :

— Cine vine ?

— Om bun / Creștin pravoslavnic î

— Dracul să te ieie... hai la căpitanul!...

— Pentru ce să merg la căpitanul ? săracul de mine !... Poftim ceasornicul, poftim punga! numai lasă-mă în pace... viața mea n-are la ce să-ți fie bună.

— Vino după mine, fără vorbă lungă, c-acuș îți măsur spatele cu stratul puștii.

— Maică Precistă !... Maică Preacurată !... în ce capcană am intrat ?... Sfinți patruzeci de mucenici, scăpați-mă !...

Și bietul Stanciu se văita, de-i mergea gura la ureche.

Dar neavînd chip de împotrivire, el se dete jos din căruța și urma tremurînd pe omul care-l oprise în drum. Începuse acum a se revărsa de ziua. Un alt om, mustecios, c-o sabie lungă aninată de șolduri, îi ieși în cale strigînd aceleași cuvinte înfricoșate :

— Cine vine ?

— Om bun, cu frica lui Dumnezeu, nu ma omori, ca am o casă de copii!

— Taci din gură, mișelule !... De unde vii ?

— De la Iași.

— Unde mergî ?

— La Vaslui-

— Mai întîlnit-ai pe cineva pe drum ?

— Nu.

— Cum ? n-ai auzit despre vreo pregătire le potera

— Ba da !... Ba nu Ia să-mi aduc aminte.

— Spune tot ce știi, că-ți scot măselele din gură.

— Mă rog, nu mă omori !... Iaca spun tot... Am auzit, ba chiar știu cu încredințare, că o mare poteră de călărași se pregătește să vie asupra...

— Asupra cui ?

— Asupra unui... asupra lui... asupra măriei-tale ; și crede-mă ar fi bine să fugi de-aici cît mai curînd, căci treaba se slujește... De la Iași vin pozderie.

Un lung hohot de rîs curmă vorbele lui Stanciu răzeșul.

— Cu cine crezi tu că vorbești ?

— Cu căpitanul Codrean, răspuse bietul răzeș, care, de frică, se făcuse mic ca un șoarece.

— Mișelul a căpătat orbul găinilor, adause căpitanul, uită-te bine la- mine, și vezi am eu chipul unui hoț.

— Ba nu !... Ba da !... știu și eu ?

— Eu, păcătosule, sunt Dragomir, căpitanul de călărași din Vaslui, care slujesc cîrmuirii de douăzeci de ani ; care mi-am muiat sabia în sîngele a vreo doisprezece haiduci, și care merg acum să prind tocmai pe Codrean cu care tu mă asemăluiești.

— Maică Preacurată !... Maică Precistă !... răspuse răzeșul, făcîndu-și cruce și răsufîndu-se adînc din piept. De ce nu ml-ați spus aceasta de la început și m-ați lăsat să vărs sudorile morții ? Apoi, dacă-i așa, stai să-ți spun eu ce știu de Codrean și de potera din Iași.

Atunci răzeșul istorisi lui Dragomir tot ce știa despre Santa și Condrean, precum și toată convorbirea ce avusese cu armașul cel mare din Iași.

— Ce gîndești acum să facem ? întrebă Dragomir.

— Să-l călcăm la noapte chiar.

— De ce să nu așteptăm potera din Iași, ca să-l luăm între două focuri ?

— Nu, pentru că pînă în trei zile, cine știe ce se poate întîmpla ? Codrean are mirosul subțire, ș-apoi cerșitorul și bețivul nu-mi vin la socoteală. Cît pentru noaptea viitoare, el desigur nu se așteaptă la nimic ; îl vom lua ca din oală.

— Bine zici.

— Ș-apoi de ce să împărți d-ta cinstea cu armașul ?

— Ai dreptate.

— Cît despre răsplata bănească, adause vicleanul răzeș, ea va fi a mea, de vreme ce cinstea rămîne întregă a d-tale, împreună cu cinurile de boierie ce-ți vor fi hărăzite drept mulțămîță.

— Fie !

— Batem palma ?

— Batem palma!

— A! Codrene, hoț blăstămatzise răzeșul frecîndu-și mînile cu o nespusă bucurie, se vede că ți-a fost scris să-mi cazii în laț cu trei zile mai înainte.-. Am să dau trei sărindare, dacă se va isprăvi lucrul cu bine. De acum, căpitane, dă

poruncă oamenilor să descalece și să se odihnească colo în pădure, să nu-i vadă și să nu-i audă nimene ; căci iată se face ziuă și mîța cu clopot șoareci nu prinde. La noapte vom pleca tiptil, tiptil; n-avem decît două oare de drum pînă la crîșma Șantei ; o să punem mîna pe el, vorba ceea cînd îi va fi lumea mai dragă, Sărmane Codrene !... Tu nu știi că ai a face cu Stanciu răzeșul!

///

^ într-o verde poiană, la poalele dealului Bordea, ce de atîtea ori a fost cutrierat de haiduci, se află și astăzi încă o casă veche sprijinită pe furci, care se numește Grîșma Șantei. într-însa locuia odinioară o crîsmăreasa cu numele Șanta, a căreifrumuseță pereche nu avea. Zîmbetul ei era izvor de mîngăiere, ^ ochii ei ^ două bucurii, părul, haină de mătăasă, sînul, taină de desfătări. Cîți bogați treceau pe drumul mare se opreau în calea lor spre a vedea pe Șanta și o îndemneau să împartă cu dînșii averile : cîți săraci veneau la crîșma ei, ca sa-și potoale^ setea, se întorceau mai beți de chipul ei frumos decît de vinul din j>ăhare ; iar Șanta nu voia să părăsească crîșma din poiana, nici să se uite la vreunul din cîți suspinau în dorul ei, căci iubea pe căpitanul Codrean. în toate nopțile Codrean se desfăta la pieptu-i în dulci și ne-spuse fericiri, ș-apoi pîn-a nu se ivi zorile, lua iarăși calea codrului.

Jtntr-o noapte el ședea culcat pe brațele ei, iar Șanta îi dezmierda părul. Buzele ei însă nu surîdeau și inima i se bătea așa de tare, că străbătea pînă în auzul lui Codrean.

— Ce ai, dragă ? zise el.

— Sunt tristă, răspunse ea, căci am visat pe frate-meu Stanciu.

Codrean știa tot ce Stanciu urzise contra sa, din spusele lui Șotrea care-l urmărise pană la ușa armașului, dar nu șda despre potera din Vaslui care avea să sosească chiar în acea j noapte.

— N-aibi grijă, draga mea, cît va fi Codrean pe picioare, țj nici un fir din părul tău nu se va clătina.

— Ferește-te de Stanciu, urmă ea, el e crescut în viclenie și inima lui e neagră ca un cuib de șarpî. De cîte ori voi visa de dînsul e semn rău pentru mine-

— Dă-mî, dragă, o sărutare, ca să-ți întărești sufletul, și alungă spaimele ce te împresoară. Stanciu e departe de noi, dar aice aproape am sabia și pușca, două surori nedespărțite, și colo în marginea pădurii unsprezece frați dintre care cel mai mișel plătește cît o sută de răzeși.

Atunci Șanta, înseninîndu-și privirea, își plecă fața pe fața lui și buzele lor se atinseră într-un sărutat așa de dulce și așa de lung, încît inimile lor de fericire încetară parcă de a bate. Multă vreme ei statură în această uîmire, vîrtej al minții, dulce uitare de sine ; cînd, în sfîrșit, Șanta, simțind lacrimile că-i înecau ochii, zise cu glas tremurător :

— De ce, dragul meu, suntem noi osîndiți de soartă să nu întîlnim pretutindene decît ochi de ură și inimi dușmane... să nu înșirăm în viața noastră decît zile înnourate și nopți fără somn... să nu avem parte să călcăm iarba verde, fără a lăsa după pasul nostru urme viclene, menite a ne pierde. Oare dragostea noastră supără lumea, sau suntem noi mai răi decît oricine pe pămînt ?... Și ce puțin lucru ne-ar trebui nouă ca să fim deplin fericiți ! Nimic, decît uitarea oamenilor pe care nime nu o vrea Dar nici atîta Dumnezeu nu se îndură să ne deie, el care singur a urzît dragostea noastră.

Și glasul Șantei, dulce ca un cîntec, îmbăta auzul iubitului ei; dar, deodată, săgeți de foc s-aprinseseră în ochii ei și ea urmă astfel:

— Ba nu... dragul meu !... nu... Dumnezeu știe ce face... fericirea n-o dau anii, ci minutele o dau... Iar dușmănia lumii ne întărește inima și ne sporește dragostea... Ascunși, prigoniți, în luptă necurmată, precum am fost, să fim și de acum înainte, căci așa ne vom iubi mai tare... Focul mai frumos strălucește în întuneric și, înădușit, el aduce cutremur...

Așa grăi Șanta, și mai grăi încă multe vorbe izvorîte din inima ei iubitoare, pană cînd Codrean, răzemat cum era cu capul pe brațele ei, adormi înecat în fericirea lui. Iar Șanta rămase trează, neliniștită, cuprinsă de mii de griji, căci, deși împărtașea fericirea iubitului ei, dar se temea parcă să nu o piardă. .

Miezul nopții sosi, oara spaimei, oara vedeniilor.

Atunci o cocoveică începu să cobească pe vârful casei Șanța simți un fior de gheață străbătându-i din tălpi și până-n creștet și fără voie smulse pumnarul de la brîul lui Codrean.

Inima i se bătea tare, ochii ei întrebau cu îngrijire întu-nericul, cînd iată ca auzi la ușa din afară o mica ciocăni-tură, ce părea a fi bătaie de om.

— Ce să fie?... gîndi ea... Oare să deschid ușa sau nu?... și de ce m-aș teme?... De cîte ori nu vin oamenii să popo-sească la crîșma mea chiar la miezul nopții!... atunci ea ri-dică încetișor capul lui Codrean de pe brațele ei, îl răzema pe o perină, căci n-ar fi voit, cu prețul vieții, să-i tulbure liniștea somnului, și, intrînd în tindă, deschise ușa.

Un chip de om se arătă în lumina candelii ce se revărsa dinlăuntru casei... și inima Șantei sări din loc, recunoscînd pe frate-său Stanciu.

— Bună sara, surioară !... Bucuroși de oaspeți ? zise Stan-ciu cu zîmbetul cel mai nevinovat.

— Ce cauți la mine, Stanciule, acum în miez de noapte, tu care niciodată nu mi-ai călcat pragul la lumina soarelui ?

— Caut, draga mea, un căpătai pentru capul meu oste-nit și ceva hrană pentru biata mima, care de astăzi dimi-neață rabdă de foame.

— Stanciule, tu nu vii cu gînd bun la mine, zise Șanta, străpungîndu-l cu privirea.

— Auzi vorbă !... un frate nu vine la soră-sa cu gînd bun... mai ales cînd n-a văzut-o de-atîta vreme!

— E de mult, în adevăr, de cînd nu ne-am văzut, de cînd a murit tata ; și-aduci aminte atunci cînd era bolnav pe patul morții și tu, în loc de apă, i-ai dat... tu știi ce i-ai dat, Stanciule, căci îndată apoi i-ai moștenit averile.

— Șantă dragă, nu se cade să prîmești cu asemenea vorbe pe un frate care vine așa de departe să te vadă. Lasa-ma să ma odihnesc puțin în casa ta, și-ți jur pe cei doisprezece apostoli că te voi încredința pe deplin despre nevinovăția mea ; căci un dreptcredincios ca mine nu poate să săvîr-șească păcatul de care tu mă bănuiești-

— Stanciule, nu vei intra.

— Pentru ce ?

— Pentru că, deși în noi curge acelaș sînge, dar ce ne desparte este ura și ce ne poate aprooja este numai dorul ce

iu hrănești în suflet de a-mi face rău. Nu vei intra, pentru ca suflarea ta otrăvită mi-ar molipsi casa, pentru că părin-tele meu ar lăcrăma în mormînt văzînd că găzduiesc pe uci-gașulsău. Frate, dacă ți-e dragă viața, fugi!...

Zicînd aceste cuvinte, ea arătă lui Stanciu pumnarul de oțel ce ținea în mîna ; sîngele ei fierbea și fruntea-i încrețită esprima neclintita hotărîre de a-l pedepsi cu moarte, dacă ar mai îndrăzni să facă un pas.

Șanta, astfel cum sta pe pragul ușei, aurită de lumina can-delei, cu pumnarul în mîna, cu ochii mari, deschiși, din care izvorau nu lumîni, ci pară de foc, era înfricoșată de frumu-seță și mînie. În acele momente ea părea mai mult decît o femeie ; părea a fi îngerul blăstămului ce cade pe capul lui Stanciu.

Stanciu, înspăimîntat, făcu un pas îndărăpt, pârîndu-i-se că vede umbra părintelui său, dar, venindu-și iute în sim-țiri, zise cu glas mal îmbărbătat:

— Pe viul Dumnezeu, Șantă, tu mă ameninți!

— Fugi ! răspuse ea.

— Apoi, dacă ți-e așa povestea, surioară, să-ți arăt eu cum se primesc oamenii la gazdă... Copii, la mine !... Pu-neți mîna pe dînsa și pe oricine veți găsi înlăuntru. Să nu scape o muscă, auzîtu-m-ați?... Iar voi înconjurați casa și stați gata cu puștile la umăr, căci hulubașul nu va voi să se deie cu una cu două, deși nu are în ajutor decît pe hu-lubița lui.

N-apucase însă Stanciu să-și mîntuie vorba, că pumnarul Șantei, strălucind ca un fulger în întu-neric, se înfipse în piep-tul lui Stanciu, care, lovit de moarte, căzu cu fața la pămînt, scaldat în sîngele ce-i gîlgîia din rană.

În acelaș moment, Codrean, trezit din somn de vuietul oamenilor ce năvăleau asupra Șantei, se aruncă ca un leu afară și, descăreînd în grămadă pistoalele de de la brîu și carabina cu două țevi, răsturnă patru poterași; apoi iute ca gîndul el întoarse carabina cu stratul, cu cealaltă mîna scoase sabia și îi începu să deie în dreapta și în stînga lovături groaznice, întovărășite de moarte și care făceau deșert îm-prejurul lui ; iar la urechile lui șuierau glonții deși ca grindina și nici unul nu-i nimerea, căci norocul și de astă dată îi ținea credință.

^ Vălmășagul era înfricoșat. Săbiile scăpărau în întuneric, trăsnetele puștilor răsunau **pană** în inima codrilor, urletele poterașilor samănu a urlete de fiară sălbatece ce se mănîncă între dînsele, iar în mijlocul lor, unde primejdia era mai mare, unde freamătul era mai asurzitor. Codrean fără frică de moarte se-nvîrtea ca o vijelie.

Negreșit că e mai presus de puterea unui om de a se lupta singur cu o poteră întreagă și Codrean ar fi trebuit pană în sfîrșit să cadă jertfă voiniciei sale, dacă tovarășii săi, care erau așezați de pîndă nu departe pe drumul lașului, auzind împușcăturile, n-ar fi alergat îndată în ajutorul său. Atunci biruința nu mai fu îndoielnică. Atacați pe la spate fără veste, poterașii fură cuprinși de spaimă și într-o clipă toți cîți mai rămăseseră în picioare o împunseră de fugă.

Urmele luptei fură îndată nimicite, trupurile îngropate, afară de unul singur... al Șantei, care, lovită de-un plumb-drept în inimă, căzuse sărmana pe pragul ușei, voind parcă și moartă să apere pe iubitul ei.

Înșirați în noapte pe cărarea codrului, haiducii duceau pe brațe pe frumoasa Șanta, a cărei păr de mătăasă spînzura pană la pămînt, iar lîngă dînsa mergea Codrean în tăcere cu moartea în suflet, cu ochii uscați, căci tot ce iubise el în lume, tot ce-î încălzise inima și-i îmbucurase vedeniile într-o viață întunecată de griji și de primejdii fusese ea, care acum nu mai era. Casa ei rămase în urmă pustie, cu ușile deschise, cu ferestrele sparte, și împrejur, unde și unde, cîte un strop de sînge mărturisea încă despre trădarea lui Stanciu și voinicia lui Codrean.

IV

În sfîrșit, soarele își arată iarăș fața de raze la răsăritul. I înflăcărat și la sosirea lui totul reînvia, se mișca, strălucea, I numai Șanta, frumoasa Șanta, cuprinsă de somnul cel vecinie, J stătea în nemișcare cu fața palidă întoarsă spre ceri și, cu | toate aceste, întreaga fire părea ca nu crede în moartea cV3 într-atîta frumuseța are harul de a sămăna cu nemurirea^; iar la capu-i tot atît de nemișcat, ca un al doile mort, șe-^1

dea căpitanul Codrean, privind-o cu ochi rătăciți și neînțelegînd nimic. Haiducii, cu capetele descoperite dinaintea tainei **morții**, împărtășeau durerea căpitanului și mulți din ei își **simțeau** genele umede, lucru nemaipomenit încă în viața lor. Appi^ei săpară o^groapă în mijlocul codrului pe piscul cel mal înalt, unde pămîntul era mai aproape de soare, și acolo așezară trupul Șantei, punîndu-i la cap o **cruce** de lemn.

Apoi căpitanul zise tovarășilor săi:

— Copiii mei... De astăzi înainte eu nu mai pot fi căpitanul vostru. Inima-mi e moartă și brațul fără putere. **Mergeți** unde vă vor duce ochii, căci oriunde, tot mai bine veți fi decît cu mine, dar cîteodată aduceți-vă aminte de căpitanul Codrean.

— Să trăiești, căpitane !... răspunseră haiducii, Dumnezeu **sa-ți** trimită mîngîiere și bărbăție în suflet!

Ei se împrăștiară în lumea mare, unii la plugărie, alții la voinicie, iar Codrean rămase singur lîngă crucea de lemn și, uitîndu-se împrejur, i se păru că lumea întreagă nu are altă menire decît să jăluiască moartea iubitei sale.

Atunci ei își sfarmă pușca de-un copac, aruncă pistoalele într-un fund de prăpastie, rupse sabia pe genunchi și, sărutînd crucea de la capul Șantei, plecă pe drumul lașului, în-sărcinat cu povoaara durerii sale.

— Mă duc, zise el, să-mi dau viața domniei, căci nu mai am ce face cu dînsa.

Trei zile după aceea el se înfățișă înaintea domnului țării.

— Să trăiești, măria-ta !... zise el pleeîndu-se pană la pămînt. Eu sunt Codrean căpitanul, pe a cărui cap ai pus preț aurul haznalei.

Domnul se-nfioră auzind aceste cuvinte.

— N-aibi grijă, măria-ta, sunt fără arme, am venit să-mi pun capul la picioarele măriei-tale și să-mi primesc pedeapsa pentru rălele ce-am făcut. Fă cu mine ce știi, căci m-am saturat de hoțit și de trăit.

Domnul porunci să-l închidă în temnița și adună boierii la sfat spre a chibzui asupra pedepsei ce i se cuvine.

Unii ziseră să-l spînzure, alții să-l ardă, alții să-l înțape. **Iar** domnul, care știa taina lui Codrean, grai astfel:

— Socotința domniei-mele este nici să-l spînzuram, nici să-l ardem, nici să-l înțepăm, ci să-i deschidem ușile temniței și să-i dăm drumul.

Boierii, plini de mirare, se uitau unii la alții, fără a înțelege gândul domnului.

— Da!... adause acesta, moartea pentru dânsul este un bine, căci doar pentru aceasta datu-s-a prins în mâinile noastre. Nu se cuvine să-I supunem pedepsei ce el însuși dorește, ci mai nimerit este să-l osîndim să trăiască ca să-și poarte chinul din loc în loc ca o moarte de toate zilele ; astfel pedeapsa lui va fi mai mare, iar noi nu vom călca sfatul bătrînilor care ne învață să nu tăiem capul celui ce se pleacă t

— Ai dreptate, măria-ta, răspunseră boierii.

Porțile temniței se deschiseră în doua laturi și Codrean, alungat de la moarte ca un nevrednic, ieși trist, cu capul plecat, cu brațele încrucișate, înaintînd încet pintre oamenii ce se fereau din calea lui.

El se urcă iarăș la codru, care singur părea a nu-l răspinge de la sînul său, și acolo, obosit, se puse pe-un trunchi ele copac și stătu mult timp cu capul răzemat pe mîni într-o stare de amorțire, astfel că toate gândurile îl părăsiră, pana și gîndul Șantei.

Dar într-un tîrziu, deșteptîndu-se, el se uită împrejur și zări în albastra depărtare culmile munților. Atunci o rază de bucurie îi lumină fața, el își luă toiagul de drum, își puse traista pe umere și plecă.

De-atunci de numele lui Codrean nu s-a mai auzit prin țară.

Treizeci de ani după aceste întîmplări, muri într-o peșteră din Munții Vrancei un bătrîn sahastru pe care orfanii, văduvele și săracii nu conteneau de a-l jălî, căci treizeci de ani de-a rîndul el fusese binefăcătorul lor. Acest sahastru, ajuns la adînci bătrînețe, avea barba pînă la genunchi și sprincenele așa de lungi, încît le ridica ca cîrja. El umbla totdeauna desculț și mijlocul lui era încins cu un curmei de tei. De unde venise și ce făcuse el mai înainte, nime nu știa, dar iarăș nime nu putea să numere binele ce el făcea în toate zilele.

De avea cineva vreo pricină cu megieșul său, la dânsul găsea judecata dreaptă, la care se supuneau amîndoi ; de avea vreun sfat de cerut, găsea vorbe înțelepte și priincioase ; de avea vreun necaz, găsea mîngăiere ; de avea vreo boală, găsea buruiene de leac. De aceea toți locuitorii din munte îl priveau ca un sfînt. El se hrănea cu rădăcini, și capul său nu se odihnea decît pe piatra goală. În toate diminețele el se închina cu fața întoarsă spre răsărit, însă închinăciunea sa era scurtă și așa de fierbinte, că, după ce sfîrșea, obrații săi păreau că primesc colorile răsăritului. Două oare înainte de a muri, el spuse duhovnicului viața sa trecută, cum a hoțit, cum a iubit, s-a dat sigur în mîinile dreptății care l-a iertat, și această mărturisire îi ușura într-atît inima, încît el primi moartea cu fericire, ca o iertare de la Dumnezeu. Mormîntul său fu acoperit cu flori, și în toate diminețele locuitorii din munte se rugau pentru sufletul lui, zicînd :

„Dumnezeu să-I ferească pe lumea cealaltă, că mult bine ne-a făcut aice !”

Vestea despre țara Moldovei mersese odinioară departe până în țările cele mai depărtate de la apus. Se zicea cum că grâiele rodesc în pământul ei atât de mult, încât oamenii nu dovedesc să le strângă în girezi; că vinul din podgorii curge în piraie, încât oamenii, nemaivînd ce face cu el, îl uită cu anii în pivnițe până ce putrezesc doagele și cercurile poloboacelor și rămîne Tinui în cămeșă, lat ; că oamenii sunt blajini și primitivi, neștînd ce-i cumpăna și măsura în ale traiului, și că la masa fiecăruia este totdeauna loc pentru zece.

— Acolo e de noi ! zise un astronom cătră un doftor dintr-un oarecare tîrg depărtat de la apus.

Astronomul, deși om învățat, se uita de mult timp la ceri, însă ceriul îndărătnic nu-i trimetea mană ca în vremea lui Moisi; iar doftorul, om nu mai puțin învățat, aștepta bolnavii care nu veneau, nu doar că bolnavii n-ar fi fost, dar pentru că alții mai norocoși în meseria lui îl luase pe dinainte.

Ei se sfătuiră să vie în țara cea multfăudată a Moldovei, sperînd că acolo se vor îmbogăți cu ușurință. Ei merseră deci cum putură, încetul cu încetul, și mai călări, și mai pe jos, și mai în căruță, ca oamenii subțiri în pungă, căci pe atunci nu se visa încă de drum-de-fier, și astfel ajunseră după lung drum și osteneală la hotarul țării.

Era toamna, pe cînd, vorba ceea, gospodarii își numără bobocii, iar rîndunelele își caută de drum. Nu departe de hotar se vedea un jjațiSe^înecat în fumul ce ieșea de prin ursoaice, sămn că pretutindene fierbeau oalele la foc, căci era înspre sară, pe cînd oamenii se pregătesc de-ale mîncării

și odihnei. Călătorii intrară în cea dintăi casă din marginea satului, unde locuia Niță Blehan. Niță îi primi după obicei cu inima deschisă și fără să-i întrebe cine sunt și de unde vin. Femeia lui privighea oalele la foc, și cinci copii în jurul ei, hîrjonindu-se între dînșii, trăgeau din vreme în vreme cu ochii la străchinile de pe masă.

Masa, așezată în mijlocul odăii, era joasă, pe trei picioare, și pe dînsa fumega o cogemite mămăligă mai mare decît pălăria astronomului, încunjurată de trei străchini: una cu slămina, alta cu varză și a treia cu ardei. Femeia așeză apoi pe masă oala de la foc, în care pregătise un minunat borș cu fasole amestecat cu ceapă, a cărui aburi îmbătau mirosul nerăbdătorilor copii-

— Poftim la masă ! zise Niță străinilor ce stăteau la o pane privind cu curiozitate prînzul țărănesc.

Astronomul făcu o mișcare pentru a se apropie de masă, dar doftorul îl opri de poala surtucului în loc.

— Foarte mulțămim ! răspuse acesta. Suntem sătui, chiar adinioarea am mîncat.

Românul niciodată nu respinge străinul de la masa lui, dar nici are obiceiul să-l poftască de două ori. Astfel Niță, fără a-i îndemna mai mult, se puse cu familia roată împrejurul mesei și, cît ai bate în palme, mămăliga cea mare se făcu nevăzută, și împreună cu dînsa borșul, slămina și celelalte ; iar doftorul se uita la dînșii cu ochii plini de mirare și se afla înw-o mare neliniște.

— îi vezi ? șopti astronomului la ureche, toți au să moară la noapte.

— Cum se pote ?...

— Îți jur pe diploma mea de doftor. Ei s-au îndopat cu atîtea mîncăruri grele și nemistuitoare, încât punga stomahului lor, umflîndu-se peste măsură, are să producă sau o „paralizie" a creierilor, complicată cu „intoxicație" de sînge, sau o „hypertrophie" a inimii ; și una și alta sunt boale grabnice și fără leac.

— Așa trebuie să fie negreșit... d-ta ești doftor și le știi aceste, răspuse astronomul plecîndu-și capul.

— Ascultă-mă, urmă doftorul; să nu cumva să ne culcăm cu dînșii în odaie în astă-noapte, căci mîni dimineată o să fim învinovați că i-am otrăvit.

— Bine zici-

- Niță, după ce mîntui de ospătat, își șterse mustețele și-și aprinse luleaua, cu aerul mulțămît a omului ce și-a îndestulat pofta mîncării.

— Nevastă, zise el, pregătește așternut pentru musafiri ; d-nealor sunț osteniți și vor voi să se odihnească.

— Foarte mulțămim ! răspuse din nou doftorul. Noi ne vom culca afară pe prispă, căci suntem siliți să plecăm de cu noapte, și nu voim să vă stricăm somnul la pornirea noastră !

— Nu vă sfătuiesc să vă culcați afară, băga de samă Niță. Am semne că la noapte o să vremuiască, o să fie furtună cu ploaie și ninsoare.

— Auzi ? zise doftorul cătră astronom.

— Ba că chiar! Eu n-am să știu de va fi vreme bună sau rea... Doar au trecut „equinoxele” toamnei și putem zice că suntem în calea „orbitei” aproape de „perihelie”, astfel că după „paralaxa” soarelui, nu se poate ca în astă-sară să fie vreme rea.

— Așa trebuie să fie, negreșit. D-neta ești astronom și le știi aceste, răspuse doftorul plecîndu-și capul la rîndul sau.

Ei se culcară deci afară. Vremea era bună de cu sară ; stelele sclipeau nenumărate pe ceri, dar într-un tîrziu pe la cîntatul cucoșului se stîrni deodată un vînt din crivăț, căptușit cu lapoviță, încît învățații călători se treziră din somn degerați ca vai de ei. în zadar se învăleau ei cu mantalele prin care ploaia străbătea drept dragul ; în zadar se adăposteau sub streășină, în dosul casei, după poiată, vîntul îi învăluia din toate părțile și-i ardea la inimă-

— Să batem la ușă să ne deschidă, căci o să perim afară, zise astronomul.

— Dar cine dracul ne va deschide, răspuse doftorul, nu știi că ei sunt morți înlăuntru ?

— Ai dreptate, nu mă gîndisem la aceasta. Dar iată că un zgomot neașteptat se aude înlăuntru casei; ușa scîrțîic în țîțîni, se deschide, și Niță, în cămeșă, cu capul gol și desculț, se înfățișează străinilor care se uitau la dînsul spărieț ca la ducă-se pe pustii.

— Intrați în casă, zise el, nu v-am spus c-o să vremuiască ? de ce nu m-ați ascultat ?

„Se vede că boala încă n-a făcut «criză»”, gîndi în sine doftorul.

intrară înlăuntru, se încălziră, adormiră și a doua zi, deșteptîndu-se, văzură cu mirare pe toți buni sănătoși ; feriă pregătea mîncarea la foc, copiii zburdau veseli prin casă, iar Niță ședea liniștit pe laiță cu luleaua între dinți.

— Bună dimineața ! zise el. Așa-i că tot e mai bine în casă decît afară ?

— Așa este, răspuse doftorul, dar ia spune-mi te rog, totdeauna ospătezi d-ta mîncări de-acele ce am văzut ieri pe masă ?

— Totdeauna, căci nu avem de altele.

— Și n-aî fost bolnav niciodată ?

— Ba *da.*; o dată, mi-aduc aminte ca mi-am răsucit un picior venind cu carul din pădure ; însă moș Trohin mi l-a tras la roată și mi l-a îndreptat. Altă dată m-a durut o măsă pe care mi-a scos-o fierarul din sat cu cleștele. Apoi mai am cîteodată vătămătură, știi vătămătura care o are tot omul, dar aceea nu-i boală la noi.

—• Doftorii de la spițerie n-ai luat niciodată ?

— Spițerie !... Să mă ferească Dumnezeu ! Doar nu mi s-au urît zilele. Spițeria mea e cuptorul- Cînd m-apucă vătămătura, beau un pahar de rachiu și mă culc pe cuptor, și, după ce mă încălzesc bine pe o parte, apoi mă întorc de mă încălzesc pe cealaltă parte, și a doua zi dimineață mă scol teafăr ca dintaî.

— Cîudat! zise doftorul cu un aer gînditor.

Apoi astronomul, apropiindu-se de Niță, îl întrebă la rîndul lui :

— Ia spune-mi, mă rog, de unde al știut că o să se strice vremea astă-noapte ?

— Iaca vorbă !... Orișicine hrănește un porc în poiată, trebuie s-o știe aceasta.

— Ce fel ?

— Apoi da!... La noi e cunoscut căjngșcurupcînd vine de la cîmp cu un pai în gură, vremea o să se schimbe în furtună. Aceasta o știm din buni și străbuni și niciodată nu ne-am înșelat.

— Cîudat!... adaoase astronomul.

Apoi, după ce cugetă cîtva timp, se întoarse cătră tovarșul său și-i zise :

— Frate ! știi ce ?... Să nu mergem mai departe să ne pierdem vremea. într-o țară unde cuptorul ține loc de spițarie, și mascarii știu mai mult decât astronomii, n-avem ce căuta.

— Ai dreptate, răspunse celalalt.

Astfel învățații călători care veniseră așa de deparie, spre a se îmbogăți în Moldova, se întoarseră de la hotar.

DOUĂ NEBUNII

Cozma plecă de acasă pe la răsăritul soarelui, cu pușca pe umăr, întovărășit de copoi, și apucă peste cîmp de-a dreptul prin zăpada ce scîrțîia sub cizmele sale, și prin a cărei pulbere se vedeau urme proaspete de iepuri. El mergea cu pași grăbiți, iuțit de gerul dimineții și din pieptul său ieșeau aburi deși ce-i albeau mustețele. Soarele era cu dinți, pădurea încărcată cu promoroacă, și în urma lui sațul abia se zărea dintre valurile troianului.

Cozma era însurat cu cea mai drăgălașă femeie din sat și o iubea atît de mult, încît gurele răle spuneau cum că dragostea lui se cam asemăna cu gelozia. Numai patima vîntoriei ce-l stăpînea de copil îl scotea cîteodată de-acasă, dar și atunci multă zăbavă el nu-și făcea în pădure, căci era om prevăzător și se temea ca nu cumva femeia lui să sufere de urît; iar urîtul, își zicea el, este un musafir primejdios la casa omului, care vine totdeauna cu sfaturi răle. El avea în minte o întregă comoară de cugetări folositoare pentru trăinicia căsătoriei, precum de exemplu : „Paza bună trece primejdia rea. Femeia trebuie să se teamă de bărbat. Pușca, calul și femela nu se împrumută”, și alte de asemenea culese din înțelepciunea poporului și din *Sfînta Scriptură*. însă, trebuie să o spunem, femela lui nu le prea lua uneori la bun înțeles, și de aceea se iscau între dînșii mici certe care înnourau cîteodată ceriul lor gospodăresc.

Iată că tocmai în dimineața cînd Cozma se duse la vînat, sosi la casa lui un străin mărunt de trup, cam sprinten îmbrăcat pentru un ger ce închega apa, neavînd pe el haine mai calde decât o căciulă bine îndesată pe urechi și un surtucel care-i pocnea în spate. Acest străin era cum am zice un lo-

gofețel de tîrg, nu tocmai boier, dar nici țaran. El știa scie cît trebuia pentru a-și zugrăvi iscălitura cu niște litere ca talpa gîștii, aruncate unele în spinarea altora, în mijlocul unși grădini de floricele ; iar în cetire era mult mai înaintat: învătase pe de rost *Alexandria* și *întîmplările frumosului Ar-
gbir*, și știa, lucru rar pe vremea aceea, să socotească zilele anului după mîna lui *Damaschin*. Prin urmare, nu era om de rînd- Dar pe lîngă atîtea bune însușiri avea și o slăbiciune : iubea prea mult femeile. Nu iubea pe una sau pe două, ci pe toate fără osebite, și încă pe toate deodată, nalte sau mici, **bălai** sau smolite, tinere sau tomnatice, numai femei să fi fost. Se aprindea la lumina ochilor lor, cum s-ar aprinde o ploscă cu praf la focul unui chibrit. Ciudat însă era că în același timp se credea și el iubit de dînsele. După mintea lui, nici o femeie nu era în stare să se împotrivescă nurilor săi ademenitori. Era destul ca el să se rotească pe călcăie, să arunce o căutătură galișă sau o vorba cu două înțeleșuri, pentru ca virtutea cea mai aprigă să puie îndată armele jos. Și cum să nu ccază astfel, cînd era înzestrat cu **tot** ce **tre-**buie unui om pentru a fi un adevărat răpuitor de femei: ochi negri, focoși, mîni albe și delicate ca de duducă, un nas cam ridicat în sus, care-i dădea un aer isteț și obraznic totodată, și o inimă... o inimă... Cît despre vorba lui, ce sa mai zicem ?... Era atît de îmbelșugată, încît curgea ca un rîu ce se revarsă peste maluri. Păcat că pe lîngă toate acestea nu avea și un contase! mai gros pe umere, căci n-ar fi fost de prisos în timpul iernii și i-ar fi dat totodată o înfățișare de om cuprins, ceea ce nu strică pe lîngă femei ; vina însă despre lipsa contășului nu era a lui, ci a împrejurărilor ; noroc în toate nu putea să aibă.

Dar ce căuta acest om primejdios în satul și la casa lui Cozma ?

Ce căuta vom vede mai pe urmă-

Presupunem deocamdată că adulmea vînatul ca prepeli-carul.

— Bucuroși de oaspeți ? întrebă el, deschîzînd ușa și băgînd capul înlăuntru.

— Bucuroși! răspunse femeia lui Cozma, care-și pieptăna părul dinaintea focului.

— Brrrrrr. Ce iarnă rusească zise străinul, suflîndu-și în pumni. Lellto, nu-mi vei face și mie un locușor la foc, că mări mult frig **am** strîns în spate.

— Poftim, răspunse femeia, dîndu-se puțin la o parte.

— A! Blagoslovit lucru e focul iarna!... Da* bine, ești singurică acasă ?

— Singurică cum vezi, bărbatul meu e dus la vînătoare... Dar domnul de unde vine, nu-î fie întrebarea cu supărare ?

— He ! he ! he ! Drăguță, de unde vin eu! Vin... vorba ceea, de peste nouă mari și țări. Fost-am pe unde cresc smochinele ca ciupercile în cîmp și pe unde oamenii au față neagra ca fundul ceanului ; fost-am și prin țările acele unde-i cuibul crivățului si anul de-o zi și-o noapte.

— Și ce-ai căutat pe acolo ? întreba cu mirare femeia lui Cozma.

— Ce-am căutat ?... Dacă ți-oi spune, nu mî-i crede. Am căutat aceea ce se găsește mai des și mai **rar** în lume, aceea ce-î mai frumos și mai urît, mai blînd și mai fioros. Am căutat doi ochi!

— Doi ochi ! zise femeia la culmea mirării.

— Da !... doi ochi!... și pentru dînșii am alergat ca un năuc, și vară, și iarnă, de-a lungul și de-a latul pămîntului, și abia acuma i-am găsit. Nu-i vorba, am întîlnit în lume ochi de toată mîna, si mai mari, și mai mici, și mai albaștri, și mai fistichii... Dar ca ai tăi așa de frumoși și drăgălași, zău încă n-am văzut !

„Se iuțește domnișorul”, gîndi femeia, scormolind focul în vatră spre a-l ațîța ; apoi, luînd un aer mîhnit, ea zise :

— D-tale îți vine a zburda... și eu sunt o biată femeie nenorocită, care plîng cît e ziuca de lungă.

— Plîngî ?... Ești nenorocită ?... Nu se poate... urma străinul uitîndu-se cu duioșie la tînăra femeie, a cărei chip frumos era înconjurat de-un păr negru atît de lung, încît peptenele părea că nu dovedește să-i ajungă la capăt. Nenorocită pentru ce ?

— Pentru că... dar ce sa-ți mai spun necazurile mele d-tale, care mă vezi acum pentru întăia oară. Ce milă poți să ai pentru mîne ?

Zicînd aceste cuvinte, pieptul i se ridică într-un oftat și ochii ei se ațintiră asupra focului cu o căutătură în care străinul crezu că vede o adevărată nenorocire.

— Eu să nu am milă de tine ? Auzi vorbă !... Spune-mi, dragă, ce ai... Eu sunt om ispitit, am umblat prin lume, am văzut mult, și pot să-ți dau sfaturi de priință.

—• Ce să am ?... Am un bărbat rău ca un zăvod, care nu mă lasă să văd soarele decît prin ferestruica asta. Ma ține închisă ca pe o fiară sălbatică. Mă teme de toate, pana și de oglindă... Auzi!... N-arn măcar o oglindă în casă, să mă văd cum mă pepten ; zice că n-am trebuință să știu cum sunt.

— Sărmană copilă ! Aceasta este o adevărată nenorocire. Te plîng din toată inima... Dar știi ce să-i faci ?

— Ce ?

— Să-l dai pe bete!... Curată socoteală... Încal dacă te teme, să aibă pentru ce.

Ispitul călător, pătruns de frigul de pe drum, se afla acum între două focuri, între focul din vatră și frumuseța gazdei. Cum, dar, să nu î se aprindă călcaile ? Socotind deci c-a dat norocul peste dînsul, el devenea din ce în ce mai duios ; iar ea se ferea și nu prea, împotrivindu-se cam după cum zice cîntecul :

**Fugi de-acolo, vino-ncoace,
Lasă-mă și nu-mi da pace.**

Pe buzele ei se-ntipari un zîmbet plăpînd și ochii ei negri, privind cu nehotarîre pe sub umbra genelor, păreau că vor să pribegescă în alta lume-

„Hait!... încă un bărbat cu podoaba obștească pe frunte, gîndi străinul, răsucindu-și musteața; la bună vreme am nimerit." Inima sa începu să salte sub farmecul dorinței ; dar dracul, care n-are altă treabă decît să încurce ițele în lume, își amestecă și astă dată codița tocmai în momentul cînd ispititul călător crezu ca a pus mîna pe noroc ; căci deodată se auzi un zgomot neașteptat, un glas sălbatic dc care se cutremurără geamurile ferestrei:

— Uit!... nea !... nea !... nea !... Nea, Șoimu !... Nea, Du-daș !... Nea, Bălan !...

— Vai de mine ! strigă femeia cu glas desperat. Vine bărbatul meu... ce să fac ?... De m-a găsi cu d-ța, sunt pierdută... Unde să te ascund ?... Unde ?... Ah !. ici în sacul cu făină... Vîra-te degrabă.

Străinul tremura de frică de-i clănțăneau măselele.^ Iute, el se aruncă în sac, cufundîndu-se în făină pana în gît, iar femeia, după ce legă gura sacului cu grăbire, se puse iarăș dinaintea focului și urma a-și peptăna părul în liniște.

Iată că pe pragul ușei se înfățișă Cozma cu pușca în mîna și cu barba albă de promoroacă, zicînd cu glas puternic :

— Femeie, cine a venit aici ?

— Nimeni, dragul meu.

— Nu se poate ; cîinii latră a om străin ; am văzui urme de cizme prin zăpadă la ușa mea.

— Nu știu de ce urme vorbești ; poate ca sunt chiar urmele tale.

— Ale mele ?.- Vom vedea.

Atunci el începu a cotrobăi toate lucrurile prin casă ; deschise lăzile și dulapurile, lovi cu stratul puștii în perni, în mmdire, iar cînd veni în dreptul sacului, deși știa că într-însul nu-i decît făină, totuș îi dădu, pentru liniștea cugetului, cîteva lovituri de cercare care erau cît pe ce să strămute din loc coastele bietului călător.

Femeia, văzînd apoi pe bărbatul său ca se depărtează de sacul cu pricina, prinse la inimă și începu să-l mustre.

— Cînd oare îți vor ieși gîrgăunii din cap, bărbate ? Ia privește cît ești de vînat și posomorit la față, parcă ți-ai îngropat neamurile... Ai ajuns de rîsul satului cu nebuniile tale. Ș-apoi crezî că, de-aș vre eu, n-aș găsi chip să-mi ascund ibovnicul chiar sub ochii tăi... colo bunăoară în sacul cel cu făină... Hei!... dragul meu, nu te mai face din bun sănătos, bolnav ; căci știi vorba ceea : „Mai ușor e a păzi un cîrd de iepuri decît o femeie”-

— Unde-i ?... Unde-i... să-î fac scăfirlîa chisăliță ? strigă Cozma aprins de rînie, văzîndu-și căutările zadarnice.

— E colo în sac, crede-ma, răspunse Mariuca cu un zîmbet luător în rîs.

— Nu-ți bate joc de mine, femeie ! spune-mi unde-i, că mă jur pe...

— Dacă nu-i în sac, trebuie să fie în horn. L-ai căutat în horn ?

Cozma, aiurit, se uită în horn, vîrî înăuntru coada cociorvei, dar nu găsi nimic.

— Dacă nu-i în hort, trebuie să fie în vreo bortă de șoarec, căci omul de frică cică se face mic ca un șoarec.

— Femeie necinstită, nu mă scoate din sărite, căci vai ș-amar de tine încă o dată, spune-mi unde-i ?

— Dacă nu-i în borta șoarecului, trebuie să fie în podul casei, fiindcă acolo e loc mai larg.

Cozma, fulgerat de această idee, se lovi cu palma peste frunte, întocmai ca omul ce-și zice singur: «Na, ce gogoman mai sunt», și furios se arunca pe scări în pod.

Dar, pe când el își pierdea vremea căutând ca un bezmetic pe după grinzi, pe sub țoluri, printre putinile de borș, femeia lui dezlega sacul, scoase pe ispititul călător mai mult mort decât viu, din făina în care șezuse îngropat cu genunchile la gură, și-l dădu pe ușă afara, zicându-i:

— Mergi la cumătră Ilinca în casa de alături și spune-i să vie la mine. Nu pleca fără răspunsul meu.

Apoziute ea mătură urmele de făină ce se scuturară de pe hainele sîrapnului și, când Cozma coborî din pod, toate erau în rinduiala[^]

— Nu-d nici în pod, zise Cozma ; se vede ca l-a înghițit pămîntul,. Obosit, el se puse pe-o laiță cu brațele încrucișate, și pe fruntea sa sudoarea curgea ca bobul. Apoi, cugețind că a putut să aibă prepusuri nedrepte, el se simți rușinat de atîta zgomot în deșert și cercă să se îmbuneze pe lîngă soția sa, care acum ședea mintoasă cu spatele întoarse spre dînsul.

— Ia vin* lîngă mine, Măriuco, și spune-mi sunt eu tea-făr sau nebun ?

— Eu să vin lîngă tine !... Eu femeie necinstită !... Să mă ferească Dumnezeu !... Mai bine în brațele morții.

— Ia lasă mînia la o rjarte, Măriuco !... Hai !... vin' de mă sărută ici pe frunte... ca doar nu piere lumea.

— Bai.

— Măriuco T Văzut-ai tu măregelele cele de la dugheana jupînului Ițic dîn sat ?

— Nu știu.

•— Ți-ar plăcea să le ai la gîtul tău ?

— Nu știu-

— Măriuco, sărută-mă și-ți cumpăr măregelele.

— Iaca zău !

— Zău așa ! uîte, să n-am parte de ochii tăi cei frumoși.

— Mî le cumperi acumă îndată ?

— Cît ai scapără din degete.

— Ei bine, fie, însă cu o tocmală.

— Ce tocmală ?

— Să nu mă mai temi de altă dată, că „De ce se teme, omul nu scapă”.

— Ba șaga asta să n-o fad, Măriuco.

Pacea fu încheiată între soții burzuluiți prin o sărutare, după care Cozma își simți inima la loc. Măriuca îi puse căciula pe cap și cu șăgi, cu dezmierdări îl scoase pe ușă afară, triraițindu-l după măregelele făgăduite.

Iar Cozma, fără leac de grijă, plecă de acasă și, pe drum mergînd, gîndea la spaima sa trecută și la bărbații care au pățit-o mai rău decât dînsul. Apoi, pană a nu ajunge la dugheana cu măregelele, se încurcă puțin pe la cnșma din sat spre a-și drege cheful după un val așa greu.

— Cine-i calindroiul cel botezat în făina, ce mi-aî trimis ? întrebă Ilinca care venise la Măriuca îndată după plecarea lui Cozma.

— Un om din lume. Să-l îngrop, de-l cunosc.

— Și ce a căutat în sacul tău cu făină ? adause ea uitîndu-se cam pieziș la Măriuca.

— Vai de capul lui ce i s-a întîmplat! El a venit la casa mea degerat de frig pe când Cozma era la vînat, și, fiindcă l-am primit bine, el a găsit cu cale, văzîndu-mă singură, să-mi aștearnă la vorbe de dragoste. Eu mă făceam că-l ascult și l-am tot trăgănat cu cuvinte îngăimate pînă ce a sosit barbatu-meu și atunci l-am vîrît în sac. Am voit să-i dau o groază ca să nu mai alerge altă dată după ochi frumoși. Așa-i c-a venit la tine cu sufletul la gură ?

— Așa-i, dar nu te-ai temut de barbatu-tău că-l va găsi în sac ?

— Ba, ca chiar!... Nu știi tu că bărbații au orhul gănilor și nu caută decât unde vor femeile lor sa caute. Ascultă-mă, cumătră î Danțul încă nu-i mîntuit. Voi să dau și barbatu-meu

o spaimă de învățătură, pentru ca să nu mă mai teamă în viitor și să-mi tot caute pricină din senin.

— Ca ce fel ?

— Iată cum. Tu îi veți spune că în adevăr fusese un om în sacul cu făină și că eu m-am înțeles cu dînsul să-l întîlnesc chiar în astă-sară în casa cea pustie din capul satului. Învață-l un șireclîc cum, dragă Doamne, să ne prindă. Pană deseară el o sa turbe de jigăraia zulei, și o să-și bea toată fierea din inimă. Aceasta-i va fi de leac ; iar calindroiului din sacul cu făină, spune-i că mi-a căzut tronc la inimă, și adă-l înspre amurgul la locul de întîlnire, unde să-i pregătim o cinste de cele năstrușnice să-i ducă vestea dincolo de sat.

Planul Măriucăi era isteț, dar primejdios ; ea se juca cu focul. Ațîțînd slăbiciunile a doi nebuni, ea voia prin o singură glumă sa le puie minte la amîndoi, dar nu se gîndea cît de nesocotită și fără margini poate fi turbarea unui bărbat gelos, care se crede înșelat, sau a unui amarez luat în rîs. Și una și alta puteau să o ducă la rău sffrîșit. Însă Măriuca nu avea în vedere decît scopul de a-i rușina și făcea de mai nainte un haz nespus, închipuindu-și cum o să-i vază smeriți și pocăiți dinaintea ei.

Măriuca și cumătră-sa se sfătuiră deci cum să alcătuiască petrecerea din acea sară, și, pe cînd crezură ele că Cozma se va fi îndrumat spre casă, Ilînca îi ieși înainte și-l întîlni în adevăr întorcîndu-se cu mărgelele în mîni- Ea îi vărsă în ureche cîteva vorbe otrăvite care-l îngălbeniră la față și-i zgîrcîră pumnii într-atîta, încît bieteles mărgele, strinse ca într-un teasc, se făcură fărîme. Ca în toate împrejurările grele, el se abătu și astă data pe la crîșma unde bău de dușcă cîteva pahare de vin spre a-și potolî focul și a-și limpezi ideile, și plecă apoi spre casă mai îmbărbătat, făcîndu-și felurite planuri cum să dea ochii cu necredincioasa lui soție. Acuma se dumerea el ce însemnau toate apucăturile ei de mai nainte pe care el, în prostia lui, le crezuse că sunt copilării. Ajuns pe pragul ușei, el se văzu pe neașteptate întîmpînat de Măriuca care îi sări înainte zburdalnică ca o veveriță. Atîta îndrăzneală din partea unei femei necinstite, îl scoase din simțiri și capul lui începu să fiarbă ca un cazan. În zadar îl întreba ea despre mărgele, despre jupînul Ițic, despre vînat, despre vremea de afară. Cozma era fără grai, cu dinții

încleștați, numai ochii i se mișcau în cap, roșietici, însîngerăți.

— Se vede că te-ai îmbolnăvit, bărbate, umblînd după mărgele, zise șireata Măriuca, făcîndu-se că nu pricepe nimic.

Cozma îi aruncă o privire încruntată și, fără a-i răspunde, ieși răpede din casă, simțînd că se înădușă. Afară vîntul race îi lovi fruntea, dar nu-l răcori. El se preumblă pe la poiata cu **paseri**, pe la ocolul vitelor, la stogurile de fîn, la coșerele cu popușoi care toate alcătuiau mica lui gospodărie ; apoi voi sa dreagă carîmbul de la car, dar băgă de samă că nu-i stricat, înjugă boii și iar îi dezjugă, neavînd unde să meargă, și astfel umblînd de la un loc la altul fără treaba și fără conștiință de faptele sale, părea că mintea l-a părăsit, lăsîndu-l în voia picioarelor. Dar deodată o idee îi trăsni prin cap și-l scoase din buimăceala ce-l stăpînea.

„Ce mai stau eu la gînd ? își zise el. Trebuie să-i tai gîtul ca la un pui de nopîrcă.”

Și voind a-și pune în lucrare ideea cît încă era proaspătă, el scoase cuțitul de la brîu și apucă înspre ușa casei cu capul înfierbîntat de focul răzbunării.

„Da! adause el.- Răul trebuie tăiat din rădăcină. Hait, Cozma, fii bărbat și stăpînește-ți inima !... Nu-i vreme să ne înduioșăm. Dinte pentru dinte, și ochi pentru ochi î această-i legea cea adevărată.” Dar, în momentul cînd era să deschidă ușa spre a plînta fierul ucigător în pieptul nevino-vatei sale soții, el auzi deodată în creierii lui o voce stranie, înădușită, rostind cuvintele : „*El mm rămîne ?*” Cozma se uită împrejur ca și cînd acest glas cobitor ar fi venit de undeva, însă nu văzu decît un corb singuratic care cloncănea pe-o creangă uscată, și nu mai auzi decît inima sa bătîndu-se.

„El cum rămîne ?... se întrebă Cozma. Da ! El cum rămîne... Aceste cuvinte Dumnezeu sau dracul mi le-a șoptit la ureche spre a-mî aminti că socoteala mea nu va fi deplinit încheiată în cîta vreme el va rămînea nepedepsit. Da!... Trebuie să-i fac și lui judecata... Dar cînd și unde ?...”

La aceste de pe urmă cuvinte, Cozma încreți din sprincene cu oțărîre și stătu cîteva minute pe gînduri. Mii de cugete se încrucișară în acest scurt timp în mintea lui bolnavă ; i se păru ca vede o figură de om străin cu zîmbet înveninat,

cu ochii rîzătorî, bătîndu-și joc de mișelia lui, iar el, setos de răzbunare, voia parca să o prînză cu mînila, sa o sfișie, însă puterile lui amăgite se pierdeau în deșert, luptîndu-se contra vîntului.

„Ah! chîp blastămat! adause el— Era cît pe ce să te uite mînia ^mea... Voi aștepta pana desară ca sa va dezmiard pe amîndoi deodată... numai așa voi fi deplin răzbunat. O ! Doamne L. Ce lunga e ziua de astăzi!...”

îndată ce-și lua această hotărîre, el se simți liniștit ca omul ce a pus o treabă la cale, însă pana în sară, neavînd ce face, el reintră în casă curios să mai vadă fățarniciile femeiei sale.

Măriuca, vesela ca mai înaintea, îl întâmpină cu feliurîte vorbe și întrebări la care Cozma răspundea silit și cu jumătate glas.

— Ție nu ți-e bine, bărbate, zise ea. Te cunosc de pe față ; bagă de sama, boala ta poate să fie grea !

— Dar e grea !... răspunse Cozma.

— Și unde te doare ?

— Aici Ia... inimă.

— Te voi tîmădui eu, n-aibî grija, adause ea, sclipind din ochi. Cum va înnopta, mă voi duce la mama Tofana, doftoroaia satului, spre a-i cere buruiene de leac pentru tine.

— Buruiene de leac... hm !...

— Pana atunci, culcă-te, dragul meu, și caută de te liniștește.

— Mă tem că n-oTpute dormi.

Apoi Cozma, luîndu-și de samă că e mai nimerit pentru izbînda planului său de a se face bolnav, primi să se culce, dar ochiul său mai deștept decît totdeauna nu scăpa nici una din mișcările ei.

Măriuca, care se vedea pîndită, făcea înadins tot ce putea pentru a-l întări în credința că e vinovata. Neconținut ea se învîrtea în dreapta și-n stînga fără nici o treabă, punea de zece ori mîna pe acelaș lucru și-l lăsa tot la locul lui, se arăta cînd veselă, cînd gînditoare, și părea că nu știe cum să alunge timpul mal răpede. Iar Cozma, care înțelegea toate aceste, abia își putea înghiți mînia, și sufla ca un taur sub cojocul cu care-l învălase nevastă-sa.

„Ce dovada mai bună despre necredința ei î gîndea el în sine. Ian privește ce neastîmpăr !-. A și găsit tei de curmei

pentru a lipsi de acasă... Cică se duce la mama Tofana după buruiene de leac... Las* că te-oî tolăni eu !...”

începuse acum a amurgi.

Măriuca* pregătindu-se sa iasă din casă, zise lui Cozma cu cel mai dulce glas :

— Buna sara, barbățele, mă duc după buruienele tale... cată să dormi în lipsa mea ; eu vin îndată.

— Bine !... Bine!... răspunse Cozma cu glas răgușit; iar după ce rămase singur, el aruncă cojocul în mijlocul casei și sări drept în picioare ; inima i se bătea în piept ca un clopot.

— în sfișit, a venit și vremea mea !,,. strigă el, amenințînd-o cu pumnîi dinlăuntrul odăiei. Păcat de frumusețele tale, Măriuco !

///

Era tocmai în sărbătorile Crăciunului, pe cînd trandafirii * în loc să înflorească pe cîmp sfișie în tigăile de pe cărbuni, întunecase cu desăvîrșire. Ispititul călător ședea acum de două ore în casa cea pustie cu ferestrele sparte, și vîntul îl străbătea la oase.

„Cînd gîndesc la drăgălașa de **Măriuca**, zicea el, frecîndu-și palmele și jucînd din picioare, parcă mă mai încălzesc la inimă. Ce ochi! Ce ochi!... Ciudat e cum se înțeleg ochii de degrabă !... Numai cît ne văzurăm și hait.

Foc la mine,

Toc la tine,

Foc la noi, la amîndoi.

Frigul ma trece cu dediochiul. De-ar veni puica mai degrabă, să n-apuc a degera.

Dar ce vorbă ! Și-n sloi de gheață de m-aș preface, inca dragostea ei m-ar topi.”

Deodată se auzi la ușa o mică bătaie. „Iat-o zise el, deschizînd ușa cu grăbire ; dar... O! minune!... în loc să întîlnească pe frumoasa Măriuca, după care inima lui ofta

* Sătenii numesc turnații: *trandafiri (n.a.)*.

cu atîta nerăbdare, se lovi fără veste nas în nas cu o matahală de om uns cu funingene, îmbrăcat în niște straie ciudate, avînd o sabie aninată de șolduri și pe cap o chivără de hîrtie.

— Piei dihanie !... strigă el mspăimîntat. In acelaș moment un al doile^și un al treile dădură busta în casă, după care se mai îngrămădiră și alții, pană cînd numărul lor se urcă la șapte. Fiecare țmea în mîna cîte o făclie aprinsă, iar cel din frunte, scoțînd sabia din teacă, zise:

— **Eu sunt Irod împărat,**
Care am descălecat,
Cu piciorul în pămînt am dat
Și pămîntul s-a cutremurat;
Iară tu, iasmă străină,
Scai ce-n lînă se anină,
Pierde-vară, ciună-n sat,
Țara mea cum de-ai călcat ?
Și-ai venit s-adimenești
Inimile femeiești ?
Voi crai de la răsărit
Sabiile-ați ascuțit ?...

— **Ara ascuțit Am ascuțit!...**
— **Fără milă-ntr-însul dați**
Nasul să i-l retezați;
Să-i ramîte fața lată,
Cîinii după el să bată,
Și-n lanuri, prisacă, vie
Spaima cioarălor să fie.
— **Așa să fie !... Așa să fie !...**

Iată că ușa se deschide dîn nou și un urs * cu o blană lungă, mițoasă, intră în două labe mornăind și legănîndu-se din șele ca o mireasa. După el se furișă o capră c-un bot lung care clămpănea în dreapta și-n stînga, apoi doi băieți sosiră cu o stea și un luceafăr, și după dînșii un scripcar și un cobzar.

Ispititul călător ședea cu gura căscată, cu ochii holbați, și nu înțelegea nimic.

* în cîșlegile de iarnă flăcării și fetele se prefac în urși și joacă noptile pe la șezători (n.a.).

— Mor !... Mor!... Mor !... zise ursul scuturîndu-și blana cu minie

Bîrlogul mi-am părăsit,
într-un suflet am venit,
Prin zăvoaie, peste stînci,
Prin troienele adînci;
Ș-am sosit aici în vale
Ca să văd un coate-goale,
De neveste fermecat,
Pe prăjina-ncălecat.
Unde-i, să-1 cuprind în brață,
Să-1 dezmierd, să-1 ling pe fața.
Șelele cu drag să-i moi,
Ca pe-un vreas sa mî-1 îndoi.
Mor !... Mor !... Mor !..,

Dar nu bine sfișii ursul de cîntat, și sprintena capră, clămpănind din măsele, strigă de mai multe ori:

Be !... he !... he !... be !... he !... he ! și cu un glas ce nu părea tocmai sălbatic, începu să cînte astfel:

Eu sunt capră săritoare,
Ce-mi fac aripi din picioare,
Și mă-ntrec cu șoimu-n zbor ;
Eu sunt suflet, eu sunt viață
In pustiul de verdeața,
Sînt a muntelui odor.
Vîntul noaptea cînd suspină,
Brazii nalți cînd se închină,
Ei la mine se gîndesc;
Și izvorul ce la vale
Apa limpede-și prăvale
Mie-mi zice : „Te iubesc !”
Munte, păsări și izvoare
Cu-a lor glasuri iubitoare
Eu acum am părăsit;
Căci un om dîn lumea toată,
Neștiut din mamă, tată
In sat vrajbă a urzit-
Sărîți toți să-1 înfrînăm,
Nasul să i-l rățezăm !...

La glasul el irozii se înșirară roată împrejurul străinului, scoaseră săbiile din teacă și începură să-l lovească cu latul, făcându-l astfel să joace fără voie în sunetul unei hori scîrțuite de lăutari.

Bietul călător, împins ca o minge de la unul la altul, lovit din toate părțile, amenințat a-și vedea nasul tăiat, căzu în genunchi plîngînd-

— Ayeți milă de mine! suspină el, și nu mă sluțiți. Nu v-am greșit cu nimica... Mă rog, iertați-mă—

— Auzi vorbă! răspunse capra, care dintre toți părea a fi mai răutăcioasă. De douăzeci de ani de cînd strică la case de gospodari și noi să-l iertăm!... Nu!... Nicidecum!...

— N-oî mai face !...

— Nu te cred, adaoase ea, clătînînd din cap ; apoi, după ce făcu cîteva sărituri prin casă cu o ușurința de adevărată căprioară, ea își urmă cîntecul pe un ton jalnic :

**Voi duhuri rele,
Napăsu, belele.
Ce la răapinteru va aținea' !
Voi vîrcolaci,
Vlăstari de draci,
Ce-n cornul lunei culcuș aveți!
Staffii, rusale,
Glasuri de jale
Din heleșteuri, mlaștini adînci!
Buhne balțate.
Sus cucuiate
Pe *boldul* casei și-n vîrf de stînci!
Acum îndată vă adunați,
Aduceți sînge de noua frați,
Coadă de soarec înaripai,
Dinte de serpe înveninat,
Ș-o băătură faceți din ele,
Ca niciodată *cugete rele*
Să ispitească inima sa,
După ce nasu-i vom râteza ;
Căci vrem în pace să fie-n sat
Orice femeie are bărbat.**

Aceste cuvinte, rostite cu glas aspru, fărmeacătoresc, umplură de spaimă pe ascultători. Un vînt viforos, venit de

afară prin spărtura unei ferestre, trecu șuierînd peste capetele lor și-i îngrozi și mai mult. Ursul smerit se tupilă la pămînt și înceta de a morna, irozii rămaseră fiecare cum îi apucă vremea: unii cu mînilor în șolduri, încremeniți, parc-ar fi voit să înceapă a juca, alții cu săbiile scoase afară din teacă, întinse înspre dușmănescul nas al călătorului; capra prinse să tremure ; scripca nu mai scotea din gîtu-i decît sunete slabe, pierdute într-un aer încărcat de vrăji ; iar străinul nemișcat, cu ochii în lacrimi, cu inima înfricoșată în mijlocul unui freamăt surd, prevestitor de furtună, stătea parcă în așteptare să auză sumnd ceasul cel rău...

...Deodată un vuiet grozav se auzi afară. Ușa în loc să se deschidă, sări din țîțîni lovită de-o muche de topor, și pe prag se arătă Cozma cu fața înflăcărată de mînie.

Un groaznic hohot de rîs lung, nesfîrșit ca un tunet repetat de mii de ori, zbucni din toate piepturile, și-l pironi în loc.

O! Doamne !... N-am grai să povestesc această deșănțată întîmplare.

Dacă s-ar fi deschis năprasnic din mijlocul ceriului o gîrlă de apă race care să cadă fără veste în creștetul lui Cozma, sau dacă s-ar fi despicat pămîntul dinaintea lui și toți dracii din temelii iadului i s-ar fi înfățișat cu dinții rînjiți într-o volbură de foc, el n-ar fi rămas mai aiurit, mai înmărmurit decît în fața acestei neașteptate priveliști. El scăpă toporul din mîni și cu fața improștată, cu ochii rătăciți, se uită în dreapta și-n stînga fără să știe pe ce lume se găsește.

Lumina făcliilor, săbiile scoase dîn teacă, ursul, capra, lăutarii care acum făceau un vuiet asurzitor, toate aceste amestecate la un loc îi orbeau vederile și-i încurcau mîntea întocmai ca chipurile nestatornice ce apar și se pierd cu diferite vapsele într-un vis amăgitor.

Nîmic din trecut nu-i rămase în mîntea, nicî chiar necredințele femeii lui. Capul i se legăna ca după o lungă beție și picioarele abia îl puteau sprijini,

Dar pe cînd sta el astfel fără grai și simțire, toți întinseră, mînilor spre dînsul arătîndu-l unul altuia ca pe o dihanie sălbatică și cu rîsete, cu chicote nemaiauzite, prinseră să-l zădărescă, să-l împungă, să-l piște, fără ca el să cugete a se

apăra, apoi, cuprinzându-l în mijlocul horei, începură să-i cînte astfel:

Priviți-I! Priviți-I!
Voi oameni buni,
Sărmanul cum geme
De gărgăuni;
El rîde la lună,
Sparge ferești;
Pe streșini sacață,
De nu-l păzești.
Un greier îi cîntă
In cap mereu,
Și dracu-i frămîntă
Șalele rău :
Căci boala de care
El e năuc,
E boala de zule
Pentru papuc.

— Pentru *papuc* !..• strigă ursul... Apoi, dacă-î așa, știți vorba ceea: „Cui cu cui se scoate”. Să-l batem c-un papuc, să-i treacă răul.

— Bine zici ! răspunse capra, care, zburdînd împrejurul lui Cozma, își scoase un papuc din picior și-l lovi peste obraz.

Cozma, deșteptat ca dintr-un vis prin această lovitură, smunci papucul și-l privi cu mirare.

— E papucul Măriucăi!... strigă el, îl cunosc.

— O fi, că-i lumea rea... răspunse capra furișîndu-se în dosul ursului.

Cozma se răpezi după dînsa să o prindă, căci necredințele Măriucăi odată cu vederea papucului îi revenise iarăș în minte, dar în acelaș moment, ursul mornăind își lepădă blana și se înfățișă lui sub figura rîzătoare a Ilincăi, iar capra, prefăcîndu-se și ea în Măriuca, se ivi galișă din dărăptul Ilincăi, zicînd cu glas sfios:

— Bărbățele !.. tot ai de gînd să mă omori ?

Cozma nu răspunse nimic, căci inîma'lui era încă prea turburată. Deși înțelegea acuma că toate au fost numai un joc, totuș grelele valuri prin care trecuse în așa scurt timp: gelozia, mirarea, rușinea, îl zguduise prea adînc, pentru ca

bucuria, ce se arată acum pe urma lor ca un revărsat de zi, să poată așa lesne să le învingă ; bucuria vine totdeauna mai încet și e mai cu îndoială primită.

Dar deodată străinul cel osîndit la tăierea nasului și care șezuse cîteva momente ghemuit într-un colț, căzu la picioarele lui Cozma cerîndu-și iertare.

— Pentru ce sa te iert ? întrebă Cozma.

— Pentru că... femeia dumitale...

— Femeia mea... ce ?

— Femeia d-tale... să nu bănuiești... și-a bătut joc de mine.

Cozma, auzind aceste cuvinte, își veni în chef, și începu și el să rîdă cu ceilalți, ba mi se pare chiar că voi să-și sărute nevasta drept semn de împăcaciune, însă ea îl opri punîndu-i mîna în piept.

— Unde-mi sunt mărgelile de la jupînul Ițic ? îi zise ea.

Cozma, încurcat, nu se pricepu deodată ce să răspundă ; fără voie, el se uită la palma care a tescuit și fărîmat mărgelile, ca și cum ar fi voit să o mustre de păcatul făcut, apoi întocmai ca sluga ce nu știe cum să îndeplinească mai răpede porunca stăpînului, se îndreptă spre ușă cu gînd să alerge la jupînul Ițic ; cînd iată că Irod împărat, care pană atuncea nu încetase de a urmări nasul străinului, strigă:

— Stați locului să judecăm mai întăi pe acest nenorocit, care umblă după femeile oamenilor !

Apoi cu sabia ridicată, oprindu-se în fața lui, îi ținu următoarea cuvîntare :

Ai noroc, măi frige-linte,
C-a fost Cozma om cuminte,
Și-a făcut în sara asta
împăcare cu nevasta.
El de-acum n-o să mai crează
C-un golan, un spală-varză.
De rusale-adus aice,
Poate casa ca să-i strice.
Dar și tu minte sa ții,
Măi lingău de farfurii,
De cel sac unde-ai șezut
Și de cîte-ai mai văzut !

Sfîntul Duh să te ferească
Ochii tai să mai sticlească
În a mea împărăție,
Că mă jur să-ți rup eu ție
Scafirlia în bucăți
Și să-ți spînmir pielea-n băț.
Și de-acum de-acî te cară
Ieși afară !... Ieși afara !...

DUDUCA BALAȘA

— Afară !... afară ! strigară toți ceilalți. Afară, cît îi lucru cu cînte.

Numai singur Cozma, gelosul, sîngerosul Cozma, Ședea acum într-un colț tăcut și umilit cu inima plină *de* căință, **cu** ochii umezi căutînd să vadă în fața femeii lui dacă la iertat sau nu.

Iar ispititul călător, huiduit, brîncit, ieși fără să mai aștepte mai multă poftă, și de atunci cît a trăit n-a mai aler-gat după ochi frumoși, dar nici Cozma și-a mai temut femeia.

Astfel, prin un șireclie femeiesc, fură tămăduite *doua nebunii*.

Alexandru și soția sa Elena, doi însurăței în luna de miere, nemaiștiînd unde să-și răsfete cele întăi a lor simțiri amoroase, se hotărîră să călătorească prin munți. În setea lor de a rătăci prin pădurile cu brazi, ei își făcură iute geaman-danele uitînd, se înțelege, ca toți înamorații, multe de-ale traiului trebuitoare în acele locuri singurate, dar un lucru, cu toată năucia lor, nu putură să-l uite, căci nu se uită el singur pe sine: era o mătușă sarbădă și tomnatică care se ținea nede-zlipită de pașii lor, crezîndu-se menită a priveghea asupra neispititelor tinerețe ale Elenei.

— Ce s-ar face ea fără mine!... zicea cu gravitate duduca Balașa.

Lumea o numea tot duduca, deși petrecuse douăzeci și cinci de ani încheiați într-o necurmată și cucernică jălire după răposatul ei soț, care o părăsise, sărmana, în zorile tînerete-lor, adică la vîrsta de douăzeci de ani, după cum istorisea ea totdeauna suspinînd. Crescută de mică în bumbac, ea nu se culcase decît pe covoare moi și fața sa "pTapîndă" **hu fusese** niciodată atinsă de vînt, ger sau arșiță. Tot atît de gingașă și în privința moravurilor, ea citea numai cărți înțelepte, se închina cu evlavie în toate zilele, era rușinoasă peste măsură și nu suferea ca vorbe de deșertăciuni lumești să înghimpe fecîtoareștile-i urechi. Cu astfel de deprinderi, cum era ea să întovărășească zburdalnica păreche a însurățeilor prin sălbătăcia munților plini de furtuni, de dihanii și de **oameni** neciopliți ? Trebuia să sufere ostenele grele, să-și moaie picioarele în paraie, să prînzească ades la tulpina brazilor, pe care ea nu-î văzuse decît prefăcme în mobîle, și ce e mai mult trebuie să sufere tot soiul de ^{rc}wenii) Cu toate aceste, amin-

tindu-și datoria ce avea de-a priveghea asupra neispititelor tinerețe ale Elenei, a cărei singura protectoare era ea, căci în spulberatul de Alexandru nu avea nici o încredere, ea se hotărî să sufere tot, numai să nu o părăsească în această grea cumpănă a vieții.

Astfel, în ziua pornirii ea umplu **trăsura** cu perini și merinde, se îmbrobodi bine, luă în buzunări tot soiul de mirodenii și doftorii și se sui împreună cu nepoții ei, așezându-se, se înțelege, în locul cel mai bun, căci oricum și de dînsa îi era milă. Caii plecară în pocnitul biciului într-un nour de colb, și peste cîteva oare, orașul după a cărui îndemînări duduca Balașa ofta în tăcere se vedea numai ca o linie albă la marginea orizonului. Însurăței erau de o veselie nespusă : tîrgul cu învălișul său de colb, cu vuietul trăsurilor, cu petrecerile de mahala II se făcuse nesuferit și ei se simțeau fericiți de a-l părăsi și a-și pierde urmele pe căi necunoscute. Iar cînd, apropiîndu-se de munți, Elena văzu cel întăi brad **cu** frunzișul verde-închis, tăiat în formă de piramidă, cu crucea pe vîrf, cu rășină pe coajă, stînd drept și mîndru ca **un** păzitor la poarta munților, ea simți atîta bucurie, încît fără voie sări din trăsură și începu să salte împrejurul lui întocmai ca o căprioară care după o lungă robie se vede iarăși la largul ei.

— Eleno ! Tu faci copilării, zise duduca Balașa care priveghea cu neadormire asupra neispititelor ei tinerețe. Dacă vom pierde atîta vreme la fiecare brad, cînd ne vom întoarce acasă ?

— O ! niciodată ! niciodată !... strigă Alexandru plin de entuziasm- Aici e bine de trăit, între fragi și zmeură și între brazi cu miros de rășina ; noaptea să dormim pe saltea de mușchi, ziua să vînăm, să peșcuim, să plutărim și nici să mai știm că sunt orașe în lume.

Duduca Balașa clătina din cap c-un zîmbet de milă.

— Capete înfierbîntate, zise ea, ce v-ați face voi fără mine ?

Veni vremea mîncării ; Elena desfășură una din multele legături cu merinde pregătite de duduca Balașa și începu să sfîșie cu albele-i degete un pui fript spre a-l împărți tovarășilor ei.

— Pentru Dumnezeu ! Ce faci ! strigă spărietă duduca Balașa. Numai sălbaticii mănîncă așa. Luați din lădița asta cuțite, furculiți, solnițe și tot ce vă trebuie.

— Bravo !... Să trăiască mătușica ! strigară însurățeii la-sînd furculițele la o parte și mușcînd cu dinții voinicește în coastele puiului.

Prînzul merse cum merse, așa în trăsură și cam pe apucate, dar greul vieții pentru duduca Balașa începu din momentul în care trebui să părăsească trăsura cu răzoare spre a se sui într-o căruță țărăneasca pe dricuri, care o scutura fără milă pe drumul bolovănos, cu toate perinile ce-și îngrămădise sub șale. De la o vreme nici căruța, cît era de mică și sprintenă, nu mai putea răzbate pe coastele prăvălatice, și calatorii trebuiră să încalece pe caî.

O ! grozăvie ! Duduca Balașa să încalece pe cal și încă bărbătește ! Asemine rușine ea nu pățise încă în viața și multă vreme ea se bătutu cu gîndul de se cuvine sau nu să se supună la această nouă încercare. Dar vai ! ce era să facă ? Ce ar fi ajuns neispititele tinerețe ale Elenei fără neadormita ei priveghere ? Vrînd-nevrînd, ea trebui să încalece ca toți ceilalți, și cînd se văzu cucuîtată pe șea, aruncă un țipăt de spaimă, crezîndu-se pe un vîrf de casă ; din loc însă nu voi să plece **pană** nu se îmbărbăta puțin vâzînd pe Elena cum își biciuia calul și alerga vitejește în fruntea călătorilor.

— încet ! încet ! O să-ți rupi gîtul, strigă desperată du-duca Balașa, care, deși mergea la pas, se ținea însă cu amîndouă mîinile de coama calului.

Iar Elena nici voia să știe. **Noroc** că Ducipalul ei, un cat blajin de munte, nedepins cu alergările, se opri de la sine, și nu mai **voi** să iasă din pasul său obicinuit, cu toate loviturile de călcăie ce-i dădea voinica călăreață-

Duduca Balașa venea și ea cum putea în urma călătorilor, avînd un călăuz alături care-i ducea calul de căpăstru, și, dacă încet, încet se deprinse cu primejdia călăritului, nu putu însă niciodată să se deprindă cu mirosul tutunului ce călăuzul scotea din lulea, nicî cu poziția necuviincioasă ce avea pe cal și de care se înroșea ori de cîte ori Alexandru îi adresa vreo glumă răutăcioasă.

Cărarea pe care se înșirase ceata călătorilor era strimță și umbrită pe amîndouă laturile de brazi nalți și tufoși, bătrini de cînd lumea, cu rădăcini împleticite ca șerpui, cu găuri

putregăite în care se adăpostesc șoimii, și din timp în timp prin spărturile crengilor se vedeau în urmă-le lucind ca o fața de apă șesurile întinse presurate cu lanuri și sate, iar înainte-le munții se ridicau negri, amenințatori ca niște urieși. Frumoase erau vederile ce se desfășurau dinaintea tinerilor însurăței. dar mai frumoase li se păreau privite cu ochii tineretei și ai dragostii lor ; la fiecare pas ei se opreau, se minunau, nu găseau îndestule cuvinte de-a spune simțirile ce se deșteptau în ei, și amîndoi veseli, ciripitori ca niște paseri în primăvară, se grăbeau de a se afunda în raiul munților, voind parcă să uite de îumeacealaltă. Iar duduca Balașa din toate aceste nu vedea decît cioatele și bolovanii de care se încurca pe drum, nu simțea decît zdruncinul calului, ce o sălta cu neconținere pe șea, și în cuget curat ar fi dat toți munții și toate frumusețile lor pe canapeaua cea moale din ietacul ei, unde avea obicei să adoarmă cetind.

Începuse acum a amurgi, și duduca Balașa, ostenită de drum, întrebă cu îngrijire unde o să petreacă noaptea, căci salteaua de mușchi și acoperămîntul de verdeața ce-i făgăduise Alexandru nu-i prea veneau la socoteală. Călăuzul îi răspunse că nu-i alt loc de dormit decît nu departe la o stîină ce se află pe coasta muntelui, unde baciul e om de treabă și priimitor...

— Ce fel!... sa dorm cu ciobanii!... adause duduca înspăimîntată.

— Mă iertați, cuconița, e vreme de vară și ciobanii nu dorm în stîină.

Alexandru, auzind vorba, nu-și putu stăpîni risul, și, răutacios cum era, îi aruncă o glumă în pilda nevinovaților ciobani de care duduca se spăriese așa de mult- Peste o jumătate de oara se auzi în adevăr zbieratul oilor, întrerupt de lătratul a vro doisprezece dulăi, care, simțind oameni străini că se apropie de stîină, dădeau năvală cu o furie nespūsă.

— In lături, cotarle, mînca-v-ar jigaraia ! striga călăuzul învîrtîndu-și bățul împrejur. Buna vremea la ciobani, am sosit cu musafiri la stîină.

— Bine-ați venit cu sănătate, răspunse baciul Toader Fuior, un om cu cămeșa neagră și unsă, de strălucea ca o mușama în lumina asfințitului. la pregătiți, băieți, un caș pentru boieri.

Mica ceată de călăreți descăleca, iar duduca Balașa, cînd voi să se dea jos de pe cal, se cumpăni astfel, că dacă n-ar fi întîlnit mîna scortoasă a baciului care s-o oprească în loc, ar fi făcut negreșit o tumbă în mijlocul cînilor, de-ar fi ns toată stîina de ea. în sfîrșit, cu vai, nevoie, înțepeșită cum era și cu ajutorul lui Alexandru, căci pe baci îl respinse cît colo, ea se coborî de pe cal și, ostenită, supărată, se așeză pe o laiță neînțelegînd cum niște oameni binecrescuți ca Alexandru și Elena pot fi veseli de a se vedea în societatea cînilor, a oilor și a ciobanilor. însurăței însă care pentru întăia dată în viața lor se vedeau la obîrșia urdei și a cașcavalului, într-o lume cu totul sălbatică și necunoscută, dar care se înfrătea atît de bine cu sufletele lor, simțeau în inimă o adevărată sărbătoare. Cu privirea însetată ei urmăreau toate mișcările din stîină, și iată că baciul cel cu cămeșa neagra dar cu fața albă ca laptele se așeză la o spărtură a ocolului unde oile erau închise și strigă la ciobani să le treacă prin strungă.

Sosise vremea mulșului.

Una cîte una treceau z-burdînd oile prin strungă, și baciul le oprea de picior, și din țîțele lor greoaie storcea laptele cald și înspumat care ca un șipot cădea în donița de brad, iar după ce donița se umplea baciul zicea: *una la mînă*, și alta deșertă se punea în loc.

— Astîmpără-te, plavaio ! scutura-te-ar lupul! zicea baciul unei oi nerăbdătoare, care era să răstoarne donița. Nu te iuți, creațo, feri-te-ar galbaza!... zicea alteia care zbiera raspunzînd mielului ce o chema ; și pentru flecare oaie el avea cîte o glumă sau cîte o muștrare, după cum și ea stătea la mulș. Apoi din cea din urmă doniță baciul cinsti pe musafiri- Alexandru și Elena băură cu o poftă nespūsă, simțind că le merge la inimă, iar duduca Balașa întoarse capul cu dispreț, fără să zică un cuvînt de mulțămire baciului ce-i întinsese cupa.

Soarele asfințise și o văpaie trandafirică îmbrobodea acum vîrful munților. Unul mai cu sama raspîndea o lumină atît de strălucitoare, încît stîncile ce-i încoronau fruntea păreau a fi de oglinzi. De nalt ce era muntele acela, s-ar fi zis că creasta lui aurită atinge bolta ceriului și că toți ceilalți se umilesc dinaintea lui: era bătrînul Ceahlău, stapînul furtunilor, care de mii de ani vede în toate serile cel din urmă asfințitul soarelui. Alexandru și Elena îl priveau cu ațintire,

pierduți în măreția lui, și inimile lor tinere se închinau în taina minunilor lui Dumnezeu ; când, deodată, glasul mînios al duducai Balașa se auzi cobînd la spatele lor și-i deșteptă ca dintr-un vis.

— Pentru Dumnezeu ! Venît-am eu aici, ca să mă puneți la chin ?

— Ce este ? întrebare Alexandru și Elena spărieți.

— Este că voi căscați gura pe toate dealurile și pe mine mă lăsați în plata lui Dumnezeu, ostenită, flămîndă, fără ca nime să-mi poarte de grijă. Aduceți-mi lăzile și legăturile mele cu merinde. Voiesc să mînc. Auzitu-m-ați ? Căci eu nu pot sa beau din laptele în care ciobanii și-au spălat mînilor.

Duduca Balașa rosti aceste cuvinte cu ciuda, voind înadins, în gelozia ei, să le amărăscă mulțămirea ce simțeau, și să-și răzbune oarecum de puțina luare-aminte ce aveau pentru dînsa. Îndată fură aduse și așezate dinaintea ei toată lăzile și legăturile de drum ticsite de-acasă cu feliturile mîncări și lucruri de-ale gospodăriei, iar duduca Balașa ca o dreapta stăpîină a lor le privi un moment cu mîndrie avînd aerul a

Ale mele sunt". Apoi cu mișcări pline de demnitate le deschise una cîte una ; scoase o față de masă pe care o întinse pe pămînt ; scoase șervete, farfurii, cuțite, furculițe ; scoase apoi feliturite mezeliuri : limbi, mușchiuri, salamî, cutii cu sardale, cutii cu posmagi etc, le așeză toate cu rînduială pe fața de masă, și acum sta cugetînd cu care să înceapă, cînd, o ! nenorocire !... O ! groaznică întîmplare, mai groaznică decît cutremurul pămîntului, decît însuși potopul **ee** a înecat lumea !... Dulăii din stîină, hapsînî și lacomi ca niște cîni, adulmecînd mirosul canturilor, dădură deodată năvala asupra merindelor duducai Balașa și cît ai scăpară din degete făcură o iama, o harapara nemaipomenită, încît biata duduca, uimită, spăriată, ramase ca de lemn, în fața grozavului praznic ce se petrecea dinaintea ei. în zadar Alexandru și Elena voră să alunge acești musafiri nepoftiți, în zadar săriră ciobanii și-i huiduiră în tot felul ; limbile, salamurile și mușchiurile lunecau ca untul pe gîtlejurile lor, farfuriile se dogeau, fața de masă se amesteca cu colbul, și în mijlocul vîlmășagului se auzea numai un crîntănit înfricoșat de măsele întrerupt de hîrîturile celor mai aprigi care se sfădeau de la bucășile cele mari. într-o clipă nu mai rămase pe urma flămîndei potăi nici urmă din gustoasele merinde ale duducai Ba-

lașa. O ! cine ar putea să descrie nenorocirea duducai Atîtea merinde adunate una cîte una și cu atîta îngrijire, singura-i mîngăiere în această călătorie plină de necazuri, iată-le acum toate duse pe gură de lup. Ce-o să se știe face ea de-acuma ? Duduca Balașa simți lacrimi lunecîndu-i pe obraz ; ea care nu lăcrămase sărmana de douăzeci și cinci de ani, tocmai de la moartea bărbatului ei. Dar mai grozavă decît însuși pierderea proviziilor fu pentru dînsa purtarea nepilduită a ciobanilor în această nefericită întîmplare. în zorul de a împrăștia cîinii mai curînd, ei prinseră să înjure cu feliturite cuvinte care de care mai îndrăznețe, mai necumpănite, cuvinte ce se încrucișau în aer ca niște săgeți înveninate și răneau fără milă fecioreștile-i urechi. „O ! Cine m-a pus sa vin aici !” zicea cu desperare duduca Balașa, întinzînd mînilor spre ceri ; cînd iată că baciul cel cu cămeșa neagră și fața albă, om nu prea binecrescut, o lovi cu mîna peste umăr în chip de mîngăiere zicîndu-i :

•— N-aibi grijă, duduca ; cu noi nu moare nimeni de foame. îndată îți voi face eu o mămăligă, de-ți vei linge buzele. Avem la stîină zară, urdă, caș, brînză, tot mîncări de-acele de care se îngrașă omul. Ia privește la mine !... Așa-I ca nu samăn cu cei de prin tîrguri, sfrijiiți și afumați ca niște uscături ? Flăcăi, aprindeți degrabă focul și puneți ceaul să fiarbă !

Mînia duduca! ajunse la culme cînd se văzu dezmiardată pe umăr de un cioban nespălat și fără rușine, ea care n-ar fi dat asemenea voie nici chiar răposatului ei soț față cu lumea ; și dacă în ochii ei baciul ar fi fost ceva mai mult om decît cioban, ea ar fi însărcinat negreșit pe • Alexandru sa-i ceară socoteală de purtare. Din nefericire însă ea trebui să-și înghită mînia și sa se hotărăscă sau să moară de foame, sau să mănânce din mămăliga făcută de baciul Fuior.

— He ! He ! De-ai ave, duduca, atîtea zile bune cîte mămăligi am făcut eu, știu că ți-ar merge bine, zicea Fuior, potrivit pirosteile la foc ; dar cînd voi să așeze ceaul pe pirosteie, duduca Balașa aruncă un țipet și cu furie se răpezi asupra lui și-i smuci ceaul din mîină.

— Ce fel, nesocotitul, în ceaul acesta voiești să faci mămăliga ? Cine o va mîncă ? Adă apă, sa spăl ceaul !

Fuior, uitîndu-se cu milă la duduca Balașa, îi zise zîbind și fără să o mal dezmierde pe umăr astă dată.

— Pe la noi, duduca dragă, vinul cam lipsește, dar cu apa ne-a miluit Dumnezeu ; aduceți, băieți, o cofă de apă să-i facem pe chef.

Intr-o clipă fu adusă înaintea ei o cofă plină ochi.

Atunci^ duduca^ Balașa pentru întâia dată în viața ei își suflecă ^tînecele^ și cu gingașelc-i mâni, deprinse odinioară numai în mânuși, începu sărmana să spele negrul cean. Ce... înduri».nduri de apă ea vărsă în cean, îl clăti, îl frecă, dar afurisitul nu voia să se curețe în ruptul capului. Fărmăturile cele uscate ședeau lipite de el în ciuda plâpîndelor degete ale duducai, până când, obosită de munca-i fără spor, ea aruncă ceanul la o parte și căzu pe laița abia răsuflîndu-se.

— Vezi, duduca, că nu-i treaba dumitale să faci mămăligă, precum nu-i treaba mea să împletesc la colțuni, zise baciul c-un aer luător în rîs, de care duduca se simți atinsa în immă. Apoi el luă ceanul, îl umplu cu apă, îl puse pe foc și când începu să fiarbă, numai de doua, trei ori învîrți melesteul în el și toate fărmăturile cele uscate, de care se rănise degetele duducai, se dezlipiră, se topiră, și, după ce baciul varsă apa, ceanul rămase curat, ca nou ; apoi el făcu mămăliga și o răsturnă caldă pe un fund de lemn și vrînd nevrînd duduca începu să se înfrupte de ici de colo până când prinse la gust și mîncă de-a binele, uitând cămeșa baciului și mîinile puțin curate ale ciobanilor. Se zice că după mîncare omul e totdeauna mai bun ; astfel și duduca Balașa se mai îmblînzi după cina de la stîna și simți somnul venindu-i la ochi.

Un strat mare de fîn fu așezat în loc de saltea într-un colț al stînei pe care duduca își întinse feliurite șaluri și prostiri, și nu bine își isprăvi închinăciunea de noapte, șoptită printre dinți în jumătăți de cuvinte, că, ostenită cum era de întâmplările zilei, adormi dusă în lumea visurilor. Astă dată somnul o fură înainte măcar de-a ave vreme sa se gîndească la răposatul ei soț care fusese, bietul, cel mai bun dintre oameni.

Dar Alexandru și Elena nu se îndurau să între în stîna, într-atîta sara era de frumoasă. în zarea lunei și a stelelor, munții păreau fantastici ca niște povești bătrîne ; un vînt dulce abia simțit se ridica din fundul văilor încărcat cu miros de brad ; se auzeau în depărtare grăind părăiele ce se

prăvăleau de pe stînei, și greierii din iarbă și puii de căprioară și paserile de pe crengi le răspundeau fiecare în limba lor sărbătorind, parcă, împreună apusul zilei..- Când iată că un glas adînc, puternic, ce părea că iese din măruntaiele munților, lovi auzul tinerilor însurăței și-i cuprinse de uimire. Era baciul, care șezînd pe un trunchi de copac, începuse să cînte din buciom cîntecul de sară ca să-și adoarmă oile. Era atît de frumos acest cîntec simplu, nemeșteșugit, tainic ca tainele nopții, încît Alexandru și Elena, ascultîndu-l, credeau că sunt marturi la dragostile munților. Valuri, valuri răsunătoare se răspîndeau prin limpezimea aerului când puternice, înviforate ca mîinile Bistriței, când line și dezmiardătoare ca ciripitul paserilor, și apoi încet, încet se stingeau într-o jale dulce care părea că îneacă lumea în plîns. S-ar fi zis că însuși stelele în sclîpîitul lor lăcrămează auzind acest glas îndușat.

Alexandru și Elena, strînși unul lîngă altul, pluteau în lumi necunoscute ; duduca Balașa, deșteptată din somn, se întreba cu mirare, ce jale a cuprins pămîntul ; iar baciul cînta, cînta mereu să-și adoarmă oile și încet, încet oile adormiră, ș-atunci suspinul codrilor se alină, văile încetară de a plînge, cerbii și căprioarele se tupilara în culcușurile lor, știind ca a sosit ceasul somnului și o liniște adîncă căzu pe lumea împresurată de visurile nopții.

Dar n-a fost scris duducai Balașei sa-și petreacă noaptea în pace. înainte ceva de crăpatul zorilor, pe cînd somnul e mai dulce, mai odihnitor, se auzi deodată în jurul stînei un lătrat de cîni atît de zgomotos și înverșunat, încît s-ar fi zis că a dat turba într-înșii. Toți se treziră din somn, întrebîndu-se ce sa fie ?

în acelaș moment baciul, om necioplit, nebăgînd de samă că gingașa duduca e în așternut dezbrăcată, dădu busta înlăuntrul stînei, pași peste dînsa cum ar pași peste o cioata răsturnată ce-l stă curmeziș în cale, lua pușca dîn cui și ieși afară.

Furioasă ca o leoaică de nemaipomenita îndrăzneală a baciului care astă dată trecuse peste toate marginile răbdării ei, ea își puse grabnic un șal în spate, potrivi o bonetă pe cap și ieși în urma baciului hotărîtă să-i dea o strașnică ocară, cînd... O! Dumnezeule!... Ce să vadă ? Nu bine călcăse pragul și năprasnic se trezi bot la bot cu un urs ridicat în

două labe, c-un cap zburlit și mare cât o dimerlfe, avînd în brațe o oaie și în urmă întreaga potaie de cîni ce lătrau a peire-

Spăriat de neașteptata înfățișare a duducai, ursul care, se vede, nu mai întîlnise duduca până atunci, se opri o clipă în loc, se rînji la dînsa și o scuipea drept în față ; dar ea de spaimă simți că se ridică boneta în vârful capului și, amețită, pierdută, căzu jos fără simțire, în acelaș moment o detunătură de pușcă se auzi, apoi un mornăit înăbușit și ursul, îegănîndu-și capul în dreapta și în stînga, se culcă lîngă duduca, Era înfricoșată de văzut această păreche care zăcea la pămînt unul lîngă altul, de-o parte duduca dezbrăcată, despletita, alba de spaima și de scuipea; de altă parte ursul crunt, fioros, cu ochii aprinși ca doi tăciuni, cu gura căscată din care curgeau bale de sînge.

Nimene nu îndrăznea să se apropie de dînșii, numai baciul care dăduse lovitura de pușcă se apropia singur, plantă pană în plășile cuțitul în inima ursului, apoi luă pe nenorocita duduca în brațe, o duse lîngă un izvor și o stropi cu apă rece pe obraz pană se trezi. Sărmana, cînd deschise ochii și se văzu în brațele baciului, nu știa pe ce lume se găsește. Uitase acum toate grobieniile lui; nu mai vedea nici cămașa lui cea neagră, nu se mai vedea nici însași pe dînsa că era dezbrăcată : un fel de dulce simțire i se strecura prin inimă, simțirea întoarcerii la viață.

— N-aibi grijă, duduca, zise baciul ștergînd cu aspra-î mîna stropii de apă de pe obrazul ei. Ne-a venit un mușteriu la stîna, dar i-arh dat un os de ros care i s-a oprit în gît.

— Oare suntem scăpați ? întreba duduca încă tremurînd.

— Scăpați, buni teferi, mulțămîta Domnului! L-am trăsmit drept în numele tatălui, ca să-l învăț cum să se poarte altă data cu duduca. Știu că-ți vei aduce aminte de noaptea pe-trecută cu noi în stîna !...

— O! da! răspunse, oftînd, duduca; dar de n-ai fi fost d-ta...

Atunci ea se uita un moment în fața baciului, și, lucru ciudat, el astă dată sămăna a fi un om ca toți oamenii, ba chiar sămăna a fi mai mult decît alți oameni de cînd îi scăpase viața. Ochii lui de negri ce erau, luminau parcă împrejur și fața lui albă era așa de liniștită și snrîzătbară, încît

s-ar fi zis că primejdia prin care trecuse amîndoi fusese numai un vis. Baciul părea acum chiar om frumos, și duduca Balașa se mira cum'de s-a prefăcut ei așa de iute în ochii ei. Dar oare nu era aceasta o amăgire a minții sale, un farmec ce-i Stapînea vederile în farmecul răsăritului și a întîmplărilor trecute ? Se poate ; multe s-au văzut în această lume, vatră de înșelăciuni, în care dracul își joacă mendrele după plac. Dar duduca Balașa îi era așa de îndămîna astfel cum ședea în brațele baciului, lipită de pieptul lui, cu inima plină de simțirea nouă și ademenitoare a recunoștinței, încît nu-i venea să se mai trezească din această dulce amețală. Sărmana, ea nu vedea că primejdia era acum mai mare pentru dînsa decît chiar în labele ursului. O, dacă răposatul ei soț ar fi văzut-o, atunci ce presupusuri i-ar fi străpuns Inima !...

Fără voie, ea se lăsă dusă pe valuri de visuri dezmiertătoare, glasul buciului, care adinioare înecase lumea în suspinuri, se deștepta acum în inima ei dulce, fărmeacător ca glasul ispitei ; baciul ca prin minune se făcea tot mai alb, mai frumos, mal îmbătător la privire și... O ! Doamne ! Cine știe ce ar fi rămas din cei douăzeci și cinci' de ani de jălire a duducai Balașei, dacă Fuior, om necioplit și nepriceput, nu i-ar fi zis, poate fără scop de a o supăra, cîteva vorbe negîndite ce-i căzură ca un duș de apă race pe cap.

— Duduca !... să mergem ; boierii ne așteaptă.

Arsa, ea sări în picioare, și noroc de puțina lumină ce se revărsa din geana răsăritului, că nu i se văzură roșeața din față și tulburarea din ochi. Cine ar fi zis că ea, care venise în munți cu scop să privegheze asupra neispititelor tinerețe ale Elenei, va cade însași în cea mai primejdioasă ispită !

De atunci mulți ani trecură și duduca Balașa înălbi cu de ispravă la cap și pe fața ei se iviră brazdele bătrînețelor, în ciuda albului și a roșului cu care căuta să le acopere, însă de cîte ori istorisea despre năvălirea ursului la stîna din munte, din ghearele căruia a scăpat-o baciul cel cu cămașa neagră și cu fața albă, simțea încă în gingășia ei oarecare tainică tulburare, a cărei adevărată cauză, negreșit, nu putea să fie decît amintirea primejdiei prin care trecuse.

Era însă de luat aminte că cucernica duduca nu mai ofta așa de des după răposatul ei soț și nici vorbea rău ca mai nainte de necioplirii ciobani ce nu se știau purta cu duduca.

Venise primăvara și cu ea împreună venise șiruri de cucoare și roiuri de rîndunele. Tînăra Elena ședea acum la ferastră și sorbea cele întăi raze calde ale soarelui. Ochii ei albaștri rătăceau în depărtări, și, adîncită cum era în visuri nehotărîte, ea nu băga de samă că rîndunelele ce-și pregăteau cuibul sub streșina casei, mai, mai ca o atingeau cu vârful aripei în zborul lor nebunatic. O tainică tristeță îi îneca inima, și pe marginea genelor ei aurii se iviră două picături de lacrimi. Dar care sa fi fost cauza tristeței ce o învăluia > Erau oare numai visuri de ale tîneretei care vin și trec rapide cum trec nourii pe seninul ceriului, sau era o presimțire tainică despre o nenorocire viitoare ? Căci, străină și orfană în lume precum o lăsase Dumnezeu, ea nu avea alt tovarăș decît frumuseța care era cel mai primejdios scut pentru singurătatea ei.

Iată că fără veste ușa se deschise cu zgomot înapoia ei și un am nalt, învalit într-o manta lungă ce-i atingea călcâiele intră în odaie. Elena se^întoarse răpede, și ochii străinului se pironiră atunci asupra-i cu atîta îndrăzneală, încît biata copilă se crezu un moment în fața unui făcător de rele. Cîteva minute străinul stătu în tăcere ațintind-o întocmai ca șerpele ce voiește să farmece paserea în zbor, apoi îi zise cu ton măreț :

— Copilă, pleacă-te, tu ești înaintea lui Ștefan, domnul Moldovei și nepotul lui Ștefan cel Mare !

Elena, amețită de aceste cuvinte, se pleca pană la pămînt.

— Eleno ! Tu ești cea mai frumoasă copilă din tot cuprinsul domniei mele. De cînd ochii mei te-au zărit, inima

mea n-a încetat să te dorească. Am venit ca cer dragostea ta. Nu căuta tu, slabă mladiță, sa te împotrivești în zadar la furtuna dorului meu care rupe orice stavilă. lubește-mă, Eleno, și în schimbul dragostei tale, vel ave Moldova la picioare. Sărăcia care ți-a chinuit tinerețele va pieri ca visul cel rău ce tulbură odihna nopții, și în palaturi voi preface mica ia colibă și voi pune mantie de catifea pe umerii tai frumoși și pe degetele tale voi anina pietre scumpe. Nu te teme, adatase el, văzînd pe Elena îngălbenindu-se ; am venit asia dată cu scopul numai de a-ți mărturisi focul ce mă arde, și a îndupleca prin rugăminte inima ta neștiitoare de fericirile lumești. Răspunde, Eleno, domnului tău !

— Dacă ești domnul Moldovei și nepotul lui Ștefan cel Mare, răspunse Elena care în fața primejdiei simțea inima întărindu-i-se, de ce nu închini dragostea ta doamnei Moldovei, soției tale, căreia ai jurat credință la altar și care te poate asculta fără rușine și vinovăție. De ce tu, așa de mare, cauți să zdrobești o fiica orfană, lipsită de sprijin, pe care tu cel întăi ești dator să o ocrotești la umbra milei tale. întoarce-ți de la mme fața, o doamne, și mergi să încălzești inima soției tale, care te cheamă cu ochii în lacrămî ; iar pe mîne lasă-mă să trăiesc în liniște, precum are dreptul să trăiască orice suflare s-a născut sub adăpostul stăpînirii tale. Mantia de catifea ce-mi făgăduiești mî-ar arde umerii și în palaturile tale mi-aș găsi mormîntul.

— Tu vorbești așa de frumos, Eleno, că farmeci auzul meu, și văd cu fericire că inima ta e la înălțimea frumusețelor cu care te-a înzestrat natura. Afla, dar, că noi cei de sus știm prețui însușirile sufletești ale supușilor noștri ; de aceea cu cît văd în tine simțiri mai frumoase, cu atît mai mult te iubesc și cu atît mai mult se întărește în mîne voința de a cuceri inima ta. Nici o putere omeneasca nu mă va sili de-acum înainte să" te părăsesc. Ascultă-mă, Eleno, nu îneca fericirea ce ne zîmbește în niște cuvinte săci, menite de a face pe om să fugă de bine. între singurătatea ta de astăzi și fericirile ce te așteaptă mîne, nu mai sta la îndoială ; căci cîne altul e mai vrednic să te iubească decît domnul țării și cine a sădit această patimă nemărginită în pieptul meu, dacă nu Dumnezeu, în numele căruia te închinî tu, frumoasă copilă ? Apoî pute-va el să ne pedepsească pentru însăși fapta sa ?

— în zadar, doamne, cauți prin cuvinte meșteșugite să îndupleci inima mea ; tu ești atotputernic în adevăr, poți să-mi ridici viața, însă mai mult decât tine sunt eu însumi stăpînă pe viața mea. Află dar că dacă nestrămutată este voința ta de a mă urmări, nestrămutată este și voința mea de a mă ucide în momentul în care voi vede că nu pot scăpa din ghearele tale. Alege dar și tu între datoria de domn, chemat de a apăra vatra supușilor tăi, iar nu de a o pîngări, și între plăcerea de a strînge un hoit în brațe. Acesta este, doamne, cel din urmă cuvînt al meu.

În fața acestui răspuns rostit cu glas hotărît, tiranul păru un moment rușinat de uricioasa-i întreprindere, dar, luîndu-și iute de «ama, el întoarse vorba pe un ton jumătate glumeț, jumătate amenințător :

— Niciodată glas femeiesc, zise el, nu a impus lui Ștefăniță-vodă. Știu cît de bogate sunteți în lacrimi și de cîte ori pe zi sunteți în stare să muriți pentru lucruri de nimica ; noroc că Dumnezeu v-a dat neprețuitul har de a învia tot atît de des pentru nestingerea neamului omenesc. De aceea eu nu perd nădejdea că după ce te vei ucide de frica dragostei mele, vei învia mai drăgălașă decât înainte și vom rîde împreună cum, pentru cuvîntul *cinste*, născocit de proști, era să jertfești atîta frumuseță și atîta viitor. Te las să mai gîndești, Eleno. De astăzi în trei zile voi veni iarăș la tine spre a-ți cere răspunsul. Rămii sănătoasă și cugetă bine !

După ce rosti aceste cuvinte, el se plecă și ieși.

O! cine poate să descrie tristețea în care căzu Elena ! Față cu tiranul ea găsisese îndestul curaj spre a-l înfrunta ; cuvintele ei pline de energie, frumuseță, nevinovăția, slăbiciunea ei chiar erau atîtea arme ce o apărase pentru moment contra încercărilor lui, însă îndată ce rămase singură, puterile o părăsiră și un rîu de lacrimi îi înecă fața. Ideea singurătății, lipsa de orice sprijin omenesc, primejdia viitoare care o amenința acum de departe cu toate îndoielile și spaimile ei, mai înfricoșată decât chiar dacă ar fi fost prezentă, toate acestea chinuiau atît de amar tînarul ei suflet, încît ea se crezu pierdută fără scăpare.

Dumnezeu însă nu lasă pe om.

Un smoc de raze pornit dîn luminele asfințitului se strecură în odaia ei ca o solie cerească, poleindu-i sînul și cosițele cu vâpselele curcubeului și, deși prin acesta întru nimic nu î se

schimbase soarta, totuși ea simți o ușurare în inimă. Minteia î se limpezi, lacrimile i se uscară, și ea putu să-și măsoare nenorocirea și să cugete la chipul scăpării. Peste trei zile Ștefăniță-vodă avea să se înfățișeze înaintea ei spre a-i cere răspunsul, prin urmare cel mai bun mijloc de scăpare era de a fugi în vreun loc necunoscut, unde tiranul să nu-i dea de urmă. Cu această hotărîre, deci, ea se culcă și, mulțumită tinerețelor darnice cu care o înzestrase Dumnezeu, somnul o cuprinse în brațe și-i alină suferințele legănînd-o în visuri dezmierdătoare.

Ce să mai fi întîmplat cu dînsa nu se știe, dar cînd a doua zi se deșteptă, ea se văzu într-o trăsură alături de un om necunoscut. Trăsura mergea așa de răpede, că roatele sfîrșiau pe pămînt și colbul se ridica în nouri. I se părea că visează un al doilea vis.

Trei nopți nu dormise Ștefăniță-voda și un groaznic neastîmpăr îi frămînta creierii. El se primbla cu pași răpezi prin odaie, făcînd semne neînțelese din mîni întocmai ca un smințit, și ochii lui roși erau înconjurați de două cercuri vinete. Apoi deschise ușa și ordonă să-i vie Malaspina.

— Malaspina! zise Ștefăniță-vodă, după ce acesta i se înfățișă plecîndu-și fruntea pană la pămînt. Nimene în toată țara, dintre cîți se află în slujba mea, nu are leafă mai mare decât tine. O mie de țechini este aproape leafa unui domn.

— Așa este, măria-ta. Pentru aceea îți sunt dator cu munca, cu timpul și sîngele meu.

— Malaspina ! Ducele de Veneția, cînd te-a trimis mie, m-a încredințat că ești un om ascuțit la minte, cu cugetul mlădios, cu limba de miere, cu fața schimbătoare după împrejurări, un om care pricepe fără să întrebe, vede fără să se uite, care știe să întrebuințeze viclenia și otrava unde se cuvine, un om, în sfîrșit, cum îmi trebuie mie.

— Cearcă-mă, măria-ta, și, de nu voi răspunde la așteptare, capul să-mi steie unde-mî stau picioarele.

— Malaspina, ascultă-mă cu luare-aminte, căci voiesc ca fiecare vorbă a mea să se întipărească în creierii tăi precum se întipărește pecetea pe ceara fierbinte ; și, fie-mi vorba înțeleaptă sau nebună, voiesc să mî-o îndeplinești cu aceeași credință și iscusință.

'— Poruncește, măria-ta.

— Malaspina !... Am ucis pe Stroja, pe Vulpe, pe vistiericul Trotușan, pentru că i-am dovedit necredincioși mie ; am ucis pe hatmanul Arbore care m-a crescut pe brațe și a fost mîna dreaptă a bunicului meu, Ștefan cel Mare ; am ucis pe fiii săi, Toader și Nechita, pentru că toți mă vrăjmășeau și voiau să-mi surpe drepturile. I-am ucis, zic, și nu mă căiesc... Dar sunt eu mai sigur de tronul meu ? Nu !... S-ar zice că sîngele vărsat de mine rodește pămîntul, și pe fiecare zi îmi scoate noi dușmani. Iată trei zile de cînd avui un vis ciudat: văzui deasupra capului meu o mîna mare, atît de mare, încît parcă-mi acoperea ceriul ; ea avea numai patru degete și de degetu-i cel mic atîrna o undiță, iar pe vîrful undiței atîrna sceptrul meu. Neliniștit de această vedenie, chemai pe Arifta, vestita vrăjitoare, să ni talmăcească vîsul, și iată ce-mi spuse : „Teme-te, măria-ta, de toți cei ce te încunjoară, dar mai presus de toți teme-te de un pescar care locuiește într-un colț al țării neștiut de nimene și a cărui mîna dreaptă e fără un deget". Ai auzit Malaspina ?... Deși nu cred în visuri și în farmec! băbești, cu toate aceste voi să-mi lipsească chiar umbra îndoielii. Ia-ți pumnarul în sîn și otravă în buzunar și adă-mi pe acel dușman viu sau mort. Nu cruța aurul, căci vistieria țării îți va răspunde cheltuielile însutit.

Malaspina își îndoii șelele pana la pămînt și răspunse cu glas umilit:

— Am auzit porunca mării-tale din cuvînt în cuvînt și jur pe capul meu că de-acuma înaintea puține zile se va bucura de lumina soarelui acel pescar oricare și oriunde ar fi.

Domnul, mulțumit de răspunsul venețianului, își însenină privirea și se așază leneș pe un jilț. Dar, deodată, se lovi cu mîna peste frunte întocmai ca un om ce-și aduce aminte de ceva, și începu să rida cu hohot. Malaspina se uită țintă în ochii lui, neștiind care să fie cauza acestei porniri de veselie.

— Mi-am adus aminte, adause Ștefăniță-vodă, de copila cea nebună care m-a făcut ieri să pierd o zi întreagă, cu glume... Ce-ai făcut cu dînsa ?

— Am îndeplinit porunca măriel-tale. Ea se află acum pe drumul Galațiului întovărășită de o slugă a mea credincioasă și mîne va fi în cetățuia din codrii Tigheciului sub paza cuvenită.

— Vei fi luat măsuri să nu se facă vorbă.

— Malaspina face totdeauna lucrurile cum trebuie. M-am furișat în casa ei noaptea pe cînd dormea, căci cheile mele descuie orice broască, și, de frica să nu se trezească, i-am pus U nas niște mirodenii aduse din Veneția prin mijlocul cărora i-am îngreuiat somnul, și astfel am așezat-o în trăsura fără: sa simtă nimic.

Ștefăniță-voda plecă din cap spre semn de încuviințare, iar Malaspina își îndoii iarăși șelele și ieși.

///

Pe malul Brateșului, într-o coliba mică acoperită cu frunzări, creștea tînărul Petru Rareș, umbrit și încălzit de dragostea maica-sa, și întocmai ca o mlădiță de stejar răsădită în pămînt prielnic, se făcea văzînd cu ochii tot mai frumos și maî voinic. Era acum de douăzeci de ani. Flăcăii de prim-prejur îl puneau totdeauna în fruntea lor și la joc și la treabă, căci dintre toți el era cel mai vînjos. Ia trup și mal ghibaci la minte. Pletele lui negre îi cădeau pe umeri întocmai ca o coamă de leu, și în ochii ful focoși ar fi putut citi cineva dragostea primejdiilor și dorul de a le învinge. Mai-că-sa, Domnina, îl învățase carte, căci ea, deși se îndeletnicea acum cu păscuitul, dar în tinerețele ei fusese avută și trăise în lumea cea de soi. Cerinat, un om cărunt la cap și înăsprit de muncă, argătea de ani îndelungați la Domnina, și de mult ce se deprinsese cu Petru, crescîndu-l de mic pe brațe, îl iubea ca ochii din cap. De cîte ori Petru se ducea la vînat sau la pescuit, Cerinat trebuia să-l întovărășească. El îl priveghea, îl ajuta, îl apăra de toate primejdiile în care furtunaticele lui tinerețe îl aruncau cu nesocotință și nu o dată la-

scos din fundul Brateșului cu sufletul la gură ; nu o dată l-a scăpat abia nesfîșiat din gura fiarălor sălbatice, așa că într-o zi chiar îndrăznețul copilandru pierdu un deget de la mîna dreapta rupt de colții unui lup ! în zadar maica-sa căuta să stîmpere pornirile lui învăpăiate. El nu trăia cu plăcere decît în primejdii și nu visa decît lupte și biruințe.

— Mamă, îi zise el într-una din zile, spune-mi de ce mi se bate inima așa de tare în piept ?... De ce ochii mei nu găsesc destul loc de privit împrejur ?... Vezi tu vulturul cel de sus care zboară colo pintre nouri ? în locul lui, mamă, aș vrea să fiu ; să zbor și eu după placul meu. El stăpînește lumea cu aripile ; iar eu ce sunt aici ?... Numai dor fără putere!

— O, drag copilaș ! răspuse Domnina, cruța-ți tinerețele. Tu nu știi ce-i scris în cartea vieții. Poate ca Dumnezeu a pus degetul pe fruntea ta, și dacă sînge de viteaz va fi să curgă în vinele tale, nu-l cheltui de pe acum. Va veni vremea cînd îți vei da zbor inimii și vei fi vultur între oameni.

— Mamă, tu-mî ascunzi o taină, adause Petru, uitîndu-se țintă în ochii ei.

— Taina ta o știe Dumnezeu ; eu sunt prea nemernică sa pot ceti în viitor.

Petru rămase pe gînduri. Vorbele maică-sa, deși ținteau a pune frîu îndemnurilor inimii lui, totuș aveau farmecul unei prorocii. El își simțea prea multă agerime în cap și prea multă tărie în suflet, pentru a nu se crede chemat la lucruri mai presus de meseria lui de păscar; dacă însă realitatea se împotriva dorințelor lui cu tăria unei piedici neînvînșe, el își zidea în închipuire o altă lume mai frumoasă decît cea aieva, în care-și lua locul de domn și stăpîn. Astfel Brateșul se prefăcea în visurile lui într-o mare nesfîrșită cu corăbii și ostroave ; codrii Tigheciului și șesurile Dunării i se înfățișau ca niște nemărginite împărății dușmane ce trebuiau cucerite și atunci el năvălea cu oști închipuite asupra lor și, în bătăliile grozave ce se încingeau, Petru ieșea întotdeauna învingător. Cine nu-și face o lume a lui la vîrsta tinereței ?

Astfel trăia Petru frămîntat de doruri ascunse, cînd într-o zî, luîndu-și merinde pentru mai mult timp, se sui în luntre, trecu lacul de-a curmezișul și se afundă în codrii

Tigheciului. Trei zile el vîna la căprioare și mistreți, căci săgeata lui se deprinsese a nu mai merge în deșert, și iată că, oprindu-se la un parau spre a-și potoli setea, văzu o năframă albă ce se cobora încet pe unda argintie. El prinse năframa văzu într-un colț scris cu litere roșie cuvîntul: *Ajutor* !... Creierii lui se aprinseră îndată la închipuirea că o ființă nenorocită zace negreșit în lanțuri ; el își încorda arcul, își puse barda la brîu, torba cu săgețile în spate, și plecă în susul părăului. El merse cîteva ceasuri singur făcîndu-și felurite planuri care de care mai războinice, cînd ajunse la locul unde părăul se despărțea în două. Pe unde a venit năframa, pe brațul din dreapta sau cel din stînga ? Aici era întrebarea. Pe cînd însă Petru sta în nedumerire, tată că zări un om calare, bine îmbrăcat și bine armat, care înainta spre dînsul zicîndu-i :

— Bun ajuns, vînătorule ! Ce umbli pe moșiile domnești ca prin satul lui Cremene, ucigînd vînatul mării-sale ?

— Bine-ai venit, călătorule ! Ia vînez și eu ici-colea cîte o fiară stricătoare care n-are ce fi buna mării-sale. Dar pe tine cine te-a pus pristav peste păduri ?

— Eu sunt stolnicul Udrea, om de la curtea domnească, și am dreptul, de voî, să-ți dau și cîteva la spate pentru îndrăzneala ta de a călca fără voie moșiile domnești.

— Cearcă stolnice, zise Petru, a cărui ochi se aprinseră de mîine.

— Iaca! iaca ! Da aceasta ce-o mai fi ? adause străinul uitîndu-se la năframa pe care Petru o ținea în mîină. Pentru un păcătos ca tine o năframă așa de subțire în mijlocul codrului riu-i lucru curat; negreșit ai furat-o de undeva ?

— Ascultă, stolnice ! Dacă ți-e milă de oasele tale, conținește cu astfel de vorbe, căci eu nu sunt ca de alde tine lingău de curte, să trăiesc din fărâmurile ce mi se arunca ca la cîni, și sa mă îmbogățesc din banul furat de la stăpîn ; eu trăiesc din munca mînilor mele, stolnice, și mîinile care muncesc se învîrtoasă, și val de tine cînd vor începe să treiere pe spinarea ta !

— Tot mai dămol, copile, ca nu suntem nici noi așa de spărioși. Ia mai bine să facem pace împreună și să sărutăm de bună întîlnire draguleana astă de plosca, doar ne-om mai încălzi la inima și ne-om mai îndulci vorbele.

Udrea trase un gît din plosca cu vin, apoi o întinse lui Petru.

— Dă-ți mînia după spate,
Si ț-o bem pe jumătate

Așa-i că-i bun ? E adevărat de Odobești; de vechi ce-i, sede numai în cămeșa lui. Acum că ne-am împrietenit, spune-rai și mie, copilandre, despre întîmplarea cu năframa, nu de alia, dar ca sa nu intri în vreun prepus ; ș-apoi, da, pot să-ți fiu și eu de ajutor la vreun capăt de pod. Nu sunt așa de rău cum mi-i vorba, și știu și eu să îndatoresc un prieten la nevoie.

Petru, după o dușcă de vin, se simți mai în chef, și tînăr, încrezător cum era, îi arată năframa și-i spuse prin ce chip o căpătase.

— Hm Este ceva la mijloc, zise Udrea, facînd o strîmbatură în chip de zîmbet. Negreșit este ceva...

— Așa gîndesc și eu, stolnice, trebuie sa fie vreun suflet de om chinuit care cere ajutor. Cine știe poate e vreo femeie tînără și frumoasă, care...

— Da ! da ! Care nu vra să înțeleagă de cuvînt cinstit. Și ce gînd ai să faci ?

— Vreau să mă duc să o scap.

— Cum numai tu singur, singurel ? Ai înnebunit ?

— Eu și cu Dumnezeu.

<— Și cu mine, adause Udrea, dacă-ți va fi voia. Vom fi trei cu Dumnezeu. Ș-apoi, da ! și eu nu sunt așa stingher pe lume, căci, vorba ceea, fiecare pai are umbra sa. Pe lingă mine tot mai sunt cîteva suflete care se hrănesc și pot să puie umărul la nevoie. Ce-ai zice, daca am fi patru, cinci, care ne-am duce să scăpăm păsăruica din cușcă ? Unde-s cinci nu-i unul, și acolo nu cred să fie sat fără cîni.

— Primesc, zise Petru, a cărui inimă se umplu da bucurie.

Atunci Udrea șuieră între degete și deodată trei ungureni îmbotforați, cu bondițele aninate pe umere, cu căciuilile pe ureche și cu mustețele lungi și răsucite, ieșiră ca din pămînt, salutîndu-l militărește. Fiecare a^ea cîte o sineața pe umăr. Udrea le făcu un semn nevăzut • și într-o clipă cu toți se aruncară asupra lui Petru și-l trintiră la pămînt.

— A ! Mișei ! Hoți fărădelege ! striga Petru, vîrcolindu-se din răsputeri. Dar ce putea el să facă singur contra patru, mai ales cînd îl apucase pe furiș ?

^ — Așa-i că unde-s patru nu-i unul ? zise Udrea cu glas luător de rîs. Vei ține minte, altă dată, copilandre, **cum** se fură fetele din curțile domnești.

Ei îl legară cot la cot, apoi îl așezară de-a spinarea pe șaua calului **pe** care venise Udrea, îl cetluiră din nou așa de cumplit, încît abia se mai răsufli, și cîteșpatru plecară unul după altul pe cărarea strîmtă, mergînd doi înaintea lui Petru și doi în urma. Dar n-apucase a face drum lung prin desimea codrului, că ungureanul cel din urmă se împiedică de-o cioată și căzu la pămînt ; și — lucru ciudat — nu se mai sculă. Ceilalți fără sa bage de samă mergeau tot înainte, cînd cel de-al doilea se lovi fără veste cu capul de-o creangă și căzu iarăș lat ca o broască.

Atunci Udrea se întoarse, strigă la dînșii cu asprime să contenească de a se mai hîrjoni prin iarba ; însă... nici unul nu-i răspunse. Udrea se opri un moment să vadă ce este, cînd iată că și cel de al treile ungar bătu o metana la pămînt rămînd țapăn ca tovarășii săi. Udrea îi căuta cu mirare, și ce să vadă ?... lucru groaznic și neașteptat... cîteșitrei, fără să se știe **cum** și de unde, fusese hultuîți cîte de-o săgeată între umeri și pironiți la pămînt.

Atunci se auzi la spatele lor un glas **care** striga :

— Stați ! stați ! dragii mei, că sunt și eu pe aici.

Era argatul Cerinat, care, luîndu-se pe urma lui Petru, venea acum în fuga mare în ajutorul lui.

— Ha ! **zise** el lui Udrea, acuma suntem tocmai pe tocmai. Pe tine am sa te cinstesc cu o bîță, fiindcă ești mai de soi.

Și pana a nu ave vreme buimăcitul Udrea să-și vie în rimțire, îl și ciocni în cap încît îi despică tidva drept în d^ua.

— La un car de oale e destul o măciucă, adause Cerinat, a^uneînd bîta și prinzînd să desfacă legăturile lui Petru. Uf ! mi-a venit sufletul la gură, urmă el tăind nodurile. M-ai făcut să alerg ca un ogar acum la batrineța, dar am venit vi eu la vreme cînd, vorba ceea, îți era lumea mai dragă. Spusu-ți-am eu că ulcica nu merge de multe ori la apă !

Dă! Așa-s tineretele sumețe, bată-le să le bată... Dar și un pic de minte n-ar strica.

Petru, după ce se văzu dezlegat, mulțămî lui Dumnezeu că a scăpat teafăr, sărută din inimă pe Cerinat și privi cu înfiorare la cele patru trupuri care zăceau împrejur.

— Acuma, zise Cerinat, cred c-ar fi mai nimerit să nu-l lăsăm pradă corbilor, ca să nu se facă vorba în lume. Fii tu cioclu și eu le voi fi popa, adică după sfînt și tămîie, și sa ne apucăm de treaba.

Petru începu să sape groapa și în acelaș timp povesti lui Cerinat întîmplarea cu Udrea, spunîndu-i totodată că este hotărît cu neștrămutare a merge în ajutorul ființei care a trimis năframa pe părau.

— Va să zică cauți încă o dată să pui cap sănătos sub *Evangelie*. Bine... fie și așa... dar atunci să chibzuim lucrurile mai cu meșteșug, ca să nu cădem, vorba ceea, ca cioara-n laț.

Cerinat prinse să caute pe Udrea prin buzunare și scoase o hîrtie ce purta o pecete de ceara roșie.

— Tu care știi ceti, zise el, ia spune-mi ce-i scris în tăr-fălogul ista ?

Petru ceti:

„Știut să fie de toate slugile mele de la cetățuia din codrii Tigheciului că am însărcinat pe credincioasa mea slugă, stolnicul Udrea, să privegheze asupra copilei Elena ce se află sub pază în zisa cetățuie. Poruncesc dar ca să fie cuvîntul lui ascultat de toți fara osebire și grabnic pus în lucrare întocmai ca porunca mea domnească.

Ș t e f a n "

— Al dracului lucru îmi mai tună prin cap, zise Cerinat.

— Ce ? răspuse Petru.

— Știi una, dacă tn-aș face eu Udrea, îmbrăcîndu-mă cu hainele lui, și tu un ungurean de cei cu musteața răsucită, așa-i că mai ușor am pătrunde în cușca unde zace hulu-bița ? -

— Așa este, dar crezi tu că oamenii de la curte n-or fi cunoscînd pe adevăratul Udrea și n-or vede deosebirea ce este între tine și el.

— Bine vorbești, dar am eu ac de cojoc și pentru aceasta, în curînd o să întunece ; lună nu-i defel, și prin întuneric știi, vorba ceea, nici un nas nu-i fără haz. Așadar, să ne pregătim, și ce-a mai fi să fie, rămîne în voia lui Dumnezeu.

în curînd Cerinat se îmbrăca cu hainele lui Udrea, și Petru cu ale unui ungur.

— O, ce bine-ți șede, zise Cerinat, uitîndu-se cu dragoste la Petru, parcă ești un Făt-Frumos croit pe voinicie. Bine că nu suntem pe Brateș să te vezi în oglinda apei, că te-ai fuduli. De-acuma îa treabă, copile, și să nu uităm că pană acasă eu sunt Udrea cel cu cartea domnească, iar tu un lefegiu ungurean.

— Ascult, răspuse Petru surîzînd și salutînd militarește.

După ce morții fură îngropați și toate urmele șterse, ei meșeră pe brațul drept al parăului, pe unde plecase și Udrea, luînd calul acestuia cu dinții, și, pe cînd întunecase bine, ajunseră dinaintea porții cetățuiei.

Cetățuia era mistuită în adîncul codrului, încunjurata de ziduri groase, întărită cu turnuri înalte, ce se pierdeau în întuneric, și apărata cu șanțuri și metereze pentru arcași și pușcași.

— Cine vine ? strigă străjerul de la poartă.

— Eu, răspuse Cerinat, stolnicul Uarea ; ce mai veste ?

•— Bună pace.

Atunci Cerinat, întorcîndu-se cătră Petru, care sta drept ca o luminare dinaintea lui, îi zise :

— Ianuș! ține această carte domnească, intra în cetate și ad-o întocmai la îndeplinire. Știi porunca măriei-sale ; n-avem vreme de pierdut. Eu stau aici la poartă și te aștept.

— Ascult, răspuse Petru salutînd militarește, și cu pași hotărîți intră în cetate.

— Cine vine ? strigă un al doilea străjer din lăuntru.

— Eu, sluga lui Udrea.

— Nu te apropia ; nu te cunosc ; să vie ceașul.

Se făcu larmă ; se aprinse masalăle și ceașul veni cu grăbire să vadă ce este.

— Cine ești și ce voiești la vremea asta ? întrebă cu asprime ceașul pe Petru.

— Sunt sluga stolnicului Udrea ; și am venit din parte-i cu poruncă domnească.

— Nu te cunosc ; n-ai voie sa intri.

— Că nu ma cunoști, asta nu-i de mirare, răspuse Petra c-un accent unguresc bine prefăcut ; multe or fi în lume pe care d-ta nu le cunoști. De aceea și mărla-sa domnul și stolnicul Udrea nu mai au încredere în voi. V-au dat sa păziți aici în taină o biată fată nemernică, și iată că toată țara, de la Suceava și **pană** la Galați, a aflat despre aceasta ; așa de bine vă știți face datoria. Noaptea beți vinul domnesc din pivniță și ziua dormiți la metereze cu puștile lângă voi, încît fiecare poate să intre aici ca într-o casă pustie.

— Ce vorbești, nerodule ?... strigă ceaușul mînios. Ia umflați-mi-l, băieți, să-î însemnăm pe spinare cîteva slove cu nuiele, să vadă el cum știm noi să ne facem datoria. Și, fiindcă a intrat aici fără nici un rost, apoi de fiecare nuie să-l întrebați cum și cu ce scop a venit.

În lături, mișei! răspuse Petru în vinele căruia sîngele începu acum să fiarbă. Voi nu știți păzi o muiere care va este dată în grijă de însuși maria-sa, și pe mine vă ispitii voi să puneți mîna. Cui nu-i e milă de scăfîrlia sa să se apropie de mîne î... Iar cu d-la, jupîne ceaușe, mai am încă două vorbe de vorbit. D-ta, care nu mă cunoști, ia spune-mi ma rog, cunoști această năframă ? adause Petru scoțînd-o din buzunar. Spune-mi, jupîne ceaușe, slugă credincioasă a măriei-sale, spune-mi cum se face că peste aceste ziduri nalte pe deasupra cărora numai paserile pot zbura, a putut să se arunce această năframă pe care am gasit-o în mîna a niște pascari ? Cine-i acel pui de năpîrcă care primește simbrie de la măria-sa, pentru ca să-l vînză pe ascuns ?

Ceaușul cercetă-năframa și se îngălbeni. Toți ceilalți străjri rămaseră muți împrejur.

— Nu-I lucru curat, jupîne ceaușe !... Dar n-am mîntuit încă răfuiala cu cinstita fața d-tale. De nu-ți va fi cu bănuiala, te rog să-mi mai spui dacă cunoști această hîrtioară ? zise el, arătînd cartea domnească găsită în buzunarul lui Udrea.

Ceaușul o privi la lumîna masalalelor și se pleca pană la pămînt. El recunoscuse cartea domnească pe care o văzuse în mîna lui Udrea de mai multe ori.

— Ha ! cred și eu că-ți vel pleca acum capul **pană** la vîrfurile ciubotei, adause Petru cu glas luător în rîs. De aceea dîn porunca domnească și a stolnicului Udrea care așteaptă la

poarta cetății, vei binevoi, jupîne ceaușe, să-mi încredințezi în minutul acesta copila ce este aici închisă. Cetatea are să fie chiar în astă noapte încunjurată și bătută de gloatele lui Arbore, în scop de a o scăpa pe dînsa. De aceea fiecare să lase la locul său deștept și gata la luptă. Măria-sa nu voiește să lase copila aici în timpul bătăliei și stolnicul Udrea are poruncă să o ducă într-un loc ascuns unde nimene să nu-i știe de știre. îndrăznește acuma, jupîne ceaușe, să nu ascuți de porunca domnească, dacă ai poftă să-ți vezi tidva la călcăie.

Un vîrtej cuprinse mințile tuturor. Vorbele hotărîte a lui Petru, năframa, cartea domnească, vestea luptei ce-i amenința chiar în acea noapte, prezența lui Udrea la poarta cetății, despre care îi încredințase însuși plăieșul de la poartă cum că l-a recunoscut după haine și cal, — toate aceste ștersese din inimele lor orice îndoială. Alarma fu dată în cetate. Toți alergau cu șuşanelile pe la metereze, clopotul cel mare suna, cînd iată că Elena, înspaîmintată de zgomotul neobișnuit ce auzi, se înfățișă tremurînd dinaintea lui Petru sprijinită pe brațul ceaușului. Era palidă, sărmana, de grijile inimii, de nopțile nedormite, de frica primejdiilor ce o amenințau, și pe fruntea ei păreau că strălucesc razele de martir. Fără voie, Petru își descoperi capul dinaintea frumuseților ei. Apoi, strîngînd-o încet de mîna, îi zise :

— Porunca măriei-sale este să mergi cu mîne și stolnicul Udrea unde te vom duce.

Elena îl privi un moment și un fulger de bucurie i se strecură prin ochi. Ajunși la poartă. Petru și Cerinat o puseră pe cal și cîteșitrei plecară prin întunecimea nopții pe cărări necunoscute.

IV

De cinci zile ședea Domnina și suspina, și întreba apele Brateșului, și privea în zările depărtate așteptîndu-și fiul care nu mai venea ; iar pieptul ei se ridica ca valurile apei de furtuna ce-i tulbura sufletul. Dar iată că a șasea zi înspresă sară, pe cînd Brateșul ardea de focurile asfințitului, se

zări în depărtare o luntre mică care, când se pierdea, când iar apărea în crețul undelor, înaintînd spornic spre mal și lăsînd în urmă-i două lungi cărări de rubine. Domnina o privea cu ațintire ; ar fi voit să soarbă spațiul, să pătrundă cu sufletul pană la dînsa, căci inima de mamă recunoscuse pe fiul multașteptat, iar Petru, care plutea în luntre, își simțea inima împărțită în două: ar fi voit să ajungă și să nu ajungă. De când venea cu Elena, ori vederile lui se schimbăse, ori într-adevăr lumea se îmbrăcase în alte haine, dar niciodată el nu se simțea așa de dulce legănat pe sînul Brateșului, niciodată apele lui nu-i păruse mai limpezi și mai drăgălașe, niciodată asfințitul nu fusese împodobit cu vapsele mai strălucitoare ca atunci. Elena ședea tăcută și privea pe luciul lacului, iar Cerinat vîslea mereu în puterea brațelor, și, uitîndu-se când la unul când la altul, zicea în gândul său :

— Știu că de-acuma cerbii și mistreții or să aibă repaus.

Ajunși la mal, Domnina îi primi cu lacrimi pe obraz și, când află despre întîmplările Elenei și o văzu atît de nerocită și atît de frumoasă, îi făgădui adăpost și apărare ca pentru însuși copilul ei. O nouă colibă fu făcută de Cerinat și Petru alătura cu a Domninei, lucrată însă mai cu îngrijire, și acolo Elena începu să petreacă zile senine. Obrajii ei prinseră la rumeneală, ochii ei se învîșară scaldîndu-se în fiecare zi în aer și lumină, și, înconjurată cum era de inimi prietenești, ea se simțea deplin fericită. Iar Petru, pe zi ce mergea, se făcea tot mai sfiicios și mai tăcut; abia de îndrăzne să-i spună un cuvînt. El o iubea în taină și-și făcea însuși spaimă de dragostea sa ; căci cum ar fi putut el spera ceva de la dînsa ? el, pe treapta cea mai de jos a lumii, un biet fiu de păscar ; ea, fiică din lumea mare, răpită dintr-o cetate domneasca, și așa de frumoasă, încît Moldova îi fusese închinată la picioare. Și cu toate aceste, fără nici o speranță. Petru o iubea tot mai cu foc, căci mărimea piedicilor aprind mai mult mințile și sporesc dorul inimii. El acum nu se mai depărta de casă ; arcul lui ședea colbăit în cui, și căprioarele fără grijă de moarte veneau pană aproape de colibele lor. Numai la pescuit cu undița mergea din când în când, întovărășit/de maică-sa și de Elena ; dar și atunci el nu prindea nimic, căci ochii lui priveau mai cu drag în ochii Elenei decît în apele Brateșului. Treceau zilele una cîte una și Petru se deprinsese a nu mai rîde și a nu mai dormi. în zadar

Cerinat îi spunea feliurite glume și-l îndemna la feliurite trebi, că doar va uita răul ce-l rodea ; el fugea de Cerinat, fugea chiar de maică-sa, căci i se părea că arîndoi se uită cu ochi răuvoitori în inima lui. Iar când Elena îi spunea cîteodată vreun cuvînt bun, poate fără scop de a-l îmbărbăta, atunci speranța înăbușea cu puterea unui șuvoi în sufletul lui, și de^ bucurie s-ar fi crezut în stare să răstoarne munți pentru dînsa. Dacă Elena înțelegea ceva despre dragostea iui Petru, aceasta era taina ei ; însă Cerinat care era om priceput, credea că vede în ochii ei o tainică mulțumire când întâlnea pe Petru, deși oarecum ea părea că fuge de dînsul.

într-una din zile sosi la coliba Domninei un băirîn călugăr care călătorea pe jos în papuci de lemn, cu o desagă pe umeri. Barba sa surie și tufoasă îi acoperea jumătate de obraz ; într-o mină el ținea toiagul de călător și în cealaltă o păreche de metane.

— Binecuvîntat fie numele Domnului ! zise el, apropiindu-se de Domnina care ședea în ușa colibei. Cred că nu vei respinge de la pragul tău pe un biet închinător care vine pe jos de la hotarul țării și merge la Ierusalim.

— Niciodată om bun n-a fost respins de la casa noastră, părinte, răspunse Domnina.

— Nu cer adăpost decît pentru o noapte, ca să-mi odihnesc slăbănogitele picioare, și mîne îmi voi urma calea spre sfîntul mormînt.

Domnina îi dădu o laviță la ușa colibei pe care călugărul se așeză gemînd de osteneală, îi lua desaga de pe umeri și o puse jos lîngă el, apoi se duse înlauntrul colibei spre a-i aduce ceva de mîncare. în acelaș timp călugărul se uita împrejur cu o nespasă luare-amînte.

„De n-a fi nici aici, își zise el în sine, atunci visul n-a fost decît un vis.”

Domnina îi aduse o legătură plină cu merinde și i-o puse dinainte.

— Dumnezeu să-ți răsplătească după inimă, zise călugărul mîncînd cu poftă. Casa primitoare e ca altarul lui Dumnezeu de la care tot creștinul se întoarce cu inima plină. O, cît de puțînă evlavie este în lume, și cîți oameni fără frica lui Dumnezeu ! Iar ție, femeie binecuvîntata, drept mulțumită de buna găzduire, precum și copiilor tăi, de vei fi avînd, vă

voi aduce la^întoarcere lemn sfînt de la crucea Mîntuitorului care e spre tîmăduirea tuturor boalelor.

— Mulțămesc, cinstite părinte, iată și copiii mei, adause Domnina văzînd pe Petru și Elena întorcîndu-se cu undițele de la pîscuit.

Elena^ care zărise un om străin, se feri de-a se întîlni cu el și intră în coliba ei. Iar Petru se apropie de călugăr și-i săruta mîna. Acesta tresări văzînd mîna dreaptă a lui Petru fără un deget.

— O! bîneconvîntată mamă! adause călugărul cu glas dulce pătrunzător, un copil așa de frumos esre un dar de la Dumnezeu spre mîngăierea casei părintești. Și cu ce-ți îndeletnicești tinerețele, copile? întrebă călugărul, apucîndu-l de mîna dreaptă în chip de dezmiardare.

— Cu pîscuîtul, răspuse Petru.

— Puțin, puțin lucru pentru un tînar cu chip așa de isteț. De ce n-ai învățat carte să poți ajunge și tu ceva în țara noastră care are nevoie de brațe verzi ca a tale?

— Știu carte, părinte.

— Minunat! minunat! Știi carte, va să zică te poți îndulci de știința și cugetarea celor mai vrednici decît noi. Primește atunci în dar de la mine o cărticică mică pe care te sfătuiesc să o citești cu sîrguință, căci ea va adăugi ispita bătrînească pe lîngă agerimea tinerețelor tale și te va face om întreg. '

Atunci călugărul scoase din desagi o carte veche cu file groase și unse și o dădu în mîna lui Petru. Dar n-apucase acesta să o deschidă, că ochii lui se ațintiră pe Brateș văzînd o luntre mare cu vîntrele și steaguri care se apropia rîpede de mal. În luntre erau oameni mulți care vîsleau cu hîrnicie, pîrînd a fi foarte grăbiți. Îndată ce atinseră pămîntul, ei veniră cu grăbire spre coliba Domninei întrebînd dacă ca locuiește acolo.

— Aici, răspuse ea însuși.

Atunci unul dintre dînșii scoase dîn sîn un plic pecetluit cu pecete domnească și deosebit o carte deschisă pe care o ceti în gura mare :

„Eu Teoctist, mitropolitul Moldovei și Sucevei, vestim tuturor locuitorilor din țară : boieri, oșteni, breslași și plugari, precum știut să fie că am fost față ca părinte duhov-

nicesc, cînd fericitul întru pomenire Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, și-a dat sufletul. Înaintea morții sale, marele domn mi-a spus că are un fiu din sîngele lui făcut cu Domnina Rareșa, dîndu-mi și alăturatul plic spre a i-l încredința. Mi-a poruncit însă cu limbă de moarte să nu dau plicul și sa nu descopăr această mare taină decît atunci cînd eu, Teoctist, mitropolitul Moldovei și Sucevei, voi socoti după dreapta mea judecată că țara e în primejdie. Apoi văzînd nelegiuirile și desfrînările lui Ștefănița-vodă care a surgunlt, tăiat și otrăyir toți fruntașii țării spre îndestularea răutății și a deșertăciunilor lui, mărturisim în dreaptă cunoștință și cuget curat că țara e în primejdie și că nu are altă scăpare decît dea pune în scaunul ei pe Petru Rareș, fiul drept născut din sîngele lui Ștefan-cel-Mare. Sfătuim, deci, duhovnicește pe toți locuitorii țării : boieri, oșteni, breslași și plugari să-i deie ajutor întru toate cu sfat, bani și arme pentru a-l pune în scaun și a îndeplini voința rostită cu limbă de moarte de fericitul întru pomenire domnul Moldovei, Ștefan cel Mare."

În auzul acestei cetiri Petru Rareș fu cuprins de o simțire nouă și puternică care-i îngrămădi tot sîngele la inimă. Domnina abia se ținea pe picioare de uimire, iar străinul călugăr se închină adînc dinaintea lui Petru zlcîndu-i cu glas umilit: ca bine l-a cunoscut el că nu era merit să rămîie pescar și că, de voiește să fie domn bun și bineconvîntat de toțM sa icie în toate zilele povețe din cartea ce i-a dat-o, care este o comoară de înțelepciune.

În acelaș moment, Elena, auzind un zgomot neînțeleș în jurul colibei sale ieși și, cînd văzu călugărul îngenuncheat dinaintea lui Petru, scoase un țipăt desperat, se rîpezi la Petru, îi smunei cartea dîn mîni spunîndu-i că acest călugăr e un răufăcător ce voiește să-i rîpească zilele, și că-și amintește a-l fi văzut în alte haine în cetatea de la Tigheci. Iute ca fulgerul, Petru îl înșfăca în brațele sale vîrtoase și-l răsturnă, la pămînt ; dar care fu mirarea lui cînd, în vîlmășagul luptei, văzu deodată barba călugărului căzînd într-o parte, pîru-i alb în altă parte, și în loc rămînînd un om tînar, smolît, vînjos, care se zbuciuma cu vrăjmășie spre a scăpa din mînile lui Petru.

— Malaspina !... Malaspina !... strigară solii mitropolitului Teoctist... Otrăvitorul de meserie... Sfătuitorul de rău a lut

Ștefăniță-vodă!... La moarte!... La moarte!... și cu toții tăbăriră asupra lui și-l legară cumplit de un stîlp, așteptînd xiumai un semn de la Petru Rareș pentru a-i răpune zilele ; iar cartea fu aruncată în foc dovedindu-se a fi otrăvită.

— Un asemenea hoț, zise Petru Rareș, trebuie să moară cu cinstea cuvenită spre pilda și a altora ; de aceea îl vom duce la Suceava, îl vom judeca după legile țării și-l vom spânzura în văzul tuturor. Pană atunci însă va sta sub pază.

Vestea despre ivirea unui fiu a lui Ștefan cel Mare cu drept de moștenire la scaunul domniei se răspîndi iute în toate unghiurile țării, setoasă de a scăpa de sub jugul lui Ștefăniță-vodă. Trîmbițele de revoltă sunau pretutindena. Gloate nenumărate alergau cu grăbire spre Brateș și se puneau sub steagul lui Petru, iar acesta făcea toate pregătirile pentru lupta viltare cu o agerime de minte care punea pe toți în mirare. Cînd se simți în stare de a da piept cu Ștefăniță-vodă, el porunci oștirii să plece spre cetățuia Tigheciului, iar el, în scop de a scurta drumul, se hotărî să se urce dimpreună cu Elena, Cerinat și maică-sa într-o luntre spre a tăia Jacul în curmeziș. Două luntre, una mai mare și alta mai mică erau aninate de mal. Malaspina, care nu părăsise scopurile sale de ucidere, fiind rinduît a se sui în luntrea cea mare și crezînd că Petru Rareș va veni cu el împreună spre a-l priveghea mai de-aproape, aruncă pe furiș un praf la picioarele sale și se ghemui tăcut într-un colț. Elena însă nu voi cu nici un preț sa fie în aceeași luntre cu Malaspina ; ea înduplecă pe Rareș și pe ceilalți de a se urca în luntrea cea mică lăsînd pe italian în cea mare sub paza a doi plăieși.

Era pe la revărsatul zorilor ; ziua se vestea frumoasă și senină, și Brateșul era așa de liniștit încît luntrile păreau că lunecă între două ceriuri. Pe mal se vedeau șirurile armatei înaintînd cu pas grabnic în sunetul tobelor și a trîmbițelor ; iar Petru se simțea uimit **pana** la lacrimi. Căta schimbare în soarta lui numai în cîteva zile ! Dmtr-un biet -pășcar, sărac și necunoscut de pe malul Brateșului, el se trezi deodată fiu de domn, chemat a stăpîni Moldova, și iată-l acum pe calea de a-și dobîndi drepturile în fruntea unei oștiri numeroase, însuflețită de focul vitejiei. Cînd vreodată om din lume a putut să facă vis mai frumos?... Cu toate aceste, mărirea ce se oglindea dinaintea ochilor lui, în loc sa potoaie, aprindea

și mai mult dragostea ce simțea pentru Elena, căci astă data el se credea vrednic de dînsa. Amîndoi tăcuți, cu inimile aprinse de același dor, pluteau pe apa lină, și tot atît de ucută ca și dînșii, Domnina sorbea în taină fericirea lor,, pnvindu-i numai din cînd în cînd cu ochii încărcăți de dragoste părintească. Cînd iată că glasul lui Cerinat îi trezi din dulcea amețala.

— Ho ! Ho zise el. Sfmția-sa părintele închinător a luat-o la sănătoasa.

Toți se uitară înapoi și ce să vadă?... Luntrea în care venise Malaspina ardea în flăcări și era cât pe ce să aprindă și pe a lor, dacă Cerinat nu s-ar fi grăbit să taie funia ce le lega împreună. Cei doi plăieși erau morți și ardeau în luntre* iar mai departe în albastrul apelor Malaspina se vedea înotînd cu brațe voinicești. Atunci Petru își încorda arcul, îl luă la ochi, săgeata zbură și în aceeași clipă se văzu trupul lui Malaspina căzând în adîncimile Brateșului și apa rotindu-se în față.

— Rămîi sănătos, cinstite părinte, zise Cerinat, numaî de n-ai otrăvi peștii cu cărnurile taife.

Trei zile după aceea, cetatea de la Tîgheci fu bătută și dărâmată, de n-a rămas piatră peste piatră. Apoi Petru înainta spre Roman unde-l aștepta Ștefăniță-voda. De ce mergea, de ce oștirea lui creștea întocmai ca șuvoiul ce mereu sponrește din râurile și paralele ce se varsă în el.

în sfîrșit, amîndouă oștirile se lovira pe șesul Șiretului. Multe ceasuri, biruința stătu în cumpene, căci Ștefăniță-vodă se lupta cu curajul desperării, știind bine că soarta lui atîrnă de la izbînda acelei zile. Iar Petru Rareș era ager și neobosit, dar liniștit în suflet, măreț la privire, desprețuitor de moarte, cu ochiul sigur, cu vorba plină de foc vitejesc întocmai precum era părintele său, Ștefan cel Mare, în zilele de bătălii ; și mulți soldați, văzîndu-l astfel, credeau că revăd pe însuși marele domn. Înspre sară șirurile lui Ștefăniță-voda începură sa se frîngă. Atunci Petru, voind a da dușmanului lovitura de moarte, se puse în capul călărîmii și cu sabia în mina, în fuga calului, se răpezi asupra unei cete ce se mai împotrivea încă, sămănînd spaima cu ochii și moartea cu brațul.

în mijlocul acestei cete se apăra Ștefăniță-vodă ca un zăvod.

lată-i ajunși fața în față ; ochii lor se încruntară vazîndu-se așa de aproape.

— între noi acum, zise Petru Rareș a cărui sabie scăpără în aer ; să vedem dacă brațul tău de ucigaș deprins să lovească capete nevinovate va ști acum să apere pe al tău !

în aceeași clipă Ștefaniță-vodă scoase și el sabia din teacă, și gata era să o încrucișeze cu protivnjcul său, însă spre marea mirare a tuturilor, el, aprigul luptător, nepotul lui Ștefan cel Mare, rămase deodată nemișcat, cuprins de o spaimă rușinoasă, cu ochii holbați asupra brațului lui Rareș.

Mîna cea cu patru degete pe care o visase într-o noapte tulburată spînzurînd deasupra capului său, amenințătoare ca destinul, îi reapăru acum în ființa mai grovază decît în vis, încunjurata de sinistrele prorocii ale fermecătoarei Ariha. O sudoare rece îi inundă fruntea și brațul îi căzu fără putere de-a lungul trupului.

— Iertare !... strigă el cu glas răgușit, plecîndu-și capul și lăsînd să-i cadă sabia la pămînt.

Atunci Petru își întoarse fața de la dînsul, porunci să-l dezbrace de haînele și semnele domnești și să-l închidă în temniță spre a fi dat în judecata poporului. însă Ștefaniță-vodă, nemaiputîndu-și suferi rușinea, rugă pe însuși soția sa să-l otrăvească, și curmă astfel de bunăvoie o viață plină de nelegiuiri și scrisă cu sînge în amintirea supușilor săi. Iar învingătorul Rareș intră cu mare pompă în Suceava unde adunarea țării îl recunoscă de fiu al lui Ștefan cel Mare, și-l alese domn în mijlocul urărilor de bucurie ale poporului întreg. Apoi Rareș și Elena, a căror inimi erau de mult unhe prin legăturile dragostei, se căsătoriră în biserica mitropolîei ; însă, după ce nunta se sfîrși, după ce treburile luară mersul lor zilnic, Cerinar, argatul, se înfățișă dinaintea stăpînului său zicîndu-i:

— Măria-ta ! Cît ai fost păscar te-am argățit și te-am apărut de multe răle, căci eu care știam taina nașterii tale dimpreună cu Domnina, am căutat să te păstrez sănătos pentru mărirea la care soarta te-a chemat. Acuma mi-am isprăvit slujba și te rog să-mi dai drumul. •

Petru îl cuprinse în brațe, îl sărută cu lacrimi de recunoștință și-l rugă să rămîie lîngă el, în curțile domnești, pentru cîte zile de bătrîneță va mai ave.

Iar Cerinat răspunse :

— Măria-ta ! Curțile în care m-am născut și am îmbătrînit sunt codrii verzi ai Tîgheciului ; acolo m-am deprins sănHii oglindesc fața în apele Brateșului și să mă legăn pe valurile lui ! Lasă-mă să mă întorc la urma mea. Luntrea și undița mă cheamă, și fara dînsele nu pot trăi. Aici aș fi ca un copac răsădit la bătrîneță în pămînt străin^ și m-aș usca de dorul pămîntului de unde au fost smulse rădăcinile mele.

— Primește cel puțin să-ți dau banî, să te boieresc.

— Bani !... adause el zîmbind, dar ce să fac cu ei ?, doar să-mi deie grijă de hoți. Iar boier de m-ar vedea peștii din baltă, știu că ar rîde de mine !

Cerinat mai șezu cît șezu la curte, apoi se întoarse^ la urma lui, dar cînd ajunsese acasă își găsi coliba prefăcută într-o casă frumoasă, și tot lacul Brateșului și toți codru înconjurători deveniseră proprietatea lui în puterea unei cărți domnești a lui Petru Rareș.

Sunt vasluian de loc din satul Floreștii. Eram abia de douăzeci și unu de ani, când îmi veni rândul să trag la sorti, îmi aduc[^] aminte cu ce sfială vîrîi mîna într-un vraf de hîrtiuțe răsucite și scosei no. 13.

— Bun ! strigară cei dimprejurul meu. Ești băiet cu noroc.

[^] Apoi doftorul mă dezbracă până la piele, mă căută în git, la încheituri, mă ciocăni în piept.și-n spate, iar comandantul mă[^]măsură[^]cu o curălușă să vadă dacă sunt destul denah, mă întrebă de tată, mamă, frați, surori, parc-ar fi voit să-mi afle[^] spița neamului, și, după ce-mi trecu numele într-o condică, îmi zise :

— Mai băiete, n-avem ce-ți face, ai scos număr mic, ești sanatos[^]și bine făcut, n-ai nici un drept de scutire ; trebuie sa rama în oaste. Și nouă ne trebuie voinici ca tine.

Nu[^]bine sfiși comandantul de vorbit, că un gulerat ce ședea lînga mine strigă cît îi luă gura :

— La tuns!

îndată doi dorobanți mă împinseră într-o odaie de alăturea și[^] ma așezară pe un scaun ; foarfecele începură sa sune prin pletele[^] mele întocmai ca secera-n grîu și cît ai bate în palme mă trezii gol la cap ca un harbuz.

Nu eram, ca să zic așa, nici vesel, nici supărat, căci tocmai bine nu puteam să-mi dau samă de ce se petrecea cu mine în ziua aceea. Numai cînd văzui pe tata răzemat de ușorul odăii,jnîhnit pangar fi rămas singur pe lume, simții atunci că mă taie la inimă. Inșă m-am stăpînit și ml-am înghițit lacrimile care cercau să-mi năvălească în ochi, căci îmi era frică să nu rîdă satul de mine. Avui noroc că tata

era om cuprins, cu popușoi în coșere "și cu vitișsare împrejurul casei, încît el se prinse să-mi facă uniforma cu chejtuiala lui, numai să nu ma piarză de lîngă el, și astfel rămăsei soldat în Regimentul de dorobanți no. 13.

Fără să mă laud, pot zice că nu-mi ședea tocmai rău în uniforma mea de dorobanț, cu opincile bine șfăruite la picioare, cu mantaua cea lungă încinsă la mijloc cu curea, și mal ales cu căciula cea îndoită pe ureche și împodobită cu pene de curcan. Cînd mă roteam așa prin sat pe dinaintea fetelor, care nu se prea fereau din calea mea, îmi venea în adevăr, vorba ceea, să mă umflu în pene ca un curcan.

— Mai, că fioros mai ești!.., îmi zicea Catrina, chicotind la spatele mele. Ai să tai mămăliga în două.

— Ian vezi-l parcă-i un țap logodit, zicea Mărioara, trăgîndu-mă de mîneca mantalei. Iar eu le fugăream, le piteam, și, cînd îmi cădea vreuna la îndemîna, îi astupam gura c-un sărutat.

Slujba mea nu era tocmai grea : căci ședeam zece zile la cazarmă și douăzeci acasă. Ce m-a încurcat mai mult a fost reglementul pe care a trebuit să-l învăț pe de rost[^] ca *Tatăl nostru*. Noroc că știam cîteva buche de la dascălul Chiriac din sat. Iar celelalte datorii ale slujbei: „La stînga, la dreapta, pușca la umăr, la picior !..” le-am deprins ca apa, pentru că nu eram stîngaci din fire și mîna-mi era data pe pușcă, de cînd vînam vulpile și căprioarele prin codrii Racovei. Cînd mă aflam în front mergînd cu pași măsurați: „Una, două, trei”, sau cînd dinaintea comandanților cu mîna la cocardă strigam : „Ascult, domnule căpitan !.. Să trăiți, domnule maior !..”, ar fi zis cineva că-s croit pe soldăție. Numai de scos oamenii la munca cîmpului nu eram bun, căci aveam fața blajină și ei nu erau deprinși să se teama de mine. Chiar Catrina îmi zicea că mi mă prinde cînd ma slușesc.

Astfel o dusei doi ani și mai bine în care timp mama muri, iar tata din ce în ce se gîrbovea. într-una din zile el mă chema la o parte și-mi zise :

— Măi băiete, eu ca mîni o sa mă duc pe urmele mamei și tu încă nu ești pus la cale, n-ar strica să avem în casă o gospodină care să caute de tinerețele tale și de bătrînețele mele. Eu gîndesc că fata Catrina, deși nu-i bogată,

dar e cuminte și harnică, și va ține la cinstea casei noastre... dar tu cum socotești ?

Aceste vorbe ieșite din gura bătrînului tată mă pătrunseră la inima. Eu nu mă gândisem la Catrina și nici pot zice ca-mi era dragă, precum nu-mi era dragă nici o fată din sat, însă cuvintele lui erau pentru mine o tainică porunca care părea că vine de sus. M-am dus drept la Catrina și i-am spus voia tatei care acum era și a mea ; iar ea nu-mi răspunse nimic, cî se înroși ca focul și plecă ochii în jos. Aș fi voit să o sărut ca altădată, pe cînd mă hîrjoneam cu dînsa la scrînciob, dar acum nu mai îndrăznii ; de cînd gîndul însuratului mă urmărea, mă făcusem rușinos ca o fată mare și vorbele nu-mi ieșeau slobode din gură. Apoi de la Catrina făcui stînga-împrejur și mă dusei drept la căpitanul pentru a-i cere voie să mă însor, însă căpitanul îmi răspunse :

— Andrei, nu-î vreme acum de însurat; în curînd avem să plecăm în jos spre Dunărea cu tot batalionul din Vaslui, și, dacă o vrea Dumnezeu să ne întoarcem sănătoși, îți voi fi eu nun ; pană atunci trebuie sa mai îngădui, fătul meu.

— Să trăiți, domnule căpitan ! zisei eu întorcîndu-mă pe călcăie ca un șurub, și fără mai multă vorbă plecai spre casa. Tot drumul nu putui să deschid gura pentru a zice buna dimineața trecătorilor cu care mă întîlneam. Eram mîhnit cum nu fusesem niciodată... și de ce, nu știu... ca doară nici tata nu era pe pragul morții, nici Catrina nu avea să se mărite cu un altul, și nici Dunărea nu mă spărta pan* pe-acolo, căci mai fusesem eu în jos toamna cu oștirile, și, mulțămîtă Domnului, m-am întors bine acasă.. Cu toate aceste, inima nu-mi era la loc. Ajuns în sat, auzii felurite zgomote care posomorau fețele ; ba că rușii trec Prutul, ba că turcii năvălesc în țară, ba că românii intră în bătaie cu turcii ori cu rușii, nimic lămurit, tot vorbe fără șir, însă era ceva ; văzduhul părea a furtună !

Peste cîteva zile un vătăjel mă chemă la primărie unde găsii adunați toți flăcăii din sat, care erau soldați în batalionul meu. Căpitanul ședea în capul mesei cu o hîrtie în mîni.

- Andrei Florea ! strigă el.
- Față !... răspunsei eu.
- Neculai Drugă !

- Față !
- Petrea Doncilă !
- Față !
- Vasile Grăunte !
- Față !

Și tot așa mai departe ne chemă pe toți de-a rîndul după izvodul ce ținea în mîna.

— Copii! ne zise el. Avem poruncă să mergem în lagăr la Dunărea ; grijiți-vă bine armele, luați-vă schimburi îndeajuns, și de astăzi în patru zile sa vă aflați la Iași, de unde vom pleca împreună cu armata de-acolo. Căutați ca nimene din voi să nu lipsească.

— Ascultăm !... raspunserăm cu toții punînd mîna la cordă.

Apoi ieșirăm din primărie spre a ne duce fiecare la casele noastre. Neculai Drugă se apropie de mine și-mi zise :

- Ai auzit, Andrei ?... Trebile se-ncurcă. Nu-i a bine.
- Bine, rău, n-ai ce-i face, răspunse Vasile Grăunte ; dacă-i poruncă, s-a mîntuit. Zi că nu-ți e tată, vorba ceea.
- Și-apoi, ce mai la deal la vale, adause Petrea Doncilă ; putem oare să ne ferim de ceea ce-i scris să fie ?... Cîți se întorc sănătoși dîn bătălie și cîți mor acasă pe cuptor ? Asta nu-i în voia omului, ci a Domnului.

— Bine vorbești, Petre, zise moș Toader a Paraschivci, un om bătrîn care fusese treizeci de ani pușcaș la curtea boierească. De cînd aud că o să fie bucluc în jos parcă mă umflă în coș să merg și eu. Păcat că picioarele și mînile nu-mi sunt după inimă, căci acuma ar fi vremea să văd dacă durdulița cu care m-am hrănit treizeci de anî mai știe să facă treabă. Ei, băieți !... omului nu-i e dat numai să se întindă la soare : în viață este și voie și nevoie și, dacă nu vom fi harnici să ținem piept la nevoie, apoi mai bine să lăsăm babele să ne apere casele, iar noi să toarcem în furcă.

Grăind astfel ochii lui moș Toader a Paraschivel străluceau și trupul lui răzemat în cîrjă se îndrepta ca lumînarea. Ai fi zis că întinerește pentru a doua oară.

— Haideti, băieți, cu mine, adause el, sa cinstim un pahar de vin. Cînd vremiie se înăspresc, nu-i bine să ne despărțim, fără să ne urăm unul altuia noroc bun.

Cu toții mersem la crîșma din sat și ciocniram cîte un pahar, însă mie unuia, drept să spun, nu-mi luneca vinul pe gît, căci voia bună îmi era, ca și spuma vinului, numai în față, iar în inimă drojdiile grijii. Mă gîndeam la tata, la Catrina, la casă, la vitele noastre, apoi la turci, la ruși, la ghiulele, și, luat înainte de vîrtejul gîndurilor, ședeam tăcut pe o laviță fără să bag de samă ca rămăsesem în crîșma numai cu moș Toader a Paraschivei care se uita cu milă la mine.

— Nu-ți mai face inimă rea, copile, îmi zise el, punîndu-mi mîna pe umăr. Du-te acasă și te pregătește de drum, căci la slujba ceasurile sunt numărate.

Trei zile după aceea eram îmbrăcat soldățește și gata de plecare. Opincile îmi erau nouă-nouțe, mantaua curată, încît bumbii pe dînsa străluceau ca aurul, în spate aveam ranița cu schimburile și pe umăr pușca. Cînd mă dusei la tata să-mi iau bună ziua, mi se umeziră ochii, iar el, după ce mă sărută pe frunte, îmi zise cu glas înduioșat.

— Mergi cu bine, Andrei !... Dumnezeu să te apere de primejdii și să te întoarcă sănătos acasă !

îmi luai asemenea ziua bună de la vecini, însă pe Catrina n-o găsi nicăiurea. Pe la prînz eram în crucile satului împreună cu toți flăcăii din batalionul meu.

Bătrînî și copiii, babe și fete, toți, afară de Catrina, erau adunați împrejurul nostru ca să ne vadă plecînd. Iar noi, optsprezece de toți, eram înșirați doi cîte doi cu caporalul în frunte.

— Pușca la umăr !... Marș !...

Atunci cu piciorul stîng înainte plecarăm. O sută de căciuli și de pălării, o sută de năframe se ridicară deodată în aer pentru a ne ura drum bun. Tot satul ne petrecu până la poarta țarinei; moș Toader a Paraschivei cu vorbe de îmbărbătare în gură veni și el în cîrja lui dimpreună cu mulțimea, iar Anton Aghiuță, un pitic ghebos care era caraghiosul satului, se acăță deasupra porții strigîndu-ne în gura mare :

— Mergeți sănătoși, copiii! Să-mi aduceți fiecare cîte un pistol ca să aflu cum e turcul; că știți: după ture și pistol. Tot satul porni într-un hohot de rîs, iar noi le mulțămiram militărește cu mîna la cocardă.

Greu e omului până a nu intra în **nevoie**, dar odată intrat, apoi, vorba ceea, își pune capul între umere și merge orb înainte. Așa se întîmplă și cu mine. După ce am plecat de acasă intrînd în viața de oștean, începui să-mi las grijile îdarapt și puțin cîte puțin venii în cheful meu obicinuit. Un singur lucru mă mai supăra. Îmi părea rău că n-am găsit pe Catrinajă-i zic rămas bun, căci, cine știe? se putea să n-o mai văd. Cu acest ghimpe în Inimă mersei până în sară.

Era pe la începutul lui aprilie, pe cînd ciocîrliile se învață a cînta și codrul prinde muguri. O lună plină și frumoașă îmi lumina calea, cînd iată că la cîtiva pași de mine zării o umbră de femeie ascunsă în dosul unui frunzar. Numai o săritură făcui **pană** la dînsa și o apucaii de mîna.

Era Catrina, însă așa de slabă, încît mi se păru că ochii i se mărise în cap.

— Bine că te văzui, Catrino, înainte de a mă duce la bătălie, îi zisei eu uitîndu-mă cu jale la dînsa. Dar ce-ți sunt mînile așa de răci ?

— Mi-e frică să nu mă uiți, răspunse ea cu glas înecat în lacrimi.

— Eu să te uit!... Doar nu mă duc la joc sau la șezătoare, acolo. Roagă-te mai bine la Dumnezeu să nu mor, Catrino. Apoi, îmbărbătîndu-mi inima, o cuprinsei în brațe și o sărutai pe frunte, iar ea suspină din greu și-mi zise :

— **Andrei**, jură-mi ca-ți vei ține cuvîntul ce mi-ai dat!

— Să știi bine, Andrei, că ceasul în care-ți vei călca acest jurămînt va fi ceasul morții mele. Așa simt eu că-mi este scris.

— Atunci veî trăi mult, Catrino, afară numai dacă vreun glonte îmi va curma zilele.

— Tu nu vei muri în război, adause ea **c-un** glas care sămăna a prorocie.

Voi să o sărut încă o dată, pentru cea din urmă dată înainte de a o părăsi, însă ea se depărta dîn brațele mele și se făcu nevăzută prin umbrile copacilor. Auzii numai din depărtare un glas care și acuma parcă-mi răsună în inimă :

— Mergi sănătos, Andrei, și nu mă uita!

Acuma pot să zic că-mi venise cheful la loc. Nu știu pentru ce, dar mă simțeam mult mai îmbărbătat de când auzisem din gura Catrinet că n-am să mor în război. Îmi închipuiam că femeile au câteodată prevestiri tainice asupra viitorului; iar grija ei să nu o uit îmi părea prea copilărească ca să mă mai supere cîtuși de puțin.

Trecuse miezul nopții cînd ajunserăm în pădurea din valea Racovei. Acuma nu mai păzeam rînduiala pasului militar, ci fiecare mergea cum putea, după cum îi mergeau și gîndurile prin cap. Luna începea să se coboare pe cealaltă parte a ceriului și umbrele se întindeau lungi pe pămînt ca niște brațe de urieși. Îmi adusei aminte de spusa bătrînilor că aici românii se războiesc odinioară cu turcii și risipise oardele lor, și iată că acuma după atîția amar de ani, ne veni și nouă rîndul să ne măsurăm cu dînșii... Ciudată potrivire !... Bine-a zis cine-a zis că nime. nu știe ce-i ascuns în poala vremilor. Și cum mergeam așa gînditor prin acest loc udat de sânge omenesc, îmi simțeam creierii înfierbîntați, și nu o dată mi se păru ca văd în zarea lunii răsărind din pămînt tîdve goale care se rînjeau la mine.

Trei săptămâni după aceea străbătusem țara de-a lungul până la Dunărea pe malul căreia mii și mii de români erau adunați în deosebite locuri așteptînd numai ordinul de trecere. Dar pană cînd veni ordinul, în nenumărate rînduri, ne jucaram de-a mingea cu turcii, trimițând ghiulele în cetățile lor și primind altele de la dînșii.

Apoi pe la mijlocul verii un pod se făcu peste Dunărea a cărui capăt abia se zărea la malul celălalt și, înșirați cinci cîte cinci, prinserăm a trece dincolo. Erau frumoase de văzut șirurile noastre de călăreți și pedestri a căror arme străluceau la soare, mergînd cu steagurile filfînd și urmate de-o suta de tunuri de oțel sub roatele căroră părea ca geme pămîntul.

— Strigați, copii, să trăiască măria-sa ! zise comandantul, căci sunt multe sute de ani de cînd vulturul și zimbrul românilor n-au călcat în țara pagînească.

— Ura!... Să trăiască măria-sa !... strigară odată mii de glasuri care clocotiră departe în văile Dunărei.

Inima se bătea tare în piepturile noastre, și, hotărîți cum mergeam pe viață și pe moarte, simțeam pentru întâia dată în noi o tainică mîndrie. Acum eram și noi *ceva* !

Peste șase zile ajunserăm în fața întăririlor Plevnei împotriva căroră oștirile rusești se frînsese de atîtea ori. Aici începu pentru noi o viață mai grea, mai ostenitoare, căci, fiind aproape de turci, trebuia mereu să străjuim și să săpam la șanțuri pentru a nu fi loviți pe furiș. Totdeauna îmbrăcați și cu arma lîngă noi, totdeauna gata a sări la cel mai mic semn, dormeam noaptea somnul iepurelui și ziua de multe ori nu ne ticnea mîncarea amestecîndu-se în borșul nostru gîonții turcești. Însă omul se deprinde și cu binele și cu răul; fiecare își făcea slujba, fără să se plîngă, numai cînd cădeau ploile cele putrede, cînd, uzi pană la oase, trebuia să dormim în glod, atunci fără voie ne aduceam aminte de acasă și fețele noastre se posomorau. Dar, vorba ceea, un ceas de bine te face să uiți un an de necaz; cum se furișă printre spărturile nourilor o raza caldă de soare, îndată ne venea cheful la loc, și doinele începeau să răsune în șanțurile Plevnei.

În unele locuri eram așa aproape de turci, încît puteam vorbi unii cu alții. Într-o zi Vasile Grăunte[^] tovarășul meu, care era un poznaș și jumătate, strigă la dînșii:

— Bre bostangii, bre ciorbagii, așa-i că vă dorm șoarecii în pîntece ?... Ce nu vă închinați noua mai bine ?

— Minciuni spui; iaca ce mîncăm noi, răspunse un glas de la dînșii, și ân aceeași clipă o pîne alba căzu în șanțurile noastre ?

— Asta e furată de la noi, jur pe fesul lui Mahomet!

— Cinc-a zis vorba asta să-și arate fața, dacă-l ține cureaua.

— Îndată, răspunse Grăunte, și, punîndu-și un fes în cap, ieși pană la jumătatea trupului din șanț atfară.

Atunci o ploaie de glonți îi șuieră pe la ureche.

— Dar din voi care-i harnic să-și arate scăfîrlia, strigă el coborîndu-se în șanț ?

— Eu, răspunse un turc care se arată cu o căciulă de curcan pe cap.

— Aferim ! strigară ai noștri, împroșcîndu-l la rîndul lor cu o salvă de puști. Turcul se făcu nevăzut.

Glumele aceste ușor se puteau întoarce în rau, căci cu moartea nu-i de șuguit; dar ce era să facem ?... Sa ne arătăm mai mișei decît turcii — asta nu se putea. E ciudat cum cu, om milos de feliul meu, trăgeam aici drept dragul în

carne de om, ba încă îmi părea rău de câte ori plumbul meu mergea în deșert. Parcă nu mai eram eu băietul Andrei Florea cel blajin din sat de la Florești, pe care fetele îl harăteau fără leac de grijă. Războiul mă încruntase în sânge și-mi schimbase firea, și. de-aș fi avut putere, aș fi ucis pe toți turcii din țara turcească, ca să se mîntuie buclucul și sa mă întorc mai curînd acasă. Însă treaba mergea mai încet decît doream, căci fiecare zi aducea cu sine nouă întîmplări și nouă muncă.

După ce întăririle noastre fură isprăvite, prinserăm să umplem saci cu năsip, să facem legături de strujani și țarcuri de nuiele pe care românii în deprinderea lor de a porecli lucrurile le numiră „*frasini*” *. Toate aceste erau menite să slujească de **aparatură** în șanțurile noastre, sau să fie aruncate în șanțurile turcilor în ziua cînd vom năvăli asupra lor. Iar șăgile întovărășeau necurmat lucrul.

— Măi, frăsina ta e cam înfoiată, zicea unul, mă tem ca n-ai s-o poți duce peșcheș la turci.

— Ba e numai bună de sirius în brațe, răspundea celălalt ; cu dînsa mă duc pană în pînzele albe.

Astfel făcînd treaba, glumeau între dînșii băieții noștri după obiceiul lor din copilărie ; căci, fie zilele cît de aspre și împletite cu primejdii, ele tot se mai îndulcesc, dacă le presuri cu ceva chef și voie bună.

///

În ziua de 30 august, o mare mișcare domnea în tabăra noastră. Ceriul era înnourat și o ploaie subțire curgea ca prin sită. De cum se ivise zorile, generalii, coloneii, maiorii alergau calări în toate părțile dînd feliurite ordine ; trupele noastre se înșirau în linie de bătaie, altele se așezau în coloane la aripi ; iar după ce soarele se ridicase ca de-o suliță, începu o groaznică împușcătură de tunuri care mergea într-un șir ca bătaia darabanei. Erau tunurile noastre, o sută de guri de oțel ghintuite care salutau pe împăratul Alexandru de ziua lui.

* Fațini (*n.a.*).

împroșcînd cu foc în întăririle Griviței. Fiecare lovitură spărgea, brăzda, detuna părății de pămînt ai dușmanului. Trei ceasuri ținu acest foc înfricoșat, apoi se opri.

Era acum soarele sus. Un mic paraclis se făcu în cîmp ; apoi se dădu un prînz în cinstea împăratului, la care maria-sa domnul închină cel întăi pahar. Se spune însă că maria-sa nu a deșartat paharul și că ar fi zis cu tristeță generalului său de alătura :

— Mulți băieți de-ai mei n-au să mai vadă asfințitul soarelui!

Apoi se împărți de mîncare la soldați ceva mal mult decît de obicei. Eram toți tăcuți și gînditori ca în apropierea unui ceas de cumpănă ; fiecare își amintea câte un dor de acasă : unul de tată sau de mamă, altul de soție sau de copii ; și fiecare, punîndu-și nădejdea în Dumnezeu, zicea în gîndul său : „Cum mi-a fi scris !” Iar eu îmi adusei aminte de cuvintele Catrinei că n-am sa mor în război și simții atîta încredere în inimă, încît aș fi înfruntat fără grijă toate boambele dușmane. Ce putea ea să știe, o biata fată de la țară ?... nimic... dar eu credeam, și credința mîntuie pe om. Poate că era numai o nădejde, o vorbă spusă într-un ceas bun, însă și aceasta e de ajuns pentru a vărsa mîngăiere în sufletul unui om a cărui viață atîrna într-un fir de păr.

Iar Vasile Grăunte cel poznaș, pe care niciodată nu l-am văzut supărat, îmi zise la ureche :

— Măi Andrei, am semne că am să mor !

Voi să îi răspund, însă el îmi curmă vorba.

— Ascultă, Andrei... adause el ; de-a fi să mor, să nu spui vestea asta mamei așa deodată ; s-o cruți, sărmana, că-î bătrîna, și să-i dai părăluțele ce am aici în raniță adunate din leafă.

— Ia taci, măi, îi răspunsei eu, că nime nu-și știe sfîrșitul zilelor.

— N-ai tu grijă, Andrei, că nu-mi fac eu inimă rea pentru atîta lucru. Oi căuta și eu să-mi vînd pielea cît se poate mai scump, ca să nu-mî pară rău pe ceea lume c-am fost înșelat.

Vasile, după ce-și ușurase inima, spunîndu-mi taina lui, intră iar în firea lui obicinuită cu veselia pe față și cu glumele pe buze.

Apoi, după ce soarele trecu de amiazăzi, căpitanul veni în fața noastră și ne spune următoarele cuvinte care se pecetluiră în mintea mea :

— Copii !... Vedeți intrările Griviței din fața noastră ?.., trebuie sa le luăm din mîna dușmanilor. Voi merge în fruntea voastră, iar voi să mă urmați cu bărbăție, căci cinstea și viitorul țării stau astăzi în mîinile voastre... Să nu aveți grija de dușman ; să nu aveți decît o singură grijă, ca el sa nu rîdă de voi. Acei care vor cade pe cîmpul de luptă vor fi aleșii lui Dumnezeu, căci numele lor va fi pus în rîndul vitejilor țării, și țara întregă și urmașii urmașilor noștri îi vor binecuvînta. Așadar, după mine, copii, și strigați: Să trăiască România !...

— Să trăiască ! strigarăm cu toții într-un glas.

Trimbițele dădură semnul de atac.

Căpitanul scoase sabia din teacă și plecă înainte, iar rin-Jurile noastre ca valurile apei porniră înspre Grivița.

Din a dreapta mea era Vasile Grăunte, din a stînga Pe-1 trea Doncîlă. Îmi era îndamîină între dînșii, căci oricum erau prietini ai mei dintr-un sat și, împărțită între prietini, nevoia se ușurează. „Să ne ținem bine, ne ziserăm între noi, și ce-a da Dumnezeu !”... De ce înaintam, de ce capetele noastre se înfierbîntau, iar turcii, adăpostiți în întăriturile lor, de unde numai fesurile li se zăreau, ne primiră cu o grindină de plumbi cînd ajunserăm la bătaia puștii lor. Mulți de-ai noștri căzură la cea dintăi salvă a dușmanului, dar nici unul nu dădu înapoi. Însă de ce ne apropiam, de ce focul era mai tare. Șuierau glonții pe la ureche, treceau prin căciulă, treceau prin manta, curgeau mai deși decît ploaia de sus, încît s-ar fi zis că iadul se deschisese înaintea noastră. Nu era chip sa ne răsflăm. Românii cădeau acum ca snopii și ar fi căzut toți pană la unul, dacă căpitanul nostru cu sabia goală și cu steagul în mîină, n-ar fi prins să alerge în fuga mare spre a scurta calea pană la dușman.

— După mine, copii... nu-i vreme sa ne codim !... striga el din toate puterile.

Atunci tot șirul nostru începu să alerge cu pas voinicesc și în cîteva minute ajunse la șanțul de lîngă peretele Griviței. Cît ai clipi din ochi, șanțul fu umplut cu strujani, cu țarcuri de nuiele, dar mai mult cu trupuri de oameni; apoi sute de scări aduse în spate fură lipite la părete, și căchilarii

noștri,^ deprinși din copilărie a sări garduri și pîrlazuri, se acățara pe ele ca mițele. Aici priveliștea se făcu îngrozitoare, căci lupta era mai de aproape, mai piept la piept; dar aceasta ne venea și nouă la socoteală, pentru că pana atunci noi trăseseam în pămînt, iar turcii în carne vie. Doamne sfinte j . . . multe scări de ale noastre se rupse în două, multă dorobănțime căzu în șanț, făcînd pod cu trupurile lor, și tot oameni unul și unul, suseni din cei cumpătați la vorba și răbdători la treabă, însă astă dată și dintre turci mulți căzură ca niște țarei din înălțimile Griviței, fulgerați de flăcăii noștri. "

Căpitanul era totdeauna în frunte, acolo unde primejdia era mai mare. El se suia acum pe scară în mijlocul unei vijelii ds glonți; aproape era să puie piciorul deasupra și sa împlînte steagul în pămîntul dușman, cînd un plumb îl lovi în piept. „Înainte, copii strigă el pentru cea din urmă dată, apoi căzu de pe scară în mijlocul nostru. Îmi veniră lacrimile în ochi, cînd îl văzui dîndu-și sufletul, căci fusese om bun căpitanul nostru, dulce și purtător de grijă pentru noi, iar pentru dînsuî fără păsare. Îmi adusei aminte de făgăduința ce-mi dăduse ca mă va cununa cu Catrina, după ce ne vom întoarce acasă, și, cum îl țineam încă cald în brațe, îmi veni un dor atît de înfocat de a răzbuna, încît fără voie luai steagul dîn nsîinile lui, și mă aruncaî pe scară în știrea lui Dumnezeu.

Vasile Grăunte și Petrea Doncîlă veneau după mine. Din nenorocire însă scara nu ajungea pană la muchea părețehu și trebuia să mă acăț cu mîinile pentru a mă urca sus. Atunci mă simții lovit la mîna stîngă de-un tăiuș de sabie ; însă în fierbințeala luptei nu băgai de seamă, îmi făcui vînt și sării deasupra.

Turcul care mă rănise sta gata să-mi mai dea o lovitură, dar, vorba ceea, îi luai apa de la moară pocnindu-l cu stratul puștii peste seafîrfie, de s-a dus de-a tăvălugul cum s-ar duce un harbuz în vale. Apoi înfipsei steagul în Grivița !

Năvălise acum ai noștri ca furnicile din toate părțile și, amesteeîndu-se cu turcii, începură să se lupte cu ei piept la piept. Cînd e vorba de luptă dreaptă și de ciomag, apoi las' pe flăcăii noștri, ca* rîțt îens mmile amorțite ! Era drept dragul de văzut cum se învîrteau în aer straturile de pușcă lovind cîte două, trei tidve odată, cum zburau fesurile cu creieri cu

tot, cum se împlîntau baionetele până-n rădăcină în carne de turc, încît, înădușiți, striviți de puterea noastră covîrșitoare, dușmanii căzură pînă la unul. Dar, ce-i drept, și ei s-au apărât ca niște zăvozi!

— Așa mai înțeleg, zise Vasile Grăunte, care dimpreună cu Doncilă și cu mine apărasern steagul din toate puterile, plătind cu dobîndă loviturile ce ni se dăduse. Doncilă căpătase o rană la pîcior ; eu o a doua în coaste, dar mă țineam bine ; iar Vasile Grăunte era teafăr ca oul, numai căciula și mantaua lui se făcuse ciur.

^ — Asta știu c-a fost nuntă, nu șagă î adause el glumind. Păcat că n-am avut și lăutari!

Nu bine însă își isprăvi vorba că un turc lovit de moarte, care sta lungit la pîcioarele lui, oftă din greu. Milos cum era, Grăunte se plecă spre el și-l întrebă ce voiește, iar drept răspuns turcul, care mai avea încă o rămășiță de viață, scoase un pistol de la brîu și-l descarcă în pieptul lui Grăunte.

Acesta își aținti atunci ochii într-ai mei cu o căutătură pe care nu o voî uita niciodată, apoi căzu lîngă turc fără suflare.

Sărmanul Grăunte !... cînd mi-a spus că are semne de moarte, a grăit se vede într-un ceas rău.

Dar și în mine s-a rupt ceva cînd a murit Grăunte, căci deodată puterile m-au părăsit și am căzut jos leșinat.

IV

Eram acum în spital. Multă vreme frigurile mă chinuîră așa de cumplit, că nu știam pe ce lume mă găsesc, dar într-o noapte dormii mai liniștit și a doua zî îmi simții durerile alinate și capul mai deștept. Bietul Doncilă, care se afla cu mine în-aceeași odaie, suferise și el grozav, însă acum mergea spre bine. Cînd iată că văzui o mișcare neobicinuită în spital.

— Ce este ? întrebai.

— Vine măria-sa doamna ! mi se răspunse.

— Auzi, Doncilă !... cată să fii dezghețat, să nu spui vreo prostie ca la noi la șezătoare.

— N-aibi grijă, că doar m-am deprins acum cu fețele domnești, ca țiganul cu scînteile. Nu-ți aducî aminte colo pe Grivița, după ce am curățit-o de turci, că a venit mana-sa și m-a bătut cu mîna peste umăr, zicîndu-mi: „Te-ai purtat bine, băiete, îți rnuțamesc ! Din curcan te-ai făcut vultur !” Iar eu sînd drept dinaintea lui cu mîna la cocardă, am strigat, de i-au trecut prin urechi: „Să trăiești, măna-ta !”... Dar ce spun eu ?... tu n-ai de unde să-ți aduci aminte... erai leșinat... dormeai lîngă Vasile Grăunte care și el dormea, sărmanul, însă somnul cel vecinie.

— Nu-mi mai vorbi, Petre, de dînsul, că mi se ^deschid ranele. Ia mai bine să yorbim de cei ce ne așteaptă acasă, ca să ne mai îndulcim inîma.

— Ei, bre i... da și cînd a vra Dumnezeu sa ajungem la vetrișoarele noastre, să ne facem trei cruci mari și să sărutăm pragul ușei, că doar am avut zile cîte buruiene.

Deodată se auzi un zgomot afară, ușile se deschiseră în două lături și doamna țării, întovărășită de multă lume, intră în odaie.

— Cine-i Andrei Florea ? întrebă doamna uitîndu-se la noi toți.

— Eu sunt, măria-ta, îi răspunsei.

Atunci doamna se apropie de căpățiul meu și mă privi cu ochi miloși:

— Tu ai pus steagul pe Grivița ?

— Eu, măria-ta.

— Fiindcă te-ai purtat bine în fața dușmanului și ai apărât cinstea steagului tău, am venit să-ți răsplătesc vrednicia. Iată *Crucea Sf. Gheorghe* pe care ți-o hărăzește marele împărat al Rusiei, iată și *Steaua României* din partea măriei-sale domnitorului. Cînd vei ajunge acasă, să spui părinților și rudelor tale că ai cîștigat aceste semne de vitejie cu prețul sîngelui tău, și să le păstrezi totdeauna ca lucruri sfinte !

— Sa trăiești, măria-ta !

Apoi doamna îmi anină ea singură crucile pe piept; iar eu abia îmi puteam stăpîni inima, de tare ce se bătea, și doar nu știu să fi făcut așa mare izbîndă.

Apoi pe cînd doamna se întoarse să vorbească cu ceilalți, o ducă care venise cu dînsa, cea mai tînără din toate, cu niște ochi negri și gene lungi cum nu mai văzusem încă, se apropie de mine și-mi zise :

— Andrei, așa-i că nu mă cunoști ?
— Nu, zău nu-mi aduc aminte să vă fi văzut.
— Eu te-am căutat când aveai frigurile cele mari; mîni o să vin iară.

— Să-ți dea Dumnezeu sănătate, răspunsei eu, uitîndu-mă cu recunoștință în ochii ei cei cu gene lungi.

Doamna, după ce spuse fiecăruia cîte o vorbă bună, ieși din odaie împreună cu lumea ce o întovărășea. Petrea Doncila căpătase și el *Steaua României* și o privea acum cu ochii aprinși de bucurie ; fiecare primise cîte ceva, cîte o cruce sau cîte un alt dar potrivit cu vrednicia lui, numai unul singur ședea într-un colț și plîngea.

— Nu mai plînge atîta, că doar nu pieri lumea pentru o cruciliță, îi zise Doncila a cărui ochi nu se dezlipiau de pe a lui.

— Ție ți-e ușor a zice, că dacă vei merge acasă au să creadă oamenii că te-ai bătut, dar pe mine or să mă ieie în bătaie de joc.

— N-ai rana ?

— Or zice că am căpătat-o sprăvălindu-mă cu carul.

— Ai dreptate, îi zisei eu. Și tu te-ai purtat ca toți ceilalți. Las', c-oi pune eu un cuvînt pentru tine când o mai veni doamna pe la noi.

Mă simțeam oarecum în drept a-i făgădui mijlocirea mea către doamna, căci ea cu mine stătuse mai mult de vorbă, și numai mie dintre toți îmi dăduse două cruci. Apoi, mulțămînt în suflet, mă acoperii cu plapoma, închisei ochii și prinsei să gîndesc la duca cea frumoasă... Ce deosebire între Catrina și dînsa !... Catrina are ochii albaștri, părul galben, peliță arsă de soare, în sfîrșit, e ca toate fetele din sat, nimic mai deosebit ; dar ea !... Ce ochi negri și luminoși !... Ce gene lungi, parcă-s stăvili de lacrimi., ce gura croită numai pe zîmbet!... De mult ce gîndii la dînsa, adormii, iar de mult ce-mi intra în inimă o visai.

A doua zi, când mă deșteptai, simții o mare bucurie văzînd-o la căpătăiul meu. Însă acum nu era îmbrăcată cu haine alese, ci avea pe cap un tulpan alb sub care ochii ei cei negri cu gene lungi păreau și mai luminoși ; avea la piept o pestelcă albă cu semnul crucii roșie ; avea o rochie scurtă care lăsa să se vadă nește piciorușe mici ce numai bine ar fi încăput în palma mea, și, cum era așa gătită, îi ședea și mai

bine decît în hainele cele alese. Îmi venea să nu-mi ridic ochii de pe dînsa.

— Cam îți mai este, Andrei ?... mă întreba ea cu glas dulce, pătrunzător.

— Mai bine, duduca, mai bine. ^ ^ ^

— Ia spune-mi, Andrei, ce simțeau când erai în batahe, fostu-ți-a frică sau nu ?

— Apoi, dă ce să spun ?... Tocmai îndămîină nu mi-a fost ; dar am făcut și eu cruce și-am mers înainte ca toți ceilalți, și, dacă am avut zile, am scăpat.

— Și nu ți-a venit niciodată prin gînd să dai înapoi ?

— Da unde se poate una ca asta, duduca ! Nu știi că-î scris la reglement că nu putem da înapoi decît atunci când se dă semnul de retragere r^Morți, coșți, trebuie să mergem înainte, așa-î pravila noastră.

Vedeam că vorbele mele îi făceau mulțămire, căci ochii ei s-aprindeau și mai viu. La vremea prinzelui ea îmi răcorea mîncarea și mi-o punea dinainte. Uneori mă pipăia la braț, ca să-mi vadă bătaia vinelor, alta dată îmi punea mîna pe frunte sa vadă dacă nu-mi arde capul și cine, Doamne !... ar pute spune ce se petrecea atunci în mine, când îmi simțeam fruntea atînsa de mîna ei cea dulce și moale ca bumbacul ? Treceau iute ceasurile cu dînsa căci era veselă și harnică la treabă, gata să ne dea totdeauna ce doream, și așa de pricepută, că parcă ne gîcea gîndurile. Înspre sară ea se apropie de mine, zicîndu-mi :

— Andrei, caută sa dormi bine, să te gădesc deplin sănătos când mă voi întoarce.

— Când vă întoarceți ?

— După o săptămîină, răspunse ea, apoi zîmbind ieși din odaie. Aș fi voit să-i spun ca-i mult pană atunci, dar nu îndrăznii. Rămăsei deci cu inima înecată în părere de rău văzîndu-rnă părăsit de dînsa. În zilele următoare veniră multe alte cucoane și duci să ne privigheze, însă nici mă uitam la dînsele ; eram întruna posomorit și vorbele, mi se scoteau cu cleștele din gură. Ranele începeau iar să mă doară și pe h'nga dînsele simțeam că mi se deschide o altă rană mai adîncă în inimă. Catrina din ce în ce se depăna acum din mintea mea ; mai, mai că uitasem cum e la față, și cum era să n-o uit sub privirile acestor ochi ce mă ardeau ca. focul ?

Frigurile iar îmi veniră de cînd mintea mi se tulburase, *p* noaptele nu închideam ochii.

A șaptea zi dimineța ușa se deschise și duduca cea frumoasă intră în odaie cu zîmbetul ei obicinuit. Mi se păru că un nou soare răsări pentru mine. Îndată durerile mi se stinseră, frigurile îmi încetară și o veselie copilărească mă cuprinse. Vorbeam, glumeam neconținut, căutam să o fac să rîdă și, cînd îmi rîdea arătîndu-mî albul dinților, sau mă privea cu ochii plini de lacrimile veseliei, simțeam atunci ca-mi crește inima de fericire. Cînd veni doftorul să mă vadă, ea singură îmi dezlegă mîna cea rănită, iar doftorul, văzînd-o, încreți din sprincene :

— Vei fi destul de bărbat, îmi zise el, să mă lași sa-ți tai carnea cea rea ?

— O, da ! negreșit, răspunse ea în locul meu. Auzînd-o, aș fi lăsat să mi se scoată și Inima din piept. Atunci închisei ochii și întinsei brațul. Doftorul îmi curăți rana fără ca un singur suspin să iasă din pieptul meu, căci mulțarmrea ce aveam de a o simți lîngă mine covîrșea însăși durerea. Apoi înspre sară la ceasul obicinuit ea se duse lăsîndu-mă iarăși singur cu nădejdea de a o revedea peste șapte zile.

Așa treceau zilele una cîte una pline, cînd de urît, cînd de bucurie, și ranele mele, în ciuda inimii, se vindecau acum văzînd cu ochii, iar eu mă-nspăimîntam cînd gîndeam că o să vie vremea să părăsesc spitalul și să nu mai văd pe duduca cea cu gene lungi. „De ce nu vrea Dumnezeu să mor aici ?...” îmi ziceam eu uneori. Și doar vedeam prea bine că dragostea care mă orbise era o curată nebunie, însă nu mă puteam opri, precum nu se poate opri puhoiul de-a curge la vale.

Într-o zi, în cea din urmă, cînd am văzut-o, îmi aduc aminte că-mi dezlegă ea rana de b mîna și, după ce-o privi cîteva minute, îmi zise cu fața veselă :

— Așa-Î că acum te simți mai bine ?

Iar eu nu-i răspunsei nimic. Era așa aproape de mine, ca-i simțeam suflarea pieptului, și-i auzeam bătaia inimii. Atunci... un vîrtej îmi cuprinse creierii, îmi întunecă vederile și, nemaiștiind ce fac, îi apucaii fără veste mînile într-ale mele și le sărutai cu atîta sete, încît amețit, beat de fericire și de spaimă, căzui leșinat.

Cît voi fi stat astfel nu știu, dar cînd m-am trezit eram mutat în alta odaie și doftorul ședea lîngă căpătâiul meu.

— Andrei, îmi zise el, privindu-mă *race*, ranele tale sunt aproape vindecate, nu mai este trebuința să mai stal în spital. Măria-sa doamna m-a însărcinat să-ți dau aceasta pungă cu parale, ca să ai de cheltuială pe drum.

— Și cînd trebuie să plec ?

— Chiar acum.

— Dar este voie să-mi iau ziua bună de la cei cu care am stat într-o odaie ?

— Nu-i trebuință.

— Aș vrea să văd măcar pe Doncilă, zisei cu lacrimile în ochi.

— Doncilă doarme.

Așadar, nefiindu-mi iertat să mai stau acolo, mă îmbrăcai în uniforma mea de dorobanț, și trist, mai trist decît în ziua în care plecasem de-acasă, părăsii acest loc de care mă lega inima mea.

Douăzeci de zile lungi și obositoare mersei pană la Florești, frămîntat între dorul de acasă și dorul dîndărăpt, dar cînd ajunsei la poarta țarinei și văzui de departe fumul de la ursoaica caselor noastre, cînd mă gîndii la bătrînul tata razemat în drjă, la ogorul și vitișoarele care-și așteptau stăpînul, mi se lărgiră pașii-ntr-atîta, încît mai, mai că alergam. Pe ulițele satului care cum mă întîlnea se lua după mine, și, cînd ajunsei acasă, tot satul era la ușa mea. Nu-mi este cu puțință să spun bucuria tatii cînd mă văzu și mă strînse în brațe, lacrimile curgeau părăie pe brazdele feței lui și, de ce se uita la mine, de ce mai mult plîngea și suspina, parcă nu-și credea ochilor.

Apoi care dincotro începu să-mi caute cu de-amăruntul rănile, crucile, hainele cele bortite de glonți, și să mă întrebe de întîmplările războiului prin care trecusem. Unii cu mîna la gură se minunau, alrii rîdeau și glumeau zîcîndu-mi că iarba rea nu pierde. Aghiuță mă cerceta mereu dacă i-am adus un pistol, ca să știe cum e turcul. Moș Toader a Paraschivei se uita cu ochi galeși la mine parcă i-ar fi părut rău că n-a fost el în locul meu... cînd deodată auzii clopotul satului sunînd !..

Fără să știu pentru ce, îmi simții inima gheață.

— Ce este ? întrebai eu.

— Nimic, răspunse Aghiuță. Ia, biata Catrina merge fla groapă. O boală năprasnică a fulgerat-o prin inima acum douăzeci de zile, luîndu-i graiul și vederile, și tocmai astăzi a voît Dumnezeu să o ierte S-a luptat mult cu moartea biata Catrina, știind că ai să vii, dar nu î-a fost scris să te vadă. Tot satul o jăleşte, că a fost bună fată, sărmana !

— Bună fată, adause tata clătînd din cap. Iar eu am simțit atunci că un nour îmi trece pe dinaintea ochilor, și sunetul cel de clopot m-a pătruns într-atîta, că și astăzi parcă-1 aud!

OCHII MAMEI *

Cînd mergea el pe ulița satului dus de mîna de părintele său, atunci se coteau țărancele între ele șoptindu-**Jse** : „Chiar ochii maică-sa" ; și cînd de sub amvon sfios și cu inima strînsă își ridica el ochii în sus spre preotul care cuvînta, atunci acesta se oprea o minută părîndu-i-se că revede neagra strălucire a ochilor mamei; și cînd în luptă cu somnul deodată își deschidea el ochii tresărînd, atunci bătrîna Crisrina, ce ședea lîngă căpătâiul lui, suspina sub povara unei grele amintiri ; și cînd tată! său voia să-l mustre pentru că, de milă, a dat drumul cînelui din lanț, se stăpînea bătrînul zicîndu-și în sine : „Tot ochii ei*.

Era o minune cu ochii acesteia î Doi oameni n-ar fi putut să-i aibă deodată. Prea multă viață fusese în ochii maică-sa, care s-a stins timpuriu, pentru a trece în ochii copilului. El însuși, micul Erhardt, cunoștea ciudata asemănare a ochilor săi, și cînd ședea sara la gura sobei pe scăunașul lui cu coatele pe genunchi și se uita la cărbuni, atunci zicea uneori bătrînei Cristine ce împletea în jumătate de umbră: „E frumos să văd în foc toate figurile ce a văzut și maică-mea". Apoi își ațintea ochii iarăș la foc pană ce i se părea ca vede pe însuși frumoasa sa mumă. El nu-și amintea să-i fi spus cineva că ea a fost frumoasă, dar era sigur ca a fost. Mică și fragedă, ea abia putea să-l poarte în brațe, iar el neconținut o sorbea din ochi și se minuna cum îi ședea de bine culcată pe canapea, frumoasa cum era, cu buzele ei cele rumene, cu parul negru, scurt și încrețit, și îmbrăcata cu ro-

* Tradusă din limba germana {*rua.*)

chia eî lunga și albă ; iara cînd își punea pălăria cea verde de călărie, împodobită cu pene albe, atunci îi ședea și mai bine.

— **Cristina**, mie-mi pare că mama avea pălăria cea verde cînd am văzut-o pentru cea din urmă dată, și parc-a venit la patul meu și mî-a spus: „Nu ma uita, copilul meu**”, și parcă a plîns.

— Asta nu-i cu puțință, căci ea a murit pe drum și tu rămăseși acasă, răspunse bătrîna sec, nemaivoidî să-i deștepte amintirile. El însă urmă înaintea :

— Și mi-a maî spus ceva, Cristino, la care tu nu știi cît m-am gîndit în zadar, căci era vorba de o nedreptate pe care eu trebuia să o trec cu vederea !

— Negreșit că ai visat prin somn toate aceste, adause doica, sculindu-se în picioare.

— M-a iubit oare mult, mama ?

— Se-nțelege că mult, răspunse bătrîna Cristina, curmîndu-i vorba.

— Dar nu așa de mult ca eu pe dînsa, zise băietul întinzîndu-și amîndouă brațele... Dragă mamă ! dac-aș pute sa te mai sărut o dată !

Numai cu bătrîna Cristina vorbea el despre maică-sa ; căci ea îl oprise, se vede, de mult, să vorbească și cu tata-său despre dînsa, sau poate că el însuși se ferea de aceasta.

Totuș de mult știa el cît rău ar fi putut pricinui tată-său numai uitîndu-se drept în fața lui, el, care, după destăinuirile ce făcuse bătrînei doîce, nu avea ochii lui, ci a maică-sa.

El se socotea sfințit cu această avere furată și se gîndea atît de mult la dînsa, că rămase întruna gînditor și-i plăcea să șadă tăcut în odaia lui pe scaunaș, sau să se legene în scrînciob, între copacii cel mari din fundul grădinii. Acolo zidea el uneori cîte o cetate din scoice și pietre, apoi o încunjura cu soldați și o dărîma cu tunuri închipuite. Tovarăși de joc nu avea, însă prin poarta curții privea adeseori la jocurde copiilor din sat și fe da cîteodată povețe ; dar cînd se ascundeau ei la joc și începeau să stnge tare, ori cînd s-apucau la sfadă sau la bătaie, atunci el fugea, căci nu putea suferi larma ; el fusese deprins cu liniștea în castelul cel mare, unde mai întreg anul erau toate odăile încuiate afară de cele două de la rîndul întăi, locuite de dînsul. Tată-său venea la țară numai vara pe șase săptămâni, avînd

trebi însemnate în oraș ; iară arendașul avea casa lui deoparte în ogradă, și străini nu veneau niciodată.

Era de mai nainte pus la cale că la vîrsta de zece **ani** Erhardt să vie în oraș la școală, împrejurare ce nu-l bucura deloc, așteprînd aceasta ca un lucru ce trebuia să se întîmple. Doară tot era el să îplinească odată zece ani, apoi douăzeci de ani și **la** sfîrșit să moară ca frumoasa maică-sa.

Într-o duminică spre amurgul, Erhardt adormise în scrînciobul lui, cînd deodată fu deșteptat de două glasuri, care răsuna nu departe de el într-un frunziș. Cu cine oare vorbea bătrîna Cristina, sau visa el încă ? Era vorba despre Lili, maică-sa ! și, fără să-și închipuiască că ar fi ceva rău, își ascuți auzul cît putu.

Dama străina întreba pe Cristina despre toate cele petrecute și plînsul îi întrerupea glasul, cînd zicea că parcă vede și acum dinaintea ei pe Lili în rochie de mireasa, așa precum o văzuse cea din urma dată ; ea adause că, de-ar fi avut vreo presimțire despre grozavul ei sfîrșit, ar fi venit negreșit din Anglia ; apoi întrebă pe Cristina de ce nu l-a scris că Lili i-a lăsat și ei o moștenire. Doica răspunse că n-ar fi îndrăznit niciodată să scrie asemenea lucru și nici ar fi fost de vreun folos, căci domnul de ochii lumii tot n-ar fi dat copilul de la sine, și cît pentru celelalte era de prisos ca cineva să le mai afle,

— Îl voi sili eu prin aceste scrisori a soției luî, să-mi dea pe Erhardt, voi să-l cresc dimpreună cu copiii mei !

— Nu veți Izbuti la nimic, și de aceea aș fi dorit mai bine ca întîmplarea să nu vă fi adus aice după atîția ani ; ia dînsul nu-i trecere cu una cu două, și știți pentru ce nu are inimă.

— Dar atunci pentru ce Lili l-a luat în căsătorie ? știi că nimenea n-a înțeles aceasta.

— Ei, doamna, contesa Lili totdeauna a fost cam necugetată ; doară eu am crescut-o în brațele mele și i-am sprijinit de-atîte ori capul cel cu bucle negre, o cunosc foarte bine. Buna era, prea buna, dar așa de iute, ca nu se mai gîndea^ 3a urmări. Tot ce-i trecea prin minte trebuia grabnic f se îplinească. Pe cînd eram la băile de mare un doctor tînar și frumușel venea foarte des în casa noastră. Poate că știți și d-voastră istoria. Lili v-a fi povestit-o negreșit ?

Doamna clătină din cap în semn de neaducere aminte.

— El a căutat-o de niște friguri răle, și de multe ori am luat sama cu ce adevărata dragoste ținea mica ei mîna în mînile lui, și cu cită grijă veghea el tremurînd la căpătâiul ei. El o însănătoși, dar luă cu sine o pane din inima ei... cînd o lună mai tîrzi, se îndrumă pe neașteptate pentru India. Bătrînul conte urzise această călătorie. El izbuti să ațîțe amorul propriu a tînărului, vorbindu-i mereu despre viitorul ce-l aștepta în India ; vorbi fiicei sale despre o pretinsă logodnică a doctorului, și, trei zile după aceea, Lili se mărita cu stăpînul meu. Deși nu avea decît 17 ani, cununia fu curînd sărbătorită după însăși stăruința ei. Cînd mai pe urmă simți pruncul sub inima ei, vorbea cu foc despre datoriile de femeie și de mumă, și totdeauna îmi spunea în ce strînsa și sufleteasca legătura sta ea cu fiul ei, neînchîpuindu-și ca poate sa nu fie un fiu. Dar cu căsătoria nu mergea bine, aceasta o văzui de la început. Domnul nu se prea gîndea la femeia lui. „În asta sară este primire la domnul X, trebuie sa merg acolo negreșit la 9 oare. **Mine** este bal la teatru". Aceste erau neconținut vorbele lui. „Alfred, îi zicea ea adeseori, de ce nu șezi o sară și cu mine acasă, am atîtea să-ți vorbesc". Însă domnul nu avea niciodată sa-i spuie ceva, și **nu** găsea plăcere în sentimentalitățile ei. Lili, ce-i drept, a cercat sa-l iubească, a fost bună și dulce cu el, și am băgat de samă că ea se socotea vinovata fața cu el pentru că plînsese după celălalt. Însă la sfîrșitul anului întăi ea îi spuse : „Eu sunt pentru tine numai o soție de arătat la lume, dar niciodată nu te îngrijește starea sufletului meu!" El atunci se închină ceremonios și răspunse : „Îmi pare rau ca femeia mea se plînge de lipsă de atenție din partea mea, de astăzi înainte în toate diminețile am să o cercetez despre starea sufletului".

Ea ar fi trebuit să tacă, dar era prea iute ; mai totdeauna cînd se supară pe el, 31 muștra cu asprime, și astfel făcea ca greșala să fie din partea ei ; apoi îndată se îndulcea ca un copil, și, pentru a nu aduce neliniște în casa, îi cerea iertare. De aceea se credea el atît de nevinovat fața de dînsa ; iar mie adeseori mi se rupea inima cînd vedeam cum fără nici un folos îl privea ea cu ochii cei mari și frumoși, căci în starea în care se afla el, inima lui era atrasă numai de formele de dinafară pe care în lumea cea mare se pune atîta preț. Doamna de multe ori mi s-a plîns cu amărăciune că

privirile binevoitoare ale prințului asupra-i aveau, în ochii bărbatului sau, mai multa căutare decît însăși dragostea **ei**. Ea «e deprinsese, în sfîrșit, cu deșertul acestor zile, **mai** ales că Erhardt, de ce creștea, de ce îi umplea viața cu felinte gînduri despre viitorul lui. Întruna ea își închipuia că el odinioară va fi doctor, și cînd eram cîteșitrei în odaia copilului, îmi spunea : „Numai un doctor care a studiat inima trupească poate ști ce adîncuri nesfîrșite cuprinde în sine simțirea sufletească. Erhardt trebuie să fie om de cugetare, să fie un adevărat om mare". Chiar de nu o înțelegeam uneori deplin, totuș îi plăcea să mă vadă că o ascult cu luare-aminte, și mergea apoi mai bucuroasă în mijlocul lumii ce o încunjura.

Apoi, cînd Erhardt împlini tocmai cinci ani, soarta aduse ca ea să se întîlnească iarăș cu tînărul doctor. Și nu știu cum se făcu atunci, dar ea se schimbă deodată și prinse adeseori sa plîngă și să se jăluiască bărbatului el, care mereu o întreba ce-i lipsește, căci are tot ce poate dori o femeie : și poziție și avere ; iar ea îl asculta acum cu liniște și nu-i mai răspundea rostit că **tu** îi nădăruiești « **» Da** știu, zicea ea, tu nu ma înțelegi". Apoi deodată iar părea cîteva zile preafericită și-mi spunea : „Ceea ce are cineva în inimă îi rămîne și dincolo de mormînt ; sunt cea mai fericita femeie ; țin ascunsă singura comoara cu care pot trăi în lumi ideale și pe care o întretin vie în sufletul meu J"

Așa a mers o jumătate de an, cînd apoi am venit pentru timpul verii la moșie, tînde sa-întîmplat nenorocirea.

Ea^ simțea prea bine, cînd el nu era de față, cîta înuparire făceau asupra ei scurtele lui vizite și privirile nebăgătoare în samă ce-i arunca, sau de **a** mai fost și altceva, nu știu. **Dar** într-o sară nu s-a mai putut stapîni și a intrat în odaia bărbatului ei cu rugăminte să consimtă la despărțenie, zicînd că nu mai poate trai cu el.

Dac-aș fi putut să-mi închipuiesc ce-i trecea prin minte în zilele acele, cînd se primbla neliniștită prin grădina ; de mi-ar fi spus ceea ce avea de gînd să facă, măcar așa cum spunea ea m felul ei copilăresc, ca si cum ar fi vorbit cu dînsa singura, desigur^ mi-aș fi luat îndrăzneala să o împiedec. Căci lesne era de înțeles că soțul ei niciodată nu s-ar fi supus la un asemenea^ lucru, și ca nu era nici o putință omenească, de a i se da libertatea. Cît de des mi-a spus ea singură : „Ah !

Cristino, tu nu știi cum e lumea noastră, nimic nu-i decît înfățișare pe deasupra și tocmai Ia aceasta se ține atît de mult, parc-ar fi realitate ! Trebuie să fi supt eu ceva din sângele tău, de vreme ce toate le vad așa cum nime dîn lumea mea nu înțelege."

Nu eu am fost pricina, ci tînăra dragoste a fost, care i-a deșteptat de timpuriu sufletul, așa ca nu mai putea acum trăi într-o lume de nimicuri.

Ea leșină după răspunsul soțului ei, iar el mă chemă în odaie, ca s-o aduc la viață. Cînd ea își veni în sine, prinse să vorbească mai departe ; Iar el pentru întăia oară în viața Iul uita ceva, uită că eu eram de față. Ea îi vorbi de nepotrivirea legăturilor dintre dînșii, de zilnica minciună a vieții ei, și de neputința de a mai duce asemenea trai ; atunci el se apropie iute de dînsa și strigă cu glas sălbatec : „Cine-I bărbatul care ți-a vîrît asemenea idei în cap ?" Lili tremura, își frîngea mîinile ; dar tăcu ; tăcu și cînd o întrebă a doua și a treia oară. Apoi deodată el se liniști, poate unde prin tăcerea ei se încredințase că desigur un bărbat este la mijloc ; sau poate își luase de samă ca purtarea lui cea corectă de care era totdeauna așa de mîndru ar suferi dacă ar urma mal departe cu amenințări cătră o femeie. „Purtare corectă, Iată numai ce cere el de la mine, îmi zise ea odată. El e corect, fiindcă legăturile lui le ține ascunse numai pentru buna-cuviință a lumii ; iar dragostea, după orice împrejurare, este necorectă." Astfel tăcură și el și ea o minută, cînd apoi se ridică ea în picioare, se apropie încet de scaunul lui, se puse în genunchi și începu iarăș să-i vorbească.

— Alfred ! fii generos.

Dar el se sculă de pe scaun și o întrerupse cu asprime.

— Niciodată !... niciodată nu-mi voi tîrîi numele dinaintea judecării!

— Alfred, tu ma vei împinge Ia o faptă deznădăjduită.

— Despre aceasta voi ști să mă păzesc, și tot atunci sună din clopoțel și porunci ca într-o oară să fie caii puși la trăsură, avînd a merge el și cu doamna în oraș.

Se temea el de vreo răpire ? Credea el că omul acela să fie undeva în apropiere ? Mai tîrziu am aflat că el a avut bănuială asupra unui vecin, care cu mult respect și iubire se înfățișa înaintea ei. Cît de puțin își cunoștea el femeia ! Așa-

numita corectitudine îi era nesuferită, dar fără onoare n-ar fi putut trăi.

Cu pași obosiți și răzemată pe mine, ea se urcă în odaia lui Erhardt; acolo luă copilul în brațe și porni într-un plîns namîngăiat. îi sărută minutele, piciorușele, fiecare loc de pe obraz și apoi ochii... și iarăș ochii cei mari deschiși. Negreșit ca atunci ea își luase hotărîrea ; ca un fulger a trebuit să-i treacă prin minte gîndirea că numai prin sacrificiul vieții sale poate scăpa pe doctor.

Ah ! de s-ar fi gîndit ea mai bine ! Ea nu-și cunoștea bărbatul ; cum ar fi putut el să provoace un duel și astfel să-și pună numele femeii în gura lumii, și-apoi de unde era să aibă prepus tocmai pe el ? însă ea nu mai avea puterea de a cugeta ! Atunci ea se duse și scrise acest bilet care tocmai acum după atîția ani v-a căzut în mîni.

Îmbrăcată în haine de călătorie și gata de plecare, ea mai intră încă o dată în odaia lui Erhardt, își luă ziua bună de la copil, care, mulțămîta Domnului, nu pricepu nimic ; iar eu ca o nebuna alergai jos la domnul și-l rugai să ne ieie, pe copil și pe mine. El însă mă respinse cu asprime, cînd iată că veni și soția lui, care auzi vorba, și atunci văzui cum o rază de lumină parcă-i fulgerase pe alba-i figură.

— O, da ! Alfred, adause ea, ia și pe copil, aceasta e singura scăpare a mea.

Acest cuvînt înăspri și mai mult pe domnul.

— Mă însărcinez eu cu așa-numîta ta scăpare, și dîndu-i brațul o conduse la trăsură.

— Lili ! Lili ! o strigai eu atunci cu strîngere de inimă pe numele el cel copilăresc, gîndește la Erhardt, la copilașul cel iubit!

Ea mă privi mută cu ochii cei mari pe jumătate painjiniți și așa încă o văd și acuma.

Copilul era treaz în patul său cînd mă întorseî sus, și pentru întăia dată văzui în ochii lui acea lumină adîncă, pe care de atunci a și păstrat-o ; izbutii să-l liniștesc, fără însă să mă potjiniști pe mine, căci parcă tot așteptam ceva. îndată după miezul nopții auzii un sunet de clopot la ușa, întrerupt de vuietul ploii ce se stîrnise și atunci, aruncîndu-mi un șal pe umere, trezii dădaca și alergai jos ; știam că sunt chemată la sărmana Lili.

Feciorul mi-a spus toată întâmplarea. Ei ajunsese la depărtare ca de-un ceas, tocmai la locul unde te urci pe șoseaua de lângă lacul cel mare Annenberg, când deodată domnul porunci să stea trăsura, căci doamna stăruia a zice că a văzut un om călare îmbrăcat în livrea curții, care trecuse pe lângă trăsură și mergea negreșit la castelul lor cu vro știre ceva. Feciorului însă i s-a părut că a fost numai un țaran călare, dar nu putea spune cu încredințare, fiindcă era târziu, pe la 10 oare noaptea, și ploaia îl lovea neconținut în ochi. În timp, dar, ce sluga alerga în urmă strigînd pe călăreț, se cobori și domnul din trăsură pentru a se uita îndărăpt, și atunci tînăra doamna se folosi de acel moment, sari jos, se aruncă într-o mică luntre ce sta la mal și o împinse la larg. Cu tot vîntul și ploaia ce era, domnul prinse îndată de veste, căci feciorul n-apucase a veni la trăsură, și el era acum în altă luntre pe cale de a urmări pe cea dintâi, când deodată luntrea urmărită se prăvăli în apă.

El găsi îndată trupul sărmanei noastre doamne, și cu ajutorul slugei o așeză în trăsură și o duse pană la cea întâi casă țărănească, unde ceru o odaie zicînd ca ar fi greu bolnavă. Cea întâi grijă ajui a fost să cumpere tăcerea slugilor, și astfel întinse pe sărmana Lili pe patul țărănesc, pe care am și revăzut-o.

Domnul îmi trimese răspuns prin slugă să aduc schimburi pentru doamna, și când intrai în odaie cu legătura în mînă, domnul se scula în picioare făcîndu-mi numai un semn din cap, și fără să schimbe cu mine un singur cuvînt, se duse să aducă doctor.

Am închis ușa în urma lui și am rămas singura cu copilul meu.

Cum sătea ea acum, «armăna, cu ochii vii deschiși, parc-ar fi voit să miște mica ei guriță și să-mi spuie un cuvînt de dragoste ! Dar hainele ei cele grele și ude o apăsau, și numai după ce-o dczbracai de dînsele, putui să gîndesc la mine și la durerea mea. Apoi încet, parc-ar [fi] fost încă copilul cea mică, pe care atît de des am îmbracat-o, într-atît mi părea de ușoară, o gătii cu rochia cea alba de dimineața, îi pusei piciorușele în papucii ei cei mici, și împrejurul capului cu bucle negre îi așezai vâlul cel de horbotă, care i-a fost atît de drag să-l poarte. Și în acel timp se tot uita la mine ; iar mie mi se ușurase inima, după ce mă așezai liniștită

lîtigă dînsa, și m^simții chiar bine privind-o moarta. Sufletul ei cel cald, copilăresc, își găsise acum odihnă. La ce ar fi putut viața să mai fie de folos ? Viitorul totdeauna a înspăimntat-o, amenințată fiind de durerea de a-și vedea copilul aproape de tată și străin de inima ei. Ea a fost acum cruțată de acea durere dimpreună cu zilnicul deșert al traiului. Parc-aș fi dorit să culc și pe Erhardt în brațele ei și-apoi să mor și eu.

În revărsatul zorilor ea fu adusă în castel, și, după trei zile, îngropată. Domnul își luase foarte bine măsurile, încît nimene nu putu să afle că ea ar fi murit de altceva, decît dintr-o bătaie de inimă. Mie îmi spuse numai în ziua îngropării.

— Vei înțelege că eu voi să cruț această pată copilului meu și vei tace.

— Mama lui Erhardt a fost o sfîntă nepătată, îi răspunsei eu.

Dar umbra nenorocirii împresura pe copil ; cu putere neînțeleasă, cu dor supraomenesc se simțea el atras de maică-sa. Cercai de multe ori să-i întorc gîndurile de la dînsa ; însă bunul Dumnezeu parcă anume a voit să lase în urma doamnei noastre a cărei moarte a fost o liniștire, o ușurare pentru bărbatul ei — fie-i faptele iertate ! — să lase o întreaga amintire, o dragoste bogată, neștearsă în sînul familiei. Are să se rupă inima băietului, dacă vreodată ar afla despre sfîrșitul maică-sa!

Amîndouă statură cîtva timp tăcute în mijlocul frunzarului, apoi bătrîna doică se sui în odaia copilului pentru a-l arăta prietenei mumei jale. Copilul era acum sus ; cu ochii uscați, dar ațintiți și rătăciți, se uită el la străina damă, care-l privea cu compătimire, dar cu încredințare că e bolnavicios, că rău ar face dacă, după dorința bieteii Lili, ar stăruia să-l ieie în casa ei.

Erhardt se duse apoi să se culce. Doica care observă tăcerea lui, pipai cu grijă capul lui fierbinte și mînile-i înțepente.

— Ce ai, Erhardt, te doare ceva ?

— Numai capul, răspunse el cam ostenit. Am stat atîta vreme nemișcat și am citit, am citit o istorie atît de minunată !... Mini aș vrea să merg călare.

— Da, Erhardt, aceasta chiar să o și faci ; micul Franț va fi tovarășul tău de călărie.

'Copilul îi zîmbi cu recunoștință. Fusese între^ dînșii totdeauna un motiv de mică neînțelegere, căci lui ^îi plăcea să fie întovărășit la călărie de Franț, în vreme cînd doica îi dădea mai bucuros o slugă bătrîna.

Erhardt adormi și visă de lacul cel mare, pe fața căruia se ridicau valuri nalte de furtună ce urlau prin somn în auzul lui. El vedea pălăria cea verde cu pene a maică-sa, cînd ici, cînd colo, și deodată țipa, părăindu-i-se că o broască s-a aruncat asupra lui.

El se trezi și se ridică din pat ; bătrîna doică stătea lîngă dînsul.

— N-a trecut încă noaptea, ca să mă duc călare spre lac ?

— Erhardt, dragul meu copil, abia sunt 11 **ceasuri** ; ascultă ce furtuna e afară ; aceasta te-a și spăriet așa de tare, zise doica cu aer liniștit, aprinzînd lampa cea mare. Frica îi (străbătuse pană în adîncul inimii, cînd auzise pe ^Erhardt vorbind despre lac. Oare nu cumva astăzi, chiar astăzi, cînd tocmai și ea își redeșteptase vechile-i amintiri, să fi auzit el ceva despre noaptea cea tulburată a morții maică-sa ? Ea îl lăsase citind în odaia bibliotecii și-l regăsi și odaia lui ; ^**cine** oare să fi fost la el? Ea se uită cu luare-aminte la dînsul și i se păru că are ochii mai mari și mai asemănători cu ai maică-sa și ~~și cîmar pe mîna lui văzu vine albastru ura~~ **și cîmar pe mîna lui văzu vine albastru ura** însemnate, **cum a fost pe mîna moartă a bieteii Lili. Un fior o cuprinse ; ea luă copilul în brațe, îl strînse la inimă și-l sărută. Cînd însă văzu el pe obrajii ei lacrimile curgînd, îi spuse cu glas înseninat:**

— Nu trebuie să te temi, eu nu sunt bolnav și te iubesc foarte mult.

Și, în sfîrșit, el adormi iarăși liniștit, dar ea stătu toată noaptea la căpătîiul lui, plina de negre presimțiri, netezind din cînd în cînd mîna lui cea subțire. O! Doamne^ cum a putut ea **să** cugete că ar fi fost bucuroasă să-l vază culcat în brațele maică-sa ! Numai de n-ar ajunge ea sa trăiască **pană** ce se va coborî sărmanul în mormîntul maică-sa ; această dulce viața n-ar trebui să se stingă !

Ziua cea race și ploioasă de vară acoperise toate de-o ceață sură și tulbure, cu toate aceste Erhardt stăruî numai decît l să meargă călare, după făgăduința ce i se dăduse. Ca prin

vis i se înfățișau toate cîte le aflase și în sufletul lui se înrădăcina dorul de a vede locul unde ea a murit.

Iată lacul cel mare pe malul căruia el de atîtea ori s-a primblat și pe care acum i se părea că-l vede pentru întâia oară ! Iată ca și el se urca acum pe acea șosea de unde se vedeau la mal luntrile cele multe de pascari! Pe una din ele a fost maică-sa în viață, pe una din ele a murit. Pe care oare ? **El** veni călare **pană** aproape de mal, apoi se răzgîndî, descăleca, chemă pe micul său prieten să-i ție calul și prinse să se primble încoace și-n colo de-a lungul apei.

— Mamă, eu îți sunt credincios, iată am venit să mor și eu aice, zise el încet, apropiindu-se de luntre.

Era race, vîntul sufla aspru, și el tremura, El se uită în apa sură și văzu pești înlăuntru, broaște mari la margine și se cutremură. Și totuși se uită din nou în apă, apoi izbucni în plîns și strigă :

— O, Etoamne ! nu pot, nu pot, mă înfior de maica mea moartă !

Micul său tovarăș de călărie alergă cu grabire întrebînd :

— Ce este ?

— Ah ! Franz, nu pot; vreau să merg acasă.

„Sunt un fricos”, își zise el în sine, după ce se urca pe cal ; și pe cît venise rapede spre lac, pe atîta se întorcea acum încet acasă.

„Sunt un fricos, mama nu mă mai poate iubi.”

Și totuș se înfiora din nou gîndind la apa cea udă, race și sură, plină de broaște răutăcioase și verzi.

Sara el fu cuprins de ferbințeala frigurilor.

— Eu singură l-am omorît, își zise bătrîna doica în răcea sa desperare, cînd el începu să vorbească fără conștiință despre cele ce auzise și tăinuise pană atunci. Cînd însă avea momente lucide, el o cuprindea în brațe și se ruga zicînd :

„3” Nu-mi aduce pe tata, nu pot sa-l mai văd î Vezi,, doică, adause el pe jumătate adormit, eu trebuie să mor, ca sa știe mama cît am iubit-o.

Și cînd cu toate aceste tatăl se înfățișă la căpătîiul lui, el prinse să se zvîrcolească de neastîmpăr, și mut se uita numai la dînsul cu ochii cei aprinși a maică-sa.

— Scapă-mi copilul, zise doctorului cu glas înecat în lacrimi acest om dealtfel stăpîn pe sine, crezînd că copilul era fără cunoștințe.

— Nu, tata, răspunse încet copilul cu limpede cugetare și cu o privire plină de muștrări, deși dealtfel părea pe jumătate adormit. Tată, eu trebuie să mor pentru că tu n-ai iubit pe biata mama ; așa am simțit totdeauna. Acuma sunt hotărât. Vezi, tată, adause el cu aer de cumiinție, eu cred că te-aș fi urât! Cristino, freacă-mă puțin la cap, mă doare așa de tare ! și, suspinînd încet, se întoarse pe partea cealaltă.

Apoi adormi, și ici și colea prinse să pîlpăie mica și nevinovata flacăra a vieții lui. Cînd însă apăru senină și luminoasă dimineața celei întăi duminici, atunci batrîna doica închise cu o sărutare ochii micului Erhardt. Atunci ieși din pieptul încărcat de durere a tatălui un suspin de ușurare, văzînd ca a dispărut din viața lui urma celor doi ochi frumoși și muștrători — căci de amintirea lor acest om nu avea a se teme.

CINELE BĂLAN

Ce poate fi mai vesel decît un școlar în vacanțe. îmi aduc aminte ca acuma, cînd profesorul mă chemă în salonul de așteptare și-mi dădu o scrisoare a cărei pecete purta niște inițiale binecunoscute mie, și a cărei adresă era scrisă de-o mîna asemenea binecunoscută mie, mîna părintelui meu. Cu ce strîngere de inimă deschisei scrisoarea ! Prin ea mi se vestea ca Constantin viziteul, o sluga veche și credincioasă, sosise cu trăsura spre a mă duce la moșia părinteasca pentru timpul vacanțelor. Scrisoarea era scurtă, dar întovărășită de cîteva gavanoase cu dulceață, o cutie cu rahat și cîteva galbeni de cheltuială pe drum. Prin post-scriptum tatal-meu îmi zicea sa iau sama sa nu răcesc.

O, dulcî și sfînte tinerețe ! De mi-ar fi pus cineva la picioare comorile lumii, n-aș fi fost mai fericit decît gîndind la călătoria ce aveam să fac **pană** acasă, și la cele doua luni de vacanțe, două luni mari, nesfîrșite, pline de desfătări.

Gavanoasele cu dulceți mi le-a luat profesorul, deși, în buimăceala mea, nu țin minte să i le fi dat, însă el mi-a multămit; iar rahatul știu bine că l-am înghițit cu camarazii mei. Apoi îmi aduc aminte cum Constantin viziteul a intrat în odaia unde îmi pregăteam lada, întrebîndu-mă :

— Gata ești, cuconașule ?...

Iar eu, de bucurie, i-am sărit în gît, și cu iuțea cu care cad stropii de apă într-o cascadă, începui să-l întreb de tata, de frate, de **baba** Ilinca, de Bălan, de **casa**, de grădină, de toate, **ta** ^sfîrșit, cîte îmi trecuseră prin minte **la** primirea scrisorii, încît **jDietul**^ om, simțindu-se aproape sugrumat și neavînd chip să-**mi** răspundă pe rînd la toate întrebările, îmi zise numai aceste cîteva cuvinte :

— Bine, bine... cuconașule... toți cu bine te așteaptă ; iar Bălan e cu noi.

Mărturisesc ca aceste cuvinte îmi mersera mai mult la inimă decît toate versurile și discursurile oratorice ce învățasem pe de rost în școala...

Ce om cumsecade era Constantin viziteul! Nasul lui cel mare, de care rîdeam odată în copilăria mea, căci avea un negel tocmai pe vîrf, îi ședea acum așa de bine, încît nu era nas să-mi placă mai mult decît a lui. Toată fața lui era înveselită de veselia ce simțeam și eu. Și ce frumoasă era trăsura în care aveam să călătoresc ! O nadiceancă pe dricuri care scutura de minune, cu roțile galbene, coșul verde și capra neagră, atîrnată în curăle ; iar caii erau tot cei suri ai tată-meu ; cai de nădejde, care se făcuse albi, dar care nu lăsau pe om la nevoie.

Îmi luai ziua bună de la toți camarazi! mei, și de la *Prisnel*, și de la *Țuflic* și de la *Poriu-împărat*, și de la *Scormolici*, și de la *Beșleagă*, chemîndu-i pe fiecare după porecla și sărutîndu-i din toată inima ; iar *Poriu-împărat*, care umbla cu o chivără de bîrtie pe cap și era cel mai mic dintre toți, începu să plîngă, cînd mă văzu suindu-mă în trăsura. Mă simții foarte înduioșat de lacrămile lui, dar inima tinerilor e lesne uitătoare : abia trecusem poarta și cu multă părere de rău uitai pe iubitul meu *Poriu-împărat*.

Am scăpat din vedere a spune că în momentul cînd vroii să mă urcîn trăsura, mă pomenii deodată cu Bălan care îmi puse, după obiceiul lui, amîndouă labelle pe piept, cercînd numaidecît să mă Ungăjpe obraz și, plesnind cu coada pe toți cîți se îngrămădiseră în juru-mi la ziua buna. în trăsura pusei pe Bălan din a dreapta mea ca pe un prieten mai vechi al casei, și, cum mergeam prin cotiturile ulițelor, mi se părea că sunt cel mai mare din oraș. Mă uitam cu mîndrie la cei ce umblau pe jos strigînd : „Aiviță, alune de Țarigrad, marfă, mărunțișuri!” șigîndeam în gîndul meu: „Voi vă duceți fiecare după nevoile voastre, iar eu mă duc *acasă* !”... O! cîte mari și nenumărate bunuri cuprinde în sine cuvîntul *acasă*!... îmi era degrabă să ies din oraș ca să mă apropii mai curînd de^acel colț al parnîntului care se numește *acasă*, J unde aveam să petrec două luni după cheful meu, fără pedagogi cu ochii pînditori, fără clopotul cel supărăcios, care mă trezea în toate diminețile din somn, fără latineasca și

greceasca **care-mi** făceau capul călindar. Acasă, **fie zis** în treacăt, **mă mai aștepta și** Măriuca lui Moș Terînte, o fata oacheșă și subțirică, **care** a crescut **cu** mine împreună și care totdeauna plîngea cînd plecam la sfîrșitul vacanțelor. Ce dor îmi veni de Măriuca !... Atunci, simțind că nu mergem destul de rapide, zisei lui Constantin sa mai îndemne caii. Ei *i* Avem și eu dragostele mele, căci doar îmi răsărise musteața și eram acum om în tot locul.

Într-una din zile, îmi aduc aminte că priveam la seceriș ; iar Măriuca, care înota în valurile griului pană la brîu, se apropie de mine și mă întrebă încetișor :

— Cînd pleci, cuconașule, de la noi ?

— Mîni, rîspunsei **eu**.

— Și cînd te-ntorci ?

— Peste șase luni.

— Ce mult e de astăzi până-n șase lui, adause ea cu un glas duios.

Aceste cuvinte nu-mi mai ieșeau din cap. Deschisei gura sa întreb pe Constantin despre Măriuca, dar îmi veni o tună care-mi curmă vorba. Apoi, îndreptîndu-mi glasul și cău-tînd să-l prefac pe cît se poate mai nepăsător, zisei:

— Dar Măriuca noastră, Constantine, ce mai face ?

— Măriuca noastră e bine, mai bine decît totdeauna.

— Nu s-a mai măritat ? întrebai eu glumind, spre a înlătura orice prepus din mintea lui Constantin, știind bine că una ca aceasta nu putea să se fi întîmplat.

— Ba să fiți sănătoși, cuconașule, s-a măritat după dascălul Gheorghie de la strana dreaptă din sat.

Atunci sîngele îmi năvăli la cap și, dacă n-ar fi fost Bălan lîngă mine de gîtul căruia să mă sprijin, desigur aș fi căzut din trăsura. Am trecut un sat, două sate, mai multe paraie, mai multe lunci, fără să pot rosti un cuvînt; numai cîte un oftat din vreme în vreme îmi ridica pieptul. Nu știu dacă Constantin viziteul va fi înțeles ceva, văzînd răpedea mea schimbare, dar știu atîta că nu-mi mai pasa chiar de-ar fi înțeles. Ba era cît pe ce să mă jăluiesc lui în gura mare și sa-i spun tot ce aveam pe inimă, însă rușinea mă opri, **rușinea** de a mărturisi biruința dascălului Gheorghie asupra mea.

Va să zică Măriuca cea oacheșă și subțirică, a cărei glas îl auzeam în **toate** sunetele, a cărei chip îl vedeam pretutindene, și pe tablele **de** aritmetica, și-n dicționare, și-n gramatici și

mai cu samă în inima mea, Măriuca, cea care suspina când plecam de-acasă, s-a măritat !... Prin urmare, ea nu... da ! da ! desigur ea nu m-a iubit.

Atunci simțeam în pieptu-mi o durere atît de sfișietoare văzîndu-mă desprețuit de dînsa, încît mă credeam cel mai nenorocit om din lume. În zadar îmi cîntau ciocîrliile deasupra capului, în zadar Bălan care pricepuse și el, se vede, durerea mea căuta să mă lingă pe obraz în chip de mîngăiere, în zadar se așterneau dinaintea mea fînațele înflorite și lanurile de grîu, în zadar îmi curgeau găraiele limpezi de-a curmezișul drumului chemîndu-mă parca anume să-mi răcoresc inima în unda lor, eram nesimțitor la toate, ba chiar îmi era ciudă să vad în juru-mi natura vesela și zîmbitoare, cînd eu eram așa de trist. Mersei așa mai multe ceasuri cugetînd, cînd la Măriuca cea drăgălașă, oacheșă și subțirică cu flori pe cap, care-mi zisese odinioară cu glas înduioșat: „Ce mult e de astăzi până-n șase luni” ; cînd la Măriuca cea măritată pe care mi-o închipuiam acum încunjurată de copii, învîrtînd mămăliga, ghilind pînză la părău, sau făcînd oblojele dascălului Gheorghie de la strana dreaptă !... La această din urmă închipuire, ce-i drept, simțeam potolindu-se întrucîtva flacăra amorului meu, dar în lupta ce se petrecea în mintea-mî tulburată, Măriuca cea drăgălașă cu flori pe cap biruia uneori pe cealaltă Măriuca, cea cu oblojele, și atuncia focul se aprindea iarăși viu în inima mea.

Într-un rînd strigătul cel obicinuit viziteiesc : tbrrr... îmi răsună în urechi șt nadiccanca se opri dinaintea unei crîșme. Era soarele pe Ia miazăzi și căldura nesuferită. Bălan scotea o limba de-un cot. Constantin viziteul îmi zise că avem de poposit un ceas. Ce-mî păsa mie de ceasul acela și de toate ceasurile ce aveau să curgă în viitor! Aș fi putut să stau acolo, sau să merg înainte, sau să mă întorc îndarăpt, îmi era totuna, căci nici o bucurie nu m-aștepta nicăiera cînd iată că un țigan negru ca un fund de ceaun, creț la cap ca o oaie tîgaie și slut ca Scaraoschi, îmi ieși înainte cu o scripca în mîna zicîndu-mi:

— Cuconașule, mîncă-ți-aș ochii!... Să-ți cînt un cîntec pentf-un gologan.

Nu-i răspunsei nimic, căci tocmai atunci se petrecea în închipuirea mea lupta crîncena între Măriuca cea cu flori pe

cap și Măriuca cea cu oblojele, luptă de la care atîrna liniștea a două Ioni de vacanțe ; însă el, de frică să nu piarza gologanul, începu să scîrîție^cu arcușul pe strune, fără să mai aștepte învoirea mea^ și în acelaș timp prinse sa cînte și din gura cu niște strîmbături așa de ciudate, încît nu mă putui opri de a zîmbi cu tot amarul ce simțeam în mine. Bietul Bălan, nedeprins cuasemene sunete ce-i supărau nervele, prinse și el să hamăiascăji să urle de răsuna vecinătatea, șiind astfel ison cîntecului țigănesc.

— Schimbă altul, strigă Constantin, astupîndu-și urechile.

— Îndată, răspunse țiganul; am să vă cînt un cîntec de inimă albastră să vi se topească ochii în lacrimi:

Dragostea de fată mare

Ca fasola din căldare

Nici o vin' încoace n-are.

Mă simții atins în onoare de această ironie a țiganului care-ș» rînjea dinții și se uita țintă la mine, parc-ar fi gîcit necazul ce mă rodea; iar Balari, nemaiputîndu-și stăpîni nervele, se răpezi ca o săgeata asupra obraznicului lăutar și-și înfipse colții în antereul lui. Atunci începu o învălmășeală groaznică, nu fără oarecari părți comice, între țigan și cîne. Țiganul, cînd se culca la pămînt, cînd se ridica în sus, sau se învîrtea împrejur ca un sfredel; cînd striga, scuipa asupra cînelui, apănndu-se cu arcușul, cu scripca, cu căciula, iar Bălan hîriia ca un desperat și scutura din cap așa de vrăjmaș, încît îi spintecă antereul de la guler și până la călcăie, fără să fi avut vreme Constantin sau eu să sărim în ajutorul lui. Paguba nu era mare, căci abia se mai ținea în ițele ei învechita haină a lăutarului, sămănînd mai mult a voloc decît a antereu, însă țiganul nu era tocmai de părerea mea.

— Vai de mine, cuconașule, strigă el după ce Bălan se liniștise, ce mă știu eu face de acuma fără antereu ? Iaca iarna e la ușa, cum o să stau cu spatele goale ?

— A cui e vina, dacă stîmeșri câinii cu cîntecele tale ? îi răspunsei ea

— Cuconașule, mîncă-ț-aș găinik ! Antereul meu plătește cît o moșie boierească, cum pot eu să rămîn păgubaș de el, ca doar nu l-am furat ?

— Da' mai știa eu ?..

— Cuconașule, mânca-ț-aș curcanii! Plătește-mi antereul, că te trag la judecată și, pe Maica Precistă, **nu** scapi cu căruța și telegarii de la ham.

Treaba începea să se încurce între țigan și mine, nu doar că țiganul n-ar fi avut dreptate, însă despăgubirea ce pretindea era așa de mare, încât pricina dintre **noi** într-adevăr nu se putea mîntui decît prin judecată sau bătaie. Mă hotărîi deci pentru cel de pe urmă mijloc de a dezlega gîlceava, fiind mai grabnic și mai potrivit cu onoarea mea de om în tot locul. Cine nu se crede viteaz la vîrsta de șasesprezece ani !

— Ascultă, măi țigane, îi zisei eu, apropiindu-măde el cu pași măreți și cu ochii plini de fulgerele mîniei, primește cît face într-adevăr ruptura ta de antereu și nu te obrăznici mai mult, căci te voi cîrpi, sărmane, de-ți vei culege singur măselele de pe jos.

În același timp făcui în aer și mișcarea trebuitoare pentru a-mi îndeplini făgăduința.

— Auleu, cuconășelule, mânca-te-aș fript și împănat **cu** slănină!... Să te ferească maica de la care ai supt lapte să mă atingi cu degetul cel mic, că zău ! crede-mă, voi mătura toți cîmpii cu trupușorul matale ! Iaca să-ți arăt !

Și atunci ca un tigru făcu o săritură îndarăpt, își sufleca mînele lăsînd să se vază niște mușchi zdraveni, de care însuși profesorul meu de gimnastică s-ar fi minunat, și cînd să se repeadă asupra mea, care așteptam să-l primesc în gazdă c-un pumn în pîntece, lovitura binecunoscută camarazilor mei de la școală, iată că Constantin viziteul, care se mînia încet, dar, cînd să mînia, i se roșea chiar negelul de pe vîrfurile nasului, se puse între mine și țigan arătînd acestuia Jwza unui pistol cu două țevii ce sta ascuns în buzunarul său. Atunci ca prin farmec țiganul se tupilă la pămînt și începu să se gudure și să se hlizească dinaintea mea, voind să mă încredințeze că amenințările lui de adineaora fusese numai o șagă. E curios cum țiganii se tem **mai** mult de pistol decît de orice altă armă de foc, căci pistolul, zic ei, avînd^țaya scurtă, *numaidecît te împrășcă în obraz*, iar de pușcă *își* închipuiesc că au timp să se ferească. Aceasta idee sănătoasă e înrădăcinată în fiecare cap țigănesc.

Văzînd, deci, pe dușmanul meu sărutîndu-mi acum ciubotele cu feliurite lingușiri între care cuvintele : *mînca-ț-aș ochișorii cei frumoși; mînca-ț-aș obrajeii cei rumeni; să tră-*

iești o mie de ani, luminate beizadea; să-ți dea Dumnezeu de fiecare gologan cîte o mie de galbeni, curgeau nesfîrșite ca o ploaie cu grindină, îi aruncau la pămînt prețul întreit al antereului său, iar țiganul îmi sărută mîna pe amîndouă fețele, și tîrîindu-se pe brutei pana la locul unde căzuse paralele, le puse în buzunar și dispăru.

Așadar, mulțămîta pistolului lui Constantin viziteul, cearta se isprăvi cu bine în folosul ambelor părți, căci, dacă țiganul primi **cu** prisosință prețul antereului său sfîșiat de Bălan, și **eu** uitai o bună parte din durerea mea. Chipul Măriucăi cea cu flori pe cap era acum mai departe de mine într-o ceață azurie din care uneori abia îl puteam deosebi, și, cînd se mai apropia, atunci ca prin minune se prefăcea în Măriuca cealaltă, în ochii căreia întîlneam o privire ce nu era nici de dragoste, nici de supărare, nici de căință, ci, o Doamne !... era, dacă **nu** mă înșel, de luare în rîs. Parca-mi zicea : „Copilule, ce **te**-ai aprins așa de iute !”

Auzi!... Să-mi zică copil, mie, care știu merge călare, știu vîna, mie care sînt om în tot locul; aceasta era cea mai mare lovire ce mi se putea face. Fugi dinaintea mea, umbră nerecunoscătoare, care răsplătești cu bătaie de joc un amor așa de ferbinte ! Atunci umbra se mai depărta ceva în nourul ei azuriu luînd forme mai plăcute ca să mă îmbuneze puțin, dar nu se depărta îndeajuns spre a o pierde cu totul din vedere. S-ar fi zis că se joacă cu mine înadins, ca uneori să mă mînie, alteori să mă îmbîlnezească.

După o oara bună de repaos Constantin viziteul înhăma iar caii; Bălan și eu ne suirăm în trăsură și plecarăm. Începui acum să mă împac cu ciocîrliile, cu părăiele, mai ales de cînd zării în depărtare munții de pe-un deal pe care-l urcasem în sudoarea cailor.

Priveliștea munților mi-a făcut totdeauna cea mai vie plăcere, fiindcă la poalele lor m-am născut și pe dînșii mi-am preumblat cele întăi priviri copilărești. Îi revedeam acum iarăș cu o nespasă bucurie înșirîndu-se ca un lanț de urieși la marginea orizontului, mîndri, tainici și plini de doine. Iată colo Deleleul, pe vîrfurile căruia de atîtea ori mi-am odihnit copoi în goana căprioarelor, iată Sihla păduratică, unde și astăzi sălășluiește un bătrîn sahastru uitat de moarte, cu barba pană la genunchi, iată munții Neamțului, marturi de vitejiile strămoșilor noștri ; iată, colo mal în depărtare, și

Ceahlăul, împăratul Carpaților cu monastirea Durăul pe coaste și cu Panaghia pe frunte, despicînd falnic albastrul ceriului. Pe toți îi știam așa de bine, cu numele lor, cu cio-banii lor, ba știam chiar și anume cutare brad, cutare stîncă, cutare potică unde se primejduise iama vrun călător sau căzuse vreo fiara sălbatică în bătăile "vînătorești, încît mi se reînfațișă deodată întreg trecutul meu nedespărțit de acele locuri și mă revăzută atunci ca prin vis, copil vesel și fără grijă, precum eram în vremea aceea, iar nu ca acum trădat și amărît, cu viermele durerii în mine, pe care nu-l puteam smulge, deși mă simțeam om în tot locul.

Dincoace de munți curge de-a lungul șesului apa Moldovei, făcînd nenumărate cotituri și ostroave pîntre luncile de sălcii, iar mai încoace, mai aproape de mine, și-n dreapta și-n stînga mea, se întindea cîmpul în valuri nesfîrșite de dîmburi și vîlcele îmbrăcate cu sămănături, un adevărat rai de verdeață în care cîntau, se jucau și se iubeau un popor de gîndaci și păsărele. Dar ce atrăgea mai mult vederea mea era tot icoana Măriucăi cea oacheșă cu flori pe cap, în nourul ei azuriu, care plutea zîmbitoare colo pe vîrfurile Deleleului ca un soare nou zămislit din dragostea inimii mele. Însă astă dată vederea ei nu-mi inspira dușmănie ca mai înainte asupra celorlalte frumuseți ale naturei; din contra, părea că o înfrățire se statornicise între mine și munți și vai și ape. Chiar amintirea negrei sale trădări nu-mi făcea acum un rău așa de mare, numai dacă aș fi fost sigur că scopul ei n-a fost vreodinioară de-a mă lua în ris.

Dar această idee, cînd se deștepta în mine, îmi amăra sufletul, mai ales închipuindu-mi că împreună cu dînsa a trebuit să ridă negreșit și prostaticul cel de dascălul Gheorghie de la strana dreaptă. Și aveau dreptate să ridă, fie vorba între noi, căci am iubit-o fără să-i spun un cuvînt, ba tremuram ca frunza cînd se apropia de mine. Ah! dascălul Gheorghie de la strana dreaptă, se vede că nu e așa de prost precum credeam.

Astfel, împresurat de feliurite gînduri, înaintam mereu pe neștiute. Bălan dormea lîngă mine mulțainit de izbînda ce făcuse cu antereul țiganului, Constantin viziteul cînd plesnea cu biciul în aer fără nici o conștiință de fapta sa, cînd își apăra negelul de muște, cînd picura de somn, iar caii, lăsați în voie, mergeau mersul lor, pană cînd într-un tîrziu ne

pomenirăm cu noaptea în cap. Pană la casa părintească aveam de mers doua zile întregi; prin urmare, trebuia să ne gîndim la popasul de noapte.

— He! he! am trecut, fără să băgăm de samă, de curtea Lui Talpan, unde era să tragem la gazdă, zise Constantin viziteul.

— Să ne întoarcem îndărăpt, îi răspunsei eu.

— Ba nu, cuconășule, nu-i bine să ne întoarcem îndărăpt.

— Pentru ce?

— Pentru că, dă, se zice la noi cei proști că nu-ți merge bine dacă te întorci din drum, precum nici dacă întîlnești popă, iepure sau cofă deșartă.

— Vorba să fie! Haide înapoi, pe răspunderea mea.

— Iaca avem, cale de jumătate ceas înainte, un ratuș chiar în drum, unde ne putem foarte bine odihni.

— Nu, nu, voi să merg la curtea Lui Talpan.

— Fie și așa, dacă^ porunciți, zise Constantin scărpinîndu-se în cap, numai, dă! să nu fiu eu vinovat.

Constantin întoarse caii și pe cînd înserase bine ajunserăm dinaintea curții Lui Talpan.

Curtea lui Talpan era cu două rînduri pe temelii nalte, cu ferestre mici^ cu^ acoperămîntul de șindila, ascuțit după moda veche, și zidită la o parte de drum, spre a nu fi oarecum în vederea trecătorilor.

Dinaintea casei se ridica un rînd de plop drepti și nalți înșirați la linie, care în amurgul zilei păreau niște fantasme. Ograda era mare, împrejmuită cu zid, înlăuntrul căreia se vedea o fîntîna cu roată și o hulubărie, iar la poartă un zăvod voinic legat în lanț.

Cînd ajunsei la scară^ vataful curței îmi ieși înainte, și, aflîndu-mi numele, îmi făcu cîntea să mă găzduiască în înșăși odaia stapînului său, care, dimpreună cu soția sa, era dus în^ străinătate. O femeie bătrînă veni să mă slujească, însă mîna ei tremura astfel, încît, voind să aprindă o luminare, stînsese vro trei, patru chibrituri, în drumul de la cutie și pană la muc; a trebuit să-î vin eu în ajutor. Dar nu numai mîna, d și nasul și barba și toate cîrnurile de pe dînsa tremurau întocmai ca niște răcături. S-ar fi zis că-î e frig de anii ce-i purta în spate. Fără voia mea, comparai figura fragedă și vioaie a Măriucăi cu baba care ma slujea, și un oftat îmi

încecă pieptul. Baba îmi făcu aşternutul, îmi puse dinainte nişte uscături, un pui fript, ochiuri şi o garăfioară cu vin, apoi se așeză pe un scaun în fundul odăii şi mă privea cum mîncam.

— Mă iertați, cuconășule, că m-am pus jos, îmi zise ea ; însuși boierul îmi dă voie să şed dinaintea lui, căci sunt mai mult decît o slugă în casă. Boierul îmi zice : mamă Axinie.

— Şezi, şezi, mamă Axinie, de mine nu te îngriji. Şi, așa cum şedea tremurînd într-o jumătate de lumină în fundul odăii, începui să o observ mai bine. Era gîrbovă şi uscată, cu o pestelcă dinainte, c-un smoc de chei la brîu şi la cap legată turceşte c-un tulpan roş avînd în partea stingă un fionc bine alcătuit. Fața îi strălucea ca o piele de saftîan şi dintre ochii ei stinși, pe jumătate închiși, răsărea un nas coroiat întors spre gură ca pliscul unei cocoveice. Iar gura-i fără dinți abia se mai zărea dintre nas şi bărbie. „Daca aceasta a fost vreodinioară frumoasă, gîndii eu în mine, trebuie să fie foarte de mult de atunci”. Intipărirea ce-mi făcu baba nu era buna, căci bătrînețele adînci, văzute prea de aproape, ne aduc fiori și un oarecare miros de mormînt.

În acelaș timp prinsei să observ și odaia în care aveam să petrec noaptea. Toate erau vechi împrejurul meu. Scaunele erau de nuc, cu spătare nalte și cu răzămătorî pentru mîni, sămănînd mai mult a străni decît a scaune ; crivatul asemenea era așa de nalt, încît un copil nu s-ar fi putut sui în el ; un ceasornîc cu cuc care bătea jumătățile și sferturile era aninat deasupra unui scrin asemenea vechi, iar pe scrin ardeau două lumînări așezate în niște sfeșnice de argint de-o formă cum numai pe la biserici se vād. La ferestre spînzurau niște perdele de adamască aninate în mici veriguțe ce se înșirau pe o varga de fier. Într-un cuvînt, înfățișarea odăii îmi amintea timpurile cele bătrîne despre care citisem numai prin cărți- Dar ce mă interesa mai mult în îmbrăcămîntea acestei odăi era un portret vechi de familie, zugrăvit în oloi și afumat, care înfățișa o cucoană bătrîna cu zulufi dinainte, cu un motoc deasupra capului, cu horbote împrejurul gîtului așa de mari, încît capul ei părea așezat pe o tipsie ; însă, lucru curios, dacă i-ai fi scos zulufii, motocul și horbotele, ai fi zis că-i, bucățică ruptă, baba care tremura pe scaun dinapoia mea.

Asemănarea era așa de mare, încît era cît pe ce sa mă scol și să-i fac o închinăciune adîncă, cerîndu-mi iertare că am luat-o drept o slugă.

— A cui e portretul acela ? o întrebai eu cam cu îndoiială.

— Sărăcan de mine ! N-o cunoașteți ? E sora boierului nostru.

— Trăiește, ori a murit ?

— Ba a murit, să nu spun minciuni, de zece ani. Ce moarte a mai avut !

— Ce moarte ?

— Îți va fi somn, cuconășule, mai bine culcă-te decît să ascuți o istorie care nu-i prea veselă.

- T - Ba nu mi-e somn deloc și doresc foarte mult să o știu.

— Apoi, dacă-i așa, de bună vreme ce ești fecîorul cuconului Petrache Voinea care e bun prietin cu boierul nostru, cuconul Grigore Talpan, și *de-a puterea fi* rudenie de pe o nepoată de vară al doilea, apoi cred că nu fac vreun rău spunîndu-ți această istorie :

Sunt șaptezeci de ani, ba nu, spun minciuni, sunt șaptezeci și unu de ani și două luni de cînd în această curte, precum o vezi o țigancă care a fost frumoasă pe vremea ei, născu o fajă. Acea fată, să nu bănuiești, eram eu, și, pot *t* ^{^**}. păcat, că eram frumoșică în pelincî, de-ți venea sa mă sorbi într-o lingură de apă. Așa spuneau toți cîți m-au văzut. Trei zile după aceea cucoana Ana Talpan, stăpîna casei, născu și ea o fată, care e cea din portret. Însă eu, fata țigăncii, și ea, fata cucoanei Ana Talpan, sămănarn așa de bine, că parcă eram două surori de gemene.

La aceste cuvinte baba se bātu peste gură zicînd : „Taci, pîrdalnică de gură, nu spune minciuni!”... Cum putem fi surori, ea, fata de cucoana, și eu, fată de țigancă ? ! Însă era la mijloc o cimilitură ; tatăl fetei cucoanei Ana Talpan se știa cine-i; era, să nu spun minciuni, cuconul Miron Talpan, **soyul cucoanei ; iar tatal meu nu se știa cine-i, și nici era voie să se știe. Înțelegeți acum ?... Ba nu ! Ești un copil de-a puterea fi, și nu poți înțelege de aceste. Destul zis, că fata cucoanei Ana Talpan, duduca Safta, căci așa i s-a dat numele de botez, tot creștea și se făcea mai frumoșică, iar eu asemenea creșteam și nu zic că mă făceam mai frumoșică, dar zic ca-i**

sămănam tot mai mult, n-ar fi de o măsură. Parcă eram două picături de apă și, de n-am fi fost îmbrăcate, ea în' rochie de matasă și eu în catrință, nu ne-ar fi deosebit cineva una de alta. Însă, de ce creștea duduca Safta, de ce nu avea ochi să mă vădă ; iar fratele d-sale, boierul nostru de astăzi," cuconul Grigorie Talpan, care s-a născut cu vro doisprezece ani mai târziu, ba nu, «pun minciuni, cu treisprezece ani și o lună, când a deschis ochii în lume ne-a văzut pe amîndouă măricele și frumusele, și nu știu pentru ce și cum, dar ne iubea pe amîndouă deopotrivă ca pe surorile d-sale. Asemenea boierul cel bătrîn, Dumnezeu să-l ierte, ne iubea deopotrivă ca pe fiicele sale, *de-a puterea fi*, și din această pricină se certa adeseori cu soția d-sale.

A voit Dumnezeu și pe la niște Paști s-a săvîrșit din viața cucoana Ana, Dumnezeu s-o ierte ; și nu mult după aceea, pe la Ispas, s-a săvîrșit din viață și cuconul Miron, fie-i țărna ușoară, că de multe ori mă ținea pe brațe și mă dezmițea pe ascuns : și așa ramaserăm numai noi trei: duduca Safta, cea din părete, cuconul Grigorie, boierul nostru de astăzi, și eu. Adică eu, ce mă mai număr între d-lor, > adause ea bătîndu-se iarăș peste gură. Cuconul Grigorie a luat moșia în stapînire, a înfrumusețat casa precum o vezi* a mărit grădina, a lărgit țarinele cumpărînd de la vecini^ într-un cuvînt a îmbunătățit și înmulțit averea, căci e om/ priceput și spornic la treaba. Nu că-l laud, dar așa spun toți cîți îl cunosc. Și a voit Dumnezeu de s-a însurat acum douăzeci și cinci de ani la Crăciun ; aceasta o țin minte ca ziua de ieri, căci la nunta d-sale tn-am chefăluit, să nu banuiești ; și Dumnezeu i-a dăruit doi copilași care acum se află în nuntru la învățătură. Iar duduca Safta, fie vorba între noi, tot a ales, pîn' ce n-a mai cules.

Treceau zilele, săptămînele și anii, căci vremea trece, nu șuguiește, adică noi trecem printr-însa, iar ea stă locului, și, duduca Safta îmbătrînea, și, de ce îmbătrînea mai mult, de ; ce mai mult mă prigonea și mă ura. într-o zi, n-ar mai fi fost acea zi între zilele mele, pe cînd cuconul Grigorie \$% soția d-sale nu erau acasă, îmi gasi pricină de la te mieri cety de la un rod de zahăr care se zahănsese și porunci să mă puiț ;? jos, Dumnezeu s-o ierte, și singură cu mîna ei luă biciul \$> mă bătui cu ură de soră și peste cap, și peste piept, și peste șale, pană ce biciul îi căzu din mîna de osteneala ; și tot

m-ar fi bătut înainte, de-ar fi avut putere, dar nu ma^avea. Doua luni am fost bolnava de moarte, de-mi ținuse lumina la cap, dar am avut zile și am scăpat. Iar apoi, punct la anul, chiar în ziua de astăzi, miercuri, zise baba facîndu-și cruce, și dacă nu mă-nșel chiar pe la ceasul acesta, ba^ nu, spun minciuni, cu două ceasuri mai tîrziu, adause ea, uitîndu-se la ceasornicul cu cuc, adică taman pe la miezul nopții, pe cînd duduca Safta dormea mai bine, auzi sărmana o bătaie la ușa ; o dată, de două ori, de trei ori. Ea nu voi să deschidă, dar ușa, deși încuiată pe dinlăuntru, se deschise singură ca prin minune și ce văzu Doamne, ferește-mă de asemenea întimplare !... Văzu un sicriu care intră singur în odaie și, după ce intră, capacul se ridică cu zgomot și o umbră albă ieși dinăuntru ; și umbra ceea cine era ?... era însuși ea, duduca Safta, așa cum trebuie să fie acum pe ceea lume și c-un bici în mîna înainta spre dînsa, și începu s-o bată peste cap, peste piept, și peste șale, întocmai cum mă bătuse ea pe mine, pana ce sărmana leșină de spaima și de durere. Apoi umbra și sicriul se făcură nevăzute.

A doua zi ușa se găsi tot încuiată pe dinăuntru ; duduca Safta n-avea nici o vînație pe trup, dar avea niște friguri așa de strașnice, încît tremura cum tremur eu acuma, n-ar fi de-o măsură. Toți credeau că are să moară. Doftorul, căruia duduca Safta îi destăinuise întîmplarea, nu dădea nădejde de îndreptare, cuconul Grigorie era foarte îngrijorat ; însă a treia zi frigurile o părăsiră, rămînîndu-i numai slăbi-ciunea tremurului, iar a patra zi a fost deplin sănătoasă, și sănătoasa a fost unsprezece luni și douăzeci și nouă de zile. Iar cînd s-a împlinit anul, punct la miezul nopții, iarăș s-a văzut pe sine ieșind din sicriu, și iarăș a suferit bătaia cea cumplită care-i pricinuiseră frigurile ; și așa în fiecare an, în aceeași zi și la acelaș ceas i se înfățișa aceeași vedenie, pana cînd la al cincilea an o găsirăm a doua zi moartă în așternut, Dumnezeu s-o ierte, sărmana, că eu păcătoasa de mult am iertat-o !...

Baba urmă mult timp pe tonul acesta amestecînd mereu cuvintele : *să nu spun minciuni, de-a puterea fi, Dumnezeu s-o ierte, n-ar fi de-o măsură*, dar eu n-o mai auzeam ; ochii mei erau pironiți pe portretul cel afumat și, cînd mă întorsei într-un tîrziu, baba nu mai era. Răpede am încuiet ușa pe dinăuntru învîrtind cheia de două ori în broasca, m-am

dezbrăcat și m-am culcat, însă n-am stins amîndouă luminările, ci numai una, punînd pe cealaltă lîngă căpătăiul meu. Cui nu s-a întîmplat să cază de somn înainte de a se culca și îndată ce se pune în așternut să-i fugă somnul, ca și cînd i l-ar lua cineva cu mînaj Așa mi s-a întîmplat și mie. Cu toate aceste, mă hotărîi cu orice preț să dorm, căci aveam trebuință de repaus pentru călătoria de a doua zi, însă, tocmai cînd vrea cineva sa doarmă, atunci nu poate. Mă învîrteam în dreapta, mă învîrteam în stînga, îmi așezam perina în tot felul și, spre marea mea nemulțămire, mă simțeam deștept ca la miezul zilei. Cînd cineva nu doarme, ce face?... gîndește, și adeseori gîndește fără voie la lucruri neplăcute. Astfel începură să mă împresoare și pe mine felurite gînduri care de care mai nepotrivite pentru un om ce dorește somnul; cînd mi se părea că țiganul cel cu scripca mă înșfacă în vîrtoasele sale brațe și mă aruncă peste crîșma, cînd vedeam pe baba Axinia tremurînd în colțul el lîngă sobă și voind parcă să mă vrăjească, cînd îmi revenea în minte istoria duducăi Safta cea din portret, cu toate amănunțimile ei în care se înțelege că umbra și sicriul aveau, în jocul închipuirii mele, partea cea mai însemnată; și toate aceste mă turburau astfel, încît mai că aș pute zice că-mi era frică... Mie frică?... Auzi vorbă!... Eu, om în tot locul. Voinicește mă sculai și stînsei lumînarea întorcîndu-mă cu fața la perete, hotărît să alung din mîntea mea o dată pentru totdeauna pe țigan, pe babă și pe duduca Safta.

După ce făcui această ispravă, îngrijit să nu mai am iarăși vreo întîlnire cu aceste supărătoare ființi, începui să gîndesc la tată-meu, la frate-meu, la Măriuca. Ah! Măriuca cea gîngășă cu flori pe cap!... Ce frumos suspina ea cînd plecam de acasă... Deodată auzii un zgomot deasupra scrinului, și inima-mi sări din loc. Era ușa cucului de la ceasornic care se deschisese cu vuiet, vestind că oarele au să sune. În adevăr, unsprezece oare sunară și cucul de unsprezece ori cîntă, apoi ușa iarăși se închise. „O! cuc netrebnic!... gîndii eu, să-mi alunge pe Măriuca tocmai cînd era să-mi zică: «Ce mult e de astăzi până în șase luni!»" Dar Măriuca se făcuse nevăzută în noul ei azuriu; nici chiar pe Măriuca cea cu oblojele n-o mai găseam nicăiurea, deși o căutam cu dor în toate ungherurile închipuirii mele. -

De vreme ce și Măriuca m-a părăsit, nu-mi rămîne decît să dorm, zisei eu, cu întreită putere de voință; și, întors cum eram cu fața la perete, mă acoperii cu plapoma pe cap.

Mi s-a întîmplat să aud în copilăria mea că odinioară un viteaz, care retezase trei capete de turci, s-a culcat noaptea într-o casă pustie și i-a fost așa de frică, încît până a doua zi a murit. I-a fost frică, de ce?... știu eu? Deodată ideea pustiei, care este mai înfiorătoare decît toate, m-a cuprins. Și eu sunt într-o casă pustie, îmi zisei; căci nu-i nici stăpînul casei, nici femeia lui, nici măcar o slugă de zăre; nu-i decît o babă care samănă mai mult a stafie decît a ființă omenească. Vataful are casa lui în sat, Constantin viziteul și Bălan dorm în șură.

O, ce n-aș fi dat să am pe Constantin sau măcar pe Bălan lîngă mine!... Bunul Bălan! Cum-i-aș fi lăsat să mă lîngă pe obraz!... Apoi, făcîndu-mi singur curaj, începui să judec, nu fără cuvinte, bine întemeiate, cum că nu e pustie casa lui Talpan. Pustii sunt numai casele acele cu ferestre sparte, cu ziduri ruinate, cu acoperimente risipite în care locuiesc buhnele; iar casa lui Talpan, mulțămîta Domnului, nu e în rîndul acelor. Însă cu cît mai mult voiește cineva să scape de o idee, cu atîta idee aceea se îndărăpnicește a rămîne. Astfel, pustiu cu popoarele sale de năluci, nu-mi ieșea din minte, în cîuda temeiurilor ce-mi puneam înainte. O șuierătură de vînt ce auzii fără veste prin horn, întocmai ca un suspin de jale, mă făcu să cred un moment că sunt în mijlocul unei stepe, înconjurat de dihăni.

Toate aceste se petreceau pe cînd aveam capul sub plapoma. Din nenorocire însă, nu puteam să stau multă vreme... - Căldura, neastîmpărul, frica făcură să asud așa de cumplit, încît, cu orice preț, trebuia să mă descopăr pentru a nu muri înădușit. Dar, spre a nu face multe mișcări, de frică să nu stîrnesc dihăniile din stepă, prinsei să trag cu degetele picioarelor încet, încet plapoma în jos... cînd o! întîmplare!... o, ceas rău!... plapoma care din nebagărea mea de samă avea un colț ce atîrna de pe pat în jos, lunecă de pe mine și... deodată mă trezii gol, dezarmat și prăpădit în mijlocul întinericului, expus la toate fantomele. Cui nu i s-a întîmplat una ca aceasta nu știe ce vra să zică spaima. Îmi auzeam inima bătrînd mai tare decît limba ceasornicului cu cuc, și răsufarea mi se opri în piept. Dar o nenorocire nu vîne nici-

odată singură !... În acelaș timp văzui la fereastră în zarea lunii un ce alb, lung și transparent, care se mișca neconținut și a cărei forme se scriimbau când în om, când în elefant, când în șerpe și atunci în disperarea mea, nerămînîndu-mi altceva de făcut, decît sau să aprind lumina spre a mă încredința de realitatea acestei vedenii, sau să aștept soarta celui ce a rețezat trei capete de turci, mă hotărîi, se înțelege, pentru cel dintâi" mijloc, deși nu aveam multă încredere în el. Cu mîna tremurîndă aprinsei lumina și... spre marea mea mîngăiere văzui că năluca cea albă, lungă și transparentă nu era decît un prosop aninat de fereastră, asupra căruia se revărsau prin geamuri palidele raze ale lunii.

Față cu această realitate, dinaintea căreia se risipiră pentru moment fantomele ce mă împresurau, mă simții mai liniștit. Avui curajul să fac cîtiva pași prin odaie, fără însă să mă uit înapoi, pentru că urechile mele erau pline de zgomot și mă simțeam ca și cum mă împresurau. Numai până la gît, crezîndu-mă asta dată în afară de orice primejdie. Începui chiar de bucurie să îngîn un cîntec în amintirea Măriucăi, dar glasul meu trezi între pereți! odaiei un ecb atît de ciudat, încît spaima năvăli iarăș în inima mea; tot atunci, din nefericire, ochii mi se pironiră fără voie pe portretul cel afumat ce sta atîrnat tocmai dinaintea crivatului meu. Și... Dumnezeule, ce văzui!... m-apucă și acum grozile morții când gîndesc... văzui cu ochii mei, treaz fiind ca ziua, văzui capul ducăi Saftei tremurînd în privazul de lemn, parcă era capul viu a babei Axinia; și tremura așa de tare, încît și zulfii și motocul, și horbotele îi tremurau — s-ar fi zis că era cuprinsă de frigurile morții. Părul mi se ridică măciucă în vîrfurile capului și sudori răci îmi cuprinseră tot trupul. Acum nu' mai era de șagă; simțeam, de groază, că-mi venea sufletul la gură. Să mă răpăd asupra portretului ca să-l pipăi, să mă încredințez de-î adevărat ce vedeam cu ochii, nu puteam, fiindcă picioarele-mi erau paralizate; vrînd, nevrînd, trebuia să șed în pat dinaintea figurei hîde a ducăi Safta, care din ce în ce se strîmbea și tremura mai mult, și a cărei ochi stinși se pironneau asupra mea.

Toată istoria ce-mi spusese baba Axinia îmi reveni iarăș în cap mai înspăimîntătoare decît oricînd; mii de fantome, care de care mai slute, păreau că-mi încunjură patul... când deodată cucul ieși din tainița sa și cîntă de douăsprezece ori. Era tocmai oara cînd sicriul intrase în odaia ducăi Saft-

tei, și eu, vai ! mă aflam chiar în casa ei, în aniversarea morții ei, și dinaintea portretului ei, care prin un farmec neînțeleș, tremura precum a trebuit să tremure cînd a văzut ușa deschizîndu-se singură... Atunci !... o grozăvenie !... auzii o bătaie la ușă : una, două, trei...

În acest moment suprem picioarele mi se dezmoștiră, sîngele, care pană atunci fusese încheșat în vinele mele, începu să circule cu strășnicie, ars sării drept în mijlocul odăii, căci în primejdia mare vine și bărbăția mare, și c-un curaj desperat deschisei ușa...

Era cinele Bălan care, scărpinîndu-se la ureche, lovea cu cotul piciorului în ușa. Dumnezeule, ce limbă omenească ar pute să spuie bucuria ce simții!... Mi se păru că din fundul iadului sunt ca prin încîntec transportat în mijlocul fericirilor din rai. Umbra, sicriul, se făcură nevăzute ; capul ducăi Saftei din portret încetă de a se clătina, sau poate că nici s-a clătinat vreodată ; Bălan, după ce mă linse de două ori pe obraz, se culcă lîngă patul meu, iar eu dormii dus **pană** se făcu ziua mare.

A doua zi, cînd mă deșteptai și-mi adusei aminte de cele petrecute, simții în mine foarte zdruncinată credința că sunt om în tot locul. Fiind însă, că nici un rău în lume nu-i fără partea sa cea bună, apoi trebuie să mărturisesc că spaima ce suferii mă făcură să uit pe Măriuca ; iar Constantin vizi-teul, cînd află despre lupta mea cu nălucile, îmi zise apărîndu-și negelul de muște :

— Spusu-v-am eu că nu-i bine să se-ntoarcă cineva din drum !...

I

În sfârșit, iată-ma-s acasă ! Cînele Bălan sări cel întâi din trăsură și era cît pe ce, în mișcările lui de bucurie, să răs-toarne pe baba Ilinca care venea să mă primească în scara. Biata baba Ilinca Cum îi sticleau ochii de fericire văzîndu-mă iarăș sub ocrotirea ei pentru două luni de vacanțe. Ea ma crescuse pe brațe, mă învățase *Tatăl nostru* și se de-prinsese a mă privi ca pe copilul ei.

— Da' nu vedeți, mă rog, zicea ea în dreapta și-n stînga, ce mare și frumușel s-a făcut ? I-au răsărit mustețele, nu fie de diochi!

Toate slugile din casă, și feciorul, și bucătarul, și chelarul, și moș Toma grădinarul, îmi ieșiră să mă ureze de bună venire ; unul îmi apuca pălăria din mîni, altul mantaua de pe umere, un al treilea geamăndanul; era în casă o adevărată răscoală.

— Hal la boierul cel bătrîn, îmi zise baba Ilinca că, Doamne, de mult v-așteaptă !

Cu strîngere de inima intrai la tată-meu care mă sărută pe frunte, îmi vorbi puțin după obiceiul lui, dar vedeam eu cum se lupta să învingă o lacrimă ce i se strecura de sub gene. Iar după ce ieșii de la dînsul, baba Ilinca care se ținea grapă de mine, mă duse în camera cu merinde, unde ședeau grămădite pe polițe, cutii cu rahat, șiraguri de smochine, cozonaci, păstrămuri, sticle cu vutci și vișnapuri, și cîte și mai cîte, de care duceam dorul la școală.

— Na, gusta de ici, cuconașule, gustă de dincolo !... ca la școala știi că vei fi mîncînd pe sponci...

„Ce-î drept, gîndeam eu în mine, mușcînd cînd din cozonac, cînd din pastrama ; decît o zi la școală, mai bine

doua acasă". Apoi intrai în odaia mea. Ce mica îmi părea odaia de cînd mă făcusem mare ! Mă primblam acum cu pași largi printr-însa ca un adevărat stăpîn, stăpîn pe faptele mele, pe timpul meu, pe somnul meu, căci eram departe de clopotul cel supărător de la școala și de pedagogii eu ochi pînditori. Era tot la locul lui patul cel larg din fundul odaiei pe care dormeam cînd eram mic, și la marginea căruia baba Ilinca îmi razema scaune de frică să nu cad. Era tot soba cea fără stîlpi la gura căreia ședeam în copilărie ciunchit, ascultînd poveștile ce-mi spunea în noștile de iarnă moș Toma grădinarul. He !... cu ce drag urmăream toate năzdrăvăniile din povești, și cum mi se deschidea mintea la lumea cea fantastică plină de zmei, de împărați și de grădini cu fructe de aur ! Acuma moș Toma e ceva mai gîrbovit, căci a trecut vreme la mijloc, dar tot știe să spuie cu haz despre *Cbipăruș-Verde-Voinic*, și *Statu-Palma-Barba-Cot*.

Două zile de-a rîndul ma îndeletnicii cu așezarea lucrurilor în odaie. În părete îmi făcui o panoplie de arme unde aninai un iartagan vechi, două pistoale ruginite, pușca ce-mi dăruise tată-meu de Anul nou, torba, cornul și plosca vînatorească. Iar în fața armelor, în celalalt părete pe o poliță, așezai șaua, frîul, scările, pintenii și tot ce s-atinge de călărie.

Vînat și călărie! iată două cuvinte care mă fărmeceau.

Cît despre călărie, numai Beiul, tretinul meu cel cu coama rotată, știe de cîte ori era să m-arunce în mijlocul cînilor de la stîină, dacă nu m-aș fi ținut cu amîndouă mîinile de coama lui. Ce-i drept, nu eram tocmai desăvîrșit călăreț. Cînd însă puneam mîna pe pușcă și-i clănțăneam oțelele, atunci era altăceva!... Parc-o tainică frăție, o legătură de dragoste se-nchea între mine și armă ; parcă-mî venea sa-i strig : „Suri-oara, cu tine n-am habar !"... Apoi de multe ori o aruncam așa fără scop la ochi, mă-nțepeneam voinicește pe picioare, mă uitam pe țel, cugetînd în mintea mea ce-ar fi mal greu de nimerit, un leu sau o ață de paingăn, iar cînd o dam jos de la ochi, mi se părea curios să nu văd cel puțin leul culcat la pămînt.

Citiseam multe despre vînatarii de lei din Africa, și mă întrebam adică de ce n-aș fi eu un vînător de lei i... Un vînător de urși, cel puțin. Ce ? nu-s și eu om ca dînșii ?

Dar pană cînd s-ajung să mă măsur cu urșii care nu prea foiau prin vecinătate, ma hotărîi să merg la viclenele rațe ce în adevăr foiau în stuhul de pe iaz. Nici o îndoială nu aveam că n-am să mă întorc cu torba plină. Ce-i o rață pe lîngă un urs ? De cu sară îmi făcui atîtea patroane, că aș fi avut de unde să stîrpsc toate zburătoarele pân* la una, și tot îmi păreau că nu-s de ajuns ; apoi îmi pusei pușca și torba lîngă căpătai șî, cu capul plin de îzbînzi vînătorești, mă culcai hotărît să plec a doua zi la răsăritul soarelui. Dar ca omul ce poartă grija pornitului, în loc să mă scol la ceasul trebuit, mă deșteptai în puterea nopții cînd stelele luceau mai ochioase pe ceri. Îmi aruncau torba în spate și pușca pe umăr și ieșii tiptil pe ușa din dos, spre ajiu face vuiet.

Întunericul nopții, tăcerea adîncă, mă tulburară puțin ; însă, gîndindu-mă la vînătorii din Africa, care și ei perg noaptea la lei, îmi făcui curaj și plecai înainte. Prin grădină trecui cu pași bărbătești, deși copacii îmi păreau mai nalți decît de obicei, iar cînd ajunsei în cîmpul gol care se întindea nesfîrșit spre orizon, amestecîndu-se cu întunericul, simții că mi se moaie inima. Atunci îmi adusei aminte că drumul meu trecea pe lîngă jitarîa lui Axinte care avea un zăvod mare și rău de colț, și, deși purtam pe umăr *surioara cu care n-aveam habar*, totuși mi-ar fi părut mai bine să înlătur gâlceava cu el. Stam astfel nehotărît, c-un gînd -să merg înainte și cu altul înapoi, și cine știe care din două gînduri ar fi biruit, cînd deodată auzii la spatele meu un glas care ma înfiora din tălpi și până-n creștet:

— Cine-i acolo ?..

Mă-ntorsei iute, gata să dau foc la nevoie, cînd recunosci pe moș Toma grădinarul, povestașul de la gura sobei care mă urmărise neștiind cine umblă noaptea prin grădină.

— Da' bine, ce cauți pe aici, cuconașule, la vremea asta? îmi zise el cu mirare.

— Merg la vînat la iaz, moșule.

— Apoi, doar să fie rața cît o față de arie, s-o nime-rești acum noaptea prin întuneric.

— Moșule, știi umbla cu luntrea pe apă ? îl întrebai eu schhnbînd vorba.

— Dă !... cît să nu mă-nec la mal ca țiganul — vorba ceea — ma pricep și eu.

— Hai cu mine, să-mi scoți din apă, dacă voi împușca ceva.

— Bine, cuconașule, numai de ne-ar cade ceva în palmă.

Acum nu mai aveam nici o grijă. Eram doi și cu *surioara* mea, trei: puteam da piept cu cinele lui Axinte. Cînele lui Axinte, între noi fie vorbă, era un cîne neprețuit, și se vede ca știa deosebi oamenii buni de cei răi. Cînd am trecut pe dinaintea jitariei, el a prins să se gudure, să ne lîngă pe mîni, sa ne sară cu labela pe piept, încît moș Toma grădinarul a trebuit să-l probozească de prea necumpătatul sau prieteșug, și am avut multă greutate de a-l îndupleca să nu se ieie după noi. Mărturisesc că mi-a fost rușine, gîndind că un moment n-am îndrăznit eu, cogemite vînător, să mă întîlnesc singur cu cînele lui Axinte.

Ne scoboram acum la iaz... Aburi deși acopereau fața apel ca un învăliș de noapte, prin care nu străbătea nici una din ochioasele stele spre a se oglindi; iar apa dormea adînc împreună cu peștii din fund și sălbătăciunile din față.

Două oare întregi vegheai la somnul iazului, cu pușca în mîni, gata de foc, în care timp numai din cînd în cînd auzeam. Ca o notă pierdută în adîncul tăcerii, cîte un mic ocait înădușit a vreunei rațe, ce cu botul sub aripă visa, se vede, de apropierea dușmanului.

— Curînd o să se reverse de ziuă, e bine să mergem pe apă, îmi zise moș Toma grădinarul.

În adevăr, o dungă albie, sfiicioasă, abia simțită, se arătă ca un dor depărtat la marginea răsăritului.

Amîndoi ne suirăm într-o luntre și moș Toma grădinarul, care era priceput la toate, luă vîsla în mîna și, după ce mîna luntrea înlăuntrul iazului, o opri apoi în stuh la marginea unui ochi.

— De acum cu luare-amînte, îmi zise el, că acuși au sa înceapă a umbla dihaniile pe apă. Iar eu, plin de nerăbdare, stam pregătit să le ucid pe toate, gîndindu-mă dinainte cu ce fudulie am să mă întorc acasă încărcat de vînat.

Dunga cea albie, sfiicioasă, creștea, creștea văzînd cu ochii și se făcea tot mai vie, mai strălucitoare ; ai fi zis că un potop de lumină caută să năvălească asupra pămîntului, neștiind pe unde să apuce. Iată vîrful dealurilor împrejmuitoare, iată clopotnița din sat că s-aprind de-o pară roșie, iată norii toți în flăcări, iar stelele ochioase rînd pe rînd se stîn-

sese de pe bolta albăstrie. Stam față la trezirea pământului, stam să întâmpin soarele care se vestea cu atîta pompă, și mai, mai ca uitasem viclenele rațe ce începură acum să bată din aripi și să-și grijască penele în culcușul lor de apă. Cînd, deodată, năprasnic se ridică din fundurile noroioase ale apei un strigăt aspru, lung, asurzitor, țesut cu mii de note care de care mai ascuțite, mai înțepătoare, de vuietul căroră tresări balta din fund și până-n față. Erau broaștele, care, deșteptate de somn, sărbătoreau în cor revărsatul zilei. Cît de hîde erau ele, cît de discordantă era cîntarea lor, totuș această strigare de bucurie, această închinăciune la soarele ce venea să le încălzească, avea în sine ceva duios. Apoi în momentul în care soarele înfocat se înfățișă deasupra orizontului cu toata strălucirea unui stapînitor al pământului, cîntecul lor se opri tot atît de năprasnic precum începuse, și-atunci balta deșteptată prinse să se frămînte în jurul meu. Un popor întreg de paseri furnica acum în toate părțile ; bîtlanii cu cataligele lor întinse se roteau în cercuri mari deasupra apei, găinușile sprintene săreau de pe nufăr pe nufăr, stoluri de grauri se zburătau prin stuh, făcîndu-și spaimă de vîntul ce cînta prin trestii și apoi nagîți, păsări, rațe, cufundări cîntau, se jucau pe apă și-n văzduh fără grijă de primejdia ce-i amenința, iar eu stam cu pușca la ochi, încurcat, bezmetecit, neștiind în ce să dau.

— Aține-te, cuconașule ! strigă moș Toma la urechea mea.

Atunci două rațe grase, pîntecoase, trecură ocăind deasupra capului meu.

În aceeași clipă dădui foc cu amîndouă țeviile, un nor de fum îmi îmbrobodi un moment vederile, iar rațele vesele de neghibăcia mea, luară, vorba ceea, haliciurile în plisc și zburară mai departe. Încă două focuri date în deșert îmi dovediră că nu e așa ușor de a fi cineva vînător de rațe, necum de lei.

— Ferească sfîntul cît sunt de tari la pene sălbăticiunile aceste ! zise moș Toma grădinarul.

— Oare nimerit-am vrouna, moșule ?

— Da' cum nu, mai pe toate, n-ați văzut cum curgea puful de pe ele ?

Era vederat că moș Toma voia să mă mîngăie de neiscușința mea, de aceea încetai de a mai da focuri, spre a nu mă rușina mai mult în ochii lui.

— Știi una, moșule, îi zisei eu ; astăzi n-am noroc la vînat. Hai mai bine să ne primblăm așa pe iaz, că-i frumoasa dimineața.

— Cum poftiți, cuconașule, răspunse el ; vom merge întăi la ochiul lebedei, apoi ne vom primbla pe la *ostrețe* * și pe urmă pe cărarea nuférilor. Iazu-i măricel, slavă Domnului, avem unde ne învîrți.

Luntrea lungă ca o suveică luneca iute pe cărările de stuh, iar de cînd mă hotărîsem să las vînatul în pace, el parc-anume își bătea joc de mine. La ochiul lebedei era tocmai mijlocul iazului. Trestii înalte acopereau malurile de jur împrejur, așa că, nemaivăzînd decît ceri și apă, mi se părea să plutesc pe luciul unei mări.

De aice înainte aleargă, dragă închipuire, căci toate orizonturile îți sunt deschise !

Cîte întîmplări pe mare citisem în copilăria mea, toate îmi veneau acum în minte, toate le vedeam aievea pe bietul iaz de pe moșia părintească. Fiecare creț de apă, fiecare zbor de pasere, fiecare lovitură de lopata deștepta în mine ideea cea mare și încîntătoare a *nemărginirii*, și-mi descoperea o lume nouă, plină de taine și de minuni. Înaintam astfel pe nesimțite, dus ca de-un vis, pe oceanul cel închipuit ; sus și jos nu era decît un freamăt de revenire la viață ; moș Toma grădinarul ședea într-un cot dînd leneș din lopată ; cine știe ce mai gîndea și el iar eu unul, ca să pot spune astăzi tot ce gîndeam, ce vedeam și ce simțeam atuncea în primblarea mea fantastică, ar trebui să-ntorc mult îndărăpt minutarele vieții mele, ar trebui să revin iarăș la vîrsta cea binecuvîntată de 16 ani, să fiu iarăș în luntre alături cu moș Toma grădinarul pe iazul cel drăgălaș care, de frumos ce răsfrîngea razele răsăritului, părea el însuși cuprins de flăcări ; dar aceasta nu se poate, și nici are graiul omenesc, îngrădit prin cuvinte, puterea de a destăinui dorul nesfîrșit al tinerețelor.

Trecusem de cărarea nuférilor, ajunsesem în dreptul stăvililor peste care apa se arunca în spume, cînd deodată visurile mele luară altă față dinaintea unei noua priveliști ce-mi atrase luare-aminte.

* *Ostrețe* numesc păsările niște lădițe de nuiel, așezate în apă pentru păstrarea peștelui prins (*n.a.*).

Era o femeie care ședea pe mal ținând cu mâna întinsa o undiță aruncată în apă, și de departe cum o priveam, albă, cu forme nehotărâte în farmecul dimineții, îmi părea că-i zîna apelor. Atîta-mi trebuia ca aiurările minții mele să ajungă la culme. Lumea cea plină de taine și de minuni prin care mă primblam de o oara mi se înfățișa acum mai frumoasă, mai încântătoare, însuflețită fiind de astădată de minunea cea mai mare : de doi ochi femeiești.

— Cine să fie, moș Toma ? întrebaî eu.

— Mă tem că-i cucoana Zamfirița, vecina noastră, răspunse el. Ea vine câteodată dimineața la undit.

— Ia să mergem mai aproape de dînsa.

— Cum nu, cuconașule, că Doamne hazlie-i. Păcat că-i văduvă.

— Văduvă ?... Ah !...

Moș Toma vîsli spre dînsa, iar cînd ajunsei în dreptul ei, simții de departe căldura a doi ochi negri, aprinși ca focul. Deși n-o cunoșteam, îmi descoperii capul dinaintea ei, iar ea îmi mulțumi zîmbind. Luntrea lunecă mai departe ; cucoana Zamfirița rămase în urmă cu undița în mîna ca o drăgălașă închipuire în răsăritul soarelui, iar eu mă întorsei acasă cu torba deșartă, dar cu inima plină de cei doi ochi negri, aprinși ca focul.

Pe cucoana Zamfirița n-o cunoșteam, o văzusem numai o dată, nu schimbasesm cu dînsa nîci o vorbă ; cum, dar, era să n-o iubesc ? Ș-apoi era văduvă, frumoasă ; desigur a fost nenorocită, a suferit, cunoștea toate ispitele vieții ; ce fericire de a învinge asemenea inimă ! Cum gîndeam astfel, mă primblam cu pași mari prin odaie, răsucindu-mi viitoarele mustețe, și feliurite planuri, care de care mai războinice îndreptate în contra cucoanei Zamfiriței, așterneam în mintea mea înfierbîntată. Cînd iată ușa se deschise și baba Ilinca cu cheile în brîu intră în odaie.

— Știi una, cuconașule, mîne e mare petrecere la cuconul Ștefănică, cole peste deal. E Sfînta Măria, ziua cucoane

d-sale. Gătiți-vă că aveți să mergeți și d-voastră ; așa mi-a spus boierul.

Treșării de bucurie, auzind această neașteptata veste. Ne-greșit și cucoana Zamfirița avea să vie acolo. Prin urmare, iată ocazia să o văd, să-i vorbesc, să-i spun că o iubesc... Ah ! atîta fericire nu încăpea în inima mea.

— Cuconașule, nu poștești puțin la cămară, am niște cozonaci proaspeți, acuma scoși din cuptor ?

Eram de o veselie nebună ; îmi venea să cînt, să sar în sus, sa sărut pe baba Ilinca, și, cînd e omul în așa chef, nu poate nimic refuza. M-am dus la cămară și am prins să mî-nînc din cozonacii cei proaspeți cu atîta poftă, încît bana Ilinca, înduioșată, se uita la mine zicînd :

— Sărmanul cuconaș, cît e de flămînd ! Se vede că rău îl mai ține la școală.

Toata ziua o petrecui într-un fel de farmec neînțeles. Mi se părea că lumea e cu totul schimbată. O ! Acuma iubeam adevărat, iubeam din toate puterile c-un foc vecinie nestins. Și cînd ^îndese că a fost un moment în care mă amețisem după Măriuca dascălului Gheorghie de la strana dreaptă !... Ce glumă !... însă acum nu mai era vorba de mine ; era, bineînțeles, că eu iubeam ; dar oare ea

— Ea ?

Și de ce adică nu m-ar iubi ? Cine e mai de samă decîi mine în toate împrejurimele locului ? Cine a învățat mai multă carte ? Puțin lucru e să știe cineva latinește și grecește, sa fi ajuns, de pildă, în matematici până la cuadratul hipotenuzei, în istorie să știe cine a fost Xerxes și Artaxerxes, și altele și altele ?... înzestrat cum eram cu atîtea cunoștințe, nimene negreșit nu putea să ție la încercare cu mine ; prin urmare, mă liniștii și în această privință. Iată că veni noaptea cu oarele ei de scumpă veghere, în care ne măsurăm adîncimele ranei și ne închinam în taină ființei ce iubim. Ah !... Eram așa de sigur că n-am să închid ochii în acea noapte, încît nici am mai stins lumînarea în zadar. La lumină se înșiră gîndurile așa de frumos !... Cu toate aceste, nu știu cum se făcu că de la un timp șirul gîndurilor mele se încurcă și oara de scumpă veghere se prefăcu în opt oare de somn bun și sănătos,, așa încît a doua zi văzui sfeșnicul văduv de lumînarea care se topise întregă, luminîndu-mi durerile ranei. în așteptarea plecării stam dinaintea oglinzii și-mî pieptinam

părul. Eram, dealtminterea, destul de rnuțămît de mîne, numai mustețele se îndărătnicise a rămîne cam mici, deși le întindeam și le răsuceam cu toată osîrdia unui tînăr de **16** ani. Mult timp statui la gînd ce legătoare de gît să pun, și mă hotărîi pentru una roșie bătaioasă la ochi, căci roșul e culoarea amorului vecinie **nestins**. Apoi îmi pusei jiletca cea de zile mari, o jiletcă de catifea, iar după ce îmbrăcai surtucul cel negru, lung în poale și strimt în mînici și mi-**1** potrivii bine pe trup, rămăsei încredințat că frumoasa văduva numaidecît trebuie să închine steagul.

—Cuconașule, trăsura e gata și boierul vă așteaptă, zise baba Ilinca deschizînd ușa.

Nu fără oarecare bătaie de inimă mă suii în trăsură lînga tată-meu, simțind că de astă data are să se hotărască soarta vieții mele ; dar, cînd să pornească caii, baba Ilinca, înălțîndu-se la urechea -mea, îmi spuse cu grabire :

— Să știți că am pus un cozonac în buzunarul trăsurei... de-o întîmplare !

Sărmana baba Ilinca ! Cea mai mare bucurie a ei era să mă îndoape.

Pe drum tată-meu, care era de felul lui scurt Ja vorbă, îmi lăsa tot timpul să gîndesc la cucoana Zamfirița, iar leagănul trăsurei îmi înlesnea gîndurile. Stam acum și chibzuiam cum să încep vorba cu ea : „Sărut mîna, cucoană Zamfirița"... Ce îdee... Așa vorbește **numai** cuconul Ștefănică, care poarta giubea și fes ; dar eu... eu care știu latinește... „Mult stimabilă doamnă !... De cînd v-am văzut pentru întăia oară cu undița în mînă păscuind pe malul iazului, frumoasă ca o zîină născută din spuma apei, sufletul meu s-a înflăcărat de-un foc vecinie nestins!... Permiteți-mi să depun la picioarele frumuseței voastre a mea inimă și a mea viață !..." Și așa mai departe, vorbe multe, înfocate, izvorîte din adîncul dragostei mele. Acum de la sine se-nțelege că această cuvîntare putea să fie mai adăugită, mai înfrumusețată după inspirațiile momentului sub ochii săgetători ai frumoasei Zamfirițe ; dar deocamdată temelia era. Cu lecția dar învățată pe de rost, cu speranța neclintită în legătoarea cea roșie și în cuadratul hipotenuzei, urcai scările caselor cuconuluî Ștefănică.

— Da', bine-ați venit!... Da*, cum mai petreceți ? Da', cum vă aflați ?... Da', sunteți sănătoși ?... ne întrebau fără

sfirșire cuconul Ștefănică și cucoana Marghiolita, îneîntați de venirea noastră.

Cuconul Ștefănică, deși bătrîior, se întinerise cît putuse de ziua onomastică a soției sale. Era gătit c-un antereu de cutnie în ciubuce, avînd peste mijloc un șal lat turcesc și pe cap un fes roș cu canaf care bătea în albastru-închis. Ca toți bătrînii din vremea aceea, era bun la inimă, primitor și totdeauna glumeț ; casa lui era casa lui Avram. Iar cucoana Marghiolita, cîte cu două rînduri de zulufi la fiecare tîmplă, număra și ea cam multe onomastice, era bună gospodină și foarte evlavioasă, însă avea un cusur. Își cam temea bărbatul și, Doamne ferește, n-ar fi tocmit slujnice tinere *în* casă! După noi veni spițerul și spițereasa din tîrgușorul învecinat, două ființi ciudate prin neasemănarea lor ; spițerul, un neamț boțit la față, cu mustețele țapoșe, pline de tabac și c-un nas întors ca o lulea deasupra căruia ședeau călare niște ochelari mari ca niște ferestre. Iar madama spițereasa c-un *vergiss mein nicht* în păr și un trandafir în dreptul inimii, era din contra palidă, gingașă și vecinic înamorată de lună. Parc-ar fi zis : „*Nu mă lăsați, că zbor în sus!*“ După dînșii veni catihetul, apoi privighitorul de ocol legat de-o sabie în care necontenit se împiedeca, și mai la urmă cuconul Andronachi Brustur, un văduvoi între două vîrste, cu ochii încrucișați, dintre care unul totdeauna pe jumătate închis, și celalalt totdeauna în lacrimi, încît se părea că ride cu unul și cu celalalt plînge. De la cea întăi vedere omul acesta îmi displăcu. Avea față șireată și ochiul lui cel care plîngea mă supăra cînd îl simțeam pironit asupra-mi. Prinsei chiar să-**1** urăsc, de cînd auzisem pe unii și pe alții lăudîndu-**1** că e bogat și că împrumută bucuros prietenilor bani cu dobîndă.

Toată lumea era veselă, masa sta întinsă și bogată în mijlocul antretului, iar cucoana Zamfirița nu venea. Mă simțeam nefericit și singur ca în mijlocul unui pustiu. Dar nu bine apucase gazdele să ne poștească la masă, că un duruit de trăsură se auzi la scară, și după cîteva minute cucoana Zamfirița cu ochii săi învăpăiați, frumoasă și bine gătită, apăru ca un luceafăr în mijlocul nostru. Un fior de bucurie trecu prin sală. Cuconul Ștefănică alergă spre dînsa și-i sărută mîinile cu atîta bună inimă, încît cucoana Marghiolita nu se putu stăpîni nici chiar de ziua ei, să nu-i spuie la ureche : „Te pricep... berbantule... te pricep..." Spițerul, catihetul, pri-

vighitorul și cuconul Andronachi Brustur se închină adânc, madama spițereasă o întâmpină cu cea mai gingașă zîmbire, iar eu rămasei pe scaun înmărmurit, uitînd măcar să plec capul dinaintea ei.

Frumoasa văduvă pe loc se făcu de gazdă ; puse capela și șalul la o parte, își scoase mănușile și prinse să ajute la trebile gospodăriei. Toate mergeau parcă altfel, de cînd venise ea.

La masă ședeam față-n față cu dînsa, și nu o data mi se înroșiră obraji ca focul, nu o dată era să-nghit cruciș, cînd din întâmplare ochii noștri se întâlneau. Eram, pot să zic, deplin fericit, numai un singur lucru mă neliniștea : văzusem între mezelicuri și supă, că un semn din ochi, un semn neînțeles se schimbă între frumoasa zîna și cuconul Andronachi Brustur. Putea să fie numai o părere și negreșit așa a și fost. Cu toate acestea, ochii lui Andronachi Brustur aveau o privire din ce în ce mai ciudată. Cel din dreapta lăcrăma tot mai mult, iar cel din stînga, de tare ce rîdea, se-nchidea de tot. Chiar degetele lui erau neliniștite, parcă numărau parale. Ce om nesuferit!... cum ar pute o femeie să-l iubească !...

Am început să-l pîndesc cu mai multă luare-aminte, dar nici o mișcare, nici un semn n-am mai surprins. Vorbea neconținut de trier, de culesul popușoilor, iar Zamfirița pentru el parcă nici mai trăia pe fața pămîntului. Pe la mijlocul mesei începură sănătățile. Privighitorul, ca un obraz al cîrmuirii, se crezu dator, pentru cinstea casei, să închine el cel întai pahar în sănătatea gazdei. Apoi rînd pe rînd se bău în sănătatea tuturor ; iar cînd veni rîndul cucoanei Zamfiriței, entuziasmul se urcă la culme. Atunci, voind a-mi pune în lucrare planul meu de bătălie, mă ridicai în picioare, ciocnii paharul meu de al ei, și, după ce o săgetai bine cu privirile, îl băui încet pană la cea din urmă picătură. De as^ă dată lovitura a trebuit să o pătrundă, căci ochii ei prinseră să sticlească de o veselie nespūsă.

După masă intrarăm în salonul unde ne așteptau două mari tablale cu vutci și vișnapuri. Acolo se începu băutura din capăt.

— Să trăiți, cucoane Ștefănică !... Bine v-am găsit, arhon privighitor !... Și cu bine, cucoane Andronachi !... La mulți ani, cucoană Marghiolită !... și tot așa înainte pană cînd

potcapul părintelui^ catihet nu se mai ținea decît prin o minune de echilibru, iar cuconul Ștefănică, ca în timpul fericitelor lui tinerețe,, se rotea cînd în jurul plăpîndeii spițerese, cînd în jurul frumoasei Zamfirițe. Apoi, oprindu-se deodată în fața femeiei lui cu mîinile în șolduri, îi zise c-un aer de parapon ;

— Da' bine, Marghiolițo, azi e zîua ta sau ba ?... Se poate sa nu avem lăutari ?... Alei, soro !... Strigă, aleargă, poruncește degrabă, că mă furnică prin călcăie !...

Ca din pămînt ieșiră trei lăutari ; un scripcar, un cobzar și un naingîu. Atunci lumea se ameți cu totul; privighitorul luă pe spițereasă de mîna, cuconul Ștefănică pe Zamfirița, spițerul pe cucoana Marghiolita și cîteșisase înființară o mazurcă cu figuri. Jucau toți cum jucau, dar ca bătrînul cuconul Ștefănică nici unul ! Picioarele-i luase vînt. Pocneau călcăiele, pîrîiau podelele, răsuna sala ; apoi, cînd se învîrtea în loc, ținînd pe văduvioară de mijloc strînsă la piept, ai fi zis ca vîntul îi poartă.

— Te pricep, berbantule... te pricep !... îi repetă din fuga iubita lui soție, care nu-l slăbea din ochi.

Dar berbantul gîfăia sărmanul, de-i sărea pieptul din loc și, amețit cum era de vîn și de joc, ar fi căzut rușinat la pămînt, dacă" priceputa lui dănțuitoare n-ar fi făcut semn lăutarilor să tacă.

— De la nunta ta, Marghiolițo, n-am mai jucat așa cu chef, zise el, aruncîndu-se în fundul unui jilț abia răsufliîndu-se... Ia vin de mă sărută ici pe obraz... știi... ca în luna de miere ; că doar în curînd împlinim treizeci de ani de la căsătoria noastră. Ei, ce păcat că nu mai e ce-a fost!

— Nu ! Hoțule !... Nu !... Pe tine nici mort nu te cred. Văd eu cum îți joacă ochi! în cap !

— Bre lăutari!... Veniți lîngă mine, porunci el, scoțînd din buzunar un pumn de irmilici. Vedeți voi fierăria asta ? Toată v-o arunc în cap, dacă nu-mî veți cînta, cum îmi place mie, un cîntec de fond de cele bătrînești, un *Ah! suflete, ah }* ca să-mi aduc aminte de pe cînd era Marghiolita față mare. E cam demult de-atuncî, nu-i vorbă, adause el, făcînd un semn din ochi.

— Na, berbantule, na !... să-ți treacă de dorul altora, zise bătrîna cucoană Marghiolită, sărutîndu-l pe obraz din toată inîma, așa că plăpînda spițereasă, spărietă, își acoperi

fața cu mâinile. Erau hazlii și totdeodată duioșide văzut acești doi bătrâni bătuți pe cap de bruma iernii,^ cum în veselia vinului se dezmierdau ca niște copii, el suspinînd după tinerețele trecute, ea nevoind a-l crede bătrîn.

Lăutarii începuse acum cîntecul cel de fond : *Ah j suflete, ah !* Era o mană de cele vechi turcești, lungă, trăgănată, în care numai un *ah!* ținea o jumătate de oră. încîntat, fără-mecat, cuconul Ștefănică își aprinse ciubucul și se așeză îndemânatic pe jilț spre a nu pierde nici o notă din cîntecul bătrînesc.

— Ce-mi spuneți voi mie, bonjuriștilor !... strigă el deodată, uitîndu-se țintă la mine. Atunci erau vremile cele bune, pe cînd se'cînta *Ah! suflete, ah!*... Atunci era țara acoperită cu stupi de miere, cu herghelii de cai și cu turme de vite !... Na, balaurilor !... adause el, împroșcînd lăutarii cu pumnul de irmilici.

Tot în momentul acela în fundul salei la o masă deosebită, ședea față-n față cîte c-un pahar de vin părintele catihetului și cuconul Andronachi Brustur. Acest din urmă căuta să încredințeze pe cel dintâi că coșerul de nuiiele e mai bun decît coșerul de leaturi pentru păstrarea popușoilor. însă, din nenorocire, părintele catihet nu se gîndea la coșerul de nuiiele, precum nu se gîndea la sfînta liturghie. Potcapul său se odihnea acum pe masă lîngă vinul chihlimbăriu, iar sfîntia-sa, roș la față ca floarea macului, cînta pe prochimien glasul al 8-lea :

Prototipu-i protopop
Și-ncă are șapte, opt,
Dară eu ca-s mireanu
Să n-am una măcaru !

Atunci frumoasa Zamfirița, văzînd că lucrurile se cam întrec cu șaga, ieși în balcon, iar eu, care o urmărisem tot timpul și cu ochii și cu inima, simții că a sosit oara hotărîtoare să mă apropiu de dînsa și să-i mărturisesc taina ce mă ardea.

înserase cu desăvîrșire. Era-o noapte de toamnă caldă și senină, și o lună ca o ziuă. Numai unde și unde cîte un mic nouraș creș se primbla ca un vis drăgălaș pe albastrul ceriului ; iar pe dealurile depărtate, pierdute acum în umbră, se vedeau, ca niște luceferi pe pămînt, focurile plugarilor ce-și

pregăteau cina de noapte. Nici că se putea un timp mai potrivit pentru o păreche iubitoare. Îmbărbătat de vuietul petrecerei, de cîntecul lăutarilor, de frumuseța sărei plecai de la locul meu din salon cu deplină încredere în mine, și mersei fără nici o împiedecare pană la ușa balconului, însă cînd sa trec pragul, să m-apropii de frumoasa văduvă, simții că mi se taie picioarele. Și doar n-avea nimic de spaimă cucoana Zamfirița ; din contra, era veselă, frumoasă, atrăgătoare, însă cu toate aceste, nu știu pentru ce, aș fi dorit mai bine în momentul acela să mă aflu în gura unui leu, decît dinaintea ei. O ! desigur, n-aș fi îndrăznit niciodată să trec înfricoșatul prag, dacă nu m-ar fi chemat ea singură sub cuvînt de a-mi arăta focurile ce sclipeau în depărtare. Dar de vreme ce mă chema, de ce era să mă mai tem ? Era un semn vederat că dintre toți pe mine m-a găsit mai vrednic de dragostea ei. Îmbărbătîndu-mi deci inima, pașii peste pragul fatal și intrai în cîmpul de luptă.

— *Mult stimabilă, doamnă !* zisei eu, aducîndu-mi aminte de lecția învățată pe de rost. *De cînd v-am văzut pentru întâia oară cu undița în mînă...*

— Ah ! Bine zici, răspunse ea, tăindu-mi vorba, eram la undit... Ai împușcat mult vînat atunci ?

— Am împușcat... cum nu... adică n-am împușcat... *Dar de cînd v-am văzut frumoasă...*

— în adevăr, a fost prea frumoasă dimineața aceea și cu noroc ; am prins *trei lini* și o *oceană*.

— *Trei lini* și o *oceană*, repetai eu ca un ecou fără conștiință, simțind că mi se bate inima cu putere ; apoi revenind la cuvîntarea întreruptă, urmau cu glas tremurător :

— *Frumoasă ca o zină născută din spuma apei... permiteți-mi... din foc nestins... să depun la picioarele... vieții...*

O ! era nesuferită starea în care mă aflam : pămîntul se învîrtea cu mine și mintea-mi se întuneca. Cu toate aceste,, ca omul răpezit o dată din deal în vale și care nu se mai poate opri, bîguiam înainte cuvinte fără șir, și cine știe la ce capăt aș fi ieșit, dacă răutăcioasa cucoana Zamfirița, n-ar fi zbuclînt deodată într-un hohot de rîs atît de nebunesc, încît îmi pierdui cumpătul cu desăvîrșire. Atunci tot ce-mi rămăsese de spus din cuvîntarea pregătită pieri ca fumul din mintea mea ; vederile mi se painginiră, glasul mi se stinse în piept și, mut, împrorit, rămăsei cu ochii holbați, cu gura

căscată dinaintea râsului ei fără sfârșit. O ! moment îngrozitor ! Atunci, simțind că nu-mi rămîne altceva de făcut decît sau să mă omor dinaintea ei, sau să fug ca un nemernic, ca să scap de această rușine nemaipomenită, mă hotărîi în buimăceala mea, pentru fuga nemernică, și cu vorba *zînel* neisprăvită, dădui busta în salon, lasînd cîmpul de lupta în știrea lui Dumnezeu; însă, cînd să trec îndărăpt pragul fatal, mă lovi nas în nas cu nesuferitul cel de Andronachi Brustur, care, după ce mă măsura un moment cu ochii lui încrucișați, se lipi de ușor, lăsîndu-mă să trec pe lîngă el ; iar în urma mea auzii două hohote amestecate, care se pierdeau în întuneric.

Salonul vuia de cîntecul cel de fond: *Ah! suflete, ah /* Cuconul Ștefănică, răsturnat pe jilț, pufăia din ciubuc și sorbea acum din ochi pe madama spițereasă, iar eu ca un om gonit dîn urmă de-o potaie de lupi, alergai desperat în odaia ce mi se pregătise, întorsei cheia de două ori în broască și mă culcai. De astă dată în adevăr că n-am închis ochii noaptea întregă, pe'trecînd-o într-o lungă și scumpă veghere pentru a-mi măsura adîncimile ranei. Nesfîrșită-mi era durerea văzînd risipite într-o singura clipeală, toate planurile de fericire ce zidisem în mintea mea necoaptă. La ce-mi slujise latineasca, legătoarea cea roșie, jiletca de catifea, în care avusesem atîta încredere, dacă nu pentru a fi marture la rușinoasa mea neizbîndă, întocmai ca armele unui soldat învins, dovedite netrebnice !

A doua zi înspre zori m-am întors pe jos acasă, lasînd în urmă răspuns că m-am dus la vînat; iar baba Ilinca și-a făcut cruce cînd m-a văzut venind acasă singur așa de dimineață și așa schimbat la față. Trei zile de-a rîndul n-am voit să pun piciorul în cămara ei ; trei zile de-a rîndul am trăit într-un suspin și-un neastîmpăr, cînd iată că a patra zi baba Ilinca, care era totdeauna gazeta noutăților, intră în odaia mea, zicîndu-mi:

— Cuconașule, veste mare !... cucoana Zamfirița se mărită cu coconul Andronachi Brustur !

Sărmana !... nu știa cîtă otravă cuvintele ei îmi vărsau în inimă !...

Această știre m-a pătruns până-n adîncul măruntaielor și parc-a rupt în mine ceva. într-adevăr, a rupt cu rădăcina cu tot din pieptul meu orice speranță de dragoste în viitor. însă

tocmai din^ această cauză, prin o ciudată întoarcere a inimei mele copilărești, m-am simțit mai liniștit. îmi luasem oarecum grijile ; nu mai aveam la ce să gîndesc, ce să doresc, ce sa aștept. Statui decî un moment aiurit ca omul care nu vede decît ruini împrejurul lui și, nemaștiind ce să fac cu timpul care acum îmi părea nemăsurat de lung și de urît, ma notării sa ma răzbun de viclenia femeiască- asupra viclenelor rățe.

Cu ciudă luai pușca din cui, mă dusei la iaz și toata ziua dădui la^ focuri nenumărate, pierdute-n stuh și-n vînt, încît bietele rățe năucite nu se pricepeau de unde vine acest nevinovat potop de foc.

Cînd mă întorsei acasă, eram răcorit, însă de atunci și pană astăzi n-am mai pus legătoare roșie, nici jiletcă de catefea.

Faceți cruci mîntuitoare,
Căci e noaptea-ngrozitoare,
Noaptea Sfîntului Andrei.
(Alecsandri)

Într-una din zile îmi luai pușca din cui, pușca cea cu noroc, mi-o grijii bine, îmi așezai cele trebuitoare la torba, apoi zisei să-mi puie sârgul la sanie. Deși cam înserase, însă pana la moșia vecinului meu JNeagu, unci se pregătea o vma-toare de cerbi, era numai o fugă de cal și puteam ajunge înainte de noapte. Ion, o slugă veche, pe care o aveam moș-tenire de la tata, intră atunci în odaie, se scărpină în cap, tuși, își dresе glasul după obicei, apoi cu un aer sfiicios îmi zise :

— E cam târziu, cuconașule, de plecat; o să înnoptați pe drum. Nu-i mai bine să vă lăsați pe mîni ?

— Auzi vorbă !... Și de ce m-aș teme ?... Vremea e liniș-tită, drumul bun, și șargul iute de picior.

— Așa este, însă mă veți ierta să vă spun că mîni e Sfîntul Andrei.

— Ei șî ?...

— Apoi, dă ?... noaptea înspre Sfîntul Andrei știți că umblă lupii în potaie, și Doamne ferește să-i întîlnească cineva.

— Am eu cu ce să-i întâmpin.

— Cuconașule, mă iertați zău de îndrăzneală, dar nu vă sfătuiesc. Sunt bătrîn, am văzut multe. Se mai zice că înspre Sfîntul Andrei umblă și strigoii pe la raspinteni, pe la ză-voaie, pe la iazuri. Iaca bine că-mi aduc aminte !... îmi veți da voie să ung încuitorile ușilor cu usturoi *, precum făceam

* Sătenii au credință ca, dacă ung încuitorile cu usturoi, împiedica strigoii sa intre în casă (n.a.).

pe vremea răposatului d-voastră părinte, Dumnezeu să-l ierte ?...

Un hohot de rîs zbugni din pieptul meu.

— Zi sa-mi puie șargul mai răpede.

~^Aveți să treceți pe la moara cea de vînt, unde strigoii macină făină. Acolo nu-i loc curat.

— Hai, fă ce-ți spun !

^— Mai aveți cornul cel de luncă, hațaș de lupi, și unde se încrucieșează drumurile ; se zice că adeseori noaptea pe la cîntători se aud bocete în pădure.

— Fugi răpede

Ion, scărpinîndu-se în cap, ieși gînditor. Dar pană cînd să-mi puie calul la sanie, îmi luai pușca și torba lîngă mine, îmi aprinsei luleaua cea de vînat și mă întinsei leneș pe o canape.

Șargul meu sprinten și spornic la mers alerga acum pe cimpia albă, ca o nălucă ce fuge de umbra ei. Două doruri, care din inima stăpînului trecuse într-a lui, îl mînau dîn urmă. Unul era dorul vînatului, patimă a mea dîn copilărie, celalalt dorul Elenei, fiica lui Neagu, cea mai frumoasă fată dîn împrejurimi. Dar, cît fugeam eu de iute, ziua fugea și mai iute, încît în dreptul morii de vînt noaptea mă și în-tâmpină. Deodată sania mea se sprăvăli.

„Ha ! gîndii eu în mine, s-a întîlnit graba cu zăbava. Ion ar fi zis că-i pricina locului celui necurat.” îmi așezai sania pe tălpi, mă scuturai de zăgadă și plecai și mai grăbit.

Pe la cornul cel de lunca un lup bătrîn cu o coadă cît un măturoi îmi curmezlși drumul. Îi dădui un foc din fugă ca să nu zică că a trecut fără cinstea cuvenită pe lîngă un vînător, însă el numai va fi știind de i-a rămas cojocul întreg sau cîrui.

Iată zării curțile nalte ale lui Neagu, a căror ferestre luminate străluceau în întunericul nopții ca niște ochi fan-tastici.

În cîteva minute ajunsei la scară.

Dar ce întîmplare !... Pe scări erau întinse covoare și, de sunetul muzicei, răsunau zidurile. Elena, albă la față ca zăpada, îmbrăcată în haine de mireasă, ținea de mîna pe un

tînăr nalt și uscăcios, și o mulțime de lume se îngrămădea în jurul lor. Era negreșit mirele ei, căci avea un smoc mare de peteală la piept și se uita cu îndrăzneală în ochii ei. De unde a ieșit acest tînăr nalt și uscăcios pe care niciodată nu l-am văzut?... Și cum de s-a făcut această nuntă cu așa taină și așa grabă? Eu care credeam că am tot timpul să mă codesc?... Lucrul îmi părea neînțeleș, dar era adevărat.

Bătrînul Neagu cu zîmbetul pe buze mă întîmpină, zicîndu-mi:

— Bine-ai venit între noi, vecine ; astăzi — nunta, mîni — vînatul.

Cu inima strînsă mă apropiu de Elena pentru a-I zice cîteva cuvinte de urare, însă numai fruntea mea se plecă dinaintea ei, iar vorbele îmi amorțiră pe limbă. Elena atunci se uită lung la mine, parcă mi-ar fi gîcit durerea, apoi lunecînd pe strălucitoarele parchete se amestecă în mulțimea ce se învîrtea prin saloanele pline de lumină.

Nu știu dacă în noaptea aceea am închis ochii sau nu, într-atîta îmi era capul de amețit; dar a doua zi știu că am fost cel dintăi în picioare, cînd a sunat cornul vînătoresc. Unul cîte unul se adunară toți oaspeții cu puștile pe umăr gata de plecare, cînd iată că mireasa, călare pe un cal alb ca și dînsa, se arată în mijlocul nostru.

— Cine va ucide cerbul cel mare, craiul codrului, zise ea, îndreptîndu-și ochii spre mine, aceluia va fi această năframă țesuta de însuși mîna mea !

Toți ne plecarăm dinaintea ei; toți doream scumpa năframă. Ajuns în pădure, mă așezai la o ruptură de parau așteptînd să-mi vie cerbul, cînd deodată auzii cîinii latrînd pe urma vînatului. Creștea, creștea vuietul mereu ; pîrăiau vreascurile, tresăreau tufarii, tresărea și inima mea. Ah ! Iată craiul codrului, țiritat în frunte, cu coarnele rămuroase ca crengile unui stejar. El se opri în fața mea cu ochii feroși și prinse sa scurme pămîntul. „Ce fericire!... Năframa va fi a mea.” îl luai la ochi și dădui foc. Dar tot atunci ca prin vis văzui pe Elena călare pe calul ei alb trecînd ca un fulger îndărăptul cerbului, și un țipet de durere umplu pădurea. Alergai cu grăbire la locul unde credeam că a căzut cerbul, și ce găsii?... Găsii pe Elena la pămînt, scaldată în sînge și fără suflare !

O ! ceas rău !... O ! blestem a lui Dumnezeu Cine ar pute spune desparerea ce simții în acel moment, văzîndu-mă ucigaș fără vow a ființei celei mai scumpe inimii mele. Era alba și frumoasă, sărmana, ca în sara cununiei, cu ochii nemîșcați, dar ațintîți asupra mea, cu buzele întredeschise, parc-ar fi voit să mă mustre de răul ce-i făcusem, iar calul ci alb necheza, de clocotea pădurea. Nenorocit, apucau de-a dreptul prin codru ca să scap nu de pedeapsa oamenilor, ci de însuși cugetul meu, dar abia făcusem cîțiva pași că mirele ei cel nalt și uscăcios ieși ca din pămînt, întovărășit de vătăjei, dorobanți, călărași, și mă încunjură.

— Iată ucigașul! strigă el, arătîndu-mă cu degetul, un deget lung, uscat, înspăimîntător, parcă era degetul destinului ; iar eu, gîrbovit de greutatea învinovățirii, plecai fruntea și mă lăsaî prins.

Greu suie cineva scările măririlor lumești, dar ușor le coboară. N-a trebuit decît o singură clipeală ca să fiu aruncat tocmai la fund, în noroiul unde mucezesc făcătorii de rele... închis, tuns la cap, îmbrăcat în haine proaste, hrănit cu rîncăruri de gloată, obosit de nopțile fără somn, mă întrebam uneori de-i un vis ce fac sau o adevărată bătaie de joc a soartei, și mintea mi se rătăcea într-atîta, încît mai-mai mă credeam însumi vinovat. Cînd veni ziua judecătii, fui introdus într-o sală mare ticsită de privitori. Sute de ochi se ațintiră asupra mea, ochi fără milă, care căutau să găsească în brazdele feței mele urmele crimei, și în această mulțime adunată ca la sărbătoare, recunoscui mulți bărbați, multe domnișoare care cu cîtva timp mai nainte mi-ar fi întins cu bucurie o mîna prietenească. Ce era schimbat în mine?... Nimic ; numai sticla prin care mă privea lumea era schimbată... era

sticla cea mincinoasă a napastii'

— Zece ani de închisoare... rostiră în glas mare judecătoria cu fețele posomorite, îmbrăcați în haine cernite ca la înmormîntare. Apoi damele și domnișoarele își luară lornetele de la ochi, își dreseră creții de la rochii și, zîmbînd cu gingășie în dreapta și-n stînga, în semn de ziua bună, plecară mulțămite că au petrecut cîteva oare cu interes ; iar eu cu Inima împietrită mă întorsei pe zece ani la locuința ce-mi pregătise dreptatea omenească.

Cît timp voi fi stat acolo între pereții osîndeii nu știu, căci nu m-am ostenit să măsur timpul; dar știu că într-o zi spre amurgul yeni temnicerul și-mi zise :

— Măria-sa domnul a binevoit să te ierte pentru ziua de mîni a Anului nou !

„Anul nou !... Măria-sa a binevoit sa mă ierte !...” Curios, această veste nu-mi făcu nici o bucurie. Văzînd însă ca ușa temniței se deschide, ieșii fără să știu încotro mă duc. Eram pe stradă. Casele cele nalte cu balcoane de fier, droștele care se-ncrucisau în fuga cailor, îmi amintiră că așa case, așa droște am avut și eu odată. „Oare le mai am și acum ?” îmi zisei; dar în starea în care mă aflam îmi era cu neputință să dezleg această întrebare.

O lume nebună foia în toate părțile ; căci Anul nou se primbla pe strade cu sunete de clopoței, cu vuiete de buhai, cu pocnete de bici, sărbătorit, cîntat de sute de oameni care colindau cu plugul pe la casele creștinești:

Aho ! Aho ! plugul cu 12 boi.

Boi, bourei,

în coade. cu dalbei,

In frunte țintați,

Tn coarne înfierați,

Minați mai, hăi, hăi, hai !

Iar cînd cădea bacșișul bun în palma *colăierului*, atunci adăuga :

Să vă deie Dumnezeu

Cîte paie sus pe casă

Atîția galbeni pe masa,

Cîți cărbuni în cel cuptior

Atîția mîndrî gonitorî,

Cîte fire în manta

Atîtea vite a fata.

Minați măi ! hăi ! hăi f hăi !

Mă amestecai și eu într-o ceată de flăcăi și o pornii cu colinda pe la case. Aveam oare altăceva de făcut ? Dar, lucru neașteptat, între colăieri întîlnii pe feciorul meu Ion cu o talanca în mîna, sunînd și strigînd cît îl lua gura : „Minați măi ! hăi ! hăi !...”.

Era gras și rumăn la față ca un om netrecut prin mîna judecătorilor. ^ Mă uitai drept în ochii lui, însă el nu ma cunoscu, tuns și ras cum eram și îmbrăcat în haine de rînd.

— Se vede că-ți merge bine, îi zisei eu prefăcîndu-mi glasul.

— Ce fel ?...

— Ai dat peste stăpîn bun.

— Ba n-am defel.

— Da ce s-a făcut stăpînul tău ?

Ion se scarpină în cap, tuși, oftă după obiceiul lui cînd avea ceva vajnic de spus, apoi apropiindu-se de mine îmi spuse :

— Vrei sa știi numaidecît ?

— Aș dori, căci am auzit multe de toate.

— Ei bine, a murit!...

— Ce vorbă!...

— Da, cum îți spun ; a plecat fără să mă asculte într-o sară înspre Sfîntul Andrei la moșia lui Neagu unde-l ducea dorul duduca Elenei și la moara de vînt, știi la locul cel necurat, I s-a răsturnat sania, i-a fugit calul, iar pe dînsul l-au luat ielele prin văzduh așa de repede și așa de sus, că numai ce-a căzut mort în poarta curții lui Neagu.

— Dumnezeu să-l ierte ! îi răspunsei eu cu o prefăcută părere de rău. Dar, dacă s-ar întîmpla să-l vezi, ce-ai zice ^

— Zic că mai degrabă îmi va crește barbă în palmă decît să se întîmple una ca aceasta, afară numai dacă ucigă-l crucea îi va lua chipul. Ei ! numai eu știu cît am plîns la înmormîntarea lui, căci fusese bun stăpîn, sârmanul !

— Sârmanul!... repetai și eu cam în bătaie de joc. Dar duduca Elena ce s-a făcut ?

— Duduca Elena nu i-a dus dorul multă vreme, căci s-a măritat c-un tînăr subțire și uscat, de te prevezi printr-însul. Nu știu ce a gîndit de s-a împărechet cu așa o coadă de bicî.

— și ?... "

— Cum și ?...

— Nu s-a mai întîmplat nimic ?

— Ce să se întîmple ?

— Duduca Elena nu a...

Atunci Ion prinse să sune din talanca ca un zălud strigând dinaintea unei ferestre :

Minați măi ! hăi ! hăi! ;
Iar morarul meșter bun
Alerga ca un nebun
Și striga mereu, striga :
Na, na, na, morișca, na !
Morișca hodorogea
Și prin apă tot fugea.
Minați măi! hai! hăi!

Eram într-o curte boierească pe balconul de sub ferestrele salonului. Mă uitam și eu pe fereastră ; era un bal mare din lumea cea mare. Doamne, ce podoabe !... Ce bogății... Numai cu cerceii unei ducii, câte văduve scăpătate ai fi putut adăposti de frig și de foame ! Dar acolo strigătul săracilor nu pătrunde ; e numai locul fericiților. Ce deosebire între ei și mine ?... Eu, gârbovit sub rușinea unei osinde, scos din lume ca un dezmoștenit, așteptînd, lipit de fereastră, pomana ce se aruncă cerșitorilor, ei, veseli, bogați, nepăsători de greutatețile vieții, îmbătați de sunetul muzicii în saloanele luminate. Și doar numai un părete ne despărțea. Așa am fost și eu odată și nu-î demult de atunci, dar ce-a fost și nu mai este e ca dunga fulgerului care nu lasă urmă pe ceri. Și e tot lume cunoscută aice... Iată un tînăr care-și petrece viața la oglindă între pomezi, peptini și cimbîstre ; păpușă înzestrată cu darul vorbei. Nici vra să știe de gerul de-afară. O ! parcă și cu el aş vra să schimb acum !

Iată un altul, răpezit cu aprinderea frigurilor în vârtejul jocului. Pe fața lui se văd urmele patimilor ce l-au secătuit fără vreme. Duce o viață plină de neastîmpăr, de joc de cărți, de amor și de dueluri. Sfirși-va bine, sfirși-va rău, nu-i J pasă, căci la nevoie îi rămîne sinuciderea. Apoi privirile mele se opriră asupra unei dănțuitoare, a cărui trup se îndoia molatic pe brațul ce-i cuprindea mijlocul. Suflet plăpînd, visător și vecinie nedespărțit. A fugit cu Petru ca sa scape de părinți, a fugit cu Vasile, ca să scape de Petru, și acum e gata să fugă cu Sandu, ca să scape de Vasile. Nimeni nu știe ca dînsa să prețuiască credința prietenilor de casa. Dar cea mai atrăgătoare figură e a doamnei care stă colo, aburită de joc, răcorindu-se cu evantaiul: figură de creolă, cu ochii învă-

păiați și cu buzele însetate. Ce trup !... Ce frumusețe !... Cît despre trup, o_voj artiștilor.!... n-aveți ce bănuți; mai tot e pe față.^numai piciorușele cele mici parc-ar vroii uneori să s-ascundă de ochii pofticioși, dar numai par, căci, nerăbdătoare cum sunt, numaidecît se ivesc de sub tainicul văl. Nici una nu are în juru-i atîția suspinători ca dînsa. Iorgu, unul dintre cei mai statornici, are dreptul încuviințat și netăgăduit de a-i săruta mîna până la încheietura brațului, în timp ce drepturile lui Petru se întind mai departe... până la cot ; iar Sandu, fericitul Sandu, se bucură de toată lungimea brațului până la umăr. O ! ce n-ar da ceilalți doi să jîoată, întocmai ca răzeșii cei lacomi de proprietate, să strămute mai departe brazda stăpînirii lor ! Apoi colo pe cele scaune înșirate văd un șir de bărbați însurați, figuri naive, casnice paravane în dosul cărora tot satul știe ce se petrece, afară de ei. Dar ce zic eu ?... Fiecare, rînd pe rînd, unul mai tîrziu, altul mai devreme, a aflat ce se petrece, și 1-a durut poate la început, cum doare pe copil măsseaua care crește, dar acum, ca și măsesele crescute gata, nu-l mai supăra.

Dar, Dumnezeu!... Ce văd?... Tînărul cel nalt, uscăcios, a cărui deget se îndreptase odinioară spre mine înfierindu-mă ca ucigaș, iată-1, iată-1, la braț cu... Dar nu se poate... e un vis, o nălucire...

— Ioane !, strigai eu simțînd că mi se painjinesc ochii ; cine-s cei doi ?... însă Ion, așteptînd bacșișul, striga cît îl lua gura :

Iar lelea morăriță,
Bună meșterită,
Cu cojițe, cu tărițe
Prinse moara de cosițe
Ș-o apuca de căleai
Ș-o puse pe căpătai.
Minați măi ! hăi! hăi!

În acelaș moment un lacheu galonat și mănușat ieși afară și ne huidui. Ion fugi pleoștit ca cînele, cărui, în loc de-un os, î se aruncă o piatră. În zadar îl cautai pîntre colăierii ce se depărtau în grabă de la casa binecuvîntată, în zadar prin numărul trecătorilor ce se încrucișau pe stradă. Ion se făcuse nevăzut.

Atunci mi-am adus aminte că, pe cînd eram și eu om ca toți oamenii, adică pe cînd aveam sub stăpînirea mea șargul cel credincios care-mi știa gîndul, mergeam de la țara la țîrg și de la țîrg la țară, cît ai bate la palmă. De ce nu m-aș duce acum pe jos la țară ; depărtarea nu era de soăriet.

Ș-apoi mai era oare a mea moșia părintească, cu livada părintească, cu casa părintească, între păreții căreia am deschis ochii, sau nu ?... Fără să stau mai mult la gînd, mă îndrumai spre moșie cu bățul în mîină și cu căciula îndesată pe urechi.

Pe cîmp, cît cuprîndea cu ochii, se vedea albind zăpada ca un ștergar alb nemărginit, iar pe luciul ei se jucau razele lunei pline. Altădată mi-ar fi plăcut această priveliște a nopții! cu liniștea ei, cu tainele ei, însă acum nimic nu mai pătrunde în inima mea, nici bucurie, nici durere. Mergeam spre casa unde m-am născut, ca un om ce nu are nici un gînd, nici un dor, nici o amintire ; mergeam călăuzit de Calea robilor și parcă totuna îmi era să ajung sau să nu ajung.

Iată că într-un tîrziu, pe la cîntatul cucușilor, zării în depărtare o lumină înspre miazănoapte. Era frumoasă, dar neliniștitoare lumina ceea, căci venea în dreptul moșiei mele, și văzînd cu ochii se întindea pe-ceri ca o perdea înfocată ce întuneca strălucirea lunei. Iar pe perdea păreau țesute mii de flori fantastice care neconținut se mișcau și se schimbau, prefăcîndu-se cînd în roți de curcubel ce se învîrteau pe osii nevăzute, cînd în largi evantaiuri care se-nchideau și iar se deschideau, cînd în coloane uriașe pe vîrfurile cărora părea că se razimă bolta ceriului. Apoi dîn cînd în cînd se ridica în sus, ca dintr-o gură de vulcan, cîte un roi puternic de scînteii, care, desfăcîndu-se, cădeau apoi pe zăpadă ca o ploaie măruntă de diamante. Ce să fi fost oare ?... Era numai zarea înșelătoare de la miazănoapte, care uneori s-arată și la noi, sau vreun foc aievea ? îmi grăbii pași! și ajunsei la obîrșia luminei ce îmbrobodea ceriul.

Erau casele mele care ardeau, case mari cu două rînduri, pline de tot avutul părintesc. Ce priveliște, Dumnezeule !... Alții ar fi scos din piept țipete desperate, ar fi vărsat șiroaie de lacrimi, și-ar fi smuls părul din cap, eu însă eram race ca de gheață ; parcă priveam casa altuia cum ardea. După cîte suferisem, ce putea să mai simtă biata inîma mea ! Ieșeau suluri de foc prin ferestre ca niște limbi de șerpi, pocneau geamurile, se risipea acoperămîntul, și fumul se ridica în vîr-

tejuri parc-ar fi voit să cuprindă pămîntul. Tot satul era adunat cu topoare, cu scări, cu coafe de apă, căutînd să stăpîneasca focul, dar munca lor era zadarnică. Mă amestecai pîntre oamenii care lucrau, oameni pe care-i știam de copii, născuți și crescuți în sat, și, lucru nemaipomenit, nici unul nu mă cunoștea. Parcă nici aș fi fost vreodată stăpînul lor. Și cum stam și priveam la lupta flăcărilor, răzleț, străin între ai mei, îmi venea să rid, îmi venea să cînt, și, pentru a-mi bate joc de soarta ce mă prigonea, luai cu însăși mîna mea un cărbune de la focul ce-mi topea avutul și-mî aprinsei luleaua. Atunci auzii un nechez care-mî străbătu urechile. Era glasul sârgului care cerea ajutor. Alergai la el, îl dezlegai de la iesle tocmai în momentul cînd era să se risîpească grajdul asupra lui, iute îl înhămai la săniuța cea sprintenă care sta afară ferită de foc, și, fără ca nimene să-mi zică un cuvînt, deși toți mă priveau, mă suii în săniuță și plecai... încotro plecai ?... Pe drumul mare care duce la curtea lui Neagu, drum de atîtea ori bătut de picioarele sârgului. Ce era să fac acolo ?... Șargul singur știa, dar fugea de-i scăpărau potcoavele.

Focul din urmă, luna din ceri, zăpada de pe pămînt îmi luminau calea ca ziua, iar dinaintea mea pe șesul alb și tăcut se vedeau aripele unei mori de vînt care se roteau în depărtare ca niște brațe [de] urieși, singura mișcare în somnul pămîntului. Era- moara necurată despre care îmi vorbise Ion. Cînd ajunsei în dreptul ei, îmi adusei aminte că mă prăvălisem în sara spre Sfîntul Andrei, dar nu bine-mi fulgerase această amintire prin cap, că săniuța se răsturnă, calul se făcu nevăzut, iar eu rămăsei singur fără nici o apărare în mijlocul cîmpului. Nu pierdui cumpătul și intrai în moară, singurul adăpost ce-mi rămăsese contra dihaniiilor de noapte. Deși moara era pustie și colindată, după spusa lui Ion, de duhuri necurate, totuș nu-mi^era frică să petrec noaptea într^nsa, căci nu credeam în năluci, stafii și strigoi. Obosit cum eram de drumul ce făcusem, mă tupilai într-un colț și... de aici înainte nu mai știu bine... ori că somnul mă cuprinsese și visam, ori că vedeam aievea, dar deodată mi se păru că moara umblă și că e plină de oameni. Unii ciocăneau la măsele, alții turnau în coș, alții umpleau sacii, iar roțile se-nvîrteau cu o iuțeală, de fumea făina și se cutremurau păreții. Și ce ciudați mai erau oamenii aceia !... Unii aveau unghii la degete

ca mițele, alții copite ca de țap, alții nările și bărbia tăiete în doua ca la zăvozi, și toți aveau cozi și ochii scurși, de li se vedeau creierii prin orbitele deșarte.

Dar pe când era vuietul mai mare și măcinișul mai înfierbîntat, deodată ușa morii se deschise și o femeie naltă, despletită, îmbrăcată în haine albe, se arătă pe prag. La vederea ei moara stătu pe loc, nălucile dispărură ca prin minune, iar ea, înaintînd spre mine, îmi zise cu blîndețe :

— Nu te teme, eu cunosc drumul la curtea lui Neagu și voi să te scap de primejdii ; vino cu mine, numai de nimic să nu te miri, de nimic să nu mă-ntrebi și mîna pe mine sa nu pui.

Supus ca omul ce nu are nici o voință, plecai alături cu dînsa pe drumul ce duce la curtea lui Neagu. Glasul ei îmi părea cunoscut, dar nu-mi aduceam aminte a cui era. Mergeam iute, foarte iute, grăbiți fiind amîndoi, și, de ce mergeam, de ce mă simțeam mai ușor. La cornul de lunca îmi ieși iarăși înainte lupul ce cu coada cînt un măturoi și astă dată parc-ar fi voit să se puie la cearta cu mine ; însă la un semn al ei, lupul scăpară și se făcu nevăzut. Mergeam, mergeam pe șesul întins, parca mă împingea cineva din urma, și tălpile mele abia atingeau pămîntul, — iar de la o vreme parca nu mai mergeam, ci lunecam. Deodată mă trezii în fața unei ape mari, fără luntre, fără pod, fără mal de ceea pane. Nehotărit, mă oprii un moment în loc și mă uitai pentru întâia oară în fața ei ; îmi păru așa de frumoasa călăuza mea, că parcă m-aș fi dus cu dînsa pană la capătul lumii. La un semn al ei intrai cu bărbăție în apă. Dar, o minune !... trupul meu nu se cufundă, picioarele mele nu se udară, ci întocmai ca paserea care rade apa cu aripile, așa de sigur și așa de iute lunecam și eu deasupra apei. Apoi încet, încet jnă ridicai în slavă și mă urcai, tot mă urcai pana ce străbătui dincolo de nourii. Depărtările se nimiceau dinaintea mea. Căpătasem darul de a zbura, și-mi venea să cred ca, de când eram pe lume, nu mai mersesem altfel, într-atîta îmi părea ușor și firesc de a pluti în văzduh. Apoi îmi aruncai privirea în jos asupra pămîntului care se învîrtea sub picioarele mele ca un glob nemernic, pierdut în noianul întunericului, și așa un dispreț îmi veni în suflet despre cele ce se petrec acolo unde toți vor să fie stăpîni, uitînd ca moartea e singura stă-

pina, încît, dacă nu mi-ar fi fost rușine de tovărășița mea de zbor, aș fi trîntit un hohot de rîs.

Ce-mi păsa acuma de judecătorii care mă osîndise, de casele care-mi arseseră, de nălucile din moară ?... îmi căzuse perdeaua depe ochi și toate la vedeam și le înțelegeam.

Mă uitam acum la soare fără să clipecesc, și cîți alți sori ca dînsul de-o mie de ori mai mari și mai frumoși vedeam rotindu-se în spațiu, sori albaștri, galbeni, verzi, ochi ai ceriului, care de când lumea tot astfel s-au rotit și s-or roti. Iată și colo luna noptilor pămîntești, luna poeților, luna lunaticilor, luna cînilor lătrători, slugă bicisnică a pămîntului. Ce fir de năsip !—

Dintr-o singură privire străbăteam toată urzeala lumii ; auzeaincreșterea ierbii, înțelegeam taina vieții, atingeam firele ce leagă stelele între ele, vedeam boldul care dă mișcarea, simțeam timpul stătător ; ce zic ? Eu însumi făceam parte din acele fire, din acele stele, eram văz, eram auz, eram mișcare, eram toate, căci toate o data le cuprindeam. Și frumoase erau aceste făpturi și simple și ușoare, ca orice minte le-ar fi priceput. Dar mai presusde orișice era călăuza mea de zbor, în a cărei ochi senini ceriul întreg se reflecta. Uneori îmi părea că-î Elena, fiica lui Ne'agu, îmbrăcată în hainele ei de mi-reasă, așa cum o văzusem în noaptea spre Sfîntul Andrei, însă jiu !... era mai mult decît Elena... era atît de mult... că parcă ea era sufletul lumii, stăpîna vecinîciei, parcă de la mișcarea buzelor ei atîrna să stea soarele pe loc sau sa se miște, de la clipitul genelor ei, să fie întuneric sau lumină. O priveam cu dragoste nesfîrșcă, căci, se vede, și prin ceriuri cîteodată dragostea se rătăcește... cînd deodată auzii un cîntec care răspundea de la stele, de la iarbă, de la lumină, de la tot ce avea sau nu avea ființă și umplea nețarmuritul firmament. Ce cunoscut îmi era cîntecul acela !... îmi venea sa cred că-și avea jzvorul în însuși sufletul meu și că totdeauna îl auzeam așa lămurit, frumos și vecinie !... Dar ce zic eu ?... acel cîntec nu pornea nici de la stele, nici de la iarbă, nici de la lumina, ci călăuza mea îl cînta c-un glas dulce nemărginit, iar lumea fărmeată numai cînt îl îngîna... Atunci... răpit, pierdut, uitai sfatul ce-mi dăduse, o coprinsei în brațe, și cîntecul ei se stinse într-un sărutat !...

Dar, o Doamne!... Ce grozăvie !... deodată frumoasa^că-lăuză se topi în brațele mele ca o rază ; lumea jnise să se clatine din temelie, sorii sa Iasă din calea lor bătută, stelele să se ciocnească, iar eu, trăsniț din cîteșipatru unghiuri ale ceriului, ful aruncat în prăpastia nemărginirii.

Atunci... în căderea mea nesfîrșită, dar scurtă ca^ o clipă, întrevăzui ca prin vis curtea lui Neagu, și, cînd atinsei pămîntul între stîlpii de la poartă, simții că mii de ghiulele se sparseră în creierii mei... se împlinise cuvîntul lui Ion... eram mort...

— Șargul e gata, nu plecați ? strigă Ion la urechea mea, clatinîndu-mă de mîna.

Ars, sării în picioare și mă frecai la ochi... Eram eu... dar eu întreg și teafăr în odaia mea, lîngă canapeaua pe care dormeam și cu luleaua în mîna care ardea încă. Și în aceste cîteva minute avusei timpul să fac un omor, să fiu osîndit, iertat, să mă primblu prin stele și să mor.

— Zi să deshame șargul, răsponsei lui Ion, voi pleca mîni!

— Cuminte faceți, cuconașule, foarte cuminte, că mîni e Sfîntul Andrei. îmi dați voie să ung încuitorile cu usturoi ?...

STEJARUL DIN BORZEȘTI

A fost odată un tîmp [...], pe cînd bourul moldovenesc era singur stăpîn pe-o țară largă, îndemănatică, locuită de-un popor ager și drept pămîntean. De pe atunci, deci, și pănă-n zilele noastre, rămas-a vorba dîn tată-n fiu cum că un joc de copii se încinsese odînioară pe șesul Trotușului, nu departe de satul Borzești, sub un soare frumos de primăvară. In două taberi era despărțită ceata copiilor : una înfățișa tabăra tătarilor sub comanda lui Gheorghie, un copilandru cu plete negre și cu ochi de mure, iute și neastîmparat ca Trotușul ce se prăvale de la munți ; cealaltă era tabăra moldovenilor sub comanda lui Ștefan, un copilandru cu plete blonde, cu ochi albaștri, gînditori, și cu inimă cutezătoare. Cel dintăi era fiu de țaran, cel al doilea fiu de domn.

Ei însă se jucau la un loc pe iarba verde, în răcoarea aerului, sub stăpînîrea dreaptă a soarelui de primăvară.

Și ambele taberi, înarmate pănă-n dinți cu puști de soc, cu săbîi de șindilă, cu sulii de trestii, se băteau amarnic între ele, de clocoteau văile Trotușului și se spăriau toți graurii din tufărișuri. Iar comandantii, călări pe fugari aprig! de nuiele, alergau cînd la aripa dreaptă, cînd la aripa stîngă a oștirilor înșirate, și-și îmbărbătau soldații la luptă.

A ținut cît a ținut bătălia nehotărîtă, dar, în sfîrșit, copilul cel cu ochi albaștri gînditori, care avea darul de a se război moștenit de la tatăl-său, învinse pe tătari, prinse pe

* Subiectul acestei novele mi-a fost istorisit de poetul V. Alecsandri, proprietarul moșiei Borzești (n.a.).

hanul lor, pe neastâmpăratul Gheorghie, și-l legă de-un stejar bătrîn, martur de cea întâi izbîndă a viitorului domn.

Apoi toți hatmanii și căpitanii lui Ștefan se adunară împrejurul stejarului și prinseră să judece pe hanul tătăresc, unii pentru vreo minge furată, alții pentru vreo cetate de hîrtle dărâmată, tot fapte răle ce nu puteau fi iertate ; iar bietul han, cu ochii plecați în jos, își aștepta osînda, abia stapînindu-se de rîs.

În sfîrșit, Ștefan, după ce ascultă părerea mai marilor oștirii sale, zise cu sprîncenele încrețite :

— Porunca domniei-mele este să-l spînzurați de creanga cea de sus, ca să fie de pildă și altor neamuri !

Apoi nenorocitul han fu legat cu fringhie de subsuoară și ridicat pe creangă în sus în salvele puștilor de soc și în strigătele de bucurie a oștenilor învingători. Joc nebunatic, copilăresc, la care soarele, în măreția lui, se uita zîmbind, el care văzuse multe altele pe coaja noastră pămîntească!

Dar, o Doamne, ce se aude?... Ce clocot aduc apele Trotușului de sus în jos?... Un vifor se stîrnește de puterea căruia se leagănă în aer micul han tătăresc, și pămîntul prinde să se clatine și sa sune parcă s-ar fi răsturnat stîncile cele mari de la obîrșiile Trotușului. Iar în timp ce Ștefan și întreaga lui oștire stăteau nedumeriți de vuietul ce se apropia, în timp ce micul Gheorghie în brațele văzduhului se gîndea la cei ce s'au spînzurați aieva, deodată se văzu o ceata nenumărată de adevărați tătari venind în goana mare a cailor spre dîșii și-atunci... vai!... toți copiii, cuprinși de groază, apucară la fugă care-ncotro, uitînd pe micul Gheorghie, care atîrnat de creanga stejarului, zîmbea încă în nevinovăția lui, neștiutor de urgia ce-l amenința. Da ! el zîmbea încă... dar atotvăzătorul soare înceta de a zîmbi, căci în acel moment o sută de săgeți, o sută de sulii se înfipsera în trupul lui. Ceriul se posomori, frunzele și crengile copacului, pătate de sînge copilăresc, se clătinară înfiorate. —

Treizeci de ani au trecut după această întîmplare, și micul Ștefan, schimbînd sabia de lemn pe paloșul de oțel, se urcă de pe treaptă pe treaptă pe scara lumii, **pană** ce ajunse să fie numit la Direptate domn țării Moldovei, înscăunat și

miruit de mitropolitul Teocrist. Astfel, făcîndu-se însuși *țitar peste toată țara*, începu viața grea și anevoioasă, *tot în războaie și osteneli*, * căci țara, fiind bogată, largă și îndemnatică, deștepta setea tuturor vecinilor. Dar cu cît nevoile veneau mai grele peste dînsul, cu atît inimoșia lui creștea ; și a voit Dumnezeu ca el să meargă din biruință în biruință, și numele lui să se mărească tot mai mult, încît să răzbată peste hotarele Moldovei, departe în lumea apuseană și să răzbată prin pătura veacurilor pană la noi. Iar el, domn drept credincios și pămîntean, de fiecare biruință înălța cîte o biserică spre mărturie nepieritoare de trăinicia neamului nostru și de bunătatea Lui Dumnezeu. Mulți ani domni Ștefan-vodă cel Mare în care timp așeză cu nestrămutare temelii stăpînirii noastre asupra cîmpiilor Dunărei, pecetluind și sfințind aceasta stăpînire cu sîngele vărsat. Dar tot nu era liniștit. Un gînd îndărătnic îl urmărea din copilărie, gîndul micului Gheorghie, ucis de tătari ; și oriunde s-ar fi dus, orice-ar fi făcut, chipul cel oacheș și drăgălaș i se înfățișa neconținut, cerîndu-i parcă răzbunare.

Iată că într-una din zile i se aduce veste că o mulțime de oaste tătărăscă a năvălit în țară peste apa Nistrului, pustiind pămîntul, răpînd cîrurile de vite, dînd foc satelor și girezilor de pîne, robînd femeile și copiii.

Iute Ștefan își întocmi oastea și le ieși înainte la satul Lipiți. O ! de astă dată, nu mai era ca acum treizeci de ani, pe șesul Trotușului, la stejarul din Borzești ; era o adevărată bătălie cu tătarii. Ștefan cel blond cu ochii albaștri grînditori, călărea, nu ca atunci pe o nua de alun, ci un cal aprig de soi moldovenesc ** și alerga ca un fulger la toate punctele de bătaie, vîrîndu-se unde primejdia era mai mare.

Și-n loc de săbii de lemn, se-ncrucișau acum săbii de fer, și-n loc de puști de soc, detunau tunuri de schijă, încît se-nnegrea văzduhul de fum, de uneori nu se mai vedea om cu om. Până-n ceri se înălța răsunetul restriștei de pe pămînt ; iar tătăfimea, cuprinsa din două părți, se măcina și se mistuia ca pleava într-uri vrtej de doua furtuni ce se ciocnesc. Roș era soarele sus ca în timp de grea cumpănă, roș era

* *Letopisețul Ureche {n*}*.

Proverb persienesc: „Nimic mai frumos decît un tînăr persan călare pe un cal moldovan” (n.a.).

pământul jos de sângele ce gîlăia. Dar sufletul bălăiei, acel ce vedea și stăpînea toate era chipul blond al lui Ștefan, care se arata pretutindene ca o icoană de îmbărbătare, dînd inimă oștenilor lui și făcîndu-i să meargă la biruință sigură.

Și, în adevăr, sigură și desăvîrșită a fost biruința moldovenilor, căci n-apucase a asfînți soarele și întreaga urdie tătărească a fost sfărîmată și robită, prinîndu-se pe însuși șeful lor, fiul hanului tătăresc de peste Volga.

Iar Ștefan a dat laudă lui Dumnezeu și a trimis sol de bucurie soției sale Evdochia, sora țarului Simeon.

Apoi nu trecu mult timp după aceasta și auzind bătrînul han de peste Volga despre nimicirea oștirii sale la Lipinți trînișe lui Ștefan soli încărcăți cu odoare pentru răscumpărarea fiului sau din robie, iar Ștefan răspunse solilor că-i va da drumul dacă se vor învoi la aceasta mai marii oștirilor lui, care au a fi adunați și întrebați pe malul Trotușului la satul Borzești.

Era o zi frumoasă, o adevărată zi de primăvară, ziua în care Ștefan își adună hatmanii și căpitani pe malul Trotușului sub bătrînul stejar unde micul Gheorghie fusese ucis de tătari.

Trist părea acum copacul și gîrbovit atît de povara celor treizeci de ani trecuți peste creștetul lui, cum și de amintirea dureroasă a faptului ce l-a însîngerat. Dealtfel, nimîc nu era schimbat : acelaș oîmp verde înflorit, aceleași ape iuți și neastîmpărate ale Trotușului, care curg fără repaos pe așternutul lor de prund, acelaș soare dulce și zîmbitor care a dezmiertat odinioară jocul cel nebunatic de copii. De acelaș stejar sta acum legat un adevărat tatar, fiul hanului Mengli Gherei de peste Volga, și roată împrejurul lui erau mai marii oștirilor lui Ștefan: hatmanul Arbore, hatmanul Șendrea, aprodul Purice, logofătul Tăutu, vornicul Boldur și alți mulți oșteni și oameni de frunte ; iar în mijlocul lor, drept în fața tatarului, sta însuș Ștefan, copilandrul de odinioară peste capul căruia de asemenea trecuseră cei treizeci de ani ce au gîrbovit stejarul, însă din mlădița de copil crescuse acum un alt stejar mai falnic, cu ramuri întinse de la munți și pană la mare, la umbra căroră se adăpostea un popor întreg de plugari și de osteni. Iar mai la o parte stăteau solii lui Mengli Gherei cu darurile de peste Volga.

— Voi, hatmani și căpitani! zise Ștefan, încrețind din sprincene ; v-am adunat aice ca să dau în judecata voastră pe fiul hanului tătăresc, și să hotărîți voi înșivă de i se cuvine iertare sau pedeapsă. Sunt acum treizeci de ani, eram mic și mă jucam sub acest stejar bătrîn c-un copil Gheorghie din Borzești, cînd deodată navali fără'veste asupra noastră Mengli Gherei, hanul tatarilor de peste Volga, cu o urdie nenumărată, și ucise fără milă pe nevinovatul Gheorghie. Iată că acum, cu ajutorul vostru și a lui Dumnezeu, fiul aceluiaș han a căzut prins în mîinile noastre, după ce și el ne-a călcat țara fără dreptate, a ars mulțime de holde și sate, a ucis mulțime de femei și de copii. Părintele său ne trimite soli și daruri pentru răscumpărarea lui. Las la voia și înțelepciunea voastră sa hotărîți ce i se cuvine !

Atunci toate frunțile se posomoriră, toți ochii se pironiră asupra tatarului, care în acel moment avu neauzita obrăznicie sa scuipe asupra moldovenilor făcîndu-î „cîni" ; iar bătrînul hatman Arbore zise următoarele :

— Măria-ta !... N-am ave ce face cu viața acestui tatar, ce ne batjocorește, căci țara s-a adăpat cu îndestul sânge păgînesc, și sângele unuia mai mult n-ar spori întru nimic roadă pămîntului nostru. Dar acest unul este fiul hanului tătăresc, și măria-ta, care te lupti de atîția ani pentru întemeierea neamului nostru, ești dator să faci dintr-însul pildă, ca sa meargă vestea peste cele patru hotare ale țării, cum ca oricine samănă moarte pe pămîntul nostru, moarte culege !

Atunci toți într-un glas strigară : „La moarte, la moarte !"... Iar Ștefan, întorcîndu-se cătră solii lui Mengli Gherei, le zise :

— Duceți-vă cu daruri, cu tot la stăpînul vostru și spuneți-! : că atît de mult s-a scumpit capul fiului său prin sângele creștinesc ce-a vărsat, încît el nu are îndestulă avere sa-î poată răscumpăra. Iar dacă vrea sa-l întîlneasca în locul unde s-a dus, atunci să se încumăteze să ne calce hotarele !

Apoi, după ordinul lui, fiul vestitului han tătăresc Mengli Gherei de peste Volga, stăpînul Crimeei și al Ucrainei, spaima polonilor și a moscoviților, fu ridicat în sus cu mîinile legate la spate și spînzurat de aceeași creangă de care se leagăna odinioară micul Gheorghie, cînd fu străpuns de săgețile tătărăști ; și-atunci surlele, trîmbîțele și darabanele îi făcură

cinstea cea de pe urmă, și o salvă puternică de sinețe, îm-prăștiind vestea morții lui, făcând să salte apele Trotușului.

Iar Ștefan, judecând că bătrînul stejar și-a îndeplinit menirea, deoarece frunzele și ramurile lui cu sînge au i'ost ^spălate, a poruncit să i se dea foc, și-n locu-i a zidit, în amintirea tovarășului său din copilărie, o biserică cu hramul Sfîntului Gheorghie.

De atunci și **pană** astăzi multe s-au întîmplat, căci patru sute de ani trecut-au peste țara, întovărășiți de voi și nevoi, dar încă și astăzi, cînd merg călătorii să viziteze biserica cea neagră din Borzești, simt o tainică strîngere de inimă, aducîndu-și aminte că pe acele lespezi de piatră a călcat odinioară pictorul lui Ștefan, care a fost sufletul de viață, cheagul neamului românesc, și astăzi încă ochii lor parcă văd răsărind din întunecimea bolților marea lui umbra care de acum va pluti peste noi în adîncă viitorime ca un spirit protegitor.

ZGIRCITUL *

Poveste

Era odată, căci dacă n-ar fi fost nu s-ar fi povestit... era odată un zgîrcit cum nu s-a mai dat în lume, slab, cu fața afumată, cu spinarea îndoită și ferfenișos, încît ai fi crezut că-i lipit pămîntului de sărăcie, și doar în beciul casei sale ședea putinele cu bani de aur și de argint cum ar șede-a^ la alții putinele cu castraveți și cu varză. Însă, fe-rească sfîntul să fi pus el mîna într-însele, și cînd o pune era numai pentru a spori numărul banilor, iar niciodată pentru a-l împutîna. El, cu femeia și cu trei copii, mîncău abia cît trebuia pentru ca să nu moară de foame, și se îm-bracau abia cît trebuia ca să nu se zică că umblă în pielea goală ; dealtmînterea, erau goi la degetele picioarelor, goi la^ coate, goi la spinare, încît vîntul îi cuprindea din toate părțile.

— Bărbate! îi zicea uneori femeia; ce nu cumperi niște cizmulițe și niște haine mai calde pentru bieții copii, ca vezi cum tremură de frig, sărmanii ?

— Cu ce, dragă, să le cumpăr ?... Nu știi că n-am de unde.

— Cum, n-ai de unde ?... Dar nu sunt în beciul casei destui bani ca să îmbraci o oaste întreaga zece ani de-a rîndul și încă să-ți mai rămîie.

— Taci, soro I... Să nu te-audă cineva... Acolo nu putem pune mîna; aceia sunt banî albi pentru zile negre.

Astfel duceau ei o viața chinuită și ticăloasă, întocmai ca niște cersitori, și în casa lor nu mai era nici vreme bună, nici veselie, nici dragoste între părinți, nici jocuri între

* Pcreste de peste Olt, spusă -mie de d-nul Gheorghie Chițu (n^).

copii, căci și copiii, sărmanii, erau îmbătrâniți fără vreme de necazurile ce-i încunjurau. Numai un singur om dintre dînșii avea câte o clipă trecătoare de bucurie : era zgîrcitul când se cobora noaptea în beci ca un hoț cu fanarul acoperit sa-șt reveduia putinele. Să-l fi văzut atunci cum își vîra mîna pană-n coate în banii de argint și aur, cum îi vravuîa, cum îi făcea sa sune, cum se uita dus la zimții și la pajurile lor. strălucitoare. Atunci era fericit!... „Aceștia toți sunt ai mei !” șoptea el, încîndu-se de bucurie. Dar, fiindcă nu-i lac de bucurie fără un strop de venin, „Ah ! De-aș pute să-i îndoiesc !” adăugea el suspinînd. Apoi se urca tot în vîrful degetelor precum se coborîse și, cînd ajungea sus, își mai arunca înc-o dată ochii spre gura beciului, unde-și știa comorile mistuite, și gîndea în sine: „Nu ! Nu ! ferească Dumnezeu... nu pot să-i cheltuiesc... Aș crede că-mî cheltuiesc însuși zilele vieții !”

Și cum sta el astfel în toate zilele și în toate nopțile cu gîndul pironit numai lapăstratul și sporitul banilor, iată ca i se înfățișa un om batrin cu barba albă și lungă pana la brîu, un fel de pusnic venit parcă de pe ceea lume (mare lucru să nu fi fost un năzdrăvan) și-i spuse în taina că pe cutare vîrf de deal, lînga cutare tei, este o comoară îngropată de sute de ani, așa de bogata, încît lumina aurului, nemaiputînd sta înădușită în pămînt, a izbucnit într-o zi afară ca o pară de foc mare și naltă cît teiul de alătura. Ochii zgîrcitului se aprinseră de pofta.

— 'Și cine va cheltui cu săparea comorii ? întrebă el.

— Apoi de asta doar am venit la d-neata. Aur la aur trage, că eu unul n-am decît bătrînețele.

— Dar, dacă nu voi găsi nimic, cum va ramîne cu cheltuiala făcută.

— Atunci, ferească Dumnezeu, te voi argați eu o luna de zile fără leafa, numai pe pîne și pe apă.

— Fără pîne și fără apă... dacă-ți place! adause zgîrcitul răstit.

— Fie și așa ! răspuse moșneagul.

A doua zi, în zori de ziua, patru oameni săpau pe vîrful cel de deal, lîngă teiul arătat de moșneag ; iar zgîrcitul sta pe malul gropii cu ochii ațintiți în jos, parca ar fi volt să pătrundă cu vederile pană în măruntaiele pămîntului. Și săpau oamenii, săpau în sudoarea frunții ; și groapa se făcea

tot mai adîncă : de-un stînjîn, de doi, de trei, cînd iată ca hîriețul lucratorilor atinse o piatră care răsuna a gol.

— Aice e comoara!... gîndi zgîrcitul. Ieșiți, oameni buni, afară, sa intru eu !

Oamenii ieșiră pe scară afară ; zgîrcitul se coborî înlauntru și prinse cu hîrlețul să cerce sunetul pietrei și să o curățe de pămînt, doar va pute-o urni mai ușor din loc, cînd, deodată, piatra, mișcată ca de-o pîrghie, se ridică singura, și un pui de drac, nostim și mititel, ieși de sub dînsa într-o olbura de foc, și sări năprasnic în gîtul zgîrcitului saruîndu-l și mulțămindu-i că l-a scăpat din închisoare.

— De cinci mii de ani, din vremea potopului, zise drăcușorul, de cînd stau aice ghemuit cu genunchile la gura ; și deasupra mea s-a adaus pămîntul pături peste pături, și, de n-ai fi venit tu să-mi ridici piatra de pe piept, cine știe de nu mi-ar fi putrezit oasele aici de bătrînețe.

Vorbind astfel, puilul cel de diavol întruna sarea și zburda de bucurie, și era hazliu, bata-l să-l bată, cu pielea lui cea neagră și lustruită parc-ar fi fost unsă cu smoală, cu aripioarele lui de liliac, și cu ochii cei roși și isteți care parcă-ți gîceau gîndul. De n-ai fi știut că-i Ucigă-l crucea, și-ar fi fosi mai mare dragul să te uiți la el.

— Haide să te duc la tata cel bătrîn, Ia Scaraoschi, îi zice drăcușorul ; și drept mulțămită că m-ai scăpat, îți va da ce-i cere. Zgîrcitul, vazînd că în loc de comoară a dat peste Ducă-se pe pustii, dar că printr-însul poate tot atît de bine să-și ajungă la scop, primi să-l întovărășească în iad, însă îi ceru mai întăi să jure pe coarnele lui de drac, că nu-i va face nici un neajuns, și că-l va aduce înapoi viu și sănătos în lumea cu soare.

— Jur! răspuse acesta, întinzînd mîna cu evlavie. Nu sunt doar *om*, să răsplătesc cu rau binele ce mi-ai făcut. Negru-i dracul, dar tot nu-i așa de negru precum îl credeți voi !

Arunci... întocmai cum ar ridica vulturul un pui de găină în aer, drăcușorul ridică în sus pe binefăcătorul său, și îl puse călare după cap, întinse aripele și se înalță cu el în văzduh. Și merse, și merse **pana** ce ajunse deasupra buricului pămîntului, unde se făcea o groapa ca o fîntînă părăsită, din care ieșea un miros greu de silitră și pucioasă.

— De-acum Intrăm în împărăția jadului, **zise** el; ține-te bine și nu te teme.

Amândoi prinseră, deci, sa se coboare în cea groapă feroasă care mergea drept în jos, și, de ce se coborau, de ce lumina zilei se împuțina, pana ce de la o vreme se făcu mică ca o stea ce abia mai licura deasupra creștetului. Iată-i ajunși dinaintea unei porți mari de arama, în care puiul de drac ciocăni de trei ori.

— Pe aice, zise el, au intrat Isus Cristos, Toderică, jucătorul de cărți, și Ivan Turbincă.

Iar zgîrcitul asculta și se mira.

S-a deschis, deci, poarta în două laturi scîrțîind în țîțîne și, după ce-au trecut călătorii, iarăși s-a închis; iar el au mers înainte, și-au mers tot în jos spre adîncul pămîntului prin o pustietate neagră, luminată numai de fulgere și de fîntînile cu păcura arzătoare în care se scaldau sufletele păcătoșilor... Ș-au mers... și-au mers... **pană** ce-au dat de-o apa mlăștinoasă și urîță, la malul căreia îi aștepta o luntre și-un luntraș.

— Gătește un gologan pentru luntraș! zise puiul de drac zgîrcitului.

— Eu... un gologan! răspunse acesta înspăimîntat, aco-perîndu-și buzunarele cu mîinile; pentru ce să dau luntrașului un gologan?

— Ca sa **ne** treacă dincolo... Nu știi ca de aceea se pune morților totdeauna un gologan în palma.

— Ni-i **m-o-r-t-u** voi face această cheltuială, da' încă viu. N-am gologani de pierdut. Luntrașul m-a trece și degeaba, sau dacă nu, voi ramîne dincoace pe mal.

— Al uitat că mergem la tata Scaraoschi, să-ți răsplă-tească binele ce mi-ai făcut.

— Ai dreptate, zău!... răspunse zgîrcitul, răzgîndindu-se.

Apoi el scoase un gologan din buzunar, și, după ce-l privi cu draș pe amîndoua fețele ca pe un odor de la care trebuie sa-și îieie ziua bună, îl dădu oftînd în mîna luntrașului; iar în mintea lui își zise: „E ban pus la dobîndă; cu peștele cel mic se prinde pe cel mare.**

Luntrașul prinse să vîslească și luntrea, cu călătorii plecă pe apa mlăștinoasă spre malul celălalt.

Ajunși dincolo, ei au luat-o înainte la picior... și-au mers... s-au mers, că-i lungă și largă împărăția lui Scaraoschi, cu loc de ajuns să-ncapă toate sufletele păcătoșilor din lumea cu

soare; și-n calea lor au întîlnit turme întregi de suflete pe care vîntul cel rău le biciuia și le-nvaluia; și au auzit felii-rite limbi și graiuri și bocete și vaiete, încît părul bietului zgîrcit se ridica măciucă în vîrful capului.

— Mult o să mai "mergem așa? întrebă el pe puiul de drac.

— Nu!... Ia cît cole... Un deal și-o vale și-o limbă de pădure.

Și-au mai trecut într-adevar un deal: era dealul osîndei, de pe vîrful căruia păcătoșii dădeau drumul la cîte-o stîncă de-a roata în vale, și-apoi se coborau de o ridicau pe umeri pana în vîrf, și iar îi dădeau drumul și așa neconținut în vecia veacurilor.

Și-au mai trecut o vale: valea plîngerilor, în fundul căreia curgea un rîu adunat numai de lacrimi.

Și-au mai trecut și o pădure, pădurea de foc, unde ne-numărate suflete unse cu smoală pană la brîu ardeau cum ar arde o pădure de brazi. Și, în- sfîrșit, au ajuns dinaintea cetății lui Scaraoschi.

— Ce face tata? întrebă drăcușorul pe portar.

— Sede la masă, răspunse acesta.

— Cu atît mai bine, îl vom găsi în chef bun.

Într-o sală mare, afumată, cu bolți sprijinite pe coloane, ședeau în capul mesei întunecimea-sa, marele Scaraoschi, negru ca un fund de cean, cu două coarne în frunte și cu toiagul împărăției în mîna. De o parte și de alta roată împrejur, ședeau fiii și fiicele lui, nepoții și nepoatele, strănepoții și strănepoatele: sumedenie de draci de toată mîna, de toata măsura, care de care mai negri și mai sluți. Iar la masă cine slujeau, cîne schimbau tacîmurile, cine umpleau paharele cu vin, cine apărau mesenii de muște cu apărători de păun?... erau sufletele goale ale domnilor și domnițelor, ale crailor și crăieselor, ale împărăților și împărăteselor, ale mitropoliților, patriarhilor, a tot ce-a fost odinioară în lume mai mare și mai puternic peste popoare și peste oștiri. Și unde nu se lăfăia Scaraoschi vîzîndu-se încunjurat de niște slugi așa de neam, care știau bine sluji, fiindcă și ele fusese odată bine slujite în viața pămîntească.

— Poftă bună, tata!... striga puiul de drac făcîndu-și loc cu coatele printre mulțimea slugilor, ca să ajungă mai aproape de el.

— Ah ! Tu ești, Michiduța Unde ai fost până acuma, și cine-i acest nemernic muritor care îndrăznește să calce în împărăția mea ?

— Să vezi, tată ! răspuse Michiduța cu aer smerit; știi atunci, când a fost potopul... atunci când am împoporat și noi iadul cu atâtea suflete.

— Ei... bine ?

— Ei bine, atunci... Sfântul Ilie cel care umblă cu căruța prin nouri, mînios, se vede, că i-am smomit o mulțime de suflete pe care ar fi dorit să le aibă în ceri, răpezi asupra mea o stîncă uriașă care mă prăbuși în pămînt, și^ pana astăzi am stat ghemuit sub stîncă cu genunchile la gură, fără să mă pot învîrți nici în dreapta, nici în stînga : cînd, în sfîrșit, acest muritor, săpînd pămîntul ce s-a fost așezat pături peste pături deasupra stîncii, ma scăpă din închisoare... Da-i, tată, o răsplătire.

— Tu al scăpat pe Michiduța de sub stîncă ? zise Scaraoschi, ațintindu-și ochii săi de jărativ asupra zgîrcitului.

— Eu, întunecimea-voastră !. răspuse zgîrcitul, plecîndu*se până la pămînt.

— Șî ce vrei de la mine adause el cam pe nas, așa cum au obicei cîteodată domnii să vorbească.

— Bani!... întunecate împărate... și iar bani!

Atunci Scaraoschi, care era ceva cam după-masă, nemai-putîndu-ș! stăpîni cheful, trînti un hohot de rîs, de se dăunară bolțile și temeliile iadului.

— Da prost mai ești, omule ! Mai ca nu-mi vine a crede ca tu ai scăpat pe Michiduța de sub stîncă.

— Da-i, tată, dă-i! mijloci Michiduța cu glas înduioșat.

— Ce să-i dau, copile Da nu știi tu că eu n-am tarapana aice în iad ; ca toți banii de pe pămînt **sunt** dina-înte hotărîți la cine să se împartă și cîte cît anume?... Eu nu fac bani, ci iau de la unii și dau la alții, după împrejurări.

— Atunci, ia de la toți și dă la mine, răspuse zgîrcitul.

— Ești prea pofticios, băgă de samă stăpînul tartarului ; aceasta n-o pot face ; întăi, pentru că aș călca însumi cărțile mele împărătești prin care am prevăzut toate anume cum să fie de-acum pîna-ntr-o sută de ani; al doilea, pentru că de

azi pîna-ntr-o sută de ani ar trebui să-mi închid porțile iadului și să nu mai am nici un cîștig de suflete în împărăția mea.

— Pentru ce?... întrebă zgîrcitul nedumerit.

— Pentru că banul duce pe om în ispită. Și dacă ți-aș da numai ție toate comorile din lume, te-aș cîștiga numai pe tine, ceea ce nu-mi e de ajuns. Cere, dar, altăceva

— Tată, zise atunci Michiduța ; n-ai să lași tu, cogemite împărat, pe acest om să se întoarcă cu mîna goală de la scaunul împărăției tale. Dăruiește-i măcar averea lui, cea care o are mistuită în beciul casei sale.

— Cum să î-o dăruiesc?... Nu știi tu că cea avere e a lui Șloim sin Ițic ?

— Ce Șloim sîn Ițic ? zise zgîrcitul, deșteptîndu-se ca dintr-un vis.

— Da! da ! așa e scris în cartea neagră. Tu ai s-o vătăjești, s-o îngrijești și s-o sporești ca o slugă credincioasă și fără simbrerie a lui Șloim sin Ițic; dar n-ai voie să pui mîna pe ea, să cheltuiești un ban măcar. Iar după ce-i muri, copiii tai au s-o bată toată la talpe în cîțiva ani, și toată are să intre în punga lui Șloim sin Ițic. M-ai înțeles acuma ?

— Vai de mine și de mine !... strigă atunci zgîrcitul desperat... De asta m-am muncit eu o viață de om și am adunat o comoară întreagă de aur, tot galbeni unul și unul, frumoși, cu zimț, și drepti la cumpănă, ca să puie mîna pe ei un parhal de jidan !... Nu te-ndura, stapîne, de' mine și de banișorii mei!

— Fie-ți mila de dînsul, zise Michiduța, și dăruiește-i averea lui, pentru hatârul meu !

— Nu mi-e de alta, răspuse bătrînul Scaraoschi pe jumătate înduplecat, dar pierd sufletul lui Șloim sin Ițic.

— N-aibi grija, tată, îți voi aduce eu alți zece în loc.

— Ei bine... haît !... zise Scaraoschi, a lui să fie ; i-o dăruiesc pentru hatîrul tău.

Atunci zgîrcitul, pătruns de bucurie, se închină pană la pămînt, iar Scaraoschi, care se afla în momentele lui de mărînimie, îi^ dădu pe deasupra un pahar de vin, pe care zgîrcitul îl bău de dușcă în sănătatea întunecimii-sale : apoi, încălecînd pe umerii lui Michiduța, plecă cu întreită răpezi-ciune în sus spre lumea cu soare, și cît al bate-n palme ajunse și descăleca la ușa casei sale.

Cînd însă își aruncă el ochii înlăuntrul casei și—și văzu femeia desculță și ferfenîtoasă, copiii, storși la față, goi și flămînzi, se simți cuprins de groaza.

— Da' bine, femeie, se poate să umbli ruptă ca o cerșitoare și să ții copiii așa de rău?... Uite!... n-au nici cizme, nici haine pe dînșii... Ce însemnează aceasta ?

— Ce să fac, bărbate, de unde sa le dau ?

— Din banii noștri, că doară-s drepti ai noștri. Pentru ce-i avem?... ca să ne uităm numai la dînșii și să perim de frig și de foame... Trimite îndată și cumpără tot ce trebuie pentru îmbrăcăminte și hrană... Na !... grabește-te !

Atunci el scoase din buzunar un pumn de bani și-i dădu nenumărați în mîna femeiei lui, care se uita cu mirare la dînsul, necrezîndu-și ochilor și auzului.

Apoi puține zile după aceea, cînd își văzu el casa grijită, văruiată și îmbrăcată cum sunt toate casele unde locuiesc oameni de omenie, cînd își văzu femeia și copiii veseli, gătiți cu haine nouă și curate, cum nu mai fusese niciodată, cînd văzu pe masa lui mîncăruri de-acele ce merg la inima și aduc rumericala-n față, el, zgîrcitul de odinioară, sta și se uita uimit în toate părțile, parcă-atunci pentru întâiaș dată înțelegea bucuria vieții ; și nu se mai satura de a-și privi și a-și dezmierda femeia și copiii, parc-atunci pentru întâiaș dată simțea în inima lui dragostea de soț și de tată.

Și așa a trăit înainte, trai bun și fericit... cînd într-una din zile i se înfățișă iarăș moșneagul cel năzdrăvan cu barba albă **pană** la brîu și-i **zise** :

— Am venit să te argătesc o lună de zile, fără simbrie, fără pîne și fără apă... precum ne-a fost tocmeala.

Iar fostul zgîrcit, căci acum nu-i mai putem zice altfel, în loc să-l ieie la argătit, îi dăruie o pungă cu bani și-l pofti la masă, o masă îmbelșugată ca de domn, la care am fost și eu poftit; și după ce am mîncat bine și m-am saturat, am încălecat pe-o șea și v-am spus-o așa !

ION URDILĂ

— Dau unde dau și iar mă-ntorc la timpul tinerețelor mele... zise Constantin prietenului său Gheorghie.

Amîndoi stăteau la gura sobei, adînciți cîte într-un jilt și pufălau dîn lulele.

— Să vedem ce vei dezgropa dintr-însele ? răspuse Gheorghie, care se așeză mai îndemânatic spre a asculta.

Constantin tuși, își dresese glasul, se uita un **moment** gînditor la roțile de fum ce ieșeau din lulea, apoi începu astfel pe un ton melancolic :

— O să-mi zici : „Ce-i pasă lumii de tinerețele tale!...” Așa-I!... dar ce să fac, dacă, mie unuia, acolo îmi place să-mi desfățez gîndul, dacă numai acolo regăsesc zilele cele frumoase, pline de sănătate, de speranță și de voie bună, zile care n-au sa se mai întoarcă... Am ajuns și eu ca bogătașul sărăcit, căzut în slăbiciunea de-a nu mai vorbi decît de pierdutele lui averi... Răscolind, deci, vrafurile rupte din viața mea, iată că dau peste o istorioară, uitată sub colbul trecutului, care însă se leagă atît de strîns cu inima mea, încît nici astăzi, că au trecut zecimi de ani la mijloc, nu o pot spune fără un pic de înduioșare.

Aveam, zic, în casa noastră o slugă veche și credincioasă, la care tata ținea foarte mult ; car era slut, mînia pamîntului. Avea rmai întăi niște ochi iară culoare, fără gene și fără sprincene. Cînd se uita la mine, îmi venea să cred că nu ma vede. Apoi era ciupit de vărsat, de nu găseai loc sănătos pe obrazii lui. nici cît ai pune un vîrf de ac : și mai era pleș la cap ca un genunche, avea picioarele haitișe, parc-ar fi fost îndoite de călărie și pe lînga toate aceste ii chema și Ion Urdilă. Te las să judeci ce hâz făceau fetele de dînsul. Să

nu crezi însa ca era om moracanos, rau sau pizmataret, cum sunt obicinuit oamenii sluți. Din contra, era blajin, glumeț și cinstit, de puteai zidi o cetate pe cuvîntul lui. Nimic nu făcea tata fără să se sfătuiască cu dînsul.

— Ioane, oare să fie vreme de scos la plug ?

— Ioane, oare griul nu-i de secere ?

— Ioane, oare cum vor sta prețurile anul acesta ?

Iar Ion răspundea așezat și lămurit ca un cărturar. Pe lingă lucrul cîmpului, el mai știa și multe meșteșuguri, precum : strugăria, butnăria, grădinăria, ba știa să facă și vutcă și să coasa la gherghef. Un fel de om, cum s-ar zice, bun la toate. Lui îi erau încredințate cheile de la cămară și de la pivniță, căci nu era bețiv ; el sta la ciuruitul și datul grăunțelor la cai, el la împărțitul tainurilor în curte. Deși nu era recunoscut, nici prin leafa ce lua, nici prin hainele ce purta, ca mai mare asupra celorlalte slugi, căci din cauza sluteniei n-ar fi avut îndestulă autoritate pentru aceasta, totuș trebile de încredere el le îndeplinea. Și-apoi ce leafa mai avea bietul Ion Urdilă ? Treizeci lei vechi pe luna și două rînduri de căputături pe an !... cum se dădea pe atunci... O nimica pentru atîta dragoste de lucru stăpînesc. Iar hainele lui erau totdeauna aceleași, și vara și iarna ; niște pantaloni largi cu prohab, încrețiți la mijlocul trupului în forma șalvarilor și un surtuc a cărui poale lungi îi cădeau oblu pe genunchi ; toate aceste croite vecinie din acelaș soi de șiac monăstiresc și de aceeași culoare. De cum m-am trezit, am văzut pe Ion Urdilă în casa noastră, tot așa de bătrîn, tot așa de slut, tot așa îmbrăcat, încît timpul curgea parcă fără să-l schimbe ; și cît pentru mine, n-aș fi putut înțelege casa noastră fără dînsul, așa cum era, dar nici el s-ar fi putut înțelege pe sine însuș de altfel sau aiurea undeva decît la noi.

Pe vremea aceea nu era poștă de cai, nici telegraf, nici drum-de-fier, abia de erau drumuri bătute ; Iar hoții foiau în toate părțile ca prin satul lui Cremene. Tot Ion era purtătorul nostru de ștafete. Numai ce auzeai pe tata zicîndu-I :

— Ioane! ține scrisoarea și punga asta cu bani și du-te la Iași, la *Cutare*.

Ion punea scrisoarea în sîn, punga la chimir sub cămeșă, apoi mergea pe jos, trei zile încolo și trei zile înapoi, pe cărările cele mai drepte, pe potîcele cele mai neumbrate, mer-

gea mai răpede cu picioarele lui haitîșe decît ar fi mers altul cu picioarele drepte, și niciodată nti lipsea un ban, niciodată nu "întîrzia ou o oara.

Toate mergeau bine, numai cu fetele din casă Ion Urdilă nu prea^ducea trai bun, căci nu era zi lăsată de Dumnezeu ca ele să nu chicotească la spatele lui, să nu-i facă fel de fel de șotii: ba schimonosindu-i numele, ba aninîndu-i petici, pe la spate, și cîte și mai cîte. „Taci, că te dau pe mîna lui Urdilă !” era amenințarea cea mai luătoare în rîs ce se putea face unei fete. Iar bietul Urdilă, care avea conștiință despre slutenia lui, le suferea toate, și fața-i blajină nu destăinuia niciodată vreo urmă de mînie sau de dor. Treceau fetele oacheșe și bălai pe dinaintea lui, zburdau, se hîrjoneau de le săltau sînurile, și el le privea cu ochii săi Șterși, ca un filozof ce nu-și bate capul cu asemenea nimicuri. Bietul om L. Toată dragostea lui se-nțelenise în lucru stăpînesc, și orice altă simțire părea străină de inima lui.

Dar binele nu ține cît lumea: după senin vine furtuna, zic oamenii ; căci așa nc c dat să cunoaștem, pe rînd, ambele fețe ale vieții.

Așa într-una din zile, tata, sufletul casei noastre, omul cel scurt la vorbă și cald la inimă, care ținuse atîta timp, spre mulțamirea tuturor, cîrma trebilor în mîină, închise ochii pe neașteptate, și, la vîrsta de optsprezece ani, rămăsei trist și orfan sub epitropia unei mătușe, varga lui Dumnezeu. O! Doamne, ce schimbare! Cu venirea ei, focul a intrat între noi. Naltă și zdravănă, cu niște ochi asprii, bulbucați,, gata de palmuit și vecinie nemulțămită de tot ce se făcea,, iată noua noastră stăpînă. Din ziua dintăi ea luă cheile de la cămară, de la pivniță, de la hambar, prinse să grijască, să văruiască în toate părțile, schimbă mobilele dintr-o odaie într-alta, parcă ar fi volt să nu rămîie nici o urmă de ce-a fost mai nainte, și toate acestea le făcea întovărășite de vuiet, cu vorbe ca de-alde aceste, zise în gura mare : „Da' bine» asta casă de om era?... Se poate mai mare risipă, mai mare bătaie de joc ?...” Astfel îi umbla gura de dimineață până-n sară și nici că mai obosea.

Ș-apoi era evlavioasă, scumpa mea mătușă, și cu *Visul Maicii Domnului* totdeauna în sîn. Mai ales dimineața era cu inima plină de umilință, cînd se închina dinaintea iconostasului :

— Tatăl nostru carele ești în ceriuri, siințească-se numele tau, facă-se voia ța... *Cioară, ardă-te-ar para focului*, striga deodată în mijlocul rugăciunii, *nu vezi colbul pe scrin* Apoi sărind, ca o leoaică, în spatele slujnicei ce-i ieșea înainte, o lua de ureche și o vîra cu nasul în colb ; și iar își urma închinăciunea : Precum în ceri așa și pe pămînt ; pînea noastră cea de toate zilele... ețc.

Ciudat era că pentru.a ocări și a bate nu avea trebuință să-și iasă din fire, ca alți oameni. După o pereche de palme, date de exemplu în timpul mesei.^ea mistuia tot așa de bine ca^și cînd ar fi băut un pahar de apă răcoritoare. Ochii ei, stăpîniți de dorința de-a găsi totdeauna pricini, alergau necontentit prin colțuri, pe mobile și pe sub mobile, ca doar vor descoperi vreo ață de pînjăn sau vreun lucru cît de mic, care să nu fie la locul sau, ș-atunci... vai ș-amar !...

încetul cu încetul zîmbetul și voia bună periră din casa noastră, lumea umbla numai pe vîrful degetelor, vorbea numai la ureche, slugile fugeau pe-un cap : numai Ion Urdilă, în contra căruia se îndrepta cu deosebire ura mătușei mele, sta nedezipit de pragul casei noastre. Eu unul abia așteptam ziua plecării mele în străinătate spre a-mi urma studiile și a pune capăt vieții nesuferite ce duceam. Pan-atunci făceam toate chipurile sa vād, cît se poate mai rar, pe iubita mea mătușă. Mă duceam pe la vecini, mă primblam călare prin țarină, mergeam la vînat sau la păscurit cu undița la iaz ; dar, mai des decît oriunde, mergeam la iaz unde întîkieam pe Ilinca, o fată de suflet a morăriței, cu care-mi plăcea să stau de vorbă, nu doar c-aș fi iubita sau că m-ar fi iubit ea pe mine, ci pentru că era tînără și veselă, și eram prieteni din •copilărie.

Neînțeleș însă era că lui Ion Urdilă nu-i plăcea să mă vadă împreună cu Ilinca. Feliurite cuvinte găsea el, care de care mai nepotrivite, spre a mă împiedeca să merg la moara ; ha se temea să nu răcesc din cauza umezelei, ba, Doamne ferește, sa nu mă-nec, tot vorbe fără temei, care-mi intrau pe-o ureche și-mi ieșeau pe cealaltă ; iar eu, nebăgător de samă cum eram, îmi puneam pălăria pe ceafă și mă duceam pușcă la moară. De la un timp observai că de cîte ori mă întorceam de acolo, trebuia să întîlnesc pe Ion prin împrejurimi, făcîndu-și feliurite trebi, însă tot maî trist și maî

slăbănogit îmi părea. Oare hu cumva ?... gîndii eu în mine... Ce vorbă!... Arjiute să-i fie bunic, nu tată!... E cu neputință. Astfel nășteau și pereau, rînd pe rînd, prepusurile în mintea mea.

Într-o zi coborîndu-mă, după obicei, la iaz, văzui pe Ilinca cum sta într-o mica luntre legată de mal. Atunci, fără să mă gîndesc mai departe, sării în luntre, o- desprinsei, și dîn două, trei lopeți, o dusei la acUnc. Negreșit, n-am avut nici o precugetare cînd am, făcut toate aceste, căci — precum spusei — nu iubeam pe Ilinca, nici ea nu mă iubea, ci eram numai ca niște buni tovarăși din copilărie... Dar acum, fiind așa aproape de dînsa, legănat pe fața apei, neauzind alt vuiet decît vuietul măcinișului, neavînd alți marturi decît bitlanii ce se roteau deasupra capetelor noastre, și colo sus soarele care ne îmbrățișa în razele lui, mărturisesc că eram mișcat... Da, eram mișcat, și încă atît de mult, încît nu puteam să deschid gura, să zic un cuvînt... Ce se petrecea în mine Nu știu!... Știu numai că aveam un fel de strîngere de inimă și — lucru ciudat — gîceam că în acelaș timp și ea era cuprinsă de simțirea stranie ce mă turbura: și ea înțelegea că între noi e ceva care nu fusese mai nainte, că de astă dată sunase pentru noi o oara ce nu se mai asemăna cu celelalte, o oară care în șirul vieții noastre puneă hotar între trecut și viitor ; și toate aceste mute destăinuiri se preschimbau în sufletele noastre cu iuțeala fulgerului, parcă acum pentru întăia dată ne vedeam și ne pricepeam. Într-adevăr, mă uitam aorn la Ilinca ca un om ce se trezește din somn, și nu mă dumeream cum de n-o văzusem tot astfel din capul locului, eu care o cunoșteam de atîția ani ; cum de nu-i văzusem ochii cei mari și negri, talia subțire, părul cel frumos, care, despletit, i-ar fi atins genunchii, piciorușele cele mici, făcute la strug, pe care le dezmierda apa. Priveam, ce-i drept, cum apa le dezmierda, cum, geloasă parcă de privirile mele, tot mai mult le cuprindea ; nu bagam de samă însă, în ameteala mea, ca apa se revărsa în luntre peste margini, ca luntrea, prea mică pentru a ne susține pe amîndoi, încet, încet se cufunda, și împreună cu dînsa ne cufundam și noi!... O Doamne ! Iată-ne duși pană la glezne, pană la genunchi... eram pierduți... adîncul ne înghițea... Cîrtd, deodată, Ilinca își deschise brațele și «c încleșta de mine. Era palidă ca moartea, sārmana, fără răsufare, fără conștiință de sine ț iar eu

n-am grai să spun ce-mi fulgera prin creieri în acel moment suprem, în care vedeam pe de o parte ca prăpastia mă soarbe, iar pe de alta, simțeam părul Ilincăi că-mi atinge obrazul, simțeam inima/ei că bate peste a mea. Cugetele cele mai ciudate și mai contrare îmi năvăleau în minte, așa că nici acum nu pot să-mi dau samă ce mă stăpînea mai mult în acea clipită de cumpănă ; frica de moarte, sau dragostea pentru Ilinca ? Știu atîta că, deși vedeam moartea cu ochii, totuș, îmbrățișați cum eram, piept la piept, gură la gură, în cea dintâi și mai caldă mărturisire de dragoste, parca-mi venea să strig : „*De-acum ce-mi pasă !*” Apoi ochii noștri se închiseră, buzele noastre se atinseră... și de aici înainte nu mai știu nimic, căci eram duși pe altă lume...

Ne-am trezit în moară cu Ion Urdilă la căpătâiul nostru. El, care nu mă pierdea din ochi, m-a văzut cînd am sărit în luntre, cînd m-am cufundat în apă și într-o clipă ne-a scos pe amîndoi. Sărmanul Urdilă !... Cum era de palid, cum i se bătea pieptul ! Era mai spăriet decît noi înșine, întruna își frîngea mînișe, se văicăra, ne scutura de apă, ne încălzea și tot nu-și mai venea în fire, deși ne vedea acum deplin sănătoși. Iar eu unul mă simțeam cuprins de-un fel de rușine față cu privirile lui muștrătoare, așa că, după ce m-am întors acasă, trei zile am stat închis în odaie, fără sa mai dau ochi cu Ilinca. Eram într-o stare sufletească cu anevoie de lămurit. Parcă visasem un vis și-mi rămăsese, oarecum, inima împărțită în două ; între dragostea către Ilinca și recunoștința către Ion care îmi scăpase viața. Însă de astă data Ion căuta într-un chip cu totul vederat să mă depărteze de Ilinca.

— Cuconașule, îmi zicea el cu voace tristă și rugătoare, ce-ți bați capul după o biată fată de țăran ?... Păcat și de d-ta și de dînsa. Ce-ar zice răposatul boierul nostru, dacă ar deschide ochii ?... Las-o în plata lui Dumnezeu să-și caute de nevoi, că destule are, sărmana ; n-o întoarce de la datina ei, că nici ea nu-i pentru d-ta, nici d-ta pentru dînsa ; și-ar

rămîne numai un suflet stricat pe lume, de ți-ar fi milă și d-tale.

— Ce-ți pasă de dînsa ? ce drept ai asupra ei ?... îi răspundeam eu cu cruzimea de inimă a unui tînăr ^neștiutor de durerile altora.

Ș-atunci Ion se încurca, îngăima vorbe fără noimă și ochii lui șterși păreau că se sting cu desăvîrșire. Surpat acum din două părți de neconținutele bănuiele și urmăriri ale mătușei mele, care avea ideea fixă că el trebuie să fi furat multă avere de la tată-meu, cum și de grija ce purta pentru Ilinca, bietul Ion se usca văzînd cu ochii ; așa că zbîrcit, spîn, stricat de vărsat și pleș cum era, ajunsese de semăna cu o babă îmbrăcată în haine bărbătești.

Iată că într-una din **zale** mătușă-mea, care neconținut ferbea de necazul ce avea în contra „hoțului celui mare”, precum numea ea pe Ion Urdilă, intră ca o furtună în odaia lui și prinse să-i răscolească toate lucrurile, ca doar va da de urma averii furate. N-a rămas lada, saltar, tureată de cizmă, astupatoare de sobă, unde sa nu-și fi băgat mînișele ; și, de ce căuta mai mult, fără să găsească nimic, de ce ochii ei se încruntau, îi părea rău să vază întemeindu-se nevinovăția lui.

— Ha ! striga ea, galbănă ca șofranul, uitîndu-se țintă în ochii lui. Ești om priceput d-ta !... știi ascunde !...

— Mulțămită lui Dumnezeu, răspunse Ion făcîndu-și cruce, în neamul Urdileștilor, pană în ziua de astăzi, n-a fost, nici un hoț, cuconiță.

— Așa !... Vra să zică, acum o iei pe mare ; te fudulești cu neamurile, adause mătușica, Ia culmea furiei. Apoi să-ți arăt eu, măi badeo, cum știu plăti celui ce se obrăznicește cu mine, și... trosc... pleosc!... mîna ei greoaie lovi amîndoi obrajii nenorocitului Urdilă.

Asemenea lucru nu i se întîmplase în viață. Urdilă rămase împietrit, cu gura întredeschisă, fără să clipească măcar din ochi ; iar ea, răcorită de ciuda ce clocotise într-însa atîta timp, ieși din odaie trîntind ușa în urma ei. Atras de vuiet, intrai la Urdilă și-l văzui, sărmanul, stînd încă în picioare nemișcat, cu privirea fixă, ca un om care nu-și poate da samă de cele ce i s-au întîmplat. Se cunoșteau încă pe obrajii lui urmele vinete ale degetelor ce i-au necinstit bătrînețele. Pătruns de milă, îl cuprinsei în brațe și-l sărutai pe amîndoi obrajii, în locul unde a fost lovit.

— Ea te bate, eu te sărut! îi zisei cu vocea înduioșată. Atunci ochii lui se umeziră și, pierzându-și puterile, el căzu sfîșiat pe un scaun.

— Iată ce mi-a fost dat sa primesc la bătrîneță, zise el cu glas stins. Dar Dumnezeu nu m-a lăsa să port multă vreme astă rușine. În ourind toate au să se sfîrșească.

Mi se rupea inima, văzînd lacrimile bătrînelui nostru servitor. Un altul îndată ne-ar fi părăsit și s-ar fi dus în lume ; dar Ion, cum era să se dezlipească de casa unde, după cum spunea el, a rîncat pîne și sare treizeci de ani de-a rîndul, unde m-a văzut deschizînd ochii pentru întăia dată la lumina soarelui, unde a îngropat pe bunii lui stăpîni ; pe mama și pe tata !... Cum era el să se deprindă la bătrîneță să urce alte scări, să nu mai vaza acei păreți văruiți, care-i vorbeau din trecut, acea grădină cu atîția copaci răsădiți de mîna lui, acel lung cerdac de jurîmprejurul casei, de unde tata, șezînd la vorbă cu el, privea plugurile înșirate pe brazdă ?... Toate aceste făceau parte din măruntaiele, din inima, din sufletul lui.

Așadar, Ion a rămas credincios locului de care-l legau atîtea amintiri ; dar nu și-a purtat mult rușinea, căci îndată a și căzut la pat pentru a nu se mai scula. Cinci zile numai a zăcut ; iar în ziua a cincea, cea din urmă a vieții lui, m-a rugat să opresc ceasornicul ce era în odaie și pe care se deprinsese să citească oarele.

— Nu vreau să mai știu vremea cum merge, îmi zise el cu aerul lui răbdător și hotărît la toate.

Apoi chemă pe o slujnică să deschidă o lada veche brașovenească, ce sta într-un colț acoperita cu lăicere, și-i zise să scoată lucrurile din ea.

— Cu cămeșa asta, cusută de mîna Ilincăi, să mă îmbrăcați după ce-oi muri.

Iar ochii lui, lunecând de-a lungul firelor de alțițe, cusute de mîna Ilincăi, destăinuiau o vederată tulburare sufletească. Negreșit, își aducea el aminte de ceva, căci sta lung și cugeta, și încrețea din sprincene parc-ar fi voit, în gîndul lui, să lege prin acele fire ceea ce a fost cu ceea ce este, adică, ambele capete ale vieții sale pămîntești. Apoi adause el după cîteva momente de tăcere :

— Să-mi puneți hainele cele de postav negru, datorite de boierul nostru. Dumnezeu să-l ierte, în anul cînd a răposat.

Eu unul stam uimit și ascultam cum Ion pune la cale, cu limbă *ât* moarte, toate cele privitoare la îngroparea lui. Era de mirare cu ce sînge race spunea el care anume preot să-i citească prohodul, unde **să** i se așeze sicriul, ce icoana să i se puie pe piept, cui să **i** se împartă hainele lui : **șî** cu cît mai mult spunea și intra în amănunte, cu atît fața lui se însenina ; parcă-și ușura fruntea lui cea brăzdată de ani și-i înălța simțirile astfel, că el acum voios se pregătea pentru ultima călătorie.

Venise preotul să-i deie împărtașenia. **În** casă era cea mai adîncă tăcere. **Un** aer oarecum solemn, încărcat cu miros de tămîie, ne împresura și ne umplea de sfială ; nimeni **nu** cuteza să sufle ; însăși lumina zilei pătrundea nehotarită **și** tremurătoare prin perdelele de cit ale odăii, nevoind parca să turbure sfințenia momentului ; vedeam cu ochii cum abia mai pîlpîia, cum se desprindea de trupu-i slaba flacără a vieții ; iar el stătea acum, tăcut **și** liniștit, ca un **ora** ce **și**-a luat o grijă, și-și pironia vederile cînd pe-**un** obiect, cînd pe altul, sau se uita în deșert lung și pierdut, **și** din ce în ce ochii lui străluceau mai mult și se măreau, parcă vedeau tot mai departe, parcă se-ntrăinau din ale lumii... cînd, deodată, întinzînd mîna spre mine, mă atrase lîngă căpătâiul lui și-**mi** zise la ureche încet, foarte încet :

— Ilinca e fiica mea !... Te rog, cruț-o !

Atunci un fer ars îmi trecu prin inimă ; **iar** el închise ochii pentru a nu-**i** mai deschide, și sufletul **lui** zbură spre plaiurile necunoscute, de unde **cel** duși **nu** se **mai** întorc. **Nici** azi nu pot uita acel moment **în** care Urdilă a murit sub ochii mei, descoperindu-mi taina inimii sale, moment **în** care am simțit adînc **că** s-a dus **cel** din urmă suflet prietenesc **ce-mi** mai rămăsese pe urma **tată-meu**, **și** care plutea încă asupra-**mi** ca o umbră proteguitoare.

Am plîns de-ajuns pe **bietul** Ion Urdilă și l-am îngropat cu **toata** cîntea convenită **unui** prieten al nostru, vechi **și** credincios, **și** a voit **Dumnezeu** ca ziua-**i** de **înmormîntare** să fie **caldă** și senină ca inima lui : **iar după** ce **mî**-am uscat lacrimile, nemaistiind **ce** să fac **în** casa **părintească**, unde **rămăsesem** **fără** părinți, **sub** un acoperemînt cu răutăcioasa de **mă-**

tuşa-mea, mă notării să plec în străinătate. Dar cum să plec fără să văd pe Ilinca, să-i zic un „rămas bun” ; și iarăș, cum să o văd, când acel rămas bun avea să fie pentru totdeauna? Ce să-î vorbesc ?... Cum să o mîngîi ?... Căci acum nu-mi era de mine ; eu trebuia, vrînd, nevrînd, să ascult cuvîntul lui Ion ; dar îmi era de dînsa, sărmana, care mă iubea la nebunie. O pot spune aceasta, fără să mă laud, căci o vedeam în toată ființa ei, în felul cum se uita la mine, în tremurul ce o apuca cînd o prindeam de mînă ; iar în mine, o Doamne, simțeam o mare schimbare. Fie că vorbele lui Ion, rostite pe patul morții, făcuse întipărire asupra mea, fie că și eu aveam inima ciudata a celor care obicinuit fug de ce au la îndemînă și aleargă după ceea ce nu pot avea ; știu atîta că acum judecam lucrurile de altfel, înțelegeam cît de dreaptă era grija lui Ion și ce sfîntă datorie aveam de a cruța pe nevinovata Ilinca. M-am dus deci la Ilinca hotărît să-î zic rămas bun și să curm orice legături mai departe cu dînsa. Dar se vede că aveam ceva înfricoșat în figura mea, căci, în momentul cînd deschisei ușa, Ilinca își pierdu cumpătul cu desăvîrșire. Mă apropiai de dînsa cu o nespusă stîngăcie, începui să-î îngîn cîteva cuvinte de dragoste, de neuitare, de curindă întoarcere și altele... dar ce fals sunau vorbele în gura mea! Aveam simțirea stranie a unui om prins într-o rețea din care nu știe cum să scape. Aș fi volt nici ei să-l fac vreun rau, nici eu să calc cuvîntul lui Ion, adică să împac lucruri ce nu se pot împăca ; și în această îndoită năzuința, fără să vreau jucam un rol fățarnic și mă simțeam oarecum înjosit față cu marea și netăgăduita iubire a Ilîncăi. Pentru a pune dar capăt încurcătorei în care mă aflam, mă înarmai de tot curajul meu, o luai de mînă și-i zisei „Rămîi sănătoasa !” hotărît, astă dată, să nu mai umblu pe căi piezișe, dîndu-i speranțe deșarte ce nu se puteau împlini, apoi cu pași bărbătești mă îndreptai spre ușa, pentru a-mi căuta de drum ; cînd însă să trec pragul, fără voie, mă întorsei încă o dată spre dînsa, ș-atuncl... Doamne sfinte, ce văzui !... Prin lacrimile ce-i strălucneau în ochi văzui atîta durere ș-atîta desperare în sufletul ei, încît nu știu cum se-ntîmplă... dar deodată mă deșteptai în brațele ei. Lămurească - cine poate, cum și prin ce minune, s-a făcut această schimbare! ; eu unul voi spune numai că parc-un vîrtejmi-a luat mințile și fără nici o conștiință de faptele mele, o strîngeam acum la piept, o sărutam

de nenumărate ori și-n gură și pe frunte și pe ochi. și pe părul cel lung și negru care parca ardea pe capul ei ; iar ea, sărmana, era pierdută în brațele mele și fără nici o împotrivire, și eu, asemenea eram pierdut, tremuram ca varga și nu mă mai puteam dezlipi de la sînul ei. O ! ce mai „rămas bun” era și acesta ! Unde mă mai gîndeam acum la plecare ! Unde erau stavilele ce se ridicase, așa de neînvinse, între mine și Ilinca ?...

însă, deodată, în mijlocul farmecului ce mă cuprinsese, o voace tainica îmi șopti la ureche : „*E fiica mea, te rog, cruț-o !*”

Ș-atunci, zguduit ca de un trăsnet în adîncul inimii, mă retrasei iute din brațele ei și cu ochii spărieți mă uitai împrejur, ca și cînd un martur nevăzut ar fi venit să turbure dragostea noastră. Și doar nu eram decît noi doi ; nimeni s-ar fi putut să o apere contra dorințelor mele însetate ; nici ea însăși nu se apăra. Totuș, rămăsei în loc încremenit ; o lumină mi se făcu dinaintea ochilor, care-mi dădu puterea de a mă stăpîni, sau, mai bine zicînd, îmi nimici puterea de a mai dori... ș-atunci cu naivitate copilărească, de care îmi vine și-acum să rîd, îi zisei :

— Ilinco, nu fi supărată pe mine ! Am fost așa de amețit, că n-am știut ce fac. Iartă-ma, că n-am voit să-ți fac nici un rău ! Rămîi sănătoasă !... La revedere !...

Apoi, de astă dată strîngînd-o de mînă, o părăsii de-a binele și mă dusei acasă, unde mă aștepta trăsura cu caii înhămați.

O oară după aceea eram pe drum, cu capul mai răcorit și oarecum mulțămît de mine. Umbra lui Ion n-avea nimic a-ani bănui. Dar cu cît mă legăna mai mult trăsura în mersul ei regulat, întovărășit de sunetul monoton al clopotului de la oiște, cu atît mă cuprindea un fel de melancolie și mi se redeșteptau dorurile din urmă. Începui să mă uit îndărapt, să măsur în gînd distanța ce mă despărțea de Ilinca, și cînd de pe înălțimea unui dîmb, zării colo... departe, la orizon, satul nostru cu casa părintească, cu moara, cu Ilinca, care negreșit plîngea și pe care cine știe cînd era s-o mai văd, îmi veni. o așa durere în inimă, încît crezui să mă sfîrșesc. De

douăzeci de ori era să strig viziteului să întoarcă, jnsă de atâtea ori glasul mî se stinse în piept și trăsura mă ducea înainte... și nu știu de ce... mi se părea tot atît de nefiresc, și peste puterile mele, de a opri mersul trăsुरii, precum mi-ar fi părut de a opri pămîntul în călătoria lui. Ursita, care mă lua înainte, era mai tare decît dragoste* ce ma ținea din urmă.

Trecut-au la mijloc zile, săptămîni și ani, dus-am în străinătate o viață plină de furtuni, în mijlocul ispitelor ce întâlneam la fiecare pas și durerea mi se alină, căci timpul îndulcește totul, dar după ce-mi sfîrșii studiile și se apropie oara întoarcerii în țară, dorul de-acasă mă încleșta de inimă cu așa tărie, încît, în nerăbdarea mea de a ajunge mai curînd, aș fi voit să sorb depărtarea.

Mătușă-mea murise ; eram acum în vîrsta legiuită, prin urmare, singur stăpîn pe averea părintească, aveam un titlu de știință în buzunar, ce-mi mai lipsea ca să fiu om deplin ?... însurătoarea... Da, însurătoarea !... Vine o oară în viața noastră, în care credem că asta-i tot ce ne rămîne de făcut. Acea oară se vede că sunase și pentru mine... însă întrebarea era, cu cine ?...

Atunci toate figurile femeiești ce întâlneam în țară și în străinătate mi se înfățosau în închipuire, le vedeam, le cercetam pe rînd, dar, dintre toate, trebuie să mărturisesc că figura Ilincăi îmi părea mai frumoasă, mai atrăgătoare. Văzută din depărtarea copilăriei mele, avea un farmec poetic care întuneacă pe celelalte, Ș-apoi ochi mari și negri ca dînsa n-avea nici una, nici chip așa de blînd, nici inimă așa de bună... și adică de ce n-ar fi ea ?... îmi șoptea un gînd ascuns și sfucios, care abie își făcea loc printre celelalte ce se-ncruciau. S-au văzut regî luând păstorițe, și mie unuia, să-mi fie rușine să iau pe-aceea care-mi place i... Auzi vorbă !...

Astfel de idei încolțeau pe nesimțite și-prindeau rădăcina în mintea mea, și, deși nu pot zice că luasem hotărîrea nestrămutată de a mă însura, totuș vedeam eu încotro ma duce valul. Bîntuit de aceste gînduri, ajunsei în sfîrșit acasă după jnult drum și necaz, și cînd mă scoborîi din trăsura și prinsei să urc scările încunjurat de toate slugile ce, mî ieșise înainte spre întîmpinare, îmi simții inima bătînd așa de tare, că abie de-mi puteam păstra cumpătul, Cîte amintiri nu-mi deșteptau aceste locuri unde se răsfrățase odinioară zburdalnica mea copilărie ?...

Locurile erau tot acele, numai eu mă schimbasem. Eram acum om, în puterea cuvîntului^dovada semnele de respect și de supunere ce mi Se dădeau din toate părțile ; iar eu, urmărit de un singur gînd, începui să vorbesc cu unii și cu alții despre cele petrecute în lipsa mea și tocmai la urmă, pentru a nu-mi trăda secretul, adusei vorba despre Ilinca. -

— Ilinca ?... îmi răspunse atunci o slugă dînd din umere, n-o cunosc, n-am auzit. ;

— Cum n-o cunoști ?... Fiica morăriții din sat.

— Mă iertați, cuconașule ; pe morar știm că-1 cheamă Iile și nu-i însurat.

^ îmi veni atunci o grozavă stringere de inimă, dar mă stăpîni.

— într-adevăr, d-ta n-ai de unde ști. Uitasem că în timpul mătușei mele slugile nu se prea învecheau la noi.

în acelaș moment văzui intrînd pe poarta curții locuitorii satului, care veneau să ureze pe noul lor stăpîn. Bătrînii înaintau în frunte, ținînd unul un miel, altul o găină, altul o strachină, cu ouă, pocloane ce mî se aduceau de bună venire. De pe la^mijlocul curții ei își luară căciulile și se plecară adînc îndată ce mă zăriră ; iar eu, fără sa-î aștept prea mult, mă dusei grabnic între dînșii, dădui mîna cu cei mai bătrîni și-i întîmpinau cu cuvintele :

— Bine v-am găsit sănătoși, oameni buni!... Ce mai veste ?...

— Bine-ați venit, cuconașule ! Să trăiți la mulți ani! între noi, pace bună.

Apoi ei îmi dădură pocloanele în primire și eu, "la rîndul meu, poruncii să li se împartă cîteva vedre de vin. Eram fericit să mă văd, după atîția ani de înstrăinare, iarăș la locul de naștere, între ai mei. Iată, moș Nichlfor, vechi vornic de sat^fruntaș cu patru boi, iată, moș Alăută, cimpoierul de la șezători și de la scrinciobe ; iată, și moș Toma vînătorul, cel care mi-a pus întăi și-întăi ciubeica-n gură și pușca-n mînă. Îi revedeam acum pe toți, însă mai albi, mai gîrboviți de cum îi lăsasem la plecare ; iar dintre rîndurile lor, ici colea, lipsea cîte unul, strîns de mîna lui Dumnezeu, după cum ziceau ei în limba lor cîmpeneasca. Apoi, întorcîndu-mă iarăș la gîndul ce mă stăpînea, îl întrebai de nevestele, de copiii, de ogoarele lor, și tot așa înainte pană cînd, după mult încunjur, ajunsei pe nesimțite la Ilinca.

— He !... Uinca !... răspunse moș Toma vânătorul, să fiți sănătoși, cuconașule .' cine știe unde i-or fi strălucind ochii. De cum ați plecat de la noi, a pribegit din sat și nime nu i-a mai dat de urmă.

— Se vede ca nu prea trăia bine cu răposata mătușă d-voastră, Dumnezeu s-o ierte !... bagă de samă cimpoierul.

— C-o fi fost pricina asta sau altă pricină, Dumnezeu știe, adause moș Nichifor. De vrun bine, desigur, nu s-a dus ea de la noi. Am căutat-o multă vreme, să-i dau niște lucruri ce i-a lăsat, cu limbă de moarte, bietul Ion Urdilă, dar n-am găsit-o nicăiri. N-am putut măcar să aflu de mai trăiește sau nu.

Eu unul, nu mai întrebam nimic, nu mai auzeam nimic.

Aici Constantin tăcu, se uită lung la focul ce pîlpăia în soba, apoi cu voace cam înecată urmă :

— S-au strecurat mulți ani de aunci, Iubite prietene, încît am avut timpul să încărunțesc și în lunga mea holteie am mai iubit de vro trei, patru ori cu multă aprindere, de-mi părea că atunci iubesc pentru întâiaș dată. Am avut chiar certe din pricina femeilor, am fost de doua ori logodit, dar, precum vezi, am rămas holtei. Ideea însuratului nu m-a mai putut învinge. Însă toate aceste întîmplări și încurcături s-au șters, ca și cum n-ar fi fost, fara a-mi lasă în amintire nici cea mai mică urmă. Singur chipul Ilincăi mi se înfățișează încă din cînd în cînd, dulce, poetic, ca un vis dîn copilărie. Hotărît lucru ! Cea mai curată a mea simțire a fost pentru o fată de țăran.

Vezi, dar, că nu puteam să-ți spun această istorioară fără un pic de înduioșare, fiindcă prea se leagă de aproape cu trecutul vieții mele.

— Apoi, daca-i așa, răspunse Gheorghie, nu mai puțin înduioșat, vei fi silit sa ascuți și tu o istorie din viața mea, mîni tot la oarele aceste, aici dinaintea focului. La revedere, pe mîne f..

— La revedere!

URA DIN COPILĂRIE

A doua zi la oara hotărîtă amîndoi amicii se aflau în aceeași odaie așezați dinaintea focului.

•— Te ascult, iubite, zise Constantin surizînd. Începe. A fost, a fost, că dacă n-ar fi fost, nu s-ar fi povestit.

Gheorghie însă nu surîdea deloc. Sub povoaara amintirilor care înviau și se întrupau în mintea lui, el părea întristat. Avea de-a face cu o întregă lume care asfințise dimpreună cu soarele tinerețel lui. Apoi cu glas mișcat prinse să povestească astfel:

— Voi începe ceva mai de departe, tocmai de pe cînd aveam vîrsta de șase ani. Eram, prin urmare, numai o mîină de om. Din depărtarea din care privesc astăzi acei ani ai vieții mele, înțelegi, amice, cît trebuie să-mi para de frumoși. Pană la acea vîrstă nu trecusem barierele țîngușorului în care m-am născut ; un țîngușor mic, dar curat, cu case albe văruiate, gătite ca de sărbătoare, cu strade drepte, largi, bine prunduite ; un țîngușor unde-ți era mai mare dragul să trăiești. Pe ambele laturi ale stradelor se ridica cîte un șir de plopi nalți, frumoși, care parcă străjuiau asupra liniștii locuitorilor și de vîrful căroră adeseori mi-am aninat zmeii în jocurile mele copilărești.

Cea mai însemnată zidire care pe atunci atrăgea privirile mele era biserica Adormirea, al cărui acoperiș de tinichea îmi lua ochii, singurul acoperiș de tinichea în oraș pe vremea aceea, și în al doilea rînd venea casa părintească.

Casa părintească era o lume întregă pentru mine. Deși sunt mulți ani de cînd m-am înstrăinat de dînsa, pribegind prin alte locuri, totuși gîndurile mele necontentit se întorc cu drag cătră acei păreți, cătră acele unghere, de care mă leagă

copilăria. Aș pute să-ți istorisesc zi cu zi toate jocurile, toate bucuriile, toate supărările mele de atunci, căci îmi sunt mai proaspete în minte decît întâmplările de ieri, însă nu voi să mă depărtez de la șirul istorisirii mele.

Într-o zi, o trăsură cu patru cai buziși, încărcată cu g?mandane, trase la scară. Mama mă luă în brațe, mă puse alături cu dînsa în trăsură și-mi zise :

— Fiindcă ai fost cuminte, te iau cu mine la moșie !

Simțeam că mă îneacă bucuria văzîndu-mă pentru întâiași dată în viața mea într-o trăsură cu patru cai, care avea clopot la oiște și mergea la moșie. Trecui bariera cu lanț de fer, poarta tainică, care despărțea lumea cunoscută de mine de cea necunoscută, și mă văzui în prelargul cîmpiei.

„Mergem la moșie !” repetai în gîndul meu.

Nu puteam tocmai bine să-mi dau samă ce însemnează cuvîntul *moșie*, dar îmi închipuiam că trebuie să fie ceva frumos, de vreme ce era nevoie de atîta pregătire pentru a ajunge acolo. Înaintam mereu pe un drum cotit, care șerpuia printre sămănături, și pește puțin pierdui orașul din vedere. Ochiul meu, deprins într-o lume mărginită între ziduri de case, nu se putea acum sătura, de-a rătăci în voie peste șesurile, dealurile, văile, care, înlănțuite unele de altele, se pierdeau în nesfîrșitul depărtărilor. Ce nouă, ce frumoase mi se păreau toate aceste !

— Unde se mîntuie cîmpia asta ? întrebai pe mama.

— Nicăiurea.

Cum, nu se sfîrșește la moșie ?

Aceste răspunsuri puțin lămurite îmi aprindeau și mai mult închipuirea. Lacom mă uitam de jur împrejur, și fiecare lucru, cît de mic, cît de neînsemnat, se întipărea în sufletul meu. Neconținut mă miram și amețeam pe mama cu întrebări. Ceea însă ce mă supăra uneori, era să o văd pe dînsa, pe vizeteu și pe sluga din capră stînd liniștiți la locul lor, fără să se miriuneze cîtuși de puțin de tot ce li se înfățișa dinaintea ochilor.

Și cum, oare erau nimicuri toate acestea ? Un cîmp care nu se știe unde se sfîrșește, acoperit cu flori și cu sămănături, și nenumărate păsări care zburau în aer, și cocostîrcii cu lungile lor catalige care priveau nepăsători tot alaiul trăsorii noastre... Toate aceste nu se vedeau doar în orașul nostru, și,

cea ce era nou pentru mine credeam ca trebuie sa fie negreșit și pentru alții. Astfel, legănat de trăsura și de gîndurile ce ma învăluiau, orbit de atîta spațiu și atîta lumina ce-mi juca dinaintea ochilor, îmbătat de aerul proaspăt și viu al dimineții, prinsei de la o vreme să închid ochii și adortniî de-a binele lîngă mama.

Dormii dus cîteva ceasuri bune în colțul meu de trăsura, cînd deodată un vuiet neobicinuit mă deștepta în fața unei priveliști neașteptate. Trăsura intrase într-o apă mare, curgătoare. Stropii săreau **pană** pe noi ; caii trăgeau din răspuțeri părăduninî-se ca fug în susul apei ,• trăsura, cînd de cînd, parcă să se răstoarne; roțile nu se mai vedeau ; o frămîntătură, un vălmășag de valuri, care-mî lua ochii și auzul; în sfîrșit, era ceva înfricoșat și frumos totodată. O apă așa de mare, așa de lată, așa de adîncă nu mai văzusem niciodată.

— Ce este ? întrebai pe mama înspăimîntat.

— Trecem Moldova, îmi răspunse ea liniștită.

Ajunși aproape de malul celălalt, trăsura se opri un moment ca sa se adape caii, și atunci avui ocazie să privesc mai în liniște acea apă mare, limpede, care venea nu știu de unde,, se ducea nu știu unde și curgea fără de sfîrșit pe albia ei de prund, făcînd în față mici creți ce străluceau la soare ca niște petre scumpe.

Nu departe mă aștepta o altă întîmplare și mai curioasă. Trăsura intra într-un fel de grădină întunecoasă, plină de copaci, dar care nu sămăna a grădină, căci nu se vedea deloc lucrul mînei de om. De ce înaintam, de ce copacii erau mai deși, mai fioresți și drumul mai anevoios. În orice parte mă întorceam, nu vedeam decît trunchiurile și frunzișul copacilor, un nesfîrșit pustiu de verdeața plin de crengi, de rădăcini împletite, de adîncimi tainice, de voci îngînatore, de păraie furișate prin fundul rîpelor, toate aceste înecate într-un fel de lumină îndoioasă. Unde și unde cîte o pasăruică sficioasă, mistuită sub frunze, se auzea cîripînd ; unde și unde cîte un cuc cînta a jale ; iar eu simțeam că o grijă mă cuprinde sub întunecoasele și nesfîrșitele bolți de verdeață, prin care chiar razele soarelui abia îndrăzneau să pătrundă.

— Suntem în pădure, îmi zise mama.

— A ! **în** pădure !... repetai cu glas serios.

Vra sa zică, aici se adăpostesc urșii și lupii, aici s-așiri tîlharii, aid sălășluiește Mama-Pădurii! Mai auzisem de păduri fărmedate, de păduri negre și dese ca peria, de păduri de aramă ; te las, prin urmare, să judeci ce zbor luă închipuirea mea. In fiecare tufă mi se părea ca văd niște ochi crunți așintiți asupra mea; în fiecare colț mi se părea că aud un glas care mă chema. Nu-mi era deloc îndămînă. Neconținut mă vîrcoleam în trăsura și mă grămădeam lîngă mama, ca nu cumva să fiu înhățat de vreuna dîn dihaniile ce mi se năzăreau, însă cu nîci un preț n-aș fi mărturisit frica ce ma stăpînea. Da, aveam și eu mîndria mea ! Mama nici grijă n-avea de vedeniile ce mă împresurau; caii mergeau regulat în drumul lor, îndemnați din cînd în cînd de biciul viziteului care plesnea în aer; feciorul dormita pe capră parcă n-ar fi fost în pădure ; numai eu mă răsuceam în toate părțile ca-n șurub, privind în fiecare copac cîte un dușman.

Dar nici răul nu-i fără capăt. De la o vreme începu sa se lumineze dinaintea mea, ceriul sa se deschidă, copacii sa se rărească și, în sfîrșit, iata-mă ajuns iarăș la cîmp gol. Într-o clipă s-au risipit toate nălucile, toate spaimetele ce ma cuprinseseră, și-mi aduc aminte ș-acuma că, după ce am văzut pădurea rămasă hăt în urmă, m-am întors mînios către dînsa și i-am aruncat o păreche de ochi de voinic, zicîndu-i în mine :

— De-acum mai fă-mi ceva, dacă poți!

Puțin după aceea ajunsei la moșie, unde ma așteptau toate plăcerile: casele cu farmecul nouțății lor, curtea cea mare, unde puteam bate mînea-n larg, grădina cu pomi roditori și cu o iarבă verde și curau, de parca mă îndemnasă mă rostogolesc pe dînsa ; apoi libertatea, nebuniile, pofta mîncării și somnul cel neîntors. Știu că-mi mergea bine acolo, toată ziua la soare, între găinile, rațele, curcanii și păunii, care cîrduri-cîrduri se roteau împrejurul meu, grăindu-mi fiecare în limba lor și uitîndu-se galiș la mine, ca la un nou stăpîn. Mi se rumenea fața văzînd cu oohiî, iar mama, cu privirea umedă de bucurie, îmi zicea, dragă-Doamne, muștrîndu-mă:

— N-am mai văzut copil ca tine neastîmpărat și pîrlit de soare! Nu-ți e gîndul decît la mîncare și la nebunii!

Și într-adevar așa era. In fiecare zi făceam cîte o baie m rîulețul race și limpede ca lacrima, ce curgea prin fundul grădinii și în undele căruia ma lăfaiam ca un păstrăv iar după baie, să dea Dumnezeu bine, tot cîmpul îmi părea strîmt. Astfel pe toată ziua prindeam cîte un dram de carne sănătoasă, care îmi da putere în trup și voie bună în inima.

Într-o zi mama primi vestea că o cucoana mare, și anume Marghiolita Darie, cu un copil al ei, Mihăița, are să ne vie în gazda.

„O cucoană mare !... gîndtl în mine. Ce-o fi asta ?”

Cucoană e doar și mama, căci toate slugile o cheamă așa. Dar cealaltă se vede că e alminterea, de vreme ce-i zic *mare*. Eram foarte nedumerit, cu atîta mai mult că nu-mi puteam închipui să fie o altă cucoană mai mare decît mama.

Se făceau toate pregătirile pentru o primire mai deosebită. Odăile se grijeau, se vărulau, se ceruiau ; se aduna în grabă și cu îmbelșugare tot soiul de provizii pentru masă ; curcani, claponi, vînat, pescării, lăptarii ; cînd, în sfîrșit, într-o amiazăzi, multașteptata cucoană mare sosi într-o trăsura închisă cu patru cai, întovărășită de doi călăreți la oblon.

O văzui cînd se coborî din trăsura dimpreună cu copilul și o slujnică, și, după ce mama îi făcu primirea cuvenită, eu plecai la jocurile mele, fără să-mî mai bat capul de dînsa. Aveam, ca să zic așa, o ciudă ascunsă pe ea. Mai întâi, pentru că nu văzui la dînsa nimic mai deosebit care să îndreptățească cuvîntul de *cucoană mare*, și al doilea, pentru că mama nu-mi dădu voie să șed ca de obicei la masa cu toții, zicînd că sunt prea mic, prea pîrlit de soare și prea neastîmpărat, ca sa pot sta cu cinste dinaintea oaspeților. Aceasta ma jigni oarecum în mîndria mea copilărească și de aceea nici mă mal arătam prin casa.

A doua zi, pe cînd mă jucam în grădină, văzui pe cucoană și slujnică „a mare cu” slujnica și cu copilul venind înspre mine. Cel întâi gînd al meu a fost să fug, dar m-am răzgîndit și am stat pe loc, să nu crează ea cumva că mî-e rușine de dînsa sau de copilul cel îmbrăcat în catifea și cu fața obraznică, și întors sărutatul în ziua sosirii. A trecut deci pe «ngă mine cucoana cea mare, înțepată, și fudulă, fără să-mi

zică un cuvînt, fără să-mi arunce o ochire, ca și cînd aș fi fost un copil de ogradă, eu care eram deprins să fiu dezmierdat și purtat pe brațe de toți. Aceasta mă atinse la inimă și pornirea ce aveam în contra ei se prefăcu în ură. Cînd, deodată, mă simții pe neașteptate lovit în spate.

Iute mă întorsei și ce văzui?... Văzui, spre marea mea mirare, pe Mihăiță, cuconașul cel îmbrăcat în catifea, cărăbănuindu-mi la pumni în spinare, așa fără nici o pricină, numai doar pentru că mă întîlnise în cale. Nu pot zice că loviturile lui mă dureau, căci, crescut pe puf, cum fusese, neatins de vînt și de soare, avea sărmanul oasele moi ; dar simții o ciudă nemărginită și gata eram să-i arăt pe dată ce deosebire este între pumnii lui de cuconaș gingaș și ai mei de țaran prăjit la soare, cînd mîna mumei sale mi se puse în piept și mă despărți de protivnicul meu. Apoi, liniștită și nepăsătoare, ca și cînd nimic nu s-ar fi petrecut, cucoana cea mare își urmă primblarea mai departe, dimpreună cu slujnica și copilul.

Furios și cu ochii în lacrimi rămăsei în urmă, arătînd pumnii lui Mihăiță și! strigîndu-i în gura mare :

— Las', că te-oi prinde eu ! Am sa te fac turtă.

El nici își întoarse capul spre mine, iar eu alergai desperat la mama, care, ascultîndu-mi plîngerea, ma sărută pe amîndoi obrazii zicîndu-mî:

— Nu-i nimic, drăguța !.. Ei pleacă astăzi. Sunt musafirii noștri; n-avem ce face !

În ziua aceea cucoana cea mare pleca într-adevăr, și mama avu mare greutate sa mă facă să vin spre a-mi lua ziua bună de la dînsa.

Mihăiță, căruia se vede că-i părea rău de isprava ce făcuse, mă sărută de astă dată cu voie bună, iar eu la rîndul meu nu-i întorsei sărutatul și rămăsei posomorit și cu buzele umflate **pană** ce musafirii se urcară în trăsura și se făcură nevăzuți.

De atunci am rămas mult timp cu un fel de dușmănie în contra tuturor așa-numitelor cucoane mari, cunoscute sau necunoscute, făcîndu-le pe toate răspunzătoare de neajunsurile ce suferisem de la cucoana Marghiolita Darie.

Răpede ca un vis au trecut cele întăi zile ale copilăriei mele, și iată-mă ajuns la vîrsta unde începu necazul **învățăturii**. Cel întăi care mi-a pus cartea în mîna a fost popa Ion Catihetul de la „Adormire”. De la dînsul am învățat *az, buche, vede, glagore*, după moda veche ; iar nemțește începui cu un profesor care ședea în casa noastră și care era mai mult vîntător decît dascăl. În toate duminicile și zilele de sărbători, îl vedeam întoreîndu-se de la vînat cu cîte o rață sau un iepure la torbă, ceea ce mă făcea să am despre dînsul o mare idee.

Dar toată învățătura mea era numai o șaga, **caci** puțin ma stingherea de la jocul *mijoarcei*, al *zmeilor \$a\omei*.

Mai găsisem și meșteșugul de a ascunde cărțile, prefăcîndu-mă că le-am pierdut, sau de a rupe filele unde mi se dădeau lecțiile, așa că învățătura mergea nu mergea, dar nebuniile mergeau strună. Însă cînd împlinii opt ani, atunci, vorba ceea, mi se închise calea-n codru. Părinții mei mă aduseră în capitală și mă așezară într-o școală.

Cea mai amară zi a copilăriei mele a fost negreșit aceea cînd, departe de tot ce-mi era drag în lume, de părinți, de casa unde eram deprins, de grădina cu flori, de patul meu, de cămara cea plină de bunătăți, mă văzui între păreții posomorîți ai școlii, în mijlocul unor dascăli și pedagogi cu figuri străine și serioase, și a unei turme de băieți, care făceau o larmă asurzitoare și se uitau la mine ca la urs. Multe lacrimi am vărsat într-un colț, fără ca nimeni să-mi zică un cuvînt de mîngăiere, însă de la un timp suspinele încetară, lacrimile se uscară și, însenindu-mi fața, prinsei să mă uit împrejur.

Doamne ! ce urîță odaie ! Niște mese și bănci de lemn înnegrite, scrijilate cu cuțitașul; o sobă stricată la gură și afumata ; niște păreți painjiniți, acoperiți cu hărți mari pe care mi-aduc ș-acum aminte că am citit atunci pentru întăiaș dată cuvintele : „Ocean boreal, Ocean austral”. Apoi într-un colț o tabelă neagră, pe care erau niște semne neînțelese, scrise cu crida, iar în fața meselor și a băncilor o catedră de lemn mai naltă, care sta ca o statornică amenințare dinaintea noastră. Cîte gînduri mi-au trecut atunci prin minte! Schimbarea era așa de mare, că parcă însuși eu mă schim-

lui de vorbă, apoi și frica ce-mi intrase-n inimă, ca nu cumva să fiu bănuț, îmi micșura puterile și-mi tăia glasul, așa că răspundeam slab și într-un chip de tot stîngaci. Mihăița, simțindu-se mai tare, mă rupea din cuvinte ; apoi, cu o mișcare plină oarecum de o dreaptă mînie, ridică cu amîndouă mîinile caietul său în sus și-l rupse în vîzul tuturor, zicînd că se leapădă de munca lui, iar eu rămîn liber sa ma folosesc de dînsa, dacă nu mi-e rușine. Atunci profesorul, voind sa descurce adevărul, făcu cercetări în clasă, al căror rezultat a ieșit în defavoarea mea ; căci s-a constatat că saltarul lui Mihăiță a fost totdeauna descuiat și al meu încuiat ; că Mihăiță, vechi școlar, intrat cu doi ani înaintea mea, n-a fost niciodată pedepsit pentru vreo minciună sau pîra nedreaptă ; că de la venirea mea în școală, el mi-a arătat totdeauna prieteșugul cel mai sincer, și că, prin urmare, nu era de crezut că ar fi voit fără nici un cuvînt să mă compromită dinaintea profesorilor. Astfel, toate bănuielile cădeau asupra mea. Rușinat, pierdut dinaintea năpastii, n-aveam nici o putere alta de a mă apăra, decît de a căuta safdovedesc ca eram și eu în stare a face o compunere fără să am trebuință de a copia. Acest mod de probare fu primit de profesor, care ne dădu la amîndoi acelaș subiect, cu ordin de a nu comunica cu nimeni dintre străini și nici noi doi unul cu altul. Din această nouă încercare ieșii eu învingător, căci compunerea mea s-a recunoscut a fi mai bună decît a lui. La examen de asemenea l-am răpus în toate materiile. Cu toate aceste, chestiunea cu *furtuna pe mare* a rămas încurcata ; iar eu, lesne iertător cum eram, uitai neajunsurile ce-mi făcuse și mă împrietenii din nou cu el, nefiind în natura mea de a păstra ură în contra mai ales a unui mai slab decît mine.

Alte șase luni le-am petrecut cu bine în școală, cînd, într-un rînd, jucînd mingea în curte, Mihăiță, în loc sa mă lovească cu mingea, după cum era regula jocului, mă lovi cu o piatră în spate, încît din această pricină m-a înăbușit sîngele pe gură și am stat vreo trei saptamîni în pat. Nimeni nu s-a arătat mai nenorocit și mai nemîngăiat decît Mihăiță, care, desigur, fără precugetare, a comis aceasta greșala. Dar era vederat că prietenia cu dînsul nu-mi era a bine. După un an însă el ieși din școală, nefiind în stare să-și mîntuie învățăturile ; iar eu trecui clasele treptat, treptat, pană cînd, în sfîrșit, făcui examenul clasei din urmă. A fost o sărbătoare

mare pentru mine cînd profesorii îmi dădură atestatul de isprăvirea cursului. Această hîrtie, cîștigată cu prețul muncii mele, o priveam ca pe cel mai neprețuit odor, și multa vreme după aceea nu mă puteam opri de a o tot scoate din buciulul el de tinichea și de a-mi ceti și răsceți numele. Parca aveau un farmec literele cele de aur, care neconținut îmi atrăgeau privirile, parca printr-însele mi se sporise meritele, ma schimbasesem la față. Eram într-adevăr alt om de cînd urcasem această întâie treaptă pe scara învățătorei, și cu drept cuvînt mă uitam de sus la cei ce-mi rămăseseră în urmă.

Nu-ți mai povestesc, amice, viața ce am petrecut apoi în străinătate, căci n-are nici o legătură cu istoria ce voiesc a-ți spune. Destul să zic că, revenit în țară burduf de teorii, dar cu sacul ispitelor gol de tot, prinsei să intru în lume, să fac vizite, cunoștinți, cînd, într-o zi, spre marea mea bucurie, întîlnii pe vechiul meu camarad de școală, Mihăiță Darie, în casa doamnei Zorescu, a cărei frumuseță atrăgea multă lume.

Amîndoi furăm încîntați de a ne revede după atîta timp de despărțire. El era acum schimbat, om în tot locul, cu barbă și cu mustețe ; însă în fundul ochilor lui mi se păru un moment că zăresc aceeași flacără îndoioasă pe care o zărisem odată în timpul copilăriei mele, flacără care ca un fulger strălucea ș-apoi se făcea nevăzută. Dar negreșit eram înrîurit de amintirea celor petrecute odinioară între noi, căci ar fi fost cu totul neînțeleș să mai aibă el vreun ghimpe contra mea.

De vreo două, trei ori încă îl întîlnii în salonul d-nei Zorescu, unde se vede că el nu mergea fără oarecare scopuri, căci din ce în ce se arăta mai race cătră mine și mai nemulțămît. Cea din urmă dată, mi-aduc aminte că abia m-a salutat. -îl lăasai la o parte ca pe un om cu toane, și mă răzbunai în contra-i petrecînd de minune cu doamna de gazdă. A doua zi, închipuiește-ți lucru neașteptat, doi domni bătură la ușa mea. Ei îmi remiseră următoarea scrisoare din partea lui Mihăiță :

„Domnul meu.

Mergerea d-tale în casa doamnei Zorescu îmi desplace cu totul. Prin urmare, vei ave bunătatea a nu mai pune piciorul

acolo. Iar daca ai de gând să trec! peste voința mea, atunci te rog să-mi trimiți marturi.

Al d-tale etc..."

Am căzut cu adevărat din ceri cetind această scrisoare deșănțată, si un moment am stat la îndoială, dacă el nu și-a pierdut cumva simțirile. Cu toate aceste, dinaintea provocării lui și a declarațiilor netede ale marturilor, nu aveam decît două căi de ales; sau să mă hotărâsc a nu mai merge la doamna Zorescu, ceea ce ar fi fost o rușine pentru mine, în fața mai ales a unei amenințări, sau să mă bat cu dînsul în duel. Fără multă socoteala, mă hotărîi pentru acest din urmă mijloc de a dezlega gîlceava, și în aceeași zi îi trimisei mărturii mei.

Așadar, iată-mă cu un duel în spinare, fără nici o pricina binecuvîntată și cu un vechi camarad de școală ! Ciudat lucru !... Așa-i ?...

Vei crede, negreșit, amice, că această împrejurare, oricum serioasă în viața unui om, a trebuit să mă tulbure, sa mă neliniștească, deoarece a doua zi aveam să-mi j>un pieptul în fața unui pistol ? Ei bine, deloc !... Mai întâi, știam că Mihăiță nu pusese în viața îuî mîna pe o armă de foc, în timp ce eu eram recunoscut ca un trăgaci destul de bun. Prin urmare, aveam mulți sorți de a scăpa cu obraz curat din încercarea duelului. Dar, osebit de aceasta, simțeam în mine un fel de tainică siguranță, dealtfel neîntemeiată pe nimic, cum că e cu neputință sa mor de mîna lui Mihăiță. De unde îmi venea aceasta siguranță ?... Eu singur nu știu. Negreșit de la vîrsta tineretelor, totdeauna nepăsătoare de ziua de mîni ; căci la douăzeci și trei de ani omul e ca bogătașul risipitor, care nu crede în puțința de a săraci. Credeam că orice se poate întîmpla în lume, afara ca plumbul lui Mihăiță să mă atingă pe mine. Astfel, în ajunul duelului meu, în loc să-mî fac testamentul ca un om cu rînduială și prevăzător, sau cel puțin prin o scrisoare sa-mi cer iertare de la părinți în cazul nenorocit al căderii mele în lupta, eu ma culcai fără grijă și dormii dus pană a doua zi, așa că mărturii mei au trebuit să mă scuture bine, pentru a mă trezi din somnul adînc ce mă cuprinsese. A doua zi mersei fara bătaie de inima la fața locului, într-o poienița din pădurea

încecinată cu orașul, și mărturisesc în cuget curat ca toată înscenarea duelului meu îmi păru o comedie demna de rîs. Încărcarea și alegerea pistoalelor, numărarea pașilor, luarea pozițiilor noastre fața în față, aerul serios și preocupat al marturilor, ^în loc să mă miște, mă făceau să surîd, nu doar că voiam să mă arăt voinic, ci pentru că eram încredințat ca toate aceste sunt numai niște forme goale, din care n-are să iasă nimic. Cînd veni momentul comandai: una, două, trei, eu luai la ochi un trunchi de copac și-l Iovii, iar Mihăiță mă lua pe mine la ochi, dar lovi un alt trunchi de copac; apoi, onoarea fiind satisfăcută duna toate formele admise, dădui mîna protivnicului meu, și fară nici o explicare mă împacai cu dînsul pentru a treia oara. Neînțeleș lucru ! Mihăiță nu avea inima rea, nici era căutător de gîlceava ; dovadă că niciodată cu nimene n-a avut cea mai mică ceartă. Din contra, era molatic, un fel de „lasa-mă, sa te las", ca toți tinerii crescuți pe saltea, care-și cheltuiesc averile cu luxul și jocul cărților. Cu mine însă avea ce avea. De cîte ori îl întîlneam, mai ales fără veste, mî se părea că tresare și că i s-aprinde în fundul ochilor lumina cea îndoioasă care mă supăra. Dar aceasta putea să fie numai o părere și, fară a căuta să urmăresc mai departe cauzele certelor noastre, odată împăcat cu dînsul, închideam ochii asupra trecutului și rămîneam bun prieten cu el.

///

După cîtva timp întîlnii pe stradă pe amicul meu Mihăiță, galbăn la față și așa de zdrențeros, încît, dacă n-aș fi știut cine e, l-aș fi luat drept un cerșitor. Dar întocmai ca și un cerșitor el îmi întinse mîna, zicîndu-mi;

— Mă vezi în ce stare sunt; te rog, ajută-mă cu ce poți și nu ma întreba mai departe.

Buzele-i ««murau, rostind aceste cuvinte, și ochii lui căutau în alta parte, spre a nu se întîlni cu ai mei. I-am dat tot ce am avut la mine, fară a-l cerceta, fără a-i zice un cuvînt de mustrare. Nu era mare lucru ce i-am dat, el însă

mi-a mulțămît și s-a depărtat. Apoi, întorcându-se iute îndărăpt, mă opri dîn nou, zicîndu-mi:

— Să știi că-ți voi înapoia acești bani, căci mînil mele s-au deprins acum a munci, și, fără sa aștepte răspuns de la mîne, fugi ca un om ce se teme sa nu fie urmărit.

Trecu o bucată de vreme, fără să am vreo știre despre dînsul, cînd, într-o dimineață, pe cînd mă găteam dinaintea oglinzii, ca să fac cea întăi vizită doamnei Rădeanu, o frumoasă văduvă cătră care aveam o scrisoare din partea unei mătușe a mele, iată că ușa se deschise cu zgomot și Mihăiță se înfățișă dinaintea mea. Astă dată era bine îmbrăcat și ochii lui nu se mai fereau de-ai mei.

— Am venît să-ți înapoiesc împrumutul, îmi zise el, pu-nîndu-mi în mîna punga cu paralele ; banii tăi au fost cu noroc, căci mi i-ai dat, se vede, cu bună inimă.

II sărutai și-I întrebai despre întîmplările lui trecute, iar el îmi răspunse cu tristeță :

— Frate! ce-a fost, nu merită să-ți spun ; dar atîta pot să-ți spun că ce-a fost n-o să maî fie.

Atunci, schimbînd vorba, îl întrebaî dacă cunoaște pe d-na Rădeanu, pentru ochii căreia făceam atîta găteală dinaîntea oglinzii.

— N-o cunosc, dar am auzit de dînsa, îmi răspunse el. Se zice că e cea mai frumoasă femeie din oraș și cea mai primejdioasă.

— Primejdioasă, pentru ce ?

— Pentru că nu-i om care să nu fi căzut în lațul ei și te sfătuiesc să nu prea ai...

— Să nu am, cum s-ar zice, în clin sau în mîneacă cu dînsa. Auzi, mă rog, e primejdioasă ! Dar dacă s-ar întîmpla să-mi placă asemenea primejdie, atunci ce-ai zice ?

— Aș zice ca vel ieși și tu din aceasta încercare cu capul dogit sau cu punga deșartă, cum au pățit-o și alții... ș-ar fi păcat de tine.

Apoi Mihai urmă a-mi face icoana cea maî înspăimîntătoare despre frumoasa văduvă, de parcă era o mîncătoare de oameni. El vorbea vesel, cu glas tare și gesticula mult, ceea ce nu era în deprinderea lui. Prin lumina veseliei lui însă vedeam uneori cum un nor de tristeță îi împresura fruntea și-apoi iar se risipea. Poate că erau urmele, nu tocmai bine șterse, ale suferințelor prin care trecuse, sau poate că nu era

nimic, dar glasul lui nu-mî părea limpede răsunător, nici căutătura lui nu era deschisă și netulburată, cum e a unui om ce nu are nimic pe conștiință.

Apoi, luîndu-și pălăria și strîngîndu-mă de mîna, îmi zise :

— Rămîi sănătos ; îți doresc buna izbîndă !

Iar eu, aruncînd cea din urmă privire în oglindă, îi răspunsei :

— La revedere !

Curioasă ființă de om mai era și amicul meu Mihăiță ! După ce și-a risipit averea și tîneretele ca un destrămat, după ce-a făcut toate nebuniile dîn lume, iertate și neiertate, Iată-l acum pocăit și cuminte, vrînd oarecum sa mă privegjieze în calea vieții... El Auzi, doamna Rădeanu primejdioasă! Rîzînd în mine de aceste copilării, îmi așezai pe cap pălăria cea nalta și pe mîni niște mănuși nouă, bine întinse, și plecai spre locuința primejdioasei văduve. Trebuie sa mărturisesc însă că, de ce înaintam, de ce simțeam un soi de neastîmpăr. Parcă vizita aceasta nu era ca toate vizitele, parcă ar fi atîrnat ceva de la această primă întrevedere a mea cu doamna Rădeanu, într-atîta cuvintele lui Mihăiță ma pătrunseseră fără **voie**. Ajuns la ușa salonului ei, abia mă puteam răsufli ; ma așteptam să vad o frumuseță care să-mi ia ochii... în sfîrșit, iată-mă în fața ei. Vorba ceea ; la lauda mare cu sacul mic ! Unde a văzut Mihăiță atîta primejdie ?... Mă mir și eu. Închipuiește-ți un cap acoperit cu păr galbăn, cum aș zice auriu, nîmîc maî deosebit. Cîte capete astfel mai văzusem în viața **mea** ! Niște sprincene de asemenea aurii, dealtfel bine arcate, sub care se mișcau niște ochi albaștri, limpezi și vii ce-i dreptul, dar care nu aminteau, după zisa poezilor, nici albastrul ceriului, nici adîncul marii. Restul era destul de bine proporționat. Întîpărirea ce mî-a făcut a fost cu mult mai prejos de ceea ce mă așteptam după spusa lui Mihăiță și de unde îmi simțisem inima bătînd în fața necunoscutului, iată-ma acum liniștit și nepăsător dinaintea icoanei vii a doamnei Rădeanu. Într-adevăr, nu avea în înfățișarea el nimic poetic, gingaș, melancolic, precum îmi închipuiam eu femeia în visurile mele. Din contra, nasul ei puțin întors în sus, în contra regulilor frumusețe! clasice, gura ei mică, dar croită oarecum pe luare în rîs, în sfîrșit, chipul ei blond, foarte blond din

cauza parului, îi dădeau aerul unei lune pline, dar șirete. E de prisos să istorisesc aici convorbirea mea cu dînsa. Destul să zic că, nemaigăsindu-mă în fața unui dușman care să-mi inspire cea mai mică sfială, i-am vorbit cu sînge race despre lucrurile cele mai neînsemnate din lume, și după o jumătate de oră am plecat.

„BunJ gîndii eu în mine, primblîndu-mă în sus și-n jos pe stradă ; se vede că Mihăiță are puhăiele pe ochi. Dacă și această femeie mă va face să-mi pierd capul, apoi atunci capul meu nu mai plătește doi bani.”

w. Z~ P. 1e pnnibli * ° dă prin loboda ? îmi zise Mihăiță, ieșindu-mi fără veste înainte la o cotitură de ulița.

— Ce mă primblu ? Ia am făcut cunoștința cu cea mai frumoasă și cea mai primejdioasă femeie din oraș. M-am expus săgeților ei ucigătoare, și iată, privește acum în mine un om înamorat, pierdut, desființat și gata de a se sinucide.

— Nici în glumă nu e bine să vorbești asemenea lucruri, răspunse el cu glas serios. Am mai văzut eu viteji din gură ca tine, care s-au întors acasă smulși de pene, de nu și-au mai venit în fire.

— Ce spui, iubite > Tu parcă-ai ave oarecare parapon de vorbești așa... Nu cumva ?...

— Eu... eu... nu-i vorba de mine !

— Te-am prins cu mîța în sac... Tu ești cel smuls de pene... Apoi, dacă-i așa, spune-mi încaltea tot, ca să știu și eu de ce să mă feresc. Și fiindcă tot e vremea mîncării, zisei eu, arătînd tocmai otelul dinaintea căruia ne aflam din întîmplare, haide să intrăm aici să prînzim împreună, și cu această ocazie îmi vei spune istoria ta pe larg.

După cîteva minute eram amîndoi într-o odaie deosebită a otelului, așezați fața-n față la o masă rotundă și cu cîte o garafă de Cotnar dinainte. Mihăiță avea fruntea încrețită, aerul misterios și profetic. Mă așteptam să aud grozăvii.

— Cunoști pe Valerian, mă întrebă el după o pauză.

— Adecă l-am cunoscut, căci a murit sârmanul.

— Așa este, a murit; însă de oftică din cauza ei.

— Din cauza ei!...

— Cunoști pe Dragoș ?

— Adecă l-am cunoscut, fiindcă de vreo cîțiva ani a dispărut dintre noi. Nu cumva a murit și el de oftică din cauza ei ?

— N-a murit, dar s-a înrolat ca voluntar într-o armată străină și a căutat să moară în războaie ; însă n-a izbutit. Duce viața cea mai tristă în gunoaiile cazarmelor și tot din cauza el.

— Tot din cauza ei!... Auzi!...

— Cunoști pe Arbore ?

— Da.

— Ei bine, Arbore, bogătașul Arbore, acela care număra cu sutele de mii, a ajuns să-și vadă tot avutul vîndut la darabană, și astăzi mîncă pe la mesele creștinilor.

— Ciudat!... Și ea i-a mîncat averea ?

— Nu zic asta, dar din cauza ei a pierdut-o, căci s-a dat la cărți și la beție ca să se ametească.

— Apoi atunci ?

— Ascultă !... Pe mine mă cunoști, nu-i așa ?... Ei bine, eu, camaradul tău de școală, am fost din cauza ei pe marginea prăpastiei... era să-mi împlînt mîna în crime... și numai mulțamită întîmpîării și banilor tăi mă vezi astăzi cu fruntea curată.

Zicînd aceste cuvinte, Mihăiță se răsuflă din greu și bău de dușcă paharul de Cotnar ce-i sta dinainte. Eu însă, ce să spun ?... nu mă simțeam deloc spăriet. Din contra, eram oarecum în mirare cum această prozaică femeie a putut să tulbure mințile atîtor oameni ?

— Știi una ?... răspunsei eu, această femeie e o năpastă, un bici asupra omenirii, un fel de sugrumătoare, care merită toată pedeapsa. Îmi vei da voie însă să observ că judecata ta asupra ei nu o cred tocmai nepărtinitoare, căci tu o iubești încă, Mihăiță !...

— Sunt doi ani de cînd n-am mai văzut-o și vor curge toate zilele vieții mele, fără să caut a o mai vedea. Ființa ei este moartă pentru mine; am suferit destul, ca să am dreptul de a rupe orice legături cu dînsa.

Atunci mă sculai în picioare și umplui din nou paharele.

— Dacă-i așa, fapta cere răzbunare, strigai eu cu aprindere. Ascultă, Mihăiță, mă însărcinez să vă răzbun pe toți; și cînd această șerpoaică de văduvă, care a sfișiat atîtea inimi, se va tîrî la pămînt și-mi va uda picioarele cu lacrimi,

am să-i desprețuiesc iubirea și am să te chem sa fii martur la umilirea ei.

— ^Sărmane flutur, lesne crezător!... îți plîng de pe acum de milă, cum ai să-ți pîrlești aripele.

— De astăzi **pană** în șase luni vei primi scrisoarea mea, prin care-ți voi vesti biruința. Dacă în adevăr tu ai rupt orice legături cu dînsa și ranele tale sunt vindecate, primește prinsoarea cu mine.

— Primesc, răspunse el, și-ți dau termen de un an.

— Și cu bîne ! ziserăm amîndoi, ciocnind paharele și dîndu-le pe gît.

IV

La dreptul vorbind, nu eram mare doritor de a cîștiga prinsoarea, nu doar că n-aș fi avut sorți de izbîndă, dar nu mă trăgea inima sa întreprind lupta, într-atîta-mi părea de neatrăgătoare vestita văduvă. O întîlneam pe la grăcunile publice, prin saloane, și-mi venea cu atît mai puțin să mă apropiu de dînsa și să-i vorbesc, cu cît mă credeam întrucîtva îndatorit la aceasta. Cele mai plăcute lucruri omul nu le face bucuros, cînd e de datorie. Ș-apoi îmi trebuia multă cheltuială de timp și de vorbe, mal ales vorbe meșteșugite, nesimțite de inimă ; și la toate aceste, cînd nu te îmboldește dragostea, ești de la început cuprins de-o lene, de-un fel de dezgust care te face să zici: „Ducă-se-ncolo !”

Într-o zi eram din întîmplare poftit la masă la doamna Zorescu, unde se afla și doamna Rădeanu. Hotărît lucru, aveam să pierd prinsoarea. Tot timpul am stat race și nepăsător ; abia de am descleștat dinții să-i spun pentru buna-cuvîntă cîteva cuvinte în treacăt. După masă, însă, simțîndu-mi capul mai înfierbîntat, mă apropiat de dînsa, așa de glumă, ca să nu se zică că am renunțat cu totul la prinsoare, și începui să-i laud frumusețile pe un ton cam îndrăzneț, cum ar vorbi un om care nu știe încunjurul. Deodată ochii ei se deschiseră mari și se pironiră într-ai mei cu o căutătură atît de ciudată, încît rămăsei un moment surprins. Nici-

odată n-aș fi crezut că ochii ei pot să sticlească așa învăpăiat și să reverse atîta despreț și luare în rîs. Parcă mă desființau de viu.

„A ! dacă ți-e așa povestea, gîndii în mine, apoi stai c-avem de furcă împreună” ; și întocmai ca un cal leneș care se simte lovit de pîntenii călărețului, mă răpezii la atac în fuga.

— Mă iertați, doamna mea, dacă am îndrăznit să zic un cuvînt despre frumusețile d-voastre. Alții mai înainte decît mine au avut ocazie să le prețuiască, între carese numără și cîteva amici și foști amici ai mei. Zic foști amîci, pentru că unul dintr-înșii, Valerian, a încetat din viață, iar altul Arbore, a încetat de a-mî fi amîc. Nu mai pun la socoteală și pe Mihăiță, care mi-a vorbit despre d-voastră cu un entuziasm !... cu un entuziasm!... ^ ^

Mă așteptam acum la o a doua căutătura și mai ironica și mai fulgerătoare, care să mă mătore de pe fața^pămîntului. Cînd colo, nu!... Din contra, pe fața șiretei văduve se întipări un aer de blîndeță neașteptat și, ridicîndu-și evantaliul pană la înălțimea ochilor, care de astă dată mă priveau cu o expresie oarecum muștrătoare, îmi zîse :

— Frumuseță femeilor, domnul meu, nu trebuie mult lăudată, precum nu trebuie florile atinse cu mîna, fiindcă se veștejesc. Deoarece însă împărtășiți părerea domnilor Valerian, Arbore și Mihăiță, apoi vă dau voie să faceți ca dînșii, adică să-mi prețuiți frumuseță cît veți voi, dar să nu-mî vorbiți de dînsa.

Sfîrșind aceste cuvinte, ea îmi zîmbi cu un aer de bunătate, care părea a-mi zice că nu trebuie să mă supăr de lecția ce mi-a dat, apoi, strecurîndu-se prin mulțimea invitaților, se puse la piano.

Din cele urmate, era vederat că războiul începuse între noi doi, deoarece primele săgeți fuseseră aruncate ; cu toate aceste, tot nu mă simțeam destoinic de a duce lupta pană la sfîrșit. Mi se părea că-i prea cocheta, prea trăită-n lume, prea vicleană doamna Rădeanu, și nu răspundea la idealul meu.

Preferam ființele naive și nevinovate. Nu se potriveau deloc caracterele noastre ; eu, temperament aprins, entuziast, gata a mă încrede oricui fără rezervă ; ea, proza în picioare.

cu felurite ascunsuri și prevederi, înarmata de toate șiretlicurile unei vieți pline de ispite.

Nepotrivirea noastră se vădi la cea întâi întâlnire, dovada răceala, pot a zice antipatia, ce simții pentru dînsa. Cearta din urmă avu de rezultat a ne depărta și mai mult unul de altul; prin urmă, ce era să-mi bat capul cu o întreprindere a cărei jzbîndă chiar nu era să-mi aducă nici o mulțămire. Mă hotărîi deci să o las în pace și să declar lui Mihăiță că am pierdut prinsoarea. Această hotărîre o luai fără greutate, fără inimă rea, cum se zice, nevoind de bun chef să mă supun la o adevărată muncă silnică, și, odată hotărîrea luată, îmi veni un nou șuvoi de veselie. Parcă mă lepădasem de un rau.

Astfel, toată seara cît am stat la doamna Zorescu, nu știu dacă am mai schimbat două vorbe cu doamna Rădeanu; یرم uitam la dînsa ca și cînd n-aș fi cunoscut-o. Nici chipul, nici spiritul, nici cîntecul ei nu ma mișcau cîtuși de puțin, deși toată lumea părea încîntată și o aplauda mereu. Parca lumea mai vorbește cum i-e gîndul!

A doua zi Mihăiță veni să mă întrebe cum stam cu vestita văduvă. Iar după ce-i spusei hotărîrea mea de a lasă nerăzbnate toate victimele făcute de dînsa, el stătu un moment pe gînduri.

— Ciudat L. Ciudat!... Dar, oricum, ești mai cuminte decît te credeam, adause el.

V

Era vreme de toamnă cu ceriul senin, statornicit, răcorit de arșițele soarelui, cu cîmpul plin de cîntecul prepelițelor și de sunetul coasei, cu un aer îmbălsămat și liniștit, care parcă-ți îndulcea inima și te îndemna să visezi sub îndoita simțire a frumuseței prezente și a grijilor viitoare; iar eu, în primăvara vieții, nepăsător de griji cum eram, mă pregăteam pentru o călătorie în munți. Era lucru mare pentru mine o așa călătorie, căci nu fusesem niciodată prin munți. O societate întregă de bărbați și femei avea sa ia parte la această petrecere. Bărbații erau aleși dintre cei mai de seamă artiști și învățați ai orașului, domnii Buhuș, Cerneseu, Mălin și

Solariu, cu soțiile lor, care roate erau tinere și frumoase, cum e mai bine ta asemenea primblări.

Parcă-mi saltă și acum inima, amintindu-mi bucuria ce mă cuprindea atunci cînd îmi pregăteam armele, îmi așezam hainele în geamandane și merindele în panere. Mi se părea ca mă pregătesc pentru cea mai fantastică călătorie. Ma legănam dîrz pe picioare, simțindu-mă sănătos, tînăr, plin de foc, în stare să ridic lumea cu umărul, și așteptam ziua plecării ca cea mai fericită zi a vieții mele. Un singur mic noraș îmi întuneca ceriul fericirii. între doamnele ce ne întovărășeau era și doamna Rădeanu, și nu știu de ce înn închipuiam ca are să fie supă rac ioa să la drum, race și ironică dinaintea frumusețelor naturei, într-un cuvînt, notă discordantă în armonia generală.

Dar, la urma urmei, ce-mi păsa de dînsa! JBine ca nu mai eram dator să-i fac curte. Astfel, deplin mîngăiat, căci ușor se mîngăie cineva de o nenorocire ca aceasta, mă urcat în ziua plecării într-o trăsură la care erau înhămați în șir patru cai birjărești voinici, împodobiți cu canafuri și zurgălăi, și mersei la domnul Buhuș, unde era locul de întâlnire cu tovarășii mei de drum. Doamne!... ce frumoasă neorînduială găsii acolo!... Geamandane, umbrele, paltoane, panere cu provizii, împrăștiate în toate părțile, și un freamăt, și omișcare, parcă eram să mergem la capătul lumii. Unii luau prințul de dimineață, alții legau haine în curele, alții încărcau la trăsuri. Toate capetele erau ameteite; iar mijlocul vuietului și a încurcăturii se deosebeau femeile care însuflețeau cu farmecul lor frumoasa priveliște de neorînduială. Nimic mai îneîntător decît momentul plecării într-o călătorie de petrecere! Cîta plăcere, cită speranță, cita poezie cuprinde în sine acel moment, cînd ești tînăr, iubitor de întîmpîări și alergător după necunoscut!

Și ce frumos erau gătite doamnele călătoare! Cu costumuri scurte, bine tăiete, care puneau în lumină formele trupului și lăsau să se vază sprintenele piciorușe. Și ce bine le ședea cu pălăriile cele de drum, menite a le ocroti de soare, ȘI de sub umbra căroră izvorau luminile îmbucurătoare ale ochilor lor! Ai fi zis niște zîne cu suflet bun care aveau să ne conducă pe căi necunoscute și să ne apere de primejdii, însă în această veselă adunare de împărecheați, numai eu și cu doamna Rădeanu eram stingheri și hotărîți a rămîne stin*

gheri, căci ea, între toate, era mai puțin vorbăreț, stătea mai la o parte și parcă se ferea de mine cu deosebire. Așadar, nu mă înșelasem în presimțirea mea. Era într-adevăr o notă discordantă în armonia generală. Dar și eu, mîndru din fire, mă arătam și mai nepăsător și mai race cătră acest sloi de gheață.

Deci, fără a mă îngriji de dînsa cîtuși de puțin, mă amestecai între celelalte patru, ajutîndu-le la așezat în trăsura, și în momentul plecării mă chibzuii așa ca să mă sui în trăsura cu cloamna Solariu, o femeie nostimă, cu o figură brună, arzătoare și cu o inimă naivă de copil. Nu mai rămînea îndoială, brunele făceau mai multă întiparire asupra-mi decît blondele.

Odată pornit pe șoseaua cea mare, în pocnitul biciului și în sunetul zurgălăilor, legănat de trăsura și împrăștiat de aerul dimineții, simții că parcă încep o nouă viață, iar gîndul meu pribeag, întinzîndu-și aripile, își lua zborul în lumea cea nețarmurită. A rătăcit cît a rătăcit, dar s-a întors îndărapt, căci era atras de frumoasa mea tovarășită. Dînsa era într-o adevărată fericire. Aerul, lumina, verdeța, făceau asupra-i o nespasă în tipărire. Ce deosebire între ea și doamna Rădeanu, cea cu fața prefăcută, în care parcă totdeauna stă cîte un gînd ascuns! Una cu căutătura limpede, încrezătoare, cu vorba nemeșteșugită ca izvorul cel curat, cealaltă prîvindu-te parca totdeauna cu scop și grăindu-ți chibzuit și măsurat, ca să nu scape cumva un cuvînt mai mult.

„Ai dreptate, Mihăiță, gîndii în mine ; ce prăpastie trebuie să fie inima acestei femei !...*"

De la o vreme, sîmțindu-mă molipsit de aerul copilăresc al doamnei Solariu, prinsei să-i vorbesc de una și de alta, ca și cum am fi fost doi buni camarazi de școala ce n-au nimic a-și tăgădui; ba prinsei chiar să-i observ mîna cea frumoasă cu mici gropițe la încheituri, și în mișcările mele căutam toate chipurile să î-o pot atinge ; însă ea desigur nu băga de sama, întru atîta parea încîntată de priveliștea munților de care acum ne apropiasem.

— Privește ce vîrf de munte cîdat, îmi zise ea, arătîndu-mi cu mîna un pisc ce se înălța stîncos dinaintea noastră,

^ — Acesta nu-i nimic, uite la celălalt, răspunsei eu, luîndu-i mîna și îndreptînd-o spre un alt munte ; însă, negăsindu-l

degrabă, avui ocazie să-i țin o clipă mai mult mîna în mîna mea.

„Rămii sănătoasă, doamnă Rădeanu! îmi șopti un glas ascuns, și tu, Mihăiță, bucură-te !...” Ochii cejiiegri au învins pe cei albaștri. Bătăile de inimă, neasumpărul, tulburarea minții, dorul de a nu-mi mai dezlipi ochii de pe vecina mea nu erau oare semnele premergătoare ale dragostei, care ca și furtuna se anunță mai dinainte.

De la o vreme convorbirea noastră luă o altă întorsătură, începui să cîrtesc în contra frumusețelor multlăudate ale doamnei Rădeanu, și din cînd în cînd alunecam cîte o asemănare între ochii cei negri, învăpăiați în genere, și cei palizi albaștri, ai doamnei Rădeanu, pronunțîndu-mă negreșit în favoarea celor dintăi. Apoi treceam la alte asemănări, din ce în ce mai lămurite, pe care nu știu dacă doamna Solariu le înțelegea sau nu, dar ea apăra cu multă vioiciune frumusețele doamnei Rădeanu, punîndu-le mai presus de ale tuturor celorlalte doamne. Eu, negreșit, căutam să o duc la părerea contrară, și poate că așa fi izbutit dacă trăsura nu s-ar fi oprit dinaintea unei bariere zugrăvită cu dungi galbene și negre. Ajunsesem la Cornul-Luncii, hotarul Bucovinei.

Toată lumea se coborî din trăsura și se pregăti de-ale mîncării ; iar după ce ne puserăm bine la cale ca niște oameni hrăniți pană atunci numai cu aer curat, domnul Buhuș, care era casierul și șeful expedițiunii, ne porunci să plecăm, căci mai era drum lung pană la Vatra-Dornei unde aveam sa petrecem noaptea. Însă la pornire el făcu o altă împărțire între călători.

Pe toți ne schimbă de la locul nostru în trăsura, și mie îmi veni rîndul să mă urc alături de doamna Cernescu.

Aceasta mă cam supăra, căci mă punea în neputință de a toarce mai departe din fuiorul dragostei cu doamna Solariu ; dar, loc de împotrivire nefiind, mă urcai hotărît să-mi răzbun asupra noei mele tovarășițe de lipsa celeilalte.

Cu toate aceste, pentru un om nepărtinitor, schimbul nu era spre pagubă, căci dacă doamna Solariu avea o față dulce de copil și te farmecă cu aerul ei de nevinovăție, cu rîsul cel limpede pornit din inima, astălaltă era, din contra, mai femeie, înzestrată cu o înțelegere mal adîncă despre lume-Ghiceai că este într-însa o comoară de judecată și de simțire mai bogată, că are darul să știe mai bine prețui lucrurile și

la ocazie să știe mai bine iubi. Cu dînsa nu era de umblat pe multe cărări ^ dintr-o privire te pătrundea și-ți afla gîndul. De aceea, fără mult încunjur, îi vorbeai despre amor. Ce alta era sa vorbesc unei femei frumoase, care ședea așa aproape de mine și care, după aerul ei priceput, părea a ști toate și a nu se sfii de nimic ?

Ar zice cbeva^că eram un nestatornic, gata a repeta aceleași ^lucruri oricărei femei. Nicidecum!... mima mea era prinsă ; iubeam pe doamna Solariu cu un amor venit pe neașteptate, cum vin mai toate amorurile, dar care nu era mai puțin adevărat, și tocmai pentru aceea căutam acum să mă amețesc, ^ să-mi răzbun oarecum asupra doamnei Cernescu, care venise lîngă mine la o vreme așa de nepotrivita. Ș-apoi, văzînd-o, nu știu cum, așa sigură pe sine și în afară de pericolul ispitelor, ca și cum nimeni n-ar fi la înălțimea inimii ei, îmi veni fără voie un îndemn de a o pune la încercare. Mărturisesc că pentru întâia dată în viața mea nu eram de bună-credință și, lucru ciudat, nu simțeam cea mai mică mustrare de cuget. Parcă eram un învechit în zile răle.

— Așadar, îmi faci curte ? îmi zise ea după un oarecare timp.

— Curte ? răspunsei eu cu obrăznicia unui om ce a pierdut chiar conștiința că minte. Niciodată!... Curte fac numai acei cu dragostea pe buze și cu trădarea în inimă ; numai acei care se joacă cu cele mai sfinte și mai curate simțiri omești, care nu știu ce-i un dor, o bătaie de inima... dar eu !...

Atunci, cu un glas ce destăinuia oarecum o simțire de părere de rău, ea îmi zise :

— Pentru ce-mi vorbești așa ?

— Pentru că te iubesc!... răspunsei eu ca un om ce nu mai știe să-și măsoare cuvintele.

Deodată fața ei se înroși ca focul. Ochii i se tulburară, parcă un fulger ar fi zguduit-o în adîncul inimii. Vedeam prin vinele albastre ale tâmpelilor ei cum i se bătea sîngele de iute ; iar în mijlocul tăcerii ce se făcuse după neașteptatul meu cuvînt, întocmai ca după un trăsnet, rămăsei eu însumi înspaimîntat.

— Aî rostit un euvînt mare, adause ea, care ar pute să aibă grele urmări... Dar nu va fi nimic, căci nu te cred.

Atunci la rîndul meu simții tîmplele bătîndu-mi-se cu putere și, esplice cine poate, dar cuvîntul „te iubesc”, aruncat nebunește, după ce făcu explozie ca o bombă dintre noi doi mă răni mai mult pe mine. Tot atunci parcă începu sa mi se lumineze dinaintea ochilor, și, spre marea mea mirare» văzui cît de frumoasă era doamna Cernescu. Era cu mult ma! presus de doamna Solariu. Mai întăi, nu era așa de copilăroasă ca dînsa. Apoi avea trăsăturile feței mai regulate, un profil clasic, cu niște ochi mari, serioși, împrăștiatori de lumină, cu o gură astfel tăiată, de parca-ți zicea : „Nu vezi că doar nu sunt o femeie de rînd V Și cu, _nenorocitul, îmi pusesem în gînd să-mi descarc ciuda tocmai pe o asemenea femeie, lîngă care mă simțeam eu însumi oarecum ridicat peste lumea de rînd.

Oare unde îmi fusese ochii și mintea ?...

Așadar, iată-mă intrat într-o a doua încurcătură, astă dată mai primejdioasă, căci aveam de a face cu o femeie care știa să măsoare prăpăstiile unui amor.

Odată marele cuvînt aruncat și spaima momentului risipită, mă simțeam dator să merg mai departe pe calea mărturisirilor, și în acest scop îmi veni în ajutor tot entuziasmul tinerețelor, toată căldura inimii prinse în șuvoiul unei nouă dragoste. Dar pe cînd mi se dezghețase mai^bine limba, pe cînd cuvintele curgeau îmbelșugate, deodată pîrdalnica de trăsură se opri în fața unui birt. Iată a doua pacoste ce-mi face trăsura. O ! ce timp dimpotrivă !...

Iar popas, iar mîncare, iar băutură.

Un ceas cît un secol a ținut popasul și la pornire șiretul de Buhuș ne împăreche iarăș de altfel în trăsuri. Nu știu zău dacă el nu făcea aceste schimbări cu precugetare.

Furios, mă urcai în trăsură alături cu doamna Mălin, și, ghemuit în colțul meu, ședeam tăcut și morocănos, parcă mi se înecase corăbiile.

Trecurăm Vama și Pojorîta, două satulene mistuite în pustiu Carpaților ; trecurăm Mestecănișul, un munte mare păduratic peste care șoseaua se așterne ca un șerpe în nenumărate cotituri ; trecurăm și Valea Putnei, cea mai romantică vale ce e dat ochilor să vaza, plină de umbră, de răcoare, de miros de brad și de murmurul pariului Putna, care curge într-un șir de cascade ; și cu toate aceste, nimic nu mă mișca.

Treceam prin aceste frumuseți ca un om dezgustat de lume și de viață, când, deodată, tresări simțind ceva ca se apropie de fața mea. Era capul doamnei Mălin care căuta să vadă dacă nu cumva dorm. Însă așa se apropiase de mine ca i-am simțit, pot a zice, focul obrazilor.

— Unde-ți sunt gândurile ? îmi zise ea zîmbînd.

— Gîndurile mele ?... N-am nici un gînd, doamnă.

— Cum ? Această natură frumoasă nu-ți vorbește nimic ?

— jtmî vorbește așa de mult, că mie unuia nu-mi rămîne decît să tac și s-o ascult.

— Ah ! nu ești plăcut deloc. Plîng pe biete doamne ce te-au întovărășit. Nu cumva vei fi avînd ceva... vreun necaz care te posomorăște ? adause ea, uitîndu-se pieziș la mine.

— O ! îți jur că nu !

— Nu ?... Apoi atunci dă-mi o probă.

— Ce probă ?...

— Fă-mi curte... Iacă te ascult.

— Mă ascuți și o primești ?

— Să vedem cum te-i pricepe.

Atunci, mișcat de acest îndemn neașteptat, mă întorsei spre dînsa ca să mă încredințez de nu cumva își bate joc de mine. Amîndoi zâmbirăm uitîndu-ne unul la altul. într-a-devăr, poziția noastră era ciudată și rolurile schimbate. Pentru întâiaș dată mă aflam lîngă o femeie care mă îmboldea ea pe mine. Ferească Dumnezeu, de asemenea femeie.

Avea un chip ademenitor cum nu mal văzusem și o căutătură, așa pe sub gene, care-ți deștepta toate gîndurile. Ș-apoi ce piele fină, ce sîn bogat, ce forme rotunde și pline ! Din toată ființa ei se revărsa un aer îmbătător care mî se suia la creieri.

< De-ar fi fost un sfînt în locul meu, încă î-ar fi tremurat cărnurile, încă ar fi simțit fiorul ispitei strecurîndu-i-se prin rădăcinile părului. Atunci, fără voie, îi apucaî mîna, o mîna mică, caldă, tremurătoare, care se lipea de mîna mea, cum se lipește dorul de inimă, și o sărutai lung. Ea însă, închizînd ochii pe jumătate, ca și cînd ar fi voit să simtă mai bine fiorii sărutatului, îmi zise trăgănat:

— Acuma ne-am împrietenit ! Nu-i așa ?... Fii dar mai vesel !

Apoi își retrase mîna încet-încet, avînd oarecum grija să nu mă supere, nici să-mi deie a înțelege că s-ar fi supărat de îndrăzneala mea.

Era o cochetă nemaipomenită. Dar halal să-i fie ! Plătea cît zece. Ce păcat că eram înamorat de doamna Solariu, ba nu, greșesc, de doamna Cernescu ! Da, eram înamorat, însă lucru nepriceput, icoana aceștia începea oarecum să se întunece în mintea mea. Mi se înfățișa ca un soare depărtat, de la care îmi veneau raze calde, în timp ce chipul doamnei Mălin mă frigea ca un foc apropiat. Și mare mai era deosebirea între una și alta ! Una, adică doamna Cernescu, era frumoasă, serioasă, cumpănită ; cînd o vedeai, îți venea să te închinî ei ; cealaltă, nu pot zice că era frumoasă, dar avea ceva drăcesc într-însa ; cînd o vedeai, te apuca frigurile și-ți venea să o rupi în doua, de drag ce ți-ar fi fost să o strîngi în brațe.

Ei, acum ce mai zici ? Așa-i că m-am întrecut cu șaga ? Așa-i că o să mă iei drept un cap răsufat, drept o minte zburătăită, care se-ntoarce după toate vînturile ? Cum, într-o zi, de trei ori înamorat ? Asta-i nebunie, lucru nefiresc.

Ei ! nu-i așa. Să stăm strîmb și să judecăm drept. Oare povestea vestitului Ivan să nu fie adevărată, de vreme ce se povestește ? El sărmanul nu se-ndura de una, fiindcă era sprincenată, nu se-ndura de cealaltă, fiindcă era buzățică, nu se-ndura de a treia, fiindcă era nurlie, și așa mai departe, încît, dacă-1 întrebai :

— Măi Ivane, dragi ți-s fetele ?

— Dragi, răspundea el.

— Dar tu lor ?

Tocmai așa se întîmpla și cu mine. Le iubeam pe toate, nu odată, ci pe rînd. Negreșit, nu voi fi în stare să-ți dovedesc în limba învățaților și cu cartea în mîna ce fel de boală este iubirea, cîte grade de tărie are ; cum un om simte într-un fel, și altul într-alt fel ; cum o dragoste alungă pe alta, precum un cui scoate pe alt cui. Toate aceste le las pe seama celor ce știu să despice firul de păr în patru. Eu însă, Stan pășitul, îți voi spune numai atîta că lucrul trebuie să fie firesc, de vreme ce mi s-a întîmplat ; și vezi că pană astăzi, că-s mai mult bătrîn decît tînăr, încă nu m-a închis nimeni în casa de nebuni. Eram deci acum, să nu bănuiești, sub farmecul doamnei Mălin, într-o stare de nebunie a sim-

țurilor, astfel că, dacă ea nu ar fi început cu multă băgare de seamă să se puie în stare de apărare, cine știe la ce grad de nesocotință aş fi ajuns eu tăcutul, eu morocănosul de adinioarea.

Dar sfârșitul drumului puse sfârșit acestei ciudate scene de amor. Iată-ne ajunși la Vatra-Domei, un mic rîngușor zidit într-o poiană mare, răsfățata între munți, unde trei văi se împreuna cu trei râuri plutitoare: Neagra, Dorna și Bistrița.

^ Era^ acum^ vreme de seară, vreme de repaus după o zi întreagă de călătorie. Eu însă, nu atât ostent de drum, pre cit ele valurile sufletești prin care trecusem, m-am retras în odaia mea din birtul unde ne coborîsem cu toții la gazdă, dar nu bine mă așezasem pe o canapea ca să-mi mai destind trupul și să-mi descurc gândurile, cînd auzii la ușă o mică bătaie. „Intră” ! strigai eu. Ușa crăpîndu-se încet, văzui frumosul cap al doamnei Solariu, care mă întrebă sfios : „Bucuroși de oaspeți}”

—• Bucuros ! răspunsei eu.

Atunci doamna Solariu intră pe vîrfurile degetelor și, după ce-și furișă ochii în toate colțurile odăiei, ca să se încredințeze de^nue vreun strein.se apropie de mine, îmi făcu o adîncă închinăciune și îmi zise cu aer de parapon :

— Frumos, domnule. Da* bine te porți ?

— Cum ? nu înțeleg, doamnă.

— Te faci că nu înțelegi. Ai învățat, se vede, aceeași lecție pe de rost și al spus-o la cîteșitrde, și mie, și doamnei Cernescu, și doamnei Mălin. Apoi se cade, mă rog? Mai poate o femeie să aibă încredere în dumneata ?

— Cine v-a spus aceasta ? răspunsei eu foarte tulburat.

— Cine mi-a spus ?

Atunci se auzi o a doua bătaie la ușă.

— Intră! strigă doamna Solariu, faeîndu-se stapîna în casa mea. Ușa se deschise din nou și iată că doamnele Cernescu și Mălin se strecurară în odaie.

— Aici suntem și noi, ziseră ele, închinîndu-se iarăși adînc dinaintea mea. Noi am spus. Putea-vei să tagăduiești ?

Te las să judeci ce bine îmi ședea față cu aceste trei femei care veniseră să-mi ceară socoteală de purtare.

— Spusu-mi-al că mă iubești ? adause doamna Cernescu, bătîndu-se cu mînile în piept. Da sau ba ?...

— Da ! răspunsei eu ca prin gura cămeșei, neputînd tăgădui lucrul ce în adevăr se întîmplase.

— Da mie ? urmă doamna Mălin, cea cu ochii galeși, care știau să soarbă omul de viu.

— Și d-tale, răspunsei eu cu glas tremurător, întocmai ca un vinovat dinaintea judecătorilor săi.

— Apoi cum rămîne ?... strigă naiva, copilăroasa doamna Solariu, care părea mai aspră decît toate, singura căreia nu-i spusese pe față că o iubesc.

Eu, ce să zic ?... Văzîndu-ma așa de vederat prins cu oca mică, înfundat cu minciuna, mărturisesc că aş fi voit sa fiu mai degrabă de un stîngen sub pămînt decît în această rușinoasă stare. Și, dacă-i pe aceea, martur mi-e Dumnezeu că nu spusese nici uneia minciuni. Cu fiecare din ele^ am fost de bună-credință, rînd pe rînd, căci toate .nu-au^ plăcut. Dar unde era chip să mă creadă ! Altul mai ispitit decît mîne ar fi știut poate să scape dîn încurcătura, iar eu,^un începător, abia intrat în lume, ce era să fac ?... Toate cărările-mi erau închise. Frumos început, n-am ce zice!.. Stam, deci, mut în fața femeilor ca un om de mai înainte osîndit, care nu are un singur cuvînt de îndreptare,^și se^ vede că aveam o figură atît de proastă, atît de aiurită, ca ele din ce în ce se îndîrjeau.

— Cum rămîne ? ziseră ele într-un glas.

Eu, nici un cuvînt.

Tușeam, mă învîrteam, casa se înyîrtea cu mine,faceam fără conștiință niște mișcări nepotrivite, voiam să zic ceva, dar nu știam ce și, în sila de a gasi un cuvînt, mă încecam cu propria mea răsufare.

— încă o dată, cum rîmîne ?... strigară neînduratele femei.

Atunci toate puterile mă părăsiră, mînile îmi căzură de-a lungul trupului și cu un glas stins bolborosii cuvîntul: *iertare!*

Acest cuvînt a fost tot ce am putut să rostesc.

— Ha ! nu-î așa ! adause naiva doamna Solariu, care părea mai răutăcioasă poate tocmai pentru că avea mat puține temeieri de a mă învinovăți.

— Să te pui în genunchi dinaintea fiecăreia dintre noi, să ne săruți mîna și să ne ceri iertare.

La auzul acestor cuvinte ce-mi promiteau scăparea, m-am și aruncat în genunchi dinaintea doamnei Solariu care îmi întinse mâna de departe ca un mitropolit, iar eu pot jura pe *Evangelie* că de astă dată nu a fost un dram de dragoste în sărutatul meu. Îngenuncheai apoi a doua oară în fața doamnei Cernescu și a treia oară în fața doamnei Mălin, sarutându-le mâna, și, după ce sfârșii aceste trei metanii făcute ca dinaintea a trei icoane împărătești, răutăcioasele femei ieșiră iute din odaie, și, cât ținu antretul birtului de lung, auzii în urma lor numai un rîs și un chicot.

Păcat că n-a fost cineva sa mă vadă în ce hal eram, să aibă ce rîde toată viața. Beat, m-am aruncat pe pat muștrîndu-mă singur la nebuniile ce făcusem. Amor mi-a trebuit?... Poftim amor!... Mai cearcă și altă dată dacă te ține cureaua. O ! De mi-ar fi dăruit cineva Dorna întreagă cu toate satele și pădurile încunjurătoare, nu m-aș fi apucat de asemenea trebi. Însă, din toate aceste învăluiele, tot am rămas cu un câștig. Amorul meu s-a stins într-o clipă cum s-ar stinge o luminare în care-ai sufla. Amor !... vorbă să fie !... foc de paie, lumină de licurici !...

Simțindu-mă, deci, oarecum ușurat, limpezit, îmi așterneam acum o linie de purtare bine hotărîtă pentru viitor. Orice, afară de amor !

^ Atunci nu știu cum se făcu că din amestecul gândurilor, mă pomenii că-mi veni în minte tocmai gândul cel mai neașteptat : îmi adusei aminte de prinsoarea ce ținusem cu Mihăiță. Mi se păru atît de deșănțat și nefiresc de-a mai reîncepe aceeași comedie cu doamna Rădeanu, încît începui să rid eu singur ca un nebun. O ! Eram tămăduit de boala dragostei pentru mult timp. Aveam pieptul căptușit cu o întreită zale căpătată dlnt-un întreit amor nenorocit ; nu era deci cu puțință să mai străbată a patra săgeată.

Deodată auzii la ușă o nouă bătaie.

— Intră, strigai eu oarecum îmbărbătat, știind bine ca scena trecută nu se mai poate reînnoi. Dar, vorba ceea, cînd te gîndești la lup, lupu-i la ușă... Doamna Rădeanu se ivi cu chipul ei blond ca o lună plină, zicîndu-mi:

— Poftim, domnule, la masă. Tovarășii te așteaptă.

Aflase ea ceva despre cele întîmplate ?

Venise înadins să mă vadă în ce stare eram ? Nu știu, n-am putut înțelege din fața ei. Era destul de șireată ca

să-și ascundă gândurile. Dar și eu iute mî-am alcătuit o față pre cît am putut de nepăsătoare și am intrat în sala de mîncare în urma ei, făcîndu-mi socoteală că nu se cuvine să-mi arăt rușinea și sa bat laturile ca un becisnic.

Acolo am găsit pe tovarășii mei rruncînd cu liniștea sufletească a unor bărbați însurați care nici cu spatele nu știau despre cele petrecute ; iar doamnele cu pricina țineau mai mult ochii în farfurii și din vreme în vreme pufneau de rîs uitîndu-se pe furiș una la alta.

Numai eu, care cunoșteam din păcate cauza veseliei lor, mîncam în silă și înghițeam cîteodată cruciș.

VI

A doua zi în zori de ziuă ne sulrăm pe o plută ^ce ne aștepta la malul Bistriței, alcătuită din două căpătâie de grinzi bine legate, și împodobită cu crengi de brad. Cîrmaciul și dălcaușul desprinseră pluta de mal, o împinseră în șuvoi, și, în momentul cînd ea pleca în josul apei, o salvă de revolvere făcu să răsune munții și să tresară de spaima inimile doamnelor ce ne întovărășeau. Ura !... Iată-ne acum plutind la vale în voia apei, între două șiruri de munți ale căror vîrfuri erau încă acoperite de neguri. Dar după două oare de călătorie, negurile se risipiră și soarele se arata deasupra piscurilor ca un călăuz îmbucurător, presurindu-ne calea cu diamante. La fiecare cotitură a rîului ni se înfățișau nouă vederi, nouă perspective, care de care mai încîntătoare.

Ce mici îmi păreau acum amorurile mele de ieri față cu natura măreață ce mă împresura ! Nimic din cele simțite, din cele suferite nu-mi mai rămăsese în Inimă ; abia dacă mai păstram amintirea faptelor. Un șuvoi răcoritor îmi năvălea în piept, șuvoi dătător de viață, pornit din izvorul cel curat al naturii, și trebuie sa mărturisesc că aceeași prefacere o vedeam și în tovarășițele mele de drum. Unde se mai gîndeau ele la copilăriile de ieri ? Apele limpezi ale Bistriței au spălat orice urme de supărare dîn sufletul lor și munții cei răsunători de doine ne-au reîmprietenit. Da, ne-au reîm-

prietenit astă dată de-a binele, căci de acum înainte nu mai era cu putință de-a reîncepe nebuniile făcute.

Am mers cât am mers, dar de la o vreme ni s-a pus, vorba ceea, soarele în dreptul inimii. Noroc că plutașii, oameni prevăzători, alcătuipe pe căpătâiul din urmă un fel de cuptoraș de cărămidă unde au aprins focul și-au așezat un ceaun pe pirosteie. Cât ai scapără din degete mămăliga a fost gata. Apoi, desfăcînd legăturile cu merinde : brînza zburată, untul cel proaspăt, cașul, urda, mușchii luați de acasă și alte cîte și mai cîte, am întins pe plută o masă împărătească, nu altceva, unde grija și nevoile nu erau poftite, unde cheful stătea în cap ca un stăpîn ce se făcuse peste inimile noastre. Iar la masă cine ne slujea, cine ne tăia bucățile, cine ne destupa butelcile și ne umplea paharele?... Nici ai crede... Era blonda doamnă Rădeanu, aceea pe care o năpăstuisem la început că va fi o notă discordantă în armonia generala.

Și, zău, îi ședea bine cum se învîrtea între noi, isteată, cu mînecele suflecate pană aproape de cot, cu obrajii rumeniți de focul hărniceii, cu surîsul pe buze, ghicind gîndul fiecăruia, încît parcă tot ai fi mîncat de la mîna ei. Eu, nu-i vorbă, nici mă gîndisem să mă uit la dînsa cu alți ochi decît ai unui om flămînd, căruia îi place să fie bine servit, dar, în sfîrșit, ceilalți poate că gîndeau altfel. Ei!... atîta îmi mai trebuia !... să o încep acum și cu doamna Rădeanu, ca să mă fac de ispravă de rîs. Numai închipuindu-mi una ca aceasta, îmi veneau fiori !

După o masă îmbelșugată și bine stropită ca a noastră, limbile se dezleagă obicinuit și poveștile încep să curgă. D. Cernescu, care era cel mai meșter în istorisire de povești, mai ales de acele cu două înțeleșuri, a și început sa le aștearnă, însă într-un chip așa iscusit că n-avea nimeni ce zice, și-apoi lui ca mai bătrîn i se ierța mai mult decît altuia. Fiecare a istorisit cîte ceva, numai doamna Rădeanu sta și ne asculta; eu de asemenea tăceam, însă m-a tăiat prin gînd ca, dacă aș fi spus propria mea întîmplare de ien cu cele trei amoruri și cu metaniile de la urmă, aș fi întrecut desigur în haz pe toți povestitorii.

După povești și glume veni rîndul cîntecelor care se înfrățeau așa de bine cu priveliștea naturii.

Iată cîntecul pe care îl cîntarăm în cor sub conducerea lui Buhuș, și care mi-a rămas și acum în minte :

**Glas de bucium se ridică
De pe munte pSnă-n stele ;
Răspund oile-n poucă,
Răspund gândurile mele.**

**Glas de bucium sună-n stîină,
Acum turma cade-n vis;
Dar pe inima-mi stapîna
Jalea sta cu ochi deschis.**

**Cuî aș spune a mea jale ?
La cea albă lună plina,
Sau pariului din vale ?
Tuturora sunt străină !...**

**Numai unu-n lumea mare
Jalea mea ar înțelege,
Dar și el e-n nepăsare,
Orîce-aș face, orice-as drege.**

**Glas de bucium mergi la dînsul,
Inima de i-o dezgheață,
Și din ochi îmi șterge plînsul
Și-mi dă dragoste de viață.**

**Spune-i că-n zadar el cată
Alta-n lume să găsească ;
Ca ți mine-n lumea toată
Nu e alta să-l iubească.**

**Glas de bucium adă-n pripă
De la el un semn măcar,
Ca să pot numai o clipă
Adormi al meu amar.**

**Iar de nu-mi aduci vro știre
De la el de bucurie,
Clipa cea de adormire
Ah ! prcfă-o-n vecinicie !...**

Glasul buciului zboară,
Pe aripa-i doru-mî duce,
Lumea-ntreagă-o impresoară,
Dar răspunsul nu-l aduce !... „

Cîntau cu toții destul de bine și în măsura, mai ales doamnele cu glasurile lor tinere și mlădioase, de-ți era mai mare dragul să le ascuți, cînd, deodată, în notele cele urcate, o voce se ridică mai presus și acoperi pe toate celelalte. Era vocea doamnei Rădeanu, care, dezlănțuită sub inspirarea frumusețelor naturii, își luă zborul în spațiu.

Nu știu, ori că noi eram atunci astfel predispuși, ori că în adevăr glasul ei era schimbat, dar ni s-a părut că nici odată n-a cîntat așa frumos. Avea ceva răpitor în toata ființa ei, care ne ridica peste sfera pămînească.

Ș-apoi se mai uneau cu frumusețea cîntecului și poezia munților, și șoaptele Bistriței, și freamătul pădurilor, întreg orchestrul naturii încunjurătoare, iar eu, fără voie, ma uitai la dînsa și-i văzui ochii aprinși, fața mișcată, împătimită ca și cîntecul, și mi se păru un moment că într-adevăr ea este aceea care suspină după amantul nepăsător. Cînd își mîntui cîntecul, o tăcere se făcu împrejur ca și cînd ne-am fi deșteptat dintr-un vis plăcut pe care am fi voit să-l prelungim, apoi deodată zbucni din toate piepturile o furtună de ura, de bravo, fără sfîrșit ; numai eu stam mai la o parte ferindu-mă de a ma arăta prea încîntat ca să nu dau loc la bănuieli. Cel ce s-a fript o dată în apă fierbinte, se teme, vorba ceea, și de apă răce.

Dar nu era apă răce, căci cîntecul doamnei Rădeanu m-a urmărit toată ziua, și mi-a trebuit multă putere de voioșie ca să mă scutur de farmec.

Am călătorit, deci, toată ziua străbătînd o țară ca din poveste, cînd prin șuvoaie, cînd prin dolii, cînd prin stîmtori, cînd prin luminișuri, încunjurînd stîncile, iunecînd deasupra genunelor, glumind, cîntînd și unind voia bună a inimilor noastre cu frumusețea munților. Iar înspre amurg ne oprirăm la Hangu, de unde aveam a întreprinde urcarea pe Ceahlău.

A doua zi pe la revărsatul zorilor eram cu toții călări, înșirați unul după altul, pe drumul Ceahlăului, întovărășiți de doi călăuzi care ne duceau merindele.

Cînd se luminează bine de ziua, începurăm a ne urca la deal pe o cărare strîmtă ce șerpuia prin desimea brazilor.

Am călătorit cîteva ceasuri bune, dar de la un loc, suișul fiind prea drept și cărarea prea strîmtă, prea aproape de prăpastie, ne coborîrăm cu toții de pe cai și prinserăm a ne urca pe jos. Nu mai aveam acum decît poate o jumătate pară de mers pentru a pune piciorul pe titva muntelui, cînd iată că ajunserăm la un loc unde cărarea făcea un unghi drept pe coasta muntelui, așa că prăpastia ni se înfățișa la stînga și în față. Trecerea pe acolo era periculoasă. Fiindcă dintre toți eu eram cel mai puțin supus amețelii, mă pusei chiar în colțul cărării spre a da ajutor doamnelor. Doamna Rădeanu însă abia își rezemă mîna pe a mea, și trecu iute uitîndu-se în ochii mei cu un zîmbet ca și cum nu ar fi avut trebuință de ajutorul meu ; iar eu statui în colțul cărării până ce trecură cu toții, apoi plecai sub o ciudată întipărire ; simțeam că mi-a rămas ceva pe mîni din atingerea ei. Dar ce vorbă !... Eram destul om să-mi țin firea față mai ales cu doamna Rădeanu, pe care de la început n-am putut-o suferi cu tot glasul ei. Și totuși cîntecul cel de pe plută din arid în cînd îmi revenea în urechi ca o muzică dulce, de-părtată, ce mă mîngăia la inima. Învăluit de astfel de gînduri, rămăsei mult în urma tovarășilor mei.

Voind apoi a-mi grăbi pașii spre a-i ajunge, auzii deodată deasupra mea o înfricoșătoare detunătură, ca o salvă de mii de puști, de nesfîrșite ori repetată. „Ferește-te !... Ferește-te !”... îmi strigară toți cu glas desperat. O clipă îmi îndreptai ochii spre locul de unde venea vuietul și văzui un naval de stînei și de pîetrc, care tocmai de pe vîrfurile muntelui se rostogoleau spre locul unde eram. Fiorii morții mi se strecurară prin vine ; eram pierdut, căci n-aveam timp să fug nici înainte, nici îndărapt, cînd deodată văzui chiar lîngă mine, în perețele muntelui, o înfundătură, un fel de cotlon, pe care parca Dumnezeu mi-l deschisese anume, și în care mă și arunca. Toate aceste s-au petrecut cu iuțeala gîndului, și nu bine apucasem a mă pune la adăpost că petrele turbate au și trecut de-a roata pe deasupra capului meu, făcînd sa se cutremure muntele și să răsune ecurile. Iar cînd ieși din cotlonul meu și mă uitai în sus spre coama muntelui de unde venise primejdia, văzui ceva și mai înfricoșat... văzui acolo sus pe Mihăiță, stînd în picioare ca un stîlp, cu părul zburlit,

cu ochii ieșiți **afara** din orbitele lor, ațintiți asupra mea, parcă căuta să mă farmece, și-într-atîta i se mărise capul și i se schimbaseră mușchii obrazului, că nu mai părea om, ci o vedenie hîdă, o nălucă de spaimă. De ce se uita la mine, de ce i se ridica părul mai țapoș, de ce ochii îi creșteau în cap, de ce fața i se zbîrcea într-o sete nestinsă de a mă urmări. Un moment am crezut că are să se prăvale și el ca petrele asupra mea. Am închis ochii și am început să-i frec **ca** să mă încredințez de nu era vis ce vedeam ; dar cînd i-am redeschis, figura lui Mihăiță dispăruse. Stam acum și mă-n-trebam ce-a fost: vis sau realitate ? Nu mai știam eu singur ce să cred. Spăriet însă de această îndoită întîmplare, apucaii la fugă către tovarășii mei, care mă așteptau nerăbdători. Toți se bucurară văzîndu-mă sănătos, toți îmi strînseră mîna cu căldura și chiar doamna Rădeanu, care de obicei era mai răce. Cît despre Mihăiță, nimeni nu știa nimic, nimeni nu-l văzuse. Dupa o jumătate de ceas ne suirăm noi înșine pe zarea muntelui unde îi văzusem chipul, însă de urmele lui nu am dat. Am ajuns să cred că în adevăr a fost o nălucire născută în mintea mea, în momentul căderii petrelor, și aceasta poate din cauza că toate neajunsurile ce am suferit în viață mi-au venit de la el. Se zice că sunt momente în care seînteia gîndului omenesc leagă în aceeași clipă fapte petrecute în osebite timpuri și întrupează asemănări unde nu sunt. Dar astfel de gîrgăuni meniți să smintească creierii unui om nu puteau cloci mult timp într-un cap tînăr și lesne-uîtător **ca** al meu, mai ales cînd mă aflam între niște tovarăși așa veseli și tocmai pe vîrfurile Ceahlăului, unde măreția naturii e fără de asemănare.

O ! Doamne ! cine poate avea darul să spună tot ce vede ochiul și ce simte inima în asemenea loc ! Roată împrejmur, peste vîrfurile celorlalți munți, privirea noastră se întindea spre miiazăzi până-n șesurile Dunării [...], spre apus pană-n tr-ale Maramureșului; și cîte orașe, și cîte sate, și cîte lunci și cîte rîuri cuprindea ochiul deodată. Trei țari întregi se așterneau la picioarele noastre, despărțite una de alta, dar locuite de acelaș neam de oameni care vorbesc aceeași limbă, au aceeași lege, acelaș dor. Trei țari frumoase, în care multe s-au făcut și s-au prefăcut, în suma veacurilor de cînd bătrînul urieș le privește din albastra-i înălțime, însă limba,

legea și dorul au rămas ca petrele peste care a trecut apa **vremilor** fără să **le** urnească, și vor sta neperitoare, cît va sta și Ceahlăul pe temeliiile lui. Ceahlăul este muntele împărat, este podoaba, poezia țării, este izvorul tainic al legendelor și doinelor neamului nostru, este ochiul etern deschis asupra hotarelor moșiei strămoșești, este stăpînul care ne trimite după voie seninul sau furtuna și cătră care se întorc privirile noastre ca spre un pol izvorîtor de speranță. Iar **glasul** lui, compus din atîtea corzi tainice, din atîtea alte înmiite glasuri ce se ridică de la poalele lui, **este** însuși **glasul viu al țării**, care ca un imn se revarsă în **sferile** cerești și pe care **nu se poate să nu-l** asculte Dumnezeu !

Dus de gînduri, stam și mă uitam pierdut în pierdutele depărtări, iar lîngă mine sta doamna Rădeanu tot atît de tăcută, tot atît de uimită ; apoi, mișcați parca de dorința de a ne destăinui, ne-am uitat unul la altul și, fără să ne zicem un cuvînt, ne-am înțeles taina gîndurilor. Deși de **astă** dată gîndurile noastre nu erau îndreptate spre iubire, dar aveau acelaș țel, încît se-nțîniră și se-nfrățiră.

Vederat lucru, doamna Rădeanu nu-mi **mai** era nesuferită ca la început. O scîmbare se făcuse în mine, pe care nu îndrăzneau să mi-o mărturisesc. Parcă nu mai avea fața unei luni pline șirete, nu mai era femeia cea cochetă și trăită-n lume, precum o judecasem la întăia vedere. Din contra, farmecul naturii o înălțase, o înnobilise și, pusă alături cu celelalte **trei** femei, le întrecea fără îndoială și-n minte, și-n **Inimă**, și-n frumusețe. Mă luptam eu însumi cu mine, voind **oarecum** a nu-i recunoaște aceste însușiri, și mă păzeam ca de foc de a-i deștepta cel mai mic prepus despre cele ce se petreceau în sufletul meu. Dar de ce te păzești mai mult, de aceea nu poți scăpa. Aveam o fire aut de trădătoare ! Și **ochiul**, și glasul, și mișcările mele îi destăinuiam tot ce voiam să-i ascund, încît ea, înțelegînd negreșit că nu-mi mai era antipatică, nu se mai ferea acum de mine. Astfel, **oricum** făceam, oricum mă învîrteam, în toată călătoria urcării și coborîrîl Ceahlăului, se nimerea să fiu tot lîngă dînsa, și aceasta într-un chip cu totul nepremeditat, așa încît eram silit de a o privi, silit de a-i vorbi, silit de a-i da mîna prin **Jocurile grele**. Vezi ce.de mai silă pe capul meu!... Trebuie **insa sa** mărturisesc că ea nu făcea nimic ca să încurajeze **cituși de puțin** orice idee de apropiere **între noi** și se purta

cu mine cu toată simplitatea unei femei ce nu jare nici un gând ascuns. Dar tocmai această simplitate mă jounea în neastîmpăr. De ce o priveam și-I vorbeam, de ce mă simțeam mai împrietenit cu dînsa, de ce parcă descopeream într-însa însușiri nouă, care mă minunau.

O ! inimă nestatornică !... Nebun cine se lasă purtat de tine !...

VII

A trecut un an de zile după călătoria noastră prin ârunți, în care timp, zi cu zi, oară cu oară chipul doamne[^] Rădeanu îmi intra tot mai mult în inimă. Ajunsesem așa că simțeam ca o trebuință a vieții de a o vedea în toate zilele, și pentru a-mi împlini acest dor întrebuițam tot soiul de șiretlicuri, îmi plăcea nu numai să o văd pe dînsa, dar, cînd aceasta era cu neputință, îmi plăcea să-i văd casa sau măcar strada unde locuia, într-un cuvînt tot ce era al ei, sau în vecinătatea ei. Însă niciodată, în toate întrevederile mele cu dînsa, n-am avut curajul să-i spun un singur cuvînt de dragoste. Pe cînd cu celelalte femei eram vorbăreț, îndrăzneț, cu mintea liberă, în fața ei îmi pierdeam cumpătul întocmai ca un copil vinovat, care se teme să nu i se descopere greșala. Numai în singurătatea nopților îmi recăpătăm curajul. Atunci găseam așa cuvinte arzătoare, așa accente împătimate pentru a-i mărturisi dragostea mea, încît de-aș fi avut îndrăzneala să i le repet a doua zi, desigur i-aș fi înduioșat inima. Dar a doua zi cădeam în vecinica îndoială, în starea aceea sufletească în care îmi frămîntam mintea, talmăcind și răstălmăcind fiecare privire, fiecare mișcare, fiecare cuvînt al ei și dacă o minută venea, care-mi da oarecare speranță, venea îndată altă minută care mî-o lua. Iar uneori îmi păreaatît de cu neputință să ajung vreodată la fericirea de a fi iubit de dînsa, încît m-apuca gândul rău al sinuciderii.

Într-o-zi, încrucișîndu-mă pe stradă cu Mihăița, el mă opri și-mi zise :

— Te văd, parcă mergînd cam des pe la doamna Rădeanu.

- O fi.

— Nu cumva ești pe cale de-a cîștiga prinsoarea ?

— Mai știi !...

— .î" wt cazul, o să mă chemi să fiu martur la umilirea ei, nu-i așa ? adause el cu ironie.

— La revedere, prietene, s-auzim de bine ! răspunsei cam răstit, spre a curma vorba cu el. Nu puteam să-i sufăr privirea mai ales de cînd mi se năzărise chipul lui pe Ceahlău în niște împrejurări[^] atît de însăimîntătoare. Într-alta zi, pe cînd ros de îndoială, împresurat de idei negre mă întorceam de la doamna Rădeanu, întîlnii din nou pe Mihăița. De astă dată îl opri eu, zicîndu-i:

— într-adevăr, amice, ai avut dreptate, doamna Rădeanu e o femeie primejdioasă.

— Ba zău.

— Te rog, jiu mă lua în rîs. Am să mă hotărăsc sa nu-i mai calc în casă.

— Asta ar fi a opta minune pe pămînt.

— Uite, îți jur chiar acuma să n-o mai vad niciodată ! Te iau pe tine drept martur jurămîntului meu și-ți dau voie, dacă-l voi[^] călca, să mă desprețuiești, să mă împuști nu mai voi să-mi sparg capul în zadar pentru o femeie fără inimă... Să fiu de rîsul orașului... Toate au un capăt... Ai înțeles ?

— Vom vedea-o și asta ! adause Mihăița c-un aer necrezător.

Opt zile mi-am ținut jurămîntul ; opt zile lungi, nesfîrșite, în care timp nu e cu puțință să spun ce am suferit. Urîtul, disperarea, dorul ma țineau de inimă așa de cumplit, încît uneori credeam ca-mi pierd mintea. Am cercat sa mă amețesc cu alte femei, dar ce sarbede, ce nesuferite îmi păreau aceste femei. Nu-mi venea să mă uit măcar la ele. Dezgustat, mă întorceam totdeauna în singurătatea odăii me, unde cel puțin puteam să-mi răscolesc dorul neturburat de nimeni.

A opta zi, nebun, cu capul înfierbîntat, ieșii din casa, fără să știu încotro ma duc. Era înspre amurg. Mergeam și roa spărlam eu însumi de vuietul pașilor mei ; mergeam plin de friguri, fără voie, fara țel, cînd mă pomenii dinaintea casei doamnei Rădeanu. Urcai scările, sunai clopoțelul, iar în momentul cînd mi se deschise ușa, auzii la spatele mele

un hohot de rîs, un rîs răutăcios, un fel de rînjire care mă străbătu Ia rărunchi. Era Mihăiță, care rîdea de statornicia jurămîntului meu.

Auzi, jurămînt!... Eram eu în stare să-mi dau seamă de ce făceam atunci!... Știam eu pe ce lume mă găsesc ! Iute am intrat în casă să nu mai aud acel rîs supărător, cînd, iata-mă față-n față cu doamna Rădeanu. Atunci, jnerzîndu-mi cumpătul cu desăvîrșire, rămăsei încremenit fara sa o salut, fără să pot descurca o frază, fără să-i pot spune de ce n-am venit opt zile, de ce am venit acuma ; iar ea, mai stăpîna pe sine, mă primi bine și, văzînd ca nu poate lega de mine nici o vorbă cu șir, se puse la plano spre a-mi da timp de a-mi veni în fire. Dar în nebuniamea tot aveam oarecare limpezime de vedere. Vedeam că și ea era cuprinsă de-un fel de neastîmpăr. Degetele îi tremurau pe piano și fața ei era mai serioasă, mai palidă decît altă dată. Cîntă ce cîntă și iată ca începu cîntecul de pe plută : *Glas de buciium*. Atunci toată ființa ei se schimbă deodată. Un foc i se aprinse în piept, care-i dădu un nou farmec, o nouă frumuseță, o nouă putere de simțire; iar eu, nu știu ce se^petrecea^ în mine,, ascultînd notele ei înfrigurate, dar știu că deodată mă pomenii lîngă dînsa în genunchi, cu capul rezemat pe brațele ei... Lacrimile îmi curgeau șiroaie.

Atunci... moment neuitat în viață ! atunci simții pe capul meu mîna ei sfioasă, a cărei atingere îmi dădu cel mai dulce fior ce mi-a fost dat să simt... Atunci pentru întăia data ochii noștri se întîlniră aprigi, setoși, nebuni de a se privi pănă-n adîncul sufletului, și, cum stam așa pierduți, nu ne ziceam un singur cuvînt, dar focul ne ardea obrazii și piepturile noastre săltau... Atunci... ea^ închise ochii, parcă ar fi voit să piardă conștiința vieții, stătu un moment nehotărîtă, tremurătoare, apoi... deodată căzu în brațele mele... Cum de nu s-a rupt ceva în mine, în acel moment, cînd am simțit pieptul ei pe al meu, gura ei pe a mea, mărturisesc că nu înțeleg!... După un asemenea moment, restul vieții ce mai plătește ?

Cînd ieșii de la doamna Rădeanu eram un alt om. Ve-deam tot trandafiriu. Mi se ușurase oarecum pieptul, ș-o

nemărginită^ bucurie îmi îneca inima. Lumea ce trecea pe lîngă mine^îmi părea atît de vrednică de milă, încît nu ma înduram sa-iarunco ochire. Mă întorsei acasă, lacom de a-mi reaminti în liniște una cîte una toate minutele de fericire ce gustasem, și în acest scop, mă întinsei îndemănatic pe o canapea. Dar ce ciudată e firea omenească ! A trebuit ca tocmai în acele^momente de supremă fericire să-mi vie un gînd oarecum răutăcios, să-mi amintesc vechea prinsoare cu Mihăiță, prin care mă legasem să-i vestesc biruința. Sărmanul Mihăiță ! într-adevăr, e un băiat fără noroc. Nu-i chip să placă femeilor.^ Apoi multe de toate îmi trecură prin minte, care n-aveau nici o legătură unele cu altele, dar toate aceste gînduri răzlețe, întocmai ca paralele ce se varsă în acelaș rîu, ma duceau fără voie la gîndul cel mare, statornic, fa gîndul doamnei Rădeanu. Ce frumoasă este ! E mai presus de toate celelalte femei ! Ce glas, ce trup, ce înălțare de spirit, ce bogăție de mimă ! îi simțeam încă strînsoarea bi ațelor, bătaia pieptului, focul buzelor, și eram cuprins de aceeași fiori ce mă cuprinseseră lîngă dînsa; îi vorbeam cu aceeași^ dragoste, îi vorbeam chiar în glas mare, încît, de m-ar fi auzit cineva, m-ar fi luat drept un nebun !

Era acum tîrziu. Trecuse miezul nopții. Nici vorbă nu era de dormit. Pentru a suta, pentru a mia oară spuneam aceleași lucruri doamnei Rădeanu în închipuirea mea ; cînd, deodată, ușa se deschise și pe prag se înfățișă Mihăiță Darie.

- Nu cumva te supăr ? îmi zise el.
- Nu... răspunsei eu cam îngăimat.
- Numai două cuvinte.
- Poftim.

Mihăiță Intră în odaie, închise ușa după dînsul și se așeză pe un scaun în fața mea. Ne uitam unul la altul și nu ne era îndămăna, căci nici unul nu începea vorba. Mihăiță avea o ciudată înfățișare ; parcă era stăpînit de dorul să afle ceva de la mine și nu îndrăznea să ma întrebe. De la o vreme tot el întrerupse tăcerea.

- Frumos îți mai îți cuvîntul ?
- Ce fel ?
- Ai pus cu mine prinsoare că în momentul cînd vei fi stăpîn pe inima doamnei Rădeanu mă vei chema să fiu martur la umilirea ei. Așa este ?
- EI și ?

— Pe urmă, văzînd greutatea ce întîmpinaî de a ajunge la acest sfîrșit, mi-aî jurat că nu vei mai călca în casa ei. Așa este, ori ba ?

— Și mai departe ?

— Pe urmă, calcîndu-ți jurămîntul, te-ai dus în casa ei și ai izbutit... să-i cucerești dragostea. Așa-i ?

— De unde știi ?

— De unde știi ? Crezi tu că faci ceva fără să știi eu ? Zicînd aceste cuvinte, privirea lui tot mai mult se pironia asupra-mi. Era vederat că Mihăiță nu glumea... De unde știi ? adause el cu glas mai apăsător; știi de la însăși doamna Rădeanu, pe care am văzut-o în urma ta. Știi tot, tot!

O strînsoare de inimă mă apucă.

— în cele dîn urmă, ce-mi pasă ! răspunsei eu supărat de întrebările lui. Poți să știi tot, sau să nu știi nimic. N-am a-ți da socoteală de purtare ; și preținsele mele jurăminte sunt niște copilării, niște glume, de care nu mă simt legat. Fiind însă că ai văzut pe doamna Rădeanu în urma mea, nu mă îndoiesc că vei ave bunătatea să-mi spui ce ai aflat de la dînsa ?

— Ha ! Ha ! zbuchni el într-un hohot de rîs, rîsul său cel răutăcios. Se-nțelege că nu mi-a spus de bunăvoie.

— Vra să zică aî întrebuițat sila ! răspunsei eu, îngălbenindu-mă.

— Ba bine că nu ! Mihăiță Darie știi că nu glumește.

— Nemernicule ! îndrăznești să-mi spui asemenea, cuvinte ?...

— Ține-ți firea, iubite. Se-nțelege că doamna Rădeanu n-a voit să-mi spuie nimic, dar am găsit mijlocul să o silesc... Ha ! Ha !... Eu fac lucrurile bine.

— Care mijloc.

— -Uite! adause el, băgînd mîna în buzunar și scoțînd un pîstol.

Era chiar unul dintre pistoalele mele, pe care le păstram într-o cutie pe masă.

— Nu te uita așa lung. E al tău, te văd că-l recunoști. Celălalt e aiurea. Nu eram doar nebun să ți-l las la îndămînă. Ei, acum înțelege că mijlocul meu era convingător ?

De ce grăia, de ce mă aținea mai tare, de ce părul i se zburlea pe cap, de ce ochii i se măreau și i se încruntau.

Era înfricoșat de văzut. Căpătase întocmai figura de monstru ce o văzusem pe Ceahlău. Iar eu simțeam fiori de gheață în spate, simțeam că mie însumi parcă mi se zburlea părul pe cap, și nu știu ce putere peste fire mă ținea pironit în loc ca dinaintea unei stafii.

— Ai jurat că nu vei mai vedea pe doamna Rădeanu, urmă el ; eî bine, îți vei ține jurămîntul !

Atunci el îndreptă pistolul înspre mine. Eram singur, fără nici o armă, fără nici un mijloc de apărare. Începui să strig, dar slugile erau departe și nu mă auzeau ; vroîi să sun, dar clopotul era rupt.

— Ascultă, iubite, nu-ți mai bate capul să te împotrivești. Am luat toate măsurile mai dinainte. Cum ? Din cîte s-au petrecut **pană** acum între noi, n-ai înțeles că eu eram dușmanul tău de moarte ; că la singura ta vedere toată ființa mea se revolta ; că răul tău era singurul meu bine ; că menirea vieții mele era de a desființa pe a ta ?... Ha ! de cînd îți ațin calea!... Mi-ai scăpat de atîtea ori, dar astă dată am pus mîna pe tine tocmai în momentul cînd ți-e mal drag a trăi în lume. Așa-i ?., Mîne o să iasă vorba ca dîn cauza unui amor nenorocit, te-aî sinucis. Dovadă va fi propria ta arma. Dar o să mai iasă încă o vorbă... știi care ?... O să iasă vorba — urmă el rășchierînd fiecare cuvînt ca să-mi întrebarea amorului tău, ai ucis pe doamna Rădeanu...

— Doamna Rădeanu e moartă ! strigai eu... simțind ca se rup măruntaiele în mine.

— Ce nicî atîta n-ai înțeles ? Negreșit că e moartă... cu celălalt pistol al tău...

Atuncî tot sîngele îmi năvăli la cap, și sălbatec, nebun, mă aruncai asupra ucigașului. O luptă începu, oarbă, deznădăduită, o luptă pe moarte în vălmășagul căreia auzii ca prin vis o detunătură de pistol, simții creierii că mî se desfăc, apoi căzui fără cunoștință la pămînt.

M-am deșteptat încunjurat de o mulțime de prieteni și de medici care căutau să-mi dea ajutor. Rana mea era grozava. Multe zile mi-a fost viața în primejdie. Aveam friguri răle. care mă aruncau în delir. Dar după cîteva săptămîni medicii

mă declarară scăpat. Atunci aflai despre îndoita crimă a lui Mihăiță, care, prins asupra faptului în momentul când decărcase arma în peptul meu, a înnebunit nenorocitul.

PETREA DASCĂLUL

Douăzeci și cinci de ani au trecut de atunci, o viață întreagă de om, și Mihăiță Darie trăiește și astăzi închis într-o casă de nebuni și-și istorisește neconținut povestea oricui vizitează trista lui singurătate.

Douăzeci și cinci de ani au trecut și chipul blond al doamnei Rădeanu, singura femeie ce am iubit, stă încă viu în inima mea.

A fost un vis, unul singur, scurt, dar frumos și neuitat. De atunci rămas-am rătăcit în lume, cu sufletul uscat, fără scop, fără dor, fără bucurie, și duc o viață stearpa de azi pe mâine, cu speranța de a ajunge cât mai curînd la capătul cărării.

Aici Gheorghie își simți genele ude și glasul i se stinse într-un suspin.

— Să mă ierți, iubite prietene, adause el după o pauză, dacă la vîrsta mea am căzut în slăbiciunea de a lăcrima asupra unui trecut de mult îngropat. Dar, precum vezi, istoria mea e tristă, și, ca și tine, nu am putut-o spune fără un pic de înduioșare.

Au trecut douăzeci și cinci de ani de cînd a avut loc această întâmplare. Erau frumoase vremi pe atunci, nu doar că mi se păreau mie, fiindcă eram tînăr, dar într-adevăr așa erau, căci un soare vesel se ridica la răsărit asupra noastră, încărcat cu bunuri la care cei mai mari domni ai țării abia de au cutezat să viseze ; și idei nouă încolțeau în inimi, și viață nouă curgea prin vine. S-ar fi zis că Dumnezeu își întorsese fața spre noi. N-aș fi răscolit de sub vălul trecutului aceste amintiri ale unor vremi ce nu mai sunt, dacă întâmplarea de față n-ar avea oarecare legătură cu mișcarea de renaștere ce-a framîntat atunci pămîntul nostru.

Se isprăvise războiul Crimeei; trupele austriace se retrăseseră din țară, și Pacea de la Paris ne promitea Unirea Principatelor, [...] neatârnamarea politică și multe altele care ne înflăcărau mințile.

În timpul acela dar de frumoasă amintire, doi lorzi englezi, care luaseră parte la comanda superioară a oștilor aliate din Crimeea, auzind că Moldova e o țară încă primitivă, cu obiceiuri patriarhale și cu munți plini de urși, veniră anume din Sevastopol în Galați cu hotărîre de a se desfăta la un vînat de urși, ceea ce de mult timp locuitorii Angliei nu mai pot face în insulele lor. Ei erau bogați, căci livrele sterling sunau în buzunarele lor ; erau serioși, căci mai nu vorbeau unul cu altul; erau fuduli, căci se țineau totdeauna cu gîturile țepene și abia de coborau ochii pe vreun obraz omenesc. Nalți și subțiri, și totdeauna bine îmbrăcați și pep-tănați, ei priveau lumea cu gravitate prin geamul ochelarilor, vroidnd parcă înadins sa puie oarecare distanță între ei și lume.

Ei plecară într-o trăsură cu opt cai de poștă, pregătită de pîrcălabul de Galați, și apucară drumul spre munte la o moșie căwă proprietarul căreia aveau anume scrisori de recomandăție. Cine nu-și aduce aminte cum erau pe atunci drumurile la noi ! Cu toate aceste, surugiii, căroră nu le pasau nici de drum, nici de cai, dar care mirosiseră bacșișul gras, minau de olac, de scăpărau copitele cailor, trăsneau din bici, chiuiau cît le lua gura, încît bieții engleji, hurducați în trăsura ce se legăna ca o barcă bătută de valuri, nu-și mai simțeau nici frizura netedă, nici ochelarii drepți pe nas.

^— *How original I* zise într-un tîrziu unul din lorzi cătră celălalt.

— *How original!* răspunse acesta ca un ecou.

Apoi ambii tăcură luîndu-și fiecare aerul serios obicinuit. Au mers astfel o zi întreagă pe drumuri nebătute, trecînd prin vaduri de rîuri, peste șanțuri, peste podețe ale căror scînduri jucau sub roatele trăsurii, **pană** cînd înspre seară ajunseră la moșia dorită. Proprietarul, care era prevestit de mai nainte de pîrcălabie, îi primi cu mare alai ca pe niște oaspeți aleși. Dulcețile, cafelele negre cu caimac, ciubucelele cu imamele de chihlimbar se înfățișară pe dată dinaintea lor după obiceiul pămîntesc, apoi nu trecu mult și proprietarul îi introduse în sufragerie, unde îi aștepta o masă bogată, pe a^cărei^ pînză albă figurau cu cinste brînzurile de munte, păstrăvii afumați, bujenîță de căprioară, cataifurile, vinurile de Odobești și Cotnar, și cîte și mai cîte alte produse ale țării.

Iar lorzilor toate li se păreau ciudate ; și mîncările, și obiceiurile, și forma caselor noastre de la țară, cu balcoanele lor lungi și acoperămîntul țuguîat, și gardurile cu spini, și cumpenele de la fîntînă, și mai cu samă poștile, despre a căror ciudăție se resimțeau încă ; dar nu dădeau nici un semn ele mirare, căci ar fi fost în contra demnității lor. Numai cîte un : *How original!* ziceau dîn vreme în vreme, însă și acesta cu multă cumpătare.

După-masă, proprietarul chemă pe vînătorul său, Petrea Dascălul, și-i porunci ca a doua zi să ducă numaidecît pe lorzii englezi la urși.

— Ascult! răspunse Petrea Dascălul cu un aer de supunere ce însemna ca porunca stăpînească va fi negreșit îndeplinită.

Petrea Dascălul mergea la urși ca la un vînat fără nici o însemnătate. El ucisese atîția în viața sa, încît nemaiavînd destule degete la mîni și picioare ca să-i numere, le pierduse, cum am zice, răbojul; numai stăpînul său, care-și făcuse feliiurite șubi și așternuturi de picioare din blănilor lor, ținea anume socoteală de dînșii.

În lunga lui îndeletnicire vînătorească, el ajunsese să știe anume fiecare urs sau ursoaică de cîți ani este, cîți pui are, în ce bîrlog șade, la ce pîriu s-adapă ; și cînd stăpînul său zicea : „Măi Petreo, să-mi aduci mini un urs”, el se ducea totdeauna la sîgur. Și doar nu era vreun om mai arătos sau mai deosebit Petrea Dascălul ; din contra, era mic de stat, avea chipul blajin și oarecare stîngăcie în mișcări. Fața^cu stăpînul său abia de îndrăznea să ridice ochii din pămînt. El fusese crescut de tata-său ca să fie dascăl la biserica. Însă toate le făcea pe dos în slujba bisericească. În loc să curățe luminările de mucuri cu cleștele cele lungi, el le șjungea^și cădelnița o arunca cu atîta neghibacie, încît împrăștia cărbunii pe jos. Numai la împărțeala colivei cerea o parte nepotrivită cu meritele lui dăscălești. Într-o zi, mergînd de șagă, cu un hleab de pușcă împrumutat, la un vînat de urși ce dăduse stăpînul său în munte, se nimeri că tocmai eljmpușca ursul, și de atunci, prinzînd gust la astfel^ de dihanii, îmbrățișa meșteșugul vînătoriei în locul breslei dăscăliei, păstrîndu-și de la această din urmă numai numele.

Englezii, cînd îl văzură prin sticla ochelarilor lor așa mic și nechipos, îmbrăcat cu suman și opinci, învîrtindu-și căciula dinaintea stăpînului său ca un nemernic ce nu știe cum să-și poarte mîinile, se arătară foarte necrezători.

— Dar, în sfîrșit, cine știe ! își ziseră ei între dînșii. Aici toate sunt ciudate !

A doua zi, în zori de ziuă, pe cînd lorzii dormeau mai bine, vlsînd poate despre ciudăția obiceiurilor și a poștilor noastre, Petrea Dascălul bătu la ușa lor îndemnîndu-i să plece. Ei însă, cu toată nerăbdarea ce aveau de a da piept cu urșii, nu deschiseră ușa pană ce mai întăi nu-și rasera barba, nu-și pieptănară părul cu îngrijirea obicinuită, astfel ca nici un fir de păr să nu fie smintit de la locul său, și, gătiți fiecare de la ghetre pană la pălărie cu cîte un costum nou vînătoresc, anume cumpărat din Londra, plecară împreună cu

Petrea Dascălul pe cărarea muntelui în sus, avînd în urma lor alți patru pușcași din sat.

Vremea era frumoasa, aerul viu și răcoros, și înspre partea șesului la răsărit soarele se înalță vesel pe un cer cuprins de foc. Tăcuți urcau engleji la deal, cu pas regulat și cu aerul serios al unor oameni ce merg într-o gravă întreprindere; numai Petrea Dascălul, blajin cum era el și cam slobod la șură mai schimba din cînd în cînd cîte o șagă cu tovarășii sai din sat. Trei ceasuri întregi ei suira mereu în sudoarea frunții, și nu o dată engleji se împiedecară de bolovani și drumul strîmt și pietros al muntelui, nu o dată pălăriile lor, împodobite cu pene de struț, se aninară de crengile brazilor, nu o dată se văzură siliți să deie mîna lui Petrea Dascălul prin locurile unde prăpastia se prea apropia de cărare dar nu era lucru de mirare, nefiind marii lorzi deprinși să umble prin locuri așa tari, cum zic țărani noștri.

Pe la amiază Petrea Dascălul îi opri într-o desime mare, unde era o mulțime de bolovani și cioate răsturnate, care păreau a fi aduse de puhoi.

— Aici e ursul, zise Petrea Dascălul.

Atunci figurile lungi și solemne ale lorzilor se făcură și mai lungi și mai solemne, căci dorul lor era acum aproape să fie împlinit; aveau, în sfîrșit, să deie ochii cu sanastrul Carpaților și să aibă ce istorisi despre lupta cu dînsul, cînd se vor întoarce în țara lor. Ei își înarmară puștile nu fără oarecare bătaie de inimă, deși dealtfel erau desprețuitori de primejdii, și statură cîtva timp în așteptare; dar ursul nu se arătă. Atunci ei aruncară o privire întrebătoare asupra lui Petrea Dascălul, iar acesta, înțelegînd gîndul lor, le arătă printre cioate și bolovani o gaură deschisă prin care abia ar fi putut intra un om pe brînci.

— Aici e ursul, adause Petrea Dascălul, arătînd gura vizuniei. Apoi el și ceilalți pușcași, luînd cîte o cioată în mîni, începură să facă larmă împrejur.

— Sai, **Catrina** !... Nu te da, Gavriile !... Diha, Martine strigau ei necontenit; însă, cu toată gălăgia ce făceau, ursul nu vroia să iasă întru întîmpinarea musafirilor săi.

— Doarme ca boierii după-masă, bagă de samă Petrea Dascălul. Să-l afumăm puțin, să-i treacă mahmuria.

Atunci Petrea, căutînd cu luare-aminte împrejurul vizuniei, găsi o a doua gaură tăinuită sub cioate și frunzări, pe care urșii totdeauna și-o păstrează pentru retragere în caz de primejdie. El o curăți bine și făcu chiar lîngă dînsa un foc de uscături pentru ca fumul să intre înlăuntru și să se lească pe urs să iasă pe cealaltă parte. Dar nici cu acest mijloc nu izbuti, căci, fiind vînt, fumul, în loc să intre în vizunie, se împrăștia în toate părțile.

În vremea aceasta flegmaticii engleji începură să dea semne de nerăbdare, crezînd că Petrea Dascălul, în care de la început nu prea avuseseră încredere, era cu adevărat un șiret ce-i purta cu vorba.

— E trîndav ursul, zise Petrea cam necăjit, nu-l scoți cu una cu două de la tabietul lui... Dar eu i-s popaj.

Apoi el băgă mîna în torbă, scoase o lumînărică de ceară albă, o lipi la buza puștii deasupra țelului, o aprinse zicînd ca la prohod trebuie și lumînare, se puse pe brînci și cu pușca întinsă și înarmată intră voinicește în vizunie. Lordul cel mai nalt și mai necrezător, care nu se aștepta la una ca aceasta, se uita acum nemișcat și cu ochii holbați cum Petrea Dascălul se tîrîia încet, încet în vizunie, cum își introduse mai întăi capul, pe urmă umerii, apoi picioarele, iar după ce nu mai văzu nimic, striga : *How original !* însă cu un glas schimbat, cum nu l se întâmplase din ziua luării turnului Malacoff. Iar celalalt lord, cuviincios ca totdeauna, își ștergea cu batista sudoarea de pe frunte provenită negreșit din căldura soarelui, însă nu repetă de astă dată cuvintele tovarășului său ca de obicei.

După cîteva minute de o așteptare groaznică în care numai inimile își păstrasera mișcarea, se auzi deodată un trăsnet de pușcă urmat de un gemet sălbatec, înfricoșat, cu atît mai înfricoșat cu cît venea din întunecul de sub pămînt, unde era știut că numai moartea putea să hotărască între om și fiară. Apoi se făcu iarăși liniște adîncă, liniște de mormînt, timp de mai multe minute lungi, nemăsurat de lungi, în care lorzii abia de-și mai puteau păstra cumpătul. „Acu-i acu !...” gîndea fiecare în sine. Dar, lucru înfiorător, liniștea ținea mereu; nici un semn nu venea de sub pămînt... Ce se petrecea oare acolo ?... Negreșit că nu era bine, de vreme ce Petrea Dascălul nu mai ieșea la lumina, căci, dacă

ar fi fost el învingătorul, ce ar mai fi stat înlăuntru?... Când iată— se auzi la gura vizuniei un foșnit curios, mai mare decât l-ar fi putut face un om, și cioatele și petrele începură să se miște.

Momentul era în adevăr suprem; lorzii, înțepeniți, cu ochii îndreptați spre vizunie, cu puștile la ochi și degetele și țimblele lor se băteau atât de puternic, încît ochelarii le jucau pe nas. Dar, spre marea și nemărginita lor mirare, în loc de dihanie se văzură deodată picioarele lui Petrea Dascălul, apoi umerii, apoi capul și, după ce Petrea ieși de tot, ținînd într-o mînă pușca și în cealaltă o frînghie, aruncă repede capătul ei celorlalți patru pușcași strigînd:

— Trageți, băieți, vîrtos

Atunci cîteșicinci începură să tragă din răsputeri, și iată că o cogemite ursoaică moartă, lovită drept în frunte și legată cu frînghia de gît, ieși de sub pămînt.

Uimirea englezilor fu atât de mare văzînd izbînda lui Petrea Dascălul, încît de astă dată, uitîndu-și demnitatea și distanța socială ce-i despărțea de dînsul, începură să-1 siringa de mînă cu o căldură neobîcinuită cumpătutului temperament englezesc.

Iar Petrea Dascălul, care atunci pentru prima oară avu fericirea să facă cunoștință cu livrele sterling ale Marei Britanii, se uita nedumerit cînd la strălucitoarea monedă ce curgea gîrlă în palma sa, cînd la lorzii cei cu figurile de un cot, avînd aerul a le zice:

— Banii, nu-i vorbă, îi primesc eu, dar voi ce dracul de vă mirați așa de mîne, că doar nu mi-i întăia oară că mă bag în bîrlogul ursului!

Apoi, după ce fiara fu așezată la o parte de gura vizuniei, Petrea se scarpină în cap zicînd cu glasul său blajin:

— Socoteala nu-i încheiată; mai am un mușteriu în bîrlog: cinstita față a unei beizadele.

Și iarăș aprinse o lumînare de ceară albă, pe care o lipi de buza pusteii, iarăș intră pe brînci în vizunie, iarăș se auzi o împușcătură și-apoi un mornălt înădușit, și apoi după vreo cîteva minute, de astă dată mai puțin lungi, mai puțin înfri-coșate decât acele dintăi, ieși Petrea Dascălul cu beizadeaua legată de gît și o așeză lîngă mumă-sa, domnița Catrina.

— I-am miruit pe amîndoi, zise el, așezîndu-se spre odihnă pe un trunchi de copac, și era drept să se odihnească, căci muncise din greu și cu spor.

Iar lorzii, care trecuseră peste atîtea mări și țări pentiu a veni la noi să împuște urși, avură nenorocul să-î vada împușcați gata de mîna altuîa, și se întoarseră fără măcar sa fi dat un foc, ducînd cu dîșii numai amintirea culeasă în mijlocul fiorilor de spaimă despre mijlocul ciudat cu care seucid urșii în țara noastră patriarhală.

Cu o parte din livrele sterling, Petrea Dascălul și-a măritat o fată, cea din urmă ce-i rămăsese în casă, iar cu cealaltă parte și-a făcut sieși o mică zestrîșoară pentru zilele bătrînețelor. Nu tîrziu după aceea, proprietarul moșiei primi de la Londra o scrisoare cu rugămintă să înmîneze lui Petrea Dascălul, ca semn de neuitare din partea lorzilor, portretele fotografice ale lor însoțite de două puști foarte scumpe, ieșite din cea mai renumită fabrică a Engllterei cum și un număr al ziarului *The Illustrated London News*, în care era desinată cu mult adevăr firoasa scenă a intrării lui Petrea Dascălul în vizunia ursului.

Dar urmarea cea mai de căpetenie ce au avut aceasta mică întîmplare a fost că amîndoi lorzii, iubitori de vînat, au apărut călduros în Camera de sus a Angliei drepturile ciudatelor țări dunărene și nu puțin contribui puternica lor voce într-o a fi recunoscută Unirea multdorită a Principatelor Romane și alegerea îndoită a colonelului Cuza. Mici lucruri au cîteodată mari urmări și nimeni nu știe unde pot răspunde capetele firelor care leagă una de alta faptele omenești.

FRIGURI DE AUTOR

Dialog

O odaie de lucru cu o bibliotecă în fund. în mijloc, un biou, lângă care Tudor și Vintilă șed câte pe un jilț față în față. În sobă arde focul.

VINTILA : Sa ma ierți, prietene, că te-am stingherit de la îndeletnicirile tale. Tu, om ales, poet cu vază, nu prea ai timp de pierdut cu noi profanii. Cu toate acestea, dacă nu mă vrei tu, te vreau eu, vorba lui Lăpușneanu, și, fiindcă pe tine nu te lasă demnitatea să te cobori (mă rog, să nu iei aceasta drept o ironie), să te cobori până la treptele de jos pe care umbla oamenii de rînd ca mine, de aceea sunt silit să mă urc eu până la înălțimile tale, adică pe acel falnic *Parnas* unde te-ai așezat la taifasuri cu muzele.

TUDOR (*nedumerit*) : Nu cumva ai prins și tu la gărgăuni ?

VINTILA : Ce gărgăuni!... E boala curată, și... incurabilă. Am comis o *novela* !...

TUDOR : Asta-i grav de tot; merită o consuțațiune.

VINTILA : Tocmai de aceea am venit și eu la tine; întâi, pentru că te știu competent în materie de aiurări literare și îmi vei spune negreșit dacă *novela* mea merita să fie transmisă posterității sau ba ; și al doilea, pentru că tu ești acela de la care m-am molipsit.

TUDOR : Ei... na-ți-o bună! Ce sunt eu vinovat de nebuniile tale ?

VINTILA : Cum de nu?... Nenorocirea mea doar de la tine mi se trage. De câte ori nu te pîndeam eu cînd, furișat de lumea cealaltă, te primblai singuratic și visător prin aleile umbroase, privind cînd în jos la lutul pămîntului, cînd îm-

prejur la verzișul copacilor, cînd în sus în albastrul ceriului grămădind, măcinînd cugetări peste cugetări în morișca creierilor tăi. Apoi de oîte ori n-am auzit pe unii și pe alții zicînd : „Tudor e poet, ce-i drept e poet!” De câte ori n-am cetit prin gazete dări de samă despre scrierile tale, prin care îți făceau numele nemuritor. Ș-atunci mi-a venit și mie un fel de fum la cap. Mi-am zis : „Oare să fie într-adevăr așa de greu a scrie ? Oare dac-aș cerca și eu ? Ei!... Ce frumos să fii pus în rîndul literaților! Sa te vezi tipărit, negru pe alb, și cetit de o mulțime de lume. Cine știe, mai tîrziu sa fii chiar primit în sînul Academiei. O !... bine a zis cine a zis că cea mai înaltă și mal senină glorie e cea a scriitorilor.”

TUDOR (*rîzînd*) : Da ești afumat de tot!

VINTILĂ : Apoi nu-ți spun?... Așa într-o zi, cuprins de neastîmpăr, am luat cel mai frumos condei de os de fildeș ce-l aveam pe biou, mi-am pus dinainte cea mai fină și mai lucie hîrtie ministerială, și am scris deasupra cu litere caligrafice „*Novelă*”. Mai încolo... pace !... Condeiu nu lua din loc. Aveam în minte o istorioară de la țară. Se înțelege ca la țară se petrec idilele, nu în noroaiile tîrgurilor. Aveam, zic, un subiect prea interesant: o fată de țaran cuprinsă, care iubea pe un tînar cîmpoier sărac. Părinții ei se împotriveau...

TUDOR : Pîră veche !

VINTILĂ : Adică veche și nouă totodată, după cum e de meșter cel ce scrie, că adecă sa știe întoarce lucrurile așa, ca din vechi să pară nouă.

TUDOR : Ei, vezi asta-i !...

VINTILĂ : Apoi da, negreșit. Ziceam, deci, ca nu-mi leșea un cuvînt din condei. În zadar mă primblam prin casă, mă uitam cu ochii și-n tavan, și-n podele, în zadar mă freecam pe frunte. Nimic nu venea nici în ruptul capului, Atunci, furios, am aruncat condeiu jos, zicînd : „Ducă-se la dracul ! O să mă pomenesc într-o bună dimineață la Golia. Nu-I de mine meseria asta.” Două săptămîni n-am mai pus mîna pe condeiu cel de fildeș. Crezi că m-am vindecat!... Vorbă să fie !...

TUDOR : Așa-i cînd se leagă boala de om sănătos. Tocmai așa am pătimit și eu la început. Cîte file înnegrite și aruncate pe foc ; cîte condeie stricate, cîta năuceala de cap

de-mi țiuiau urechile, **pană** când, în sfârșit, am ajuns să aștern ceva omenesc pe hîrtie.

VINTILĂ : Vra să zică, și tu ai suferit ca mine ?

TUDOR : Bucățică ruptă.

VINTILĂ (*încurajat*): Uite, si eu mă credeam atunci timp, cu capul bun de bătut șarampoi! Dar să vezi... mai pe urmă... istorioara cea de la țară, care mă urmărea întotocmai ca amintirea unui vis frumos ce mi-ar fi rămas întipărit, mi se răspica din ce în ce mai limpede înaintea ochilor. Vedeam parcă aieva pe bietul cimpoier cum suspina după Ileana cea cu păr de aur, cum îi spunea focul inimii cîntîndu-i din cimpoi; cum, la rîndul ei, Ileana se zbuciuma între dragoste cătră dînsul și datoria cătră tată. Mă deprinsesem a-i ave de tovarăși, a le vorbi, a-i îngriji ca pe niște oaspeți vechi ai singurătății mele. Și erau frumoși amîndoi, ruți din soare, și anume meniți unul pentru altul. De la o vreme, **fi**-indcă-i deosebeam așa de bine, încît, de aș fi fost pictor, aș fi putut să le fac portretul, am luat iarăș condeiul cel **de** fildeș. Nu degeaba icoana lor mi se înfățișează atît de lămurit în minte, îmi ziceam cu oarecare speranțe ; se vede că o să iasă ceva. Vai, însă, și de astă dată, nimic ! Orice înșiram pe hîrtie îmi părea sarbăd, prost, încît nu era chip să alcătuiesc o frază care să-mi placă. Frate, greu **de-a** începe !...

TUDOR : Se înțelege ! Acolo-i totul. La orice lucru începutu-i greu. Un autor mare a zîs : că a începe este a sfîrși (*aparte*) și cu toate acestea numai eu știu cîte am lăsat neisprăvite.

VINTILĂ : Văzînd așa, m-am descurajat din nou și m-am jurat să nu-mi mai bat capul cu asemenea iznoave. N-am eu destule necazuri în viață ; să-mi mai născocesc și altele **din** senin pentru niște ființi închipuite, cu care n-am nimic **de** a împărți !

Dar se vede că aveam de-a împărți, de vreme ce nu mă slăbeau deloc ; parcă erau umbrele unor creditori care mă amenințau cu jălbile ; cu singura deosebire că, în loc să-mi ceară bani, îmi cereau milă, prietenie, sprijin cătră părinții cei neîndurați, și cîte și mai cîte. Poftim, să ai **de** a face și cu nălucele. Eu însă, ca mai ba să mă las ademenit.

într-o zi mă primblam prin aleea cea umbroasă prin care de atîtea ori ți-ai rătăcit și tu pașii. Fără voie m-am gîndit la tine, la darul tău cel mare cu care te-a înzestrat firea de

a-ți descrie mișcările sufletești, și, cum mă primblam așa tacuț, luat de apji gîndurilor, într-un aer îmbălsămat, sub o boltă de verdeață plină de zîmbetele soarelui și de cîntecul paserilor, deodată parcă mî s-a ridicat o perdea de pe ochi și am început să văd lucrurile sub alte forme, cu alte culori mult mai înfîntătoare decît acele reale. Astfel, verdeața copacilor, de frumoasă ce-mi părea, îmi intra în suflet; albastrul de **sus** parcă se desfăcea dinaintea mea, lăsîndu-mă să întrevăd minunile ceriului. Fiecare fir de iarbă căpăta viață, fiecare bulgăre căpăta grai ; toate împrejurul meu respirau, luminau, zîmbeau, cîntau, iar această stranie manifestare de viață a lumii noi, ce mă împresura, era în așa de aproape legătură cu sufletul meu, încît nici o notă cît de tainică din marea simfonie nu rămînea nepercepută. O! desigur, o schimbare se făcuse în mîne ; căpătasem darul de a privi lucrurile mai adînc, în ființa lor de a doua. în miezul lumii reale vedeam acum lumea fantastică așa cum se înfățișează poetilor.

TUDOR (*întinzîndu-i mîna*) : *Dignus, dignus est intrare in nostro docto corpore !*

VINTILĂ (*inspirat*) : Iar în freamătul cel de glasuri și de mișcări, în desfrîul cel de culori, un chip mî se arată, izvorîtor de raze, care lucește mai viu și stăpînește firea încunjurătoare ; e chipul blond al Ileanei din poveste. Așadar, tot Ileana... oricînd și oriunde !... De astă dată ea aținea asupra-mi o privire așa de magnetică, încît toate simțirile mele năzuiau spre dînsa. O emoțiune ciudată mă cuprîndea ; mi se părea că eu, Vintilă, nu mai există, că m-am schimbat în tînărul cimpoier ; căci vedeam prin ochii lui, sufeream de nenorocirile lui, căci, ca și dînsul, iubeam acum și eu pe Ileana. Iute mă întorsei acasă cu auzul plin de cîntece, cu ochii plini de frumoasa vedenie, cu inima plină de noua simțire ; luai aprig condeiul cel de fildeș și începui să scriu. Condeiul luneca acum înfrigurat, parcă-l purta însăși mîna frumoasei zîne ; și am scris, și am scris pe nerăsuflăte caietul ce-l am aice.

(Arată buzunarul unde-i caietul. In tot timpul cît Vintilă vorbește și gesticulează, Tudor îl ascultă cu atențiune imitîndu-i mișcările.)

TUDOR : Bravo !, amice !... Acum poți să zîci că ai pus piciorul în templul muzelor. Cînd cineva a putut să între-

vadă lumea cea din darăptul lumii reale, și să se uite pe sine în vălmășagul vieții într-atîta, încît să se identifice cu însuși creațiunile sale, acel om poate să zică că e dintre cei aleși... Așadar, bine-ai venit între noi!... *îast* trebuie să te prevestesc că în drumul ce ți-ai ales ai să-ți înspini adevseori picioarele... Eu, nu-i vorbă, mă bucur cînd vad în ceata noastră un lunatec mai mult; mă bucur ca vulpea din poveste care și-a rupt coada, căci nu-i mai proastă și mai nerăsplatită meserie decît cea de poet. Ce-i un poet?... Un om la care lumea se uită ca la urs; pe care nimene nu-l cetește, deși toți îl critică, un pierde-vară care umblăjă strîngă luna în brațe, care se înamorează de-o sluta și jură că-i Venus, un om, în sfîrșit, căruia îi șuieră vîntul prin creieriji prin punga, și care dacă se întîmpla cîteodată să nu moară nebun, calic însa moare totdeauna. Dar ce să-ți mai stric inima! Boala fiind fără leac, să le lăsăm toate acestea la o parte, și să venim la opera **ta**. Scoate-ți, mă rog, manuscriptul și... să ascultăm *Sfînta Evanghelie* a lui Vinrila cetire !...

VINTILA (*emoționat*) : Înainte de a ceti, am să-ți destăinuiesc un lucru. Cît am fost în fierbințeala compunerii, mi se părea că ce scriu e frumos, admirabil, sublim. Ma miram de unde îmi izvorăsc atâtea idei. Eram sigur că o să îmbogățesc literatura c-un capd-operă...

TUDOR (*ironic*) : Mai e vorbă... Care tată își crede copilul slut?...

VINTILĂ : Ei, iaca nu !... De atunci oschimbare s-a tăcut în mine; după ce am isprăvit și recitat novela din cap în cap, mi s-a părut atît de rea, încît m-a apucat despera-re. Eram cît pe ce să o arunc în foc, ca să nu mai rămîie nici urmă de aiurările mele. Dar mi-am adus aminte de tine și m-am gîndit că e mai bine să te consult, înainte de a o da prada flăcărilor. Oricum, patru ochi văd mai bine decît doi. Tu îmi ești prieten și mi-i spune drept.

TUDOR : Modestie de autor !... Le știm noi toate aceste. N-ai cuvîntul, iubite !... Caietul să vorbească !...

VINTILA (*emoționat la culme, scoate caietul din buzunar și-l așează pe masă; apoi își șterge sudoarea de pe frunte, își lărgește cravata care parcă-l sugrumă, tușește, își drege glasul și începe*): „La poalele Carpaților, într-un colț de țara uitat de lume, un mic rai pămîntesc, trăiește o fata de țaran...⁸

TUDOR (*întrerupe*) : Un minut, frățioare !... Nu-i așa... Iu astăzi pentru prima oară pui piciorul în altarul muzelor și noi căpătăm un neofit. Prin urmare, ziua de astăzi fiind o zi ca aceea, trebuie să o cinștim și ție să-ți dăm botezul cuviincios (*Suna clopoțelul. O slugă se înfățișează.*) Adă două garafe cu Cotnar. (*Aparte.*) S-a mai dezgheța puțin băiatul ca parcă înghite noduri.

VINTILA (*aparte*) : O fi mai indulgent după un pahar de Cotnar.

(*Sluga vine cu două garafe și două pahare și le așează dinaintea lor.*)

TUDOR (*ciocnește cu Vintilă*). În sănătatea ta și a Elenei care-ți aurește visurile! Și cu bine !... De acum, pace ție, cetitorule, să luăm aminte !

VINTILA (*reîncepe cu glas înecat*) : „La poalele Carpaților, într-un colț de țara uitat de lume, un mic rai pămîntesc, trăia odinioară o fată de țaran cu numele Ileana. Crescută la umbra brazilor, la răcoarea păraielor de munte, între icrunci și căprioare, ea se făcuse așa de frumoasă, că nu i se putea pune alătura nici o fata din împrejurimi...

TUDOR : N-o fi fost cumva Ileana Cosînzeana ?

VINTILA (*surîzînd*) : Chiar ea nu, dar pe-aproape. (*Continuă.*) „Tatăl ei, om cuprins, vornic de sat, o purta în bu-[^]ngic și cu salbă de aur. Dar ce era strălucirea aurului pe [^]ngă cea a ochilor ei ? Mulți pețitori veniseră, unii pentru frumuseță, alții pentru zestrea ei, însă Ileana îi respinse pe t3ți, nesimțindu-se atrasă de nici unul. Iată că într-o zi veni la casa ei un cimpoier din lume.”

TUDOR : Ah ! ha !... Individul cu pricina.

VINTILA (*contrariat și apasînd asupra cuvintelor*) : „Veni la casa ei un cimpoier din lume, un băietan neștiut din mamă, tata, care cînta așa de dulce și frumos, de-ți era mai mare dragul să-I ascuți. Cînd Ileana voi să-i dea cîțiva bani drept mulțămîntă pentru cîntec, ochii lor se întîlnîră, banii căzură jos și rămaseră acolo uitați, dar șl ei se uitară pe sine, de mult ce s-au privit în ochi...”

TUDOR (*întinzîndu-se leneș pe jilț și căscînd*): Iacă pozna !

VINTILĂ. „De atunci dusă a fost liniștea bieteii Ilene. Cîndul ei rămas-a la necunoscutul cimpoier; ziua nu mai rîdea, noaptea nu mai dormea...”

TUDOR (*închide ochii*).

VINTILĂ (*observându-l*) : El doarme !...

TUDOR (*tresărind*) : Da' de unde !... Cu ochii închiși ascult mai bine. Urmează !...

VINTILĂ : „Ziua nu mai rîdea, noaptea nu mai dormea, și se topea sărmana pe picioare. Cîmpoierul însă nu mai da pe la casa ei. Umbla rătăcind prin munți și prin codri, îngîna paserile, îngîna părăiele cu cimpoiul lui, dar la Ileana nu mai venea.”

TUDOR (*tot cu ochii închiși*) : Bine !... bine !...

VINTILĂ (*îmbărbătat*): „Oare nu știa el cît era de așteptat ? Sau era un suflet rătăcitor, care nu se uită unde calcă și îndărăpt nu se întoarce. Într-o sară **insa**, pe la asfințit, pe cînd Ileana se urca pe poteca muntelui în sus, ca să-și ia ziua bună de la soarele ce se culca, deodată se întîlnește fața-n față cu Vlad Cîmpoierul, așa-1 chema/

TUDOR (*fot cu ochii închiși*) : îmi pare bine de cunoștință.

VINTILĂ (*aparte și contrariat*) : Asta-i critica ? (*Continuă.*) „întîlnirea a fost atît de neașteptată încît Ileana își pierdu cumpătul și rămase împietrită în loc. Atunci Vlad Cîmpoierul îi cuprînsese mijlocul...”

TUDOR (*horăiește*).

VINTILĂ : Dar el doarme !... (*Se oprește un moment, apoi continuă.*) «Atunci Vlad Cîmpoierul îi cuprînsese mijlocul și, fără să-i zică un cuvînt, o sărută atît de lung și cu atîta înfocare încît...”

TUDOR (*horăiește mai tare*).

VINTILĂ (*desperat se ridică în picioare*) : Dar asta-i grozav !... Neauzit !... Doarme ca un butuc și horăiește ca o locomotivă... Iată întipărirea ce î-a făcut opera mea nemuritoare ! (*Se plimbă agitat prin odaie.*) Și eu nemernicul care credeam că suferințele Ilenei o să-l intereseze... eu care m-am măgulit un moment că am vocațiune de autor... O ! iluzii, iluzii, ce iute v-ați risipit !... Adio, Parnas !... Adio, muze !... Păcat numai de atîta munca pierdută fără folos ! (*Se uită lung la Tudor care horăiește intermitent.*) Și doarme, mă rog, ca la miezul nopții ; poți să-i dai cu tunul la ureche ! (*Razgîndindu-se.*) Ei... mai bine așa !... încaltea sa-mi iau o nădejde, decît să încurec și eu lumea ca atîția alți nechemăți, ale căror scrieri le gustă numai șoarecii. (*Se apropie de biurou*

și ia manuscriptul în mîină.) Haîde !... Curaj !... (*Se duce spre joc.*) Mergi în brațele vecinicei uitări, tu cap-de-operă cu drept să trăiești într-o lume unde **ți-ai** făcut o intrare atît de... strălucită !

(*Dar în momentul cînd vrea să arunce manuscriptul pe foc, îl apucă o criză de nervi pe care abia o poate stăpîni, apoi răpede se întoarce spre Tudor care horăiește, face un gest de milă și cu ton hotărît urmează.*)

Ai-da-de !... Ce nebunie El critic !... Auziți, mă rog !... (*Rîde cu hohot.*) Se vede că s-a cam greșit cu Cotnarul. Ș-apoi aceștia sunt niște invidioși !... Ferească sfîntul !... (*Ridică manuscriptul în sus, voios.*) Tu, drag copil al închipuirii mele, mîni vei vedea lumina tiparului.'

AGATOCLE LEUȘTEAN

Chip din lume

Numai cine a trăit mult cu *Agatocle Leuștean*, precum am trăit eu, putea să-l cunoască din talpă. Avea o mulțime de ascunsuri și de deschisuri. Mai întâi, singură această împărechere de nume îi dădea un aer ciudat. Parcă-ntr-adins nașul îl botezase cu numele de *Agatocle*, luat de prin căiți, ca să mai acopere puțin grosolănia numelui *Leuștean*. Noi îi ziceam prin prescurtare *Aga*.

Judecat după înfățișare, el părea cu totul alt om de ce era în realitate. Avea într-adevăr o figură de șiret, ce te punea oarecum în îndoială despre bunătatea caracterului său. Când îți vorbea de multe ori, nu te dumereai de vorbește serios sau în bătaie de joc, așa de bine știa să se prefacă. Avea un zîmbet ca o cimilitură și în fundul ochilor lui strălucea o rază de pricepere care parcă-ți zicea: „Degeaba, prietene, nu umbla să vinzi castraveți la grădinar!” Cu toate acestea, n-a fost om mai naiv, mai lesne-ncrezător și mai ușor de tras pe sfoară ca el. De câte ori nu l-am făcut de zi întâi april să alerge după cai verzi pe pereți, spunându-i minciuni care umblau în picioare; de câte ori el, marele cunoscător de tutunuri, după cum se lăuda, n-a fumat tutun de un franc ocaua, în loc de tutun „Bectemis”, fără să aibă habar, deși vedea pe toți în jurul lui ținându-și coastele de rîs. Era, cum așa zice, șiret la chip, dar la suflet de bună-credință. Apoi avea o căutătură și un umblet de ștregar și niște mustețe totdeauna bine răsucite, de-aî fi crezut că-i topenie de biețele femeii. Nimeni ca dînsul nu era în stare să spuie care este chemarea unui bărbat; cum adică un bărbat trebuie să știe juca o carte, bate o bilă, sugerează un pahar și ademeni o femeie. Despre cealaltă, nu-i vorba, era el meșter să învețe

și să învețe femeile trebuie să mărturisesc că dacă ele ar fi rămas numai în nădejdea lui, ar fi dus sărmanele mult și bine dorul ademenitului, căci, el, bărbatul, în toată viața, n-a ademenit decît o singură femeie, aceea pe care a luat-o de soție și încă și aceea cam fără știrea lui, îndemnat și stărostit de alții. Dealtfel, om de spirit, șagalnic, puțin de anecdote și de povești. Umplea casa de veselie unde intra el. Însă de toate aceste însușiri nu se folosea față cu femeile. Între dînsule se schimba cu totul firea; se zăpăcea, se prostea ca cel mai nemernic copil; și de aceea, răsîmțindu-se destoinic să le ție piept, căuta mai bucuros societatea bărbaților unde apoi, las' pe dînsul, se dădea de cel mai strășnic răpuitor de femei.

Osebit de aceste mici nepotriviri între feliul cum era și feliul cum se arăta, mai avea și alte cusururi; era leneș ca un împărat, mîncău ca un vlădică, risipitor și zgîrcit totodată, sau, cu alte cuvinte, ieftin la faină și scump la tărîțe, după cum zice proverbul. Așa, ca să vorbesc în treacăt de aceste cusururi, voi zice că nu era leneș de acei care șed numai pe canapele și cască toată ziua. Nu! Era vioi, îi plăcea să umble și să se primble, însă numai de petrecere, fără treabă și fără datorii. Dușmanul lui cel mai mare era condeii și adormitorul cel mai sigur, cetitul. Astfel nici a putut să stea mult timp în slujbele ce a ocupat rînduri, rînduri, și, fiindcă după toate căutările, n-a putut să găsească o slujbă în care să nu fi fost silit să scrie și să cetească, de aceea la urmă a și renunțat la cariera de lefegiu, mărginindu-se numai în modestul venit ce-i rămăsese de la părinți.

Într-un rînd Leuștean căzu amorezat, dar amorezat lulea, cea dintâi și cea din urmă dată în viața lui. Nici el singur nu putea să-și dea sama cum s-a întîmplat aceasta, căci, precum spusese, n-avea obicei să se încurce în calea femeilor. Dar se vede că i-a fost sortit să-și tragă și el păcatul. Chinurile amorului însă, dacă-i tăiașe cheful și liniștea, nu-i tăiașe și pofta mîncării. Înghițea ca și mai înainte aceleași porții de bîftece, cu singura deosebire că între un biftec isprăvit și altul început scotea câte un oftat din adîncul plămînilor, mijloc prin care își ușura năduful.

— Agă dragă!... pentru un amorezat mîncăci parcă prea mult, băgăm de sama eu.

— Aș!.. Atîta mi-a mai rămas și mie ! răspundea el pe 4 un ton liric, să te rupă la inimă. Se zbătea nenorocitul în ghearele amorului ca pasărea în gura șarpelui, cînd într-una din zile veni la mine prăpădit, cu fața de-un cot.

— Ce ai, iubite ? îl întrebai îngrijat.

— Sunt nenorocit! Iubesc !... Te rog, nu ma lăsa !... Vino cu mine !... voi să mă primblu puțin, să mă răsuflu.

— Bucuros, frate !... Mai e vorbă !...

Amîndoi ieșirăm pe stradă.

El opri o birjă, mă pofti din a dreapta ca pe un musafir și porunci vizîteului să iasă peste barieră la cîmp. Era tocmai vreme de primăvară, cînd toate-s pornite spre dragoste. Dar, lucru deșănțat!... Iarba spornică care surîdea ochilor, ciocîrliile care te asurzeau, soarele cel dulce care-ți dădea viață la inimă, în loc să-l mîngăie, îl întartau și mai tare. Se credea singur, nefericit, în mijlocul naturei fericite.

— Nu mai pot!... îmi zise el desperat. Haide la tatăl tău să-i spun tot. El e om de sfat, știe multe, a văzut multe și m-a învăța ce să fac.

— Haide, răspunsei eu. întoarce, birjar !...

Birjarul întoarce și trăsura se opri dinaintea casei noastre. Dar cînd să sun clopoțelul de la ușă, mă uitai la el și ce să văd ?... Plîngea sărmanul, de-i sărea pieptul, plîngea în glas mare, cu toate suspînurile și strîmbăturile unui plîns copilăresc, încît muscalul de pe capră, spăriet, mă întreba dacă nu cumva „cacanaș e bolnav ?” Nu știu de ce, dar suferințele sufletești ale lui Agatocle Leuștean nu inspirau compătimire prietenilor lui. Mîc cum era, pîntecos, mîncău, cu aerul lui cabazlicar, îți venea parcă să crezi că e vreo șiretenie la mijloc. De astă dată însă Leuștean nu se prefăcea, suferea de-a blnelea, iar eu, văzîndu-l în așa hal, îl zisei :

— Nu-Î chîp să intrăm în starea asta. O să ne rîdă sluga care ne va deschide ușa.

— Ai dreptate. Du-mă, te rog, acasă. Acasă el se coborî răpede din trăsura, îmi strînse mîna cu căldură, mulțămindu-mi că l-am întovărășit, și-mi lăsă trăsura pe spate cu două oare de plată. Așadar, cu tot amorul și necazul lui, el n-a uitat că e mai bine să plătească altul birja decît dînsul. Am suris în mine recunoscînd în acest act de zgîrcenle pe vechiul meu amic Leuștean, așa cum era, adică zgîrcit la mărunțisuri și darnic la sume mari. Să-l fi picat cu lumînarea.

n-ar fi scos de bunăvoie un leu din buzunar ; însă pe un lanț de ceasornic care să-i împodobească pîntecelul dădea bucuros sute de lei, și nu o dată l-am văzut la chefuri umplînd cobza lăutarului cu irmilici. Ei... așa era. încă o nepotrivire în apucăturile lui.

Dar, zgîrcit sau nu, la mîncări nu făcea economii. El, cel dmtăi în oraș, știa cînd sosesc stridiile sau icrele proaspete ; el, cel dintăi, mîncea trufandale, și la masa lui nu lipseau niciodată doi, trei prieteni.

Ș-apoi, să fi văzut ce vesel era la masă, cum i se dezlega limba după un pahar de Cotnar. Avea un talent nespus de a imita pe unii și pe alții, mai ales pe un camarad al nostru din vremea aceea, Gavril Bărgaoanu, cam prostatic din fire și care vorbea lătăreț. Și ziceam prin prescurtare Gavril Bărgă. Luasem, noi băieții, pe atunci năravul prescurtărilor.

— *Mă Bărgă!*... striga Leuștean c-un glas prefăcut care stîrnea rîsul tuturor. *Tocmit-ai la meșină pe mehalnicul de la Mavrocordat ? Ad topo... mă Bărgă! Cucea-n bînză, măliga-i rupi chelea !...*

Și alte cîte de acestea de nu ne mai rămînea Inima de nis.

Am uitat să spun că tatăl meu, aflînd despre focul dragostei ce ardea pe bietul Leuștean, și știîndu-l bicisnic cu femeile, se duse la părinții domnișoarei cu pricina, și aduse lucrurile așa, că într-o duminică Aga Leuștean se pomeni, fără vina lui, cu covrigul de mire pe cap. Ce bine-i ședea ! Șapte ani a gustat din traiul căsătoriei! în care timp ca un vrednic bărbat, stăpîn în casa lui, a fost neconținut sub papuc. Petrecerile, cărțile, mesele se mai rărise puțin, dar după șapte ani Dumnezeu strîngînd la sine pe scumpa lui soție, el de atunci ca mai ba să-și puie cap sănătos sub *Evanghelie*. Rămas liber și nerăspunzător cătră nimeni, el luă iarăș de coadă petrecerile, cărțile și mesele.

„£!... iu... iu ș-aș bea rapciu, ș-aș mîncea pită de grîu!...” era cîntecul lui obicinuit cînd se greșea c-un pahar maî mult. Totuș suflet bun și neuitător cum era, nu scăpa nici o ocazie, în mijlocul petrecerilor chiar, să nu zică un cuvînt despre răposata lui **soție** care, bună femeie fusese, sărmana, cuvînt totdeauna întovărășit de-un oftat și de-un gît de vin.

Viața de toate zilele era împărțită cam astfel: Mai întâi, în douăzeci și patru de oare trebuia să doarmă zece oare pline, îmbrăcat într-o cămașă de pînză de casă, lungă până la călcâie, cu dungii roșii la guler și la mâneci. De se-ntîmpla vreodată să nu-și îplinească somnul, era a doua zi mahmur. De lene să nu se îmbrace, își primea musafirii dimineața de multe ori în cămașa cea de noapte, făcea feliurite ghidușii astfel dezbrăcat, cînta prin casă cu o perină în brațe în chip de cobză, îmitînd pe Barbu Lăutarul, pentru al cărui cîntec avea o deosebită slăbiciune, și astfel trecea timpul într-un rîs și-un chef până la oara dejunului.

Dejunul era totdeauna zdravăn și bine stropit. După dejun, mergea regulat la cafenea, locul de întîlnire a tuturor dulandragiilor, unde juca pe un biliard cu buzunări, vechea partida rusească, meșteșugind la sotnici și la clapștosuri de se minunau marcherii, și toate aceste întretesute cu fel de fel de glume potrivite cu locul, cu jocul și cu societatea.

Venea apoi masa, și mai zdravănă și mai bine stropita, iară după-masă, abia putîndu-se mișca, trăgea cîte un talon bun de somn, după care venea negreșit rîndul altor cîteva taloane de preferans.

Avea trei prieteni cu care făcea de obicei partida de preferans, și, să ferească Dumnezeu să-l fi dat vreunul de sminteală sara la ora hotărîită, sau, odată întruniți, să nu se fi jucat pe noapte după regula[^] lui *Melbisedec*, cum zicea el, că se făcea foc. Greșală nu se încăpea la joc; dealtfel, vinovatul era pus în rîndul mazelor și cîrîiturile curgeau gîrlă în capul lui.

Ca să pot da însă figura lui Leuștean în toată a ei originalitate, nu trebuie să trec cu vederea unul din cusururile sale de căpetenie și anume, frica. Se temea de toate celea, mai cu samă de hoți, de foc și de bivolițe.

La drum era o pedeapsă de mers cu dînsul. Vai de capul viziteului care-i mîna caii. Chinurile lui nu erau proaste. „Lasă, mai încet; mîna mai tare! fă mai la dreapta! fă mai la stînga! îa sama, nu răpezi!” toate acestea curgeau într-un șir neîntreput. Apoi în fiecare tufă i se năzărea cîte un hoț la pîndă, și se muncea și se văicărea, sărmanul, de credeai că o să-l apuce ceva. Arme nu purta niciodată cu sine, căci nu era om să se puie de pricină. Se zice chiar, dar acest fapt el l-a tăgăduit totdeauna cu tărie, ca frica de hoți i se

trăgea de la o întîlnire ce a avut noaptea în pădure cu un negustor de pungii. Pe atunci purta de toată întîmplarea un pistol cu două țevi. Cînd hoțul îi opri trăsura în drum, el deodată puse mîna pe pistol să se apere, dar, zărind la lumina lunei ochii firoși și mustățile țapoșe ale haiducului, își simți balamalele slăbind și pistolul îi căzu din mîni.

— Ce este aceasta? întrebă haiducul arătînd arma.

— Să iertați, domnule căpitan, ia... un pistol...

— Și pentru ce l-ai luat, mă rog?

— Apoi de... ia așa?

— Cum așa?...

— De o întîmplare, să nu bănuiți.

— Mai întîmplare decît asta, ce vrei?

— Apoi cum îi socoti și maria-ta, jupîne căpitane, că eu unul nu mai zic nimic.

Leuștean nu vorbea, ci bîlbîia, de tare ce-i clănțăneau măselele în gură.

Văzîndu-1 așa om pe sine, haiducul prinse să ridă, îl cinsti cu o palmă bine așternută peste obraz, pentru ca altă dată să nu mai poarte degeaba pistoale la drum, și, după ce-i luă arma și punga, își căută de treabă, lăsînd pe bietul Leuștean mai mult mort decît viu.

Ce e drept, dacă întîmplarea a fost adevărată, putem zice că Leuștean a scăpat ieftin, pentru că alții au pațit-o mai rău decît dînsul. Sigur însă este că el de un timp n-a mai umblat noaptea pe drum, nici a purtat arme cu el.

Grija focului de asemenea îl stăpînea întru atîta, că la casele lui hornurile se stricau de prea mult șters. Într-o noapte, după b partidă întîrziată de preferans, ademenit de un mușchi la frigare ce i-am oferit, s-a învoit să doarmă la mine acasă, lucru ce i s-a întîmplat de mai multe ori. A doua zi, până a nu se îmbrăca, pe cînd făcea ghidușii prin odaie cîntînd ca Barbu Lăutarul:

Strîngeți, leleo, buzele

Lelițo, lelițo fa!

Că le pișcă muștele,

Lelițo, lelițo fa!

Și se văd fasolele

Lelițo, lelițo fa!

deodată se aud tulumbele durăind pe dinaintea ferestrelor și apucînd pe hudița ce duce la casa lui. Într-o clipă Leuștean și-a ieșit din minte și n-a mai știut ce face. Rătăcit, cu ochii holbați, cu fața descompusă, alerga și răscolea toate prin odaie, voia să se îmbrace mai răpede și le nimerea toate pe dos ; își vîra picioarele prin mînecele surtucului și mînila prin crăcii pantalonilor, **pană** ce, în sfîrșit, pierzînd speranța de a se mai pute îmbracă, aruncă surtucul, pantalonii și cizmele în toate părțile și căzu gîfîind pe un scaun.

— **Nu** mă duc de-aici !... strigă el ca un om ce vrea să-și facă sie însuși în ciudă. Lasă, să ardă !... Dracul să le la de case !...

A fost un adevărat teatru această comică scena de zăpăceala a lui Leuștean. Merita să plătești, să-l vezi.

Altă dată pe la cincî oare dimineața auzli bătînd cu **furie** la ferestrele mele.

— Cine-i acolo ?

— Eu.

— Care eu ?

— Agă.

— Care Aga ?

— Agatocle.

— Nenorocitele, ce-ai pățit, îi zisei eu deschlzîndu-i ușa."

— Închipește-ți, frate, răspunse el, aruncîndu-se pe o canapea ; de douăzeci de ani, abia astăzi pentru întăia dată văzui și eu răsăritul soarelui, însă, ce-l drept, fără voia mea.

— Cum așa ?

— Știi că am ieșit asară pe la unul după miezul nopții de la partida. EI bine !... Plec acasă și, cînd intru în hudița ce duce la mîne, ce să văd ?... O cogemite bivoliță care sta culcată în mijlocul drumului, mestecînd din fălci. **Nu** era chip de trecut pe alătura. Sufla așa de tare și rotea niște ochi așa de sluți, încît numai nu-mi zicea : „Hait!... Cară-te de-aicî, că te îau în coarne !" Ce să fac ? Mă întorc îndărăpt, încunjur o jumătate de oara, și, cînd ajung la cealaltă hudiță care de asemeni duce la mine pe partea opusă, iată o altă bivoliță tot atît de fioroasă, tot atît de slută care păștea iarbă din șanț. O adevărată pacoste !... Parc-anume se pusese, matahalele, să-mî ție calea. Mă întorc îaraș la hudița dintâi, bivolița tot acolo ; se așternuse pe odihnă ca la dînsa

acasă. Mă duc apoi la a doua hudiță, dau peste a doua bivoliță care se așternuse și ea pe mîncare. Și așa din hudiță-n hudiță, din bivoliță-n bivoliță, iată mă pană la ceasul acesta în picioare, iară să fi putut intra acasă. Uf !... sunt rupt de osteneală. Da' am văzut răsăritul încaltea.

— Bicisnicule !... îi zisei eu, abia stăpînindu-mi rîsul. Să te facă niște păcatoase de bivolițe să nu dormi toată noaptea, asta-i buna de scris !...

— Ei ! ce vrei ! Numai o viață are omul și trebuie să și-o cruțe.

într-adevăr viața și-o cruța, dar pîntecele nu, căci din ce în ce îl îndopa mai mult cu mîncări și băuturi. în zadar îi ziceam :

— Leuștene, ia sama, odată ai să pocnești ca o bute rău cccrcuită.

— Aș !... Asta-i viața omului... Pentru ce trăiește omul, dacă nu pentru pîntece ?

Treceau zilele, lunile și anii', fără ca el să-și schimbe firea, fără ca el să-și schimbe traiul. însutise pe cap, și pîntecele lui căpătase o rotunjime sub care parcă-i dispăreau picioarele. Dar cu cît i se înmulțeau anii vieții, cu atît i se împuținau mijloacele de trai. Pe nesimțite, el mîncase în fiecare an, pe lîngă venituri, și cîte o pîrticică din capital, așa că sărăcia da acum năvală la ușa iui. Da' unde își bătea el capul cu asemenea nimicuri ? Lipsa, și mai ales la bătrînețe, de care unii oameni slabi de înger se tem așa de tare, lui nu-î îngreua inima, nici tulbura somnul ; numai căsuța lui cea albă, cochetă și veselă ca și dînsul, își posomorise de la un timp fața, căci pe pîreții ei, de mult neîmprospătați, se vedeau cărămizile goale și dungi vinete de ploi, ca niște lungi șiroaie de lacrimi.

într-o sară, îmi aduc aminte, Leuștean își invită partizanii de preferans cu următoarea circulară :

Cine-i protos ?.. Vasilică ;

Eu cumpăr la sans-atu ;

Iorgu face șapte-n pică,

Am s-ajut, haide și tu.

Dar ma rog să dai închis,

C-am sa mi-l trimese o platcă,

Sa se mire si prin vis

Preferans cu cine joacă.

Parcă-1 văd și acuma cu ce luare-aminte pregătea el masa de cărți, cum ascutea crida, așeza scaunele, făcea mucul la luminări, așa ca toate să fie în regulă și cu simetrie, iar în cursul acestei grave îndeletniciri el șuiera între dinți vecinicul cântec: „U... iu... iu... ș-aș bea rapciu, ș-aș mânca pcita de grîu !”

Intre partizanii lui mă număram și eu. în sară aceea a fost mai cu chef decît totdeauna. „Bonsoir, musu Vasilică !... Cu plecăciune, cucoane Neculai L. Sărut mînile, cucoane Iorgule !...” zise el tovarășilor săi în momentul de-a împărți cărțile, iar aceste cuvinte, rostite cu aerul și intonația ce știa el să le-o dea, căpătau un deosebit parfum de veselie. Deși norocul nu prea legase frăție cu dînsul, totuș era destul să puie o platcă cît de mică pe protivnicul sau, ca sa facă un haz nespus și să-și uite paguba. Tot vocabularul obicinuit al cartoforilor, porecle și născociri de cuvinte caraghioase, glume inventate anume pentru jocul de cărți, necunoscute altor oameni, au fost de astă dală cu prisosință puse în circulație la masa verde. Numai dulcețile și cafeaua neagră veneau din timp în timp să întrerumpa puhoiul necurmat al șăgilor.

Dar nu bine mîntuisem preferansul și deodată se deschisera ușile odaiei de alături unde ni se înfățișa fumegînd pe o masă, între doua mari candelabre, un purcel fript, rumăn, cu un morcov în gură, încunjurat de mezelicuri și de un stol de butelci pline cu vinul cel mai chihlimbariu. A fost o surprindere ce ne pregătise Leuștean. Se înțelege că nu ne-am dat în lături de a face cinste mesei, ba chiar pot a zice că ne-am așternut pe mîncare ca niște oameni care știu sa prețuiască un purcel în asemenea împrejurări, dar dacă noi eram la înălțimea datoriei, apoi Leuștean era cu mult mai presus. Parc-atunci scăpase din postul mare.

— Măi Aga! nu fi așa lacom, ca-î pocni ca o bute rău cercuită, îi repetam noi aceeași glumă.

— Am cinste să vă spun că sunteți niște mișei, ne răspundea el. Nu vad eu, parcă, cum mă trageți pe sfoară cu băutul. Eu dau pe gît totdeauna paharul plin, și voi abia de vă muiați buzele în sîngele Domnului. Parcă n-ar fi vorba de sănătățile voastre. Dar nu-i nimic. Tot așa să dea Dumnezeu să fiu înșelat în viața mea. Cît despre mine, dac-oi

muri, halal să-mi fie!... încaltea oi muri satul. Să-mi vie Ghioc aicea, strigă el, lovind cu pumnul în masă.

Ghioc, care era după ușă și pîndea semnul chemării, numaidecît se înfățișa în antereul lui de citarea, cu scripca așezată la gît.

— Să trăiți, cuconașilor, zise el închinîndu-se adînc, cînd v-a fi mai rău, tot așa să va fie !...

Apoi cu mult Ifos și cu multe mișcări din mîni și din cap începu să cînte *Marșul lui Napoleon* :

**Napoleon Bunăparte,
Slînd in pămînt de departe,
Pe marea apusului
In prijma Parisului...**

Voia țiganul sa se arate că adică e procopsit, știe cîntece străine.

— Ce umbli cu de-alde astea, faraoane! striga Leuștean furios. Ai înnebunit, ori vrei să te miruiesc în numele tatălui. Cîntă-mi un cîntec creștinesc că doar s-or dezgheța boierii. Nu-i vezi cum stau, parcă și-au îngropat rubedeniile.

— Apoi care cîntec porunciți, sărut tălpile ? întreba Ghioc îndoindu-se din șale. \

— Ce, nu te pricepi, coțofană ? Te-al prostit, se vede !... Adă scripca-ncoace !

Atunci Leuștean, care învățase în copilărie sa cam tragă din arcuș, **înhață** scripca din mîna lăutarului, cercă strunele **la** ureche, tuși, își drese glasul, făcu cîteva flori din arcuș și o întoarse pe cîntecul lui *Barbu Lăutarul*, în care se simțea mai meșter :

**Eu simt Barbu Lăutarul,
Starostele și cobzarul,
Ce-ani cîntat pe la domnii
Și la mîndre cununii !...**

Apoi mai departe:

**Eu îngheț cîntînd la poartă
Și tu dormi dormire-ai moartă...**

De ce cînta, de ce se înflăcăra mai tare. Poate că unde o cam luase de coadă, sau, cine știe, poate că tocmai atunci **îl** lovise un alean la inima, vreo amintire din trecut, căci

arcușul lui luneca așa de bine pe coarde, și glasul lui răsuna așa de viu, încât ai fi zis că-i aieva Barbu Lăutarul care-și cânta cîntecul. Dar cînd zise :

**Dragi boieri din lumea nouă,
Ziua bună vă zic vouă,
Eu mă duc, mă prăpădesc
Ca un cîntec bătrînesc...**

atunci se simți tremurînd în glasul lui o notă melancolică, și, lucru nemaipomenit, o picătură de lacrimă îi străluci sub gene. Nu mai era veselul și nepăsătorul Leuștean cel din toate zilele, peste care nevoile lunecau ca untdelemnul.

Însăși fața i se schimbase sub puternica înrîurire a cîntecului; apoi, întărtat la culme, aruncă scripca jos și o calcă în picioare.

— Așa ți se cade, uscătură netrebnică, care știi numai să plîngi, și nu știi că glînsul e mai amar pentru cine a rîs toată viața ! Așa am să pier și eu ca un cîntec bătrînesc. Dar, încaltea, halal să-mi fie ! adause el luînd cu o mîna un pahar de vin pe care-l sorbi de dușcă și cu cealaltă aruncîndu-și punga dîn buzunar în obrazul lui Ghioc.

— Na, porumbacule, pentru putregaiul tău de durăitoare !

Cine știe dacă-i mai rămăsese ceva pe a doua zi de chel-tuială ; dar Leuștean, cel ieftin la făină și scump la tarîțe, nu era om să-și cîntărească dărnicia în asemenea momente.

— Nu pricepeți voi, urmă el înghițind un al doilea pahar, că fleacul ist de lume nu plătește o ceapă degerată... Atît e a omului: un pic de voie bună în inimă,- că celelalte toate sunt nimicuri.

O zicea aceasta cam în silă, tocmai în momentul cînd îi lipsea voia bună.

— Prin urmare, sus cu paharul, fraților !...

Eu, văzînd că ițele se-ncurcă și că, înduioșat cum era, el avea de gînd să o ție drug înaînte, mi-am furat căciula, m-am strecurat nebăgat în samă pe ușă, și m-am dus ca un om cuminte acasă, lasîndu-l cufundat în cugetări adînci asupra nemerniciilor lumești.

Acasă m-am dezbrăcat iute și m-am pus în așternut. Am adormit însă cu greu, fiind însumi nervos ; cînd iată că, în mijlocul unui somn de plumb, mă simt scuturat de o mînă

răce, deschid ochii spăriet, și ce să vad ?... Pe Leuștean stînd la căpătâiul meu, în picioare, palid și cu părul vîlvoi. Mî s-a părut deodată că nu-i el, ci umbra lui.

— Ce este ? zisei eu cuprins de fiori.

— Ce să fie ? Ia m-ați lăsat singur acasă ca pe un netrebnic, și acum alerg să vă adun iară.

— Ai pierdut mințile, Leuștene ? La vremea asta ?

— De ce nu ? Pentru chef trebuie să fie vreme totdeauna. Pentru năcaz e bine să nu fie. Haide scoală, leneșule !... Trimite după Ghioc... S-o luăm dîn capăt.

Îl priveam lung și nu pricepeam. Mi se părea că glasul lui răsună ciudat.

— Uite, adause el, nu pot dormi ; îmi trebuie lume, joc, cîntec, veselie. Să ridicăm tot tîrgul în picioare. Am ce am : nu mi-e inima la loc. Aș vrea să mai gust din cel Cotnar ; să mai aud cîntînd pe gîtul scripcei... Aș vrea !... știu eu ce-aș mai vrea !...

Zicînd aceste cuvinte, el se primbla cu pași iuți și neregulați prin odae ; dar deodată se opri în loc ; își întinse amîndouă brațele în aer ca un om ce simte că-i fuge pămîntul de sub picioare, se cumpăni un moment, apoi căzu grămadă jos.

Cu multa greutate putui să-l ridic și sa-l pun pe canapea. Răsuflarea lui era răpede și ochii painjiniți.

„Nu-i nimic i gîndii în mine ; l-a biruit osteneala și Cornarul". Îl stropii cu apă răce pe obraz, ca să-l aduc în cunoștință ; el atunci tresări, întoarse spre mine o privire ră-tăcită și c-un glas străin, care parcă venea din adîncimile pămîntului, îmi zise :

**Dragi boieri din lumea nouă,
Ziua buna vă zic vouă ;
Eu mă duc, mă prăpădesc
Ca un cîntec bătrînesc !...**

Mă simții mișcat în fundul inimii de acest glas, oarecum profetic, jumătate vesel, jumătate tînguitor, care-mi punea în lumină o viață întreaga de om, petrecută într-un cîntec ș-o nepăsare ; și nu bîne apucă a se stinge în liniștea odăi ; cea din urmă vibraie a versului de ziua bună, că împreună cu dînsa se stinse și cea din urmă licărire de viață în peptul lui Leuștean.

A murit sub ochii mei, într>un surîs rămas pecetluit pe buzele lui, ca un ultim semn al chemării ce avusese pe pământ, de a răspîndi în juru-i lumina veseliei.

DOUA ZILE LA SLANIC

În urma lui parcă lipsea oraşului ceva; lipsea matca ro-iului ; întemeietorul tuturor petrecerilor ; lipsea omul^ la a cărui singură vedere te simţeau oarecum întinerit. Dacă, desigur, şi el ca fiecare îşi purta în drumul greu al vieţii sacul cu grijile în spinare, avea însă darul, cînd călca pragul unui prieten, să-şi lase sacul la uşă şi să intre cu inima uşoară şi cu faţa pururea senină... Ei, acest dar nu-1 are orişicine. Dumnezeu să-1 odihnească pe cea lume !

Într-o odăiţă mică şi cam umedă de pe strada Popa Tatu din Bucureşti locuia tînărul Nae Peruzescu. Ferestrele odăiei, întoarse spre miazănoapte, nu erau nici vara, nici Iarna luminate de soare, şi faţada casei, de mult nereparată, avea un aer posomorit. Se vedea cît de colo că e cuib de sărăcie. Dar înlăuntru locuia un tînăr cu mare viitor. Nu împlinise încă treizeci de ani, şI Nae Peruzescu ajunsese arhivar la tribunalul de Ilfov. Născut la Tîrgoviştea, oraşul de descălecătoare care a scos la maidan cea mai fină prăsilă de oameni mari, el fusese rînd pe rînd ştiitor de registre la primăria din Caracal, preţaluitor la vama din Burdujeni şi perceptor la bariera Şorogari din Iaşi, o întreaga carieră făcută în scurt timp. Carte nu prea învăţase în copilărie şi nu ştia, zău, dacă din cele patru clase primare îi mai rămăsese altă-ceva decît ştiinţa scrierii şi a cetirei şi oarecare elemente de aritmetică. Însă pentru oameni ca el cartea nu-i bună decît doar pentru a le strica originalitatea talentului, căci era într-adevăr talentat Nae Peruzescu. Scria romanuri, poezii şi piese de teatru, şi nu o dată numele lui a figurat cu cinste în coloanele ziarelor *Trîmbiţa literară* din Gorj şi *Zorile artelor* din Dorohoi.

Mai era şi băiat frumos, scos din cutie, cum s-ar zice. Avea o faţă albă ca laptele, cu doi bujori rumeni pe umerii obrazului, încît de departe părea a fi sulemenit; iar peste albul cel bătăios la ochi cădea, ca contrast de culoare, un păr negru de abanos căruia ştia să-i dea îndoiturile cele mai artistice. Cu un aşa chip, cum era Peruzescu să nu fie în-amorat de persoana lui ; să nu umble totdeauna îmbrăcat după moda. cea: din urmă, adică cu pantaloni scurţi şi cu

cizme ascuțite la vîrf sa nu-și curate unghiile cele trandafirii de trei ori în fiecare zi, mai ales că la degetele cele mici ale ambelor mini își lăsase unghiile să crească mari, cea din stînga în amintirea unei modiste din Caracal, și cea din dreapta în amintirea unei duduici din Tîrgul-Cucului din Iași,

Petrecuse el iarna cum petrecuse cu puțini tăciuni în vatră și cu pînlecele cam lipit de coaste ; dar cum sosi vesela luna mai, își puse amanet hainele de iarnă, spre a-și împrăspăta garderoba de vară. Astfel dichisit, peptănat întocmai ca un cap de ceară bun de expus la o vitrină de peruchier, el călca mîndru pe trotuarele capitalei, avînd aerul a zice trecătorilor: „Ce nu vedeți ? eu sunt Nae Peruzescu !” ; și nu uita niciodată să-și anine la butoniera surtucului un mic boboc de trandafir, care sămăna de departe a decorație.

Începuse acum căldurile lui cuptior, pe cînd lumea bucureșteană, însetată de aer răcoros, se pregătește de dus, unii pe la moșii, alții pe la băi. Nae Peruzescu se primbla prin odăița lui din strada Popa Tatu gîndindu-se și el cam ce ar ave de făcut pe timpul vacanțelor. Din cînd în cînd se oprea dinaintea oglinzii petrecîndu-și degetele prin părul cel bogat și vorbea omului din oglinda cam astfel:

„Peruzescule, ești nostim! Nu degeaba porți nume de piatră scumpă... Poet și romanțier !... cum șede omului mai bine... Ca mîni o s-ajungi ministru, parcă te vad ; la Instrucție, nu-i așa ca să-mi proteguiești artele. Ș-atunci, he L. he... Ce roluri o să-mi joci!...”

În acel moment ochii lui căzură pe ziarul *Grăiul Trotușii* pe a cărui pagină de anuniuri, între cașcavalul de Penteleu și stacoșii de Marea Neagră, citi următoarele rînduri scrise cu litere mari :

„Subsemnatul, cu toată stima aduc la cunoștința onorabilului public ca am deschis o locanta de lux la băile Slanicului cu bucătărie franceză sau română, după gust. Vinațuri străine șt indigene cu prețuri moderate. Serviciu prompt și regulat. *Table d'bâte* în fiecare zî sau prînz *à la carte*, după voință. La abonamente cu luna se fac reduceri.”

„Ce idee ! zise Peruzescu, lovîndu-se cu mîna peste frunte. La Slanic î... La Slănic!... La băi în țara mea ! Acolo-i dă

mers. Un viitor ora mare trebuie sa-și cunoască țara. Și-apoi, he ! he ! Acolo o sa le-nvîrtirn !...”

Zis și făcut. Bagajul nu era greu de alcătuit. Cît era pe dînsul, un paltonaș subțire pe deasupra și o pălărie de paie pusa cam crăfește pe-o ureche ; apoi două rînduri de albituri într^o lădiță de Brașov, și iată tot. Pentru buzunar, cam puțin : una suta cincizeci lei, scontată asupra salariului la un zaraf de la *Cuibu cu barză*. Dar, în sfîrșit, un cetățean român în țara lui nu piere. Astfel, plin de chef și de speranță în viitor, plecă în aceeași sară de la gara Tîrgoviștea spre Moldova.

A doua zi la opt oare dimineța trenul intra în gara de la Tîrgu-Ocna, și Nae Peruzescu se coborî somnoros din clasa a III-a, unde voiajase tot timpul tăcut și ghemuit într-un colț, cu pălăria pe ochi, cu gulerul paltonașului ridicat, păstrînd cel mai strict incognito.

Îi trebuia acum o trăsură pentru Slanic. Trăsurile însă erau scumpe și Peruzescu sta pe gînduri. Dar numai de noroc să nu se plîngă omul. Pe cînd se tîrguia el cu birjarii că doar le-a mai rupe din preț, iată că un domn gros și roș la față îi puse mîna pe umăr ;

— Mă rog de iertare, boierule! zise domnul cel gros c-un glas care parcai ieșea din fundul rîntecelui. Nu te mai osteni sa cauți birjă. Am eu loc la mine în trăsură. Numai dinainte, dacă nu te superi, fiindcă dinapoi ședem noi doi, nevasta și cu mine.

— Prea bine, răspunse Peruzescu, multămit de-a intra în tovărășie ; însă cu o condiție, să-mi plătesc și eu partea mea. Aceste vorbe fură zise c-un fel de mîndrie de om ce nu înțelege sa I se facă concesiile de bani,

— Da' ce-are a face ! Nu se-ncape plata, adause omul pîntecos, doar te poftim în trăsura noastră, nu-I așa Luxițo ?

— Se-nțelege, răspunse Luxița, o femeie mică uscata, istovită, încît părea a fi o scîndură cu ochi.

— Eî vezi ?... hai, sui și nu mai face vorbă!

— Da* nu se poate.

— Da' mă rog.

În sfîrșit, Peruzescu, neavînd încotro, abia se prinse de la al doilea cuvînt, se sui în trăsură pe scăunașul de dinainte, iar lădița de Brașov, cea cu două rînduri de albituri, o așeză în capra la picioarele viziteului.

— Sunteți prea buni, zise Peruzescu politicoș, însă n-ai fi consimțit niciodată să vă supăr dîcă aș fi avut cu mine mai mult bagaj decît lădița a nîică. Celelalte lăzi vin pa urmă.

— Înțeleg. O să stați pesemne mai multă vreme la fe-redeie.

— O lună, poate.

— V-o rînduit doftorii ?

— Ba nu, dă petrecere. E plictis mare în București, și-n străinătate fusei anii trecuți. Mi s-a făcut silă dă străini. Anul acesta nu voi să-mi desert punga la nemți sau la **franțuji**. Să vedem cum o mai fi și cu ai noștri ?

— Aveți mare dreptate. Sunteți negustor ?

— Nu, răspunse Peruzescu, c-un surîs protector.

— Proprietar, poate ? Vă ocupați cu lucrul cîmpului ?

— Ai-da-de !... Unde mă ocup eu cu secături dă alea. Proprietar, da, cît poștești, însă moșiile ma le văd cu ochii, îmi primesc numai regulat arenzile, fie viscol, ploaie sau secetă, căci cazurile fortuite nu mă privesc. A-și căuta cineva dă moșie este a se pune sub atîrnarea admînistrațiunii, și eu, domnul meu, sunt dintre acei ce prețuiesc libertatea mai mult decît chiar moșiile.

Trăsura înainta mereu în trapul cailor. Trecuse acum podul Trotușului care se cam legăna sub picioarele cailor și intrase în drumul strîmt și stîncos de pe valea Slănioului. Omul însă cel pîntecos, curios ca toți provincialii și puțin discret, ținea să-și descoase tovarășul din toate probaturile ;

— Dacă sunteți dipotat ar hi ghîne să maî hărțuiți cîr-muîrea în privința podului de pe Trotuș. Vedeți cum se clatină ; trecem pe el cu zilele în mîni.

— Da* cine nu e deputat, nenișorule, în ziua dă azi ?... Nu mai departe decît mai deunăzi, fiind un colegiu vacant la... dar puțin importă localitatea (Peruzescu nu voia să se încurce cu nume proprii), alegătorii în corpore s-a adresatără la mine să-mi încredințeze mandatul dă reprezentant al na-țiunii, însuș ministrul mi-a telegrafiat: „Iubite amice, nu refuza V* Aș !... „Ia, slăbiți-mă, domnilor ! răspunsei ministru-lui și alegătorilor. Afacerile mele multiple mă împiedică deo-camdată să mă ocup cu interesele statului", și... scurt... am declinat onoarea, recomandîndu-le pă un văr al meu. Eu, onorabile, dacă vrei sa știi, am alte lucruri mari în vedere ;

am îmbrățișat cariera literilor, a artelor frumoase; și aceasta nu ca meserie, nu dă trebuință, fiindcă, de ! slavă Domnu-lui !... veniturile îmi prisosesc, ci fiindcă simț acilea^ n mine vocațiune. Marele Eliade, ăl din fața universității, a fost în-a-intemergătorul și noi ășrialalți suntem urmașii lui !

Toate aceste fură așternute dintr-o singură răsufulare și cu așa accent de convingere, încît tovarășii lui, niște bieți oa-meni de la țară, naivi cum i-a lăsat Dumnezeu, îl ascultau ca pe Sfîntul Ioan Gură-de-aur și, deși nu prea înțelegeau ca ce fel de carieră e aceea a literelor, totuș își închipuiau ca însemnat om trebuie să fie tînărul cu care au făcut cuno-ștință, de vreme ce e amic cu ministrul și a desprețuit man-datul de deputat.

— Da' poate nu stați bine dinainte ? îi zise Luxița sfioasă. Arghir ! ia mai lasă și pe boier să șadă la locul tău.

— Cum nu,^boierule, poftiți!... Da' mai încape vorbă!

— Ședeți, mă rog, la locul d-voastră, n-am venit acilea să vă supăr.

— Da' nu-i supărare ; dimpotrivă ne faceți plăcere.

— Voi schimba la jumătate dă drum, dacă voiți numaî-decît, zise Peruzescu spre a nu le strica hatîrul. Această toc-meală îi venea și mai bine la socoteală, fiindcă la intrarea în Slănic avea să-l vadă lumea în trăsura la locul de cinste.

De la o vreme convorbirea între ei nu ș-a mai putut susține cu șir, căci drumul se făcuse rău și bolovănos și la fiecare moment cucoana Luxița, mică și slabă cum era, risca să fie aruncată ca o minge afară din trăsura.

La *Cerdac*, unde este jumătate de cale, trăsura se opri pen-tru cîteva minute, în care timp Peruzescu se îndeletnici cu cetirea iscăliturilor și a cugetărilor scrise de trecători pe stîlpii și tavanul cerdacului. Două versuri anonime îl învese-lîră cu deosebire :

Te iubesc și w ador

Ca pe-un pui de curcă chior !

„Brava poezie!...* gîndi el. Atunci Peruzescu, a cărui nervi artistici zbîrnăiau numaidecît la cea mai mică impresiune din afara^ se încercă să compuie și el o cugetare oare-care și în acelaș timp să o subscrie, ca sa rămîie la știința posterității cum că Nae Peruzescu a trecut odinioară pe

acilea; însă tocmai cînd își frămînta mai mult creierii să născocască ceva, următoarele versuri îi căzură sub ochi:

**Cine subscrie
în orice loc
Trebuie să fie
Un dobitoc.**

Aceste nenorocite versuri îi opriră *geniul de coadă, tocmai cînd zborul își încerca*, și, nemaiputînd alcătui nimic, renunță la ideea de a lăsa urme pe scripștii cerdacului despre trecerea lui. Cu atît mai rău pentru posteritate !

De aci înainte Peruzescu stătu în locul lui Arghir lîngă cucoana Luxița cu un ifos de adevărat stăpîn al trăsorei, iar Arghir se așeză pe scăunașul cel strîmt din față, unde abia îi încăpea pîntecele și unde sălta sărmanul, de i se hurduca măruntaiele.

- Nici valea cea minunată a rîului Slănic, strînsă între două șiruri de munți păduratici, nici stîncile cele fioroase care stăteau aliniate deasupra capetelor lor, nici sumedenia cea de copii care alergau desculți înaintea trăsoriei, cu buchete de viorele albastre ca și ochii lor, urîndu-i de bună venire, nu mai făcea întipărire asupra bietului Arghir ; voise omul să fie politicos în trăsura lui, și-și lua acum răsplata.

În sfîrșit, iată-i ajunși la Slănic ! Sunase tocmai clopotul care vestește oara dejunului, și toți oaspeții își luaseră locurile lor în salonul de mîncare și pe terasa ce încunjura din toate părțile restaurantul cel mare. O adunătură de vreo două sute și mai bine de inși,* bărbați, femei, copii, oameni de toata mîna, de toate vîrstele, din toate unghiurile țării, în felurite costume : de la postavul cel subțire occidental, pana la șaiacul monăstiresc, de la matasa de Lyon pană la altița de la Rucăr, într-un cuvînt adunătura cea mai pestriță, cea mai zgomotoasă și mai pitorească care se poate vedea, furnică în tot timpul sezonului de băi, cîte de două ori pe zi, în acest restaurant de clasa întăia al Slănicului. Aici nimeni nu-și bate capul dacă sunară sau nu oe vecinul său. Pe cînd unul mănîncă, cel de-alaturea fumează ; unul scupă pe podele, altul face să răsune sala de cea mai fantastică suflare de nas asemănată unui solo din trîmbița. Apoi felurite convorbiri urmează în gura mare între oameni pe care șapte mese îi despart.

- Bine-ai venit, vere ! Ce mai faci !
- Mulțumesc, foarte bine.
- Da cucoana și copiii ?
- Asemine.
- De mult ai început cura ?
- De alaltăieri.
- Ciudat, mie numărul 3 nu-mi face lucrare.
- Mie, din contra, prea multă.

Iar pe cînd aceștia se cercetează de starea sănătății, într-un colț se aude o sfadă cu chelnerul de la te miri ce, care uneori se sfîrșește cu palme. Apoi printre mese și printre picioarele oaspeților și ale chelnerilor se joacă și se hărășesc feluriti cîni, de la cel mai mari pană la cei mai mici: „Danois”, „Terre-Neuve”, prepelicari, levrete, a căror țipete, amestecate cu glasul oamenilor, cu clefăitul fălcilor, cu sunele farfuriilor și al cuțitelor, alcătuiesc un vuiet surd și discordant, bun de stricat nervii cei mai solizi.

Și cu toate aceste, are haz de văzut o asemine lume unde domnește cea mai complectă lipsa de etichetă, unde se leagă prietenii între dorohoieni și mehedințeni, unde se încheagă logodne și se urzesc despărțenii ; roi de oameni iuți, nesupuși la legi și reglemente, gata totdeauna de ceartă, dar buni de altfel, veseliși cheltuitori. Aici doi oameni care nu se cunosc nu au trebuință de intervenirea unui al treilea ca să le înlesnească formalitatea prezentării. Ei se apropie unul de altul cu mîna la pălărie.

- D-voastră, boierule, sunteți din Mîzil, pe cît am aflat ?
- Da, domnule.
- Vă rog să mă onorați cu numele ?...
- Dinică Smochinescu. Da d-voastră ?
- Eu sunt din Mămornița... Gavril Ciomărtan.

Urmează o strîngere de mîna și peste o oară amîndoi sunt frați de cruce și se bat peste burtă.

Ei, dar și Slănicul are așa-numita sa lume aristocrată, *son ligh-life*, unde întâlnești figuri înțepate, nasuri în sus, colțuri de buze desprețuitoare, dar aceste sămandicoase persoane sau sunt osîndite la cea mai desăvîrșita singurătate, sau, daca nu vor sa moara de urît, sunt luate înainte de curentul cel mare egalitar, și duse vrînd, nevrînd în diferite excursiuni, unde în auzul vioarelor a doi, trei lăutari cari le cîntă de

inimă albastră și în fața atotstăpînitorului soare numai încap să facă deosebire între oameni.

Iată deci că tocmai în dricul mesei, pe cînd vuietul era mai asurzitor, tînărul Nae Peruzescu își făcu intrarea în salon. I-a trebuit oarecare timp pentru a se scutura de colb, a-și așeza un guler curat la cămașă și a-și da părului îndoitura artistică obicinuită. Un moment el se opri în ușă, aruncă lumii ce ospăta o ochire de sus, o ochire de om superior, sigur de întapărirea ce face, observă cam pe la mijlocul sălei un loc la o masă unde ședea un singur domn, și cu pași demni, aș pute zice măreți, trecu prin un șir de alte mese, **pană** ce ajunse la locul ce-și alesese.

— Salutare ! onorabile, zise Peruzescu domnului care ospăta.

Acesta își plecă puțin capul în semn de mulțămire, mornăind ceva neînțeles, dar care lăsa destul a se înțelege ca nu era tocmai bucuros de tovărășia noului-venit. Era un om ciudat acesta, un fel de mizantrop, singurul care se ținea mai totdeauna răzleț. Avea un cap care-nu era după calupul capetelor de duzină ; un cap zborșit ca de arici, cu ochelari pe nas, prin geamurile cărora străluceau doi ochi vii, plini de ironie. În momentul cînd Peruzescu luă nepoftit loc la masa lui, el își dădu mai la o parte garafa cu Cotnar, nu de alta, dar ca să nu se facă greșala de a se schimba garăfile, precum se mai întîmplase. La o masă în dreapta lui Peruzescu ședea o întreagă familie din Brăila : bărbat, femele, copii, guvernantă, guvernpr, cățel și purcel; iar la stînga, din întîmplare, erau tocmai tovarășii lui de drum, Arghir și Luxița. Aceștia, cum îl văzură, îl salutară respectuos.

— Ei, nenișorule, n-are haz, zise Peruzescu în glas mare, adresîndu-se omului cu ochelari. Unde s-a mai văzut așa munți de spaimă, așa stînei afurisite, care parcă-ți cad în cap. M-apucă nădușelile cînd gîndesc. Aia nu e civilizație, îmi place mai bine marea. Ah ! marea!... Ce nostimă e !

— Vă par munții de spaimă ? întrebă omul cu ochelari.

— Ba bine că nu!... măicuța... Dar ce e ăsta ? arătă el înspre fereastră, prin geamurile căreia se vedea verzind vîrful nalt al Pufului. J

— Se vede că d-voastră nu cunoașteți Helveția ?

— Auzi, eu nu cunosc Helveția ? Da o cunosc, stimabile, din scoarță-n scoarță. Auzi, Helveția ?... Ce are de-a face ?... Chelner, adă-mi mă rog cartă de bucate !

Un chip semitic, cu păr frizat, îmbrăcat în frac, se înfățișă dinaintea lui Peruzescu.

— Poftiți, domnule.

În acelaș timp la o a treia masă un transilvănean cu ceafa groasă și roș la fața de parcă te așteptai să-i pocnească vinele de mult sînge, își compunea și el dejunul.

— Ce mîncări aveți ? întrebă el pe chelner cu o voce lătareață, împănată cu accent unguresc.

— Poftiți cartă !

— Nu știu eu de cartă ; spune din gură !

— *Avem soupe brunoise.*

— Mîncă tu !

— *Cotelettes de veau, panees.*

— Mîncă tu !

— *Croquettes de volatiles,*

— Mîncă tu !

— *Varză cu slănină.*

— Ah ! bun ; țipă-mi două Dorciuni !

Peruzescu, nevroid și el sa se lese mai jos, după ce ceti și răsceți cartă, începu să se certe cu chelnerul.

— Astea-s bucate, domnule ? Poftim, n-are uri creștin ce să niănînce. După ce ne vărsăm pungile acilea, apoi ne și otrăviți ? O să telegrafiez astăzi să-mi vie bucătarul din București și o sa vă denunț prin ziare. Sunt dintre acei ce știu să ție pana-n mîna, neiculiță. Auzitu-m-ai ?

— Mă iertați, domnule ! Bucatele nu sunt răle. La toată lumea am servit tot de aceste. În sfîrșit, ce alegeți ?

— Ce să aleg ? Parcă am ce alege ? Adă-md două, trei sardele de puțină și o cafea neagră... turcească... înțelesu-ai ? și cu caimac.

— Prea bine ! Ceva vîn nu porunciți ?

— Nu, fiindcă am migrenă. Bună țară, rea tocmeală, adause el, adresîndu-se omului cu ochelari. În țara mea, cu bani în pungă și să mori de foame ! Dar n-aibi grija, o să le dau eu de furcă speculatorilor ăstora, cari ne sug averile ; doar nu mi-a tors mama pă limbă.

— Ciudat ! răspunse omul cu ochelari. Tocmai astăzi am mîncat mai bine decît altă dată.

— *De gHstibus non... non...* zise Peruzescu voind să facă erudițkme ; nu nimerea însă sfârșitul proverbului.

— *Non distupandibus...* urmă necunoscutul, ai cărui ochi sticleau rîzători în dosul ochelarilor.

— Tocmai, *non distupandibus*, precum zice latinul, repera Peruzescu de bună-credință. Auzise și el într-o sară la Rașca pe un oarecine spuind acest proverb, și voia acum să-l utilizeze. Vorbeam adineaorea de Helveția, adause el. Ei, nenisorule, nu-i așa. Dacă o stîncă dă alea teribile îți cade-n cap, cum rămîne ? Dacă te răstorni într-o prăpastie dă alea apilpisite, ce faci ? Apoi, foarte mulțumesc dă petrecere!

— Dac-aî cunoaște Șvițera, n-ai vorbi așa. Acolo-s munții mult mai fioroși.

— Na ! alta nouă ! Acum Șvițera ! Poftim ! Apoi una Șvițera, alta-i Helveția, și alta-i România. Ce are de-a face, mă rog, popa, preuteasa și cu fata popei ?

— Salutare, domnule, zise omul cu ochelari, înădușind în pieptu-i un hohot de rîs, ce era gata să zbucescă.

Apoi, ridicîndu-se de la masă, îi întoarse spetele.

Rămas singur, Peruzescu, nemaiavînd cui să taie la pi-roane, strigă ;

— Chelner, socoteala !

Chelnerul îi prezentă nota care se urca la cifra colosală de 70 bani, adecă 50 bani sardelele de puțină și 20 ban' cafeaua. Atunci Peruzescu scoase din portofoliul său un bilet de bancă de o sută de lei și, cu un aer de milionar, îl întinse chelnerului.

— Na, schimbă ! Dracul sa-I ieie da bani ! Dă cînd s-a născocit peticăria aia murdară, îmi pare că n-am nimic în punga. Altaceva era mai namte cînd băgăm mîna-n buzunar și scoteam un pumn dă napoleoni. Zic și eu aveai pă ce-ți pune ochiul.

Toate aceste fură rostite tare, ca să-l audă lumea.

Arghir, care-l asculta, se plecă la urechea femeii lui și-i zise :

— Auzi ?... Auzi ?... Luxițo ! Aista-i pesemne de cei ce-și aprinde țigara cu bancnote !

— Sărăcan de mine !... Nu vorbi așa tare. Cine știe ce magnat a fi, și ne-om găsi beleaua.

— Să hie sănătos, că mie nu-mi place nici de frică. Pre-i cu nasu-n sus. Nu-și încape-n chele de fudulie.

Atunci un mare vuiet de scaune și tropot de picioare se făcură în sală ; lumea se sculă de la masa și porni spre ușă.^ Peruzescu de asemenea plecă de la locul lui, după ce băgă pe furiș în buzunar o bună bucată de pîne, iar în grămădeala de la ușa se coti cu o doamnă tînără, îmbrăcata în haine țărănești, care avea un păr așa de lung pe spate și niște ochi așa de aprinși, încît Peruzescu fără voie pocni cu limba în ceriul gurii zicînd în sineși:

„Auileo, măiculița ! ce mă mai făcuși ?”

Nici una, nici doua, se puse pe urmărit frumoasa țărăncuță, care, simțind se vede primejdia, iute ca o căprioara zbură spre otelul cel mare, sui scările și se închise în odaie. Peruzescu ceti pe ușa odăiei : no. 45, stătu un moment pe gînduri, făcîndu-și socoteală ce puțin lucru îl despărțea de fericire, apoi își luă **inima** dinți și intră și el în odaia lui, spre a mai da un ochi la oglindă. N-apucă însă bine să-și mai curețe unghiile și să-și mai îndrepte părul, că numai ce auzi o bătaie la ușa. Înîma-i sări din loc. Nu știu de ce, dar își închipui că trebuie să fie frumoasa doamnă de la 45.

— Intră ! striga el din răspuțeri.

O doamnă intră într-adevăr, însă nu era nici frumoasă, nici îmbrăcată țărănește, nici acea de la 45. Era o slujnică de la otel, ciupită de vărsat, cu ochii ca de oaie, încălțată cu niște papuci pe talpa care clămpăneau în picioarele ei și cu o pestelcă murdară dinainte, aninată peste o rochie de cit spălăcita.

— Ce poftești, puică ? o întrebă Peruzescu, căzut din speranțele sale.

— Mă iertați, cuconașule, dar am venit să vă întreb dacă o să stați mai mult de trei zile în Slănic ?

— Și ce treabă ai ?... Nu cumva matale o să-mi hotărăști cît să stau acilea ?

— Nu va supărați, mă rog, dar dacă o să ședeți mai mult de trei zile, trebuie să plătiți taxa muziceii.

— Taxa muziceii ! Eu l... Ce spui, frumușico, Auzi, în țara mea taxe, și încă taxe nevotate da camere ! La alții cu de-aldă alea, porumbițo, nu la scrisul !

— Eu nu sunt vinovată dacă ma trimite stăpînul. Toți musafirii plătesc. Iaca chiar acuma am ieșit de la no. 45 unde mi-o plătit taxa (arată banii).

— Ce spui, sufletele, no. 45 !... strigă Peruzescu sărind în sus parcă l-ar fi lovit cu lanțeta în inimă. Cine șede acolo ?

— Cucoana *Viorica Anghelleanu*, o văduvă din Ploiești.

— Văduvă ! Lasă-mă că mor!... Auzi, *Viorica*, nume da floare, *Anghelleanu*, nume da înger !... Ei, m-apucă istîricale !

— Da' numele d-voastre, să nu bănuți ?

— Numele meu ?... Ce-ți trebuie ?

— Să-l scrim la condica unde scrim pe toți. Am adus pentru asta o hîrtie tipărită cu rubrici ca să faceți însemnările.

— Și cum, adică tu nu știi cum mă cheamă ?

— Da' de unde, Doamne iartă-mă, să știu ?

— Ce gîscuță da femeie mai ești ! Cine nu cunoaște numele meu ?

— Dă, cuconașule, gîscuță, cum m-o făcut Dumnezeu !

— Invățat-ai a scrie și a ceti ?

— Oleacă.

— Citești gazete ?

— Cîteodată, cînd isprăvesc lucrul.

— Dacă citești gazete, mă prind că o să-mî ghicești numele. Scrie și eu ți-oi dicta.

Slujnica scoase din buzunar un mic condei de plumb și hîrtia cea cu rubrici.

— Scrie : Nae Per...

— Nae Per...

— Tot nu știi ?

— Să-mi tai capul că nu știu.

— Per... u... ze...

— Ah ! Acuma știu ; Peruze, adică piatră scumpă precum e matostatul, zamfirul, smarandul.

— Gîscă și iar gîscă ! Peruzescu, fă !... Nae Peruzescu ! Ai înțeles ! Numele ăsta doar a clocotit din Dorohoi și până-n Gorj. E nume cunoscut... fă !... nume da autor.

— Să trăiți, cuconașule, de acum oi ști. De la rubrica asta ce să scriu ?

— Care rubrică ?

— Unde-i zis : *pro... fes... iune*.

— Scrie : *om da litere*.

Slujnica se uită cruciș la el, crezu un moment c-a înnebunit, apoi, zidindu-și în sine „Ce-mi pasă" ! scrise cuvintele : *om de litră* și plecă spre ușă, clămpănind din papuci.

— Mai stai nițeluș, frumușico. Ia spune-mi ce fel da femeie e dama aia, *Viorica Anghelleanu* ?

— Dă, domnule, cum să zic ; e din oameni buni.

— Adică, ciocoaică, cum s-ar prinde. Aia nu-i destul. Are cevașilea aci, adause el, bătindu-^se peste buzunar.

— Cum de nu !... Are moșie lângă Ploiești și niște curți mîndre cu două rînduri. Am fost la moșie la d-neaiei.

— Moșie ?... Curți ?... Ai-da-de, apoi lată-i da tot !

Slujnica ieși, iar el rămase cu ochii în oglindă.

— Peruzescule, să te văd ! Trebuie să mino treci la castih. Și fiindcă-i bogată, de !... ai pute chiar să... Uite iac-așa iese bețivului dracul cu ocaua înainte. Ursita, nu altăceva... Moșie !... Curți ! î Auileo ! m-apucă leșin !-

în închipuirea-i caldă de poet, el se vedea de pe acum stăpîn pe inima *Vioricai*, stăpîn pe moșia și curțile ei ; îi zicea chiar *tu!*... *Viorica!*... *Dragă Viorica !... Nevăstuica tatei !* și cite și mai ciie. Parcă se-nsoțise cu dînsa de o sută de ani. Și cum mi le-nvîrtea el acuma !... Ce cai, ce trăsuri, ce caîfet ! Unul doar era Nae Peruzescu cu consoarta sa iubită, *Viorica Peruzescu*.

O bură de ploaie care începu să bată-n geamuri îl deșteptă din visul lui de aur și-l puse în îngrijire că va trece poate ziua fără să mai vadă pe viitoarea lui consoartă. Dar la munte ploile trec iute ca lacrimile unui copil și soarele zîmbitor numaidecît se arată spre mîngăierea celor ce-l crezuse pierdut.

Astfel, după o oară, toată lumea din Slănic, sub un cer senin și răcorit de arșiță, plecă grupuri, grupuri spre „cascadă" pe șoseaua cea frumoasa care șerpuieste de-a lungul râului. Nae Peruzescu plecă și el cu mulțimea, însă, lucru ciudat, eî om așa vestit, cu reputație literară, nu cunoștea pe nimene și nîci era cunoscut de cineva.

— Ce de-a mitocănime ! gîndi el cu despreț. Nici un om politic, nici un om da litere. Amă lume !...

La izvorul no. 1, parte din oaspeții Slănicului se opriră spre a bea apă. Se opri și Peruzescu, ș-atunci, minunea lui Dumnezeu!... ce-i văzură ochii !... Bine-a zis vestitul Conachi, vizitatorul de odinioară al Slănicului:

Doamna Viorica Anghelleanu sta pe marginea scărilor de la izvor și aștepta sa-i ieie cinevajpaharul spre a-i aduce apă. Ca fulgerul, Nae Peruzescu se rapezi prin mulțime, se opri dinaintea frumoasei văduve, își scoase cu cel mai ademenitor zîmbet pălăria de paie, îi lua paharul din mîină, apoi se coborî în fugă pe scări, dînd chior peste oameni, umplu paharul ochi cu apă de cea race și spumoasa ca șampania, și-l dădu în mîinile doamnei Anghelleanu c-un aer de biruință, ca și cînd ar fi prins pe Dumnezeu de-un picior.

— Foarte mulțumesc, zise doamna Anghelleanu, c-un glas care-l gîdili la inimă și cu o căutătură pe care nici chiar un literat de la *Zorile artelor* din Dorohoi n-ar fi fost în stare s-o descrie. Apoi, întovărășită de o societate întregă de bărbați și femei, frumoasa Viorica plecă mai departe spre cascadă.

O privire ș-un „foarte mulțumesc”, atîta a fost partea lui Nae Peruzescu ; dar ce putea el să pretindă mai mult pentru un început ? Primul pas era făcut și cel mai greu. De-acum n-avea decît să bată ferul cît e cald. Calculîndu-și sorții, Peruzescu n-avea nici o îndoială de izbîndă. Era tînăr, frumos, inteligent, cu talent, cu reputație ; toate aceste însușiri netăgăduite el le număra pe degete și, însumîndu-le la un loc (adunarea n-o uitase), scotea drept rezultat matematic sigur că Viorica trebuie să fie a lui.

În aceasta primblare însă, nu i-a fost cu putință să se mai apropie de dînsa. Era încunjurată de o ceată nestrăbătută de oameni care se-uitau hortjș la el. A trebuit deci să se mulțumească de-a merge liniștit în urma ei, a-i privi de departe cusuturile de argint ale șorțului și alțițele cămeșei, a-i auzi uneori glasul rasunînd în hohote de rîs ; dar și atîta îl încînta. Apoi, deodată, Viorica și tovarășii ei se abătură din șosea, intrară în pădure, și acolo sub un acoperiș de crengi de brad, într-un aer îmbălsămat de mirosul rășinei, la murmurul rîului care la cîțiva pași mai departe se rostogolea pe prundiș, se așezară cu toții pe-o canapea de mesteacăn dinaintea unei mese înfiptă în pămînt. Cum nu s-ar fi dus și Peruzescu acolo, să admire mai de aproape zîna care însuflețea acest colțișor poetic, mistuit în umbră ; dar, ne-

fiind loc pentru dînsul, a trebuit vrînd, nevrînd să se duca mai departe. A mers deci înainte și tot înainte până ce-a ajuns la cascadă. Însă cînd s-a coborât în pavilionul ce înaintează chiar deasupra căderii rîului și a văzut sub picioarele sale vînturișul cel turbat care de cînd lumea se luptă cu stîncile, cuprins de entuziasm a strigat: „Ah ! Viorico !... Cu tine în brațe m-aș arunca în ăst abis !”

În acel moment un glas îi vibra în urechi:

— Aud ?... Ce-ați spus ?... întrebă Arghir care prinsese numai cuvîntul „abis”.

— Zisei că abisul ăsta e teribil dă înfricoșat.

— Îra !... Doamne ferește !... Uite, cucoane, ce bazacanie, ce amarnic mai herbe apa pintre chetere. Zău, mi-e frică pe scîndurile ieste. Știi una, boierule, hai sa mergem, că eu amuș ametesc.

— Să mergem, răspunse Peruzescu cu nepăsare. Îi era tot una să steie sau să se ducă, deoarece Viorica nu era cu dînsul.

— Da cum vă place Slăoicul nostru, boierule ?...

— Ce să-roi placă, domnișorule ? Cum poate să placă unui om, cînd n-are măcar un biftec cum se cade, un pahar da vin cum se cade, o odaie ș-un pat cum se cade ? Dă !... Mila lui Dumnezeu suntem deprinși să trăim cu te miri ce și oriunde. Ce să fac, daca m-a răzgîietără părinții !

— Apoi ca acasă nu poate găsi cineva.

— De știam așa, rămâneam acasă în București unde am toate după chef, sau mă duceam la mine la moșie să vînez, sa călăresc, să păscuiesc. Ei, nenisorule, mă ține ce mă ține, că mîni aș pleca de-acilea.

— Ha ! Ha ! va să zică, e un clenci la mijloc, care vă ține ? Am înțeles ! Tinerețele, bata-le să le bata !... Așa eram și eu la vîrsta d-voastre cînd am făcut cunoștință cu Luxița. Adică, drept vorbind, nu tocmai așa ; pe-atunci lumea nu se subțiese ca amu.

Astfel mergînd împreună, Peruzescu tot înșira la taclale, iar Arghir asculta și se minuna, zîcîndu-și : „Bre, ce om strașnic !” cînd, în sfîrșit, el ajunseră în dreptul băilor calde. Atunci Peruzescu salută pe tovarășul său cu cuvintele :

— Sluga, onorabile ! Ma duc să iau o baie, să mă mai curăț nițel dă praf. Măcar cu-atîta sa m-aleg.

— Să vă hie de ghine ! răspunse pînticosul Arghir.

Peruzescu însă nu avu noroc să se curețe, căci îngrijitorul de la băi îi spuse că nu e nici o cabina liberă și ca trebuie să se adreseze la administrator spre a se înscrie pentru o oară anumită.

— Auzi, nu-i cabină liberă, într-o țară liberă ! repeta Peruzescu contrariat. Așadar, un creștin nu poate lua o baie caldă când îi place ! Trebuie s-o ia când nu-i place !... Amâ regule !... Amâ băi !...

De la băile calde el trecu la băile răci unde erau cabine libere, dar i se ceru un bilet de la administrațiune care costa o jumătate de franc.

— Cum iar taxe, și încă taxe nelegale pentru apa pe care a dăruit-o Dumnezeu tutulor cetățenilor ? strigă Nae Peruzescu, indignat la culme. Va să zică, acilea-n țara^ mea, trebuie să stau mereu cu mîna-o pungă ; apoi își fac dă cap, domnișorii ăștia. O să-i dau prin tarbăceală !

Mai mult de ciudă decît din cauza banilor, fiindcă de bani, slavă Domnului, îi gema punga, Peruzescu părăsi și băile răci și se-ntoarse în odaia lui... Pe masă găsi o scrisoare cu adresa: „D-sale domnului Nae Peruzescu-Loco". Inima-i zvîcni în piept. Orișice i se întîmpla așa neașteptat i se părea că trebuie sa fie în tainică legătura cu Viorica Anghelleanu. Cu o mîna tremurătoare deschise scrisoarea și într-adevăr ca presimțirea nu-l înșalase. Scrisoarea suna astfel:

„Sunteți rugat să binevoiți a onora cu prezența d-voastre serata dănuitoare ce se da de cătră un comitet de tineri în onoarea damelor aflătoare în Slănic, astăzi 10 iulie, oarele 9 sară în salonul otelului mare, etajul de jos. Toaleta simplă."

Prîn urmare, avea negreșit să întâlnească la acea serată pe doamna Anghelleanu, sa-i vorbească, să joace cu dînsa, să 6 strîngă la piept, să-i spuie că o iubește, o noroace, noroace, cînd vii cîteodată, apoi vii chior ! El se uită împrejur, zări bumbul de la soneria electrică, sună cu o mîna înfrigurată o dată, de două ori, de trei ori. Avea nevoie să vorbească, sa comunice cu o ființă omeneasca ; simțea în piept o sarcină grea pentru dînsul singur, trebuia să o împărțească cu cineva. Se înfățișă slujnica cea în papuci pe talpă.

— Sufletul maichii! Cum te cheamă ?

— Safta, cuconașule.

— Safta dragă ! cine mi-a adus scrisoarea aîa ?

- E u . ^

— Va să zică e bal deseară ?

— încă ce bal ; cu supeu, două muzici: muzica de aici și alta din Focșani.

— Auileo ! Cu mîncărică, cu băuturică !... și cît e plata da intrare ?

— Da' unde se pomenește ! Boierii s-o unit să deie bal în cinstea cucoanelor. S-ar pute să fie plată ?

— Va să zică, gratis ! hm !... Vezi, mi-ar fi părut mai bine, adause el cu aerul lui de bogătaș, să contribuiesc și eu la cheltuieli, împreună cu comitetul ăla dă tineri. Nu-mi place să petrec și sa mănînc pe conta altora.

— Așa-i, dar d-voastra ați venit abia azi-dimineață și balul era demult pregătit.

— Ei, fie cum zici. Lucrul acum nu se mai poate drege. Da, ia spune-mi, mititică, crezi tu c-o să vie la bal șt aia dă la 45 ?

— Nici vorbă, cea dîntăi! S-o vezi cum joacă, parcă are aripi la călcăie !

— Ține-mă, Safto, că mă prăpădesc !

Se auzi telegraful sunînd..

— Iaca vin ! Iaca vin ! Ce hîrbareți mai sunt tinerii în ziua de astăzi! cugetă slujnica în sine și ieși răpede, clăm-pănind din papuci.

Pană la vremea mesei Peruzescu umblă lela prin Slănic, băgîndu-se pintre lume, ochind în toate părțile, că doar va zări undeva pe logodnica inimii lui, însă ea era nevăzută. Iar la șase oare, cînd clopotul dădu semnalul prînzului, el cu aceiași pași demni intră în salon, trecu pe toată lumea în revistă, și, nedînd cu ochii de Viorica, se hotărî să se puie la o masă care din întîmplare era neocupată de nimeni.

După o lungă tevatură cu chelnerul, dacă nu cumva bucatele sunt pregătite cu grăsime de porc, el totuș, neavînd încredere în asigurările acestuia, aruncă carta la o parte și porunci să-i deie o frigăruie făcută anume pentru dînsul la cărbuni și apoi o **falie** de cașcaval de Penteleu.

— Alea nu aveți cum să le pregătiți cu grăsime, adause el, uitîndu-se împrejur să vadă dacă lumea îl observă.

— Ce fel de vin poftiți ?

— Nu poftesc vin. Medicii m-a opritără. Sufăr da dila-tașle.

Avea el nevoie să cheltuiască din pungă pentru mîncare, cînd peste cîteva oare putea să se îndoape gratis cît îi poftea inima?... De aceea, cînd s-a sculat de la masă, n-a mai luat pîne în buzunar ca să nu-și strice foamea.

La 9 oare precis, orchestrul din Slanic dădu semnalul de începerea balului, cîntînd valsul cel mai nou a lui Strauss. Părechi, părechi venea lumea la bal, întîmpinată la ușa de tinerii din comitet, care, îmbrăcați în frace și cu panglice albastre la butonieră, ofereau brațul doamnelor și le conduceau la locuri. Cînd sosi Nae Peruzescu șuierînd între dinți acelaș vals după orchestrul, un tînăr din comitet îi întinse mîna:

— Cu domnul Nae Peruzescu avem onoarea...

— Da, domnule, pentru a vă servi.

Sunt încîntat de cunoștință. Poftiți, mă rog, și totodată mă pun la dispoziția d-voastre pentru a vă prezenta la oricine veți voi.

— Recunoscător!... răspunse el cu demnitate; însă vă rog să mă scuzați că n-am venit în toaletă să mă schimb. A uitat să-mi puie fracul în valiză, o bunătate să-mi aducă frac nou, noușor. Așa-i cînd sunt multe slugi la un stăpîn. Se-ntîmplă ca și cu copilul cînd are multe moașe.

— O! nu vă supărați! nu-î nimic. Atîta ne-ar mai trebui, etichete aici la munte.

Peruzescu intra în salonul frumos luminat și decorat cu crengi de brad, se-nvîrți cît se-nvîrți printr-o lume deasă și necunoscută, dar, fiindcă-i ghiorăiau mațele de foame și Viorica încă nu se ivise, își îndreptă pașii spre bufet pentru a utiliza timpul. Acolo stăteau înșirate pe masă mulțime de mîncări răci și feliurite butelci cu vinuri. Un curcan mare fript, așezat întreg pe-o farfurie, îi ațîța cu deosebire pofta.

— Ia dă-mi o bucată din ăsta! zise unui băiat de la bufet.

Îndată i se puse pe un talger mai multe fâlii de piept de curcan pe care Peruzescu le înghiți nemestecate.

— Auîleo! D-apoi așa se frig curcanii acilea!... Să veniți la mine să v-arăt eu curcan fript pa castane, nenișorule, nu așa. Umple casa dă miros.

— Ia dă-mi din șunca aia!

El puse mai întîi șunca pe vîrfurile limbii, gustă puțin, cîte puțin, făcînd feliurite strîmbături:

— Dăgeaba! nu-i destul să afumată, observa el c-un aer de fin cunoscător. Ei... de veneam eu cu două, trei zile mai înainte, ca să fiu în comitet, altfel se pregătea masa. Ia dă-mi un Cotnar!

Apoi după o bucată de limbă, alt Cotnar, după o bucată de salam, alt Cotnar, după un mușchi race, alt Cotnar, după niște prăjituri, alt Cotnar; cînd, zări deodată pe Viorica Angheleanu care intra în salon strălucitoare de frumusețe, și, încălzit cum era la o temperatură de 30 grade Cotnar, se răpezi sfoară la dînsa.

— Rog, binevoîți a-mi acorda un vals, doamna mea. Eu sunt servul d-voastre, Nae Peruzescu, ăl cu paharul de azi-dimineață.

Frazele nu curgeau tocmai literaricești din gura lui, dar emoțiunea și Cotnarul erau de vină. Doamna Angheleanu, deși cam surprinsă de această invitare făcută în forme neobicinuite, primi cu toate acestea să joace, și de-acum înainte... ațineți-vă, oameni buni!... Nici că s-a pomenit în Slanic un așa vals. Nu era joc, ci un zbucium, o învîrtitură nebună; și cum oare n-ar fi jucat Nae Peruzescu pan* la darea sufletului, cînd ținea în brațe visul lui iubit, pe cea mai frumoasă femeie din Slanic, o moșie lîngă Ploiești și o păreche de curți cu două rînduri? Toți se uitau la dînsul, se coteau și se-ntrebau cine-i individul care joacă ca un desperat? Cine sa fie?... „Ia un stropșit, un mofturean, un frige-linte, un palavrăgiu”, ziceau unii și alții, judecîndu-l după înfățișare. Dar acești cîrtitori habar n-aveau că dănuitorul pe care-l arătau cu degetul, împodobindu-l cu poreclele de mai sus, le era lor cu mult superior; era un luceafăr literar, a cărui nume fusese trîmbițat de la munți și pîn' la mare. Așa-i în lume, piticii bat totdeauna război cu urieșul.

După vro cincisprezece minute de danț sălbatic, înfuriat, doamna Angheleanu, deși dănuitoare de prima forță, căzu obosită pe un scaun, cerîndu-și scuza că nu mai rjoate urma înainte; iar Peruzescu, amețit, aburit, se așeză hnga^ dînsa.

— Acum, doamna mea, zise el gîfîind, nu mă căiesc ca am venit la Slanic.

— Pentru ce adică era să vă căiți? întrebă doamna Angheleanu.

— Dacă n-aș fi avut fericirea să rianțez valsul ăst sublim cu persoana d-voastre, aș fi fost omul ăl mai maltratat dă soartă.

— Maltratat, pentru ce ?

— Pentru că, de cînd venii acilea, nu întîmpinal decît neplăceri. Și, de !... Orice s-ar zice, un om civilizată pentru banii care-i cheltuiește, trebuie să aibă o contravaloare.

— Cu toate aceste, văd că v-ați mîngăiat cu puțin.

— Ah !... Doamna mea... Cer cuvîntul!... Dați-mi voie sa vă declar că valsul cu care m-ați onorat acușica...

Dar n-apucă a-și isprăvi vorba, că Viorica Anghelleanu zbură în brațele altui dăntuitor. De atunci toată sara nu s-a mai putut apropia de frumoasa văduvă ; ori la ce joc o invita, se-ntîmpla să fie angajată, ori de cîte ori voia să se puie lîngă dînsa, se-ntîmpla să nu se găsească scaun alătura. „Ce ghinion al naibei" ! zicea Peruzescu plin de necaz. Numai la valsul cel din urmă, pe cînd se rotea ea în apropiere de dînsul, cu capul cam pe spate, de i se vedea grumazul albind ca zăpada, putu el sa-î arunce din fugă cuvintele :

— Ești regina balului !... împărăteasa Slănicului !...

Ea auzi, zîmbî, apoi, mlădioasă ca o trestie, se lasă dusă în vîrtejul danțului ca-n farmecul unui vis.

A doua zî Nae Peruzescu, obosit de drum și de deosebitele emoțiuni ce avusese în cursul zilei, se deșteptă tîrziu.

Cînd se coborî pe terasa cea mare dinaintea otelului, văzu vreo cinci, șase dintre tinerii cu care făcuse cunoștință la bal, încălecînd pe cai spre a se duce peste munți la Poiana Sărată, cea mai interesantă primblare dîn Slănic, împănată cu oarecare greutate și mici perîcule ce îmboldeau și mai mult entuziasmul tinerilor călători.

— Ce păcat că n-am știut dă primblarea aîa, zise Peruzescu unuia dintre cunoscuții săi, mi-aș fi adus de la moșie un cal sau doi dă călărie.

— Se găsesc și aîcî cai dă închiriat.

— Aî-da-de !... n-am încălecat dă cînd trăiesc pă mîrtoage dă alea. Mî-aș frînge gîtul la siguranța.

— Mal cîrînd îți frîngi gîtul pe cai de ceilalți nedeprînși la munte.

— Apoi, dumneata nu știi ce rasă dă caî am eu. D-ăi care sar peste garduri, care rad pămîntul cu burta ; da-i care

manîncă jăratîc, cum zice poporul suveran intr-una din poveștile sale.

El ar fi mers și mai departe cu exagerarea și colorarea acestui moft al cailor spre mai buna convingere a ascultătorilor, dar fu întrerupt tocmai în punctul culminant de-o mulțime de lume care venise spre întîmpinarea călăreților.

— Să ne vedem sănătoși!

•— S-auzim de bine !

— Drum bun !

~ Adio !

— Bună petrecere ! le ziceau toți din toate părțile, schimbînd cu dînșii nenumărate strîngeri de mînă. Doamnele fluturau batistele în aer, dorindu-le curîndă întoarcere, muzica intona un marș răsunător care mai scutură puțin lenea telegarilor de munte, iar ei, înșirați unul cîte unul ca cucoarele cînd pleacă spre miazăzi, se îndrumară voinicește spre Poiana Sărată.

Peruzescu, nedînd cu ochii de Viorica și neștiind cum să-și maiucidă timpul, se sui la Trei-Crucî unde întîlni iarăși pe pîntecosul Arghir aburit ca vai de el.

— Te-am văzut asară cum mi-o răsuceai, zise el, sclipind din oohi; n-ai gust rău, boierule ! Te hîrjitesc !

„Uf, ce mitocan nesuferit! gîndi Peruzescu trecînd răpede pe lîngă Arghir. Pe cine cauți și pe cine găsești!"

În vîrf la Trei-Crucă se deschide peste munți o priveliște de toată frumuseță ; dar Peruzescu da din umere. Putea să fie ceva frumos fără Viorica?... Apoi nervos, nerăbdător de nu-și afla loc, el plecă răpede îndărăpt, coborî scările pe cărarea cea șerpuitoare tot două, cîte două, intră în odaia lui și prinse să scrie. Multe file a scris și a rupt, și iar a scris și iar a rupt, precum pățesc toți acei care se-ncearcă să alcătuiască scrisori de dragoste, pană cînd, în sfîrșit, s-a oprit la următoarele versuri :

Scumpă Viorica,

Mîndră florîcîcă,

De cînd împreună asara-am danțat

In inimă-un șarpe, zău, m-a mușcat.

De nu vrei să mor

Sugrumat de amor,

* Deseară la 9, pe-al Slănicului mal

Ah I vino în dosul biuroului poștal!

Apoi el strînse hîrtia în patru, o puse într-un plic bine pecetluit și sună.

— Ce porunciți ? întrebă intrînd pe ușă slujnica cea în papuci pe talpă.

— Sufletu-taichii!... Cura te cheamă ?

— Tot Safta, cuconașule.

— Bine zici! îți uitai numele. Ascultă, Săftică draga, vrei tu să te cos cu aur dă sus pană jos ?

— Nu vă-nțeleg, cuconașule.

— JJite, vezi scrisoarea asta ? S-o dai în mîinile cocoanei Vioricăi de la no. 45 și să-mi aduci răspuns. Auzi ?

— Grea treabă, cuconașule !

— Grea, ușoară, așa se cîștigă parale. Ș-apoi ce ?... N-o să-ți taie capul pentru o bagatelă. Iar, sufletele, de-mi aduci răspuns bun, te-a văzut Dumnezeu !

— • într-un noroc, cuconașule, am s-o cerc și asta !

— Brava, Săftico ! Femeiușcă ca tine mai rar. Mă rog, da' ai văzut curțile dă la moșie ? *Hein f* Sunt cu două caturi?

— Cum nu ; frumoase și-nalte, ia așa te uiți la dînsele, adaose ea, rîdicînd ochii în tavan.

Peste o oară lungă cît o veoinicie, în care timp Peruzescu se da în vînt de neastîmpăr, se înfățișă Safta cu răspunsul. Ochii ei de oaie sticleau de veselie. Răspunsul era închis într-un plic mic de hîrtie parfumată, purtînd deasupra inițialele *V. A.*, încunjurate de o ghirlandă de flori.

A descrie bătaia de inima ce simți Peruzescu cînd deschise plicul este peste puțința omenească. Era să-i despice pieptul nu altăceva. La prima cetire, el nu înțelese nimic ; ochii-î lunecară peste litere și în mintea lui se făcu un caos. Abia la a doua, la a treia cetire i se limpeziră vederile, și putu pricepe răspunsul care dealtfel era scurt, dar cuprinzător;

**Am primit
Și consimțit;
Te aștept
Cu doru-n piept.**

Aceste patru versuri erau scrise cu niște litere așa de fine și așa pline de farmec, încît Peruzescu, privindu-le și gîndindu-se la mînușița care le-a așternut, se simțea ridicat într-al noulea ceri. Așadar, iată-l stăpîn pe visul lui de aur ! Viorica, frumoasa Viorica, cu toate ale ei: ochii cei mîngăietori, moșia

de lîngă Ploiești și curțile cu două etaje aveau sa fie a lui, a lui pe vecinicie. Ce nemărginită fericire !... Și cînd te gîndești ca toate aceste neprețuite bunuri el le-a cîștigat nu mai tîrziu decît ajdoua zi după descălecarea sa în Slanic ! Iata ce vrea să zică a fi om mare, predestinat. Peruzescu nu mai călca acum pe pămînt. Lumea întregă i se părea viorie. Toate strunele inimii sale vibrau cîntece de dragoste. Părîndu-i-se strimt în odaie, cu atîta bucurie în piept, el ieși la aer liber, la răcoarea vîntului, la priveliștea munților, ca să-1 vadă și ceriul și pămîntul cît e de fericit. Cu minele la spate, cu pălăria pe-o ureche, cu ochii rătăciți în albastru, mergea așa în voia întîmplării, cîntînd din gîtlej și improvizînd versuri care ieșeau acum sleite din gura lui. Rimele îi curgeau gîrlă :

**Lume, lume, foc de fin,
Ce ai, Viorico,-n sîn ?
Lume, lume, foc de paie
Viofico, vin' Ia Nae !**

și mai departe :

**,\h, femeie chip de înger.
Tu cu farmecele tale,
Faci ca-n inima să sînger
De dragoste pentru matale!**

Ce de-a materie pentru *Zorile artelor* din Dorohoi și *Trîmbița literară* din Gorj ! Umblă așa ceasuri întregi, într-un vis și-o aiurare, cîntînd și risipindu-și talentul dinaintea tuturor brazilor care-l ascultau și-i răspundeau în limba lor, **pană** cînd într-un tîrziu auzi sunînd ora prînzului. Atunci el intră în salonul de mîncare și, uitîndu-și migrena și dilatația, porunci un prinz complect, de la mezellcuri pană la dulce, căptușit cu o butelcă de vin de Cotnar. Pentru ce și-ar fi cruțat punga ? Nu era doar să capete desară *contravaloarea f* După-masă puse un franc bacșiș în palma chelnerului, care nu-și crezu ochilor, și plecă.

Se făcu, în sfîrșit, noapte, o noapte neagră ca de porunceală. Nici o stea nu sclipea pe ceri; iar vicleana lună, care **pană** acum se arătase slanioenilor de pe vîrful *Cerbului*, blajină și nevinovată ca o fată mare, rumegînd de astă

dată gânduri ascunse, se lenevi în așternutul ei de nouri și-și întîrzie anume ora deșteptării.

La nouă oare punct, Nae Peruzescu se afla la locul de întîlnire în dosul biuroului poștal. Să nu se pară, mă rog, ciudat că el om expert în asemenea materie își alesese tocmai acest loc. Era cu prevedere ales; nici departe, nici aproape, cum e mai bun pentru cine vrea să se strecoare nebăgat în samă. Apoi era la dos pe unde nu umblă nimene, bine umbrit de arbori, încît părechea iubitoare putea să se răsfețe în brațele fericirii fără leac de grijă.

Născut sub o stea bună, Peruzescu avu și de astă dată norocul să nu sufere, ca alții, mult timp chinurile așteptării, căci, nerăbdătoare ca și dînsul, iubita lui numaidecît se înfățișă prin umbrele nopții, învălîtă într-un șal negru, ca o drăgălașă, poetică, nălucire. În mijlocul întunecului și-a tăcerii ce stăpînea întreaga fire, ei înaintau răpede unul spre altul, și... deodată, ca două ființi pierdute din lumea asta, căzură în brațele unul altuia, înădușind în piepturile lor un țipat ce era gata să zbucescă sub puterea dorului împlinit.

Dar în momentul cînd gurele lor se lipiră, cînd sufletele lor, luate de vârtejul dragosteî, zburară spre regiunile paradisului, șase rachete se aprinseră într-o singură clipeală, sub tulpina brazilor în apropiere de dînșii, și ca niște suli de lumină, ca niște lungi șerpi de foc, se urcară suind în înalțul ceriului, unde apoi se desfăcură în nenumărate candelii de diferite culori. La lumina lor, sporită și de un foc bengalic albastru ce apăru năprasnic pe malul rîului, Peruzescu văzu că amanta ce strîngea în brațe nu era frumoasa Viorica, atît de muldorită, cî slujnica Safta, cea cu ochi de oaie, ciupită de vărsat și cu papuci pe talpă, care clămpăneau în picioarele ei. O ! Sfinte Haralambie !... Dacă toate fulgerele dîn ceri ar fi căzut pe capul lui Peruzescu, n-ar fi rămas mai amețit ca la vederea acestei grozave înșălăcîuni ! Un moment el se clatină pe picioare, crezînd că-1 înghite pămîntul, însă, om tare fiind, își venî degrabă în fire, se smulse din brațele Saftei și o rupse de fugă ca un desperat, strigînd : „Ce ghinion al naibii !”...

Dar vai!..! O nenorocire nu vine niciodată singură ! Una din rachete căzuse din întîmplare pe acoperămîntul biuroului poștal și în cîteva minute șindrila cea uscată ca iasca fu cuprinsă de flăcări. De astă dată nu mai era foc de artificie, ci

un incendiu aievea, înfricoșat, care amenința să topească întreg Slănicul. Spaima se răspîndi cu iuțeală electrică între locuitori și o larmă cumplită umplu văzduhul întocmai ca vuietul unei mari ridicate de vînturi. Țipete, vaiete, plînsete s-auzeau pretutindene ; mamele își căutau copiii, frații, surorile, bărbații, soțiile ; unii scoteau bagajele de prin odăi, alții săreau să dea ajutor pentru stingerea focului, într-un cuvînt cea mai desăvîrșită zăpăceală a unei lumi ce și-a pierdut capul și care se vede în neputință de a lupta contra elementului.

Singur Peruzescu între toți mal stăpîn pe sine, mulțămhă reacției ce se făcuse în inima lui, își analiză situația, înțelese primejdia ce-i amenința reputația, dacă s-ar descoperi în ce împrejurări s-a iscat focul, și într-o clipă își fixă linia de purtare. Hotărîrile mari se iau în primejdiile mari. Profitînd de amețeala generală, el sui în fugă scările otelului, trecu pe dinaintea odăii no. 45 unde arătă ușei închise pumnii săi amerințtori, zîcînd în sineși: „Ah, puico ! Unde ești, să te stringă Nae în brațe, să-ți pocnească ochii!”... Apoi trecu pe dinaintea odăii lui Arghir unde cucoana Luxița ca în vreme de cumpănă își aprinsese lumînarea de la Paști și se închina cu ușile deschise dinaintea icoanei Sf. Pantelimon făcînd cruci și batînd metanii. În momentul însă cînd îl zări, ea lăsa pe Sf. Pantelimon și se răpezi spre dînsul.

— Cucoane !... Boierule Domnule !... Unde-i Arghvr ?... Arghirachi al meu ! Ce s-o făcut ? Vai de mine și de mine !... O să ne prăpădim cu toții în pojarul aista !

— Da' știu eu unde-o fi Arghirachi al d-tale ? Eu, cucoană, am alte afaceri.mai grave ; mă iertați !

— Nu te duce de-aice, boierule ! Te rog!... Mă tem, tremur ca varga... Nu mă lăsa singură Și, iute ca o gaiță, îi sări în gît și-1 opri în loc.

— Ia dă-inii drumul, cucoană !... Ce, vrei să-mi las bagajele în prada flăcărilor ? Acolo-i avere dă om, nu glumă !

— Nu te las!-.. Nu te las!.., striga ea ca o desperată.

Dar pe cînd Luxița îi strîngea mai tare în brațele ei sfrijite, și el se lupta să scape, se înfățișa deodată pîntecosul Arghir, care, văzîndu-i încleștați, se opri dinaintea lor cu brațele încrucișate, zicîndu-le cu aer de parapon :

— Brava !... Aferim !... Lumea chiere și voi vă drăgostiți ?

— Da' ia slăbește-mă, nenisorule ! Nici mă gândesc la așa cevașile. Dacă-i pă aia, apoi sunt alte femei care-mi rup mîneccle, he! he!... Uite, acilea în pozunar am o scrisoare caldă, caldă pentru o întîlnire ce mi se dete chiar acușica. Dar n-am vreme de stat la taifasuri cu d-ta. Salutare, stima-bile ! Zicînd aceste vorbe, el se răsuci pe călcăie și apucă răpede de-a lungul coridorului spre odaia lui.

— Ne-orn socoti noi mîne, boierule !... îi strigă din urmă Arghir cu glas amerințator.

— Bine! Bine!... Cînd poștești!... răspunse Peruzescu îndoind pașii. în sfîrșit, intra în odaia lui plin de suflet și se ânchise pe dinlăuntru, întorcînd de două ori cheia în broască.

Ah ! Iată-1 acum singur, față-n față cu așa-numitul sau ghinion !

Oricît era Peruzescu de genial și tare de înger ; oricît limba lui pe care nu î-a tors mumă-sa, precum zicea el cu modestie, pusă la serviciul unei închipuiri neînfrîdate, știa sa împodobească lucrurile, de mai, mai le credea el însuși, totuș în momentele de restriște, cînd perdeaua mofturilor care-î păinjinea ochii se ridica de pe scena crudelor realități, Peruzescu reintra în sine și se simțea slab. în unul din acele momente se afla el acum, cînd, aruncîndu-și din întîmplare ochii în oglindă, se văzu palid, desfigurat și cu frizura cea artistică vilvoi.

— Amice Nae, ai buclarisit-o !... zise el omului din oglinda. Apilpisita aia da văduva și-a tras un tighel dă mama focului... Mai încrede-te altă dată în muieri dă alea prefăcute care și-a îngropată ră consortii!... Poftim, a mai intervenit acum și pacostea aia dă incendiu și cearta cu mitocanul dă Arghir, încît nu e da stat, mortăciune... Pă treabă, Peruzescule, iute... și sluga, vere !...

Atunci el se dezbracă răpede de haine, puse pe el amîndouă rîndurile de albituri ce avea de schimb în lădița cea de Brașov, afară de ciorapi, care, neîncapîndu-i în cizme, îi vîri prin buzunare, se îmbracă din nou și, astfel bine căptușit în contra răcelii nopței, se strecură pe scările din dos.

— Salutare, onorabililor !... zise el facînd în aer o teme-na la adresa slănicenilor; să vă văd, cînd mi-oî vedea ceafa !

Și... de-acilea-nainte, să te duci duluță !...

Dar pe cînd luneca el pe sub umbra brazilor ca o nă-lucă, cautînd să-și piardă urma, un glas cunoscut îl făcu să tresară.

— Bună vremea, prietene ! încotro ai croit-o, spre Hel-veția sau Șvițera ?

— Am ieșit, răspunse el cu un zîmbet silit, să iau nițeluș aer. M-a enervată ră incendiul și țipetele alea din Slănic.

Apoi, de frică să nu-i iasă înainte vreun alt supărător, el se dosi și mai mult pe sub umbra brazilor și-și lărgi compasurile astfel, că mai mult alerga decît mergea.

înspre revărsatul zorilor, focul fiind stins cu desăvîrșire, lumea s-a retras spre a se odihni puțin de ostenelele și emo-țiunile nopții, iar a doua zi pe la amiază oaspeții Slanicului erau din nou în picioare și fiecare își istorisea întîmplările prin care trecuse și căuta să afle cauza focului.

Se băgă de seamă într-un tîrziu că ușa odaiei lui Peruzescu sta închisă, ceea ce nu era natural la o oară așa de înain-tată. Antreprenorul otelului intră în bănuiele și chema pe primarul comunei și pe comisarul de poliție, carii, în urma încheierii unui proces-verbal în regulă Iscălit de marturi, intrară în odaie.

înlauntru... țipenie de om !...

— A fugit, papugiul, fără să-mi plătească cele două zile de ședere în otel! strigă antreprenorul.

— Iată lada lui, observa primarul. Ai de unde te des-păgubi.

Se încheie un al doilea proces-verbal pentru deschiderea lăzii care se găsi goala ca pîntecelul unui flămînd.

— N-aî noroc, adause primarul; se vede că individul nu era tocmai înțolit. Ei, dar lada tot face ceva ; ș-apoi unde sunt bucate, trebuie să fie și pagubă.

— He ! He! strigă comisarul de poliție rîzînd cu chef ; uități-vă, și-a lăsat cartă de vizită.

Toți se-ntoarseră surprinși spre comisar și văzură pe pă-rete, scrisă cu litere mari, următoarea epigramă :

Slanic,
Calic,
Ți-oi mai bea apa,
Cînd a zbură iapa !

DAC-A VREA DUMNEZEU

De atunci tot ce știm de Nae Peruzescu este că, pentru a-și mai micșura în budget cheltuiala chiriei, și-a mutat locuința din strada Popa Tatu în aceea a Silphidelor. Garde-roba lui ca și mai înainte urmează evoluțiunile anotimpului, adică: hainele de iarnă merg vara la amanet, și cele de vară merg iarna la amanet, încît niciodată nu se întîlnesc unele cu altele în noua lădiță de Brașov ce și-a cumpărat.

În cariera literelor ar fi mers negreșit departe, dar din nenorocire *Zorile* din Dorohoi și *Trîmbița* din Gorj au răposat^ sărmanele, în floarea vîrstei, iar alte ziare, din cauză de invidie, n-au vroit să dea ospitalitate scrierilor sale. Are însă bună speranță că la viitoarele alegeri generale va dobîndi mandatul de deputat care îi va deschide calea spre portofoliul Cultelor și al Artelor.

J8M

— Știi una, măi femeie ? zise Pîrvu, înjugînd boii la car.

— Oi ști, dacă mi-i spune, răspuse femeia.

— Boii noștri sunt bătrîni, abia mai pot roade colțul ierbeii; merg în scădere. M-am gîndit să-i vînd și cu parte din banii ce-oi prinde pe dînșii să cumpăr o păreche de juncanași tineri ; iar cealaltă parte s-o păstrăm pentru gospodăria noastră ; bani albi pentru zile negre. Ce zici și tu ?

— Știu și eu ?

— Cum așa ? N-ai nici o socotință în capul tău ? Bine-i să-i vînd, ori nu-î bine ?

— Bine, *dac-a vrea Dumnezeu*.

— Ce fel: *dac-a vrea Dumnezeu* ? Ce are să se amestece *Dumnezeu* la vînzarea boilor noștri ?

— Iaca are.

— Măi femeie, nu fi și tu forfăcătură ? Suntem noi stăpîni pe boi sau nu ? Avem dreptul să-i vindem sau n-avem ? Răspunde !

— Suntem stăpîni, ș-avem dreptul, *dac-a vrea Dumnezeu*.

— O țîi una și bună *dac-a vrea Dumnezeu*. Adică să fie numaidecît pe-a ta. Așa mi se cade, dacă cer sfat de la un cap de muiere care nu știe s-încurce două paie. Hăis, Prier, cea, Zorilă, zise el boilor răstit, învîrtind deasupra lor o vîrguță de alun și urcîndu-se în car. Mă duc să-mi vînd boii la tîrg. Să ne vedem sănătoși peste trei zile !

— Ne-om vedea, *dac-a vrea Dumnezeu*.

— Apoi nu spun eu că femeia îndărăpnică te scoate din sărite ? Iaca, zău, poți cade într-un păcat așa pe nemîncate, atîta te cîhăiește cu gura... Hăis, Prier, cea, Zorilă!

Pîrvu ajunsese la tîrg.

Acolo, mare înghesuială și tîmbălău, de nu puteai răz-bate cu sufletul. Toate prăvăliile de pe strade, încărcate cu marfă nouă de Brașov, Lipsea și Țarigrad. Numai bani sa fi avut cineva. Cîmpul vitelor, cît cuprindeai cu ochii roata împrejur, ticsit cu boi, cai, oi trăsuri și căruțe de toate soiurile, de toate prețurile. Apoi hămurării, olarii, sticlării, locante la fiecare pas ; și o învălmășală, și o fertură de norod, și strigăte de telali, și pocnete de bici, și nechezuri de cai, încît bietul Pîrvu nu mai știa pe ce lume se găsește. El își desjuga boii în iarmaroc, le așternu o sarcină de fin dinainte și, așezîndu-se în car cam într-un cot, se puse pe așteptat mușterei. Se rotiră împrejurul lui doi-trei ovrei cu mînila în buzunare, foarte fuduli, care, cînd auziră de prețul boilor, dădură din umere și plecară, dar și Pîrvu nu era mai puțin fudul. Cu cît mușterii îi desprețuiau marfa, cu atît el o urca mai sus. Venea de pildă un perciunat și întreba :

— Bade, bade ! Chite purale boii ?

— Treizeci de galbeni zimți și fără bortă, răspundea el hotărît.

— Treizeci de galbani pentru cine întrebă, dar pentru cine cumpăra ?

— Aista-i prețul, cui îi place cui nu, iaca drumul.

Așa se petrecu ziua în ciocniri de cuvinte, în tîrguieli fără ispravă ; iar pe la întunecate, Pîrvu, ostenit de atîtea vorbe de clacă, se culcă în car ca toți vînzatorii de boi ce se aflau în iarmaroc.

Cînd se deșteptă a doua zi... ce să vază ? : boii nicăturea. Dă în sus, dă în jos ; aleargă, Pîrvule, pe la prefect, sub-prefect, polițai, primar... închina-te, Pîrvule, pe la toate icoanele... boii intraseră în pămînt. În sfîrșit, după trei zile de căutare, Pîrvu, care-și cheltuisese acum și paraua de nafură, găsi boii într-o pădure, hămesiți de foame, furați de-un cinstit negustor scăpat de curînd din temniță, și care aștepta numai noaptea să-i treacă peste hotar.

Cînd își aduse Pîrvu boli de funie în iarmaroc, îi clătina vîntul de slabi ce erau, iar lui i se părea că-i are de dar, într-o atîta pierduse nădejdea de a-i mai găsi. El îi dădu în

jumătate de preț, fiindcă era acum pe la spartul tîrgului și boii perduseră din fața lor. Dar erau bani buni și aceia, luați ca din drum, căci puțin a lipsit să rămîie Pîrvu și fără boi și fara bani.

După ce a bătut palma cu negustorul și a numărat zimții unul cîte unul, punîndu-i la brîu, într-o pungă de piele cu baieră, Pîrvu voi să plece acasă ; dar, nefiind mult pînă-n sară și temîndu-se să nu înnopteze pe drum, se hotărî sa rămîie pană a doua zi. Atras, deci, de o slujenie de maimuța ce sta în vîrfurile unui par și de un paiat uns cu făină pe obraz, care bătea doba din răsputeri la ușa unui cort, chemînd norodul să vază „minunea minunilor”, „copilul zburător”, „calul năzdrăvan” și „omul care înghite iartagane”, Pîrvu dădu cincizeci de bani și intră la comedie. Toate au fost cum au fost: minunății nemțești, nu altceva : treceri prin cerc, frînturi de șele, iartagane înghițite, șoareci înhămați, dar năzdrăvaniile calului le-au întrecut pe toate. Mă rog ! Cum a ieșit calul de după perdea, s-a plecat în genunchi în fața publicului în chip de „bine v-am găsit sănătoși”. Apoi, punîndu-i-se ceasornicul dinainte, a arătat ceasurile fără greș, batînd de atîtea ori cu copita în pămînt cîte ceasuri erau, și, la întrebarea ce-i place mai bine : biciul sau grăunțele ? a răspuns la bici scuturînd din cap, adică *nu*, și la grăunțe plecînd din cap, adică *da*. Iar cînd paiatul îl întrebă :

— Ia sama, murgule, și-mi spune cine din toată lumea adunată aici e mai bețiv ? calul se așternu pe fugă, făcu cîteva roți împrejur, se opri dinaintea unui om, îl miroși, apoi fugi mai departe ; miroși pe un altul și iar fugi, dar cînd ajunsese dinaintea lui Pîrvu, pîrdalnica de vită stătu pe loc și începu să bată din picioare.

— Nu cumva o fi aista ? întrebă paiatul.

Calul dădu din cap și necheză.

Nici că mal încăpea vorba, „aista-i”, răspunse calul în limba lui, așa ca să-l înțeleagă și copiii.

Rîdea lumea cu chef, rîdea și Pîrvu, apoi cu toții ieșiră mulțumiți pentru cei cincizeci de bani dați la intrare.

— Ascultă, Pîrvule, îi zise o cunoștință de-a lui din iarmaroc, vita cea de cal o fi spus sau nu adevărat, dar știu și eu una adevărată.

— Ce ?

— N-ai dat adalmaș pentru vînzarea boilor.

— Bine zici, adause un al doilea, asta nu-i cu cale între gospodari cinstiți.

Pîrvu stătu un moment pe gînduri ; pierduse jumătate d.' preț la vînzare, maî cheltulse din punga cu căutarea boilor, maî dăduse cincizeci de bani la comedie... ei... ce mai [la] deal la vale ? Unde merge mia, meargă și suta!

— Hai la adalmaș.

Plin de chef intră Pîrvu cu tovarășii sai într-o **crîșma**, și acolo : «ține, hine, na, cumătre se prelungi adalmașul pană ce ochii lui Pîrvu se painjinira de vedeau ca prin ciur. încă două, trei pahare și Pîrvu, vîjîit cu desăvîrșire, căzu sub masă, spre îndeplinirea proorociei calului. Mai zi că nu sunt și dobitoace năzdrăvane !

A doua zi Pîrvu se deșteptă cu capul infierbîntat și cu ochii grei, în arestul poliției. Căută la brîu ; dar găsește, dacă ai ce !... Banii își căutasera și ei de drum cu punga cea cu baiere dimpreună.

Asta a fost o adevărată pacoste.

Pîrvu alergă iar la toate fețele cîrmuirii, se închină iar la toate icoanele, lăcrămînd după punga lui, însă banii, mai șireți decît boii, știură să se ascundă maî bine.

După trei zile de zadarnică căutare, Pîrvu fu silit să-și vînză și carul pentru a-și plăti datoriile la casa unde găzduise și se întoarse acasă pe jos, prin colbul drumului, pleoștit ca vai de el, gîndind... adică negîndind nimic ; ce era sa se trudească a gîndi la lucruri ce nu se mai puteau întoarce!

— Cine-i acolo ? strigă femeia lui Pîrvu, auzind în puterea nopții o bătaie în ușă.

— Eu, bărbatu-tău, *dac-a vrea Dumnezeu !* răspunse bietul om pocăit.

PAGINI RĂZLEȚE

I

Nu am intențiunea sa fac o descriere istorica amănunțită a tuturor împrejurărilor prin care a trecut țara cu ocaziunea luptelor pentru *Unire*. Mi-ar trebui volume pentru aceasta și îmi lipsește în mare parte și materialul trebuitor.

Vroiesc numai să reculeg amintirile mele personale despre unele fapte întâmplare sub ochii mei, la o vârstă când impresiunile se întipăresc în memorie ca pe ceara fierbinte pentru a nu se mai șterge.

Am ajuns aproape la capătul cărarei. Când mă uit îndărăpt la calea ce am străbătut și la atîta amar de vreme rămasă în urmă, ruptă din existența mea, simt o tainică emoțiune văzînd marea prefacere ce a luat țara în acest răstimp. În cincizeci de ani, ce par mulți în viața unui om, dar cari nu sunt decît un fulger sclipitor în viața unui popor, toate s-au schimbat din temelie.

Am avut norocul să trăiesc în aceasta epocă de transformare și sa văd aceea ce nimeni în viitor n-o să mai vază. Să văd două țări surori, vasele Turciei, aproape barbare, urgisite, umilite, închegîndu-se într-un stat unic, independent, înălțat la rangul de regat.

Sa văd apoi țara noastră dezvoîtîndu-se, civilizîndu-se ca prin farmec și luîndu-și un loc de cinste între popoarele culte ale Europei.

De unde mulți dintre cei ce viețuim astăzi am apucat o stare de lucruri așa de înapoiată, că nu era un singur kilometru de șosea, afara de acele puține făcute de Mihaî Sturdza pe la moșiile sale, un singur pod pe apele curgătoare, o singură școală rurală, o singură fabrică, vedem astăzi țară înzestrată cu șosele, drumuri-de-fer, telegraf, telefoane, școli,

cazărmi, spitaluri, fabricci, în fine cu tor. aparatul^ de civilizațiune pe care alte țări nu l-a putut avea decît după o muncă de sute de ani și cu prețul a multe revoluțiuni și vărsări de sînge.

De unde țara noastră era într-un timp nu tocmai depărtat cutrierată de ho;-arde străine și bande de haiduci a căror nume ajunsese legeendar ; de unde pentru siguranța publică nu era decît o ceată de^ pașiri plătiți mal mult pentru paza domnului decît a țarei, iar artileria noastră se mărgea în două tunuri, uniul la Iași și altul la Galați; de unde noi cei mai bătrîni am apucat timpuri pe cînd nu se dădea o funcțiune, un decret de boierie, un hrisov, o hotărîre judecătorească fără tradițioinaiul rufert, care intrase adînc în moravuri, astăzi avem în capul României moderne un rege, model de înțelepciune și virtute, o armată puternică^ care și-a făcut probele pe cîmpul de bătaie, o magistratura instruită și cinstită, o administrațiune regulată, care, dacă prezintă încă neajunsuri, se vor îndrepta negreșit, căci mult a fost și puțin a mai rămas de făcut; astăzi putem constata cu mîndrie că nivelul imoral și intelectual al țarei este incomparabil mai ridicat; astăzi, sîmțimîntul de patrie, odinioară stîns prin veacuri să restriște, a încolțit din nou în inima poporului și a deșteptat* în fiecare conștiința că a devenit cetățean liber într-un stsat liber și de sine stătător.

Acest avînt urieș spre progres s-a accentuat cu deosebire de la 1857 încoace cîndi a început să se agite îdeea Unirei.

Simt dar o mare plăcere să revin un moment asupra acestor fapte petrecute, precum am zis, sub ochii mei și cari au schimbat fața țarei într-un timp relativ așa de scurt.

Eram un băietan abia ieșit dîn scoli și cu musteața nu tocmai bine răsărită, cînd fui numit membru la Tribunalul de Suceava în timpul sc urteî căimăcănii a lui *Theodor Balș*. Se știe că după moartea lui Balș, Poarta a numit caimacan în Moldova pe principel-e *Neculai Conache-Vogoridi*.

în Folticeni, orașul meu natal, era pe vremea.aceea o generațiune întregă de tineri, excepțional de numeroasă, compusă din cîte doi și trei frați și anume : frații Morțun, Forăscu, Botez, Sungurof, R^azu, Pleșescu, Starnate, Vasescu, Ghițescu, Gane, Macărescu, Romano etc, toți în număr de aproape 40, uniți prin strînse legături din copilărie și care îmbrășasem cu entuziasm ideea mare și mîntuitoare a Unirei.

Toți eram gata sa facem orice jertfe cu averea și persoana noastră pentru realizarea acestui ideal care ni se înfășoșă c», un soare luminos pe cerul patriei noastre.

O Doamne ! Ce sus erau atunci inimile tuturor ; cu ce foc, cu ce curaj, cu ce abnegațiune lucra fiecare pentru marele scop de regenerare a neamului românesc !

Era o suflare puternică de reînviere care trecea peste țara și căreia nici un obstacol din lume n-ar fi putut sa-i puie stăvili.

Și totuși biruința nu era deloc sigură, căci aveam dușmani strașnici atît în afară cît și înlăuntru, care ne stăteau în cale. în afară erau trei mari împărății vecine, Austria, **Rusia** și Turcia cari nu vedeau cu ochi buni curentul unionist de la noh Apoi se mai împotrivea și Anglia, care, deși mai depăr-¹¹¹¹: 5^ 101111^ de influență, era dominată de principiul integrităței Imperiului Otoman, și căuta, prin urmare, sa împiedice orice mișcare ar fi fost de natură să atingă această integritate.

Iar înlăuntru aveam în contra noastră bătrîna clasă privilegiată, compusă mai mult din odrasle de la Fanar, clasă refractară la orice progres, neaccesibilă la orice idee nobilă și^ patriotică. Ei ne numeau pe noi *pantdonari*, *bonjuriști*, și căutau să ne convingă cu argumente ca de-alde aceste :

— Știți voi ce vă așteaptă, dacă nebuniile voastre se vor împlini ? O să se desființeze rangurile de boierii, o să vă ieie la oaste, o sa plătiți bir !

Noțiunea egalitate! cetățenești nu intra deloc în mintea lor. [...]

Asemenea oameni cu asemenea idei nu ne puteau opune piedeci serioase, dacă n-ar fi fost sprijiniți din afară.

Centrele noastre de întrunire și consfătuire erau în Iași la răposatul Mihalache Cantacuzin Pașcanu, în casele căruia s-a scris actul solemn al Unirei, iar în județul Suceava la monastirea Slatina unde era egumen răposatul Calinic Miculescu, ales în urmă mitropolit primat al României. în fruntea comitetelor de acțiune din toată Moldova erau : Mihail Kogălniceanu, Anastasie Panu, Dimitrie Ralet, Dimitrie A. Sturdza, Vasile Alecsandri, Vasile Mălinescu, Costache Negri, Alecu Cuza, Lascar Catargi, Petru Mavroghene, Costache Hurmuzache, Manolache Costache-Epureanu etc, oameni vred-

nici, de mîna întăi, cari au ajuns mai curînd sau mai tîrziu la cele mai înalte trepte ale țării și dintre care o mare parte plătisă deja cu exilul generoasele lor aspirațiuni.

în județul Suceava ne întruneam regulat noi tinerii cel puțin o dată pe săptămîna la Slatina sub prezidenția lui Calinic Miclescu, unde combinam toate planurile de luptă, dresam procesele-verbale de rezultatele obținute, întrețineam corespondența cu celelalte comitete și unde din vreme în vreme făceam și cîte un chef stropit cu vin de cel vechi din pivnițele monastîrei. îmi aduc aminte că la una din acele petreceri la care se cinstea pentru Unire cu paharele pline, un amic al nostru, Manolache Morțun, care se greșise, se vede, cu un pahar prea mult, zicea că „cele patru puncte ale Divanului ad-hoc sunt punctele cardinale ale universului” ; iar Neculai Verdeanu, care de asemenea se cam întrecuse cu șaga, ne-apostrofa mereu cu cuvintele :

— Fraților !... Eu nu sunt beat de vin, sunt beat de amor de patrie !

Astfel, și la chef, și la treabă, și la voie, și la nevoie, grija țării domina totul. Și doar nimene dintre noi nu avea în vedere foloase personale, Din contra, toți știam de mai înainte sacrificiile ce eram chemați a face odată cu realizarea Unirei; toți știam că interesele noastre materiale aveau să fie întrucîtva zdruncinate prin strămutarea capitaliei din Iași, și, cu toate aceste, dorința mare a constituirii statului român ne stăpînea întru atîta, încît nici unul dintre **noi** nu se gîndea să-și calculeze pagubele, căci dinaintea ochilor fiecăruia strălucea de astă dată un țel pe care cei mai mari domni din epoca eroică a țărilor dunărene au încercat în zadar să-l atingă.

Acest simțimînt de abnegațiune și dragoste de țară care se manifesta cu așa tărie în toată suflarea românească, nu are exemplu în trecutul nostru. Sunt curente de înălțare de inimă în viața popoarelor care le fac capabile de orice jertfe, și care se pot asemăna cu acele momente cînd omul la vrîsta tinerețe! și-ar da bucuros ultima picătură de sînge pentru ființa ce iubește.

Eram și noi ca popor în acea vrîsta binecuvîntată a tinereții, deschisa tuturor pornirilor generoase. Fericit cine a apucat acele timpuri!

Viața omului e așa de scurtă și mai totdeauna așa de deșartă sau plină de decepțiuni, încît cine a trăit în acea perioadă de prodigioasă mișcare națională și i-a văzut roadele, poate zice că a trăit două vieți.

Eram în miezul iernei, cu cîteva zile înainte de Sf. Neculai. Mare chef între tinerii noștri de la Folticeni. Cei mai mulți primiserăm prin poștă, pe neașteptate, decrete de boierii de îa caimacanul Vogoride. Eram căftaniți fiecare după aprecierile binevoitoare ale luminăției-sale cu rangurile de căminari, comis, spătar, ban, agă etc.

în dispozițiunea de spirit în care eram noi atunci, e lesne de înțeles ce haz am făcut de această mărinimie intenționată a calmacanului. Toți eram de părere la început să-i întoarcem imediat decretele, dar am amînat lucrul de Sf. Neculai, pentru cînd ne-am hotărît să-i exprimăm mulțamiile noastre într-un mod mai drastic.

întru adevăr, părintele meu, deși bătrîn, dar om vesel și primitor, mă însărcina să invit la masă de Sf. Neculai pe toți prietini mei din oraș. îmi aduc aminte că atunci, cu ocazulnea aceluia banchet, am scris eu însumi invitațiunile cu litere chirilice încălecate unele peste altele după moda veche, puid în fruntea fiecărei scrisori următoarea adresă:

Onorat d-sale boierului... mare agă sau märe ban, sau mare spătar, după rangul fiecăruia ; singura data cînd am uzat de titlurile cu care Vogoride sperase să ne cumpere.

Iar la masă, să dea Dumnezeu bine ! Numai rîs și chef ; și nici că se putea să fie altfel cînd eram vreo 40 de ștengari, toți unul și unul, tineri, sănătoși, veseli, la adăpost de grija zilei de mîni și toți însuflețiți de focul pe care Vogoride cerca să-l înădușe cu pergamente.

- Bine te-am găsit, bre comis !
- Să trăiești, chir paharnice !
- La mulți ani, arhon spătar ! *
- Și cu bine, cilibi aga !

Erau toasturile care se încrucișau întruna, întovărășite de cele mai pipărate glurle la adresa căftănitorului nostru.

Afară, lumina, ție, focuri bengale, muzici, transparente cu portretul lui Vogoride și norod, de nu puteai răzbate cu su-fletul. In dricul entuziasmului de comanda ce se manifesta pe strade, ieșirăm și noi de la banchet, numai buni pentru ase-menea demonstrațiuni, și ne îndreptarăm spre primărie, unde pe un cogemite transparent luminat, se vedea zugrăvită o caricatură omenească sub care era scris cu litere roșii : „Tră-iască excelența-sa caimacanal Neculai Vogoride !”

— Ura... strigarăm noi din rășputeri, și deodată zece, douăzeci, treizeci de pietre fură aruncate asupra transparen-tului și-l rupse de sus până jos.

— Jos grecoteiul !

— Jos maslinarul !

— Jos capra rîioasă !

Si o noua ploaie de petre distruse transparentul cu desă-vârșire, de nu mai ramase.nici un petic din el. Iar publicul, în loc să ieie partea grecoteiului, facu imediat cauză comună cu noi și prinse să strige :

— Muzica!... *Hora Unitei I...* Atunci tarafurile de lău-tari, carHn atîtea rînduri și-au văzut scripcle și cobzele lor umplute cu sorocovețu și irmilicii noștri, intonară în aplau-zele frenetice ale publicului întreg *Hora Unirei*, vestita hora a lui Alecsandri, care era cîntecul înălțător, hrana noastră sufletească de toate zilele.

Atunci toata lumea care se afla în fața dărâmăturilor transparentului, se j>rînse de mîină într-o horă strașnică, uriașă, cum nu se mai văzuse în orașul nostru, în care oameni de toate vrîstele, de toate treptele sociale, jucau cu o furie ne-bună și în acelaș timp cîntau în cor :

**Hai să dăm mîna tu mîină
Cei cu inima română ;
Sa-nvîrtim hora frăției
Pe pămîntul României;**

**Unde-i uhol nu-i putere
La nevoi și la durere,
Unde-s doi puterea cresce
Și dușmanul nu sporește.**

O l cine ar putea să descrie entuziasmul fără seamăn ce mișca acea sumedenie de oameni care își vînturau căciulele în aer, frămîntau pămîntul cu călcăile și cîntau, de răsuna văz-duhul.

Erau valurile poporului cari, întocmai ca un șuvoi ce a rupt stavilile, nu mai întîmpină piedeci.

În fața acestei privescîți impunătoare, oamenii poliției ră-maseră încremeniți. Unde ar fi îndrăznit ei să ne atace sau măcar să ne zică un cuvînt, căci praf și pulbere s-ar fi ales de dînșii.

Astfel, nesupărați de nimeni, după o oară de joc nebun puturăm să ne ducem cu toții pe la casele noastre bucuroși de izbînda făcută și fiind siguri că caimacanal Vogoride ya fi fericit cînd va auzi în ce mod i-am adresat mulțămirile noastre de ziua-i onomastică pentru boieriile cu care ne căf-tânise.

A d?ua zi pe la oarele 11 dimineată, cînd mă pregăteam să merg la tribunal, fui întîmpînat de aprodul care îmi remise o hîrtie.

Eram destituit din funcțiunea de membru al Tribunalului Suceava.

Am fost în viața mea, fără să solicit și fără să doresc, chemat la funcțiuni și onoruri înalte, pe care poate nici le-am meritat. Ei bine, n-am simțit niciodată o mai mare mulțămire sufletească ca aceea din ziua destituire! mele din prima func-țiune ce ocupasem.

Eram acum om complet ; îmi plătisem tributul de jertfa pentru țară ; îmi cîștigasem pîntenii, ca și cînd aș fi fost în-tr-o bătălie din care aș fi ieșit cu cinste, rănit și decorat.

Imediat se răspîndi vestea destituirei mele și toți prietini și partizanii politici veniră să mă felicite de marea onoare ce mi se făcuse. A doua zi, sara, se dădu un bal în casele răposatului Alecu Forăscu, unde toți invitații mă sărbătoriră ca pe un erou al zilei. Mărturisesc că eram foarte simțitor la cuvintele lor măgulitoare, mai ales la ale doamnelor, cari jucau un rol activ în mișcarea noastră națională. Una mai cu samă, căci totdeauna trebuie să fie una care să aibă o în-rîurire mai hotărătoare, ne stimula și ne încălzea Inima cu farmecul cuvintelor și al ochilor ei.

Ei! Sunt mulți ani de când frumoasa femeie a trecut hotarul vieții pămîntești, dar chipul ei mî-a rămas și acum în minte ca o plăcută vedenie din zorile tinereților mele.

Acum eram dezlegat de orice rezervă față cu grecoteiul și hotărît pe lupta **pană** în pînzele albe. Dar n-avurăm noi nevoie cei din Suceava de luptă așa de aprigă, căci conducătorii noștri din Iași izbutiră să puie mîna pe corespondența lui Vogoride, doveditoare de fraudele comise **cu** ocazia alegerilor pentru Divanul ad-hoc, și obținură de la puterile subscritoare Tratatului de Paris casarea acelor alegeri.

Țara, pusă acum în pozițiune de a se pronunța liber, trimesă la al doilea alegeri în Divanul ad-hoc **numai** deputați unioniști cari votară cele patru memorabile puncte ce rezumau dorințele țării:

1. Unirea Principatelor.
2. Autonomia și neutralitatea garantată de puteri.
3. Domn străin ereditar.
4. Guvern constituțional, reprezentativ.

Cu toate aceste, nu fără greutate se facura în județul Suceava al doilea alegeri: căci avurăm în contra noastră pe șeful separatiștilor, răposatul Neculai Istrati, care era proprietar mare în județul nostru și în măsură de a lupta, cu oarecare **sorti** de izbîndă. Curentul unionist însă era așa de puternic, încît în cele din urmă Istrati nici nu îndrăzni sa vie la vot, iar din urne ieșiră în toate colegiile **cu** majorități enorme :

Iorgu Vârnav-Liteanu,
Alecă Botez-Forăscu,
Costache Morțun,
Dimitrie Grîgoriu-Văsescu și

Toader sin Pavel, deputat sătean din Rădășeni.

Alte petreceri, alte baluri, pentru a sărbători marea izbîndă în alegeri.

Hora Unirei se cînta și se juca în toate răspintele ; versurile lui Alecsandri erau **pană** și în gura copiilor ; jurnalul unionist *Steaua Dunărei*, redactat de Mihai Kogălniceanu și Vasile Mălinescu, scris într-o limbă, cu un foc și cu o putere de argumentare cum nu mai fusese jurnal românesc scris pană atuncea, era Evanghelia care ne înspira în toate zilele și întreținea căldura entuziasmului nostru.

Căci soarta cea bună a țării a vroit ca în împrejurări așa de grele să avem și oamenii mari trebuitori, pentru a ne cîrmi barca și a o aduce la liman.

///

Divanul ad-hoc își isprăvise chemarea prin votarea celor patru puncte ale dorințelor țării, și, în virtutea Convențiunii de la Paris din 7 august 1858, o altă Cameră urma să fie convocată pentru alegerea domnului.

Caimacanul Vogoride, revocat de înalta Poartă, a fost înlocuit prin o locotenentă domnească de trei, după prescripțiunile Regulamentului Organic, compusă din Ștefan Catargiu, fost ministru de interne, Anastasie Panu, fost locoțiitor de ministru Dreptăței, și Vasile Sturdza, fost președinte Divanului domnesc sub ultima domnie a lui Grigorie Ghica.

O nouă perioadă electorală se deschidea deci tot atît de vie, tot atît de hotărîtoare pentru soarta Moldovei, căci candidații la domnie se iviseră deja în număr considerabil, între care cei mai în vaza erau fostul domn Mihai Sturdza și fiul său, prințul Grigorie Sturdza.

Lupta între tată și fiu de la scaunul domniei, din cauza condițiunilor nenaturale în care se prezenta, s-a întors în folosul țării, căci curentul opiniei publice s-a îndreptat de la sine spre partidul național unionist care în campania electorală de atunci a învins cu o puternică majoritate.

Mai figurau între candidați: Lascar Catargi, *Petru Mavroghene și Costache Negri, încunjurați fiecare de un număr de amici personali și politici, iar Vasile Alecsandri a fost pus înainte de alții, fără ca el însuși să aspire la domnie. ,

îl vedeam des în casele unchiului meu, Dimitrie Văsescu, unde se adunau mulți deputați tineri spre a se consfătui asupra viitoareii alegeri de domn.

Parcă-I aud și astăzi, apărîndu-se de această mare onoare cu verva sa poetică cunoscută, zicînd că el nu-i făcut din lutul din care se fac domnii, că el nujntălege să fie robul etichetei, să nu poată face un pas fără să-i bată darabana la ureche, sa fie toată viața prizonier în propriul său palat.

condamnat să trăiască fără rude, fără prieteni, fără libertate, într-o atmosferă de intrigi și de lingușiri ; că pentru nimic în lume el nu va preferi aerul apăsător și otrăvit al Curței domnești, aerului liber și limpede de la țară unde poate duce vîtață fără programe, unde ca supuși are un întreg popor de vietăți ce nu-i cer slujbe.

Ascultam aceste cuvinte ale lui rostite cu accentul sincerității și mi se părea omul acesta atît de suspus pe scara lumii, deoarece desprețuia o domnie, încît în ochii mei lua proporțiile unei ființi extraordinare, supraumane.

O, da! Era Jară îndoială atunci cel mai mare om al Moldovei. Poet tînăr, recunoscut și sărbătorit de toți, el a dezgropat limba noastră de sub dărămăturile trecutului, î-a redat frumuseța ei originală și a adus-o la cinste într-o lume care uitase s-o vorbească ; el a fost cel dintâi care a înduioșat inimile noastre prin versul lui dulce și limpede curgător ca izvorul de la munte ; el simboliza într-un cuvînt întreg neamul nostru cu suferințele, cu lacrimile Lui din trecut, cu dorul și cu aspirațiunile lui spre viitor. El, de-ar fi vroit, se alegea domn.

§1 !? ^ c u t c a a rămas poet! Domnia peste oameni era să-i răpească domnia peste lumea visurilor omenești.

El retrăgîndu-se, toate voturile lui au rămas răzlețe. Atunci un număr de deputați, Alecu Grigoriu-Văsescu, Neculai Plsoschi, Panaite Cazimir, neștiind încotro să se orienteze, deoarece ei doreau să aleagă un domn care să nu fie tocmai din așa-numita aristocrație de pe vremea aceea, puse înainte numele colonelului Alecu Cuza, fără vreo șansa de reușită și fără să-l fi consultat măcar.

La o întrunire care a avut loc în sara de 3 Ianuarie 1859 la *Elefant* (așa era supranumit cabinetul de istorie naturală din Iași, unde Leon Ghica și Dimitrie Ralet ocupau un apartament) s-a făcut o încercare de alegere pentru a se vedea cine va întruni majoritatea absolută a voturilor, cu hotărîrea luată de mai înainte ca minoritatea să se supuie majorității. La primul scrutin colonelul Alecu Cuza întruni o slabă minoritate compusă din deputații cari luaseră inițiativa alegerii lui și alți cîțiva dintre partizanii răzleți a lui Alecsandri; Iar celelalte voturi se împărțiră între Lascar Catargi, Petru Mavroghene și Costache Negri. La al doilea scrutin, renun-- i

țînd Costache Negri, colonelul Alecu Cuza întruni majoritatea absoluta a voturilor.

Imediat se încheie un proces-verbal de rezultatul acestei alegeri pe care îl iscăliară toți deputații prezenți, cu angajament solemn ca în ziua de alegere fixată pentru 5 ianuarie sa voteze toți pentru Alecu Cuza, așa că înălțarea lui la scaunul domniei era acum asigurată. De notat e că Alecu Cuza, care nu se gîndea la una ca aceasta, nici a fost de față la operațiunile acestei alegeri pregătitoare. El dormea liniștit în apartamentul său din casele răposatului meu socru, Pavel Stoianovici, cînd i se aduse marea veste. Pe soția lui, doamna Elena Cuza, o năpădiră lacrimile, iar el rămase uimit părăindu-i-se că face un vis. într-adevăr era un vis, și cel mai frumos ce poate un om să-l facă în viața lui ; ^ să se culce simplu cetățean și să se deștepte domn. Dar, împreună cu el, întreg poporul făcea un vis, pentru că întâiași dată, după sute de ani, el reintra în drepturile sale de a-și alege domn din libera sa voință. Lumea aștepta deci cu frigurile nerăbdărel ziua de 5 ianuarie, spre a-și vedea realizată cea mai scumpă dorință.

în ziua de 5 ianuarie 1859, zi frumoasă, cu soare, tot orașul era în picioare încă de dimineață. Fiecare simțea că în acea zi are să se petreacă un fapt mare care va lasa urme adînci în istoria țarei noastre.

La ora 11 dimineața, unchiul meu Alecu Grigoriu-Văsescu, care era secretar la biroulul adunării, mă introduse într-una din tribunele publice ale Camerei electivă. Rînd pe rînd veneau deputații, Alecu Cuza, viitorul domn, palid de emoțiune, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Manolache Costache-Epureanu, Costache Hurmuzache, într-un cuvînt toți aleșii țarei cari făceau parte din Camera electivă. Mai multe zeci de mii de oameni umpleau tribunele publice, coridoarele și curtea palatului.

La ora 12 se deschide ședința sub preșidenția mitropolitului Moldovei și Sucevei, Sofronie Miclescu. Se face apelul nominal la care răspund 49 deputați. înainte de a se procede la alegerea de domn, Costache Hurmuzache, raportorul comisiunei însărcinată cu redactarea unui proiect de mulțamire cătră puterile garante, cetește proiectul care are următoarea cuprindere :

„1. Adunarea electivă a Moldovei rostește a sa adîncă recunoștința puterilor ce au subscris Tractatul de Paris pentru recunoașterea și garantarea drepturilor Principatelor Române, înscrise în capitulațiunile ior cu Imperiul Otoman.

2. Adunarea electivă, înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, declară ca : Unirea Principatelor într-un singur stat și sub un principe străin din familiile domnitoare ale Europei, ceruta în unanimitate de adunările ad-hoc în memorabilele zile de 7 și 9 octombrie[^]1857, a fost, este și va fi dorința cea mai vîe, cea mai aprinsă, cea mai generală a națiunii române.

3. Adunarea electivă, în numele țării, rostește adîncă ei părere de rău că această mare dorință, singura care, împlinită, poate asigura fericirea a cinci milioane de români, nu s-a împlinit; totuși ea prețuiește și îmbrățișează o Constituțiune care cuprinde elemente ce țintesc la realizarea dorințelor unanime și constante ale națiunii."

Această rezoluțiune se votează în unanimitate, minus doua abțineri ale d-lor A. Balș și Dimitrie Cornea.

Apoi mitropolitul Sofronie Miclescu se ridică în picioare în mijlocul unei tăceri așa de adînci, ca fiecare nu-și auzea decît inima sa bătîndu-se, și ținu cu glas mișcat următoarea cuvîntare :

„Aceasta adunare, menită pentru a fi legislativă, se găsește întrunită astăzi numai spre alegera domnului țării. Nu mă îndoiesc, iubiiții mei compatrioți, că fiecare din dv. prețuiește cît de importantă este aceasta operație și în cît grad viitorul țării se află legat cu rezultatul ei.

Mai înainte de a păși la lucrare, eu rog pe milostivul Dumnezeu ca să ne lumineze și să ne povațiasca spre a nimeri cu ale noastre voturi pe acela din candidați carele mai anult merită încrederea obștească și a cărui legături cu țara[^] închizeșluiesc mai mult prilncioasele cugetări ale sale cătră compatrioți. Așadar, fieștecare, povățuit de al său cuget, îndeplinească chemarea sa cu depunerea votului pentru această alegere, care, potrivit cu înțălesul convenției, trebuie neapărat sa iele sfîrșit în seanța de astăzi."

După pronunțarea acestor cuvinte, mitropolitul este aclamat de adunare cu un întreit strigăt de : „Să trăiască mitropolitul Moldovei și Sucevei."

Apoi, după programul admis de mai înainte de camera electivă, fiecare deputat este chemat pe rînd după ordinul

alfabetic să depuie jurămîntul și să voteze pe față pentru persoana ce voiește să o aleagă domn. Unul cîte unul se suie deputații la biurou și rostesc cu mîna pe cruce : „Jur, și Dumnezeu să-mi fie întru ajutor!" Și iarăși unul cîte unul se suie din nou la biurou și declară în glas mare : „Votez și subscriu pentru colonelul Alecu Cuza !"

Această declarațiune de vot eî o scriu și o subscriu într-un tablou de mai înainte pregătit; iar după terminarea votărei, președintele constată ca colonelul Alecu Cuza a întrunit unanimitatea voturilor, afară de unul singur, a însuși colonelul Cuza, care s-a abținut.

Atunci mitropolitul Moldovei, rîdicîndu-se din nou în picioare, și împreună cu el toți deputații și tot publicul din tribune, proclamă în numele Camerei electivă și a poporului pe colonelul Alecu Cuza de domn stăpînitor țării Moldovei.

Strigătul de entuziasm care izbucni în acele momente din pepturile tuturor nu se poate descrie. Aplaozele, aclamările, uralele : „Să trăiască Alecu Cuza ! să trăiască Camera !" zguduiau zidurile palatului. Cu mare greutate, mitropolitul putu restabili tăcerea, și atunci alesul țării urcă treptele biuroului și depuse jurămîntul după formula următoare :

„Jur în numele Preasfîntei Treimi și în fața țării mele ca voi păzi cu sfințenie drepturile și interesele patriei, că voi fi credincios Constituției în textul și spiritul ei, că în toata domnia me voi privighea la respectarea legilor pentru toți și în toate, uitînd toată prigonirea și toata ura, iubind deopotrivă pe cel ce m-au iubit și pe cei ce m-au urît, neavînd înaintea ochilor mei decît binele și fericirea nației române. Așa Dumnezeu și compatrioții mei să-mi fie întru ajutor !"

Apoi, pană a nu se scoborî domnul de la tribună, Mihail Kogălniceanu, prlvîghitoarea Moldovei cum era numit pe atuncea, îl întîmpînă la scara tribunei și rosti cu voace adine emoționată următorul discurs :

„Măria-ta !

După o sută cincizeci și patru de ani de umilire și degradare națională, Moldova a Intrat în vechiul său drept, consfințit prin capitulațiile sale, dreptul de a-și alege pe capul său, pre domnul. Prin înălțarea ta pe tronul lui Ștefan cel Mare s-a reînălțat însăși naționalitatea română. Alegîndu-te de capul său, neamul nostru a voit să împlinească o veche

datorie catra familia ta, a voit să răsplătească sîngele strămoșilor tăi, vărsat pentru libertățile publice.

Alegîndu-te pre tine domn în țara noastră, noi am voit să arătăm lumii aceea ce toată țara dorește : la legi nouă, om nou.

O, doamne, mare și frumoasă-ți este misiunea ! Constituția din 7 (19) august ne însemnează o epocă nouă, și Măria-ta ești chemat să o deschizi. Fii, dar, omul epocii ; fă ca legea sa fie tare, iar tu, Măria-ta, ca domn, fii bun și blînd, fii bun, mai ales pentru aceia pentru cari mai toți domnii trecuți au fost nepăsători sau răi.

Nu uita că, dacă 50 de deputați te-au ales domn, însă ai să domnești peste două milioane de oameni!

Fă, dar, ca domnia ta să fie cu totul de pace și de dreptate : împacă patimile și urele dintre noi și reintrodu în mijlocul nostru strămoșeasca frăție. Fii simplu, Măria-ta, fii bun, fii domn-cetățean ; urechea ta să fie pururea deschisă la adevăr și închisa la minciună și la lingușire.

Porți un frumos și scump nume, numele lui Alexandru cel Bun. Să trăiești, dar, mulți ani.

Ca și dînsul, fă, o Doamne, ca prin dreptatea Europei, prin dezvoltarea instituțiunilor noastre, prin simțimintele talc patriotice, să mai putem ajunge la acele timpuri glorioase ale nației noastre, cînd Alexandru cel Bun zicea ambasadorilor împăratului din Bizanțiu că :

— România nu are alt ocrotitor decît pre Dumnezeu și sabia sa !"

Cînd Kogălniceanu își isprăvi discursul, toată lumea plîrgea în tribune, căci bucuria mare ca și durerea mare tot prin lacrimi se exprimă. Afară văzduhul clocotea de sunetul clopotelor tuturor bisericilor din oraș și de bubuitul a 101 lovituri de tun.

Dacă astăzi, după 42 de ani de regim constituțional, punem un Interes atît de arzător pentru o simplă alegere parțială de deputat, își poate cineva închipui ce a trebuit să fie atunci cînd era vorba de prima alegere de domn, după 154 de ani de viață umilită și îngenuncheată.

Eu unul mărturisesc că niciodată n-am avut o mal puternică strîngere de inimă ca în fața acestui mare act care era prima piatră așezată în temeliile statului român. În acel moment am simțit individualitatea mea de român sporită, ne-

mul meu înălțat; am văzut dintre negurile trecutului răsărind un soare nou care avea să ne încălzească și să ne lumineze calea spre un viitor și mai frumos.

Și, într-adevăr, după 19 zile se împlini în București un act și mai măreț, alegerea lui Cuza-vodă de domn al Țării Românești. Astfel că *dorința cea mai vie, cea mai aprinsă, cea mai generală a națiunii române*. Unirea țărilor surori, era acum îndeplinită.

Mulțămesc lui Dumnezeu că mi-a fost dat să le văd toate acestea !

Desigur că mulți din generațiunea actuală, care vor ceti aceste rînduri amintitoare din vremi trecute, vor sta la îndoială dacă nu cumva am alunecat în exagerări sentimentale. Se poate că în dorința mea de a colora mai viu mișcarea de atunci sa fi întrebuițat cuvinte pe care un istoric rece le-ar fi înlăturat. Dar mi se va ierta, căci am fost însumi martor la aceste evenimente unice în istoria noastră contimporană ; am împărtășit însumi emoțiunile ce au zguduit inima multîncercatului nostru popor, am trecut însumi rînd pe rînd, prin toate crizele lui de neastîmpăr, de îndoieli, de speranțe, de bucurii, la o vrîsta cînd aceste mișcări sufletești nu se uită, și poate de aceea voi fi ieșit din limitele strictei obiectivității !

Și apoi am rămas acum între acei puțini care au văzut ce a fost și văd astăzi ce este, și pot face comparațiune dreaptă între trecut și prezent, și măsura distanța ce am străbătut.

Prin urmare, cuvintele mele, oricît de vii, nu vor fi niciodată la înălțimea faptelor săvîrșite.

Iar acei care au deschis ochii mai încoace și trăiesc astăzi în casa zidita gata, la adăpost de vremi răle și vîjălii, aceia nu vor înțalege poate mărimea muncii generațiunei de la 1848 și 1859 ; își vor închipui poate că România a trebuit sa fie de cînd lumea așa precum au găsit-o ei.

Ei bine.! Acelora voi zice : închinați-vă cu dragoste și venerațiune memoriei oamenilor din batrina generațiune, încălziți-vă inimile la amintirea faptelor și virtuților lor, căci, dacă n-ar fi fost ei, cine știe ce ați fi astăzi voi și împreună cu voi, întreaga țară !

Ziarul *Vindependance rournaine* a deschis o anchetă asupra evoluției literaturii române, adresându-se la mai mulți scriitori din țară, cărora le-a pus următoarele întrebări:

1. Literatura română trece ori nu printr-o perioadă de criză ?
2. Dacă da, care ar fi cauzele ?
3. Unde trebuie să căutăm punctul culminant al literaturii noastre, în trecut sau în prezent ?
4. În ce direcțiune se îndreaptă mișcarea noastră actuală ?
5. Cine a scris sau scrie mai curat românește?

La aceste întrebări iată răspunsul ce am dat, reprodus mai jos după *Vindependance rournaine*, cu oarecare mici completări.

„Domnule redactor.

Nu pretind că opiniile mele în materia despre care tratează scrisoarea dv. sunt infailibile, cred însă, în conștiință, că răspunsurile ce pot da la întrebările dv. nu pot fi decât următoarele :

1. După părerea mea, este fără de îndoială că literatura română trece actualminte printr-o perioadă de criza.

2. Cauzele sunt multiple. Mai întâi, pentru ca cineva sa poată face literatură bună, trebuie să scrie în toată libertatea de spirit și să fie într-o stare sufletească care să-i permită să-și uște propria sa individualitate. Pentru a ajunge la această uitare de sine, e necesar să se bucure de o independență materială relativă ; căci literatura trebuie să fie pentru scriitor un scop, iar nu un mijloc. Orice lucrare literara destinată să-i servească drept scara pentru a ajunge la funcțiuni publice sau alte pozițiuni sociale nu poate fi decât mediocră.

Nu este posibilitate să fii bine inspirat, când, hărțuit de lupta pentru existență, ești silit neconținut să te gîndești la ziua de mîni.

În țara noastră, mai ales, unde din cauze binecunoscute, numărul cetitorilor este atît de marginit, c cu neputinței s* faci avere prin munca literară, precum se întîmpla în alte țari, unde găsești editori care te îmbogățesc, și cetitori care îmbogățesc pe editori. Acest stimulent ne lipsește cu totul. Prin urmare, în România, pentru ca să fii în stare de a,, scrie și a scrie bine, trebuie sa fii mai mult sau mai puțin la adăpost de necesitățile strigătoare ale vieței.

Alecsandri n-ar fi ajuns niciodată la glorie, dacă ar fi fost lipsit de mijloacele de existență. În ce privește pe Emînescu, cazul său n-ar putea fi invocat contra regulii generale, care stabilește că : sărăcia ține în loc talentul. Eminescu era o natură excepțională ; el avea așa de puține trebuinți, o nepăsare atît de mare despre ale vieței, și niște aspirațiuni, aș putea zice, atît de extrapămîntești, încît în perioada sa de lucru atinsese limita extremă care desparte geniul de nebunie. Este însă de observat că în timpul vieței sale el a fost neconținut susținut de cătră numeroșii săi amici din „Junimea”, care nu l-au lăsat să cadă în neagra mizerie.

Acuma necesitățile vieței sunt neasămănat mai acute decît în trecut. În toate ramurile activității noastre numărul concurenților a sporit în mod considerabil, iar izvoarele de câștig au scăzut în aceeași proporțiune. Dacă mai punem în linie de socoteala luptele noastre politice atît de sacătultoare, precum și criza financiară și economică ce ne strînge cu atîta putere, veți înțălege pentru ce literatura noastră este astăzi în stare de amortire.

Pe lîngă aceste, apoi trebuie să luăm în considerațiune că facultățile productive ale unei națiuni, chiar în cele mai bune condițiuni economice posibile, nu pot să urmeze o linie suitoare continuă. Sunt la toate popoarele perioade alternative de activitate și de repaus care se succed întocmai ca în sînul vulcanelor. După ce un popor a aruncat afară la o epocă dată maximul său de forță intelectuală, prin unul sau mai mulți oameni de geniu care rezumă în operele lor suma noțiunelor, ideilor și impresiunelor culese și înmagazinate mai dinainte, el trebuie să-și deie apoi timpul de a face o a doua recoltă, pentru o a doua exploziune care se va adăugi la

cea dintăi, și așa mai departe, căci oamenii de geniu nu se nasc în toate zilele.

3. Punctul culminant al literaturii noastre nu se poate deci găsi decât în trecut. În afară de oamenii care prin lucrările lor anterioare au apucat a se ilustra, fie în incinta Academiei Române, fie în cercul „Junimei” sau alte cercuri literare și care nu aparțin generațiunii de astăzi, eu nu vad, la dreptul vorbind, pe noii autori care ar pute să întoarcă balanța în favoarea timpului actual. Numărul lor în tot cazul este așa de restrâns și bagajul lor încă așa de mic, încât e cu neputință să așazăm punctul culminant al activității noastre literare în timpul prezent.

Aceasta este atât de adevărat, încât putem afirma, fără teamă de-a greși și fără ca nimene să aibă dreptul să se supere, ca nu e nici unul dintre tinerii din generațiunea de astăzi, care, pe temeiul lucrărilor sale de până acum, să poată pretinde, în cuget curat, că a întrecut sau măcar că a ajuns pe Alecsandri sau pe Eminescu. Prin urmare, timpul în care acești doi oameni s-au ilustrat cuprinde în sine apogeul mișcării noastre literare. Fără îndoială, lumea nu stă pe loc. În virtutea legii de dezvoltare progresivă, dar intermitentă a popoarelor, vor veni, într-un timp mai mult sau mai puțin depărtat, alți oameni care vor lăsa în umbră pe Alecsandri și pe Eminescu ; dar pînă atunci, acești doi fac epocă și pun hotar între trecut și prezent.

4. Trebuie să mărturisesc cu părere de rău că spiritul public la noi este actualmente preocupat de mijloacele de salvare a averii noastre publice și private, grav compromisă prin groaznica criză ce ne bîntuie, astfel că literatura, științele și artele sunt rămase pe planul din urmă ; și e natural să fie așa, în cîtă vreme ceriul patriei noastre va fi acoperit de acești nouri întunecoși. Prin urmare, în nici o direcțiune mișcarea noastră literară n-a putut face pași hotărîtori care să coloreze epoca actuală.

5. Dintre autorii vechi, dispăruți, aceia care după simțimîntul meu au scris mai curat românește sunt: Costache Negruzzi, Bălcescu, Ioan Ghica, Odobescu, Alecsandri, Eminescu, Creangă.

Alecsandri, mai ales, impunîndu-se prin marele său talent chiar de la începutul renașterii noastre literare, a contribuit mai mult decît toți întru a fixa limba noastră și a o curăți de neologisme.

Asupra autorilor încă în viață, îmi este cu neputință să dau o judecată bine întemeiată, deoarece mulți dintre dînșii n-au ajuns încă la capătul carierei lor literare, și nu se știe dacă producerile lor viitoare nu vor contribui întru a modifica judecata noastră.

ZILE TRĂITE

[Fragmente]

Pe cînd în București se preparau gravele evenimente politice care au avut mai tîrziu de efect răsturnarea lui vodă Cuza și întronarea lui vodă Carol, în Iași se prepara o altă mișcare dezbrăcată de orice caracter politic, a cărei rezultate au fost, într-o altă direcțiune, aproape tot atît de însemnate pentru țară. O mîină de tineri iubitori de literatură și anume : d-nii Theodor Rosetti, Vasile Pogor, Titu Maiorescu, P. Carp, Nicu Scheletti, Iacob și Leon Negruzzi «ce adunau regulat o dată pe săptămîină sară, de obicei la d-nii Pogor sau Maiorescu, ceteau piese din Shakespeare, versuri din Goethe, Heine, Victor Hugo, Musset și alții, discutau chestiuni filozofice și științifice culese din cetirea lui Darwin, Kant, Schopenhauer, H. T. Buckle, Auguste Comte» discuțiuni interesante care la sfîrșit erau regulat întrerupte prin un ceai întovărășit de un zdravăn cozonac.

Începutul acestor întruniri a avut loc cam pe la anul 1863 ; însă Pogor, care a fost totdeauna nota veselă în „Junimea”, susține și astăzi că originile „Junime!” se pierd în noaptea timpurilor.

Adevărul este că la început întrunirile erau mai mult îmboldite de amiciția personală ce lega pe acești tineri între dînșii, și de dragostea lor pentru ocupapuni mai estetice. Gruparea lor însă nu avea deloc caracterul unei societăți constituite și nu purta nici un nume.

Mai tîrziu, după ce pe lîngă tinerii de mai sus s-au alipit și alții, precum: Dimitrie Rosetti, Scarlat Capșa, Mihai Cornea, Ioan Ianov, Miron Pompiliu, Ștefan Vîrgolici, Neculai Mîndrea, Necujai Culianu, I. Caraiani, s-au gîndit ei să deie un nume grupărei lor.

După multe dezbateri în care partea comică nu a lipsit, dînșli s-au hotărît a se constitui într-o societate literară cu numele de „Junimea”, însă fără statute, fara președinți, vicepreședinți și secretari, avînd ca lege unică deviza inventata tot de Pogor :

Intră cine vra, rămîne cine poate !

Primul semn de manifestare a „Junimei” în public au fost prelegerile populare.

Ele datează încă din 1863 pe cînd gruparea numiților tineri nu căpătase corp. Singur Maiorescu a ținut în acel an o serie de prelegeri în sala Băncii Moldovei cu următorul program :

1. *Familia în stat și în societate, educațiunea în familie.*

2. *Educațiunea fundată pe principii științifice, estetice și psihologice ca părți ale filozofiei.*

3. *Principii estetice. Frumosul, sublimul și plăcutul. Aplicații la muzică (opera clasică și opera italiană) și la literatură (clasică și romantică).*

4. *Importanța estetice pentru educațiune. Principii psihologice. Idealismul și materialismul în psihologie.*

5. *Temperamentele.*

6. *Viața de zi și viața de noapte a sufletului; vis, viziuni, stații.*

7. *Memoria și fantd'za.*

8. *Voința și caracterul.*

9. *Voința și inteligența, talentul și geniul.*

10. *Recapitularea. Mijlocul justifică scopul.*

Inutil să spun că aceste interesante prelegeri ținute în mijlocul unui public inteligent, de cătră un om de o vasta cultură și de un talent oratoric superior, au avut un succes imens și au produs un puternic curent spre cultivarea Eterilor și științelor. Poate că acestui prim impuls dat de Maiorescu se datorește înjgheburile ulterioare a societății, căci imediat în al doilea an 1864 se uniră Carp și Pogor cu Maiorescu și ținură un alt șir de cursuri variate, fără unitatea tradițională care a caracterizat mai tîrziu prelegerile „Junimei.”

Iată programul acelor cursuri :

1. *Ce scop au cursurile populare?* de d. T. Maiorescu.

2. *Religiunea în popor* de d. T. Maiorescu.

3. *Sunete și colori* de d. T. Maiorescu.

4. *Tragedia antică și modernă* de d. P. Carp.

5. *Încă o dată principii estetice și aplicații la arhitectură* de d. T. Maiorescu.

6. *Aplicații la tragedia „Moartea lui Wallenstein”* citită în traducere română de d. T. Maiorescu.

7. *„Moartea lui Wallenstein”, continuare a cetirei.*

8. *„Moartea lui Wallenstein”, terminare.*

9. *Înrîurirea Revoluțiunii Franceze asupra ideilor moderne (I)* de d. V. Pogor.

10. *Individualitatea poporului și cosmopolitismul* de d. T. Maiorescu.

11. *Înrîurirea Revoluțiunii Franceze asupra ideilor moderne (II)* de d. V. Pogor.

12. *Socialismul și comunismul în Franța* de d. T. Maiorescu.

13. *Trei cesari: Cesar, Carol cel Mare, Napoleon I* de d. P. Carp.

14. *Mintea și inima* de d. T. Maiorescu.

Mai tîrziu conferențiarul din „Junimea” au căutat ca prelegerile lor să albă o unitate, să se dezvolte și să se completeze una pe alta, să aibă într-un cuvînt un fir de legătura între dînsele, precum de exemplu vedem în anul al treilea 1865 pe Maiorescu în discursul său introductiv, *Privire teoretică*, expunînd care anume sunt fundamentele de existența istorică a e unui popor și apoi în discursurile următoare aceleași fundamente la diferitele popoare istorice.

Pe la începutul anului 1865 fui transferat de la Curtea de Apel din Focșani la aceea din Iași. Imediat frații Iacob și Leon Negruzzi, rude cu mine, precum și V. Pogor, coleg din Curte, m-au introdus în societatea „Junimea”, care nu demult își primise botezul. îmi pare rău că n-am fost la ședința în care s-a fixat numele de »Junimea” ; a trebuit să fie foarte interesantă, dată fiind diversitatea de păreri, veselie care însuflețea pe toți membrii și, în fine, argumentele *ad hominem* întovărășite de lovituri pe perina care au raliat în sfîrșit toate părerile asupra numelui „Junimea”.

De la prima ședință m-am simțit foarte îndămîna în acest mijloc unde politica era cu totul exclusă și unde domnea

¹ *Convorb. Ut., voi. I, pagina 13 (n.a.).*

spiritul de colegialitate cel mai intim, într-o atmosferă cu totul neatinsă de grijile și ocupațiunile zilnice ale vieții. Ce veseli și tineri eram noi pe vremea aceea ? Ce plini de iluziuni și de speranțe !

Mulți dintre noi eram mușcați de câte un dor la inima, și sările când nu era „Junime” ne adunam la berăria lui Franțoz, unde ne mărturiseam unul altuia aleanurile sufletului și ne amestecam lacrimile cu spuma Jserei. Eram grozav de nenorociți, așa de grozav, încât astăzi, când mi-aduc aminte, îmi vine să surîd și să zic : *da-mi, Doamne, încă o dată acele nenorociri pe cap !* într-o zi de primăvară un bun și iubit amic al meu, în desperarea dragostei sale, mă îndemnă să merg cu el la preumblare.

— Vreau să mă mai răsuflu la aer, îmi zise el ; simt ca mă înăduș.

Ne-am suit într-o trăsură și am mers la Copou. Acolo, priveliștea frumoasă, verdeața care înviesse spornic după o lungă iarnă, aerul, lumina, soarele încălzitor, toate aceste, în loc să-l liniștească, îl întărită și mai tare.

— Hai la Maiorescu. El e filozof, om de sfat, poate m-a învățat ce să fac, suspină amicul meu.

Ne-am întors la Maiorescu însă, când să pun jnîna pe clopot ca să sun, mă uit la el și ce să văd ? îl năpădiseră lacrimile așa de tare, încât plîngea bietul om în hohot mare de i se rupea pieptul. Neputînd intra astfel, l-am dus acasă ; iar după ce am plecat de la el, moscalul ma întrebă îngrijat :

— Ce ?... Cocanaș e bolnav ?...

Da, era bolnav, precum au fost de când lumea și vor fi cît lumea toți cîți n-au o iască în partea stîngă a pieptului.

Altă dată, pe cînd trăia încă bătrînul Costache Negruzzi, autorul vestitelor *Păcate ale tinereților*, mă aflam la el la moșie împreună cu amîndoi fiii lui, Leon și Iacob, precum și cu tînărul Mihail Cornea. Era în sărbătorile Pastelor pe cînd codrul prinde frunze și încep păsările a ciripî.

Ne-am dus într-o dumbravă să culegem viorele și deodată am auzit cucul, vestitorul primăverii, cîntîndu-ne în față. Cuprinși de bucurie și superstițioși ca toți înamorați, am încins îndată o horă strașnică pe iarba verde, siguri că o să ne meargă de astă data după dorul inimei.

Dar șiretul de cuc ne-a amăgit, căci dorul inimei a rămas neîmplinit și s-a topit încet, încet în oftări și lacrimi puse în versuri.

Dacă m-am oprit un moment asupra acestei părți a vieții noastre intime, este pentru că ea n-a fost fără înriurire asupra activității noastre literare.

Bucuriile și amărăciunile noastre de atunci, lacrimile ce vărsăm unul în sînul altuia, n-au rămas neroditoare.

Atunci au luat naștere un șir lung de poezii izvorite din pana lui Iacob Negruzzi. Atunci a luat naștere *Durerea* lui Leon Negruzzi, *Dorul* lui Șerbănescu, *Desperarea* lui Cornea, *Fluierul lui Ștefan*, o novelă a mea, și cîte și mai cîte altele care figurează în primul număr a *Convorbirilor* de acum 36[^] de ani și pe care nu le pot receti fără emoțiune, căci ele îmi revin ca un eco depărtat al unor vremi ce nu mai sunt.

Dar iată că mă alunec în sentimentalism. Bine îmi zicea Carp în „Junimea” că sunt o *natură lirică*. Ce să fac, dacă așa mi-e firea. Numai de mi-ar păstra-o Dumnezeu **pană** la sfîrșit!

Revin la chestiune.

Ziarul *Convorbiri literare*, organul societății „Junimea”, a văzut lumina zilei ja 1 martie 1867. Cîta discuțiune a avut loc cu ocaziunea înființării acestei publicațiuni bilunare, este cu neputință de descris. Unii prooroceau că va cădea cu rușine după două sau trei luni din lipsă de materie, alții susțineau contrariul, între care mă număram și eu. Totdeauna am fost cam optimist. În sfîrșit, după o furtunoasă ședință de cîteva oare în care perinele lui Pogor începuseră să-și joace rolul, chestiunea fu dezlegată în sensul părerei optimiste. Apoi, altă discuțiune, cum să se numească gazeta.

Dar timizi, cum eram la început, pentru a nu-i da un nume pretențios ca *Fdcla*, *Lumina*, *Zorile*, *Renașterea*, cu care se împodobiseră altădată niște ciuperci sporadice ce au trăit cit roza lui Malherbe, ne-am oprit cu toții asupra titlului modest: *Convorbiri literare*. După ce lucrul fu hotărît definitiv mijlocul unui *ura* frenetic, ne-am dus cu toții la Franțoz și am scaldat copilul nou-născut în multe halbe de bere, care i-au fost cu noroc. Cine ș-ar fi închipuit atunci că el o sa ajungă batrinețe unse ?

Prîmul număr începe cu un articol a lui Maiorescu, *Poezia rumână*. Cuvîntul *rumân* în loc de *român* a fost viu combătut

în „Junimea”. Dar fiindcă în materie de[^]filologie și etimologie toți cedam pasul lui Maiorescu, am îngăduit, deși cu îndoială și neplăcere, să ni se schimosasca numele strămoșesc. Nu târziu după aceea, însuși Maiorescu a revenit asupra acestui pedantism și ne-a redat numele legitim înscris în cartea[^]veacurilor. *Tont est bien qui finit bien.* Dealtfel articolul său a făcut mult vuiet și a fost prima provocare la adresa școalei literare din București reprezentată mai târziu prin *Revista contemporană*.

În numărul al 3-lea venii și eu cu prima mea novelă, *Fluierul lui Ștefan*. Când m-am prezentat la „Junimea” cu manuscriptul, parcă eram un vinovat care ascundea în buzunar corpul delictului. Numai Iacob Negruzzi știa ca comisese o novelă. Cum m-a văzut intrînd în odaie timid, furișîndu-mă în dosul unei canapele, a și început z striga : ^

— Ia, mă rog, nu te face niznai! Adă manuscriptul încoace.

Strîns cu ușa, mă apropiai, dar numai Dumnezeu știe cum mi se bătea inima. Nu știu de ce, dar în timpul cît am scris novela mi se părea bună. Îndată ce am sfîrșit-o, a început să-mi lipsască această încredere, iar acuma, cînd eram pe punctul de a o ceti unui cerc de oameni gata sa o scarmene fără milă, mi se părea proastă, oribilă, și, dacă nu mi-ar fi fost rusine, as fi rupt-o în bucăți și eu însumi aș fi rupt-o de fugă pentru a nu mai calea în „Junimea”. Dar, se vede că mî-a fost scris să fiu autor fără voie. Cu multă sfială și după mult îndemn, scosei, în sfîrșit, teancul de hîrue din buzunar și îl pusei pe masă. Atunci deodată se auzi în sală glasul lui Pogor r

— Să ascultăm *Sfînta Evanghelie* a lui Neculai cetire. Apoi un al doilea glas din fundul sălei răspunse pe nas :

— Să luăm aminte !

Era glasul lui Mihai Cornea.

— Doamne miluiește, mlește, mlește, mlește ! Îngîna veselul Ianov.

— Pace vouă, tuturor ! exclamă Leon Negruzzi pe un ton diaconesc.

Poate sa-și închipuiască oricine în ce hal eram. Începui să citesc :

„Junele Victor, abia ieșit din școli, cu capul plin de iluziune și inima plină de dor...”.

Dar un nod mi se puse în gît și glasul îmi amorți cu desăvîrșire de parcă ieșea dintr-un fund de poloboc. Era cu neputință să continui fără a-mi stîlci cu desăvîrșire novela.

Atunci Maiorescu, care era singurul bun cetitor în „Junimea” pană la venirea lui Eminescu, îmi luă manuscriptul din mîină și urmă lectura mai departe.

Cînd îl auzii, rămăsei eu însumi surprins. Parcă ascultam lucrarea altuia, așa de bine nuanțate și bine subliniate ieșeau toate frazele din gura lui.

— *Pas mal l* observă Cornea.

— Tacî din gură, îl întrerupse Pogor, observațiile se fac la sfîrșit!

Dar de ce înainta lectura, de ce tăcerea era mai adîncă și atențiunea mai mare.

În starea sufletească în care eram cu toții atunci, atinsesem se vede coarda care singură putea vibra în noi în acea sară, coarda sentimentală ce acum ne pare așa de copilărească.

După ce isprăvi lectura, Maiorescu zise :

— *Eh bien... I Messieurs, voilà une nouvelle t*

Mihai Cornea, care era ușor de entuziasmat, mi-a promis o epistolă în versuri pe care a și publicat-o în volumul al II-lea a *Convorbirilor*.

Novela a fost, deci, primită cu voia tuturor și peste cîteva zile mă văzui tipărit în numărul al III-lea a *Convorbirilor literare* din 1867, april 1, onoare ce nu avusesem încă în viață.

O ! nu puțin lucru e pentru un începător de a se vedea tipărit într-o gazetă și dat în veleagul lumii. E o satisfacțiune care pe mulți i-a amețit și i-a făcut să se creadă autori mari, pentru că au produs cărți care mai târziu au ajuns hrana șoarecelor.

Dar, în sfîrșit, cine-l acela care să creadă că copiii lui sunt sluți ? Odată primul[^] pas făcut, am prins curaj, am scris repede a doua novelă, *Piatra lui Osman*, care e o reminiscență a primei mele călătorii la Dorna făcuta cu ocaziunea incidentului ce-am avut cu birjarul evreu, și cînd m-am înfățoșat Ja „Junimea” cu manuscriptul subsoară, aveam de astă dată mai multă încredere în mine.

Multe și varii erau discuțiunile în „Junimea”. Într-un rînd, Iacob Negruzzi ne-a pus întrebarea care sunt cei mai mari dintre vechii și noii scriitori din lume, care au trăit

și vor trăi în toate timpurile ? Această întrebare, nu tocmai ușoară de rezolvit, a pus în foc întreaga „Junime”. Vîrgolici, dacă nu mă înșel, a pronunțat de după un dulap, numele lui Lamartine, fiindcă-l traducea.

Atît a trebuit, ca să fie întîmpinat de Pogor cu porecla obicinuită de gogoman.

— Auzi, Lamartine, un plîngarniț, un fabricant de rime sunătoare. Jos Lamartine !

Aceeași soartă a avut Voltaire, un aristocrat cinic care s-a lingușit pe lîngă Frederic cel Mare. Ce-a rămas din scrierile lui ?

— *La Pucelle d'Orleans*, nu-i așa ? întrebă Pogor cu ironie.

Nu mai vorbesc de Corneille, Racine, Boileau, Schiller, Milton și alții care au fost respinși cu dispreț.

Asupra lui Victor Hugo s-a mai stat puțin la gând, însă la urmă a fost și el aruncat la coș.

Dar atîta ne influențează opiniunile acreditate, hotărîrile pronunțate de marele public cu drept sau cu nedrept, încît fără nici un examen ne supunem lor întocmai ca dogmelor unei religii.

Astfel, la numele lui Homer, pus înainte de Caraleni, toți au strigat:

— Ei, da ! Pe acesta îl primim ; deși dintre toți junimiștii trei pătrimi desigur nu cunoșteau *iliada* și *Odiseea* și deși nici astăzi nu este dovedit că Homer a existat.

Numele lui Dante, pronunțat de mine pentru că începusem să-l «traduc, fu iarăși primit așa pe încredere, deși opera lui cu greu se mai poate ceti, fiind un anacronism literar cu totul în nepotrivire cu spiritul timpului de astăzi.

Shakespeare și Goethe au fost aclamați fără discuțiune, iar Moliere a căzut cu paritate de voturi.

Așadar, stîlpii cei mari ai omenirii au rămas și în „Junimea” tot acei consacrați de verdictul public, Homer, Dante, Shakespeare și Goethe.

Poftim, mă rog, să spui altfel de cum spune lumea-ntreagă sau, cu alte cuvinte, să nu te duci să te culci cînd lumea zice că ești beat...

întors în Iași, am reînceput să frecventez ședințele săptămînale ale societății „Junimea”, care, în intervalul absenței

mele, sporise cu un număr considerabil de membri și anume : Lascar Ciurea, Emil Cazîmir, I. Melik, V. Burlă, P. Paicu. N. Burgheli, Grigore M. Buiucliu, Gh. Racoviță, N. Chintescu, Alexandru Xenopol, Al. Fara, Anton Naum, Ștefan Nei, generalul M. Cerchez, Petru Verussi, fără să mai vorbesc de alți membri sporadici care după ce au asistat la doua, trei întruniri au dispărut cu totul, profitînd de articolul unic al statutelor : *Intră cine vrea, rămîne cine poate.*

în luna^ noiembrie 1867 s-a dat primul banchet la Titu Maiorescu în casele ce le ocupa în curtea bisericii Trei-Ierarhi, pentru a sărbători a patra aniversară a înființării societății „Junimea”. Banchetul a fost precedat de o ședință ordinară a societății.

Ședințele ordinare a societății se deschideau totdeauna prin cetirea de către Iacob Negruzzi a corespondenței cu diferiți autori afară din „Junimea”, ce-i trimeteau scrieri spre publicare și cărora le răspundea prin poșta redacțiunii.

Răspunsurile redacțiunii erau de multe ori foarte înțepătoare și de natură a nu atrage simpatiile colaboratorilor străini, precum de exemplu :

»D-lui M. I., în Galatz. *Durere*, fără ritm, rimă și mal ales fără simțire — cam greu.

DI. E. B. Opriți-vă la actul întâi.

DI. P. V. G. Pămînt, mormînt, mormînt, pămînt. O !

DI. G. Oftări ? Am oftat după ce am cetit.

DI. V. B., în Folticeni. Ne ameninți că n-om scăpa numai cu cele trimese. O ! fiți îndurători !”

Și așa mal departe.

Apoi s-a dat lectură diferitelor compuneri în proză sau în versuri alcătuite mai toate de junimiști în gen umoristic pentru ocaziunea serbarei și prin care se lua în zeflema pe membru care scriau în *Convorbiri* și mai ales pe cei care nu scriau, pe membrii care vorbeau în „Junimea”* și pe cei care nu vorbeau.

^ Nimeni însă nu se supăra, căci toate glumele acestea, cu spirit sau fărăspirit, erau în tot cazul fără răutate.

După terminarea cetirii acestor vesele bucăți și discuțiilor ce au urmat care nu puțin au încălzit atmosfera și ne-au pregătit pentru copiosul banchet ce ne aștepta, se dădu lectură la cîteva publicațiunile din diferite broșuri, foi volante, și ziare spre a se lipi la *dosar*.

Trebuie sa se știe ca «Junimea" avea un dosar în care se lipeau ca curiozități contimporane toate neroziile ce ieșeau la lumina tiparului. Sunt în dosarul acesta eșantilfoane de toată frumuseța : anuniuri, afișe, reclame, poezii de natură a stîrni rîsul celui mai morăcănös dintre oameni. Acest dosar, grație nesecatului izvor de prostie omeneasca, se făcu așa de voluminos, încît s-a simțit nevoie de a se înființa un al doilea.

Multă vreme aceste dosare care se răsfoiau la toate ședințele „Junime!" au făcut deliciul membrilor ei. Unul dintr-însele se păstrează și acum de V. Pogor, iar cel al doilea s-a furat, la o aniversară ce a avut loc în Otelul Pastia.

Odată isprăvită cetirea pieselor destinate pentru dosar, dțiva dintre membrii cei mai nerăbdători strigară pe nas ca dascălii de biserică : „Ușile !... Ușile!"... și în aceeași clipa ușa care dădea în odaia de alături se deschise în două laturi, lăsînd să se vază o masă întinsă frumos, împodobită cu tot soiul de mezeluri pe care străluceau vreo două duzini de butelci cu vinuri vechi de culoarea rubinului și a chihlimbarului.

Caracuda, a cărei șef era Miron Pompiliu, precum bine a zis Panu în amintirile sale din *Săptămîna*, și care se compunea mai mult dintre acei ce erau timizi la discuțiuni, dar îndrăzneți la mîncare, dădu navală la masa așezîndu-se cam pe la mijlocul ei ca să poată apuca și din dreapta și din stingă ; iar după ce fiecare își luă locul și după ce primele farfurii fură golite și primele rînduri de pahare supte, Iacob Negruzzi, care era în capul mesei, ceru cuvîntul ca sa deie samă despre-activitatea literară a „Junimeî".

— Domnilor ! zise el, rădicîndu-se în picioare cu paharul în mîna. Societatea „Junimea", care a luat naștere în anul mîntuirei 1863.

— Protestez ! strigă furios Pogor. Originele „Junime!" se pierd în noaptea timpurilor.

— în anul mîntuirei 1863 după Hristos, continuă Negruzzi, imperturbabil...

— Minciuni !... Protestez!... „Junimea" a existat de cînd lumea, în aer, invizibila, impalpabilă, imponderabilă, înainte chiar de a se naște membrii ei.

La acest al doilea argument, plin de bun-sirnț, toți membrii au început să bata în palme cu entuziasm, iar Negruzzi

nu și-a mai putut continua discursul pană cînd nu a recunoscut adevărul istoric așa de bine probat de Pogor despre originile „Junimei".

— Apoi, rădicîndu-se la gradul de temperatură a adunării, prînse cu un ton onctuos de vlădică să cădelnițeze pe fiecare membru activ care a colaborat la *Convorbiri*, rezervînd însa pentru caracudă, pentru *clefăitoarea* caracudă, cățuia întregă de tămîie și atribuindu-i cele mai deosebite merite la succesul *Convorbirilor*, pentru trei mari rezoane :

1. Pentru că, nescriind nimic, n-a spus nici o prostie.

2. Pentru că n-a făcut pe *Convorbiri* să piardă nici un abonat.

3. Pentru că prostiile scrise de ceilalți nu i-au produs nici o indigestie, dovadă apetitul de care continuă a se bucura.

— Ura !... Să trăiască caracuda! strigară cu toții în cor. Caracuda era totdeauna salutată în mod colectiv ca o grupare anonimă, reprezentată oficial numai prin președintele ei Miron Pompiliu.

După marele discurs introductiv a lui Iacob Negruzzi care se repeta la fiecare aniversară aproape același, cu mici variante după împrejurări, căci „Junimea" înainte de toate ținea la tradițiuni, începeau sănătățile.

— Să trăiești, Ciurilă-Burilă !

— La mulți ani, Poghircă !

— Și cu bine, Mirmelic !

— Bine te-am găsit, Buțuc !

— în sănătatea ta, președintele celor nouă !

— Cu noroc, papa Cullanu !

Și așa mai departe pe un diapazon tot mai rădicat se încrucișau paharele și se apostrofau unii pe alții după porecele uzitate în „Junimea".

Apoi venea rîndul anecdotelor, mai întăi a acelor cuviincioase, iar după ce ne captușam bine cu Cotnar alb sau roș, ori cu amîndouă colorile împreună, dădeau drumul anecdotelor *corozive*, adecă acelor de care se înroșea *pudicul Naum* care totdeauna se exprima corect și nu aluneca pe tărîmuri echivoce. Cei mai meșteri în istorisirea anecdotelor corozive erau Creangă, Ianov și binenutritul Caraiani, cum îl numeam noi în „Junimea".

Dar cine poate spune verva, spiritul, **voia** bună, aş putea zice entuziasmul, care însufleţeau serbările „Juntmei” şi în acelaşi timp, şăgile, ironiile fine, înţepătorele cu noimă, care, ca şi paharele pline, se ciocneau şi scînteiau ; însă toate aceste erau ieşite din inimă curată şi fără pic de răutate. De aceea nimene nu le lua în nume de rău.

Mult timp, aş pute zice, mai tot timpul cît a existat „Junimea” ca grupare exclusiv literară, n-a fost între noi nici umbră de gelozie. Poate că unde eram tineri şi nu făceam literatură pentru scopuri egoiste, sau poate că unde lucram fiecare într-o direcţie deosebită după înclinaţiunile noastre, de aceea invidia nu ne otrăvise inimile.

Astfel: poezia lirică şi satirică, comedia, drama, critica literară, filozofia, istoria, novela, romanul, pană şi pictura erau îmbrăţoşate şi cultivate cu mai mult sau mai puţin succes de anumiţi membri care" căutau să se perfecţioneze fiecare în specialitatea sa.

Este un fapt unic, nemaipomenit în istoria ţării noastre, ca o societate compusă din oameni de diferite colori politice şi straturi sociale, din diferite ramuri ale neamului nostru: români, transilvăneni, bucovineni, basarabeni, macedoneni, în sfîrşit, din atîtea elemente disparate şi eterogene, din oameni cu doctrine religioase şi ştiinţifice opuse : atei, teişti, creştini, panteişti, spiritualişti, materialişti etc, ca toţi aceştia, zic, să ţie casă bună împreună atîta amar de ani fără ca între dînşii să se fi ivit cel mai mic conflict.

Dar tocmai diversitatea aceasta de aptitudini şi îndeletniciri, eliminînd concurenţa, a menţinut unitatea şi armonia între membri. Dacă ar fi fost toţi poeţi, sau toţi romanişti, sau toţi critici, desigur s-ar fi sfădit şi împrăştiet de a doua zi. Frumuseţă şi trăinicia buchetului „Junimei” literare se datorează tocmai varietăţei elementelor din care se compunea.

În sînul „Junimei” erau diverse curente care, în loc să fie duşmane, se corectau, se complectau între ele, aşa că direcţia muncii intelectuale a grupărei, în generalitatea ei, lua de la sine diagonala firească a tuturor forţelor conlucrătoare fără să se anihileze una pe alta.

Aşa, de exemplu, nici tendinţele galofle, nici acele germanofile ale membrilor crescuţi în Franţa şi Germania, n-au

precumpănit exclusiv în „Junimea”, ci s-au echilibrat între dînsele.

Au fost într-adevăr la început cîţiva membri, între care s-a deosebit Bodnărescu, care îşi închipuiau că o cugetare e cu atît mai adîncă cu cît e mai obscură.

De acolo văzurăm o sumă de aforisme compuse anume într-un stil nebulos, epigrame în exametre antice care pentru a fi înţelese trebuia să faci o adevărată gimnastică de minte. La asemenea tendinţe spre obscurantism s-au opus mai mulţi membri între care şi eu, obiectînd cu drept cuvînt că cele mai mari capete-de-operă a tuturor popoarelor sunt clare, aşa de clare că oricine le pricepe. Frumosul e totdeauna simplu, ziceam noi şi aproape de mintea omului. Pe Shakespeare îl înţeleg şi copiii.

Din discuţiunile urmate cu ocaziunea acestor aforisme sau *anaforale*, cum erau poreclite în „Junimea”, a luat naştere grupul celor *nouă*, care, dragă Doamne, *nu înţelegeau nimic* şi a căror preşedinte am avut onoarea să fiu aclamat. Da, a fost pentru mine o onoare să fiu în capul acestui grup anonim de neînţelegători care adeseori din nouă se făceau treizeci şi nouă, căci cumulumurile de onoruri nu erau prohibite în „Junimea”.

Dar, lucru ciudat, precum apele în natura de la sine îşi iau cumpăna lor normală şi se limpezesc, aşa şi în „Junimea” acest gen de literatură nenatural, muncit, care jignea simţimîntul nostru estetic, a cedat pasul ideilor limpezi şi neîntortocheate şi în cele din urmă a fost părăsit de însuşi acei ce au căutat să-l introducă.

La această îndrumare spre bunul-simţ nu puţin au contribuit pe lîngă majoritatea membrilor vechi şi membrii noi-veniţi, precum : Conta, Panu, Lamhrior, Tasu, Creangă etc, capete solide, care gîndeau clar, se exprimau clar şi nu admiteau forma greoaie a pedantismului german.

Aniversările „Junimei” se făceau regulat în fiecare an aproape după acelaş tipic.

De multe ori erau prezidate de Vasile Alecsandri, iar a douăzecea a fost sărbătorită cu o deosebită pompă.

Iată convocarea făcută pentru acea aniversară :

*Intră Rămîne
cine cine
vra poate*

CITATIUNE

Membrii tuturor triburilor societății «Junimea» : fundatori, lipoveni, caracudă și cei nouă, sunt citați că în ziua de 26 octombrie curent să se afle la scaunul societății în Iași, unde se va da cu mult chef și cu puține parale, în Otelul Binder, oarele 6 sară, al 20-lea praznic tradițional. Mîncarea va fi fudulie, iar băutura temelie. Spiritul nu este de rigoare.

Secretar perpetuu,
I. N. "

Îmi aduc aminte că Petru Missir și eu am organizat pentru acea memorabilă dată un joc de păpuși care imita o ședința literară a „Junimei”, compunînd împreună un libret în care actorii principali erau Maiorescu, Bodnărescu, Pogor, Negruzzi, Carp, Creangă, Naura, eu și alții.

Copiii mei au lucrat în secret păpușele dîndu-le pe cît posibil asemănarea persoanelor ce reprezentau. Pogor și Maiorescu erau cu deosebire bine reușiți. Pentru Missir, care avea însărcinarea să joace păpușele, a învățat rolul fiecăreia pe de rost și a făcut în secret mai multe repetiții acasă la mine spre a fi bine preparat pentru ziua de reprezentație.

În sala unde urma să se ție banchetul, am așezat noi micul teatru de păpuși acoperit cu niște perdele, care se puteau deschide prin tragerea unei sfori. Nimene nu știa ce-i în dosul perdelelor afară de Missir și de mine.

S-a cetit mai întăi de Negruzzi corespondența cu autorii străini, apoi prostiile ce fuseseră publicate în cursul săptămîinii prin diverse foi periodice, broșuri, placarde etc, spre a se lipi la dosar, și în fine scrierile de ocaziune aduse de membrii „Junimei”, între care eram și eu cu o dedicație adresată lui Iacob Negruzzi pe care îmi permit să o reproduc mai la vale, căci ea dă nota exactă a stărei noastre sufletești de atunci.

Suflă vijelia-a geamuri, eu pe-o carte stau plecat
Urmărind slovele negre, de mii gînduri spulberat.
Intr-un colț nevasta coasă pentru opt copii ștregari,
Care zburdă împrejur-i și-i fac capul calindar ;
Eu însă n-aud nimica din furtuna de afara,
Din furtuna dinlăuntru, a mea-nchipuire 20oară
La ce-i scris în cartea veche : *anu-ntm de Convorbiri*.
Și ce văd pe fila scrisă ?... O, amice,o să te miri
E un cîntec nebunatic, îngînare de amor,
Un vers rătăcit în lume, un suspin, un strop de dor
Izvorît din a mea pană acum douăzeci de ani.
Ce amară ironie, cînd vad perii mei bălani!
Douăzeci de ani de-atuncea... s-a topit un trai de om!
Unde-i vesela verdeață de pe-al vieței mele pom ?...
Îmi aduc și-acum aminte de-acea vîrstă fără preț,
Cînd prin ochii tinereței priveam lumea îndrăzneț ;
Socoteam că-i pentru mine orice pasere zbura ;
Dani de-aveam sau nu în punga, cheful nu se micțura.
Dar aveam silitră-n vine și în piept izvor de foc,
Aveam inimă bogată, stam calare pe noroc.
Mai mă-ncumătam pămîntul pe un umăr să-1 ridic
Și în dărnicia-mi, viața mî-aș fi dat-o pe nimic.
Iată că-nti-o zi, amice, într-o zi m-am deșteptat
Că în inimă un vierme tainic mi s-a furișat,
Și cu toată voinicia-mi, mă simții adînc rănit
Perdai voia mea cea bună, obiceiul de dormit,
Ș-atunci... te-ntîlnii pe tine, călător pe-aceeaș cale,
Amîndoi în sînul nostru ascundeam aceeași jale,
Jale nu, căci era dulce taina care ne rodea,
Însă nu-ndrăzneam s-o spunem tocmai cui se cuvea.
Și m-ai sfătuit, țin minte, eu copil neștiutor,
Pe vorbarița hîrtie să aștern ascunsu-mi dor.
Eu te-am ascultat și-n versuri scris-am taina fără nume
Ș-au curs lacrimile mele... și le-am dat de pradă-n lume.

Și rămas-am cu năravul de-a tot înnegri hîrtie,
De simțesc amar în mine sau în juru-mi dușmănie.
Ei... de atuncea pribegit-au ani și ani sub bolt-albastră ;

Mulți ca noi, sârmani lunatici, prinsu-s-au în hora noastră,
Muncitori fără de leafă, ce-au pus plugul în ogor,
Jos cu ochii pe hîrtie, sus cu sufletul în nor.
An cu an cules-am roadă strîină-mr-un mănunchi de foi,
Buna, rea, după putere, cum ne-am priceput și noi,
Apoi an cu an de-a rîndul spre mai buna îmbelșugare
Cu un strop de vin de țara, cu o veselă urare,
Am sărbătorit frățește împrejurul mesei mari
Sfînt-a anului rodire ca și harnicii plugari.
Dar sa întîlnplat adesea cu-ntristare de-am văzut
Cum pe brazda răsturnată dragi tovarăși au căzut
Dintre chiar frunțașii noștri, chipuri ce ne amintesc
Munca din copilărie și amorul cel frățesc.
Și rărită a fost ceata vrednicilor lucrători
Ce adimă-n stup de miere hrana suptă de pe flori.

Apoi iarăși, altă dată, am văzut, și mai mîhniți,
Drepti tovarăși de ai noștri, cum la dușmani pribegiți,
Pusu-s-au în vîzul lumii să ne-mproaște cu ocări,
Uitînd dintr-o zi la alta ale noastre-mbrătoșări
Și cercînd să nimicească roiul harnic de albine.
Pentru ca, invidioșii, nu puteau face mai bine.
Astfel fost-am de ocară în tot chipul porecliți:
„Ignoranți, fără az-buche, lipoveni, cosmopoliți”.
Răii ne pirau la lume că suntem răutăcioși,
Sterpii ne găseau pricină că n-aveam copii frumoși.
Dar a vrut Dumnezeu sfîntul și făcutu-s-a lumină,
S-a deosebit cu-ncetul grîul spornic din neghină ;
Alți tineri cu foc sacru golurile au umplut
Celor ce-au murit, sârmanii, celor care ne-au vîndut.

O dar, gîndule sprintăreț, zborul tău es nu-l oprești ?
Răscolind cele trecute numai cît mă amărești,
Redeștepți simțiri ascunse, deschizi rana învechită,
O ! nu te-ncerca zadarnic să mă pui iar în ispită !...
Astăzi cînd mă uit în juru-mi la cei opt copii ștregari,
Opt speranțe întrupate, marturi timpului fugari,
Zic că-i dusă tinereța-mi, rîndul lor de-acuma vine ;

Sigur, decît noi bătrîinii, dînșii face-vor mai bine,
Iară eu închid azi cartea unde-odat-am gîngurit
Primul vers pe care dorul inimii l-a zămislit ;
Pun pecetea pe trecutu-mi și mă duc în asiă-sara
Să sărbătoresc a noastr-a douăzecea aniversară f
Am să gust cu-ai mei prieteni vinul cel uitat în hruba.
Vai de-acela ce cu mine va voi să stea la pruha
Iți făgăduiesc, amice, c-am să fiu de-un chef nebun,
Căci o dată zîce omul tinereței *rămas bun.*'

Iară ție, o ! amice, care atîția ani în șir
îmbolditu-ne-ai la lucru, adunînd al nostru bir
La comoara cea comuna ; luptător neobosit
Ce viuut-ai cu tărie steagul sus, neprihănit,
Ș-ai pus pieptul în vremi grele, și-ai pus umerii la jug, ^
Astăzi cînd prețuim roadă adunata de sub plug,
Ție cu deosebire tot onorul se cuvine
Pentru nobila lucrare, pentru oarele senine
Ce în vîlmășagul vieții ne-a fost dat ca sa gustăm !
Ție, dar, o ! scump prietin, plin paharul închinăm

După ce s-a isprăvit de cetit toată materia literara în
proză și versuri pregătită pentru acea serbare, am trecut în
sala banchetului unde, deodată, deschîzîndu-se perdelele ce
acopereau teatrul, s-a auzit glasul prefăcut a lui Missir care
era ascuns în dosul micii scene.

— Hai la păpuși!... Hai la păpuși!... La păpuși! Cum
voiți, boieri dv., să vi le joc, de-a dreptul sau pe încunjur ?

— Pe încunjur, răspunse pudicul Naum, spăriat de întrebarea păpușerului.

Bună sara, domnii mei, strigă atunci o păpușă care
ședea pe un scaun picior peste picior într-un colț al **scenei**.
Eu sunt președintele celor nouă care nu înțeleg niciodată ni-
mic. Am venit să mă procopsesc în mijlocul mîntoșilor și
învățaților dîn această onorată adunare.

Sa ascultăm, deci, *Sfînta Evanghelie* a lui Samson cetire
și să ne ascuțim mințile spre a o înțelege.

În același moment apare pe scenă a o doua păpușă cam
încovoiată care, după ce se închină în dreapta și în stînga,
începe ;

— Eu sunt Samson, vestitul Samson, nu cel cu plete mari, ci cel cu minte mare, autor de *anaforale* și epigrame cunoscute prin clara lor adâncime. Iată o epigramă pe care o vor înțelege și cei nouă :

„Sus pe Olimp ori pe Tempe-nflorită
mă cheamă a mea zână,
Colo pe pisc eu între-amîndouă pe plai te voi duce.”

Alta :

„Zboară pămîntul din veacuri în veacuri și tot pe acea cale.
Dar și scînteia divină-n noi liberă fi-va ca dînsul.”

— Ce, n-ați înțeles ? întrebă Samson intrigat.

— Nu, răspunse președintele celor nouă.

Atunci altă păpușa, mai ochioasă, cam pleșuvă, se arată pe scena, cu un barbișon lung și tufos și niște mustețe groase ce-i acopereau buzele. E Maiorescu !

— Voi profanilor, nepricepuților ! zice ea, nu plătiți nici o^ceapă digerată. Sunteți niște analfabeți. Iată adevărul adevărat : La început a fost *voința* și *voința* a fost la început. Lumea nu-i decît o reprezentare. Piară ochii noștri și lumea va pieri. Să vă între odată în creierul vostru obtuz că totul e nimic și nimic e totul. Iar în spații și timp, ce există nu există, numai pare că există. Ați înțeles voi, *Kurzichtige Philister f*

Președintele celor nouă răspunde :

— N-am înțeles.

— Pace vouă, tuturor! strigă cu voace adînca de bas pînticosul Creangă care vine pe scenă cam cu chef. Ce vă bateți capul cu împărățiile și umblați să cercați marea cu degetul! Să vă spun eu unde doarme peștele. Știți voi povestea lui Ion cel prost care a intrat ziua mare pe fereastră în casa popei ? Nu ?... Să v-o spun eu.

Dar pană a nu începe istoria cam *corozivă* a lui Ion cel prost, iute intră pe scenă pudicul *Naum*, îmbrăcat în frac și cu un portofoliu subsuoară.

— *Fi donc*, cu asemenea literatură *qui nous hlesse*, zice el indignat. Am aici pe *Aegri Somnia* a cărei farmec te adoarme, pe *Filemon și Baucis*, doi năuci înamorați, prefăcuți în trunchiuri necuvîntătoare ca și membrii caracudei. Ascultă, cara-

cuță flămîndă!... Tu care te încumătezi să faci versuri ! Astupă-ți gura clefăitoare c-o bucata de cozonac ; destupă-ți urechile și învață mai întâi prozodia de la *maître Boileau*, care zice:

*Que toujours dans vos vers le sens coupant Ies mots,
Suspende Vhemistiebe en marque le țepos.”*

— Afară cu Boileau ! țipa deodată Pogor care intră furios, înarmat cu o perină. Vrați să faceți literatură românească cu Boileau, ce prostie! Iată adevărul! Un popor care n-are istorie, nu poate să aibă literatură. Prin urmare, aruncați condeile, gogomanilor. Eu unul am urmat pjs Buckle, m-am povățuit de Darwîn care a avut obrăznicia să ne declare veri cu maimuțele, m-am închinat *voinței* lui Schopenhauer, am îmbrățișat pe Spencer, am înghițit fatalismul lui Conta și am ajuns la credința că trebuie să dăm jos creștinismul și să intrăm în *Nirvana*, acolo-i mîntuirea ! Așa a spus Baghavat respectabilului Puma ! Ați înțeles, voi burghejilor ?

— N-am înțeles, adaogă grav președintele celor nouă.

Atunci un hohot de rîs urmat de o mare gîlceava se stîrni între păpuși. Pogor plesni cu perina pe Naum ; Naum se repezi la Bodnărescu. Bodnărescu la Creangă ; dar acesta, fiind mai tare, mal voluminos, i-a răpus pe toți, le-a impus liniște și a început din nou să le Istorisească drept mîngălere povestea lui Ion cel prost.

Povestea lui Ion cel prost nu se poate spune decît la păpuși, și fiindcă de la 1883, cînd s-a jucat pentru întâia și ultima dată păpușele la „Junimea™ au trecut 19 ani, încît de atunci pană astăzi lumea s-a subțiat, de aceea nici eu nu v-o pot spune ; și nu v-o pot spune și pentru alte mai multe rezoane : întâi și întâi, am uitat-o. Prin urmare, cred că mă scutiți de celelalte rezoane.

Au mai fost și alți membri care au figurat în jocul papușelor, precum Miron Pompiliu, șeful caracudei clefăitoare, Iacob Negruzzi sau *carul cu minciunile*, cum îl poreclea Pogor, reprezentat prin o păpușă mohorîță cam de culoarea ceanului. Petru Carp, supranumit *excelență*, reprezentat prin o păpușă cu tltva goală ca un genunche împodobita numai cu trei peri a la Bismarck, dar de rolurile lor nu-mi mai aduc deloc aminte.

Așadar, iată în rezumat, pre cât memoria m-a servit după 19 ani trecuți, cum s-a petrecut jocul păpușilor la 1883, joc care nu era altceva decât o parodie a ședințelor ordinare ale „Junimei”. A fost atunci un rîs și un chef nebun.

Bine a zis Iacob Negruzzi că rareori s-a putut vedea o societate făcînd lucruri serioase într-o formă așa de veselă. Eu aș putea adăogi că niciodată nu s-a văzut asemenea lucru, cel puțin în România.

Dar ce se poate face în lumea aceasta fără să întîmpini rezistență și ocări? Chiar binele, trebuie uneori să-l faci cu de-a sila.

Fiindcă dădusem muncii noastre literare o îndrumare nouă, o direcție sănătoasă, fiindcă părăsisem stăpînirea frazei, fiindcă nu mai cădelnițam mediocritățile și ignoranța, fiindcă „Junimea”, prin Maiorescu, reprezentantul ei cel mai autorizat, a dat pe față, a pecetluit pentru totdeauna nulitățile ce ne asurzeau cu reclamele, de aci s-a năpustit în contra noastră o ceată de defăimători care au căutat să ne dărîme cu orice preț.

S-a încins o luptă înverșunată între noi și ei, între școala literară din Iași, în capul căreia figura Maiorescu, și aceea din București, în capul căreia figura Hasdeu, un om nu mai puțin însemnat prin cunoștințele și calitățile sale intelectuale.

Atunci a căzut asupra noastră, în lipsă de argumente, un potop de invective, că suntem adică: *analfabeți, lipoveni, cosmopoliți, germanofili, vînduți austro-maghiarilor* și cîte alte grațiozități care-mi scapă acum din memorie.

Atunci a compus un tînar poet de la *Revista contemporană*, a cărui nume este astăzi cu totul uitat, o piesă de teatru intitulată *Borta rece* care de la început pana la sfîrșit nu era decât o bătaie de joc la adresa noastră.

Atunci a fost păcălită „Junimea” de Hasdeu prin acrostisul *Conforbiri literare* publicat din nebăgare de samă în gazeta noastră sub titlul: *E putred mărul*, și care punea, dragă Doamne, în lumină înclinările noastre germanofile.

Dar, orîcît de violentă a fost această ceartă, ea a avut efectul bun de a întrona imperiul ideii în locul *beției de cuvinte* și a detrona cîțiva pseudosavanți și pseudopoeti cu pretenții de genii.

Aș putea zice că a fost chîfar interesantă această polemică care a pasionat vreo doi-trei ani publicul cetitor nu numai

din România liberă, ci și din Transilvania și Bucovina. A fost singura luptă ce s-a dat în țara noastră pe un alt tărîm decât acel politic, și ne-a redeșteptat la o nouă viața literară care părea de mult amorțită.

Izbînda finală a fost a *Convorbirilor*, căci *Revista contemporană* a închinat steagul de mulți ani, iar *Convorbirile* trăiesc și astăzi. însuși Hasdeu și răposatul V. A. Urechia, care erau capii mișcării contra junimiștilor, au sfîrșit prin a intra în rîndurile lor, luînd parte la multe din ședințele săptămîniale ce se țineau în București, la Maiorescu și Iacob Negruzzi.

Dîn nenorocire însă, a început de la o vreme să intre vrajba politică în cercul *Convorbirilor literare*. Prin imboldul lui Carp mai cu samă, s-a căutat a se da o culoare politică *conservatoare* societății „Junimea”, de unde ea fusese numai un grup de diletanți cu caracter exclusiv literar.

Cu toate acestea, deși unii dintre junimiști și cu deosebire membrii fondatori înclinau spre conservatori, totuși grupul întreg, sub înfrîurirea faptelor mari săvîrșite de Ioan Brătianu, a încheiat pe la începutul anului 1883 o alianță fătîșă cu el, iar ca semn al participare! „Junime!” la afacerile statului, Petru Carp a primit postul de ministru plenipotențiar la Viena, Leon Negruzzi, primăria de la Iași, Iacob Negruzzi, directoratul la Creditul agricol, Dimitrie Rosetti, mandatul de senator, Maiorescu, Gheorghe Racovîță și Ianov, cîte un scaun în camera deputaților, Theodor Rosetti, funcțiunea de președinte de secțiune la Curtea de Casațune, eu, epîtropia la Sf. Spiridon din Iași etc. etc.

De atunci a început „Junimea” ca grupare literară să șchiopăteze; Maiorescu și Iacob Negruzzi dimpreună cu redacția *Convorbirilor* s-au mutat la București unde s-a continuat într-adevăr încă cîtva timp a se ținea sîmbetele sară întruniri literare, dar ele nu mai aveau acel caracter de intimitate, acea libertate de discuțiune, veselia tradițională cu frazele sacramentale, cu porecele, cu anecdotele, cu bătăile de perîni care însuflețeau întrunirile din Iași.

Arborele societății, după 20 de ani de viață sănătoasă, transplantat în pămînt străin, a început să tînjască **pană** cînd în cele din urmă s-a uscat. Pămîntul bucureștean nu i-a priit.

Este adevărat că ziarul *Convorbirile* trăiește și astăzi în capitală sub auspiciile unor tineri care n-au voit a-l lasa să

se stingă de inaniție ; dar în jurul lui nu mai e vechea societate „Junimea” care i-a dat naștere și l-a susținut cu vrednicie prin atâtea dificultăți și nici să mai țin de mulți ani vestitele ședinți săptămânale ale societății. Mulți dintre membrii ei au murit, iar cei rămași în viață sunt răzleți, nu se mai întrunesc și nici mai colaborează la ziar.

Asemenea s-au împrăștiat și membrii veniți **mai** în urmă în cercul *Convorbirilor* între care se numără multe talente viguroase, multe capete erudite care s-au ilustrat prin scrieri de o necontestată valoare, precum : Alexandru Xenopol, Dimitrie C. Olănescu, I. L. Caragială, Ioan Slavici, Petru Missir, Nicolai Volenti, C. Dimătescu-Iași, generalul Bengescu-Dabîja, Nicolai Beldiceanu, Alexandru Vlahuța, I. Cantacuzin {Zizin}, C. Meisner, Ioan Nenițescu, Al. Philippide, Theodor Burada, C. Leonărdescu, Xenofon Gheorghiu, Al. Sutz, Vasile Burlă etc.

Dintre aceștia sunt patru care ne-au părăsit pentru **vechie** și anume : Beldiceanu, Cantacuzin, Nenițescu și Sutz ; iar ceilalți lucrează, precum știu, pe sama lor fără a mai avea **vreo** solidaritate cu gazeta *Convorbirile* a cărei personal de redacție este astăzi compus din membri cu totul noi.

Și acum când îmi întorc gândul spre cele trecute, când îmi amintesc oarele de adevărat repaos sufletesc petrecute în atmosfera senină a întrunirilor noastre literare din timpul tinereții, mărturisesc că simt o tainică strângere de inimă.

Între multe episoade din viața noastră literară de atunci, descrise cu mult spirit de Panu, îmi aduc mai ales aminte **cu** o nespasă plăcere cum Eminescu, Creangă și eu mergeam regulat în fiecare zi după prânz la Tipografia națională din strada Alecsandri unde ne făceam corecturile, iar vara când era zi frumoasă nu lipseam, odată treaba isprăvita, de a ne duce în Tatarăși la grădina poreclită odinioară *Spravale baba* unde sub un tei frumos ne răcoream bînd vîn cu borviz.

Cîte și cîte vorbeam noi atunci la umbra teiului, vorbe ieșite din inimă care ne scurtau ceasurile, de **ne** se păreau minute.

Eram sub un adevărat farmec în fața melancoliei dulci și visătoare a lui Eminescu și a gălăgioasei veselii a lui Creangă de a cărui hohote de rîs tresărea grădina *Spravale babă*.

S-au dus amîndoi acești scriitori fruntași atît de strîns legați prin prietinie, dar atît de deosebiți prin caracterele și

talentele lor, și în urmă-le a rămas un gol care cu greu se va umplea.

Recunosc că pentru a da o icoană exactă despre societatea „Junimea” în toate ramurile ei de activitate, ar trebui să fac analiza talentului și a producțiilor literare, poate chiar și biografia fiecărui membru. Mi-ar trebui deci multe topuri de hîrtie și mulți ani de muncă pentru această lucrare, dat fiind numărul membrilor cum și numărul anilor cît a durat societatea.

Și apoi nu închizeșluiesc că aș face lucru de samă, deoarece **pană** astăzi n-am prins de veste că aș fi posedînd darul de critic literar pentru a judeca cu temei și nepărtimire operele altora.

Atîta însă pot spune, fără teama de a greși, că dintre toți cîți compuneau Interesantul mozaic al „Junimei”, doi oameni au contribuit cu deosebire la închegarea și menținerea lui : Maiorescu și Iacob Negruzzi.

Fără cel întăi nu cred că s-ar fi putut înființa, **fără** cel al doilea nu cred că s-ar **fi** putut susține această grupare.

Dar acum că toată viața trăită de junimea literară s-a cufundat și e în noaptea timpurilor, naște întrebarea dacă munca ei, considerată în totalitate, a avut sau nu vreo înrîurire asupra mișcării noastre literare din ultimii 36 de ani.

La aceasta răspund fără sfiială, *da...* și dacă n-am aprobat și nu aprob linia de conduită a junimiștilor în politică, ca unii ce totdeauna au șovăit cînd spre dreapta cînd spre stînga, totuși în ce privește activitatea lor literară nu cred să se găsească un om de bună-credință și în curent cu cele petrecute de la aparițlunea *Convorbirilor* și **pană** astăzi, care să tăgăduiască această influență.

În cele 35 de volume ale *Convorbirilor* unde este consemnat capitalul intelectual a unei întregi generațiuni, sînt multe scrieri de valoare care vor rămînea ca modele de stil și de cugetare omenească în istoria literaturii noastre și nu puțin au contribuit ele de a ne face să părăsim neologismele, exagerările, tonul declamatoriu, într-un cuvînt de a da limbii noastre scrisă și vorbită forma plastică de astăzi.

Aceasta o știe toată lumea și nu e trebuință de o mai întinsă demonstrațiune.

Aceasta am mai afirmat-o și altă dată prin o scrisoare ce am adresat cercului *Convorbirilor* la 22 decembrie 1899 cu ocazulnea ajungerei lui Maiorescu la vrîsta de 60 de ani.

Dar acum să-mi fie permis să vorbesc puțin și despre partea mea de conlucrare la *Convorbiri*. Într-un timp cînd unii oameni cred ca nu păcătuiesc contra legilor modestiei scriind 20 de articole *pro domo* de ce aș păcătui eu scriind 20 de rin duri.

Negreșit n-o să mă institui judecător în propria mea cauză și să mă cădelnițez pe mine însumi cum obicinuiesc acei cu reclamele americane, dar voi zice cum am zis și altă dată ca dacă n-aș fi făcut parte din cercul „Junimei” nici o linie poate n-ar fi ieșit din pana mea. Încurajării oe am găsit în sînul ei datoresc acele șase volume bune, răle, ce am scos la lumină. Dacă produsul acestei munci stăruitoare de care se leagă întreaga mea tinereță este sau nu un cîștig pentru literatura țarei mele, eu nu pot să judec. Viitorul va decide.

Atîta numai pot să spun că am avut în viață și eu oarecare mici satisfacțiuni de autor care mi-au încălzit inima.

Așa, de exemplu, am avut mulțămirea să văd de mal multe ori numele meu citat în diverse critici și dări de samă publicate prin ziare române și străine. De asemenea novelele mele au avut favoarea să fie editate de trei ori, cu oarecare avantaje materiale pentru mine, lucru rar în România și multe din ele au fost traduse în limba franceză, germană, italiana și chiar suedeza, ceea ce nu puțin m-a încurajat. Apoi odată, călătorind cu drumul-de-fier în Transilvania, mă găseam din întîmplare în același compartiment cu un preot cu care prinsei să vorbesc despre unele și altele și în cele din urmă despre influența *Convorbirilor* asupra literaturii române. Îmi vorbea preotul cu multa competență despre scriitorii din „Junimea”; Alecsandri, Maiorescu, Eminescu, Negruzzi, Conta, Creangă etc, cînd deodată îl auzii pronunțînd și numele meu.

— L-ai cetit pe acesta ? îi întrebai eu...

— Cum de nu, îmi răspunse el și imediat începu să citeze unele dintre novelele mele și să le laude într-un mod destul de măgulitor pentru amorîul meu propriu.

Am tăcut și am surîs.

Ajuns la Brașov preotul, pregătindu-se să se scoboare din tren, îmi întinsă mîna și îmi zise :

— Să mă norocesc cu numele d-voastră !

— Nicolai Gane, îi răspunsei eu.

Atunci el rămase un moment surprins, se înroși și declară ca cuvintele sale trebuie să le cred sincere, deoarece el nu știa că je adresase tocmai persoanei cu pricina.

Altă dată am primit de la o călugăriță din mănăstirea Văraticul o perină de matasă împodobită cu flori cusute de mîna ei în semn de mulțămire pentru plăcerea ce i-a făcut cetirea novejii mele *Andrei Florea Curcanul*.

Iarăși altă dată eram pe terasa cazinului de la băile Slanic, la o masa nu departe de doi domni care vorbeau ae vreme buna și vreme rea.

— Mîni are să se strice vremea, zice unul.

— De unde știi ? întrebă celalalt.

— Am semnele mele.

— Nu cumva ai întîlnit porcul cu paiul în gură din povestea *Astronomul și doftorul* < "

Mărturisesc că aceste vorbe schimbate între doi oameni necunoscuți, ajunse din întîmplare la urechile mele, mi-au făcut o mai mare mulțămire sufletească, decît dacă aș fi cîștigat *premiul cel mare* de la docta noastră Academie care, fie zis în treacăt, e mal darnică întru a acorda laude decît *premiul*.

Apoi nu mal departe decît în ziua de 3 iunie anul curent pe cînd încă nu isprăvisem de scris acest volum, primii o carte poștală timbrată de la *Brădățel, județul Suceava*, adecă tocmai de la locul descris de mine în prima mea novelă *Fluierul lui Ștefan*, publicată la 1867.

Acea cartă poștală poartă pe dînsa următoarele cuvinte :

„BRĂDĂȚEL

2 iunie 1902"

Apoi urmează Iscăliturile :

„G. Tuioveanu

A. Scriban

Isak

Iuțiu Marinescu"

Nu-și poate cineva închipui cît de mult m-a bucurat această atențiune din partea unor oameni care s-au gîndît să-mi trimată din locul vizitat de ei, și descris de mine, acest simplu, dar mișcător semn de amintire, cu atît mal mișcător

cu cât îmi vine de la necunoscuți. Vra să zică tot nu rămîne munca omului de tot uitată.

Slabe mîngăieri, nu-i așa ? îmi vei zice iubite cetitor. Așa este, dar tot e ceva, căci e o dovadă că sămînța aruncată într-un rjămînt cît de ingrât, pe ici, pe colo tot răsare, și trebuie sa ne mulțămim și cu atîta, într-o țară unde nimene nu cetește și unde trebuie curaj și abnegațiune de a te supune unei asemenea munci sterpe.

Astăzi cupoanele sunt în onoare, nu rimele ; iar cărțile rdmânești mucezes sub învălișul lor de colb prin rafturile librăriilor, pe cînd romanele lui Ponson du Terrail și Xavier de Montepin se vînd ca pînea caldă. În elita noastră socială nu numai că nu se citesc cărți românești, dar nici măcar se vorbește românește. Am întîlnit eu însumi prin saloanele așa-numite boierești multe persoane care se cred onorate de a vorbi stricat limba patriei.

Cine cunoaște istoria acestei țări, literatura ei veche și nouă, datinele, legendele ei, poezia populară și poveștile ei ? Nimenea, afară de rari excepții. Se știe că a existat un Eliade, un Alecsandri, un Eminescu etc.; dar care dintre tinerii noștri eleganți de astăzi și mai cu seamă dintre femeile noastre datoare prin chemarea lor să însufle de la leagăn copiilor lor dragostea pentru limba și literatura țarei, sunt în stare să citeze un singur vers din poezii de mai sus ? Teatrele noastre sunt goale, scriitorii noștri duc viață nenorocită și nevoiți sunt sa puie stăvili unui talent nerăsplătit, pentru a se ocupa de alte afaceri care să le deie puțință de a trăi de azi pe mîni.

Acesta e mijlocul neprielnic unde trebuie să se zbată omul care are naivitatea de a crede că poate ca în alte țări să-și facă o carieră prin cultivarea literilor.

E trist, dar e adevărat. Să sperăm însă că vor **veni** vremi mai bune pentru acești bieți rătăciți în codrii literaturii și că vor ajunge și ei odată pe cărarea ce-î va duce în poiana luminoasă. Să sperăm că poporul nostru, ghiftuit de hrană exotică, indigestă, ce consumă zilnic, va înțelege că trebuie să-i prefere roadă sădită și cultivată pe pămîntul patriei, roadă care va fi cu atît mai bună în calitate și mai abundentă în cantitate, cu cît va fi mai mult căutată.

Sa ne uitam puțin la vecinii noștri unguri. în oricare casă de om ceva cultivat te vei duce, vei găsi pe masă cărțile

poetilor și romanțierilor lor frumos legate, expuse la locul de onoare.

Nu-i ungur care să nu le cunoască, să nu se fălească cu ele. Această dragoste pentru scriitorii lor a fost principala cauză, mai mult chiar decît atingerea lor de timpuriu cu civilizațiunea occidentului, că ungurii au produs pe tărîmul artelor, științelor și literilor oameni de mîna întăi a căror celebritate a străbătut în Europa. întreg publicul din Ungaria a contribuit la cultivarea și înălțarea lor.

Și cînd am sta să socotim cîți unguri și cîți români sunt pe coaja pămîntului, am găsi negreșit că acești din urmă sunt cu mult covîrșitorl în număr și prin urmare ar putea să ofere un contingent de cetitori mai mare decît acela al ungurilor.

Dar ungurii sunt șoviniști, zicem noi, cu o nuanță de ironie.

Așa o fi. Dacă însă șovinismul e un păcat, apoi cred că mai bine e să păcătuim în sensul patriotismului decît în sensul contrar.

Dar grecii care au făcut mai dăunăzi o revoluțiune întreagă fiindcă se tradusesse Evanghelia în altă limbă decît aceea a lui Homer. Vedeți, nu trebuie sa alergăm departe pentru a ne convinge ce poate produce un popor cu iubire de tradițiunile sale.

E lucru dovedit că, precum o plantă fără lumină și apă nu poate șa răsără și să ajungă la plenitudinea dezvoltare! sale^organice, așa și din sînul unui popor, nu pot să nască și să se dezvolte talentele decît cu oonștiunea de a nu fi de la început lipsite de căldura, de simpatia binefăcătoare, neapărată întru a încuraja pe timizi, a sprijini pe cei fără mijloace.

Numai așa se vor înmulți la noi operile de artă în toate direcțiunile și se va face în mod natural selecțiunea între ele, ieșind viguroase la lumină adevăratele talente și căzînd fructele seci. Nu trebuie deci să desprețuim a priori orice lucrare lesă dintr-un cap românesc și să o aruncăm necetită în coșul hîrtiilor netrebnice, căci se poate întîmpla să aruncăm în gunoaie și mărgăritare.

Dar pe lîngă public, care este marele, factor dătător de viață al acestor odrasle ce răsar din munca intelectuală, vine în al doilea plan statul, care e dator și el să nu lase să cază în drum talentele născînde.

Să sperăm că și conducătorii statului, de orice culoare politică vor fi, vor înțelege că sacrificiile făcute în interesul îmbunătățirii și sporirii avutului nostru intelectual nu sînt pierdute pentru țară, căci acest avut este unicul semn prin care ne putem recomanda străinătăței spre a obține un rang de onoare între popoarele civilizate occidentale.

Am zis că în cariera mea literară am avut oarecare mici satisfacțiuni de autor care m-au îmboldit la lucru ; dar nu-i mai puțin drept ca de neasemanat mai multe ori m-am simțit atins de descurajare față cu cunoscuta indiferență a publicului.

Îmi ziceam că poate publicul, supremul judecător, este îndreptățit să mă primească cu răceala, căci de ce adecă m-aș crede eu mai presus de ceata acelor scriitori a căror cărți se vînd cu kilogramul.

Și atunci un fel de îndoială, de neîncredere în mine mă cuprindea, îmi cădeau brațele de-a lungul trupului și mă hotărâm să nu-mi mai pierd vremea scriind.

Dar iarăși altă dată un lucru de nimic, un te miri ce, un colț de cer albastru, o rază de soare strecurata prin geamuri făcea să vibreze biata inimă mea vecinie agitată, vecinie bătută de valuri între speranțe și decepțiune, așa că uîtînd hotărîrea luată, cădeam fără voie în păcatul bețivului care nu-și poate stăpîni patima, și începeam dîn nou sa înnegresc hîrtîe.

Un lucru însă pot mărturisi în cuget curat. N-am scris nîci odată cu intențiunea de a-mi face nume, de a cîștîga laudele publicului sau alte favoruri. Am scris pentru mîne, pentru propria mea mulțămîre, pentru că în aceasta muncă singuratică și neinteresată uitam neajunsurile vieței și îmi găseam liniștea cătră care nazuie sufletul meu.

În lumea ce-mi creeam singur îmi era îndamîină, mă simțeam fericit ; eram departe de atmosfera dușmănoasă din lumea aieva ; trăiam zile ticsite **CM ochii pe hîrtie, cu gîndul în nori**, de unde mî se înfățoșa omenirea nu cum este, cî cum doream să fie.

Acesta-i marele bine ce am cules din peregrinările mele în plaiurile înflorite ale închipuirii.

Nenorocit acela ce lucrează cu alte vederi... El nu-și va găsi răsplata nici în sine însuși, nici în lumea din afară...

PĂCATE   **MĂRTURISITE**

CATRINȚAȘ

Sunt acum 20 de ani, eram la Slănic șî, drept sa spun, cu toată frumusețea munților păduratici ce mă încunjurau din toate părțile ca într-o horă, cum zice poetul Vlahuță, ma cam plictiseam. Lume puțină și necunoscută, și timpul cam nestatornic.

Într-una din zile, în urma unui dejun sănătos, căci la munte ai totdeauna o foame de lup, stam așa alene pe-o bancă, și după ce mă săturasem de privit vârful nalt al Cerbului, unde odinioară se hîrjoneau într-adevar ciutele și cerbii și de ascultat glasul străbătător în urechi al mahalagioaicelor adunate aice de prin toate fundurile regatului, eram cît pe ce să adorm ca un om care are un dejun de mîstuît și timp de pierdut. Cînd iată că trece pe dinaintea mea un turc get-beget, în șalvari largi, c-un fes roș pe cap și o cutie de văcsuit cizmele subsuoară.

O idee !... Dacă aș chema pe fostul nostru *suzeran* să-rm văcsuiască cîzmele, adecă ce-ar fi ? Va fi o distracție pentru mine și un semn al timpurilor totodată.

•— Bre aga ! Ia vin' încoace, îi zisei eu, făcîndu-i semn, nu cu mîna, ci cu piciorul. Mărturisesc că acest gest n-a fost lipsit de un pic de răutate intenționată vroind oarecum sa mă răzbun de timpurile pe cînd le văcsuiam noi cizmele turcilor. Ei !... așa se întoarce cîteodată roata lumii.

Turcul, după ce îmi făcu o temenea cu tot ifosul lui de ex-suzeran, se așeză dinaintea mea, își scoase periile, JȚP^nft cu vacs și începui să mă facă frumos la picioare.

Dar fiindcă orice fapta omenească, cît de neînsemnată, găsește imitatori numaidecît m-am pomenit lîngă mine cu un oaspe binecunoscut al Slănicului, Nicolai Codreanu,

un tip *sui generis*, care întinse și el picioarele spre turc așteptându-și rîndul.

Codreanu, dintre toți vizitatorii era cel mai credincios și mai habotnic slănăean. De vro 20 de veri de-a rîndul n-a lipsit o data să vie să-și ieie în fiecare dimineață porția de trei pahare de la izvorul no. 1. Ajunsesse un fel de bețiv de no. 1.

Apoi era un om vesel, glumeț, mip de anecdote bun vînat, vorbea totdeauna tare, parca avea a facenumai cu surzi, și cînd rîdea în deal la Trei fagi, cascadele glasului lui se auzeau tocmai în vale la Sfîncă lui Negri. El era vecinîcul iscoditor de petreceri. Nici un vînat, nici un chef, nici o serenadă cu lampioane la cascada, nici un prînz în pădure cu lăutari, nici o excursiune la Poiana Sărată sau aiurea nu se făcea fără imboldul lui Codreanu.

— Ei, Codrene, ce mal plănulești, îl întrebai eu, pe cînd el admira ghibăcia turcului în meșteșugul văcsuitului.

— Am înjghebat pe mîni, dac-a fi vreme bună un vînat la urși.

îfîn ai decît) la urși. Mai jos nu vrei s-o lași ?

ia ce, socoti că eu asud dinaintea ursului. Eh ! he ! de-aș avea atîtea moșii cîți urși am la răbușul meu, mare bogătaș aș fi.

— Ia slăbește-mă, Codrene !...

— Ba nicidecum. Iaca, daca vrei, vino și tu. Am să te duc într-o potică unde Catrințaș, pristavul de pădurari de aici, a ucis doi urși unul după altul, și pînă a nu-și încărca pușca din nou, i-a ieșit un al treilea urs, și-atunci a aruncat pușca jos și a luat-o la sănătoasa.

— Da'-bine, acolo ma îndemni tu, unde e izvor de urși ?

— Habar să n-ai. Ești 'cu Codreanu, adaoase el cu un aer protector.

— Și cîne mai merge ? s.

— Apoi suntem șasejuntr-alef, toți buni de picior și meșteri la ochit, de cei care ngîdau dos la față.

Este o vorbă că omul cum și-o tace' singur nici dracul nu i-o face. Tocmai așa am pațit-o și eu. Ca sa nu mă arăt fricos, deși cam cu sfială în inimă, m-am prins al 7-lea tovarăș și mi-am dat apoi întîlnire cu ceilalți pentru a doua zi în zori de ziua dinaintea Otelului Cerbul.

A doua zi, pe cînd aburii ieșeau valuri din pepturile noastre de răcoarea ce ne cam strîngea în spate, noi cîteșisapte. călări, cu puștile pe umăr, urcam ca niște volnici la munte și în urma noastră venea o ceată de haftași cu Catrințaș, pristavul pădurarilor, în frunte.

Nu știu zău cîți urși va fi împușcat Codreanu, căci el le cam împodobește ; dar Catrințaș, om nalt cît un brad, care călca sănătos, vorbea răs-picat și cu temei și avea niște ochi pricepuți de parcă-ți gîceau gîndul, știu bine că era dintre acei care se băgau în vizuina ursului cu lumînărică aprinsă în buza puste!

Și ne urcam, mă rog, la deal pe cărări neumblate, prin codri de brazi pe unde nu cred sa fi răsunat vreodată lovitura toporului sau trăsnetul puștii, căci pe atunci nu se înmulțise ceata buhnacilor buni numai de speriat vrăbiile.

În sfîrșit, am ajuns într-un fund de pădure unde trebuia să facem bălaia. În cea mai mare tăcere ne-am așezat fiecare la locul însemnat de Catrințaș, iar locul meu care venea într-o cumplită tiharaie, în gura unei văgăuni, era cu deosebire fioros.

— Dacă e urs în pădure, îmi zise pristavul, pe aice trebuie să iasă, că n-are pe unde cotigi^

„N-are pe unde cotigî*repetai eu în gînd. Vra sa zică, trebuie să mă țin bine~slr nu-mi dau pielea ursului în loc să mî-o deie el mie." Și cum stam așa în așteptarea pomire) haftașilor, fără să vreau îmi veniră în minte cei trei urși a lui Catrințaș.

..Auzi, trei urși !...

Unul, înțeleg... doi, treacă-meargă... dar trei, fără,sjfga^rau cam mulți." Aveam, drept să spun, simțimîntul soldatului care intră pentru prima oară în foc. Aceeași emoțiune, aceeași strîngere de inimă, aceeași groază de necunoscut, cu deosebire că soldatul nu merge acolo de bun chef, iar eu naivul m-am prins în horă numai de ambiție să nu mă las mai jos decît ceilalți. Ei, dar din păcate lucrul nu se mai putea întoarce. Vorba cea : „Vrei, nu vrei, be Grigori agheasmă !"

Mi-am examinat cu toată îngrijirea carabina ca nu care cumva să mă deie de sminteală tocmai la adică ; dealtfel, drăguța mea de carabina cu două țevi era destul de durdulie și glonții destul de mascați ca să nu-i poată mistui dihania oricît de bun pîntece ar fi avut.

Am stat așa doua ore întregi pe ceasornic până ce a pornit goana, căci la munte nu-i ca la câmp ; locurile sunt tari și cu anevoie pot străbate haitașii prin rîpale cele prăpăstioase unde și-a întărcat dracul copiii.

Deodată auzii zgomotul haitașilor care ajunși pe un colnic din fața noastră înaintau spre linia pușcașilor.

De-acuma, aține-te, cucoane Neculai !

Parc-o furtună a prins să învăluie pădurea, parca au început brazii să dănțuiască, parca năvălea asupra noastră un potop să înece lumea, așa clocoteau munții de vrăjrii. Se speriau toate vrăbiile, toate mierlele, toate ciocăntoaiele. Tremurau frunzele, tremurau ecourile, tremura și inima mea.

Și doar nu eram așa stîngaci cu carabina. Mai dădusem eu piept cu badea lupul și cu jupîn mistrețul; ei, dar trei urși, oricum, nu-s trei sarmale ușor de înghițit.

Se înțelege de la sine că nervii mei erau cumplit de încordați întocmai ca niște strune de vioară gata să pocnească. Ochii în cap mi se mărise peste măsură de mult ce fixami toate tufele unde de cîteva ori parcă văzui chiar mișcînd blana ursului. Apoi, din vreme în vreme, cînd se clătina vreo creangă pe copac, un fior rece mi se strecura prin trup și părul mi se ridica măciuoă în vîrfurile capului.

Dacă vrei să știi, iubite cetitor, ce vra să zică a aștepta să dai bună dimineața cu trei urși, te-aș ruga să te înțelegi cu Catrințaș ca să te ducă în locul unde eram eu. Îmi vei spune apoi la ureche ce și s-a întîmplat.

Cu toate aceste, matahalele de urși nu-și arătau vîrfurile nasului.

Toate bătăile mele de inimă erau în deșert ; haitașii se apropiaseră de tot; nu mai aveam acum simțmintul singurătății în pustietatea codrului, încît începusem să cred că urșii lui Catrințaș au fost o frumoasă poveste, și mă muștrăm pe mine însumi de spaimă ce-mi făcusem de toate nimicurile ; cînd, deodată, auzii la spatele mele un foșnet care îmi slei sîngele în vine, un foșnet înfiorător, prelung, care se urca în sus pe trunchiul bradului sub care mă aflam și puse în mișcare toate crengile lui.

Acum nu mai era de glumă. Ursul se suise în copac, și fiindcă în primejdia mare vine și curajul mare, imediat am sărit cîțiva pași în laturi de copac, ca să nu-mi cadă cumva dihania în spate, am pus pușca la ochi și... O! Doamne ! ce

văzui! în loc de înfricoșatul urs, văzui o veverița mica și sprintenă care sărea de pe creangă pe creangă, se uita galeșă la mine și părea să se strică de rîs de fiorii ce-mi dăduse. Iar eu nu tăgăduiesc că în acea clipă de strașnică emoție am simțit o nespūsă bucurie, vîzînd că ursul s-a prefăcut în veverița.

În același moment sosiră și haitașii și goana se isprăvi.

Mulțămît că am scăpat de cei trei urși care în timp de vreo trei ore au stat ca o amenințare asupra capului meu, îmi reveni, ca după orice primejdie trecută, curajul la loc, ba încă îmi reveni mai mare ca "și cînd m-aș fi luptat cu fiarale și le-aș fi răpus. Apoi, pentru a nu da de bănuială tovarășilor mei că mi-a fost frică, am luat eu prăjina înainte și am început să mă leg de Codreanu tocmai pe tema facei.

— Da' bine, Codrene, nu ți-ai pus o pelcică! Ma fundul pantalonilor ?

— Eu, pelcică !... Ha ! Ha !... răspunse Codreanu trîntînd un hohot de rîs de-a răsuna cele patru colțuri ale codrului. Am cîntea să-ți spun, prietino, că am zărit roșind spina-reă unui cogemite Martin bine blănit, dar cînd i-a mirosit a Codreanu a scăpărat nemernicul, de n-am mai avut vreme să trag în el.

— Noroc că-a scăpărat că altfel era să fie vai de el, dacă nu vai de tine.

Codreanu nu se supără de glume, dar nici el nu-și cruța prietînii; avea limba ascuțită și se pricepea să lovească pe om la cusur.

Toți își istoriseau acum impresiunile, însă nici unul nu mărturisea drept ceea ce-a simțit în așteptarea ursului. Mî-a trebuit și mie 20 de ani, ca să mă hotărăsc să destăinui adevărul. Ne adunasem deci într-o poiană prea frumoasă prin mijlocul căreia șerpua un pîrau rece ca gheața și limpede ca lacrima. Acolo la umbra a cîtorva brazi seculari, pe un mușchi verde și moale ca o saltea de puf, lîngă pîraul cel răcoros în undele căruia ne-am așezat butelcile ca să le răcim, hș-am pus și noi jos roată împrejur după moda orientală a văcsuhoșului nostru de cizme, iar după ce Catrințaș ne-a desfăcut sacii cu merindele, apoi... halal să ne fie !... Era drept dragul să ne fi văzut cineva la lucru. Poftă de mîncare și poftă de vorba cînt lumea. Parcă făcusem cine știe ce izbîndă. Cu cît să deșartau sacii și butelcile, cu atît poveștile vîntorești deveneau mai gogonate.

Ca să dau o idee despre ce este în stare să istorisească un vânător sătul cu o ploscă de Cotnar trasă la măsea, e destul sa spun următoarea întâmplare a lui Codreanu care se jura pe oțelele pusteii lui, tot ee-avea el mai scump pe lume, că era adevărata :

— într-o zi la o goană, povesti el, am împușcat un hră-
-413xiî--de lup, jaipa jldiiceii, bătrfau coltos si care desigur*a călcat multe poietii și stîni, căci era gros în ceafă ca un vlădică. De la cel întîi foc a rămas mort ca toți morții, înțepe-
}} ** 4ⁱⁱⁱ.ⁱⁱⁱ J ^ "l parcă-ți era încă frica de el. Apoi, fiindcă în ziua aceea căzuse mult vînat, de nu mai încăpea în căruța noastră, ne-am hotărît să jupuim toate vulpele, și toți lupii împușcați, ca să le ducem numai pieile acasă. Unul dintre haitași s-a și apucat să jupoaie lupul meu începînd operația de la coadă în sus. Dar nu bine îl dispoiese până la jumătatea trupului, că deodată spurcăciunea de dihanie prinse să urle de clocotea pădurea, chemîndu-și se vede finii și cumătrii în ajutor, iar noi zăpăciți, uimiți, l-am privit cu gurile căscate cum ticălosul pe jumătate jupit a fugit în pădure și fugit e și în ziua de astăzi.

— Bine trebuie să-l fi primit finii și cumătrii, răspunsei eu, cînd l-au văzut într-un costum așa *decollete*, întocmai ca unele din madamele noastre care sunt, vorba franțuzului : *trop basses par en băut, et trop hanța par en bas*. Dar să vă spun eu o altă ciudățenie care ar fi de necrezut, dacă nu mi s-ar fi întîmplat chiar mie.

— Să vedem ciudățenia, adause Codreanu, făcînd un semn din ochi tovarășilor săi.

Eu cetisem nu de mult cartea lui Odobescu *Pseudo-Cyngeticos* și fără muștrare de cuget îmi însușii următoarea anecdotă vînatorească, localizînd-o după trebuință ; alții au făcut mai rău decît mine, au braconat prin codrii literaturii și au tăcut pitic.

— închipuiți-vă, zisei eu, că la un Crăciun în pădurile de la Bordea, lîngă Iași, am împușcat o vulpe, cum nu s-a mai azut, o vulpe cu un măturoi de coadă de cinci stînji.

Aici mă oprii și-mi aruncai ochii roata împrejur.

— Ei, ce vă uitați așa ciudat la mine?... Nu s-a văzut copii născuți cu două capete, viței cu șase picioare?... și altele și altele.

— Asta-i din cale-afară gogonată, bădiță !... striga Codreanu indignat. Ia mai lasă ceva la loc de tocmeală.

— Bine, n-o fi fost poate tocmai de cinci stînji, că n-ara măsurat-o, dar de dai stînji nici vorbă că a fost.

— Mă rog, mă rog, nu ne prosti.

Mai ai loc de lăsat ca precupețul care cere șapte prețuri.

— Fie chiar de un stînj, încă tot e o minune.

— Asculta, dragă ! Degeaba umbli să ne iei așa peste picior, ca pe niște mazete. Știm și noi ce-i o coadă de vulpe.

Atunci înșfacînd un pahar de vin ce sta plin dinaintea mea, îl dădui dușcă pe gît și cu un aer mînios răspunsei :

— Pentru Dumnezeu ! Ce vreți, domnilor ?... Să vă spun numaidecît că vulpea a fost bearcă, asta n-o pot face nici în ruptul capului, măcar "le m-ați duce la spînzurătoare.

Un strașnic hohot de rîs peste care domnea, se înțelege, rîsul lui Codreanu întîmpină vorbele mele. Dîșii habar n-aveau ca eu îi trăgeam pe sfoară cu povestea lui Odobescu.

Dar culmea nu-i aici.

Catrințaș, care ședea în picioare și ne asculta cu mîna la gură, avea în fața lui un aer de reculegere, de nedomerire, parcă să creadă, parcă să nu creadă cele ce auzea.

Eu care mă rădicasem prin ultimul pahar dat pe gît la un diapazon de veselie mai presus de ceialalți tovarăși ai mei, ma sculai în picioare și, adresîndu-mă lui Catrințaș, îi zisei :

— Măi Catrințaș !... Ia spune și tu ce întîmplări ai avut în viața ta de vînat ?

— Ce sa am, cinstiți boieri ? răspunse pristavul scărpinîndu-se în cap. Ce pot eu sa vă spun, un biet țaran de la munte, pe lîngă cele spuse de dv. care ați umblat și ați văzut atîta lume.

— Oricum nici tu nu ești de ieri de-alaltăieri ; ai călcat multe păduri și trebuie sa fi avut multe pățenii de cînd îți pușca-n mîna.

— Dacă-i așa, apoi cu voia dv. voi spune și eu una, da' să nu va suparați dacă-ți găsi-o proasta, că dă... ceea ce știu aceea vă spun... așa cum mă pricep și eu, țărănește.

— Spune, spune, Catrințaș îi ziserăm noi cu toții.

— Apoi odată, urmă el, pe cînd eram tînr, m-am suit la munte să culeg zmeură. Era o zi frumoasă ca astăzi ; liniște mare în pădure ; numai ciocănitorele se auzeau lovind cu pliscul în coaja bradului. Umplusem coșarcă pe jumătate, cînd

iată mă trezii la spate cu un afurisit de urs zburlit, rădicat în două labe, care venea spre mine mormăind și scuipându-mă parcă vroia să mă mustre că de ce i-am călcat razășia. Caut să fug, dar în fața mea se deschide o rîpă adîncă peste care numai doar în zbor aş fi putut trece. Noroc că de-a curmezișul rîpei sta un trunchi de brad culcat care ținea loc de punte ; îmi fac'cruce și. apuc pe buturuga ceea pe care **SP** vede Dumnezeu mi-a pus-o în cale, da' n-ajung bine la jumătate, că dincolo pe celalalt mal îmi iese năprasnic un alt pîrdalme **de** urs și mai zburlit și mai mînios. S-au^adunat, tâlharii, la zmeură și mi-au taiet drumul din două părți, **iar eu** eram cu mînele goale...

— Cu minele goale !...

— Da... cu minele goale ; fără pușcă, fără cuțit, **rara** un cîomag măcar, fără să pot fugi nici înainte nici mapoi, și **cu** prăpastia sub mine... închipuiți-vă în ce hal eram... **Maica** Domnului !... și astăzi cînd îmi aduc aminte, îmi. îngheață sîngele în mine !...

— Și ce-ai făcut Catrințaș ?

— Ce să fac, boieri dv. ?... Ia, *m-au mîncat ursii ÎI* .

Șiretul de'Catrințaș a rostit aceste cuvinte cu un aer atît de blajin, cu o atît de prefăcută naivitate, încît toți **am** rămas un moment buimăciți.

— Ura!... Să trăiască Catrințaș, strigă în sfîrșit din răsuperi Codreanu. El a pus capac la toate. Voi iștilalți **nu** mai plătiți o ceapă digerată. Și fiindcă z dat Dumnezeu de a înviat după ce l-**au** ospătat urșii, apoi să bem în sănătatea lui ca să nu mai moară a doua oară !

Povestea lui Catrințaș a mers din gura în gura ; **a** făcut ocolul Slăniculufși, pot zice, a țarei întregi.

De atunci, ca mai ba, vînătorii noștri să istorisească ca au văzut lupi pe jumătate jupiți fugind prin pădure, și alte **de** asemenea parascovenii bune de adormit copiii în ajunul Crăciunului.

Catrințaș merită o recompensă națională !

DIN JUNIMEA"

(MUZICA — PICTURA)

I

Multe s-au scris și se vor scrie încă despre societatea literară „Junimea” din Iași, care prin activitatea ei neîntreruptă de mai bine de un sfert de secol a săpat brazde adînci pe pămîntul tuturor țărilor locuite de români și a avut meritul necontestat de a fixa aproape definitiv modul de vorbire și scriere a limbii noastre culte. Cine nu știe că în școli, în parlament, în biserici, în tribunale, în gazetele literare și politice, limba întrebuițată astăzi nu se mai asemănă cu aceea de acum 40 de ani. Influența acestei societăți a produs o evoluțiune **Sau**, mai bine zicînd, o revoluțiune în spirite, a modificat gustul publicului și l-a îndrumat spre izvoarele cele curate românești, îndepărtîndu-l de la obicinuița împrumuturilor și al imitațiunilor streine.

Dar „Junimea” n-a lucrat numai pe tărîmul literar și științific ; ea număra în sînul ei membri care se ocupau cu muzica și cu pictura, și dacă aceste două ramuri ale artei n-au dat rezultate comparabile cu acele literare, totuși nu găsesc de prisos de a reaminti silințele ei și în această direcțiune.

Astfel, muzicanții noștri erau : Nicu Burgheli și Artaxerxes Buiucliu pianști, Theodor Burada și Grigore Buiucliu violoniști și Titu Maiorescu violoncelist. Aș putea număra și pe Gheorghe Scheletti un pianist și compozitor de merit care, deși neînscriș formal în cadrele „Junimei”, era însă în legătură de prietenie cu noi toți, trăia în atmosfera noastră literară și punea în muzică poezii de-ale noastre între care și o baladă a mea ; *Domnița și robul*.

Deseori se organizau serate la Maiorescu și Nicu Burgheli, la care luau parte mulți din membri „Junimei”, afara de Pogor pentru care muzica era un vuiet supărător urechilor. Nici-

odată el n-a priceput o notă, n-a gustat un instrument. Era o natură cu totul refractară acestui gen de artă. Muzica, zicea el, e un mod confuz și barbar de a-și exprima cineva simțirile. Când ai la îndemână cuvintele, ce nevoie ai să alergi la sunete vagi și asurzitoare ?

Se înțelege că în discuțiunile ce aveau loc, rămînea singur de această părere între toți tovarășii săi din „Junimea” : era un fel de originalitate a lui care s-a ciocnit de multe ori cu ironiile noastre. Seratele noastre muzicale, la care erau admise și soțiile junimiștilor ce se cunoșteau și erau în vizita, aveau același caracter de intimitate cu o ținută, bineînțeles, mai rezervată și se sfîrșea ca și seratele literare cu același ceai tradițional, speranța și mîngîierea caracudei.

Dar violoniștii junimiști își exercitau talentul și la alte petreceri în afară de cercul nostru literar și muzical.

Așa îmi aduc aminte că într-o zi de toamnă, pe la culesul viilor, cu vreo 30 de ani în urmă, căci vai, zecimele de ani trec repede fără să le prinzi de veste, am fost invitat la răposatul Alecu Sendre, pe atunci un tînăr și vesel profesor universitar, la o vie a sa de la Copou, unde mă aștepta o masă mare, îmbelșugată, întinsă sub niște tei umbroși la care asistau și alți vreo 20 de oaspeți, toți tineri unul și unul, dispuși a face cinstea cuvenită merindelor și mai ales băuturilor. Printre dînșii erau și mulți junimiști între care Theodor Burada și Grigore Buiuciu.

Halal! zău de sfintele tinerețe !... Nimene dintre noi n-avea fruntea încrețită de necazuri, nimene nu^ ducea pe vremea aceea sacul cu grijile în spinare. Toți trăiau într-o lume trandafirică în care soarele nu asfințea. Alecu Sendre, amfizionul, care ședea în capul mesei, ne stimula cheful, închina la sănătăți, istorisea anecdote de haz, privighea ca nimene sa nu rămîie în urmă cu paharul, într-un cuvînt da mereu cep entuziasmului și butoaielor cu vin.

Cînd iată că de după niște tufari apăru tocmai în momentul psihologic un taraf de lăutari care ne-a adulmecat cum adulmecă prepelicarul vînatul și începu să ne cînte^ de inimă albastră. În fruntea tarafului era vestitul, bătrînul Barbu Lăutariul cu cobza în mînă, cu fața zbîrcită ca o ciupercă, cu poala antereului aninată de brîu, o legenda în carne și oase, o rămășiță uitată de moarte a moravurilor patriarhale dispărute, Barbu, pe care Alecsandri l-a cîntat, care

a cîntat și el la mesele multor boieri și fii de boieri pe cînd era belșug în țară de-i curgeau galbenii nenumărați în cobză.

— Să trăiți, boieri dvs. !..., zise el.

Eu sînt Barbu Lăutarul
Starostele și cobzarul,
Ce-am cîntat pe la domnii
Și la mîndre cununii.

Cînta Barbu, cînta parcă n-avea capul înzăpădit de ani. Degetele lui scoteau din strune sunete vii care, întovărășite de glasul lui bătrînesc, deșteptau amintiri din alte timpuri; iar noi însuflețiți, amețiți pot zice de căldura vinului și a cîntecului, strigam :

— Trage !... Barbule !... Trage !... Să sune văile, să tremure codrul, să salte pietrele !

Și Barbu trăgea în adevăr, de ne tăia curmeziș la inimă, și de farmecul cîntecului parcă i se ștersese de pe față zbîrciturile anilor, parcă întinerise cu o jumătate de veac. Era frumos de văzut cum îi sticleau ochii acestui moșneag, urmaș al unei generații trecute, cum ședea încă drept ca lumînarea, cum îi vibra corpul împreună cu strunele cobzei ; era mai ales frumos de văzut cadrul încunjurător de verdeață prin spărturile căruia se întrezăreau dealurile păduratice ale lașului, împodobite cu monastiri vechi, istorice, foste cetăți de apărare, rămășiți și aceste din timpuri apuse și care se împărecieiau așa de bine cu cîntecul bătrînesc.

Iată că în momentul cînd el cînta mai cu foc, Buiuciu și Burada se ridicară iute de pe scaunele lor, înșfăcă răcite o vioară dîn mîinile lăutarilor și așezați unul la dreapta și celălalt la stînga lui Barbu începură să cînte împreună cu el.

O ! Atunci a fost momentul culminant al entuziasmului. Un ura frenetic și nesfîrșit a întîmpinat pe noii lăutari care cîntau frumos de tot, mai frumos decît adevărații lăutari, mai frumos decît ar fi cîntat ei însuși altă dată, pentru că atunci erau încălziiți de ospățul cîmpenesc și mai știu eu de ce alte focuri nemărturisite ? Apoi dînșii schimbară cîntecul de jale într-un cîntec de brîu de acelea care îți dau furnici la picioare și îți răstoarnă căciula pe ceafă, și atunci am încins și noi părechi, părechi, un joc năstrușnic, pe iarba verde, un

joc cum nu s-a mai văzut în via lui Sendre, de ciocotea văzduhul de chiote, de răsuna pământul sub bătaia călcâilor, de ne venea nouă înșine sufletul ia gură.

— Trageți, măi ? Să turbe căteaua !... strigam noi lăutarilor aruncînd cu pălăriile într-înșii. Dar și ei, mai ales lăutari-boieri, cum îi numeam noi, nu se lăsau mai prejos ; electrizați, fermecați, ei nu-și puteau stăpîni mișcările, țineau tactul cu minele, cu capul, cu picioarele, și din strunele ne-bune scoteau accente ce în adevăr ne înnebuneau.

O !... Cine putea atunci sa se măsoare cu noi ? Eram mai mari și mai voinici decît toată lumea. Eram tineri, curgea silitră în vinele noastre și prisosul de puteri îl revărsam în chef, cîntec și joc.

De la o vreme osteniți ne-am așezat iarăși împrejurul mesei, și atunci Barbu, apropiindu-se de noi, depuse vechia lui cobză pe masă.

— Boieri dvs., zise el, rog să aruncați uscătura asta pe foc, că de-acum nu mai am ce face cu dînsa. De vreme ce boierii au învățat să cînte mai bine decît noi, ce *p:m* mal pot eu cîștiga cu dînsa !

— Ie-ți cobza înapoi, moș Barbule, și mai zî ceva să le treacă musafirilor aleanul de la inimă, îi răspunse Sendrea.

Se vede că știa el ceva.

La dreptul vorbind, mulți dintre noi aveam la vîrsta aceea cîte un dor ascuns la inimă, care se răcorea prin cîntec și se topea în pahar.

A ținut această petrecere, pe care nu voi uita-o niciodată, pînă hăt tîrziu după asfințitul soarelui și nu ne-am împrăștiat înainte de a umplea cu bani albi pentru zile negre mai multe pahară închinată în sănătatea lui moș Barbu Lautariul.

Ce s-o fi făcut el de-atuncî nu știu. Unii zic că a murit ; alții că trăiește. Eu unul cred că vreun fiu sau nepot de-al lui împrumutîndu-i numele îi continuă tradiția.

Iar ceilalți doi lăutari-boieri au apucat fiecare pe drumuri deosebite. Burada și-a făcut din vioara o profesiune. A fost numit profesor la Conservatorul din Iași și a dat un număr însemnat de concerte la toate centrele mari ale României libere precum și în țările vecine : Bucovina, Transilvania, Macedonia, Epirul etc, unde a cules aplauze binemeritate. Cel al doilea, Buiuciu, a lepădat vioara și a luat codul cîștigînd

prin munca și talentul său o mare reputațiune ca avocat în baroul de Iași cum și ca judecător în diferitele funcțiuni ce a ocupat rînduri, rînduri în magistratură pîna la înalta treaptă de membru la Curtea de Casațiune unde a ajuns și stă și astăzi.

Cine știe dacă în oarele lui de repaos nu mai pune cîfe-odată mîna pe amorțitul lui arcuș care i-a înveselit odinioară tin eretele.

Revin acum la ramura pîcturei cu care se îndeletniceau alți cîțiva membri din „Junimea”.

De cînd eram mic îmi plăcea să mîzgalesc hîrtie. Schițam caii din grajd, cînele din ogradă, motanul din casă, încercam portretul iabei Măria care mă dădăcea ; apoi mai tîrziu, sub conducerea unui francez Cavaroc, am început să desinez de-a binelea, așa ca la vîrsta de 10 ani eram aproape de aceeași putere ca și profesorul meu. Aveam așa pasiune pentru desen, că uitam jocurile, ma uitam nemîncat cu creionul în mînă, visam și noaptea cum trebuie sa fac cutare contur, cutare umbră.

Cine știe ? Dac-aș fi cultivat serios această dragoste a mea înnăscută, poate că aș fi astăzi în alte împrejurări materiale, căci pictura e o artă cosmopolită. Un tablou bun, e oriunde bun, în timp ce literatura e mărginită în limitele strimte ale țării.

^ Dar părintele meu, deși om cult pentru timpul în care trăia, era totuși sub influența vechilor prejudecăți și, prin urmare, în contra unor profesii astăzi onorate în toate țările și în toate straturile sociale.

^ Așa, cînd l-am rugat să mă trimeată în străinătate pentru a învăța pictura, el a sărit în sus :

— Cum, vrei să te faci zugrav ? Ai înnebunit, băiete⁵

Silit am fost deci sa îmbrățoșez altă carieră ; să lepăd penelul și să ieu condeiul și nu știu zău dacă schimbul a fost în avantajul meu. Cu toate aceste, din cînd în cînd, în oarele cînd n-aveam ce face, cum zicea un candid poet acum răpo-

sat, tot mai schițam câte o vedere, câte o figura pentru a nu pierde obiceiul, iar după ce am intrat în „Junimea”, instinctiv m-am apropiat de acei care ca și mine țineau penelul în mina.

Aceștia nu erau mulți la număr. Petru Verussi ocupa locul din frunte ca unul ce era pictor de profesiune. După dînsul veneau : Theodor Buiucliu și Vasile Pogor.

Aveam o junime literară, un cerc muzical, era natural să avem și un atelier de pictură. Astfel asociind patru, pe domniile Dimitrie Gherghel și colonelul Boteanu, directorul de atunci a școlii militare din Iași, ambii amatori ca și noi, am închîriet în toamna anului 1874 două odăi în strada Șăulescu cu ferestrele spre nord, le-am mobilat cu cele trebuitoare și am înființat un atelier în regulă, primul întemeiat în Iași din Inițiativă privată.

O ! Sa fi văzut cu ce osîrdie mergeam noi la oarele hatarîte pentru lucru, cum ne încurajam-unii pe alții, cum pictam și uieram printre dinți felurite cîntece care parcă ne inspirau, cum ne istoriseam unul altuia felurite anecdote, cum ne entuziasmam văzînd încetul cu încetul natura înviind pe pînzele noastre sub forma unui răsărit de soare, unui colț de pădure etc, etc.

Iar înspre sară, cînd nu se mai putea lucra, ședeam fiecare pe scaun pentru o oară în contemplarea tablourilor noastre, și de erau figuri ni se păreau că stăm de vorbă cu dînele, de erau vederi de țară, aveam iluzia că respirăm aerul cîmpului și ne scaldam în razele soarelui. Petreceam ca niște școlari zburdalnici în atmosfera caldă, sugestivă a atelierului și puneam toată rîvna ca producerile noastre să fie vrednice de expoziția ce Verussi plănua pentru anul viitor.

La început, pană a nu ne cunoaște puterile unul altuia, Verussi dădea negreșit tonul între noi, deoarece era pictor de profesiune ; dar cel mai gurajiu și mai cu pretenții era Pogor. Noi ceilalți patru, nefiind tocmai încrezători în talentele noastre, lucram cu sfială și ne temeam să nu ne facem de rîs.

Am tocmit deci în primele zile după instalarea noastră un biet cerșetor cu patru lei pe zi, a cărui portret am întreprins cu toții să-l facem din diferite părți. Bieud om la început era foarte bucuros că poate sta la căldură și cîștiga parale cu interesanta lui figură fără să facă nimic ; dar de la o vreme, silit fiind să șadă neclintit în aceeași pozițiune,

se plictisea amar, căsca, de i se rupeau fălcile, și picura de somn, încît trebuia la fiecare sfert de oară să-l scuturăm ca să nu cadă de pe scaun. Nu știu zău dacă după cîteva ședinți n-ar fi fost el mai bucuros, pentru același preț, să taie lemne decît să sufere osteneala unei asemenea odihne.

' După șase sau șapte Ședinți i-am dat drumul de pe scaunul unde îi înțepenise șelele, și înainte de a pleca a privit un moment cu ochi timizi pînzele și cartoanele noastre, dar desigur nu s-a recunoscut.

— Oare așa sînt eu ? întrebă dînsul cu îndoială.

Nu se văzuse nenorocitul în oglindă cine știe cîți ani, încît nu-și mai aducea aminte de propria lui față.

Eu unul păstrez și acuma în părete, lucrată în crida neagra cu estompa, figura lui stoarsă de sărăcie, brăzdată de ani, acoperită cu o barbă și un păr în care pieptenele n-a intrat niciodată, și nu puțină plăcere îmi face și astăzi vederea acestui desen, care îmi amintește timpul petrecut de noi în atelierul de pictură. Acest studiu a fost piatra de încercare a forțelor noastre. Verussi dăduse lucrării sale proporțiile unui tablou. Cerșetorul era pictat în oloi, cu mîna întinsa la poimană, în răspintenea unei strade a Iașului în timp de iarnă. Asemănarea era destul de nimerită, desenul destul de corect, însă coloritul lăsa mult de dorit.

Nu știu pentru ce tonul general al tuturor picturilor lui era sarbăd, spălăcit, negurat parcă ar fi așternut deasupra o pătură de său. Abia isprăvite, tablourile lui aveau deja un aer de vechime, șters, întunecat, lipsit de orice voiciune, fără nici un relief, fără nici o perspectivă, confundîndu-se toate pe acelaș plan într-o ceață de plumb în care soarele nu strălucea. Așa era feliul lui de a lucra ; n-avea simțămîntul culoarei.

Cu totul altfel lucra Theodor Buiucliu, care avea specialitatea vederilor de țară. El posedea mai ales taleritul de a copia tablourile cele mai grele cu o acurateță, cu o exactitate de fotograf, încît nu puteai deosebi originalul de copie. A lucrat și după natură, precum luna din Mircești cîntată de Alecsandri^ tablou care se poate vedea în salonul de recepție a Primăriei de Iași precum și altele care se găsesc în colecția fratelui său Grigore, actualul membru la Curtea de Casație.

Verussî și Buiucliu erau niște tipuri vrednice de studiat. Deși de naturi deosebite, aveau totuși un punct de asemănare :

erau amîndoi înzestrați cu cîte o inima gata a lua foc ca praful de pușcă la cea întîi scînteie pornită dintr-o pîreche de ochi femeiești, și totuși amîndoi au murit holtei.

Unde însă se deosebeau, era în fondul caracterului lor și în modul lor de trai. Verussi străin, fără familie, căzut la noi din ceri, ducea o viața de *bobeme*. De o sănătate șubredă, potricălit de reumatisme, sprijinit pe niște picioare subțiri și șovăitoare, care abie îi purtau greutatea trupului, el totuși parcă sfida propriile lui infirmități făcînd din noapte zi și din zi noapte. Era un fel de stîlp de cafenele încunjurat de tot ce-i pierde-vară în oraș și ținea recordul între fumători, băutori și povestitori de anecdote. Cu pălăria pe ceafă, într-o atmosferă s-o tai cu cuțitul, cu halba de bere dinainte, el era nota veselă în cercul lui de haimanale ; vorbea tare, gesticula larg, răpunea din gură toate femeile și regula și politica țării. Om simpatic, dealtfel, cu o spoială de cultură generală și cu un dar de vorbă bun pentru a încălzi mahalalele, el izbuti pe timpul cînd răposatul Dimitrie Pruncu era prefect de Iași să se aleagă deputat în Colegiul al IV acum desființat.

În Cameră dînsul se manifestă o singura dată prin o interpelare la adresa d-lui Dimitrie Sturdza pe atunci ministru de Culte, cuvîntare lungă, greoaie, învățată pe de rost care fiind, se vede, mai presus de puterile lui fizice și mintale i-a zdruncinat în așa grad sistemul nervos, încît după două zile a și murit subit de un anevrism.

În rezumat, pot zice că Verussi realiza prototipul de artist destrăbălat, negînditor la ziua de mîni, sărac lipit pămîntului, cu o înfătoșare de om nedormit, nespălat, neîngrijit care-ți dădea impresia necurăteniei. Și aceasta impresie nu era înșelătoare. Chiar în modul său de a-ș exercita profesiunea era cu desăvîrșire neglijent și lipsit de noțiunea curăteniei. Astfel, de lene el nu-și spăla niciodată paleta cumsecade și cu același penel manipula toate coloarele, încît aceasta poate a și fost una din cauzele pentru care tablourile lui căpătau la sfîrșit un aspect așa de monoton sau, mai bine zis, aton.

Buîucliu, deși becher pînă la sfîrșitul vieții sale, a avut un trai mai ordonat și o fire mai concentrată. Poseda, fără îndoială, o aptitudine înnăscută pentru pictură și negreșit ar fi ieșit unul dintre cei mai distinși pictori din țară, dacă ar fi continuat din tinerețe a se ocupa serios cu această artă. Dar el după un lung, foarte lung period de întrerupere, n-a re-

început a lucra decît în urma impulsului ce i-am dat noi prin înființarea atelierului din strada Săulescu. Dînsul avea un fond de melancolie, care-i dădea un aer de mizantrop. Cînd își pune pe ochi pălăria cea cu margini largi a la Rembrandt și pășea tăcut și gînditor pe trotuarele orașului ai fi zis că-i paraponisit pe universu-ntreg. Și cu toate aceste, prietenii intimi pe care îi avea el mai aproape de inimă cum și de sexul frumos aveau darul de a-l descreți. L-am văzut de multe ori în cercul „Junimei” făcînd chef, mai ales, la banchetele tradiționale, dar această dispozițiune de spirit era sporadică la el. A doua zi părea iarăși întunecat, dus pe gînduri ca de obicei și, de ce înainta în vîrsta, de ce vîlul tristeții îl acoperea parcă mai mult, îl înstrăina de lume pînă cînd, în sfîrșit, cuprins de neurastenie complicată cu o boală de inimă, a închinat steagul fără vreme spre marea părere de rău a rudelor și a prietenilor lui între care mă număram și eu.

Dimitrie Gherghel și colonelul Boteanu erau ca și mine niște simpli amatori, care lucrau cu mult foc sacru, cu multă dragoste pentru artă, dar nu-și făceau nici o iluzie despre talentele lor. Pictam așa între noi fără pretenție dar cu nespūsă plăcere, considerînd această îndeletnicire ca mai nobilă, mai estetică, care ne scotea din hăgașul ocupațiunilor de toate zilele.

Însă dintre noi, trebuie să o spun cu regret, cel mai slab deși, precum am zis, cel mai guraliu a fost Pogor. La început credeam după aerele și rodomontadele lui ca o să ne facă marț pe toți. A lucrat și el portretul cerșetorului în cridă neagră cu estompa dar a reușit să facă o caricatură care a stîrnit rîsul tuturor. Cerșetorul nu mai era cerșetor nici chiar om, ci se prefăcuse sub mîna lui meșteră într-o arătare hîdă, țapană, un fel de idol de lemn fără nici o aparență de ființă viețuitoare. Față cu această probă nerecuzabilă a Inferiorității lui, recunoscută de el însuși, dînsul nemaiputînd face bună figură în atelier s-a retras imediat și de atunci pînă în ziua de azi nu știu să fi mai pus el mîna pe estompă sau penel. Arta, desigur, n-a pierdut nimic, iar Pogor a rămas în opinia prietenilor săi cu un talent mai puțin. Mai bine de un an a mers societatea noastră fără dînsul. Am desenat și pictat fiecare mai multe capete și vederi unele copiate, altele după natură pe care eu unul le păstrez cu sfințenie, căci ele sînt

astăzi bucuria ochilor rhei și în zilele de singurătate îmi țin de urît povestindu-mi multe de toate din timpul tinereții.

Dar tabloul de căpetenie ieșit din atelierul nostru și care merita o mențiune onorabilă deosebită e acel lucrat de Verussi în ultimele zile ale societății noastre. [...]

Cîteva luni după ce Verussi a repurtat acest strălucit succes, atelierul nostru de pictură, ca toate lucrurile omenești își dădu obștescul sfîrșit din cauză că după Pogor, care ne părăsise demult, ne-a părăsit și colonelul Boteanu mutat din Iași precum și Verussi care preocupat de grija țarei nu se mai gîndea la deliciile picturei.

Dar Buiucliu și eu, întocmai ca copiii cel^l învățați cu nărav, am continuat încă un șir de ani a tnîzgăli pinza fiecare pe la casele noastre, avînd eu unul de astă dată o altă galerie de admiratori, aceea a copiilor mei.

Ami aduc aminte ce mare bucurie era în casa de cîte ori deschideam cutia cu culoare și mă așezam dinaintea pînzei. Fiica mea Elena care era pe atunci mică de tot, alerga cu entuziasm prin toate odăile dînd de știre tuturor fraților și surorilor în limba ei că : „tata zugăveti, tata zugăveti !”

La glasul ei imediat se adunau toți în juru-mi și sorbeau din ochi cu pasiune fiecare trăsătură de penel.

— ^Tată, ici parcă trebuie ceva mai roș, dincolo ceva mai verde, îmi observa cîte unul în naiva lui pricepere, și zău că uneori avea dreptate micul critic de la spate e meu, căci pentru a vedea greșeli nu era trebuință să fie de forța lui Rembrandt sau a lui Verussi.

Și încetul cu încetul au prins și ei gust și fără nici un dascăl, numai din ce-au văzut la mine au început și ei la rîndul lor să desemneze, să picteze, încît an cu an, zi cu zi s-au înmulțit tablourile care împodobesc astăzi păreții odăilor noastre. Desigur această galerie *sui generis* dacă nu are o valoare artistică, ceea ce recunosc cu bună inimă, are însă în ochii mei marele merit de a fi rodul muncii noastre propriie. Ce frumoase, ce odihnitoare îmi par aceste odăi astfel împodobite. Nîcîiurea nu simt o liniște mai complectă, o mulțămire sufletească mai nețarmurita decît în aceste odăi retrase unde nici un vuiet de afară nu pătrunde, unde au răsunit cele întîi glasuri de veselie ale copiilor mei, unde am îmbătrînit cu condeiul în mîna pe vechiul meu jilț ros de lungă ședere, odăi pline de visurile unei vieți întregi.

Fiecare colț, fiecare mobilă au fost mărturie la diferite ceasuri bune sau rele ce au sunat în casa mea ; fiecare cadru din părete îmi vorbește duios din trecut, mă transportă cu gîndul departe, departe la acele clipe fericite din viață cînd eu și copiii mei ne simțeam în naivitatea noastră absorbiți de farmecul cotoarelor care reproduceau pe pînză, după puterile noastre, marea, eterna și neimitabila natură.

O ! De ce-au zburat așa de iute clipele acele !...

În dimineața zilei de 20 iulie 1867, îmi aduc aminte parc-ar fi fost ieri, am văzut pentru întâia oară marea la Ostanda. Prima vedere a mării nu e un spectacol banal și în viața oricărui om, cred, un asemenea moment nu se uita. Am rămas, pot zice înmărmurit, privind imensitatea zdrobitoare ce se desfășura dinaintea mea. De unde și pînă unde, îmi ziceam în gândul meu, atîta amar de apa care înfășură pămîntul de jur împrejur? Ce lumi, ce prăpăstii, ce taine or fi în adîncimile ei nepătrunse, "în vecinicul ei întuneric? Toate aceste întrebări fără răspunsuri se înfățoșau minții mele speriate care nici prin vis nu visase așa ceva.

Stam în fiecare zi ceasuri întregi în fața pustiului de apa, fără nici un gând, ascultînd glasul ritmic al valului care se spargea de mal, privind dus cînd petele de umbră proiectate de nori, cînd brazdele de lumină de diferite culori ce străluceau pe oglinda netedă, imensă, pierdută în nețarmuritul orizon; și cu creierul meu nu puteam înțelegere acest element colosal, fără hotare, viu care se mișca, are grai, ucigător și dătător de viață, înfricoșat, și fermecător totodată.

Și cînd îmi închipuiam că pe această față a mării pe care îți fug ochii și gândul poți să mergi săptămîni, luni și ani fără să-i dai de sfîrșit, să cutreieri pămîntul în toate direcțiunile, să treci prin toate latitudinile, prin toate climatele, de la eterna vară a ecuatorului, la eterna iarnă a polurilor, singură această idee una rătăcea, părea ceva peste fire, întrecia chiar fantasmagoria visului.

Am auzit pe unii susținînd că aspectul mării ar fi monoton, fiind totdeauna același. Din contra, în uniformitatea ei aparentă, marea e infinit de variată. Neconținut își schimbă

culorile după oarele zilei, neconținut își schimbă fața după adierile vîntului; acum e lină, drăgălașă, ademenitoare, dulce culcuș de sirene, care-ți deșteaptă doruri de tainice voluptăți, acum e iritată, deslănțuită, turbată de parcă-ți prevestește sfîrșitul lumii; și neconținut după capriciile ei îți sugerează alte gânduri, îți spune altă poveste, îți anta alta simfonie. Răsăritul și asfințitul soarelui, lumina lunii, sclipitul stelelor, fosforescențele nopții produc pe luciul ei transparent adevărate feerii ce uimesc închipuirea.

Frumoși sînt și munții cei mari cu formele lor fantastice, cu ghețarii, cu pădurile lor seculare, cu lacurile și cascadele lor, dar nici un spectacol de pe globul pămîntesc nu e mai mareț, mai impunător ca spectacolul mării.

Cel puțin așa e impresiunea mea.

Unde pot eu să descriu zguduirea ce simți cînd te afli pentru prima oară dinaintea acestei țări a naturii!

E infinitul, eternitatea care ți se dezvăluie; ramii desființat, pierdut, un fir de năsip, un nimic față de Caosul oceanic, și orice cuvinte meșteșugite așa găsi, oricît mi-aș răscoli imaginațiunea, n-aș fi în stare să exprim în adevărata ei intensitate simțirea ce-ți strînge inima, cînd îți aluneci ochii pentru întâia dată pe *mișcătoarea marilor singurătate*, cum zice Eminescu — poetul vizionar.

O! Cine n-a văzut marea acela nu e om complect, acela nu cunoaște cea mai splendidă minune a naturii, acela nu i s-a făcut încă ziuă dinaintea ochilor.

Dar să revin la întîmplarea ce mi-am propus să istorisesc.

Eram în plin sezon de băi la Ostanda. Lumea de pe lume adunată acolo. Tot ce era mai fin, mai elegant, mai cu dare de mînă în centrele mari ale Europei, își dăduse întîlnire pe vestitul țarm al Mării de Nord. Nicăiurea nu am văzut atîta lux desfășurat, atîția tineri *bigh life* îmbrăcați după ultima modă, atîtea femei frumoase în toalete scumpe, mai cu samă englezoaice, care desigur nu venise pentru căutarea sănătății lor, căci cei mai rumeni trandafiri străluceau pe obrajii lor albi ca spuma mării.

Românii însă ca nealtă dată erau puțini la număr în anul acela. Numai trei: baronul Eudoxiu de Hurmuzachi, un mare proprietar din Bucovina, căruia îi ziceam prin prescurtare Doxachi Hurmuzachi, Iacob Negruzzi și eu.

Știut este că la băi momentele ce le petreci la dejun și la masă în restaurantele mari sunt din cele mai plăcute. Acolo ai ocazie să vezi un roi întreg de oameni, bărbați, femei, copii de toate vârstele, în toate costumele, de toate neamurile, vorbind toate limbile, diplomați, financiari, miniștri, deputați, avocați, artiști etc. cea mai pestriță, cea mai poliglotă adunătură, o adevărată babilonie modernă.

Iacob Negruzzi și eu rătăciți în acest pustiu din lume, unde nu cunoșteam pe nimeni și nimeni nu ne cunoștea, am pus stăpânire pe o masă de pe terasa cazinului în fața mării, unde în toate zilele dejunam și prânzeam mâncând stridii și ascultând zuzetul valurilor ce se izbeau de țărm și zumzetul convorbire! sutelor de oaspeți ce stăteau la masă odată cu noi. Peste zi ne preambulam adeseori pe malul mării unde ne bătea în plin vântul răcoritor de nord și unde culegeam scoici pe urma valurilor ce se retrăgeau în timpul refluxului. Mult m-a impresionat la început acest fenomen al fluxului și refluxului. S-ar zice că planeta noastră e un organism viu care respiră și ea o dată în 24 de ore. Acolo aveam de asemenea ocaziunea să privesc o lume nesfârșită ce se încrușișă și se strecura dinaintea mea ca două torente ce curgeau în sens contrar și, fără voie, în fața mișcării continue ce-mi lua ochii, cădeam pe gânduri, închipuindu-mi acest potop de oameni ca o alta mare tot atât de nesfârșită, de nepotolită, cu aceleași porniri capricioase, cu aceleași adâncuri de inimi și de suflete ca și fundurile nesondabile ale mării.

Alteori urmăream în depărtări, între cer și apă, bărcile ce se zăreau ca niște paseri albe cu aripile întinse sau vapoarele, adevărați monștri plutitori, cari suflând din greu brăzdau marea lăsând în urmă-le o cărare de fum în aer, și o altă cărare de diamante în apă.

Așa îmi petreceam zilele la Ostanda.

Am uitat să spun că în toate diminețile între oarele 8 și 9, luam baia într-un colț al țărmului mai departe, numit „Paradis”, unde eram numai între bărbați și aveam permisiunea de a ne scălda fără costum. Acolo în mare se vedeau trei stâlpi la diferite adâncimi spre cunoașterea tuturor că ultimul stâlp atingea limita extremă până unde se puteau aventura înotătorii; dincolo era pericol de moarte fiindcă intrai într-un curent puternic, irezistibil care se distingea chiar de pe

mal ca o dungă lată albastră ; ai fi zis un fluviu care curgea prin mare paralel cu malul.

Se înțelege că eu care înotam ca ojrată de plumb, nu înaintam nici pînă la stîlpul întâi, ci mă lăfăiam în apă la o adâncime cel mult până la brîu, și primeam în spate valurile ce năvăleau din larg.

Intr-una din zile vine să se scalde cu noi Doxachi Hurmuzachi, și după ce ne hîrjonim cîțva timp cîteștrei Hnga țărm, împroșcîndu-ne cu apă ca copii, deodată dînsul pleacă înot spre stîlpul întâi, îl trece, ajunge la stîlpul al doilea, îl trece și ajunge la stîlpul al treilea. Până aici nu era nimic grozav de îngrijorător căci mai mulți au avut curajul să înainteze până la acest ultim stîlp. Dar odată ajuns acolo, în loc să se întoarcă, Doxachi Hurmuzachi merge înainte, intra în curentul cel albastru și... dispăre. Depărtarea de țărm era acum așa de mare, încît din cauza crețului valurilor nici l-am fi putut vedea, chiar dacă ar fi continuat a se susține pe suprafața apei.

Cuprinși de groază am început cu toții cei de la mal să strigăm : „O barcă !... o barcă !...” Dar din nenorocire pe vremea aceea nu era la „Paradis” nici o barcă de salvare. Una singură hîrbuită se odihnea ironică pe uscat, răsturnată cu fundu-n sus. Până cînd s-o întoarcem și s-o tîrîim la apa, pană cînd să găsim un băieș care s-o cîrmuiască, căci noi oți ca locuitori ai „Paradisului” eram în costumul lui Adam, au trecut vreme la mijloc, astfel că ar fi putut bietul Docsachi să se înece nu o dată ci de zece ori.

În zadar băiașul a umblat cu luntrea în toate părțile pe unde credea el să întîlnească pe nenorocitul înotător, nici zăre de el nu s-a mai văzut. Era înțeles lucru. Îl înghițise adîncul.

Ne-am întors cu toții în oraș cu inima ruptă și nu ne puteam esplica ce l-a apucat pe bietul om așa deodată, de bun chef să se ducă la moarte sigură, căci nimene din cîți au intrat în curentul cel periculos n-au mai revenit.

Ceasul cel rău, nu altăceva... gîndeam în mine. Cînd nenorocirea te paște n-o poți înconjura; de-i în urmă ea te ajunge ; de-i înainte tu o ajungi.

Aceasta tristă veste a făcut o impresiune enormă în tot cuprinsul orașului. Doxachi Hurmuzachi nu era un om ordinar. Descendent al unei familii vechi boierești el poseda o

cultură întinsă, o inteligență superioară și o mare avere fondată în ducatul Bucovinei. Era deputat în Reichstagul din Viena și un filo-român dintre cei mai ardenti. Ziarul băilor din Ostanda a ieșit în dimineața aceea cu numele lui Eudoxiu de Hurmuzachi încadrat în negru și întovărășit de un necrolog foarte mișcător.

Eu unul eram așa de trist că mă hotărâsem să părăsesc Ostanda. În ziua aceea m-am dus la cazino mult mai târziu ca să dejenez, și după ce am frunzărit ceva, căci mi s-a tăiat Ppfta mîncărei, am stat acolo de urît, neștiind ce să fac, răscolind toate ziarele fără să le pot ceti, cînd deodată pe la oarele 3, văd doi francezi care lornetau marea cu multă atențiune.

„Ce să fie ?” gîndii eu, căci cu toată ațintirea încordată a ochilor mei nu puteam distinge nimic. Mi-am luat deci îndrăzneala, deși nu-i cunoșteam, să-i întreb ce văd pe mare. Atunci unul dintre ei îmi răspunse foarte politicos :

— Vedem ceva, dar noi singuri nu știm ce-e. Vreun butoi, vreo sfărămătură de barcă sau vrun cadavru. În tot cazul e ceva care se apropie de mal.

La cuvîntul cadavru care mi-a amintit nenorocirea de dimineață, mărturisesc că mi s-au tăiat picioarele.

După cîteva minute în adevăr am început și eu a vedea cu ochii liberi un punct care cînd dispărea, cînd iar apărea în creșul undelor și care împins de mișcarea fluxului înainta mereu spre țarm. Punctul acela se făcea tot mai mare, mai distins, mai vizibil ; a ajuns în curentul cel albastru l-a trecut; a ajuns la stîlpul al 3-lea ; T-a trecut. Vai!... acum puteam să-mi dau seama bine ce era. Era în adevăr un cadavru omenesc pe care îl purtau valurile în voia lor și-I aduceau parcă fatal la locul de unde a plecat. A cui putea să fie altul decît a lui Doxachi Hurmuzachi ?

Cînd cadavrul a ajuns aproape de stîlpul al 2-lea, eu dimpreună cu toți oaspeții cîți eram la cazino, mișcați ca de o putere electrică, am luat-o la fugă spre „Paradis”, și nu bine am ajuns plini de suflet, că iată cadavrul, care înota voinicește spre mal dînd dîn mîinî și picioare, ieși din unde ca un zeu al mării sub forma vie și veselă a lui Doxachi Hurmuzachi.

Cine ar putea să spuie nemărginita bucurie ce am simțit cu toții cînd l-am văzut bun teafăr viind cu surîsul pe buze

înspre noi și dîndu-ne mîna cu un aer care parcă ne zicea : da bine, domnilor, de ce vă mirați ? Apoi înconjurat de noi el se îndreptă spre cabina pe roți unde își lăsase hainele de dimineață și unde noi prin o fericită zăpăceală le-am uitat momentul cînd îl crezusem mort.

Pe cînd se îmbrăca el în perfectă liniște, ca și cînd s-ar fi întors de la cea mai obicinuită și mai banală preumblare, el ne zicea :

— Ei bine, domnilor, asta nu mi-i întîia oară cînd stau cîte cinci și șase ceasuri în mare. Pe mine apa nu mă ostenește ; cînd înot cu fața în sus îmi trebuie o mișcare din palme aproape nesimțită ca să mă susțin la suprafață. Astfel eu pot ceti, mîncă și chiar dormi pe apă. Precum un om doarme pe un pat cît de strîmt și prin somn instinctiv se ferește de margine, ba doarme chiar calare și nu cade, așa și eu nu mă duc la fund, fiindcă instinctiv palmele mele se mișcă făcîndu-și datoria de vîsle. Și-apoi eu fiind cam gros deplasez un volum de apă destul de mare, care mă face să plutesc de la sine, fără nîci o silă, mai ales în apa grea a mării.

El ne spunea toate aceste într-un mod așa de natural, aș putea zice rjaiv, încît nu-și făcea nîci un merit din această însușire a lui de a putea să vagabondeze în toată siguranța ceasuri întregi pe mare fără să se ostenească, fără să-l sugă apa, fără să-l apuce cîrcei. Vestea revenirii lui se răspîndi cu iuțeala fulgerului între toți oaspeții din Ostanda, și o bucurie nespusă întovărășită de o mare admirațiune cuprinse inimile tuturor.

Imediat ziarul băilor scoase un supliment pentru a rectifica necrologul de dimineață și a anunța cu entuziasm acest extraordinar *tour de force* a lui Doxachi Hurmuzachi de a fi putut înota șase ceasuri fără întrerupere și de a fi trecut de două ori cumplitul șuvoi albastru care a fost totdeauna spaima înotătorilor.

La orele 7 sara cînd dînsul se prezenta la cazino pentru a prinzi, sutele de oaspeți ce erau acolo se sculară în picioare, și-l primiră cu aplauze și urale zgomotoase. Bietul om n-avea îndestule mîni să le dea la toți, nici îndestul răgaz ca să răspundă la toate întrebările și felicitările. În ochii tuturor ei devenise un erou. Frumoasele fiice ale Albionului care se preumblau de obicei așa de înțepate pe malul mării fără să

arunce o ochire asupra vreunui muritor, de asta dată uitându-și mîndria de rasa nu știau cum să străbată prin mulțime pentru a vedea de aproape pe vestitul înotător, a-i vorbi, a-l felicita^ a-i strînge mina cu efuziune ; iar una mai demonstrativă se zice chiar că l-ar fi sărutat.

Lucru ciudat, eu care pînă în ziua aceea nu-mi cunoșteam păcatul de a fi invidios, mărturisesc că grozav aș fi voit sa fiu în locul lui înghesuit de atîtea gingașe *miss*. Ce vrei nu-și poate cineva învinge firea așa ușor !

Mai tîrziu feliurite alte izbînzi atribuite lui au fost puse în circulațiune. Se zicea că ar fi trecut oarecînd Dardanelele înot și că altă dată ar fi scoborît asemenea înot Dunărea de la Viena pînă la Pesta în urma unei prinsori. Dar aceste vitejii nu le-am auzit din gura lui, și n-am avut chip să le verific.

Ceea ce-î sigur e că pentru România a fost un mare bine că Hurmuzachi nu s-a înecat în excursiunea îndrăzneată ce a făcut pe Marea de Nord ; căci cît a mai trăit a avut timpul să adune din bibliotecile și arhivele Vienei nenumărate documente care se tipăresc și astăzi sub auspiciile Academiei Române și sînt un neprețuit tezaur pentru istoria patriei noastre.

CETATEA NEAMȚULUI

Mult îmi plăcea odinioară pe cînd eram tînr să mă preumblu într-un car cu boi prin locuri frumoase, bineînțeleș, și în tovărășie cu prietini buni de petrecere. Era ceva în afară de obicei și mi se părea că fac cine știe ce voinicie, renunțînd la îndemînări și alegînd tocmai mijlocul cel mai puțin lesnicios de a călători.

Carul cu boi, dacă în adevăr lasă de dorit în privința comodității și a iuțalei, are totuși farmecul coloarei locale și te predispoze la veselie. Cînd te vezi gurguțat colo sus pe un pat de fîn și tras în pas leneș de doi plăvăni bine scoși din iarnă, duși de funie de un țaran cu opinci, suman și căciulă, parcă-ți tot vine a rîde și a zburda.

Ei, așa veneam eu odată într-o zi din luna iulie împreună cu trei tovarăși de la monastirea Agapia la Tîrgul Neamțului unde aveam de gînd să ne urcăm la cetate.

Pe atunci nu erau șosele nici poduri>e ape, dar puțin ne păsa nouă de lipsa lor. Din contra, făceam mai mare haz să ne vedem hurducați pe pămînt crud, pe costișe prăvălățice, prin păraie bolovănoase decît dacă am fi mers pe șosele netede și în cupele închise, bune sa legene cuconași de cei care să tem să nu-i pîrlească soarele. Cu cît calea era mai anevoioasă, cu atît, ma rog, vrednicia noastră părea mai mare. Dar, în schimb, ce frumos, ce pitoresc era drumul acesta care șerpua de-a lungul pe lîngă poalele Carpaților,

Aveam în stînga lanțul munților păduratici, a căror vîrfuri se înălțau semeț spre ceri, imens decor de verdeață care ne împodobește calea, ne ținea umbră și răcoare ; în dreapta aveam șesul întins cu perspectiva depărtărilor, cu satele, cu luncile, cu lanurile de pîne printre care se strecurau ca niște șerpi

cu solzi de argint: Moldova, Rîșca, Topolița, Ozana, Pipirigul, ape de munte năprasnice care dădeau viață cîmpiei și bucurie ochilor ! O ! Prin acele locuri are unde să se desfate vedea și să se umple inima.

Dar dacă cîmpul era pe acolo mai verde, aerul mai viu și apele mai răcoritoare, apoi și locuitorii erau parcă mai altfel decît cei de pe la șesuri ; erau mai nalți, mai bine făcuți, mai sănătoși, mai cuprinși.

Aveau fiecare coșere încăpătoare, vite în ocol, case curate, bine văruite, acoperite cu draniță și împrejmuite cu grădini pline de pomi roditori.

De cîte ori treceam prin sate, toți cîinii întartați **de veselie** noastră gălăgioasă ne ieșeau înainte și ne făceau alai, iar copm se uitau la noi cu ochi mari plini **ds** mierare, neînțelegînd cum se poate niște boieri de tîrg sa umble în carul cu poî.

Așa am mers vro trei oare suind dîmburi, scoborînd vai, trecînd sate, curmezîșind păraie **șl**, în sfîrșit, am ajuns la Tîrgul Neamțului unde am pus ceva la inimă, cum zice românul, și ne-am odihnit puțin, pentru că tot în acea zi era să ne supunem la o mai mare osteneală, urcarea Ia cetate, care ni se înfătoșa de pe creasta munților ca un cuib de vulturi.

De mic copil ruinele acelei cetăți îmi fermecau privirile și mă făceau să visez, și abia atunci am avut prilejul fericit să-mi satisfac dorul de a le vedea de aproape.

Am plecat spre cetate pe jos după ce s-a stîmpărat bine căldura de iulie, am apucat pe-o cărare poncișă care urca prin o pădure de mesteacăn și după o oară și jumătate **de** mers în voie, am ajuns în vîrf.

Dar odată ajunși acolo, Doamne sfinte, ce panoramă ! De o parte, cît străbați cu ochiul, șesul îmbrăcat cu ogoare, strălucitor de lumină și de verdeață, împodobit cu nenumărate sate și livezi ; de ceielakă parte, munții care se rădică împrejurul cetăței, negri, fioroși, acoperiți cu păduri seculare și care parcă anume au fost clădiți ca să străjuiască în jurul ei. Iar din vechea și falnica cetate n-au mai rămas în picioare decît zidurile exterioare, cîteva rămășiți de bastioane și de turnuri, cîteva păreți cu guri de metereze și arcuiri de porți, toate aceste acoperite cu mușchi, mîncate de ploi, brăzdate de fulgere. Dacă tunurile dușmanilor din afară și mai mult încă puterea distrugătoare a secolelor au dărâmat o

parte din cetate, cea mai mare parte a fost dărâmată de mîna vandalică și **îtnpie** a tîrgoveților din orașul Neamț care și-au zidit casele lor cu pietrele acelei sfinte ruine. Acum însă, mulțămîta Domnului, această profanare a încetat în urma unei legi de protecțiune a monumentelor istorice votată de Camerele legiuitoare.

Așadar, iată-ne în locașul care a adăpostit odinioară atîtea suflete de viteji. Călcăm cu piciorul pe pămîntul udat de sîngele lor și vedeam împrejur aceleași șesuri, aceleași ape, aceiași munți pe care și-au preumblat și ei odinioară ochii, atingeam cu mîna aceleași ziduri dîn dosul cărora ei fulgeau pe dușmani. Și acum, ce a rămas ?

Acum în locul unde era odinioară atîta freamăt de viață, atîta zgomot de arme, atîtea inimi calde, arita dragoste de moșie, atîtea brațe vînjoase nu-i decît tăcere, pustiu, jale, locaș de cocoveice, unde nu se mal aude decît suspinul vîntului prin spărturile meterezelor.

O Doamne! Cine a pus oare întîia piatră în jemeliile cetăței pe această culme de munte așa de bine aleasă pentru apărarea țării ? Orișicît aș întreba aceste ziduri mute, orișicît aș răscoli pergamentele colbăite din arhivele țării, întrebarea rămîne fără răspuns. Mîna fundatoare e nevăzută, ascunsă în întunerecul veacurilor. Știut însă este că cetatea a fost rădicata mult înaintea lui Ștefan cel Mare, poate chiar înaintea lui Alexandru cel Bun. Dar cu cît data zidirei ei e mai îmbrobodită în negura timpurilor, cu atîta ruinele ei sunt astăzi mai interesante, mai atrăgătoare.

Aceste misterioase ruine, marture unui trecut de lupte crîncene și de glorie nepieritoare, se profilează și astăzi pe albastrul cerului ca o colosală enigmă pe care poporul nostru în neputința de a o dezlega, o învăluie într-o aureola poetică de legende. Așa se zice că Ștefan cel Mare, învins de turci la Valea Albă, vroind a se retrage în cetate, a fost respins la poartă de maică-sa care i-a zis că numai biruitor îl va primi.

După o altă legendă se zice că 18 plăieși închiși în cetate s-au luptat cinci zile cu întreaga armată a lui Sobieski, regele Poloniei.

întîia legenda a servit de subiect lui Bolintineanu în compunerea cunoscutei poezii cîntată și astăzi de lăutarii noștri.

A doua a inspirat pe Costacbi Negruzzi și Vasile Alecsandri care au immortalizat pe bravii plăieși, cel întâi prin o novelă, cel al doilea prin o dramă.

Cine știe dacă n-o fi și o parte de adevăr în aceste legende, căci nu degeaba au trecut ele din generație în generație prin pătura veacurilor până în ziua de astăzi. Atît cel puțin este adevărat că cu toata biruința turcilor la Valea Albă, unde după spusa cronicarului Urechîe au căzut multă boierime și mulți viteji moldoveni, totuși turcii au trebuit să se retragă peste Dunărea, urmăriți și hărțuiți de Ștefan cel Mare care le-a pricinuit mari pagube ; iar Ștefan a rămas neclintit pe scaunul lui, stăpîn pe întreaga țară a Moldovei.

De asemenea polonii, care au năvălit de atîtea ori în țară, n-au izbutit niciodată să o supuie, ci totdeauna au fost în cele din urmă bătuti și alungați peste hotar. Că cetatea a servit odată de adăpost voinicilor oșteni care s-au luptat pentru apărarea țării, că împrejurul ei s-au dat cîndva strașnice bătălii care i-au însîngerat zidurile, nu încapă îndoială, dovedă știrbiturile, rupturile ce se văd în multe părți ale ei care n-au putut să fie pricinuite numai de vîntari și ploii.

Păcat că aceste ziduri, ramase încă în picioare, n-au grai ! Cîte nu ne-ar spune ele despre cele întîmplate cu sute de ani în urmă, pe cînd biata noastră țară trecea prin cele mai grele cumpene, care i-au pus de atîtea ori existența în pericol. Cîte lupte, cîte suferinți, cîte drame înfiorătoare au trebuit să se petreacă în incinta lor !

Ei!... Dar a vroit Dumnezeu ca de atunci sa se îngroape secolii peste secolii, să se aștearnă atîtea rînduri de morminte peste alte atîtea rînduri de morminte și patria noastră, deși știrbită ca cetatea, a rămas totuși în picioare ; iar astăzi aceste ruine privesc de sus un popor liber și independent și văd deosebirea ce este între trecut și prezent.

Și așa noi cîteșpatru tovarăși stam cu inima smerita și nu puteam crede ochilor noștri ; vedeam, pipăiam, răscoleam pietrele căzute în vrafuri la pămînt și ne ziceam : oare nu-î un vis ? închipuirea noastră se speria cînd ne gîndeam că aceste pietre sunt depozitarele atîtor taine de ale trecutului, că atîta amar de lume s-a prăbușit sub dînsule, că iarăși atîta

amar de lume le-a privit și le privește de veacuri stăpînind șesul și munții din înălțimea nourilor, fără a-și spune cuvîntul.

Maiestatea acestui străvechi cuib de viteji, tăcerea misterioasă ce îl învăluia, legendele care parcă dădeau viață zidurilor ne țineau pironiți în loc și, deși soarele asfințise și umbrele nopții începeau a se rădica de la poalele munților spre vîrfuri, totuși stăteam nemișcați acolo, duși pe gînduri, cu inima strînsa și cu ochii închipuire! ațintiți asupra trecutului.

Nu se mai vedea acum decît o dungă subțire roșietică la apus, semn că împăratul zilei plecase din meleagurile noastre, iar în partea opusă luna în crai nou se ivise ca o secure pe ceri, amintitoare securei care odinioară a săcerat multe capete de creștini pe pămîntul de sub picioarele noastre.

— A venit vremea să plecăm, zisei eu tovarășilor mei.

— Da, să plecăm ca ne prinde noaptea aici, răspuseră cu toții.

Chiar pot zice ca ne și prinsese, căci ne-am tot învîrtii în jurul cetății și n-am mai putut nimeri cărarea pe unde venisem. Am apucat așa la întîmplare în dreapta și am ajuns la marginea unei prăpăstii pe unde nu era chip să se scoboare suflet de om. Am apucat apoi în stînga, altă prăpastie tot atît de fioroasă, și așa în toate părțile, oriîncotro ne îndreptam, dam de rîpi grozave care ne închideau calea. În sfîrșit, s-a făcut noapte neagră, de nu se mai vedea nimic.

— Ei, așa-i c-am pățit-o ? ne zise unul dintre tovarăș!.

— De ce am pățit-o ? răspunsei eu. Suntem în iulie cînd avem nopți calde și scurte. Vom dormi aici unde și străbunii noștri au dormit poate de multe ori mai rău decît noi, și, de va veni la noapte Ștefan cel Mare, îl vom primi cu pîne și sare, iar de va veni Sobieski, îl vom primi cu bolovani.

Gluma mea luă acum o întorsătură serioasă, deoarece vrînd nevrînd trebuia să stăm acolo pana în ziuă.

Cunosc mulți oameni care mai curînd s-ar duce într-o bălăie decît sa doarmă noaptea într-o biserică sau într-o ruina. Ideea singurătate!, spaimile întunericului, fiorii vedeniilor le umple sufletul de groază mai mult decît orice primejdie pe care ar vede-o cu ochii. Noi însă eram patru ; prin urmare, n-aveam grijă de năluci. Dealtfel eram bine pregătit! pentru o asemenea petrecere puțin obicinuită. Drept armă aveam

fiecare câte im cornele de jiloaie, drept învălitoare tinereța, drept căpătai câte o piatra mucegăita pe care desigur nu se răzămase încă nici un cap omenesc. Ce puteam dori mai mult ? Greu e omului până când ia o hotarire, dar, odată luată, el o ține strună înainte și își lasă toate grijele la spate. Așa și noi, față cu neputința de a ne scobori la târg, ne-am ales fiecare câte un mic cotlon nu departe unul de altul și ne-am așezat pe somn.

Pe somn, vorbă să fie ; eu unul știam de mai înainte că n-am să închid ochii. Luna cea în crai nou, care acum se urcase sus pe ceri, se uita ironică la noi ; stelele ne priveau sclipitoare, nedumerite, văzînd liniștea cetății tulburata de niște oaspeți nechemați ; culmele munților ce ne înconjurau din trei părți se arătau din ce în ce mai posomorite, mai amenințătoare, parcă vroiau să ne cuprindă în brațe, iar noi, lungiți la pămînt, cugetam... știu eu ce mai cugetam ?... Știu atîta că n-a trecut un sfert de oară la mijloc, și tovarășii mei au adormit de-a binele, eu însă, deștept între toți, ascultam țîrîitul grierilor, singura șoaptă în adîncă tăcere a nopții, de la singurii oaspeți ce împreună cu noi sălășluiau între ruine. Gîndurile mele, care se înșirau așa de bine la cîntecul grierilor, începură de la o vreme a nu mai avea legătură nici înțeles, așa că pare-mi-se am adormit și eu. Lucru ciudat însă, deși cu ochii închiși vedeam prin pleoape, simțeam, auzeam tot ce se petrece și deodată ma pomenii că munții cei posomorîți, amenințători, desprinși parcă de pe temelile lor, au încins o horă strașnica de brîu și tot atunci bagai de seamă că culmile lor luară înfătoșarea unor capete de urieși cu ochii mari ca craterile de vulcan, cu păduri pe titve în loc de plete, cu prăpăstii în loc de guri, cu stînci în loc de dinți și, cum se învîrteau așa în jurul meu, îmi făceau fel de fel de schime și semne, ca să mă prind și eu în hora lor. Apoi, aruncîndu-mi ochii spre ceri, văzui luna în forma unui îartagan însîngerat, trecut parcă proaspăt prin gîturi creștinești, cum se legăna și ea cînd în dreapta, cînd în stînga, dimpreună cu luceferii și stelele, îngînînd hora munților de pe pămînt; și doar nu s-auzeau, alți lăutari decît tot grierii cei care țîrăiau mocnit în iarbă.

„Ce mare sărbătoare, ce bucurie a cuprins lumea, de s-au pus toate stihiiile pe chef ?...” gîndii eu.

^ Cînd^ iată că din fiecare gură de meterez, din fiecare crăpătură de zid, de sub fiecare piatră răsturnată răsăriră sumedenie de oameni, cu feliurite chipuri, în feliurite^costume, care, după ce au intrat în joc, au început și dînșii să-mi facă aceleași schime, aceleași semne. Erau plăieșii, arcașii, pușcașii, vechii păzitori ai cetății, care s-au deșteptat din somnul lor cel vecinie, pentru a lua parte la danțul stihiiilor.

Iar eu, care stam culcat și priveam la toate aceste fără ca lucrul să-mi pară neînțeles sau peste fire, m-am simțit deodată rădicat în sus și luat în neștire de vîrtejul danțului. Ș-atunci, Dumnezeule !... S-a stîrnit o furie de joc nepotolita, o orgie turbată, satanică ; rîdeau munții, se strimta luna, crîșneau din dinți plăieșii, arcașii, pușcașii și se zbuciumau a peire, parcă-i vînturau ielele, și s-ar fi zbuciumat așa cît lumea, dacă năprasnic un fulger născut din senin n-ar fi spintecat bolta ceriului din miazăzi în miazănoapte, lăsînd să se întrevadă un moment în lumini de curcubeu strălucitoare figură a lui Ștefan cel Mare, după care apoi se auzi un trăsnet înfricoșat, prelung, de mii de ori repetat care a zguduit în adîncuri și ceriul și pămîntul.

Atunci munții, luna, stelele s-au oprit în loc de spaimă, plăieșii, arcașii, pușcașii au dispărut în tainițele lor ca, prin farmec, iar noi cîteșipatru musafiri ai ruinelor am sărit arși în picioare neștiind ce se petrece.

O piatră enormă se desprinsese de pe vîrful unui turn și căzuse alături de noi cu un zgomot cumplit la depărtare de cîteva pași numai. Vai și-amar dacă ne atîngea !... Iar vuietul căderii ei de o singură clipă mi-a sugerat un vis întreg care mi s-a părut o eternitate.

Se ivise acum zorile. Noi pe culme eram înecați în razele răsăritului, pe cînd văile dormeau încă în umbră. Am regăsit cărarea, dar înainte de a pleca, eu unul jni-am făcut cruce ca omul care mulțamește lui Dumnezeu că vede încă o dată lumina zilei. Apoi, în momentul îndrumării noastre spre târg, mi-am rădicat pălăria în sus, m-am întors cu fața spre cetate și am salutată-o cu cuvintele solemne adresate de Volney ruinilor Palmyrei:

— Vă salut ruini singuratice, morminte sfinte, ziduri tăcute !

— Şj la revedere ! adaose unul dintre prietini noştri.

De^atunci nu m-am mai suit la cetate. însă de cîte ori în călătoriile mele prin munţi am trecut pe la poalele ei, ochii mei nu se puteau sătura de a o privi stînd colo sus m vecinătatea fulgerelor, îmbrobodită în taîna ei ca o cimilitură istorică vecinie nedezlegată.

IMPRESIUNI DE CĂLĂTORIE

Pe la anul 1867 noi tinerii din Iaşi, cîţi făceam parte din cercul „Junimei” literare, eram pe rudă^pe samînjă amorezaţi. Un fel de epidemie dăduse peste noi ; ne^mohpsearr unul de la altul şi era uşor de căpătat boala, caci niciodată nu se întâmplase să fie în Iaşi atîta. sex frumos disponibil ca atunci. Eram tocmai în epoca cea de cumpănă a tinereţii, cînd trebuia, vrînd nevrînd, să trecem prin această încercare, cum trec copiii prin boala pojarului. Toţi aveam vreme de pierdut şi Inimă de cheltuit; prin urmare, ne găseam în cele mai bune condiţiuni de a cădea în laţ.

Aşadar, eu, dimpreună cu fraţii Leon şi Iacob Negruzzi, după multă luptă cu aceste belele ale inimei, dulci şi nu prea, ne-am hotărît într-o bună dimineaţă să întreprindem o călătorie în străinătate. Cel mai bun mijloc de a te scutura de farmecul a doi ochi ce te stăpînesc este să pui o distanţa cît se poate mai mare între tine şi dînşii. Acest mijloc a reuşit cîtorva prietini de-ai mei, care mî l-au recomandat ca sigur.

Am scos deci fiecare cîte un paşport, am angajat o trăsură încăpătoare pentru noi trei şi am plecat spre Cernăuţi de unde numai se putea lua calea ferată pe vremea aceea.

Dar, lucru ciudat, odată urcaţi în trăsură şi ieşiţi afară din barieră, necontenit întorceam capul îndărăt ca să mai vedem încă o dată laşul cu colbul lui, cu clopotniţele lui, cu casele lui unde se adăposteau ochii cei cu pricina, a căror atracţie, în contra legilor firei, în loc să scază, creştea în raport cu distanţa. Iar după ce a dispărut oraşul în ceaţa depărtare!, de nu se mai zăreau nici turnurile Mitropoliei, noi cîteşitrei am scos cîte un adînc oftat din piept şi ne-am

zis : de-acum, **ce**-a fi să fie ! Noi mergem înainte. Ba mi se pare chiar că eu am repetat cuvintele celebre rostite **de** Caesar cînd a trecut Rubiconul.

La Cernăuți ne-am suit în drumul-**de**-fier, și **de** acolo am plecat d^rfct-**sp**4<Paris. Călătoria cu drumul-de-fier, deși dîn cauza fodemînărilor a mersului reglementar, fixat cu'compasul, totdeauna^aceiași, nu are negreșit poezia călătoriilor cu poșta de odinioară, care ne rezerva multe surprinderi, totuși are și ea oarecare farmec pentru un om gînditor care se vede dus ca săgeata de monstrul cel vărsător de foc și înghițitor de spațiu. Te simți parcă stăpîn pe natura ; ai apropiat depărtările, ai scurtat timpul, ai iluzia că zbori pe aripa unui vis. Viața pare mai condensată ; ș-apoi, lucru straniu, în măsura în care natura ți se supune, îți cresc și dorurile. Cît mergi de iute, parc-ai vra să mergi și mai iute, întru atîta nesațul omenesc e fără margină. Pe toată întinderea drumului vezi lumea care-ți trece pe dinaintea ochilor ca într-un caleidoscop ; la fiecare gară, la fiecare tîrg, la fiecare frontieră alte tipuri, alte neamuri, alte vederi. Nu bîne ți-ai aruncat ochii pe o cîmpie frumoasă, pe o apă curgătoare, pe un castel mîndru, pe o fabrică ce fumegă, pe un munte capricios, că toate aceste au și dispărut și altele, neconținut altele vin în loc. Impresiunile se strecoară repede fără să ai vreme să le mistui. Puterea aburului îți împrumută parcă ție însuși puteri peste fire. Te simți mai mult decît un om. O ! Ce ar fi dacă omul ar capata darul de a zbura ?

Dar mă opresc de a mai descrie ceea ce cugetă, ceea ce simte călătorul care lunecă pe șinele de oțel ce încunjură pămîntul. Cine nu a gîndît, nu a simțit ca și mine în mersul acel furtunos, fantastic, împins ca de o forță fatală care în veci nu obosește ?

Am trecut prin un șir de tîrguri, mari și mici, capitale de imperii, de regate, de arhiducale ; am trecut nuri pentru stăpînirea cărora s-au vărsat rîuri de sînge, țari cu civilizație veche, a căror istorie" începe de mai bine de o mie de ani și nu m-am oprit decît la Paris, orașul-minune, care atunci era tocmai în sărbătoare.

Era expoziția cea mare organizata de Napoleon al III-lea, pe cînd acesta în urma războiului Crimeei și al Italiei se afla în apogeul gloriei lui. își poate cineva închipui cîtă

lume din ambele continente năvălise la acea primă mare expoziție din capitala Franței. Toți suveranii din Europa își dăduse întâlnire pentru a vizita pe învingătorul de la Sevastopol și Solferino asupra căruia se mai răsfrîngea și gloria nepieritoare a unchiului său. Astfel venira rînd pe rînd să i se ploconească Franz Ioseph al Austriei, Alexandru al Rusiei, regina Angliei, sultanul Turciei, al cărui portret îl vindeau ștregarii pe bulevarde strigînd : *cinq sous le grand turc* !, Wilhelm al Prusiei, care după patru ani avea să între a doua oara în Paris în altă calitate, și alții și alții... Cine ar fi zis că după un așa scurt timp toată această strălucire avea sa se înece în sîngele de la Sedan. A fost un vis misterios, precum ar zice Eminescu, și prea era de tot frumos, de-a trebuit sa piară.

Și, mare Doamne ! Ce păzăzi, ce desfășurare de armata, ce valuri de lume pe străzi, ce lumină noaptea, ce frumuseți pe la ferestrele prăvăliilor, ce bogății de milioane și zecimi de milioane curgeau din toate țările și se vărsau ca riurile în acest tîrg-ocean care acum nu mai era capitala Franței, ci a lumii întregi.

Iar noi, amețiți, nu mai știam încotro să mergem, unde să ne uităm. Eram într-o adevărată stare de friguri. Dar ceea ce m-a impresionat mai mult în calitatea mea de șovinist incorigibil, după cum mă taxează prietini, a fost următoarea mică întâmplare pe care n-am uitat-o nici **pană** în ziua de astăzi, pe cînd multe alte minunății ce am văzut expuse pe acea mare tarabă a lumii mi-au ieșit cu totul din memorie.

Eram în incinta expoziției, la *Cafe de la Roumanie*, situată alături de *Cafe de Tunis*, unde un turc, șezînd jos pe covor cu picioare îndoite sub dînsul și cu niște metanie în mîna, chema atenția trecătorilor asupra mării ce avea de vînzare. Întruna striga cît îi lua gura în limba lui :

— *Ișala, aferim, gbiordum, îșlic, berechet taciml*

Eu nu bagam de seamă că cuvintele lui, dragă Doamne turcești, erau aruncate cu țăpoiul, fără nici un înțeles.

— Ce dracul, se sparge turcul ista așa de ne asurzește, zisei eu lui Iacob Negruzzi.

Atunci turcul se întoarse surîzînd către mine și îmi zise :

— D-apoi bine, cucoane, eu nu-s turc cum nu ești nici dumneata ; sunt get beget român de la București ; dar, dac-oi zîce ca-s român, mor de foame aicea.

— Ei, brava mă! Ține un bacșiș și dă-i înainte cu turceasca, răspunserăm noi puindu-i câte un franc în palmă.

— Eu nu sunt singur aicea ; a mai venit cu mine un țigan cu un urs.

— Și unde e țiganul ?

•— E la Versailles, căci nu l-a lăsat să intre cu ursul în Paris.

Ei bine, iubite cetitor, n-o să mă crezi poate, dar m-am dus la Versailles în aceeași zi nu atît ca sa văd palatul lui Ludwig al XIV și faimosul parc cu apele săritoare care sunt unice în lume, ci ca să întîlnesc țiganul cu ursul. Am avut în adevăr norocul sa-l găsesc nu departe de poarta parcului, și vederea lui mî-a făcut o mare bucurie, mi-a deșteptat în minte întreaga icoană a țarei mele cu munții, cu apele, cu pădurile, cu tradițiile, cu salbătăcia ei chiar. Mă uitam la dînsul și nu-mi venea a crede ochilor. Auzi!... Un țigan autentic, în costumul lui primitiv, cu fața mohorîta ca ceaunul, cu dăîraua în mîna, cu ursul Carpaților legat de botnița lîngă dînsul, aici la porțile Parisului, în vechiul culcuș a lui Ludwig al XIV-lea, în mijlocul civilizației celei mai rafinate ! Ce contrast izbitor, ce anacronism, ce nepotrivire de timpuri și moravuri ! Cu cîți secuii era în urma acest reprezentant al barbariei față cu tot ce-l încunjura ! Și totuși inima mea a fost mai adînc mișcată de vederea acestei figuri evocatoare a unei lumi ramase departe colo spre răsărit, decît de toate frumusețile, toate minimele ce-mi străluceau în cale. Ce vrei ? Așa sunt eu ; cu riscul de a trece drept un naiv, un copilăros, trebuie să mărturisesc ca țiganul cela m-a întors cu jîndul într-o clipă cine știe unde peste șapte hotare. El parca mi-a adus un aer de răcoare de-acasă, un surîs de la Incurii*» yndff m-am născut, o urare prietenească de la tot ce-a îmbucurag odinioară ochii copilăriei mele* Și doar nu era așa răe mult de cînd plecasem din țară. Abia se împlinise o lună. Cu toate aceste, atîta loc călcat, atîtea țări străbătute, atîtea lucruri văzute, atîtea rase de oameni întîlnite, mi-a dat impresiunea ca și cînd ar fi trecut zecimi de ani la mijloc. Într-o lună trăisem o viață întreagă. De aceea, cînd am văzut țiganul cu ursul, m-a prins dorul de inimă și mi-a venit sa-l sărut. M-am apropiat de el și i-am zis cu tonul familiar obicinuit :

— Da' de unde ești tu, măi țigane ?

— Auilio ! Și tu ești de-ai noștri ! răspunse țiganul cu o mișcare de bucurie, parcau- fi vroit și el să-mi «ară în gît. I se înseninase fața ca și cînd ar fi văzut pe frate-so. Eu sunt de la Moldova, adaoase el, am venit cu drumul-dă-foc, și-acuma stau pe plecare, fiindcă nu prea a fost alijverîș aici.

— Mergi sănătos, mai țigane, și să spui la ai tăi că tot e mai bine acolo decît aici între străini.

— Să trăiești, domnișorule, mînca-ț-aș ochișorii ! S-ajungi mare cît o beizadea ! Apoi, de bucurie că te-am văzut, am să-ți cînt din dairă. Diha, Martine ! strigă el ursului care se sculă în două labe, legănîndu-se din șele ca o mireasă. Joacă bine, măi Martine, că-ți dau pîne cu măslina.

Ursul juca mornăînd, țiganul cînta și suna din dairă și o mulțime de lume care nu mai văzuse asemenea spectacol se grămădi în jurul nostru, căci nu era lucru banal să vezi jucînd ursul din Carpați la poarta castelului din Versailles. Iar cînd ursul cu tavaua în labe se adresă pe rînd la privitori, toți, după exemplul meu, îi aruncară câte un ban roș sau alb, așa ca întîburea țiganului cu mine i-a fost de bun poeînoc.

Am stat în Paris aproape o lună, încît mă săturasem de atîta vuiet, de atîta fiertură de lume unde nu găseam nimic pentru odihna ochilor și a sufletului. De dimineața pană în sară o duceam într-o amețeală, într-o osteneală a nervilor și a minței, și de multe ce văzusem nimic acum nu mă mai mișca. Doream sa mă aflu mai curînd la loc larg, în aer liber, departe de acest zgomot de iarmaroc.

Desigur nimene nu se așteaptă să fac descrierea Parisului pe care toată lumea îl cunoaște, nici a expoziției de atunci, căci o asemenea descriere ar ieși cu totul din cadrul lucrării mele. Cataloagele și fotografiile din timpul acela sunt de fața și amatorii nu au decît să le consulte.

Eu unul eram setos să ies din cercul minimelor iscusinței omenești și să intru în acel mai larg și etern al minunelor naturii.

Astfel, întovărășit de Iacob Negruzzi, am plecat într-o dimineață cu trenul Paris-Lyon-Mediterrane^ spre Svițera, iar Leon Negruzzi s-a despărțit de noi trebuind să se ducă la Ems ca să facă o cură.

Svițera, iată o țară care surîdea închipuîrei mele. N-o văzusem niciodată, prin urmare, se înțelege că tot era să fie nou pentru mine. În adevăr, de cum am ajuns la Geneva,

s-a schimbat panorama, parcă pusesem piciorul pe un pământ mai prielnic, mai apropiat de inima mea. Lacul Lemane de lângă oraș e așa de frumos, așa de albastru, așa de limpede, că parcă nu ți-ai mai dezlipi ochii de pe el. E mai ales așa de limpede, că am văzut mulți străini aruncând într-însul monede de argint la adâncimi de 4—5 metri lângă mal, iar băieții din localitate, deprinși cu apa ca niște rațe, se cufundau și aduceau numaidecât moneda îndărăpt. În acest lac nu-ți vine să te scalzi, așa de bine te prevezi în el din cap până-n picioare.

Într-un rînd, făcînd încunjurul lacului într-un vapor de placere, ne-am oprit la Lausanne la Hotel du Beau-voyage. Ionele trebuia să dejunăm. Cînd am intrat în otel, am rămas surprinși de luxul ce am văzut; numai auriturî în toate părțile, numai catefele, numai covoare în care ți se îngropa piciorul.

— Ei, Iacobe ! oare nu ne-or da afară de aici ? zisei eu ; întru atîta aveam simțimîntul că hainele noastre cam ponosite făceau contrast cu bogăția ce ne încunjura.

Ce să ne deie afară ? Din contra. Pesemne că tipurile noastre exotice au impus chelnerilor, căci am fost serviți de minune pe terasa cea mare a otelului avînd vederea asupra unei splendide grădini ce se desfășura la picioarele noastre și mai departe asupra lacului care se întindea alene între munții ce-l încadrau. Numai la plata adlțiunei sau, mai bine zis, a sustracțiunei ne-am cam resimțit. Dar n-am avut ce face ; obrazul subțire se ține cu cheltuială.

Trei zile am stat în Geneva unde ne-am împrietenit cu un francez și o franceză, doi tineri de curînd căsătoriți care își făceau călătoria de nuntă în luna de miere. Cu dînșil ne-am întovărășit să facem o escursiune pînă la Chamonix. Prezența unei femei, cînd e tînără și frumușică, însuflețește o societate de escursionști și o predisune la veselie.

Așadar, plini de entuziasm pentru călătoria ce proiectasem, ne-am arabarcat într-un vapor cu care am făcut din nou încunjurul lacului pe la Lausanne, Vevey, Montreux, Chillon și Bouveret de unde apoi am luat calea ferată și am apucat între munți spre Martigni. Drumul pana la Martigni ar fi de o mie de ori mai plăcut să-l faci în trăsură sau calare, căci într-un vagon închis cum l-am făcut noi n-ai pu-

tința de a gusta frumusețea priveKștei. Calea ferată șerpuește de-a lungul Rhonului între două șiruri de munți mari, deasupra cărora în stînga să rădică La Dent de Morcles (2936 metri), acHcă aproape o mie de metri mai sus decît Ceahlăul, și la dreapta La Dent du Midi, și mci înaltă (3285 metri), acoperită cu zăpadă vecinică.

Natura pe aicea începe a deveni cu totul măreața și ie proporție mult mai impunătoare decît la noi.

La Martigni ne-am oprit o noapte pentru ca a doua zi să ne urcăm pe muntele Pierre-à-voir. Ce bine am dormit în noaptea aceea, întocmai ca niște copii fără grija școlaei. A contribuit la aceasta nu numai osteneala drumului, ci și aerul curat de munte, paturile cele bune și mai mult încă mulțămirea sufleteasca de a ne vedea în țara cea mai interesantă din Europa.

Șvițera, în adevăr, se deosebește prin frumusețea naturei, prin confortul otelurilor, prin bunătatea brinzaturilor și mulțimea englejilor. Această din urmă calitate e singură care poate fi discutată.

Pretutîndene îi întîlnești, nalți, dișirațl, cu monocluri în ochi, cu cizme potcovite, cu lungi bastoane ferecate, ocăiud ca niște rațe care se scaldă în apa. Cît despre lăptarii și brînzeturi, n-avem ce zice! Tinerii căsătoriți, mai ales, deprinși se vede cu laptele cel stricat din Paris, nu încetau de a face ditirambe entuziaste în lauda cafelelor cu lapte întovărășire de caimac, unt proaspăt și miere, de care nu se mai puteau sătura. Mînceau mititeii ca niște fericiți uitîndu-se în ochi unul altuia, de ne făceau și pe noi geloși de apetitul cum și de dragostele lor.

Șvițera era pe atunci o țară unde ca să călătorești trebuia sa ai sănătate buna și o doză de curaj și mai bună. Prin urmare, nu toată lumea își putea da luxul de, a se sui pe vîrfuri de munți, de a trece pe margini de prăpăstii, de a calea pe zăpezi unde la fiecare pas te puteai cufunda, lucru ce multora s-a întîmplat. Astăzi Șvițera și-a pierdut farmecul ei ; a ajuns, pot zice, banală sau, după vorba românului, de rîs, așa ca toți schilozii se pot sui dormind pe Rigi, pe Pilat și chiar pană la un loc pe imaculata lungfrau ; mîne, poimîne se vor sui poate și pe Mont Blanc. Avea dreptate Tartarin sa nu mai creadă în primejdiile urcării pe munții Șvițerei. Astăzi nu ai nevoie sa fii bărbat în toată puterea cuvîntului,

cu inima sănătoasă și cu plămîii teferi în piept, să ai picior zdravăn de munte, cap nesupus ametelei, ochi care să nu se orbească de albeața omătului. Astăzi îți trebuie numai un bilet de drum-de-fier, iar inima, plămîii, picioarele și chiar capul sunt de prisos.

Ce ar zice Guillaume Teii, dacă s-ar scula din mormînt și ar vedea țara lui astfel schimonosita, sulemenită ca o mahalagioaică în zi de duminică, prefăcută într-un teatru de feerii unde meritul nu-i^a călătorului care îl vizitează, ci a mașinărilor ce îi schimbă decorurile ?

Ce ar zice Jacques Balmat, cel întâi care acum 118 ani a pus piciorul, cu riscul vieții lui, pe alba frunte a muntelui Mont Blanc, cînd ar auzi că viitorul pregătește poate împăratului Alpilor aceeași rușine ca și imaculatei îungfrau ?

Eu unul însă am avut parte să călătoresc în Svițera acum 37 de ani în timpurile cele bune, adică pe cînd era Svițera cea adevărată, cea neprofanată de spiritul de speculă a civilizației modeme. Așadar, a doua zi în zor de^f ziuă noi cîteșipatru: tinerii însurăței, Iacob Negruzzi și eu, călări cîte pe un catîr și întovărășiți de doi călăuzi și un purtător de merinde, am plecat să urcăm Pierre-â-voir. (2467 metri înălțime). Urcarea nu-i tocmai grea, nici periculoasă, deși muntele e cu aproape 500 metri mai înalt ca Ceahlăul, însă pe tîtva lui încoronată cu niște stînei colosale, cărora ploile și fulgerile le-au dat forma bizară de unde își trage numele, nu te poți sui decît pe jos[^] din cauză că cărarea dispăre cu totul pe niște coaste pravalatice foarte prăpăstioase. Ne-au trebuit șase ceasuri ca să ajungem în vîrf. În acest timp însurăței n-au încetat de a ciripi între dînșii ca niște porumbei scăpați din colivie, iar noi de asemenea n-am încetat de a-i privi pe dînșii precum și mînunele ce ne-nconjurau. De ce ne suiam, de ce vederea se întindea asupra Alpilor mai largă, mai impunătoare; dar odată ajunși sus, ne-am pomenit acoperiți de un nour negru și posomorit care a venit ca un balaur asupra noastră și ne-a închis vederile din toate părțile, de mai nu ne puteam distinge între noi. Apoi nourul a trecut lasînd pe mantalele noastre o natură subpîre de țurțuri de gheață î am întrevăzut cîteva minute albastrul ceriului și un alt nour proaspăt, mai negru, mai posomorit, năvăli asupra noastră sub care iarăși ne făcurăm nevăzuți ; apoi un al treilea, un al patrulea și așa neconținut la scurte intervale unul

după altul, parcă ceriul înadins ordonase batalioanelor sale de nouri să dea asalt iasupra noastră ca să ne împiedice de a ne bucura de multlăudata priveliște și să ne și ude pe dea-

^rDacă-am văzut așa, am stat acolo cu mantale și șaluri în spate numai timpul cît să mîncăm și să ne odihnim puțin și am plecat la vale.

Scoborîrea însă a fost originală de tot. Dădusem din Martigni o telegramă la Saxon ca să ni se expeduiască sus pe munte patru sănii pe care le-am și găsit și cu care aveam să ne scoborîm.

Săniile nu erau propriu-zis sănii, ci niște schelete de sănii, reduse la cea mai simplă expresiune, și așa de ușoare, că ai fi putut rădica cîte două într-o mînă. [^]

Pe două tălpi era fixată o scândură pentru ședere cu o răzămătoare îngustă așazătură curmeziș la spate ; în loc de oiște erau două hlube pentru călăuz, care n-avea trebuință să tragă sania la vale, ci numai s-o oprească în puterea călcăilor și să-i deie direcția la dreapta sau la stînga, intru atîta era drumul de pravalatic, un drum anume erou ca să lunece sania de la sine pe pămînt gol. Ne-am urcat deci fiecare cîte într-o așa-zisă sanie cu cîte un călăuz între hlube în loc de cal și... să dea Dumnezeu bine!... Lunecam în jos cu o iuțea amezitoare, așa că de multe ori eu, care eram în frunte, cînd mă uitam îndărăpt la cei ce veneau în urma mea, mi se părea că au să-mi cada în cap. În 45 de minute am scoborît muntele pe care îl suisem în 6 ceasuri. Cursă fantastică, în care era de admirat ghibăcia și puterea călăuzilor care, cujîncioarele mereu încordate, nu pășeau, ci lunecau brăzdînd pămîntul cu călcăile fără să îngenuncheze o singură dată, ceea ce ar fi avut de efect răsturnarea saniei și căderea noastră în prăpastie.

Mă rog, cînd m-am văzut jos, mi-am făcut cruce; mi s-a părut că m-am scoborît din ceri.

A doua zi am plecat din Martigni cu drumul-de-fier și ne-am oprit la Vernayaz pentru a vizita vestita cascadă Pisse-Vaeche și defileul cel cumplit cu numele Gorges du Trient. Cascada formată de rîul Salanfê e una din cele mai frumoase ale Svițerei; cade de la o înălțime de 70 de metri și apa pană a nu ajunge jos se preface într-un praf fin prin care razele soarelui desemnează cîteodată doi și trei frumoși curcu-

bei cu toată gama culoarelor. În dosul cascadei, pe pârâiele stîncei de pe care se aruncă râul, este construită o scară pe care te poți urca până sus la punctul de unde apa se prăvale în aer. Spectacol foarte impunător care însă nu se poate admira de pe scară decît cu prețul de a fi bine stropit dacă n-ai pe umere un cauciuc.

În aceeași zi ne-am dus să vizităm și Les Gorges du Trient.

Cînd întri în acea strîmtoare de stînci, pe fundul căreia fierbe râul Trient ca pe un așternut de jărat, te apucă fiorii. Păreții sunt așa de aproape unul de altul și așa de nalți, că abia străbate lumina zilei între dînșii; iar vuietul râului care curge în cascadă și se sfarmă de stînci deșteaptă toate ecourile din întunecata potica și acopere orîce glas omenesc. Ai crede că te găsești în *Infernul* lui Dante.

La înălțime de vreo 20 de metri, după cît am putut aprecia cu ochiul, deasupra nivelului râului este construită pe unul dintre păreții de stîncă o galerie de lemn suspendată ce înaintează pana la distanță de vro 500 de metri înlauntrul strîmtoarei și trece prin poduri suspendate de la un părete la celalalt deasupra râului care urlă înfricoșat și are el însuși, zice-se, o adîncime de aproape 13 metri. Cu multă sfială circulam pe acea galerie de lemn și mai ales pe puntele cele aeriene care tremurau sub picioarele noastre și zău erau momente cînd simțeam că ni se oprește respirația în piept.

Mult n-am zăbăvit în neagra poueă, căci ne era degrabă să călcăm pe pămînt sănătos și să vedem lumina soarelui.

Întorși la Vernayaz, am angajat catîri și a doua zi am plecat calări spre Chamonix pe la trecătoarea numită Tete-Noire.

Chamonix e o vale cunoscută care atrage în fiecare an multa lume, fiindcă este cea mai grandioasă din Șvițera, împrejmuită de cei mai mari munți ai Europei, — Mont Blanc, cu tot cortejul lui de urieși, les Aiguilles : Verte, Rouge, d'Argentiere, du Tour, du Dru, du Midi, du Gouter, le Mont-Maudit etc.

Impresiunea ce simți cînd ai ajuns acolo e zdrobitoare. Fără să vrei, îți vine în minte marea problema a începuturilor planetei noastre, și te întrebi ce cataclisme au trebuit să framînte atunci coaja pămîntului ca să se rădice astfel de

munți la așa colosală înălțime. Închipuiți-vă peste Carpacii noștri alt rînd de Carpați și veți avea abia altitudinea acestor munți.

Sunt 37 de ani de cînd n-am mai pus piciorul în acea vale a marilor minuni pârîntești, și totuși mi-a rămas viu întipărită în memorie întreaga siluetă a munților ce o înconjoară cu vîrfurile lor ascuțite cu boldul, care răsfrîng lumina soarelui în nenumărate nuanțe. Iar în fundul văiei, acolo unde se încheie cercul munților, se rădică maiestuos mai presus pe toți Mont Blanc, învăluit cu mantia lui alba ca un sahastru batrîn de cînd lumea, căruia toți se închina.

Dar aceste mari scene ale naturii nu se pot descrie cu condeiul sau spune prin viu grai ; ele trebuiesc văzute cu ochii. De aceea mă opresc de a le mai micșura farmecul prin fraze neîndestulătoare ; căci cuvintele omenești, cu înțeles mărginit, niciodată nu vor putea da icoana splendoarei nemărginite a naturii adevărate.

Așadar, odată ce am descălecat la Chamonix și ne-am odihnit de ostenelele drumului, cel întăi gînd al nostru a fost să ne urcăm pe Mont Blanc. Se înțelege de la sine că noi tineri cum eram, cu dor de a face acte de bravură, nu era să atacăm slugile, cînd aveam stăpînul înaintea.

Însă ceea ce a pus frîu entuziasmului nostru a fost nu atît greutatea întreprinderii pre cît scumpetea ei. În sala de mîncare sta aninată pe părete o tabelă pe care erau însemnate prețurile tuturor excursiunilor din împrejurimi. Urcarea pe Mont Blanc era taxată atunci cu o mie de lei de persoană în care preț erai obligat a lua doi călăuzi și un purtător de bagaje. Aceasta sumă era cu mult prea mare pentru modestele noastre pungi. Vazînd așa, ne-am hotărît a întreprinde trecerea Mării de gheață care după Mont Blanc ne-a ațîțat mai mult curiozitatea.

Închipuiți-vă spațiul desert dintre munții Montanvert și Chapeau plin de un masiv enorm de gheață care formează un podiș lung de vro șapte kilometri și lat de vro doi. Acest podiș se numește Marea de gheață și are într-adevăr aspectul unei mări în valuri care deodată ar fi înghețat, și de sub care izvorăște râul *Arveyron*.

Noi pe atunci nu puteam să ne dăm samă despre ce este iVîrea de gheață. Singura idee ca în mijlocul lunii lui cup-

tor, la o înălțime de 2000 metri, aveam să călătorim pe o așa-zisa Mare de gheață ne înflăcăra imaginația.

Aceasta excursiune, pe lângă caracterul ei original, avea și avantajul de a fi ieftină deoarece noi cîteșipatru nu eram ținuți a angaja mai mulți călăuzi decît doi.

În mai puțin de trei ore am ajuns în vârful muntelui Montanvert de unde dominam întreaga Mare de gheață, care steclea la lumina soarelui, de ne lua ochii. Acolo am găsit un mic restaurant unde am îmbucac cîte ceva, apoi încălțați cu cizme țintuite și înarmați cu cîte un toiag ferecat am plecat înșirați unul după altul pe Marea de gheață, întovărășiți de ambii noștri călăuzi care luase cîte o scîndură în spate, ca să ne serve drept punte peste crăpături.

Ce ne trebuia nouă punte ? Săream peste crăpături ca niște căprioare fără leac de grijă, fără nici o conștiință de primejdie, **pană** cînd, în sfîrșit, franțuzoica, curioasă ca toate femeile să afle tot, întrebă pe unul dintre călăuzi cam ce adîncime pot avea crăpăturile aceste.

— O ! răspunse călăuzul cu mare sînge rece. Depinde ; adîncimea lor poate să fie între 500 și 1 000 de metri.

Cînd am auzit aceasta, m s-a zborșit părul în vârful capului. Am renunțat imediat la gimnastica noastră de sărituri, ba nici chiar pe scînduri n-am mai îndrăznit să trecem fioroasele guri de prăpăstii, cî cautam să le ocolim, așa că, pot zice, am făcut de două ori drumul de la o margină pana la cealaltă a Mărei de gheață.

Ajunși la *Cbapeau*, alta gustare pentru recîștigarea forțelor pierdute. În timpul acesta, pe cînd mă îndeletniceam cu disecarea anatomica a unui pui fript, auzii deodată o detunătură cumplită și îngînată de nenumărate ori de ecoul munților, întocmai ca o canonada a unei baterii de artilerie. Toți am sărit în picioare neștiind ce este și atunci, de pe terasa unde mîncam, am văzut o lavină de gheață cum se rostogolea la vale spre rîul Arveyron rupînd toți sloii ce întâlnea în cale cu un zgomot infernal. Spectacolul e totdeauna interesant, cînd îl privești de departe și nu ești, Doamne ferește, pe linia de cădere a lavinei.

Apoi ca să răspundem și noi prin o canonadă la canoadele lavinei am distupat o butelca de șampanie și, după ce am deșertat-o pană la fund, am plecat cu un dram de chef mai mult spre Chamonix prin trecătoarea cea mai periculoasă ce

am întîlnit pană atunci în Șvițera și care nu degeaba se numește Mauvais-Pas. Cine e cît de puțin supus amețelei și nu are piciorul sigur nu ar face bine sa se ispitească prin asemenea loc. Te scobori pe un părete de stîncă aproape perpendicular în care sunt săpate mici trepte cît ai pune piciorul, deasupra unei prăpăstii de peste o mie de metri, în fundul căreia șerpuiește Arveyronul, mic ca o cordea. Pe vremea aceea nu aveai ca acuma la îndămînă o balustradă de care să te poți sprijini, ci numai niște cuie bătute în părete din distanța în distanță de care te acațai cu mînele, exercițiu greu pentru oamenii nedepriși cu asemenea gimnastică. Din aceasta cauză puțini aveau curajul de a trece prin Mauvais-Pas.

Nici noi n-am fi îndrăznit să ne riscăm pe acolo, dacă tînăra franțuzoică, care vroia sa facă pe viteaza, nu ne-ar fi adus la ambiție, înaintînd ea cea dintăi pe scoborișul prăpăstios.

— Hei, doamnă ! strigă călăuzul din urmă ; închideți cartelul, ca să nu-l umfle vîntul și sa pierzi echilibrul.

Atunci sumeața noastră tovărășită, venindu-și în fire și vazînd că cărarea pe care se angajase era mult mai amețitoare decît își închipuise, se opri în loc, închise cortelul, dar, cuprinsă de frica, n-a mai vroit sa facă un pas înainte pana cînd amîndoi călăuzii n-au luat-o fiecare cîte de-o mîna și au dus-o la vale mai mult de-a tîrîșul.

Cînd am ajuns jos, biata femeie era atît de istovită și impresionată de fiorosul scoboriș, încît n-a mai avut putere sa se ție în picioare, necum sa urmeze cu noi calea înainte spre Chamonix. Am fost nevoiți să construim în grabă o targa și așa am dus-o noi bărbații în puterea brațelor pană la otelul de la Chamonix unde a trebuit imediat sa se puie în pat.

Nu știu cum vor fi dormit ceilalți tovarăși ai mei în acea noapte, dar eu unul am avut somnul foarte neliniștit; tresărearea înspăimîntat la fiecare cinci minute, parîndu-^ni-se că alunec în prăpastie.

Lucru curios, toată această călătorie făcută împreună, care negreșit a stabilit oarecare familiaritate între noi, a deșteptat simțimîntul geloziei în inima francezului, bineînțeleș fară nici un motiv întemeiet; căci atît Negruzzi cît și eu eram foarte departe de a ne gîndi sa-i stricăm fericirea casnică. Dar aceasta boală mai rea decît toate vine cîteodata așa din senin.

Astfel, dînsul n-a mai vroit nici în ruptul capului sa călătorească mai departe în tovărășie cu noi după itinerarul ce ne propusesem. El a declarat ca rămîne încă cîteva zile la Chamonix pentru ca femeia lui să-și recîștige puterile și că de acolo pleacă în Italia! Bietul om ! Nu am idee ce viață conjugală va fi avut mai tîrziu, dar desigur ca rău a luat-o chiar de la început, deoarece e lucru probat că cel mai bun mijloc de a te pierde în opinia unei femei este de a te arata neîncrezător în ea și de a-i da a înțelege ca singur te socoti nevrednic de dragostea ei. Nu cunoștea el proverbul românesc care zice că mai ușor e a păzi un cîrd de iepuri decît o femeie.

În sfîrșit, vrînd nevrînd, am trebuit să ne mîngîiem de pierderea acestor doi tovarăși, și să plecăm tîndrăpt la Martigni prin trecătoarea *Col de Balme*.

Col de Balme este un gît de munte de mai bine de 2200 metri înălțime unde am ajuns călări fără multă osteneala și am găsit un mic otel. De nicăiurea n-ai o vedere așa de frumoasă asupra lui Mont Blanc ca de acolo. Îl vezi în toată măreția lui de la baza până la vîrf. În curtea otelului era așazat un mic telescop, prin care am putut observa cum o societate de excursioniști tocmai atunci se scobrau de pe Mont Blanc și-i puteam distinge așa de bine, că vedeam urmele ce lăsau pe zăpadă și funia cu care erau legați. Ce n-aș fi dat sa fiu și eu între dînșii ! Poate că acest dor o fi avut la bază o nuanță de vanitate ; dar, în sfîrșit, dintre toate vanitățile lumești, aceasta este negreșit mai scuzabilă, pentru că năzuința de a atinge culmele înalte, fie pe terenul intelectual, fie pe acel fizic e inerentă naturei omenești. Nu tuturor este dată puțința de a le urca, și, fiindcă acum e vorba numai de picioarele ce ne opune natura, apoi acel ce se poate lăuda ca a pus piciorul pe fruntea lui Mont Blanc sau a lui Chimborazzo nu e desigur un om ordinar, precum și mai puțin ordinar, dacă nu cumva un om extraordinar, va fi acela ce va pune piciorul pe multinvidiatul Polul Nord. Lupta cu tăriile naturei are în sine ceva bărbătesc care înflăcăra închipuirea și deșteaptă dorul de a le învinge.

Astfel față cu englezii, căci englezii erau acei care se scobrau de pe Mont Blanc, m-am simțit în fundul conștiinței mele pe o treaptă de inferioritate și, ca să mă mîngîi de

aceasta stare de umilire, am oftat și am comandat un prînz la otel.

Pe cînd, deci, față în față cu Iacob Negruzzi stam la masă cu șervetele la gît ratezînd vîrfurile unor ouă (*à la coque*), iată ca vad pe stăpînul otelului apropiindu-se de noi cu un aer surizător și cu o condică subsuoară.

Cu multa politeță el ne-a pus condica dinainte rugîndu-ne să o examinăm și să scriem și noi ceva într-însa. Am răsfoit condica și am găsit felurite cugetări, maxime, aforisme, impresiuni de călătorie scrise în toate limbele, numai în limba română n-am găsit nici una. Într-un singur colț de pagină am găsit în sfîrșit cîteva cuvinte scrise de un român în limba franceză : *'ai passe par ici. Anton Arion*.

Ah ! Asta-i din cale-afară gogonată, strigai eu Indignat ; trebuie numaidecît salvată onoarea românilor, și imediat așternui pe o pagină goală următoarele versuri cam șchioape, așa cum m-a taiet prin cap, dar scrise cu litere mari ca sa bată la ochi :

**Frunză verde lemn uscat,
Iată-mă-s pe deal urcat \
Privirea ar fi prea frumoasă
Dacă vîntul nu m-ar tăia la casă.
Tu, care în urmă vei veni poate,
Să nu mănîncî ca mine ouă coapte.
Ci o garafă de vin să bei duscă,
Dacă la vale vrei să mergi puțcă !**

A scris și tovarășul meu cîteva versuri de care nu-mi aduc aminte, desigur mai corecte decît ale mele, apoi am închis condica și am înapoiat-o cu aceeași politeță otelierului.

După ce, în adevăr, am băut o garafă de vin dușcă, am încălecat din nou și ne-am dus pușcă la Martigni de unde am luat diligenta cu patru cai în șir spre muntele Furca pe o șosea minunată de-a lungul Rhonului în sus. Am trecut Slon, Sierre, Brieg, unde am petrecut noaptea, apoi a doua zi am trecut prin Morel, Eresch, Miinster, străbătînd o țară nedescris de frumoasă avînd rînd pe rînd în dreapta și în stînga vederea asupra celor mai mari piscuri: Weisshorn, Mont Rosse, Pleiskhom, Diableret Aletschhorn, Finsteraarhorn, Oberaarhorn etc, toți acoperiți cu eternă zăpadă, înălțîndu-se care de care mai sus ca niște turnuri gigantice de cetăți aeriene.

la sfârșit, după vreo șapte oare de călătorie prin aceasta neasemănată panorama, am ajuns în vârful muntelui Furca pe șoseaua artistic construită care face nenumărate șerpuituri, și acolo ne-am oprit dinaintea unui otel unde am găsit o masă întinsă care aștepta oaspeții ce trebuiau să se sosească din diferite direcțiuni. În adevăr, puțin după noi veniră alte diligenți dinspre St. Gothard, dinspre acul des Quatre-Cantons și de pe aiurea, din care se scoborîră o sumă de bărbați și femei foarte puțin preocupați de frumusețea peisajului, dar foarte grăbiți a-și lua locul împrejurul mesei. Ne-am așezat și noi la un capăt de masă hotărîți a vorbi numai românește și a ne explica cu chelnerii prin semne. Toți musafirii erau germani sau locuitori din Șvițera germană, nici un bărbat frumos, nici o femeie frumoasă ; toți aveau figuri zbîrcite, ochii spălăciți, nasuri roșii sau vinete ca padagelele ; toți erau scurți pe picioare, pîntecoși, plini de bere și de cartofle ; parcă a tunat și i-a adunat, cum zice românul.

Auzindu-ne pe noi grăind o limbă străină, necunoscută lor, dînșii se găseau foarte nedumeriți neștiind ce neam de oameni suntem.

Vedeau ei că după vorbă nu suntem nici francezi nici italieni, nici spanioli, nici portughezi.

— Ce dracul de limbă vorbesc ei ? întrebă unul mai nerăbdător dintre toți.

— Stați, ma rog, răspunse un altul mai batrîn cu niște mustețe mucegăite de bere, un fel de filolog probabil, mai cărturar decît ceilalți. Aceștia trebuie să fie mauri. *Sie miissen Mauren sein*, zise el cu multă seriozitate.

La această descoperire toate nasurile cele roșii și vinete se îndreptară spre noi, toți ochii cei spălăciți ne ațintiră cu o nespasă curiozitate, iar noi am trebuit să ne punem pumnii în gură ca să nu pufnim de rîs.

Am rămas, deci, mauri dreți și necontestăți.

Acum trebuie să mărturisesc că ponosul acesta căzut asupra noastră îl datoram mai mult lui Iacob Negruzzi; el ne colora pe amîndoi. Eram, nu e vorba, pîrlit și eu de atîta umblare prin vînt și soare, de atîtea dealuri suite și văi scoborîte, d-apoi iubitul meu tovarăș mă întrecea cu mult; parcă era Negusul în persoană, descălecat proaspăt din Abisinia.

Am vroît un moment să mă dau pe față, ca să mă spăl de această nedreaptă clasificare etnică, dar Negruzzi m-a oprit.

— Lasă-i, dragă, în credința lor. Ei, cînd s-or duce acasă, au să se laude că au văzut pe Furca doi mauri autentici, ceea ce pentru dînșii e tot atît de extraordinar ca și cînd ar fi întîlnit doi elefanți.

După-masă ne-am dus să vizităm ghețarul Rhonului de unde iese marele fluviu care-i dă numele și se varsă în Mediterana.

Ajuns acolo, am văzut izvorind de sub ghețar un pârâu lat ca de un metru curgînd timid pe un pat pietros și mai la vale aruneîndu-se în cascade printre stînci. Acesta e Rhonul care în Franța poartă mari corăbii pe sînul lui. Drept să spun, îmi era milă de dînsul, văzîndu-l așa mic și neputincios ; am sărit peste el de mai multe ori ca să mă pot lăuda și eu acasă că am pășit Rhonul cu piciorul precum aveau să se laude și nemții, dar cu nedrept, că au văzut doi mauri la izvorul lui. Fiecare cu lauda lui.

De pe Furca ne-am scoborît apoi tot în diligență pe șoseaua cea șerpuitoare până la Hospenthal în valea râului Reuss, am trecut le Pont du Diable și de acolo, lăsînd muntele St. Gothard la spate, ne-am oprit la *Altorf*, patria lui Guillaume Tell, a cărui nume legendar plutește și astăzi asupra neamului său ca un scut ocrotitor.

De la Altorf până la *Fluelen* care e situat în capătul lacului des Quatre Cantons nu-i decît o zvîrlitura de băț ; de acolo ne-am imbarcat într-un vapor pe lac pentru a ne duce la Lucerna.

Ce frumos e lacul des Quatre Cantons! Pe cînd cel de Geneva e albastru ca ceriul, acesta e verde ca smarandul. Deși ceva mai mic, cu brațe care alunecă în diferite direcțiuni prin strîmtori de stînci, e însă raaî pitoresc decît cel dintâi, pentru că încadrat între munți mult mai mari și mai variați ale cărora păduri de verdeață se reflectează în el și-l colorează. Plutind pe undele transparente și fără nici un creț ale lacului, mergeam așa în neștire ca într-un vis și aș fi vroît parcă să merg așa la nesfârșit, atît de dezmierdătoare pentru ochi și suflet e aceasta legănare pe vestitul lac împodobit nu numai de natura splendidă ce-l înconjoară, cît și de misterioasele legende, ce-i poetizează istoria.

Cu părere de rău ne-am scoborît din vapor înspre sară cînd am ajuns la Lucerna. În jurul Lucemei, situată într-o poziție foarte frumoasă la ieșirea râului Reuss din lacul des

Quatre Cantons, se ridică munții Pilat, Rigi, Biirgenstock, Stanserhorn, și alți munți mari albi de zăpadă care o împresoară din toate părțile.

Cei doi dintăi, Pilat și Rigi, sunt astăzi înzestrați cu câte o cale ferată care urcă pe călător aproape într-o oară pana în vîrf. Pe vremea noastră nu exista acest drum-de-fier, astfel că pentru a ne sui pe Rigi, Iacob Negruzzi și eu am închiriat, în scop de economie, un singur catîr cu înțelegere între noi ca fiecare să-l călărească câte o jumătate de oară și apoi să-l treacă tovarășului său. Urcarea pe Rigi nu e tocmai grea, drumul e bine tăiat în munte, fără suișuri prea repede, fără prăpăstii amețitoare, așa putea zice că e mai comod de escaladat decît Ceahlăul nostru.

Pe atunci eram tînăr, sprinten, sănătos, deprins cu munții la poalele cărora am copilărit, mă urcam deci fără sa bag de samă că prietenul Negruzzi nu se prea ținea de tocmeală. În loc să-mi cedeze catîrul la fiecare jumătate de oară, el mă lua cu vorba și, cînd mă deșteptam, vedeam c-am făcut trei sferturi de oară, alta dată și o oară întreagă pe jos, încît pot zice că până-n vîrf puțin m-am bucurat de huzurul călăritului. Cînd am făcut socoteala timpului, Negruzzi a recunoscut însuși că m-a nedreptățit, dar, lucrul nemaîputîndu-se întoarce, am rămas bun păgubaș cu diferența ostenelei, răsplătit fiind cu prisos de frumusețea ce mi-a fost dat să văd pe culme.

Acolo chiar pe punctul cel mai nalt al muntelui am găsit un otel minunat, încăpător, înzestrat cu tot confortul, unde viermuia o sumedenie de lume din toate țările și de toate neamurile. Ajunsesem cam spre sară și nu bine am intrat într-o odaie ca să ne scuturăm puțin de colb, că deodată auzim sunînd cornul Alpilor care anunța oaspeților asfințitul soarelui. Am ieșit iute afară împreună cu toată lumea și mărturisesc ca îmi este cu neputință să descriu splendoarea tabloului ce mi s-a înfățișat dinaintea ochilor. Rigi este unul dintre munții Svițerei care are o situațiune excepțională de unde se deschide vederea un orizon nemărginit. Cît poți îmbrătoșa cu ochii, vezi lanțul maiestuos al Alpilor acoperiți cu zăpadă veșnică, urieș! ai pămîntului ale căror titve albe se profilează pe ceri cu formele cele mai neînchipuite. Apoi printre dînșii, văile ce-i despart, strălucesc rîuri, lacuri, sate, tîrguri unde se mișca și se răsfață furnicarul omenesc, unde; cresc flori și plante tro-

picale, pe cînd sus pe vîrfuri totul e mort sub giulgiul cel de ghsață^ ^

lata acum soarele că se scoboară strălucitor pe scările ceriului aprinzînd în jurul lui fel de fel de lumini, care, reflectîndu-se pe ghețuri și zăpezi, poleiesc nenumăratele vîrfuri de munți cu fel de fel de culoare. E o adevărată feerie, o sărbătoare a naturii în care parcă și ceriul și pămîntul s-au unit sa glorifice pe falnicul luceafăr al zilei în momentul îndrumare! sale spre ceialaltă față a pămîntului. Am avut norocul rar sa privesc această neînchipuită scenă a asfințitului de la început pană la sfîrșit, căci nu era pe ceri un strop de nour care să-i micșureze frumusețea. Apoi încet, încet umbrele nopții se ridicau din vâi spre vîrfuri, și cînd cea dîn urmă rază de diamant, cea dîn urmă scînteie de rubin s-au stins de pe culmi și de pe ceriul acum înstelat, m-am retras tăcut cu sufletul și cu ochii plini de farmecul acestei priveliști dumnezeiești.

Cîdat!... Niciodată n-am avut simțîmintul izolării, al înstrăinare! de orice legături omenești, niciodată nu m-am simțit maî dus, mai pierdut în haosul nemărginire! ca atunci cînd dîn înălțimea văzduhului priveam roată împrejur întreaga pădure de vîrfuri înzăpădite, o lume de pe ceea lume, creată parcă pentru locaș de ciclopi. Și totuși niciodată n-am fost înconjurat de o mai mare adunare de oameni eleganți,, veseli și vorbăreți ca în acea sară, întocmai ca pe un bulevard parizian. Dar s-au petrecut atunci în mine cîteva momente de intimă reculegere, cînd toate acele furnici grăitoare au dispărut dinaintea ochilor mei, ramînd parcă eu singur în Imensa singurătate.

Mult n-a durat acest simțămînt, căci iluziile frumoase se risipesc iute ca visurile și am trebuit să reintru în realitate și, prin urmare, în otelul care ne chema la ospăț și odihnă.

Cînd cineva a suit ca mine muntele Rigi mai mult pe jos decît calare și a văzut ce am văzut, acel om are dreptul' să-și astîmpere apetitul, care de obicei crește în proporție cu osteneala și cu plăcerile avute. M-am așazat deci pe la aprinsul luminărilor dimpreună cu tovarășul meu la marea *table d'hôte* întinsă în sala de mîncare, în jurul caria apucaseră a se pune yro suta de persoane. Nu era lucru obicinuit să vezi în creierii munților la o înălțime de aproape 2 000 metri peste nivelul mării atîta lume la masă într-un otel toț atît de bine condiționat ca toate otelurile din marele capitalii ale Euro-

pei. Eu însă eram tăcut și gânditor cu ochii în farfurie și nu vedeam nici oacheșele italiene, nici diafanele englezoaice, nici binenutritele rusoaice, nici grațioasele pariziene, care vorbeau în jurul meu în limba lor și își comunicau impresiunile. Eram încă sub înrîurirea spectacolului ce mă uimise, a simfoniei de lumini ce colorase perspectiva Alpilor, lumini care îmi jucau încă în fundul ochilor. Eram ca clopotul, care după ce a sunat o dată, continuă încă multă vreme să vibreze până se stinge ultima ondulațiune.

Apoi, după ce m-am sculat de la masă și m-am cotit cu vro două, trei englezoaice care, negreșit, m-au luat și ele drept un -maur sălbatec, m-am dus binișor să ma culc. Am dormit, se înțelege, neîntors și așa fi dormit desigur până a doua zi târziu, dacă cornul Alpilor nu mi-ar fi sunat a doua oară în urechi, ca să mă cheme să văd răsăritul soarelui. De astă dată însă n-am avut norocul să-l revăd întorcîndu-se cu aceeași pompă cu care plecase. Cerul era înnourat și toți munții acoperiți sub o năframă imensă de ceață prin care nimic nu străbătea, dar din care se scurgea o mică ploaie subțire ca prin sita. Ceea ce am putut însă zări în locul soarelui au fost unele piepturi goale, unele brațe trandafirii rău acoperite de șaluri, care s-au retras iute în fața vremei posomorite și a privirilor noastre indiscrete.

M-am retras și eu și m-am culcat a doua oară, de astă data cu altă viziune în ochi.

La redeșteptare m-am scoborît împreună cu tovarășul meu înapoi la Lucerna, am mai vizitat împreună faimosul leu rănit, amintitor devotamentului cu care garda svițereană a lui Ludwig al XVI-lea a căzut jertfă credinței sale, am mai dat o ultimă ochire frumosului lac verde și frumoșilor munți înconjurători și am plecat apoi spre lacul de Constance, cel mai mare din Svițera, pe care curmezîșindu-l, am avut iluzia mării; am vizitat cataracta Rhinului de la Laufen, cea mai impunătoare din Europa prin volumul de apă ce cade, și ne-am îndrumat apoi spre Ostanda. Nu voi vorbi nimic de această ultimă parte a călătoriei mele, căci i-am consacrat un capitol deosebit sub titlul: *O baie în Marea de Nord*. Voi zice numai că după o ședere de aproape o lună la această stațiune balneară m-am întors în țara.

Dar, Doamne ce lungă mi s-a părut întoarcerea ! Nerăbdarea dorului întrecea cu mult iuțala aburului. Iar cînd am

călcat la hotar pe pămîntul patriei și am vazut de departe vîrfurile Carpaților, am simțit că mi se strînge inima înapoi.

Desigur munții noștri nu se pot asemăna cu Alpii, însă pentru mine unul ei sunt mai dulci, mai prietinoși, mai pînă-varatici ; sunt plini de taine, plini de legende, plini de doine. Ei îmi povestesc multe de toate din trecutul, din prezentul țării aceștia și îmi vorbesc profetic și despre viitor. În codrii lor ca în niște cetăți nepătrunse s-au adăpostit odinioară vechii noștri luptători care ne-au păstrat neatîns numele, limba, credința și datinele strămoșești. Tot ei vor privighea și în viitor asupra destinului nostru ca niște străjeri neadormiți a căror brațe s-întind departe și a căror ochi văd de sus.

Ei, da! nu mă sfiesc a spune ca, dacă Alpii mă surprind și mă uimesc prin măreția lor, munții noștri îmi dezmiarcă ochii, îmi inspiră bucurie sufletului. Între ceilalți sunt strein, între aceștia sunt acasă. Pe ceilalți îi admir, pe aceștia îi iubesc.

Și cîmpiile și gradinele și satele și tîrgurile noastre n-or fi ca acele din străinătate,* vor fi păstrînd poate urme de vechea lor sălbătăcie, dar îmi par frumoase, fiindcă sunt ale noastre. Însuși salbătăcia lor mă farmecă. Nu știu ce tainice lanțuri mă leagă de ele și îmi dau conștiința că nicaiurea nu voi fi mai bine ca aici pe acest pămînt, muncit și aparat de bravii noștri premergători.

O! Parcă văd pe multe fețe de-ale tinerilor noștri din școala așa-numită *modernă* furișîndu-și zîmbete de compătimitate pentru omul care își mărturisește păcatul de a prefera țara sa oricărei alte țări. Acelor întocmitori de sisteme, regeneratori ai omenirii, voi zice că în zadar caută ei să smulgă din inima omului cea mai firească simțire suptă odată cu laptele mamei. Cînd rîndunîca nu se va mai întoarce la locul unde și-a măistrit primul cuib, cînd vietățile codrului, oricît ar pribegi, nu se vor mai întoarce la culcușul lor statornic, atunci și sufletul omului nu se va întoarce spre locul natal..

Și ce-am pribegit eu?... Nimica toată... Nici măcar trei luni, și totuși cu cîtă plăcere am revenit în țară de unde parcă lipsisem trei veacuri. Cu ce bucurie am întîlnit la hotar primul soldat pămîntean stînd cu pușca de paza, cu ce mulțumire mi-am preumblat din nou ochii pe întinsa cîmpie românească

unde poți respira în voie și trăi încă în larg. Ah î Cît de mult înțeleg acum pe bieții tineri ardeleni care, luați la oaste și duși în țări depărtate, mureau de dor de-acasă cîntînd doina din fluier.. Ei, așa-i făcută inima omului ! Nîci o teorie, nici o doctrină nu o va schimba.

Mare^ și neînvinsă trebuie să fie nevoia omului ca el să se hotărască a-și părăsi țara pentru totdeauna, dar, oricît de bine i-ar fi între străini, sunt sigur că de cîte ori gîndul i se întoarce spre patrie, de atîtea ori Ochii i se umplu de lacrimi. Așa a fost' de cînd lumea și așa va fi!

Iar după ce am ajuns acasă și mi-am făcut un amănunțit examen de conștiință, au constatat că aleanul de care sufeream la plecare a dormitat în timpul călătoriei mele ca cărbunele sub cenușa totdeauna gata să se aprindă. Noroc că la sosire, nemaiavînd cine sufla în el, s-ă stins de la sine, deoarece persoana cu pricina plecase și ea în străinătate tot cu gîndul ulțareî, dar, ca să fie mai sigură de izbîndă, s-a dus întovărășită de un bun amic al meu.

CUM AM ÎNCEPUT A SCRIE

1

Stau dinaintea biuroului meu, gînditor cu capul răzămat pe mîni și cu ochii ațintiți la fereastra.

Pe acest biurou am făcut în cursul vieții mele multă ră-sîpă de cerneală, am încredințat hîrtiei multe gînduri intime, multe mărturisiri din ale trecutului, care, luîndu-și zborul pe aripele tiparului, mi-au purtat numele cînd spre laudă, cînd spre ocară mea.

Iar pe fereastă ce văd ?... Una din cele mai încîntătoare priveliști de care se poate bucura un suflet iubitor de natura. La planul întăi se desfășură grădina mea veselă, cu multă verdeață, cu multă umbră, cu brazi frumoși de munte, răsă-diți de mîna mea acum treizeci de ani, prin luminișurile că-rora zăresc colo în vale așternîndu-se întreg orașul Iași, de unde îmi vine întocmai ca glasul ritmic al mării, freamătul mișcării, vuietul vieții acestui furnicar omenesc

Dincolo de oraș pe al doilea plan se rădică capricioase dealurile încunjurătoare, acoperite cu vii și livezi, presurate cu monastiri vechi: *Galata, Cetățuîa, Hlincea, Măgura* care răsar din bogăția frunzișului, albe, sclipitoare, marture vii ale unor timpuri asfințite.

Apoi mai departe, tocmai la orizon, se profilează un șir de alte dealuri mult mai mari, aproape cît niște munți, peste care se întinde, cît cuprinzi cu ochii, un codru imens secular, locaș de dihăanii sălbaticice și izvor nesecat de nourî și furtunî.

De treizeci de ani de cînd am dinaintea ochilor această neasemnatăjsanoramă și nu mă mai satur^de a o admira. Tot-deauna parca-i descopăr o nouă frumuseță. De multe griji, de multe neazuri, farmecul ei mî-a ușurat inima și de multe ori cînd mi se înfătoșa într-o pulbere de aur, înecată în ra-

zele răsăritului sau ale asfințitului, mă uitam pe mine însumi și mă simțeam dus pe altă lume.

Ei buie, **jeuin** stam așa cu privirea rătăcită în albastrele depărtări, fără voie gândul meu se întoarse spre trecut și prinse să reculeagă amintirile din tinerețe, care ca frunzele uscate au rămas în urmă pe cărarea vieții.

Multe din aceste scumpe amintiri le-am dat jertfa publicului prin **iin** șir de volume tipărite ; totuși unele au rămas uitate, mistuite în fundul memoriei, căci eu nu mi-am înregistrat traiul zi cu zi, oară cu oară, cum obișnuiesc unii oameni prețioși, ca să nu zic pretențioși, care cred că aduc mari servicii posterității notînd tot ce au făcut sau n-au făcut în cursul existenței lor.

Eu, ocea^ce am scris a fost așa pe apucate, pe negîndite, după impresiunile momentului, printre nenumăratele strădanii ale vieții^și, drept să spun, mă mir eu însumi cum am avut răgaz să înnegresc atîta hîrtie, cînd știut este că munca intelectuală cere în primul loc un deplin repaos sufletesc, lucru de care rareori m-am bucurat.

Însă, de bine, de rău, munca e acum făcută, dar nu e complectă. Am omis să împrăpățez tocmai acele mișcări sufletești care au fost hoțaritoare în luptele vieții mele și care m-au îndemnat, pot zice în mod fatal, sa iau condeiful în mîină.

Să nu rîzi, iubite cetitor, cînd îți voi mărturisi de la început, fără încunjur, că simțirea aceea puternică care se anunță cu zgomotul furtunei, cum zice lord Byron, că patima aceea_veche de cînd lumea, dar etern nouă, care se numește *amoriul* a fost [cea] care întăi și întăi m-a împins pe cîmpul Eterilor unde mi-am rătăcit pașii tinereții și unde am întîlnit mulți spini și puțini trandafiri.

Iată povestea încuscrirei mele cu arta.

Eram un ^copilandru de 16 ani și viitoarele rnusteți întîrziu de a răsări, în ciuda nerăbdare! mele.

Peste drum de casa noastră părintească din Folticenî locuia un medic, Ioan Diaconovîci, bucovinean de origină, care, neavînd copii, înjfasă o nepoată a sa din Cernăuți.

^ Ea trebuie să fi fost cu vreo 7—8 ani mai mare decît mine și era natural să nu fiu eu tocmai un ideal pentru dînsa, căci prea eram crud ca un pul abia ieșit din ou. Dar eu nu gîndeam tot așa. Cu mintea ușoară, cu inima și măi ușoară, cu închipuirea caldă a unui copil ce acum deschide ochii,

dînsa mi se înfătoșa ca o frumuseță fără păreche în lume. O ! cînd zic lume, trebuie să recunosc că lumea mea nu avea pe timpul acela orizonuri tocmai largi, înlăuntrul cărora să fi putut găsi și alte puncte de comparație ; dar frumos e aceea ce place omului.

De la a vedea o femeie ce-ți pare frumoasă și pana a o iubi nu-i decît un pas, iar pasul acela e cît sej>oate de ușor de făcut la 16 ani, cînd îți închipui că toate pasările ce zbor se mănîncă.

O vedeam deci deseori în balconul ei cu ochii ațintiți pe-o certe, cetind cine știe ce romanuri, alteori îi zăream silueta prin perdelele străvezii ale odăiei. Dar de la o vreme chipul ei ma urmărea cu îndărăpnicie. O vedeam în jocurile mele copilărești, în cărțile mele de studiu, în visurile mele de noapte, o vedeam pretutindene și mai cu samă în inima mea.^

Nu știu cum mi s-ar părea acuma dacă mi s-ar înfătoșa așa cum era ea atunci, căci vîrsta și timpul modifică judecata oamenilor. Atunci însă aş fi jurat că Venus n-a putut să fie măi frumoasă decît dînsa.

Era, mă rog, blondă, cu un păr de aur care parcă revarsă raze, cu niște ochi albaștri, adînci ca unda ademenitoare a mării cu o talie de vespe, curmată la mijloc parcă anume pentru îmbrătoșare, cu un surîs melancolic pe buze care-i dădea un aer de vecinică aspirațiune spre seninul cerului. Era, ca să zic așa, o a doua Margaretă din *Fattst*, încunjurată de aceeași lumină poetică, și iluziunea mea^era cu atît măi complectă, cu cît cînta foarte frumos dîn gură tocmai cîntecul *Gretchen am Spinnrad* de Schubert, de răsunau geamurile ferestrelor, de răsunau corzile inimei mele. Într-un cuvînt, era perfectă, mai perfectă decît tot ce văzusem eu în marele univers cuprins între barierele orașului meu natal. Cum era dar să n-o iubesc ?

Se înțelege de la sine că nu o cunoșteam^ personal, nu schimbam nici o vorbă cu ea, nu-i știam nici măcar numele : abia mai tîrziu am aflat că o chema Măria; prin urmare, cu atît mai mult o iubeam. Aceasta nu trebuie sa te mire, iubite cetitor. Asemene complicațiuni psihologice s-au văzut la oameni mai ispitiți decît mine, căci închipuirea are darul de a mări, de a polei realitatea. Simțeam între dînsa și mine neputința apropierei pe care o descrie Schiller prin cuvintele : *Sie ist nah und ewig weit*.

Simțeam dorul tainic ce simte omul uitându-se la o stea pe care știe dinainte că n-o s-o poată atinge.

Ei! Doamne!... Ce ciudate îmi par acum toate aceste privite din depărtarea unei vieți de om, și unde aș **fi** eu în stare să descriu emoțiile ce au mișcat atunci sufletul meu, să descriu bătăile de inimă, nopțile nedormite, micile bucurii, marele amărăciuni ce mă înecau rînd pe rînd ; ar trebui să mă întorc mult îndărăpt **spre** acele timpuri binecuvîntate ca să pot da acestor vibrări sufletești tonul viu și proaspăt de atunci.

Acum sînt silit să mă opresc un moment ca să fac o mică digresiune, să destăinuiesc spre ușurarea conștiinței mele un lucru ce ma apasă și anume, că slăbiciunea de căpetenie, pot zice singura care m-a stăpînit din frageda mea copilărie și m-a dus pe cărări negîndite, a fost o deosebită, neînvingătoare simpatie pentru sexul frumos. Cetitorii îmi vor ierta acest păcat involuntar și foarte răspîndit, comis de mulți alți muritori slabi de înger ca și mine. Cine se crede aparat de această învinuire să-mi arunce piatra.

Așa îmi aduc aminte că la niște Paști, pe cînd aveam abia vro șase ani și mă jucam în odaia tatălui meu cu niște soldați de plumb înșirîndu-i pe podele și pregătind o strașnică bătălie între nemți și ruși, deodată ușa se deschide cu zgomot și năprasnic se înfătoșază soții Alecu și Smaranda Lazu cu care părintele meu era în relațiunî de prietenie. Dînșii erau numărați între așa-numiții aristocrați ai județului nostru și după datina veche făceau vizite de Paști.

Doamna Lazu, gătită ca de sărbători, avea o rochie de matasă a cărei foșnet îmi gîdila auzul și a cărei colorii vii **îmi** luau ochii. Frumoasă, veselă și prietinoasă cum era, dînsa Imediat mă smulse din mijlocul războiului ce organizasem între nemți și ruși și mă sărută din toată inima de mal multe ori.

Ei **bine**, acest incident m-a impresionat așa de tare, că după ce soții Lazu au plecat, eu, confuz de sărutările încă calde ce primisem pe obraz, m-am adresat tatălui meu zicîndu-i :

- Tată, am să te rog de ceva.
- Spune, măi băiete.
- Cumpără-mi și mie o **LăzOaie** !

Își poate oricine închipui ce haz a făcut părintele meu de această deșănțată rugăminte, iar eu nici astăzi, că a trecut la mijloc atîta amar de timp, nu am uitat imaginea doamnei Lazu care mă orbise un moment și nici rîsul homeric al părintelui meu în fața unei propuneri care, deși naivă, denota o întregă predispoziție sufletească ale cărei efecte le-am resimțit mai tîrziu. Dar să revin la interesantul roman din prima mea tinereță.

Pentru întâia oară am văzut pe Măria în vara anului 1854 la începutul lunii iulie, cînd venisem acasă de vacanțe proaspăt, proaspăt, cu dor de petreceri, cu dor de nebunii. Chipul ei blond de virgină imaculată a atras imediat vederile mele și în fiecare zi, la fiecare întrevvedere în cursul celor două luni de vacanțe, tot mai adînc se întipărea în inima mea. Adunam zi cu zi în mine o comoară pe care n-aș fi destăinuit-o nimăruî în lume și mai cu samă ei ; zic mai cu sama ei, căci nu știu pentru ce aș fi vroit mai curînd să mă aflu în gura unui lup decît în fața blondei copile a cărei ochi mă făceau să-mi pierd cumpătul cu desăvîrșire.

Explice oricine această contrazicere a sufletului omenesc : să te simți atras de o ființă și să n-ai curajul de a te apropia de ea ; să mori de dor de a-i spune că o iubești și să n-aî puterea de a-i îngîna un cuvînt. Eu unul nu sunt destul de psiholog ca să răspic firul de păr în patru și să dau soluțiunea acestei delicate probleme. Eu constat faptul și zic că atunci nu aveam mai mare grijă decît să ascund de ochii lumii și ai Măriei flacăra ce pîlpăia în pieptul meu ; iar astăzi cînd prin reflexul amintirii îmi revin toate aceste tulburări ale unei iatălmi precoce, eu le descriu așa cum le-am simțit atunci, fără nici o exagerare, deși nu cred să le pot împrumuta gradul de intensitate sau, mai drept vorbind, de naivitate cu care se manifestau atunci.

Și cu toate acestea, oricît eram de gelos să nu afle nimene taina ce purtam în mine, totuși nu era noapte în care să nu fi făcut felurite planuri care de care mai bine combinate de a mă apropia de dînsa, de a-i face curioștința, de a-i declara dorul ce mă ardea ; îmi compuneau chiar fraze anume cum să încep vorba, dar din nenorocire planurile mele de noapte se evaporau a doua zi la ivirea soarelui odată cu roua dimîneței.

Ceea ce ma paraliza cu deosebire era nesiguranța dacă dînsa împărtășește simțirea mea, căci aș fi preferit de o mie de ori să mor decît să risc a fi respins sau luat în rîs de dînsa.

Ei bine, așa am petrecut cele doua luni de vacanțe într-o continuă neliniște și luptă cu mine însumi, dar, fiindcă toate au sfîrșit, a trebuit să se sfîrșească și copilărescul meu roman în ziua cînd m-am urcat în trăsură, ca să merg la Iași spre a-mi urma învățătura.

O, atunci a fost o zi de mare durere pentru mine. Parcă mă despărteam de orice plăcere, de orice bucurie în lume ; mergeam fatal spre posomoritele bănci ale școlii, precum a mers odinioară Dante de la lumină spre întuneric, și mi se părea că mai ușor aș fi putut opri călătoria pămîntului în jurul soarelui, decît călătoria mea spre urgisitele ziduri între care aveam să stau închis aproape un an.

Cîteodată îmi ziceam : O ! dac-ar da Dumnezeu să găsesc școala arsă !... Ce bine ar fi î Cîte nebunii nu vin în mintea unui copil! Ș-atunci parc-o rază de speranță se strecura în inima mea. Mai știi ! Multe lucruri de necrezut s-au întîmplat în lumea asta, de ce nu s-ar întîmpla să găsesc blestemata de școala prefăcută în cenușa și eu, la vederea ruinilor ei, să strig plin de extaz : *Moi seul en etre came et momit de plaisir!*

Vai, însă am gasit-o solidă pe temelile ei, ba încă reparată, dichisită, ironică, amerințatoare, ca să mă rușineze și mai mult parcă de copilărească mea speranță.

Totuși, o dată reinstalat, înscris din nou în cataloagele ei prăfuite, prins ca într-o capcană fără nici o ușă de scăpare, mî-am zis : la urma urmei, un an nu-î o vecinicie, și, deoarece Dante a revenit din infern la lumina soarelui, voi reveni și eu de la școală acasă la lumina ochilor vecinei mele.

M-am pus, deci, pe răbdare neputînd face altfel, și am început să înșir din capăt zilele cele lungi și monotone între păreții cei afumați, cu coatele pe pupitre, cu ochii în cărți și cu gîndul cine știe unde.

După un an într-adevăr am revenit, dar ce folos ca am găsit casa doctorului Diaconovici întunecoasă și tristă ca un al doilea iad. Nu mai erau ochii cei albaștri ademenitori care să o înveselească. Se măritase zîna visurilor mele cu un alt medic și se instalase într-un tîrg de provincie din Germania.

Este știut că la 16 ani suferințele morale de așa natură par mult mai sfișietoare decît mai tîrziu, dar și mîngăierea își face mai ușor drum în inimă. Astfel, în cursul unui an cît am stat la școală, s-a potolit în mare parte și fără să bag de samă focul ce mă cuprinsese, încît nenorocirea nu mi s-a părut așa de nemărginită în fața faptului consumat al căsătoriei iubitei mele, deoarece căpătasem îndestula limpezime de minte să judec că ea, străină fiind de toate aceste, nu putea, nu era datoare să aștepte pană voi veni eu în vrîsta de a mă căsători.

Curioasă mai era starea mea psihologică în perioada de convalescență, cînd frigurile aceste au început să mă lase. Aveam simțimîntul de reîntoarcere la viață ca după o boală lungă și grea. Parcă încetul cu încetul mi se limpezea dinaintea ochilor și, cînd într-una din zile m-am uitat deștept împrejur, am fost foarte surprins să văd toate la locul lor, să văd că pămîntul nu s-a prăbușit odată cu dragostea mea, precum îmi închipuisem la început.

Cu toate aceste, a rămas ceva schimbat în mine. Chipul cel blond și diafan care mi-a dat cei întăi fiori de iubire, care m-a inițiat cu tainele unui rai sufletesc necunoscut mie **pană** atunci, mi-a rămas neșters în mchlpuire ca o dulce vedenie ce-mi luminează și astăzi căpătâiul de noapte, ca un cîntec ce-mi vine dîintr-o lume dispărură ; ca o poveste fantastică născură din pătura vremurilor, care-mi «deșteaptă primele vibrații ale inimei mele feciorești.

Apoî mai tîrziu, după ce am ieșit din pelincele copilăriei și îmi puteam cu mîndrie răsuci mustețile ce se ridicau spre bolta cerului a război, am căzut din nou, de-a binele și de mai multe ori în mreșile dragostei, prins rînd pe rînd de ochi negri, verzi și albaștri între care, de buna samă, preferam totdeauna pe cei ce mă stăpîneau în ultimul moment, așa că prietenii mei, care mă vedeau mereu distras, preocupat, suspinînd, îmi stirnise că eram de profesiune *amoretzat*. Ei ! Ce păcat că nu mai sunt și astăzi în stare de a merita acest ponos !...

Cred ca nu se așteaptă nimene dc la mine să dau pe față numele gingașilor ființi cărora au aparținut fermecătorii ochi ce mi-au învioșat tinerețele.

Acest lucru nu l-aș putea destăinui nici chiar duhovnicului pentru descărcarea păcatelor mele, dar încă publicului

cîrtitor, mai ales că dînsule trebuie să fie acum niște frumoase și cucernice ruine. Dacă însă din fuga condeiului am numit pe nepoata doctorului Diaconovici, am scuza binecuvîntata că dragostea mea copilărească pentru dînsa nu a fost de natură să-i întunece aureola. Presupunînd că dînsa mai este încă în viață, ceea ce e cu puțință și că aceste rînduri i-ar cădea sub ochi, ceea ce mi se pare cu neputință, dat fiindcă ea nu mai locuiește în România de aproape 50 de ani, *inca* sunt convins că ar face mare haz de tîrziele declarațiunii ale unui ex-tînăr adresate acum unei ex-frumuseți.

Așadar, frigurile mele de dragoste odată tăiete din rădăcină prin remediul drastic al măritărei ființei ce-și găsisse culcuș în inima mea, mi-am revenit încetul^cu încetul în fire și m-am pus cu hărnicie pe lucru, așa că în cîțiva ani mi-am sfîrșit învățătura ce pe timpul acela se putea; capata în Iași.

Dar pe lîngă studiile clasice ce făcusem în școală, îmi încarcasem memoria și cu o mulțime de romane și tragedii franceze și germane din cetîrea cărora înmagazinaseam o sumă de impresiuni. Îmi aduc aminte ce colosală întîmpînire a făcut asupra mea romanul lui Bernardin de St.-Pierre, *Paul et Virginie*, și cîte lacrimi tainice mi-a stors din ochi. Nu mai vorbesc de Goethe, Schiller, Dante, Tasso etc, din operele cărora și astăzi mi-au rămas pasaje întregi încrustate în memorie. Cu toate acestea nu am simțit nici un îndemn de a-mi încerca și eu norocul cu condeiul ; sămînța ce primeam în creier nu clădea roade afară. Nu ajunsesem încă la *plinul* care trebuia să răverse. Se vede însă ca de ceea ce-î scris omului să pățască, nu poate scapă.

Așa într^una din zile m-am dus cu mai mulți prietini să vizitez o preafrumoasă localitate cunoscută în județd Suceava sub numele de *Brădățel*, situată în mijlocul unei păduri la poalele munților Carpați.

Am descris odată, acum 36 de ani, prin înțăia mea novelă *Fluierul lui Ștefan* această îndurătoare poiană înzestrată cu

tot ce are natura mai frumos, mîi atrăgător, deci nu **voi** reveni cu o a doua descriere. Voi zice numai ca întipărirea ce mi-a lăsat a fost neștearsă atît din cauza frumuseții naturei cît și <în cauza că prin o ciudată coincidența am întîlnit acolo o copilă tot blondă, **care** păzea niște oi **și care** stînd pe un trunchi de copac la malul unui lac limpede în **unde**le căruia se vedeau jucîndu-se păstrăvii, cînta **doina** din fluier, o doină așa de tristă, de parcă suspinau codrii.

Nu știu prin ce joc al închipuire!, **prin** ce asociațiune de idei, întîlnirea acestei **Copile** singuratice, văzută într-un cadru **așa** de poetic mi-a redeșteptat în minte imaginea Măriei! care dormita de an! **de** zile în fundul amintîrii mele, și atunci parcă chipul tinerei păstorite se topi ca o picătură de rouă la atingerea soarelui **și** în locu-i apăru în **tot** farmecul ei^cealaltă copilă, Măria cu părul ei de aur, cu **ochii** ei revărsător! de lumina, de astă dată mai frumoasă, mal diafană, mai poetică așa că parcă ea însuflețea întreaga fire încunju-rotiare. Iar notele fluierului îmi răsuna în urechi dulci, melancolice, întocmai cum îmi răsuna odinioară **aria** plîngătoare a *Margaretei*, arie neuitată ce de atîtea ori mi-a dezmiertat auzul prin vocea iubită a Măriei. Apoi, lucru neînțeles, cîntecul acela de la o vreme nu măi semăna nici cu doina din fluier a păstoritei, nîd cu aria Margaretei din *Faust*, ci să schimbase într-un alt cîntec care îmi venea de la munți, de la văi, de la păduri, de la păraie ; era glasul naturei aievea pe care totdeauna așa îl auzisem, însă **nici** odată nu m-a pătruns, nu m-a zguduit ca atunci. Mî-a deșteptat parcă un al șaselea simț, mi-a dat, intuițiunea nemărginirii, mi-a întredeschis un colț de lumină asupra infinitului.

Și, o Doamne !... Cîte și cîte n-am mal simțit, n-am mal perceput din tainele eterne în acele momente de dulce legănare a sufletului, de aiurire a m'mței, de a doua vedere asupra unei a^doua lumi, acelei dindărăptul lume! reale. Visam, treaz fiind, încît nu știu zău cum ma vor fi judecat tovarășii mei care se uitau ciudat la mine, bănuind că nu călcam tocmai pe pămînt sănătos.

Dar să-mi povestesc nebunia pană la capăt:.

Cu inima mișcată de o stranie emoțiune, de un **fel** de bucurie pe care nu pot să o definesc, o bucurie, sau măi bine zicînd, o stare de extaz, cum ar simți cineva, cînd, înzestrat cu aripi, s-ar vedea deodată plutind în sferile senine,

deasupra păcătoșiiilor pămîntești, ei bine, într-o astfel de stare sufletească anormală m-am întors acasă și, **fără** sa vreau, luat de apa gândurilor, am luat și eu condeiul în mînă și am început să scriu iute, iute pe nerăsuflete, de m-am pomenii cu coli întregi înnegrite.

Am scris, am scris și, de ce scriam, de ce mă identificam mai mult cu necazurile bieteii **Măria** și ale nenorocitului **Ștefan**, căci așa îi botezasem pe eroii primei mele novele, **Fluierul lui Ștefan**.

De ce scriam, de ce parcă intram mai adînc în sufletele lor, împărtășeam mai viu dorul, durerile și bucuriile lor, iar frazele se așterneau cu înlesnire pe hîrtie^ încît^ toț timpul cît au durat frigurile compunerii mi s-a părut ca-mi descriu însuși suferințele mele.

O ! Fără îndoială, amîntirile blondei Măria, care nici idee n-a avut de aleanul ce-mi stirnise în piept, a înrîurit puternic scrierea mea, precum de asemenea și cadrul Brădățelului care punea și mai mult în relief frumuseța ei.

Apoi, după ce am isprăvit compunerea și am făcut pe Ștefan să moara de un plumb leșesc pe cîmpiile Basarabiei și pe Măria să dispară ca o drăgălașă nălucire lăsînd în urmă-î numai un eco al cîntecului ei de jale, care parcă răsună și astăzi în raiul Brădățelului, am luat manuscriptul subsuoară și cu multă sfială, cu multă îndoială, în inimă l-am dus la societatea „Junimea”, unde am primit botezul de auton

Cum a fost judecat în „Junimea” acest copil, cel întăi al închipuirii mele, am arătat pe larg în ultima mea carte **Zile trăite**, prin urmare, n-am acum nimic de adaos. E destul sa zic că acest debut mi-a deschis ușa unui nou și larg cîmp de muncă, unde am tras mereu cu plugul pană în ziua de astăzi.

Mi-au obiectat cîțiva dintre colegii mei din „Junimea”, probabil în glumă, că ar fi fost poate mai estetic, în tot cazul mai puțit trist, să fi păstrat măcar pe unul în viață din cei doi tineri îndrăgostiți ce figurează în prima mea încercare literară. Am surîs la asemenea observațiune. Acest lucru n-ar fi putut niciodată să iasă din pana mea. Pe atunci eram de un lirism așa de grozav !... Nici n-aș fi înțeles un amor vrednic de a fi descris fără condițiunea sacrificiului vieței ambilor înamorați.

Cu vîrsta însă, devenind mai îngăduitor, mai blajin, n-am mai fost așa de crud cu eroii mei.

Cu toate aceste, mărturisesc că nici la început, nici mai la urmă n-am avut vreodată în compunerea novelelor mele deznodămîntul de mai înainte pregătit. îl alcătuiam în cursul îucrării după cum îmi venea la condei, după cum rezulta din țesătura mtrigei^ din dezvoltarea firească a subiectului și nici-odată chiar subiectul nu l-am ales așa din senin, după capriciu, cum fac unii care se așaza la biurou pe un jilț îndemânatic și își zic : „Am să scriu o poezie sau o novelă”. Din contra, subiectul mi-a venit totdeauna fără veste, neprecugetat, prin un impuls exterior, ca o comoțiune electrică ce mi-a pus nervii în mișcare, ca o zare de lumină ce mi-a deschis năprasnic un orizon nou ; și după ce sămînța primită încolțea în creierul meu, prindea rădăcini, creștea întocmai ca copilul în sînul mamei, apoi odrasla intelectuală ajunsă la maturitate, năștea de la sine sub forma unui op literar mai frumos sau mai slut, mai interesant sau mai banal, după cum mă pricepeam și eu să-l împodobesc pentru noua viața a tiparului.

Cu sau fără succes^ așa am procedat totdeauna și nici-odată^nu m-am silit să scriu ceva fără să mă simt mișcat, fără să fiu sub stăpînirea unei emoțiuni.

Dacă voi fi avut fericirea să comunic această emoțlune și cetitorilor mei, atunci voi fi în drept a crede că lucrarea mea n-a fost lipsită de valoare literară și voi simți o mulțămire sufletească mare, mai mare decît dacă aș dobîndi orice alt bine pe pămînt.

Dacă nu, ei ! atunci voi fi și eu unul dintre acei mulți ce și-au pîrlit aripele ca **leat** vroind prea să se apropie de soare.

Totuși^voi avea mîngăierea ca în timpul urcare! mele spre astrul arzător și al recăderii pe prozaicul pămînt, voi fi avut momentejle_ uitare a multor necazuri ce amarase zilnic viața omenească și aceste momente pentru mine tot sunt un cîștîlg.

Vezi așa, iubite cetitor, a fost povestea încuscirii mele cu arta, acum 37 de ani/...

SPICE

În vremile cele bătrinești, vremi de belșug, pe cînd boierii ședeau la moșiile lor și vara și iarna, fără altă grijă decît grija cîmpului și a gospodăriei lor și aveau hambarele, coșarele și cămările totdeauna pline cu cele trebuitoare la o casă boierească, trăia la moșia sa Buhușul logofătul Manole Buhuș, boier de neam mare, bogat și cu dare de mîină.

El purta antereu lung pînă la călcîi, brîu la mijlocul trupului și fes roșu cu canaf albastru pe cap. Cînd ieșea la cîmp sau mergea să-și viziteze vecinii, îmbrăca peste antereu o gîubea blănită sau numai căptușita, după cum era timpul și peste fes punea o pălărie neagră cu margini late.

- Tot luxul lui de bogătaș nu se învedera decît în scumpețea blănurilor, a matasurilor din care își croia antereiele și a șalurilor turcești din care își făcea brîiele.

Întinsele lui holde și imașuri erau acoperite cu pîne de tot soiul, cu turme de vite și herghelii de cai din care își umplea grajdul ; pivnițele-i gemeau de poloboace cu vinuri vechi de Odobești și Cotnari și în ogradă furnica un sălaș întreg de țigani din care își alegea slugile. Maî avea apoi sub stăpînire un taraf de lăutari care îi cîntau de inimă albastră în zilele cînd avea musafiri la masă, ceea ce i se întîmpla foarte des, pentru că în casa lui, casă mare, încăpătoare, se trăia ca în sînul lui Avram, în mijlocul unui belșug unde totul era de-a gata, totul venea la timp și unde nu întîlneai decît voie bună și inimi deschise. Căci conul Manole Buhuș era în toată puterea cuvîntului un om cumsecade, om al lui Dumnezeu, darnic, glumeț, bun la inimă, și pe al cărui cuvînt puteai zidi o cetate ; însă avea cusurul ca era din firea lui

grabnic la ocară și la pedepse ca toți acei deprinși de mici a porunci și a fi ascultați.

Daca se întâmpla ca, scos din răbdare de neascultarea sau obrăznicia vreunui țigan, porunca să i se dea cîteva bice la scară după obiceiul de atunci, tot el îl chema apoi la dînsul, îl muștra cu cuvinte părintești și de multe ori cel bătut, dacă își recunoștea greșala, nu se întorcea de la el cu mîna goală.

Conul Manole era însurat cu o femeie de asemenea a lui Dumnezeu, deșteaptă, bună gospodină și spornică la treabă. Unde n-o căutați o găseai scuturînd, grijînd, făcînd rînduiala și înveselind casa cu ochii ei cei mari, negri, care avusese în tinerețe mult vino-ncoace, după cum spunea conul Manole la chefuri.' Un bujor de băiat, singurul copil ce-i dăruise Dumnezeu după o căsătorie de șasesprezece ani, fu așezat într-o școală la Paris și lipsa lui era, pot zice, singurul nour ce întuneca cerul conului Manole în traiul lui de la moșie.

Dealtfel, ar fi dus ca totdeauna viață patriarhală, tihnită, fără să-și numere zilele, dar gîndul îi rătăcea mereu departe, hăt departe, colo peste hotare la iubitul lui moștenitor pe care nu-l văzuse de doi ani, și somnul începea să-i fie neliniștit, într-o noapte chiar a avut un vis urît care l-a făcut să sară ars din pat și l-a hotărît să plece numaîdecît și cît mai degrabă la Paris.

Călătoria pînă la Paris nu era pe vremea aceea o jucărie. Trebuia cel puțin o lună să ajungi pînă acolo, căci în străinătate nu erau drumuri-de-fier decît de la Cracovia înainte, iar la noi nu erau nici măcar șosele. Trebuia vorba ceea, să-ți faci testamentul la plecare. Dar inima de tată nu cunoaște piedici cînd dorul o atrage. Deși știa un pic de franțuzească cît să nu moară de foame între franțuzi, își angaiă totuși un tălmaci franțuz ca tovarăș care să-l călăuzească în lungă lui călătorie.

A pus vreo zece zile logofeteasa ca să-i pregătească cele trebuitoare pentru drum. Cînd însă crezu el ca toate erau acum prevăzute și puse la geamandan, încît nu avea decît să ordone înhămarea poștalioanelor și să plece, deodată femeia lui îi observă :

— Da* bine, Manole dragă, ai să mergi în străinătate cu îmbrăcămintea asta ?

— Da* cu care ?

— Apoi nu te gîndești că are să se uite lumea la tine ca la urs ? Pe acolo nu se poartă antenae și giubele.

— Care vra să zică ar trebui să mă îmbrac nemțește...

— Negreșit, asta e și părerea d-lui Ernest care are să te întovărășească.

— Hum !... Să mă schîmosesc acum la bătrânețe; asta nu-mi prea vine la socoteală. Dar la urma urmei poate că ai dreptate. El ținea seamă de părerile totdeauna bine cumpănite ale femeii lui.

Astfel dînsul comandă să i se facă trei rînduri de haine evropenești mai subțiri și mai groase pentru toate timpurile, și cînd croitorul i le aduse, se îmbracă în noul său costum de voiaj și se puse în fața unei oglinzi.

— Halal îmbrăcăminte, zise el pufăind de rîs, parcă-s un neamț calic de cei care scot măsele la iarmaroc. Băiatul n-are să ma mai cunoască cînd m-o vedea la Paris. Toate-s bune și frumoase, adause el, dar dacă am primit să ma **fac** de rîs în haine așa caraghioase, nu voi primi niciodată să mă desfac de ciubuc și de cafeaua mea turcească cu caimac.

În adevăr, pe lîngă merindele cu care femeia lui îi ticsise boccelele, îi puse și un felegian anume pentru cafea cum și trei ocale de tutun turcesc, iar ciubucul cel de iasomie cu imamea de chihlimbar îl lua boierul în mîna ca să-i slujească și de baston.

— Cînd n-oi pufăi dîintr-însul, m-oi apăra cu el de cîini, zicea conul Manole glumind.

^ Vai ! Ciubucul era să-i slujească cu totul pentru alta întrebuințare.

Apoi cînd sosi ziua cea mare hotărîtă pentru plecare și trăsura cu opt poștalioni! suri trase la scară, conul Manole își sărută soția, își luă ziua bună de la slugi și se sui în trăsură avînd la stînga pe franțuzul Ernest iar în capră pe vîtavul de curte și pe Ciordilă țiganul. Acest din urma avea să întovărășească și să slujească pe stăpînul său în tot timpul călătoriei.

Surugiii plesniră din harapnice ; cei opt poștalioni suri, bine hrăniți și iuți de picior, înhămați în șir porniră prin poarta curței în trap mare, și după o jumătate de oră de mers spornic, conul Manole Buhuș pierdu din vedere satul și casa boierească, de pe moșia Buhușul unde nu avea să se întoarcă

decît poate peste vreo şase luni. Cîte nu se pot întîmpla într-atîta amar de vreme !

Deşi atras puternic de dorul copilului, totuşi conul Manole se simţea îngrijit de un drum aşa de lung în ţări străine nemişcate de el, locuite de alte neamuri, cu alte legi şi obiceiuri, vorbind alte limbi şi închinîndu-se la alţi sfinţi. Pe faţa lui se vedea întipărită teama necunoscutului; faţa însă mohorîta a ţiganului strălucea de veselie. Avea, ma rog, să vadă atîtea tîrguri şi atîtea minunăţii nemaipomenite. De bucuros ce era ţiganul, nu avea astîmpăr pe capră, parcă-i pusese cineva urzici în pantaloni; încît a trebuit boierul de vreo doua-trei ori să-i zică să se liniştească.

La frontiera conul Manole Buhuş era cît pe ce să se puie în gură cu un gulerat de vameş austriac, care îi cerea o suma necrezut de mare pentru acele trei ocale de tutun ce luase cu sine. A intervenit însă franţuzul care l-a domolit şi l-a făcut să plătească. Ce vreţi, conul Manole nu era deprins a ^e supune la legi şi regulamente, a plăti dări şi accize, căci în Moldova noastră binecuvîntată pe atunci boierii erau scutiţi de orice soi de dări şi navalele. El n-a călcat niciodată pragul vreunei dregătorii publice ; iar în casa lui, ferească Dumnezeu, nu s-ar fi înfăţişat vreun obraz al cîrmuirii decît doar cu spinarea încovoiată pentru a săruta mîna soţiei lui şi a-l felicita de ziua onomastică sau de alte sărbători mari. Un chinovnic, un vameş, un privighitor de ocol, un căpitan de paşeri nici nu îndrăznea să se puie jos dinaintea lui. Cum dar era să nu-i pară ciudat că guleratul de neamţ **II** sileşte să plătească încă o dată preţul tutunului. Ei, Doamne, grin cîte alte vămi avea să mai treacă tutunul pînă să ajungă la Paris şi de cîte ori era să i se mal ia preţul! Dar fie, că făcea. Pentru tabietul boierului nu se drămăluiesc paralele.

Odată intraţi pe pămîntul austriac, surugiii au lăsat din porunca stăpînului caii la trap moale, mărunt, pe şoseaua cea mare a Bucovinei, căci drumul era lung pînă la Cracovia unde începea calea ferată spre Viena. În fiecare zi el făcea cîte două popasuri, se îngrijea ca poştalioni să fie hrăniţi şi adăpaţi **Ia** vreme şi noaptea se odihnea la otelurile ce întîlnea în cale.

Cîte zile a mers el aşa de-a lungul Bucovinei şi Galiţiei prin toate satele şi îrgurile ce străbătea şoseaua, el singur nu mai ţinea minte ; le pierduse numărul. Prin fiecare sat însă,

şiniaj cu seamă prin tîrguri, şiragul cel lung de poştahoni făcea mare zgomot. Toţi locuitorii: bărbaţi, femei, copii, căţei şi porci îi ieşau în cale miraţi, să vadă asemenea alai de înhămatură condusă de doi surugii năbădăioşi, în haine de aba albă cu fireturi negre, şi care săltînd pe şea pocneau din bice şi chiuiau cît le lua gura. Aşa năzdrăvănie nu se mai văzuse pe meleagurile acelea.

În Lemberg era boierul cît pe ce să aibă iarăşi oarecare daraveri cu poliţia, care îi orjri trăsura în loc şi ordonă surugiilor să nu mai chiuie şi sa nu mai bată din harapnice, pentru că provocau neorînduieii pe stradă, sperînd caii de la celelalte trăsuri.

— Ţară calică ! zicea logofătul Buhuş, cuprins de un adînc dispreţ pentru nemţi. Auzi, mă rog, nu încap pantofarii de caii mei !...

A mers cît a mers logofătul din popas în popas, din tîrg în tîrg, trei săptămîni pline pînă la Cracovia, de unde a dat drumul trăsorii cu ordin să se întoarcă acasă sub privigherea vătavului, iar el cu franţuzul şi ţiganul a plecat cu drumul-de-fier spre Paris.

Drumul-de-fier a fost cea întîia mare surprindere pentru dînsul. Nu-şi putea da el samă cum nişte hardughii de case pe roate, aninate una de alta, pot să alerge nebune pe şine, fără cai.

— Drăcie nemţească, zicea el, fără a i se micşura dispreţul pentru aşa-numiţii pantofari, căci el nu admitea alt mijloc creştinesc de locomoţiune decît acel apucat de la părinţi. Eu nu-mi dau poştalionii mei pe toate maşinile lor care suflă ca nişte rable de cai ofticoşi.

Şi cu toate ^aceste, după ce se aseză în vagon, unde mergea comod, fără să-l bată vînrul, soarele sau ploaia şi mergea tras de maşina cea ofticoasă mai repede de zece ori decît cu poştalionii cei iuţi de picior, după ce văzu ca în aşa-zisa hardughie el poate să se mişte, sa se lungească, ba chiar să şi aţipească cîteodată, atunci începu să preţuiască drăcia nemţească, căci fără dînsa cine ştie cînd ar fi ajuns la Paris sa-şi îmbrăţişeze copilul şi cîte parale l-ar fi costat cel opt poştalioni ai lui.

Totuşi, neavînd încredere în vrednicia maşinistului şi vroind a se odihni mai bine noaptea, el nu călătorea decît ziua.

— E mai cuminte sa stăm noaptea pe loc, băgă de seama el ; cînd mi vezi nimic dinaintea ochilor multe se pot întîmpla : ba, vorba ceea, se strică căruța-n drum, ba s-aprinde o roată, ba îți ies tîlharii înainte, ba dai peste o potaie de lupi. Și dac-om ajunge adică cu șapte, opt zile mai tîrziu, ce pagubă avem de acolo, că doar nu ne alungă turcii și nici n-avem termen de judecată la Paris.

Boierul, dealtfel, judeca bine, cînd te gîndești mai ales ca el niciodată nu pusese piciorul peste hotar și că făcea astă călătorie cu vreo optzeci de ani în urmă pe cînd nu erau căile ferate așa bine organizate ca acum.

La frontiera Bavariei a mai avut el o mică tevatură cu vameșul, care a fost mult mai aspru în canoane decît cel austriac. Bavarezul, după ce i-a luat iar vamă pe tutun, i-a deschis toate lăzile, i-a scuturat toate rufele, i-a desfăcut chiar sacul cu merinde unde, închipuiți-vă lucru neașteptat, a dat peste o legătură care răspîndea un miros atît de acru și neplăcut, încît a început neamțul să strănute.

— *Pfui Teufel*, strigă el, *was ist das für eine Schweine-rei ?*

Era o legătură cu țiri pe care i-o pusese cucoana între provizii. S-a strîns tot nemțăritul împrejur și se uita la el ca la o dihanie sălbatică, neînțelegînd cum poate un om să mănînce asemenea spurcăciuni care cîrneau din loc nasurile nemțești.

Atunci vameșul indignat, îngreșat, aruncă hîrtia cu țiri jos pe podele fără să mai ceară voia boierului, iar acesta, țîfnit de așa obrăznicie, simți sîngele căj se suie la cap, și prin o mișcare nervoasă, necugetată, ridică ciubucul în aer ca să-l pocnească. Noroc că Ernest, franțuzul, îi oprî mîna pînă a nu cădea pe spinarea neamțului ; dealtfel, cine știe ce belea și-ar mai fi stîrnit pe cap. Cu toate aceste dînsul a fost condamnat la cincisprezece fiorini amendă pentru gestul său amenințător, cum și la confiscarea țirilor cu pricina.

Dar ia-i țirii dacă ai de unde. Ciordilă țiganul, profitînd de confuzia produsa de stăpînul său, prin ridicarea ciubucului, șterpeli hîrtia cu țiri de jos fără să bage nimenea de seamă și o ascunse bine în buzunar.

Mare a fost cheful boierului cînd, după plecarea trenului, țiganul i-a arătat țirii. A plătit el un ștraf de 15 fiorini, dar și neamțul a fost păcălit. Inșă temîndu-se să nu aibă acelaș

bucluc la celelalte hotare, conul Manole ^ aruncat țirii pe fereastră spre marea supărare a lui Ciordilă, care ar fi preferit să-i mănînce.

A mai mers așa o bucata de drum logofătul Buhuș in colțul lui de vagon clasa I-a^ picior peste picior, cu gîndul la copil și cu ciubucul la gură, avînd în fața lui pe franțuz și în colțul opus al vagonului pe Ciordilă, care și el ațipea dîn vreme în vreme ; și ar fi mers așa liniștit dacă la fiecare hotar nu l-ar fi tras nemții de mîneacă pentru vama tutunului care se scumpise acum amarnic.

Dar nu-i era lui atîta de bani, că avea de unde plăti, cît de felul puțin politicoș cu care gulerății de vameși îi cereau plata fără să se sfiască de rangul lui de logofăt mare care călătorea, mă rog, cu tălmaci și cu fecior.

— Ce calicie căptușită cu obrăznicie, zicea logofătul. Unde se pomenește așa ceva la noi !

La una din stațiile mai mari se urcă în vagonul lui un domn care trebui să fi fost un om însemnat, judecînd după lumea care venise să-l salute la ușa vagonului și după numărul geamandanelor ce avea cu el. Boierul nostru, care sorbea din ciubuc, îl privi de sus pînă jos cu cel mai adînc dispreț. Toți nemții în ochii lui erau niște calici care mănîncă șoareci, scot dinți la iarmaroace și joacă pe fringhie.

— Cine dracul ni l-a adus și pe ăsta aici să ne strîmto-reze, zise el cu glas morocănos adresîndu-se franțuzului.

— Nu vă supărați, boierule, răspunse străinul într-o românească destup de răspicată ; dacă vă duceți mai departe, apoi deseară o să scăpați de mine.

N-a fost proasta mirarea și totodată bucuria boierului, cînd l-a auzit vorbind limba lui, el care de la plecarea din țară nu o mai auzise decît din gura franțuzului și a țiganului.

— JDa* bine, d-voastră sunteți de la noi, dacă nu vă este cu supărare ?

— ^Ba nu, sunt proprietar din Bucovina, baronul Andrei Tabără.

— Și eu logofătul Manole Buhuș, proprietar din Moldova...

Amîndoi se închină și se strînseră de mîna ; apoi boierul care avea ciubucul de curînd aprins cu o bunătate de caimac ale cărui fire spînzurau peste marginile lulelei, își scoase basmaua de mătase din buzunar, șterse bine imameaua

cea de chihlimbar și oferi ciubucul baronului. Asta era cea mai mare cinste ce făcea el de obicei vreunui musafir pe care vroia să-l deosibească.

— E tutun turcesc, „Bectemis” de doi galbeni ocaua, adause el cu oarecare mândrie, dar acum mă ține de trei ori mai scump cu vămile prin care am trecut.

— Apoi așa e pe aicea, răspuse baronul fumînd cu poftă din ciubuc, biruri cît păr pe cap : bir pe ferești, pe ogeaguri, pe cai, pe cîini și pe cîte nu-ți mai trăsnește prin minte. Îți ia jumătate din venit.

— Auzi, mă rog, răspuse boierul moldovan mirat. De aceea, cînd le încape cîte un creștin ca mine pe mîna, caută să-i ia și pielea de pe dînsul. Iaca am stat numai trei zile la Beci' și am cheltuit atîta cît aș fi ținut casa mea din Buhuș trei luni.

— Încaltea v-a plăcut Beciul! ?

— Ce să-mi placa, baroane ; încotro te întorci, case-nalte cu șapte rînduri, uliți strimte, înghesuială mare de lume și n-auzi vorbind decît nemțește. M'am dus la palaturile împărătești crezînd c-o fi ceva de ele. Cînd colo, ce să vad, niște vechituri afumate. Proaste acareturi pentru un cogemete împărat!

Baronul zîmbi pe sub musteață, auzind vorbind astfel pe acest tip de moșier original, necărturar, și care nu ieșise niciodată din vizuina lui. Avea un fel de farmec logofătul Manole în simplitatea lui care plăcea baronului. Acesta, deși om subțire și purtat prin lume, se simțea atras de felul de a fi, așa dintr-o bucată, al boierului moldovan, de fața lui deschisă luminată de doi ochi căpriei plini de o naivă bună-credință.

Au mers ei împreună pînă înspre seară, vorbind cu mult îndemn de una de alta ca și cînd ar fi fost niște vechi prieteni din copilărie ; iar cînd la o stație baronul s-a dat jos din vagon și a întins mîna boierului pentru a-și lua ziua bună de la el, acesta a simțit că parcă se desparte de un frate și i-a spus :

— Sănătate și voie bună, baroane ! Să știi că după întoarcerea mea acasă am să-ți trimit la moșiei ca să-ți aduci aminte

de mine, un harmăsar dinjierghelia mea, de soiul celor care calcă poșta într-un ceas fără să asude.

— Mulțumesc frumos, boierule, răspuse bucovineanul. Și eu am să-ți trimet o vacă roșie care da șasesprezece oca de lapte pe zi.

— Foarte mulțămim. Să trăiești!

A urmat o călduroasă strîngere de mîna și apoi s-au despărțit cei doi prieteni de ojzi, ca să nu se mai întîlnească-

— Seamănă a fi de treabă om baronul ista, zise boierul după ce rămase în vagon numai cu franțuzul și țiganul. Îmi place că nu s-a nemțit.

N-a rămas însă neocupat locul baronului, căci la aceeași stație se sui o doamnă tînă, frumușică, foarte eleganta și cu un aer de cumîntenie, de nevinovăție, de-ai fi zis că parcă atunci ieșise din pension.

„Uite, mă rog, gîndi boierul ; pe cît sînt nemții de hursuzi și de grobieni, pe atîta nemțoiuca asta e nostimă. Trebuie sa fie de neam bun.”

^ Dînsa se așeză în fața lui și parcă ar fi voit să ia în stăpînire întreaga canapea după boccelele și pledurile cele întinse. &

— Ernest, zise boierul, copila asta, pre cît înțeleg, are sa doarmă aici în vagon. Să-i dam canapeaua să se odihnească.

Tu treci în alt vagon și, cînd vom sosi în orașul unde trebuie să petrecem noaptea, vei veni să ne trezești.

— Prea bine, răspuse franțuzul, și ieși din vagon.

Înserase de-a binele și străina căuta acum să-și așeze culcușul. Atunci conul Manole îi făcu semn că-i cedează toată canapeaua, iar ea, cu cel mai plăcut zîmbet, îi mulțumi în limba ei privind-l cu niște ochi albaștri plini de recunoștință.

Bucuros că a putut să facă un bine gingașei călătoare, boierul, care era, dealtfel, foarte îndatoritor pentru sexul frumos, se ghemui în colțul lui, și legănat de mersul trenului, prinse să segîndească la fel de fel de lucruri : la copil, la curțile lui din Buhuș, la poștalionii lui cei suri ; apoi se mai uita juri cînd în cînd la vecina ai cărei ochi albaștri năzuiau parca să străbată prin acoperișul vagonului spre seninul cerului ; și așa, pribegind cu gîndul de la una la alta, privind cînd ochii, cînd talia, cînd piciorușele ei cele mici care ar fi încăput în palma boierului, i se păru de la o vreme că fru-

moaşa străină se învăluie într-un fel de ceaţă, se topeşte, se transformă într-o vedenie străvezie, așa că, furat pe nesimțite în lumea visurilor, începu de-a binelea să horăiască.

Cît o fi dormit așa nu se știe, dar deodată a tresărit la auzul unui mare zgomot; ușa vagonului se deschise și Ernest se înfățișa ca să-i spuie că a sosit în orașul unde trebuiau să se oprească pentru timpul nopții.

În acel moment conul Manole, deșteptat din somn, văzu un lucru nemaipomenit, un lucru țare-l făcu să holbeze niște ochi așa de mari încît ai fi crezut că au să iasă din orbite, văzu, Sfinte Pantelimoane, pe gingașa, pe frumoasa străina, cea cu ochii rătăciți în seninul cerului, în brațele lui Ciordilă țiganul, sărutîndu-se împreună ca doi hulubași.

Închipuiți-va ce a trebuit să fulgere prin gîndul logofătului.

În aceeași clipă el croi cu ciubucul pe țigan, scupă în obraz pe zîna cea cu ochi albaștri, se dete iute jos din tren dimpreună cu Ernest și cu eroul Ciordilă, care nu știa cum să se dezvinovățească, iar zîna umilită, rușinată, rămase singură în lumina îndoioasă a vagonului.

— Auzi, coțofana, să aiba obrăznicia sa se pupe cu madama dinaintea mea, strigă furios conu Manole.

— Să trăiești, măria-ta ; nu sînt vinovat, răspunse țiganul plin de frica ; ea a venit la mine, nu eu la dînsa. Ș-atunci... dă... m-am lăsat să mă pupe, ca să nu fac vuiet să vă trezesc.

— Aferim muiere și eu care am crezut-o sfîntă ca o mironosiță și m-am grăbit să-i fac loc să se odihnească. Bre ! Bre î... în ce țară sîntem !...

În sfîrșit, ce să mai lungesc vorba înșirînd diferitele lui întîmplări de călătorie. Iată-l într-o bună zi intrat în gara de la Paris, unde îl aștepta cu nerăbdare fiul său pe care nu-l văzuse de doi ani. Tînărul îi sărută mîna cu ochii umezi de bucurie, iar dînsul îl sărută pe frunte, păstrîndu-și sîngele rece și tonul măsurat ce a avut totdeauna față de copil. Era puțin demonstrativ boierul în exprimarea sentimentelor sale părintești, dar numai el știa cum i se bătea inima.

O lună și mai bine a stat boierul în Paris într-un apartament pregătit de fiul său, compus din trei odăi: una pentru el, alta pentru franțuz și a treia mai mica pentru Ciordilă. În acest timp tînărul Buhuș l-a purtat mereu în toate părțile, ca să-i arate curiozitățile și frumusețile orașului, dar bătrînul

nu se prea entuziasma la vederea lor. Le-nțelegea, nu le-nțelegea, el trecea repede pe dinaintea lor și nimic nu-l scormolea la inimă. El nu avea ochi și suflet decît pentru pădurile, dealurile și cîmpiile în care trăise în larg din copilărie. Aici se simțea străin, strîmtorat, lipsit de huzuriri și micșurat în demnitate, și gîndul lui fără voie se întorcea mereu la plugurile cele în șase boi înșirate pe brazdă și la lanurile cele întinse de grîu, care se legănau în bătaia vîntului ca valurile de ață. Aici nu avea o gloată de slugi care să caute să-i ghi-cească gîndul, nici odăile cele multe cu saltele moi pe divanuri, ca să-l îndemne parcă la odihnă, nici cerdacul cel lung de jur împrejurul casei cu vedere largă asupra cîmpului și a pădurii, nici vestiții lui poștalioni suri, pe care îi visa cîteodată și noaptea. Toate aceste îi lipseau și, dacă nu ar fi fost copilul îa mijloc care să-l mai reție, el de mult ar fi părăsit Parisul, întru atît îl încleștase de inimă dorul de acasă.

Ciordilă însă, din contră, era cu desăvîrșire buimăcit de minunățiile ce vedea pentru prima oară la fiecare pas și stăpînul său nu-l mai putea strînge de pe uliți. Își cerea voie pentru un ceas și zăbovea două și trei, umblînd lela încotro îl duceau ochii și căscînd gura la toate vitrinele de prăvălii. Slujba, pentru care conul Manole îl luase de la așa depărtare și cu atîta cheltuială, o făcea numai pe dor și pe plac. Răbda boierul cît răbdă, o dată, de două ori, de zece ori, pînă cînd într-o zi, văzînd că țiganul nu se mai întoarce acasă, își ieși din fire și porni să-l caute. Poftim găsește-l pe ulițele Parisului! E întocmai ca și cum ai căuta un ac într-un car cu fîn.

Dar dracul, care nu zidește biserici, îl scoase pe țigan deodată năprasnic înaintea boierului și atunci poc ! — fără nici o vorbă, îl și croi cu ciubucul peste spate. Cînd însă vroi să-i aștearnă o a doua lovitură, se văzu pe neașteptate înhățat de un comisar de poliție și dus dimpreună cu țiganul la post.

Acolo, zarvă mare. Conul Manole, prins în flagrant delict de bătaie ziua mare pe stradă, își dădea în franțuzeasca lui cum putea, îndreptările, zicînd că țiganul e robul lui și că are tot dreptul să-l bată fiindcă nu a fost ascultător.

La auzul cuvîntului de rob, comisarul și ceilalți polițiști ce mai erau de față au prins să ridă în hohot.

— *Monsieur, il n'y a plus d'esclaves ici*, răspunse comisarul ; *du moment q. fil a mis les pieds sur le sol de la France, il est devenu citoyen libre et independant comme vous, et personne n'a le droit de le rosser.*

Boierul rămase mut, încremenit în fața acestor cuvinte de necrezut. Cum era cu puțință ca, fără învoirea lui, țiganul să devie om liber ca și dînsul ? în ce țară, Doamne sfînte, venise el ? Iar țiganul, cu cît vedea pe stăpînul său mai încurcat cu atîta se făcea mai obraznic, se freca mereu cu mina pe spinare și se^văicăra parcă i-ar fi rupt șalele. Într-o clipă dînsul fu dezbrăcat și căutat dacă are vreo leziune pe trup, ceea ce ar fi agravat situația boierului ; însă din fericire, ciubucul nu-l lovise în plin, ci-l ștersese numai alunecîndu-i pe spate fără să lase vreo vînațaiie, așa că vaietele nesocotite și strîmbăturile țiganului, care dădeau feței lui mohorîte un aer de tot caraghios, începură să indispuie pe comisari.

— *Allons, allons, mon garcon, calmez-vous*, îi zise acesta atingîndu-I ușor cu mîna peste umăr.

Ciordilă, care nu înțelesese nimic din vorbele comisarului, luă gestul acestuia drept mîngîiere pentru usturimea ce, draga Doamne, suferise și se socoti îndreptățit sa facă și mal mare larmă. Apoi, boierul, după ce-și înfățișa pașportul, fu supus unui întreg interogator la care asistă și talmaciul Ernest chemat în grabă, iscăli un proces-verbal pe toate fețele și se văzu condamnat la treizeci lei amendă cu amenințare că la caz de recidivă va fi pedepsit cu închisoare.

„Bună și asta, gîndi boierul întorcîndu-se acasă dimpreună cu Ernest și Ciordilă. Bine că am scăpat cu atîta într-o țară de haimana unde fruntea-i coadă și coada frunte.”

Din ziua aceea Ciordilă, care pricepuse din daravera urmată că stăpînul său nu are voie să-l bată, crescua parcă cu o palmă mai mult. Altă mutră avea el acuma față de dînsul, mult mai țanțoșă și mai îndârjită ca mai înainte. Se suise, vorba aceea, cioara în copac și nu vroia sa mai știe de nimeni.

Slujba și-o făcea de mîntuială; deseori cizmele boierului rămîneau nevăcsuite, ciubucul necurățit j lipsea de acasă fără să mai ceară voie și, dacă se întîmpla să auză boierul bătînd în palme ca să-I șteargă o haină sau să-î facă o cafea turcească, el nu se înfățișa decît după ce se înroșeau bine palmele boierului, iar cînd se îndura sa vie avea aerul a-i zice :

„Da' mai slujește-te și singur, că n-o să-ți cadă mîinile !”

Conul Manole le vedea, le simțea toate aceste, și înghițea mereu la noduri fără să-i zică un cuvînt de mustrare, își pusese strajă gurii și își încătușase firea, ca să nu mai cadă în ispită de a-l dezmierda cu ciubucul.

„Într-o țară ca asta fără nici un Dumnezeu, te poți aștepta la orice”, gîndea el.

A mai stat vreo trei săptămîni în Paris și după ce și-a potolit bine dorul de copil a plecat îndarăpt, iuțit acum de un alt dor, dorul de acasă.

Călătoria lui la întoarcere n-a avut nici un interes ca să merite a fi descrisă. E destul sa zic că a pus iarăși cîteva săptămîni, mergînd parte cu drumul-de-fier, parte cu trăsuri năimite, pînă să ajungă la hotar. Iar cînd, în sfîrșit, a călcat cu piciorul *pe* pămîntul țării, cîhd a dat cu ochii de slujbașii de la vama moldovenească care l-au primit cu pălăriile în mîini și de poștalionii cei suri ținuți de dîrlogi de surugiii care veniseră dimpreună cu vâtaful pentru a-l conduce la moșie, logofătul Manole Buhuș, simțîndu-se la largul lui, s-a răsufat adînc din piept și a strigat surugiilor și vâtafului:

— Ia întindeți-mi pe cioroiul ista jos, să-i dau o zacusca de bună întoarcere.

Într-o clipă Ciordilă fu lungit la pămînt și boierul, scoțînd luleaua de la ciubuc, îi așternu cu însuși mîna sa cincisprezece lovituri nu tocmai îndesate, căci era milos de felul lui, cî rari, tacticoase și bine numărate, întrerupte cu cuvinte ca de-alde acestea:

— Ei, baragladină, îți aduci aminte de toate obrăzniciiile ce mi-ai făcut ?

Și dă-i.

— Cioroiule, ții minte de cîte ori ai uitat să-mi faci cafeaua și să-mi văcsuiești ciubotele ?

Și dă-i.

— Balaurule, ții minte de cîte ori mi-am înroșit palmele ca să te chem și nu veneai, de cîte ori ai lipsit de acasă fără învoire, de cîte ori mi te-ai înfățișat cu țigara în gură și îmi dădeai fumul în obraz ?

Și iarăși dă-i, *pîna* se împliniră cele 15 ciubuce ce-și pusese boierul în gînd să i le hărăzească. Țiganul însă n-a crîcnit un cuvînt în tot răstimpul cît ciubucul a căzut cadențat jos pe moalele trupului, ca să-î alunge mîntea sus la

căpățina cea vîrtoasă, și aceasta poate pentru că nu-l prea dorea, sau poate că se temea să nu înciudeze mai mult pe stăpîn, ori că se simțea vinovat șt că merita pedeapsa.

Scurtă vorbă, după ce țiganul, cam amețit, se sculă de la pămînt, se scutură de colb și își îmbubă pantalonii, boierul răcorit de năduhul ce înghițise atît amar de vreme, întră repede în odaia vameșului, luă un condei și o bucata de hîrtie, scrise cu o mînă nervoasă cîteva rînduri, își puse apoi dedesupt iscălitura și pecetea ce purta la lanțul ceasornicului și strigă pe vătaf.

— Na, du-te, zise el, și dă hîrtia asta în mîna țiganului Ciordilă. E cartea lui de iertare din robie. Să se ducă unde l-or îndrepta ochii; la mine nu mai are ce căuta. Dă-i și acești doi galbeni ca sa aibă deocamdată de cheltuială pînă va găsi undeva să se hrănească.

Apoi el se sui în caretă cu franțuzul și vătaful, iar pînă a nu porni poștalioniî din loc, Ciordilă, care rămăsese jos, s-a apropiat sfios de trăsură și a sărutat mîna boierului fără să rostească un cuvînt. Și ce ar fi putut el să spuie în urma celor petrecute? Se zice însă că boierul ar fi simțit atunci două picături de lacrimi pe mîna lui, dar iute și-a întors ochii în altă parte, căci nu-i plăcea să vadă oameni plîngînd.

Au trecut șase luni după aceste întâmplări, cînd într-o zi boierul, îmbrăcat iarăși în hainele lui cele vechi, ședea în balcon răsturnat într-un jilț îndemînatec și pufuia din ciubuc cu ochii rătăciți în prelargul cîmpiei. Iată că i se înfățișă vătaful spuindu-i că Ciordilă țiganul a venit, slab, prăpădit, rufos și se roagă de mila și îndurarea lui să fie îngăduit a-i vorbi un cuvînt.

— Să vie, răspunse boierul după o pauză.

În adevăr, țiganul se înfățișă cu două cercuri vinete în jurul ochilor, cu două mari gropi în obraz, de nemîncare și neodihnă, cu hainele zdrențuite și puindu-se în genunchi dinaintea lui, îi 'ntinse cu mîna dreaptă o hîrtie.

— Ce hîrtie e asta? întrebă boierul cam răstit, crezînd că e vreo jalbă pentru cerere de pomană.

— E cartea mea de iertare din robie, măria-ta, zise țiganul. Am venit să ți-o dau înapoi că n-am ce face cu dînsa.

Oriunde m-am dus tot mai rău mi-a fost decît în curtea măriei-tale. Am venit să mă dau iar rob și să-mi cer iertare pentru greșelile mele. Bate-mă, ucide-mă, dar nu mă alunga, ca sînt și eu suflet de om și te-oi suji cu credința pînă la moarte.

Boierul Manole simți atuncea o mare strînsoare la inimă și ceva așa ca o umezeală în ochi. Dar pentru nimic în lume n-ar fi vroit să se arate înduioșat dinaintea țiganului, de aceea îi zise:

— Hai scoală-te, țigane, nu mai sta în genunchi dinaintea mea că doar nu-s icoana Sf. Nicolai. Du-te și-mi cheamă repede pe vătaf. Ai înțeles? Hai pleacă!

Se duse țiganul pleoștit și cu inima boț, neștiind ce are sa iasă dîn cuvîntul stăpînesc; iar cînd vătaful se înfățișă la poruncă, boierul îi zise:

— Să dai lui Ciordilă loc de casă în sat și trei fălci pămînt de hrană în țarină. Asemenea să-i dai din pădure lemn cît i-a trebui pentru casă și rogoz de pe iaz pentru acope-rămînt. Totodată să-l înscrii în izvodul clăcașilor de pe moșie. Ai înțeles?

— Ascult.

Cînd află țiganul de hotărîrea boierului, de bucurie nu mai călca parcă pe pămînt. I se luminase dinaintea ochilor. Iată-l acum un alt om, cu alte drepturi, cu alt ifos, așezat în rîndul gospodarilor clăcași de pe moșie, avînd el însuși casă și moșie. Trei fălci de loc pentru un suflet de om era maî mult decît îi trebuia. Ce ar fi putut nădăjdui și dobîndi mai mult.

Ce-i drept, țiganul își făcea acum datoria de clăcaș cu tragere de inimă, încît vătaful nu avea nevoie să-l ieie de dinapoi ca să-l ducă la boieresc. Lucra de bunăvoie ce era dator proprietarului și își lucra și pămîntul lui cu îndîrjîre, așa că încet, încet a prins să adune la casa lui azi un purcel, mîine o vacă cu vițel, poimîine o pereche de juncănași și astfel a ajuns să simtă și el la bătrînețe huzurul de om pămîntean de sine stătător.

S-au strecurat douăzeci de ani și mai bine de la înscrierea lui Ciordilă țiganul între clăcașii de pe moșia Buhușul și stăpînul său cel bun la inimă, dar iute la ridicat ciubucul, se scoborîse în mormînt, Dumnezeu să-l ierte, iar el se însurase» încărunțise și avea acum doi danci care prinsese tiuleie și se

zburătăiau pe dinaintea prispei. Mai avea în ogradă un coșârnaș plin cu porumb, un ocol cu virișoare și un stog de fîn oît casa lui de-nalt. Și iată că într-o zi veni în sat UD obraz al cîrmuirii cu poruncă domnească să statornicească pe clăcași ca proprietari vrednici pe pămînturile lor și în acest scop începu să facă o amănunțită catagrafie a oamenilor și a pămînturilor.

Cu prilejul acesta, pomenitul obraz al cîrmuirii dădu peste Ciordilă țiganul, singurul mai smolit între locuitori și-l întrebă cu mirare :

— Da' tu ce ești aici ?

— Ca și român, răspuse țiganul umflîndu-se în pene.

Astfel Ciordilă, după ce s-a plimbat pe la Paris, a ajuns, mulțumită ciubucului logofătului Manole Buhuș, proprietar vecinie în moșia Buhușul, și întemeietorul unei spițe întregi de Ciordilești, care cu vremea și-au pierdut culoarea ceaului, de nu-i mai cunoști acum dintre adevărații români.

JUBILEUL „CONVORBIRILOR LITERARE”

(1906)

Revista *Convorbiri literare* intră în al 40-lea an al existenței sale.

Îmi aduc aminte, nu fără oarecare strîngere de^ inimă, că am fost martor la ceremonia botezului ei petrecută în casele d-lui V. Pogor față cu numeroși alți martori dintre care, spre marea noastră durere, mulți au trecut pragul vieții, și nu tocmai dintre cei mai puțini scumpi inimii noastre.

Deși ne cam îndoiam atunci cînd i-am stropit leagănul cu ceaiul tradițional că va ajunge pruncul la bătrînețe unse, totuși, în măsura puterilor noastre, i-am dat fiecare sprijin statornic și cald, asigurîndu-i mersul regulat și neîntreput, ceea ce nu era ușor în mijlocul unui public nedeprins a prețui munca scriitorilor români.

Astfel au intrat în lume *Convorbirile*, la început cu pas timid ca un copil care se ckprinde a merge pe picioare, apoi din ce în ce cu pas mai bărbătesc, căpătînd mereu încredere în sine, învingînd greutățile și adeseori dușmăniile ce-î stăteau în cale, înfierînd netrebnițiile și trăind totdeauna viață neatîrnată, fără sprijin străin, fără gratificațlunl, fără subvențiuni, pînă ce, în sfîrșit, au săpat brazdă adîncă și au determinat un curent sănătos, nu numai în România liberă, ci și în celelalte țări locuite de români. Cine nu recunoaște astăzi influența binefăcătoare a *Convorbirilor* asupra limbei noastre scrise și vorbite ? ^

Nu-mi este **cu** puțință de a face în limitele restrînse ale acestui articol o dare de seamă amănunțită despre^ întreaga activitate a organului literar junimist. Mi-ar trebui volume pentru aceasta. Voi zice **numai** că cei 40 de ani de viață ai *Convorbirilor* vor rămînea pentru totdeauna strîns legați cu

întreaga viață intelectuală a poporului nostru și vor face epocă în istoria literaturii modeme a țării.

Eu unul mă simt fericit ca am avut ocazia să pun și cu umărul, alături de alții mai vrednici decât mine, la îndrumarea noiei direcții pornite clin imboldul *Convorbirilor* și care ne-a procurat nouă (muncitorilor bucurii sufletești de acele ce desigur nu vom mai gusta în viitor, căci entuziasmul care face să vibreze inimile e un dar numai al tinerețelor. Ce frumoase erau acele timpuri de emulațiune și cu ce plăcere aducea fiecare dintre noi, întocmai ca albina, partea sa de miere la stupul comun !...

Cînd mă uitam îndărăt, rămîn uimit văzînd cît de repede s-au strecurat atîția amar de ani ca un șuvoi cotropitor, au înghițit viața multora dintre noi și tinerețea tuturor ; dar, în schimb, acest șuvoi a rodit pămîntul făcînd să răsără rînd pe rînd din ogorul nostru de muncă un bogat mănunchi de flori tinere și alese, înveșnicite prin opere de artă care oglindesc însușirile sufletești ale neamului nostru mai limpede și mai adine decât tot ce se produsea mai înainte.

Nu găsesc, deci, cuvinte mai calde pentru sărbătorirea bătrînului organ literar, ilustrului decan al tuturor revistelor din țară, decât urîndu-i din toată inima ceea ce, din nenorocire, nu-mi mai pot ura mie însumi, o nouă și îmbelșugată tinerețe.

Vad însă cu bucurie că bătrîna revistă, intrată pe mîinile unor tineri înzestrați cu foc sacru și cu puteri proaspete, a și pășit falnic pe calea reîntineririi și nu mă îndoiesc că mereu regenerîndu-se își va sărbători odată centenariul, cînd, vai, nici unul dintre noi, vechii colaboratori, nu vom mai fi. Dar să mulțumim lui Dumnezeu că am rămas pentru jubileul de astăzi măcar atîția cîți suntem, și să ne rugăm bunătății lui să acorde viață rodnică, sănătoasă și îndestul de lungă tinerilor redactori ce ne-au înlocuit cu vrednicie și care au înaintea lor un frumos viitor, să poată dînșii striga într-o zi cu mîndrie :

»Iată prima revistă literară româna care a împlinit secolul I!»

Și atunci alt jubileu ! !...

LA MORMÎNTUL LUI MIHAIL KOGĂLNICEANU
(3 iulie 1902)

Domnilor !

Depun din partea Camerei și Senatului României aceste două coroane pe mormîntul marelui Mihail Kogalniceanu.

Apropiandu-mă de acest mormînt simt inima mea coprinsă de emoțiune.

Simt că cuvintele mele, oricît de calde ar fi, nu vor fi niciodată la înălțimea omului care a umplut lumea cu numele lui.

Cine n-a cunoscut pe Mihail Kogalniceanu ? Cine n-a auzit de dînsul în răstimpul de 50 de ani, cît a dus viața cea mat activă, cea mai mișcată, cea mai plină de fapte_mari ?

Nu mă voi încerca să fac biografia lui, căci mi-ar trebui volume pentru aceasta. Istoria lui Mihail Kogalniceanu **este** însuși istoria României moderne și numele lui figurează pe cele mai frumoase pagini ale ei.

E destul să spun că el a simbolizat, a încarnat, ca să zic așa, spiritul viu și însetat de progres al poporului nostru, în evoluțiunea sa de regenerare începută cu jumătate de secol înainte. Nici un fapt important nu s-a savîrșit în această perioadă de evoluțiune, de care numele lui să nu fie legat.

Om de o inteligență'extraordinară, de o putere de inițiativă și o iuțea de concepție neîntrecute, scriitor de frunte, orator irezistibil, care a ținut sub farmec o generațiune întreagă, el era unul dintre acei oameni rari, privilegiați de natură, care se nasc la o sută de ani o dată, și care pe orice scenă din lume l-ar fi aruncat soarta, ar fi jucat rolul întîi.

Intre contimporanii săi era un uriaș. A început prin a fi om de știință și de Ktere, înainte de a fi om de^stat. A ocupat, pe cînd încă era tînăr, o catedra de istorie în Iași. A scris în limba franceză, pe cînd se afla în Germania, o istorie

a Moldovei și a Valahied. A înființat, în colaborare cu Vasile Alecsandri, *Dacia literară* și *Arhiva românească*. A publicat în 1852 *Letopisețele Moldovei*, și mai târziu *Cronicele României*, izvoare fecunde la care s-au adăpat toți istoriografuli noștri contemporani. A fondat Universitatea din Iași, și a fost numit între cei dintâi membri ai Academiei Române.

În timpul marilor lupte pentru Unire el a scos la lumină cel mai de frunte ziar politic ce a existat în Moldova, intitulat *Steaua Dunărei*, care a dat mișcării unioniste un puternic și decisiv impuls. Îmi aduc aminte și acum cu ce ardoare, cu ce entuziasm, ceteam noi tinerii din vremea aceea articolele lui admirabile, ce frumusețe de stil, ce putere de argumentare, ce avînt patriotic, articole care ne încălzeau inimile și a căror influență a contribuit mult la realizarea visului secular al românilor.

În Divanul ad-hoc și în Camera electivă a Moldovei care a ales pe Cuza-vodă, el era sufletul partidului național, îndbolditorul oricărei năzuinți spre progres și libertate; cuvintele lui înflăcărâte electrizau lumea și cu drept cuvînt i-au atras meritatul nume de *privighetoarea Moldovei*.

Un asemenea om cu asemenea calități nu putea să nu ajungă la cea mai înaltă treaptă politică în țara lui. Astfel, în 1864 chemat de Cuza-vodă ca prim-ministru, a secularizat averile mănăstirești închinat, recund țării a cincea parte din teritoriul ei; a făcut fără nici o zguduire sau sacrificii simțitoare împrumutarea țărănilor, cel mai mare act politic și social, oare în alte țări a costat șiroaie de sînge și care a avut la noi ca consecință aducerea la viață cetățenească a unui milion de români.

Iar mai târziu în 1877, în unire cu Ion Brătianu, un alt uriaș al neamului nostru, a lucrat la întemeierea Independenței și a regatului, obținînd aceste neprețuite bunuri, nu din pomana altor neamuri, ci prin sîngele fiilor țării emancipați de dînsul.

Domnilor !

Înainte de a termina, nu pot trece cu vederea un fapt din viața lui Mihail Kogălniceanu, nedizlipit de soarta tuturor oamenilor mari, căci oamenii mari ca și arborii înalți sunt mai expuși la furtuni.

Tocmai fiindcă el era așa de sus între semenii săi, nu se putea ca ura și invidia celor mici să nu-l atace. Îi lipsea coroana de martir și spre complectarea gloriei lui a avut-o și aceasta. A fost persecutat crud pentru că a împrumutat un milion de țărani, pentru că le-a dat pămînt, pușca și -vot și a făcut din servi oameni liberi.

Dar fapta în sine a fost prea mare, prea patriotică, prea rodnică în rezultate binefăcătoare pentru a putea fi ștearsă din istorie. Împrejurările l-au răzbunat iute. A venit vremea ca însuși detractorii lui să-i respecte opera, iar cuvintele lor de ocară de atunci s-au întors spre lauda lui și-i întemeiază astăzi dreptul la recunoștința eternă a țării.

Puternica lui figură se degajă astăzi senină din imperiul veșniciei unde patimele omenești nu o mai pot ajunge și de ce timpul trece, de ce ea apare mai vie, mai strălucitoare, întocmai ca un far luminos venit a călăuzi viitoarele generațiuni în conducerea statului român.

Cu inima, deci, plină de dragoste și venerațiune pentru marea umbră a lui Mihail Kogălniceanu, să depunem astăzi aceste frumoase coroane pe mormîntul lui în semn de recunoștință din partea țării, la a cărei înălțare a lucrat el jumătate de secol, și să strigăm cu toții într-un glas :

„Să trăiască în veci memoria marelui Mihail Kogălniceanu !”

Stimați colegi,

Sînt 40 de ani aproape, de cînd am avut fericita ocazie să fac cunoștința lui Hasdeu. De cum l-am văzut pentru prima oară, figura lui de filozof antic mi-a impres.

Avea un chip caracteristic care se deosebește dintre o mie. O frunte ca o cupolă puternic desfășurată, în dosul căreia furnicau gîndurile ; niște ochi vii, plini de lumină și de autoritate, de sub genele cărora izvorau săgeți de ironie, un glas incisiv, tăietor, înaintea căruia te simțeai dezarmat, așa era Hasdeu, om de o frumuseță bărbătească sculpturală, care se impunea privirilor și te făcea, cînd îl vedeai, să zici : „iată un cap care știe multe”.

Și în adevăr știa multe.

JLI era o natură foarte bogată și complexă, înzestrată cu aptitudini multe și diverse, dintre care unele fără nici un fel de asemănare sau afinitate între ele.

Astfel, era în acelaș timp dramaturg, poet liric și satiric, filolog, istoric și filozof-spiritist, specialități cari, de obicei, se exclud unele pe altele și care cu greu se pot întruni într-un singur om.

Dînsul, ca să zic așa, strălucea, radia lumină în diferite direcții, întocmai ca diamantul cu mai multe fețe. El înfătoșă problema psihică cea mai complicată și mai grea de rezolvit, căci, deși fire cercetătoare și spirit analitic în primul loc, care nu admitea nimic fără prealabil examen, avea totuși într-un colț ai sufletului său o mare doză de misticism.

În studiile sale pur Istorice, era în acelaș timp poet, așa că din astă cauză imaginațiunea sa aprinsă și veșnic însetată

de descoperiri nouă s-aluneca uneori peste limitele adevărului științific. Dealtfel, el însuș a recunoscut lupta ce adeseori se petrecea în el între sentiment și rațiune prin cuvintele :

„Zicînd aceasta, iată cum eu însumi ca român simțesc o caldă emoțiune. A o birui deplin, a o supune rațiunii celei reci, fără a scoate macac un suspin de protestare, e anevoie.”

Vra să zică, nu totdeauna și nu ușor rațiunea rece.biruia în elementul pasional.

Cu toate aceste neajunsuri la cari îl conducea temperamentul său de artist impulsiv, el a produs o mișcare enormă în domeniul istoriei și al filologiei, tocmai prin metoda analitică ce a căutat să o introducă pretutindenea. Dînsul a pus în lumină nenumărate documente pînă la el neștiute, culese din arhivele diferitelor țări ce a cutreierat, dînsul a infiltrat în generațiunea contimporană lui și în aceea care l-a urmat dragostea investigațiunilor, dorul de a descoperi tainele trecutului nostru istoric, tendința de a urmări și explica pas cu pas pe baze raționale înlănțuirea evenimentelor, într-un cuvînt dînsud a deschis o eră nouă, a făcut școală, așa ca impulsivitatea fiind dată, avem acum la îndemînă un material imens și un pămînt frămîntat gata care a dat, sub mîna harnica și răscolitoare a specialiștilor istorici de astăzi, roadele cele mai folositoare.

îmi este cu neputință să înșir aici toate scrierile izvorîte din pana lui Hasdeu și să fac o dare de seamă măcar cît de restrînsă despre conținutul lor, căci ar fi să depășesc mult limitele permise ale cuvîntării mele. Aceste scrieri, cari toate poartă mai mult sau mai puțin pecetea geniului sau, sunt atît de numeroase și atît de variate, încît numai cetind lista lor, te cuprinde mirarea cum a putut fi de ajuns o viață de om pentru o opera așa de întinsă. E în adevăr ceva neînchipuit cît capital de muncă, de energie, de erudițiune a trebuit să cheltuiască el, pentru ca să încheie în spațiul unei vieți un șir de atîtea mari lucrări.

Mă voi mărgini deci să citez din domeniul literaturii:

Micuța, trei zile și trei nopți din viața unui student, nuvelă satirică ;

Domnița Ruxandra, dramă în proză ;

Shylock, Gobseck și Moise, studiu literar din care reiese viu și puternic spiritul său naționalist;

Răzvan și Vidra, dramă istorică în versuri ; un volum de *Poezii și Trei crai de la răsărit*, comedie în două acte.

Răzvan și Vidra a avut cu deosebire un succes imens, căci volumul a ajuns la a patra ediție, iar drama este și astăzi de actualitate. Oricât de întemeiate ar fi părerile emise de d-l Petru Caro în tinerețea sa despre această lucrare și oricâte greșeli de ritm a găsit în aproape 2 000 de versuri ale lui Hasdeu, *Răzvan și Vidra* este și rămîne cea mai însemnată operă dramatică dJn^cîte s-au scris înaintea ei și dintre multe altele cîte s-au scris în urmă.

În domeniul istoriei avem de semnalat *Arhiva istorica*, o publicațiune periodică săptămînală, apărută în București de la 1865—1867 în trei volume mari sub auspiciile Ministerelor de Justiție și de Instrucțiune Publică. Această publicațiune cuprinde o bogată adunare de documente cu explicarea lor, izvoare prețioase pentru stabilirea a o sumă de fapte pînă atunci necunoscute sau rău cunoscute din trecutul vieții noastre naționale.

Avem *Viața și scrierile lui Luca Stroici*, un volum.

Avem *Istoria lui Ioan-vodă cel Cumplit*, care prin frumusețea stilului și descrierea colorată a evenimentelor, te farmecă de parca ai crede că nu e o istorie adevărată, ci un poem eroic.

Avem *Columna lui Traian*, revistă lunară de istorie, filologie și psihologie poporană, apărută în mai multe volume.

Avem *Zina-Filma, goții și gepizii în Dacia*, studiu istoric-lingvistic.

Avem apoi de înregistrat o lucrare gigantică, *Istoria critică a românilor*, publicată în 1873—1875, în două mari volume, lucrare care n-are decît un cusur, că nu e Isprăvită, însuș el s-a temut că scurtimea vieții nu-i va da răgaz să ducă opera pînă la sfîrșit, căci iată ce zice în prefața cărții:

„Mi-am înțeles misiunea pe o scară colosală.

Tot ce ne îngrozește este ca nu cumva munca și voința să fie covîrșite prin sărăcia puterii. Cine știe dacă meșterul Manole nu va cădea de pe schele.”

Și, în adevăr, nu i-a fost dat să isprăvească această monumentală lucrare.

Totuși, cîte orizonuri nouă n-a deschis acest studiu, primul care s-a făcut pe asemenea bază și în așa proporțiuni, cîte probleme n-a rezolvat și cît material n-a pus la îndemîna

urmașilor lui pentru a împrăștia lumîna în multe părți întunecoase ale istoriei noastre.

Este o adevărată pierdere pentru tezaurul nostru științific, că *Istoria critică a românilor* n-a putut fi isprăvită, precum n-au fost isprăvite mai multe alte mari opere începute de el.

Deprins a îmbrățișa larg, a vedea mare, dînsul, pe lîngă că concepea lucrări prea vaste, de mulce ori peste sfera puterilor omenești, apoi, împins de temperamentul său de poet, se lăsa ușor ademenit de diferite alte întreprinderi cari îl atrăgeau prin nouitatea lor.

Aș putea să-l compar cu un vultur iubitor de culmile cele mai înalte și mai ametoitoare, dar care saltă mereu de pe o culme pe alta, în doru-i nepotolit de a căuta nouă perspective și nouă emoțiuni.

În domeniul filologiei avem :

Principii de filologie comparativă ario-europee, un volum cu aplicațiuni la istoria limbei române.

Avem *Cuvinte din bătrîni*, operă însemnată, compusă din două volume dintre cari cel dinții statornicește limba română vorbită între anii 1550 și 1600, studiu paleografic-lingvistic de o mare erudițiune, bazat pe o bogată culegere de texte românești și noțite istorice și însoțit cu observațiuni filologice de *Hugo Schuchardt*; iar volumul al doilea cuprinde un studiu comparativ al cărților populare române din secolul XVI în raport cu limba populară vorbită.

Ambele aceste volume sunt de o mare valoare și indispensabile pentru oricine se ocupă cu studiul limbii și istoriei noastre.

Apoi, ce să mai zicem de *Etymologicum Magnum Romaniae*, iarăș trei mari tomuri, lucrare nu mai puțin importantă, întreprinsă după inițiativa luată de m.s. regele. Însă prin desfășurarea ce i-a dat, consultînd atîtea texte din autori români și străini pentru a statornici etimologia fiecărui cuvînt, desigur i-ar fi trebuit lui Hasdeu mai multe vieți pentru a o isprăvi.

Trebuie de asemenea să menționez și un tratat al său de filozofie spiritistă intitulat:

Sic Cogito. Ce e viața ? Ce e moartea ? Ce e omul ?

Aceste mari probleme ale existenței omenești, rămase pană acum nedezlegate, își vor găsi cu timpul, crede el, explicarea

în știința spiritistă. Universul, așa cum este plăsmuit, are taine pe cari noi nu le cunoaștem și în sinul lui se petrec fenomene cari scapă puterii de percepere a simțurilor noastre. Dar lumea mereu evoluează și se perfecționează.

Astfel, zice el, omul întrupat precum, este astăzi nu poate fi ultimul cuvânt ai creațiunii; căci, după chiar teoria darwiniană îndeobște admisă, toate ființele, începînd de la cele neorganice, brute, pînă la cele organice cu viața proprie, formează un lanț cu atîtea verigi cîte specii sunt și cari merg mereu transformîndu-se pînă la om, culmea dezvoltării organice pe pămînt. [...]

Cu aceste studii și-a încheiat el cariera de om învățat; aceste au fost, precum a spus stimatul nostru coleg d-l Onciul în fața mormîntului ilustrului răposat, ultima fază de manifestare a spiritului său complex și vast.

M-am oprit numai la aceste cîteva scrieri cari pun mai mult în relief firea bogată a lui Hasdeu, căci dacă dînsul n-ar fi scris decît acestea, însă ar fi fost de ajuns sa merite titlul de *colos* ce i l-a dat contele Angelo de Gubematis.

Aici e locul să adaog că pe lîngă inteligența scînteietoare ce se revărsa din ochii, vorbele și scrierile lui și pe lîngă vasta cultură enciclopedică ce o poseda într-un grad mai înalt decît mulți dintre contemporanii lui, el poseda în mare doză și *nota ironică* pe care o întrebuița adeseori în contra adversarilor lui prin ziarul său umoristic *Satirul*. Toți se temeau de ascuțișul sarcasmelor lui.

Astfel îmi aduc aminte cu multă plăcere de un epizod din viața literară a cercului „Junimii” din Iași și a lui Hasdeu din București, zic cu multă plăcere, căci se raportă la o epocă depărtată și frumoasă, pe cînd toți membrii „Junimii”, între cari mă număram și eu, eram în primăvara vieții și lucram la susținerea *Convorbirilor* cu un entuziasm ce este dat numai tinerețelor să-l aibă.

Aici să-mi fie jermis sa fac o mică degresiune, căci epoca aceea de încordată muncă are importanța sa în istoria literaturii noastre și merită oarecare desfășurare.

Era aproape o jumătate de secol (ce departe suntem de acele timpuri) cînd un mănunchi de tineri iubitori de literatură se adunau în Iași, de obicei sîmbetele, rînd pe rînd la domnii Maiorescu, Iacob Negruzzi și Pogor, unde se discuta numai și numai chestiuni literare și științifice. Ceea ce lega

mai mult la început pe acești tineri era prietenia personală dintre dînșii și dragostea lor pentru ocupațiunile mai estetice.

Numărul lor a crescut repede, așa că această grupare a simțit nevoia de a-și crea un organ de publicitate și a se constitui într-o societate literară regulată cu numele „Junimea”.

Caracteristic însă este că acea societate a dus o viață de treizeci de ani și mai bine fără statute, președinte, vicepreședinți și secretari, sau mai drept vorbind cu un statut *sui generis*, care se alcătuia dintr-un singur articol, și acela nescris : *Intră cine vrea, ramîne cine poate*. Iar în anul 1867, cînd s-a înființat revista literară a cărei aniversare de 40 de ani s-a sărbătorit acum doi ani, nimeni nu s-a gîndit că dînsa va ajunge să fie decanul tuturor ziarelor și revistelor din țară.

În mijlocul unei veselii generale ea a fost botezată cu numele modest de *Convorbiri literare*, care i-a adus noroc, căci iat-o ajunsă la adîncî bătrînețe.

Și, Doamne, ce îndemînă ne era fiecăruia la seratele săptămîniale ale „Junimii”, unde domnea spiritul de colegialitate cel mai curat, unde politica era cu desăvîrșire exclusă, unde critica era liberă, dar totdeauna dreaptă și fără patimă, și unde ne simțeam într-o atmosferă cu totul senină, neatinsă de grijile și nevoile vieții zilnice.

Acele timpuri de mult asfințite, dimpreună cu soarele tinerețea noastră, nu le vom uita niciodată, căci ele au avut și au încă și acuma o înrîurire hotărâtoare asupra activității fiecăruia dintre noi.

Din contactul ce am avut unii cu alții ne-am molipsit de dragostea de munca și ne-am deprins fiecare după putere sa tragem brazde în ogorul întelenit al literaturii noastre naționale.

A fost un îmbold la lucru cum nu s-a mai văzut.

A fost o perioadă de adevărată reînviere literară, căci în acest mijloc prielnic s-au născut și s-au dezvoltat talente cari, în alte împrejurări, cine știe dacă nu ar fi rămas pierdute. Iar că brazdele trase de cercul *Convorbirilor* în răstimp de 42 de ani au dat roade folositoare, acestea astăzi nu se mai poate tăgădui, dovadă că mai toți membrii din zisa societate, cari se găsesc astăzi în viața, au meritat onoarea să fie rînd pe rînd primiți sub cupola onoratei Academii, iar dintre cei morți, cine ar fi putut să declare nevrednici de această înaltă

distanțiere pe un Eminescu, un Creangă, un Conta și poate și alții

Fiind însă că *Convorbirile* inaugurase atunci pentru întâia dată o eră de critică severă dar dreaptă în contra producțiilor rele și a falșelor talente, și-a atras de la început chiar un număr însemnat de dușmani, între cari în primul loc figurează *Revista contemporană* din București, cu Hasdeu în frunte. După o serie de articole de polemică literară, susținută cu multă aprindere de o parte și de alta, polemică care a pasionat publicul cetitor și l-a împărțit în două tabere, Hasdeu, marele nostru adversar care avea ferma convingere, după nu știu ce mfortnațiuni greșite și răuvoitoare, că cei de la *Convorbiri* sunt niște analfabeți lipsiți de sentimentul patriotic, a jurat să o dovedească aceasta și să-i desființeze.

Astfel a pus prinsoare cu un prieten al său că *Convorbirile* vor publica o poezie proastă, care pe lângă altele va conține o ironie amară la adresa „Junimii.” într-adevăr, a trimis la redacția *Convorbirilor* o poezie intitulată *La noi e putred mărul*, cu aluziuni la mișcarea literară de atunci, iscălită P. A. Călescu, cu alte cuvinte *Păcălescu*, și cu acrostihul *Convorbiri literare*. Acolo, în lipsa domnului Iacob Negruzzi din Iași și fără a se băga de seamă atât la acrostih cât și la iscălitură, s-a publicat poezia în coloanele *Convorbirilor*, ba încă cu înlocuirea cuvântului *virgină* în *fecioara*, ceea ce a agravat acrostihul, prefăcându-l în *Conforbiri*, în loc de *Convorbiri*. Această nenorocită îndreptare, care a schimbat pe *v* în / tocmai pentru a da versului o culoare mai românească neaoșă, a dat prilej celor de la *Contemporanul*, cari ne acuza între altele și de germanofilism, să zică că însuș hazardul a complotat în contra noastră, dând pe față tendințele noastre neromânești.

A fost atunci un mare chef la redacția *Revistei contemporane* și o adevărată consternație la *Convorbiri*; și deși colegul nostru Iacob Negruzzi, directorul *Convorbirilor* de atunci, nu avea nici o vină persoanlă în acest regretabil incident, totuș a fost 24 oare cel mai nemîngîiat dintre directorii revistelor din țară.

Putem să o mărturisim aceasta acum cu toată voia bună ce ne-o redă timpul care șterge totul, pînă și amintirea celor mai neplăcute momente din viața noastră.

Medalia însă are două fețe, și fiindcă în fond dreptatea era din partea *Convorbirilor*, această revistă a avut satisfacțiunea să se vadă pe deplin răzbunată.

A văzut după scurt timp *Revista contemporană*, apriga sa adversară, dându-și sufletul, pe cînd *Convorbirile* trăiesc și astăzi, și ce e mai mult, a văzut pe însuș Hasdeu figurînd cu cinste în rîndurile scriitorilor de la *Convorbiri* și asistînd la ședințele săptămînale ce se țineau în București la domnia Maiorescu și Negruzzi, ba încă a avut deosebită plăcere să-l vadă colaborînd în coloanele ei, în octombrie 1884, cînd a publicat o poezie intitulată *Zilele babei*, și în iunie 1885, cînd a publicat cuvîntul *Așa*, extras din *Magnum Etymologicum*, la care ocazie redacția *Convorbirilor* a inserat în josul articolului următoarea notița :

„D-l. B. P. Hasdeu ne-a comunicat acest interesant specimen din marele dicționar etimologic român ce lucrează, specimen despre care vorbisem în no. 1 al *Convorbirilor literare* a.c. (1885) și-i deschidem cu plăcere coloanele revistei noastre păstrînd, după dorința autorului, ortografia întocmai”.

Mărul nu mai era putred.

^ Este bine înțeles că revenirea lui Hasdeu la sentimente prietenești pentru gruparea de la *Convorbiri* nu-i poate fi imputată ca o slăbiciune ; din contra, trebuie să o considerăm ca o dovadă despre rectitudinea judecății sale în materie literară și științifică, unde animozitățile personale n-au loc și unde chscuțiunile cată să aibă adevărul la bază și să-și păstreze caracterul lor de pura obiectivitate.

Dealtfel, Hasdeu a schimbat de mai multe ori de sentimente în privința *Convorbirilor*. Iritabil, ca orice fire de artist, și supus impresiunii momentului, el ușor se supăra și tot așa de ușor se împăca. în fond, el nu era om păstrător de uri îndelungate.

Cu această ocazie trebuie să recunosc că dacă în sînul cercului *Convorbirilor* s-a născut acum 42 de ani un curent sănătos pentru cultivarea literelor și artelor române, acest curent s-a repercutat în toate unghiurile țării și a deșteptat în inima tinerimii de atunci dragostea pentru munca literară, așa că *Convorbirile* s-au susținut ani de zile nu numai cu producțiunile membrilor din jurul ei, ci și cu o mulțime de alte lucrări ce-i veneau din diferitele părți locuite de români.

Apoi, rînd pe rînd; au început a se forma și în alte orașe cercuri literare, dintre cari unele chiar fără simpatii pentru *Convorbiri*, dar totuș foarte utile, căci din ciocnirea ideilor răsărea scînteia adevărului, și fiecare scriitor, știindu-se supraviețuit, controlat, își îngrijea mai bine lucrarea și nu se aluneca să braconeze în codrii literaturii ca în pămîntul nimănui.

Exemplele bune au totdeauna o înrîurire binefăcătoare.

Astfel, a prins lumea a se îndulci de frumusețea poeziilor, legendelor și poveștilor noastre populare, a răsfoi cu interes cronicile și documentele vechi colbăite de veacuri, pentru a scoate la lumină istoria neamului nostru, pe care multă lume de la noi, și încă din cea pretinsă civilizată, o cunoștea mai puțin decît pe a Franței și a Germaniei.

Limba noastră strămoșească, dezgropată încă de Vasile Alecsandri ca o comoară ascunsă de la vetrele țăranilor și adusă la cinste în palatele bogătașilor, a fost încet, încet frămîntată, subțiată, îmbogățită, așa ca acum, putem zice, e destul de fină și de mlădioasă pentru a exprima orice nuanță a gîdirii și a simțirii.

Iar din toată această fiertură a intelectualității noastre românești a ieșit o pleiadă de poeți, romaniști, dramaturgi, istorici, filologi etc., născători de opere de valoare ce vor trăi, precum și un mare număr de reviste, poate prea mare, pentru puterea de mistuire a publicului cetitor de astăzi; dar oricum fie, ele sunt semnul îmbucurător al progresului realizat, și chiar dacă unele nu sunt tocmai temeinic înființate și nu corespund scopului, totuș din numărul cel mare selecțiunea se va face de la sine și cultura generală nu va rămînea în pagubă.

În tot cazul, s-au trecut vremurile acele înapoiate, pe cînd în toată țara românească nu era nici o revistă sau abia una singură, și aceea cu viață șubredă și scrisă într-o limbă care astăzi nu s-ar mai putea ceti.

Acest vederat progres se datorește în bună parte mișcării de la 1867, care ne-a scos din starea de stagnațiune în care lîncezisem mai bine de 15 ani.

A fost, în adevăr, înainte de 1867 o perioadă de amortire intelectuală care se explică prin faptul că mai toți vechii scriitori ajunseser în faza neproductivă a bătrîneții, iar alții noi n-au putut ieși la iveală din cauza neconținutelor tulburări ce au zguduit statul nostru și au absorbit toată activitatea și pu-

terea de muncă a poporului. Astfel, [...] am și intrat în vîlmășagul marilor lupte pentru Unire, lupte memorabile, unice în istoria noastră, apoi am trecut prin două caimacami provizorii, prin două alegeri pentru Divanul ad-hoc și prin o perioadă de șapte ani de domnie a lui Cuza-voda, primul domn ales din libera voința a poporului.

În scurta lui domnie însă spiritul public a fost mereu atras și stăpînit de marile reforme politice și sociale ce erau la ordinea zilei și cari au pus bazele României moderne.

Negreșit că în acest interval, cînd însuș existența țării era în joc, cînd creierul poporului era preocupat numai și numai de grija constituirii statului român, toate talentele destoinice nu puteau să aibă răgazul și liniștea sufletească necesară pentru a se deda la îndeletnicirea recreativă a artelor și literelor.

Talentele se produc și se dezvoltă numai cînd sunt la adăpost de vicisitudinile zilei de mîni.

Dar la 1867, cînd Unirea era definitiv cucerită, [...] am căpătat încrederea că, ieșiți din frămîntările periculoase, suntem singuri stăpîni pe soarta noastră, atunci era tocmai momentul psihologic ca mișcarea literară, oprită în loc de mai mulți ani, să ieie un nou zbor.

Așadar, paralel cu renașterea politică, s-a produs și renașterea literară.

Atunci, ca o necesitate a timpului, s-a înființat revista *Convorbirile*, care a devenit răpede organul de manifestare a tuturor cugetărilor, simțirilor, impresiunilor, înmagazinate în acele timpuri de cumpănă.

A fost ca un fenomen de adevărată descărcare electrică, ca o ploaie roditoare ce s-a revărsat peste cîmpul părăginit, și de aceea revista *Convorbirile* s-a născut atunci cu o putere de viață capabilă de a o face să se strecoare prin toate greutățile unui răstimp de 42 de ani, și să ajungă acum la bătrînețe încă în bună sănătate.

Apoi, ceea ce a dat *Convorbirilor* acea deosebită "trăinicie" a fost nu numai împrejurările favorabile în care s-a născut, ci și avîntul scriitorilor de atunci, cari, neinfluențați de nici un scop egoist, s-au devotat intereselor culturale ale neamului și prin o statornicie de muncă ce nu are exemplu au lucrat mereu și fără preget la sporirea avutului nostru literar și științific.

^ Astăzi, fara lipsa de modestie, putem să ne prezentăm înaintea străinătății cu un stoc cultural considerabil, ca uri popor ieșit din vrîsta copilăriei, și să revendicăm rangul ce ni se cuvine între popoarele civilizate.

De unde cu jumătate secol înainte, străinătatea abia daca cunoștea situațiunea noastră geografică și etnică, dar despre starea noastră culturală nici idee nu avea, astăzi vedem cu satisfacțiune cum multe, foarte multe din scrierile autorilor noștri sunt traduse în limbele moderne cele mai răspîndite, ceea ce probează evident că dacă aceste scrieri au meritat osteneala unei traducerii, au^trebuit să aibă o reală valoare.

Unul dintre^ marii plămăditori ai limbei și descoperitori de comori istorice, ieșit la suprafață în acest proces de fermentare al intelectualitate! noa'strea fost fără îndoială Hasdeu care, deși nu plutea în sfera de activitate a *Convorbirilor literare*, dar în ogorul în care a lucrat a aruncat sămînță multă și roditoare, și în ramura istoriei și a filologiei, cu deosebire, s-a ridicat mai presus de toți predecesorii săi.

S-a zis însă de unii și alții că dînsul ar fi comis mai multe^greșeli în lunga sa carieră de om de litere, și de știință, jNu-îm permite cadrul restrîns al acestui discurs să enumăr și să discut aici diferitele chestiuni controversate ce au ocupat presa în acele timpuri.

Mi-ar trebui pentru aceasta volume întregi și o competență^jpe care nu o posed. Hasdeu, care a lucrat în toate direcțiile și a atacat toate genurile, a avut în adevăr o viață prea mișcata, prea activă, prea plina de inovațtmi îndrăznețe, pentru ca la rîndul lui sa *au* fi întîlnit oameni cari să-l urmărească,^să-l critice și sa-î găsească felurite neajunsuriin^peregrinările sale istorice, filologice și literare. într-o grădină atît de vastă, cu flori atît de multe și variate precum a fost cîmpul de muncă al lui Hasdeu, nu e exclusă posibilitatea să se găsească id, colo cîte o plantă de calitate inferioară. Dar chiar de s-a găsit, cine astăzi ar putea să-i arunce piatra ?

Toți, fără osebire^ suntem jupuși greșelilor, însă nu toți avem spre compensație îndăraptul nostru o comoară intelectuală acumulată ca aceea "a lui Hasdeu.

^'Suflarea morții, perspectiva timpului au șters cu desăvîrșire în ochiiwsteritatei orice umbră din cadrul viețd sale pămîntești, lasînd să se vază numai razele luminoase ale

muncēi sale neîntrecute, singurele care străbat distanțele și vor străluci prin pătura vremurilor.

Hasdeu este deci și va rămînea, orice s-ar **zice**, cel **mai** mare istoric al generațiunei sale,- caci el, cel întai^ precum am arătat, a înțeles noua îndrumare ce^trebuie să se dea istoriei, care nu se cuvine să fie o simplăjtnșirare de fapte, ci are mai cu samă menirea să oglindească întreaga și ade-vărata viață intelectuală, economică și politică a unui popor, și să arate cauzele determinante care au produs șirul faptelor ce încheagă istoria aceluia popor.

De asemenea în ramura filologiei, dînsul, prin cunoștința multor limbi străine și mal ales a_ tuturor dialectelor slave, precum și prin operele sale limbistice săvîrșite, a ocupat dt a trăit neînterupt și fără contestație vîrful piramidei

Prin urmare, cît va exista un neam românesc, o limba românească si o cultura românească, Hasdeu va străluci j>e cerul cultural al neamului ca un luceafăr de mărimea, india.

Dar ceea ce înalță și maî mult această interesantă figură în închipuirea noastră și ne mișcă pînă la înduioșare este dragostea nemărginită ce o închinase fiicei sale Iulia. De la moartea ei prematură, întîmplată, precum *am* zis, în floarea tinereței, Hasdeu n-a mai trăit o minută fără ca gîndul, simțirea, visurile și toate faptele vieții sale să nu fi fost îndreptate exclusiv spre amintirea iubitei fiice. Timpul, care cu aripa sa tămăduitoare îndulcește totul, lui din contra îi ațîța și mai mult dragostea aceasta prelungită dincolo de mormînt, așa încît, sugestionat aș putea zice, el o simțea pretutindeni ca p umbră binefăcătoare, ca o ființă ideală, îndumnezeită, ce-i întovărășea căpățîiul de noapte, îi îndulcea suferințele și-i exalta bucuriile. în excitarea sa nervoasă, el o vedea chiar aievea, îi asculta glasul, îi urma povețele, și astfel avea iluzia, dacă nu chiar certitudinea, că ea trăiește o a doua viață. Dacă în rigorismul unor materialști neînduplecați această dragoste neobișnuită ar părea o slăbiciune, o Doamne, ce sublimă, ce înălțătoare este totuș această slăbiciune care revarsă în mod statornic din inima îndureratului părinte o dulce poezie peste monmîntul scumpei sale fiice !

Apoi de la o vreme marele Maistru al neamului, îmbătrînit, obosit, nemaîavînd orizonuri deschise înaintea sa; s-a

retras în singurătatea Carpaților, unde își zidise un castel fantastic, care simbolizează toate credințele Lui mistice și toată dragostea lui pentru Iulia.

Acolo, fiiindu-i închise porțile viitorului, spiritul său putea în schimb să-și exploreze în liniște trecutul, o țară imensă, bogată, singura de care se mai putea bucura.

Acolo, ca un geniu al pădurilor, și-a trăit cele din urmă zile ce-i rezervase Dumnezeu și apoi încet, încet s-a stins el, ultimul vlăstar al neamului său, s-a stins cum se sringe un frumos asfințit de soare, iar sufletul lui, ușurat de povara pamânteasca, s-a dus sa-și îmbrățișeze fiica în plaiurile nemuririi.

Cu strângere de inimă, stimați colegi, am întreprins să vorbesc despre Hasdeu în această înaltă instituțiune de cultură. Rog deci să fiu iertat de greșelile ce voi fi comis, căci dacă nu voi fi fost în stare să pun în relief, cum aș fi vroit, nemuritoarea lui figură, vina este ca el a fost un prea mare model pentru slabul meu penel.

Față de dînsul, de trecutul lui, de opera lui, eu, umilul său urmaș, m-**iam** simțit intimidat, micșorat, întocmai cum s-ar simți un **om** în fața unui munte mare care îi da impresia că niciodată nu-l va putea urca.

Posteritatea însă va aprecia mai bine pe Hasdeu și-l va ridica pe pedestalul de onoare ce se cuvine unei asemenea naturi privilegiate, înzestrate cu atîtea daruri de mîna Lui Dumnezeu.

Eu unul, cînd mă uit aici împrejur în această ilustră incintă, parcă nu-mi vine a crede că Hasdeu lipsește ; parca tot îmi vine să caut pe acel scaun ros de lungă sa ședere, pe maiestuosul batrin cu chipul de prooroc, știutor de multe lucruri din lumea aievea și poate și din alte lumi, întru atîta lipsa lui ne surprinde, întru atîta geniul are darul de a semăna cu nemurirea.

Hasdeu e dintre acele fapte alese cari n-ar fi trebuit să imară, căci e păcat să se risipească în neant atîtea mari însușiri izvorite din dărnicia divină.

Dar ce zic eu ?... Hasdeu n-a murit și nu putea să moară. Prin însăș poarta morții el a intrat în nemurire. El e mai viu decît oricînd în amintirea și in inimile noastre, deoarece

astăzi figura lui înseninată, dezbrăcată de haina pamînteasca, apare mai frumoasa privită prin prisma dreptej judecări.

Numele lui va răsuna deci pururea nu numai sub aceasta strălucită cupola, ci și în orice loc și în orice timp va trăi o gîntă românească pe coaja pămîntului.

Și acum, stimați colegi, dați-mi voie sa-mi închei cuvîntarea, aducînd prinosul meu de dragoste, admirațiune și respect umbrei marelui basarabean, care a lăsat în urmă-i **im** gil **ce** cu anevoie se va umplea, căci oameni ca Hasdeu nu se nasc în toate zilele.

ADDENDA

Sunt acum 25 de ani, ma găseam la dl. V. Pogor, într-o sîmbăta. sara la una din obicinuitele întruniri literare ale societății „Junimea”.

Adunarea era numeroasă.

Se dădu cetire scrierilor în proza și versuri aduse de membrii societății; se discută mult asupra lor precum și asupra altor chestiuni literare și științifice, discuțiuni întrerupte îci-cole prin anecdote hazlii, apoi veni rîndul ceaiului cu cozonacul tradițional, în fața cărora încetară toate divergențele de păreri asupra materiilor în discuțiune.

După ceai dl. Pogor ne făcu surprinderea să ne puie sub ochi o carte mare *in folio* ce-i venise de curînd din Paris, foarte luxos editata și care conținea *Infernul* lui Dante ilustrat de Gustave Dore.

Dacă celebritatea lui Dante a răzbătut prin atîtea veacuri pană la noi unde acum toată lumea îi cunoaște numele, deși cei mai mulți nu l-au citit, sunt nevoit să **Spun** despre mai puțin celebrul Gustav Dore, că pe vremea aceea era cel mai cu reputație desemnator și ilustrator de cărți din Franța. Artist neîntrecut în această specialitate, înzestrat cu o imaginație vie și încălzită, se înțelege, și de farmecul poeziei lui Dante, el a reprodus scene din *Infern* cu o măiestrie în adevăr uimitoare.

Lacomii ne-am aruncat asupra acestei cărți și, răsfoînd-o, ne-am oprit mai mult la gravura care reprezenta poarta Infernului unde ajunsese Danțe condus de Virgil și deasupra căreia era vestita inscripție din fruntea cîntului al III-lea:

„Per me si va nella città dolente.
Per me si va nell'eterno dolore,
Per me si va tra la perduta gente.

*Oiustizia'mosse il mio aho fattorei
Fecenii la divina potestate,
La somma sapienza e il primo amore.*

*Dinanzi a me, non fur cose create
Se non eterne, ed io eterno duro :
Lasciate ogni speranza, voi eh' entrate."*

DI. Pogor, văzîndu-ne așa de absorbiți, ne zise :

— Ei, care din voi, burghejilor \ se simte vrednic sa traducă în românește această faimoasă inscripție ?

^_^ Eu, răspunse Ștefan Vîrgolici, un junimist meșter în alcătuirea versurilor și căruia îi dădusem porecla de *lo-Spaco* după numele unui stoler, pentru că lui i se trimeteau spre cioplire și _geluire poeziile care cu oarecare meremet s-ar fi putut publica.

— Eu, răspunse Samson Bodnărescu, cel cu clarobscurile aforisme, mai mult obscure decît clare, și care pricinuiam junimiștilor multă bătaie de cap ca să le poată da de capăt.

— Eu, răspunse Miron Pompiliu, alt tînăr poet din „Junimea”, de asemenea expert în materie de versificare,

— Bravo! strigă dl. Pogor, va sa zică avem trei concurenți. Să știți că acela care va face o mai bună traducere va avea sîmbăta viitoare o mai mare porție de cozonac la ceai.

Eu am tăcut, dar mărturisesc că am simțit în rtiine un șarpe care mă îndemna în taină de a încerca traducerea, și, Doamne, cînd un astfel de ispititor ți se furișează în minte, nici cu cleștele nu-l mai poți scoate.

M-am întors acasă foarte preocupat și noaptea am petrecuț-o neliniștit. Neconținut aveam dinaintea ochilor groaznica inscripție scrisă cu litere de foc pe poarta iadului ; neconținut parcă auzeam dindărăptul fatalei porți plînsetele și vaietele turmei osîndite la chinuri eterne ; iar a doua zi cînd m-am deșteptat m-am și pus pe lucru.

* Acesta era de obicei modul cu care dînsul apostrofa membrii „Junimei" (n.a.).

Se înțelege că n-a fost muncă ușoară de a reda în limba noastră sentențioasele cuvinte ale lui Dante. Am rupt multe file de hîrtie, mi-am șters de pe frunte multe șiruri ale sudorilor, pană cînd în sfîrșit m-am oprit la următorul text care desigur nu atinge frumusețea energică a originalului:

„Prin mine se ajunge în jalnica cetate,
Prin mine se ajunge la chinuri necurmate,
Prin mine se ajunge la osîndita ginte.

Justiția mîșcat-a pe-naku-mi ziditor :
La viață sunt adusă de cel întâi amor,
pe-atotputemicia ji de suprema minte.

Nimica înainte-mi n-a fost decît vecie.
Și viața mea eternă menita e să fie;
Lăsați orice speranță, voi care-ntrați. aice!"

În sfîrșit, făcusem și eu ceva. În viitoarea sîmbăta m-am prezentat la „Junimea" cu hîrriuța în buzunar, foarte mișcat și foarte curios să aflu ce au făcut ceilalți. Cînd colo, ce să văd ? Ștefan Vîrgolici și Samson Bodnărescu străluceau prin absența lor, iar Miron Pompiliu, la întrebarea d-lui Pogor, a dat din umeri zicînd că a luat drept glumă angajamentul lor din sîmbăta trecută.

Prin urmare, concurs n-a mai putut fi din lipsă de concurenți și, fiindcă lucrarea mea *scrisă* a fost neapărat găsită mai bună decît cele trei *nescrise*, am obținut ca premiu partea de cozonac făgăduită.

Sunt mulți tineri vîntură-lume, care cînd pleacă într-o călătorie de petrecere habar n-au unde se vor opri. Așa mi s-a întîmplat și mie fără a fi tocmai un vîntură-lume. Dintr-o glumă m-am pomenit încurcat într-o întreprindere serioasă, căci rareori știe omul, în mult isplătită-î viața, alergătoare după năluci, unde-o s-ajungă capătul firului ce înlănțuie faptele sale. Cîte lucrări am întreprins eu în lunga mea carieră literară, tbațe le-am început cu gînd de a le isprăvi și totuși unele au rămas neisprăvite. Singură această inscripție de pe poarta *Infernului* lui Dante am început-o cu gînd de a mă opri la ea, și totuși nu m-am oprit.

Nu m-am oprit fiindcă, trebuie să-mi mărturisesc păcatul, eram stăpînit de dorul secret de a vedea ieșita la lumina

tiparului această traducere făcută de mine pentru- întâia oară în versuri românești.

Care scriitor n-a simțit același dor. mai ales la primele lui încercări literare ?

Nu ar fi avut nici un rost să o public așa răzleață fără cântul în capul căruia ea figurează. Ambiția, deci, această patimă și bună și rea, care te duce de multe ori unde ți-e voia, m-a împins să traduc și cântul al III-lea întreg ; dar după ce l-am isprăvit, nu fără muncă și greutate, am băgat de seamă ca nu era nimerit sa-l public înainte de celelalte două de la început cu care e în legătură.

M-am întors deci îndarăpt și am tradus și pe cete doua și așa, mă rog, încet, încet, mereu căzînd din puț în lac, mereu atras, mereu amăgit de frumuseța poemului, am ajuns de am publicat în cursul anului 1882 șapte cînturi... apoi, am aruncat condeiul și n-am mai pus mîna pe traducere pană în anul 1905, adecă timp de 23 de ani.

Pentru ce am părăsit atîta amar de vreme, aproape o jumătate de viață de om, această lucrare începută, nu pot bine să-mi dau samă, căci, dealtfel, am avut destule încurajări din partea colegilor mei din „Junimea”, precum și din partea altor persoane cu autoritate al căror cuvînt trebuia să tragă greu în cumpăna hotărîrilor mele.

Așa mtr-una din zile dl. Dimitrie A. Sturdza, fostul prim-ministru și actualul șef al partidului național-liberal, mi-a zîs că prin începerea traducerei lui Dante, am scris o poliță la adresa publicului român, și că prin urmare trebuie să fac onoare iscăliturii mele.

Vai, cît pe ce era să mi se protesteze iscălitura, căci în 23 de ani polița ajunsese demult la scadență. Apoi în 1903, luna april s-a ținut la Roma un congres de literatură a limbilor latine sub președinta contelui Angelo de Gubernatis cu care ocazie a fost citat numele meu ca traducător al lui Dante.

Desigur, dacă contele de Gubernatis ar fi știut ca de la 1882 și pană la 1903, data congresului, nu tradusesem un vers mal mult, nu mi-ar fi făcut aceasta onoare, căci numai cele șapte cînturi de la început nu erau, la dreptul vorbind, un titlu suficient pentru a merita o așa măgulitoare mențiune într-un congres la Roma.

Cînd însă în 1905 roata politică a aruncat în opoziție partidul național-liberal din care fac parte, atunci dispunnd de mai mult timp, vocea tainică a conștiinței neîmpăcate, a datoriei neîmplinite, a poliței scadențate și neachitate s-a deșteptat puternic în mine și mi-a zis: „trebuie să ascuți de cuvîntul d-lui Sturdza, trebuie să meriți laudele ce ți-a dat contele de Gubernatis în capitala Italiei, trebuie să nu lași perdută munca unui an întreg!*. Pe lîngă aceste apoi figura rigidă a lui Dante în bronz, care stă de multă vreme pe biuroul meu de lucru, parcă mă muștra în fiecare zi, pentru uitarea la care îl condamnaseram, și atunci în ziua de 25 martie 1905 îmi ascuții din nou condeiul și reîncepui traducerea, de astă dată cu hotarîrea neșrămutată de a isprăvi *Infernul* cu orice preț.

Daca însă mi-a trebuit un an pentru 7 cînturi, cîți^ ani îmi trebuiau oare pentru alte 27 de cînturi ce mai rămăsese de tradus, căci în total sunt 34 cu aproape 5.000 de versuri ? Iată o întrebare la care nici nu îndrăzneau să mă gîndesc. Și astfel, deși aveam 23 de ani mai mulți în spinare decît la 1882, deși a traduce pe Homerul italian în versuri terțet cu terțet, vers cu vers, nu e o jucărie, ținînd samă de limba lui abrupta, lapidară, biblică aș putea zice, precum și de dificultățile ritmului și ale rimei în limba noastră, totuși, odată ce m-am apucat cu mîna de sabia goală, m-am ținut mereu de dînsa, deși îmi sîngerău palmele și în timpul lucrului ajunseseam a nu mai dori altceva decît ca Dumnezeu să-mi deie viață să pot duce lucrarea la bun sfîrșit.

A fost în veacul al XVI-lea un francez, *Grangier*, care după ce a isprăvit de tradus pe Dante a făcut următoarea mărturisire : „Ceux qui entreprendront apres moîs la meme besogne, pourront temoigner que cela ne saurait se faire sans beaucoup pe peine et de travail et sans se mordre les ongles plus d'une fois.”

Și cu toate aceste, după ce mi-am ros și eu unghiile de mai multe ori, a vroit Dumnezeu să sfîrșesc *Infernul* în ziua de 10 septembrie 1905, adecă tocmai în cinci luni și jumătate. Cu alte cuvinte în aceste cinci luni și jumătate am dat gata la vîrsta de 67 de ani restul de 27 de cînturi, o lucrare de patru ori mai mare decît cea săvîrșită de mine în douăsprezece luni, cînd eram cu 23 ani mai tînăr.

- Când am declarat familiei mele că am terminat traducerea, a fost o explozie de bucurie în casă, căci nu cu puțină grijă se uitau cu toții la mine văzînd cum mă munceam cu nesfîrșitele terțete, cîte cinci și șase oare în fiecare zi. Apoi la masă a fost sărbătorită isprava mea prin închinarea mai multor pahare de vin în memoria marelui poet și în sănătatea îndărăpnicului traducător.

În timpul lucrului un fel de friguri mă cuprinsese : aveam simțimîntul că parcă mă urcam pe un munte înalt, aproape neaccesibil, însă prin energia voinței, prin încordarea continuă a nervilor, mă urcam mai sus, tot mai sus în sudoarea frunței, și la fiecare popas, la fiecare cînt isprăvit mi se deschideau nouă perspective, noi frumuseți, care mă fermeceau, îmi susțineau curajul, îmi împrăpătau puterile, pană ce în sfîrșit spre marea mea bucurie sufletească am pus piciorul pe culmea muntelui și am mîntuit *Infernul*, cea mai de căpetenie parte din trilogia nemuritorului poet.

Cine^știe dacă aceasta nu va fi ultima mea lucrare, ultima floare răsărită în ogorul de munca a bătrînețelor mele ; zic floare, nu din punctul de vedere al valorii traducerei, ci pentru că, bună, rea, aceasta traducere mi-a procurat totuși plăceri estetice precum nu simțisem niciodată în cursul îndeletnicirilor mele literare. Aceste cîteva luni rupte din viața mea, cît am stat în atingere necurmată cu sufletul, cu inima, cu mintea celui mai mare rapsod al Italiei, cît m-am încălzit la flacăra dulce a poeziei lui, cît am împărtășit emoțiile lui în fantastica călătorie făcută împreună cu el în imperiul întunericului, emoții pe care am încercat să le redau cu instrumentul imperfect al talentului meu în limba noastră soră, am fost, pot zice, un om fericit, căci în timpul lucrului mă scuturasem, ca arborele de omidă, de toate grijile vieții, uitasem tot ce era străin de lucrul meu, ma uitasem pe mine însumi.

Sunt departe de a avea pretenția că am făcut o lucrare fără neajunsuri, fără greșeli. *Traduttore traditote*, a traduce este a trăda, zice italianul. Prin urmare, niciodată o traducere cît de bună nu se poate urca la înălțimea originalului. E întocmai ca și cînd printr-o trompetă ai vroi să redai o arie cîntată din vioară. Sunt expresiuni finite, nuanțe proprii unei limbi și fără echivalent în alte limbi, așa încît traducătorul, pentru a le exprima, e nevoit să facă peri-

frază, ceea ce desigur le slăbește efectul. Aceste dificultăți mai cu samă se întîlnesc în Dante, pentru că dînsul, odată cu poemul, a creat și limba italiană, mchegînd astfel o operă care poartă pecetea originalitate! cele mai puternice. În adevăr, toți numeroșii lui traducători de toate neamurile au întîmpinat, după propria lor mărturisire, greutăți enorme față de stilul lui concis și totuși plin de imagini poetice, de cugetări abstracte, de idei filozofice, și însuflețit de întreaga gamă a patimelor umane. Toate aceste comori ale minții și ale inimei lui sunt turnate ca bronzul topit în niște versuri care parcă-s căzute din cer, nu ieșite dintr-un creier omnesc, așa răsună ele de frumos, uneori limpezi ca o poveste homerică, altele înviforate, apocaliptice ca *trompeta^ chematei a doua*, făcîndu-te să întrezărești o lume ce spărie închipuirea.

Căci el a exprimat gîndiri dumnezeiești într-o^ limbă omenească, și a avut pe lîngă alte strălucite daruri și intuițiuni profetice întrevăzînd legile gravitațiunii înainte de Newton, presimțind existența unui continent dincolo de mările apusului înainte de Cristofor^ Columb și visînd unitatea Italiei înainte de Victor Emanuel și Căvur.

Acesta este modelul grandios ce mi-am propus să-l îmbrac în haina românească. Dacă voi fi izbutit, a lui va fi meritul, căci mereu m-am simțit îmboldit și inspirat de frumuseța lui ; dacă nu, totuși nu mă voi căi de munca depusă, pentru că în orice altă direcție aș fi întrebuițat activitatea mea, tot mai profitabil a fost pentru propria mea mulțumire sufletească să stau de vorbă cu Dante decît cu oricine altul.

NOTE

NUVELE

Nicolae Gane a debutat cu nuvela *Fluierul lui Ștefan* în numărul 3 din primul an de apariție a *Convorbirilor literare* (1867). Încurajat de junimiști, el va publica în revista ieșeană, pe lângă versuri și proză, și în 1836, un număr de 27 de nuvele.

Volumul *încercări literare*, Tipografia națională, 1873, cuprinde, pe lângă cinci poezii, nuvelele apărute până la acea dată în *Convorbiri literare: Domnița Ruxandra, Fluierul lui Ștefan, Piatra lui Osman, Comoara de pe Rarău, Privighetoarea Socolei*. Tot în 1873, apare la aceeași editură nuvela istorică *Domnița Ruxandra*, iar Editura librăriei Frații Șaraga din Iași tipărește un volum cu titlul *Domnița Ruxandra*, cuprinzând; *Domnița Ruxandra, Fluierul lui Ștefan, Piatra lui Osman, Comoara de pe Rarău, Privighetoarea Socolei*. În 1880, apare la Tipografia națională ediția *Novele*, în două volume. Cel dintâi cuprinde: *Domnița Ruxandra, Fluierul lui Ștefan, Piatra lui Osman, Comoara de pe Rarău, Privighetoarea Socolei, Vinătoarea, Hatmanul Baltag, Șanta, Astronomul și doftorul*; al doilea include: *Două nebunii, Duda Balașa, Petru Rareș, Andrei Florea Curcanul, Ochii mamei, Cînele Bălan, În vacanțe, Sfântul Andrei*.

După cum atesta corespondența lui N. Gane (cu Maiorescu, Alecsandri, Iacob Negruzzi și alții), publicarea multor nuvele se datorează, inițiativei și atmosferei *Convorbirilor literare*. Deși susceptibil la critică, scriitorul a profitat de discuțiile din cadrul „Juniam™” și de spiritul emulativ ce domina în redacția revistei de la Iași, fapt recunoscut de altfel de autor în volumul autobiografic *Zile trăite*.

O ediție în trei volume, supravegheată de autor, a apărut în 1886, la Editura Socec din București. Primele două volume reproduc ediția de *Novele* din 1880. Cel de al treilea cuprinde lucrările publicate între 1881—1886: *Stejarul din Borzești, Zgîrcitul, Ion UrdUă, Ura din copilărie, Petrea Dascălul, Friguri de autor, Agatocle Leuștean, Două zile*

la *Slănic, Dac-a vrea Dumnezeu*. Primul se deschide cu o scurtă prefață A editorului, în care se precizează că noua ediție este „îngrijită, revăzută și sporită de autor”.

În 1899, Editura Socec publică o nouă ediție „de autor” din *Novelile* lui Nicolae Gane, reproducând cuprinsul celei din 1886. Intervențiile autorului în text sînt mai ales de natură stilistică.

Încercînd să efectuăm o trecere în revistă a receptării critice a operei lui Gane, trebuie să remarcăm că cele dinții aprecieri aparțin jurnaliștilor din prima generație. Vasile Alecsandri, spre exemplu, într-o scrisoare către N. Gane din 9 noiembrie 1876, scria încurajator: „Ați descoperit o vînă frumoasă de exploatat. Dați cu sapa înainte, sigur fund că veți găsi în adevărații cunoscători de arta niște apreteitori sinceri. Eu sînt din numărul acelor care găsesc o mare plăcere a vă citi scrierile și a le recomanda precum merită” (I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, voi. IV, București, Bucovina, 1933, p. 480—481).

Titu Maiorescu, oprindu-se la două volume de proză românească tradusă în limba germană de Mitte Kremnitz (*Rurhänische Skizzen*, 1877 și *Neue rumänischen Skizzen*, 1880), constată originalitatea autorilor români traduși (Ioan Slavici, N. Gane și Iacob Negruzzi) și valoarea scrierilor lor pentru reflectarea specificului național românesc: „Toți autorii aceștia, părăsind oarba imitare a concepțiilor străine, s-au inspirat din viața proprie a poporului lor și ne-au înfățișat ceea ce este, ceea ce gîndește, ceea ce simte românul în partea cea mai aleasă a firii lui etnice... La această cauză generală se mai adaugă, îndeosebi pentru novelele lui Slavici, Gane și Negruzzi, întâmplarea favorabilă că ele se găsesc în armonie în privința obiectelor ce ni le înfățișează și care sînt mai ales figuri tipice din popor, cu un întreg curent al gustului estetic în Europa, curent pe care noi îl credem foarte sănătos și în urma căruia romanurile fărănești și descrierile tipice au ajuns să fie cele mai prețuite produceri ale literaturii de romaniști” (T. Maiorescu, *Critice*, III, București, Socec, 1930, p. 21—22).

La doi ani de la apariția ediției din 1880, trei autori dedică analize critice nuvelor lui Gane. Cel dinții, Ilie Trăilă („*Novele*” de N. Gane, în *Familia*, XVIII, nr. 1, 19/21 mai 1882, p. 223—236) atacă vehement limba nuvelor, considerînd-o „împănată cu elemente dialectale moldovenești”. În aceeași revistă, Ioan Slavici respinge părerile lui I. Trăilă, demonstrînd că tocmai limba scrierilor lui Gane constituie o importantă izbîndă a autorului: „Novelile lui Gane sînt un însemnat pas spre formarea acestei limbi și în același timp un încă mai însemnat progres față de novelele lui Costache Negruzzi ori cu ale lui Odobescu, care «ste unul din cei mai eminenți literați ai noștri, însă numai în rîndul

al doilea noveist” („*Novele*” de N. Gane, în *Familia*, XVIII, nr. 21, 23 mai/4 iunie 1882, p. 254—255). Cel de al treilea, I. T. Mera, se referă la preferința lui Gane pentru subiectele din viața poporului și la claritatea și simplitatea scrisului sau.

Un constant admirator al lui Gane a fost Iacob Negruzzi. Într-o recenzie (nesemnată) la ediția de nuvele din 1886 (*Convorbiri literare** an XX, nr. 8, 1 noiembrie 1886, p. 705—706) el recomanda în acești termeni volumul confratelui junimist: „Scrierile d-lui Gane s-au bucurat de o favoare neîntreruptă pe lîngă publicul cetitor român. Subiectele alese din viața poporului nostru, stilul ușor și cam înflorit, limba corectă luată din graiul viu al poporului, prin urmare totdeauna naturală, toate aceste însușiri au dat un farmec special scurtelor narațiuni ale autorului nostru”. Același ton al aprecierilor îl întîlnim în necrologul semnat de Negruzzi la moartea lui Gane (*Convorbiri literare*, an L, nr. 4, 1916, p. 475—480), dar mai ales în cunoscutele *Amintiri din Junimea*” (București, Editura Cartea românească, 1931, p. 119—120): „Nu trebuie uitat ca Gane este cel întît noveist român care s-a pus să descrie viața socială de la noi, că limba lui Gane este limpede și frumoasă și că narațiunile sale, toate originale, dacă nu te emoționează adînc, cel puțin plac totdeauna în scurtimea și simplitatea lor”.

Cel dinții profil critic al lui N. Gane îl datorăm însă lui Nicolae Iorga. Într-o lucrare de tinerețe, *Schițe din literatura română* (voi. II, Editura librăriei Frații Șaraga, Iași, 1893, p. 105—131), în capitolul *Doi nuveUști*, N. Iorga întreprinde o interesantă și minuțioasă analiză a nuvelor lui Gane, insistînd asupra calităților și deficiențelor scrisului acestuia, raportîndu-l, tematic și stilistic, la celălalt prozator al „Junimii”, Ioan Slavici. Clasificînd nuvelele lui Gane în *istorice* și *sentimentale*, N. Iorga conchide: „Gane este un povestitor din, cei mai buni..., sobru și simplu, mișcător și fără pretenții. Istorisirea e vioaie și iute, figurile trăiesc, fără ca vreuna din ele să stăpînească atenția în dauna firului povestirii, limba e aproape aceea de astăzi, și pentru mulți dintre contemporanii săi lauda aceasta nu s-ar potrivi”. O caracterizare exactă a prozei lui N. Gane ne-a lăsat N. Iorga și în *Istoria literaturii române* (București, Editura librăriei Pavel Suru, 1929, p. 163): „Gane a început alături de romantism,, de romantismul lui Alecsandri, cu figuri fără relief, în pieptul cărora nici o zvîcnire de sînge nu se simte, dar, alături de acestea, a cules ceva din viața contemporana, din povestirile ce se spun în familie, ca *Aliuță*, *Cîteva zile la Slănic*, care toate aduc, fără îndoială, ceva nou”.

În 1901, revista *Familia* publică raportul academic al lui Iosif Vulcan pentru premeirea nuvelor lui Nicolae Gane, despre care afirmă

că „este unul din «i dinții care la începutul renașterii noastre literare a luat în mână condeiul de nuvelist și a surprins publicul setos de asemenea lectură cu o serie de nuvele. Povestirile sale au fost cetite cu plăcere atât pentru ca genul acela literar nu prea fusese cultivat, cât și pentru fondul, dar mai cu seama pentru forma lor. Subiectele tratate erau din mediul social pe care publicul îl cunoaște bine, iar limba cu care se prezentau reproducea întocmai graiul de obște din timpul acela” (*N. Gane*, „*Novela*”, *Familia*, XXXVH, nr. 21, 27 mai/9 iunie 1901, p. 248). Insistând asupra simplității narațiunii și asupra darului de evocator, Iosif Vulcan subliniază, o calitate remarcabilă a artei lui Gane : limba populară.

Recenzind traducerea *Infernului* lui Dante realizată de N. Gane (Iași, *Viața românească*, 1906), G. Ibrăileanu manifesta interes și pentru proza scriitorului junimist: „Acele admirabile pagini care ne-au încântat pe toți prin simplitatea și naturalul povestirii, prin umorul lor sănătos și desfătător, și mai ales prin sentimentalitate curată, prin acel optimism cu care autorul privește lucrurile viiei” (G. Ibrăileanu, *N. Gane*, »*Dante Alighieri: Divina Comedie, Infernul*”, în *Viața românească*, I, nr. 3, mai, 1906, p. 511). De altfel, la moartea scriitorului, criticul *Vicțor Românești* trasa în câteva linii sigure profilul nuvelistului: „*Nicu Gane*, în *Viața românească*, XI, nr. 4—5, aprilie-mai 1916, p. 189—191, reproduș în *Note și impresii*, Iași, *Viața românească*, 1920, p. 231—233): „*Nicu Gane* n-a fost nici romantic subiectiv, nici pesimist, nici critic amar. Ceea ce avea comun cu junimismul erau numai „acele tendințe pe care le avusese un Alecsandri ori un Russo : oroarea de pedantismul făuritorilor de sistem” lingvistice, iubirea de subiecte naționale, de simplitate și de natural. Boier de țară din Moldova, natură echilibrată și optimistă, *Nicu Gane* n-a fost romantic ca junimiștii, ci clasic ca Alecsandri. Nuvelele lui *Nicu Gane* n-au romantic decât uneori subiectul, tratarea lor fiind curată clasică, ca și la predecesorii săi. Prin fondul și forma nuvelilor sale, el face parte mai degrabă din curentul *Daciei literare*, al *Propăfuirii* și al *României literare* decât al *Convorbirilor*, în orice caz dintr-un curent intermediar, de tranziție.”

V. V. Haneș a avut în vedere numai nuvelele istorice ale lui Gane, raportate la cele ale lui Asachi (*D. N. Gane și G. Asachi*, în *Viața nouă*, III, 1908, p. 135—140). Comparând *Domnița Ruxandra* și *Petru Rareș* cu scrierile similare ale lui Asachi, V. V. Haneș așază pe primul plan asemănările izbitoare între cei doi autori, subliniind ca nuvelele lui Gane sînt superioare celor ale înaintașului său.

Comparația cu opera lui Asachi a fost urmărită și de C. Damianovici, într-un amplu studiu — *Nuvela istorică în literatura română*, publicat în volumul *Artă și literatură*, București, 1914, p. 170—176. Remarcînd de la început faptul că N. Gane este tributul lui Asachi în ceea ce privește narațiunile istorice, O. Damianovici susține clasicismul nuvelistului moldovean: „Totul ne amintește pe Odobescu : descrieri admirabile de plastice, colorate, care au făcut din d. Gane un prozator clasic”, pentru a conchide : „D. Gane — nuvelistul istoric — se înfățișează în două stadii : primul, în care nu s-a emancipat de curentul romantic, marginindu-se a fi un imitator ceva mai artist; cel de al doilea, care merge pe un drum propriu, cu tendința spre realitatea vie și simțită, tendință accentuată mult în ultimele sale volume”.

În 1910, cînd Gane își publicase întreaga-i operă, în *Convorbiri critice* apare un studiu despre nuvelele sale, sub semnătura lui M. Eliescu (*Nicolae Gane ca nuvelist*, în *Convorbiri critice*, IV, nr. 2, 25 februarie 1910, p. 102—109; nr. 3, 25 martie 1910, p. 182—190), alcătuit din cinci capitole (*Personalitatea artistică, Opera nuvelistică, Compoziție, Stil, Concluzie*). Comentatorul este de părere că N. Gane „suferă influența romanticilor francezi ca mai toți înaintașii și contemporanii săi români”. Aspectele particulare ale prozei lui Gane (*sensibilitatea degenerată în sentimentalism și retorismul*) îl îndreptățesc pe critic să afirme că »d. Gane, prin urmare, este un romantic dar mai mult din pricina culturii la modă, decât din pricina temperamentului sau original, mai mult făcuc, decât născut” (p. 105).

O sinceră prețuire pentru opera lui N. Gane a manifestat Mihail Sadoveanu. Vorbînd în numele oamenilor de teatru și al scriitorilor români la înmormîntarea lui Gane, Sadoveanu îl recunoștea cu venerație ca pe un înaintaș al său, legat prin întreaga-i Opera de oamenii și locurile Moldovei : „Aproape în tot ce a scris marele nostru înaintaș se oglindește icoana patriei noastre, al acestui scump pămînt, al viforoaselor și întunecatelor tragedii trecute, al durerilor, lacrimilor și mormintelor. *Nicu Gane* a fost un scriitor al Moldovei noastre... În povestirile lui *Nicolae Gane* se perindează dulci imagini ale trecutului îndepărtat și privilegii clare din viața generației trecute. A fost un liniștit și senin povestitor. Proza lui armonioasă care ne-a înfîntat orele de vis ale tinereții care și astăzi ne despăgubește de o parte din vana, complicată și pretențioasă literatură a prezentului — proza lui nesilită se desfășoară firesc și lin ca o privilegiu a blîndeii noastre Moldove” (*N. Gane*, în *Mișcarea*, VIII, nr. 87, 20 aprilie 1916, p. 1).

În *istoria literaturii românești* (București, Editura Aurora, 1924, p. 255—256), Petre V. Haneș afirma, după Ibrăileanu, că Gane nu reprezintă principiile literare ale „Junimii”, ci este un ecou întârziat al lui Asachi, Negruzzi și Russo, firește într-o formă mai modernă, manifestând predilecție pentru temele istorice și folclorice.

E. Lovinescu a scris în mai multe rânduri despre N. Gane. În *Critice* (ediție definitivă, București, Editura Ancora, 1925, p. 56—57, 72, 204), E. Lovinescu se referă în special la peisajul moral, local și temporal prezent în scrierile mai multor autori care au fixat în imagini artistice fizionomia unei clase în declin: vechea boierime patriarhală, așa cum o întâlnim în opera unor autori cu Duiliu Zamfirescu, Emil Gârleanu, I. Al. Brătescu-Voinești și alții. Reluând în al V-lea volum din *Critice* (ediție definitivă, București, Editura Ancora, 1928, p. 187—189) caracterizarea lui Gane ca scriitor al copilăriei și ca evocator de talent al trecutului istoric și al vieții de la țară, criticul insistă îndeosebi asupra sobrietății și măsurii, asupra simplității și naturaleții povestirilor lui Gane.

Întâlnind evocarea sentimentală cu analiza, Artur Gorovei, unul dintre puținii biografi ai prozatorului (v. *Nicu Gane*, București, Cartea românească, 1937, 31 p.), scoate în relief calitățile morale ale *omului* Gane, calități care l-au dominat și pe *scriitor* (pentru nuvelistul născut la Fălticeni, scrisul „era o necesitate sufletească”). Mai tâziu, în prefața ediției *Novele* (București, Cartea românească, 1941), Gorovei revine asupra „corespondenței” dintre omul și scriitorul Nicolae Gane: „Între firea lui Nicu Gane și între opera lui literară este cea mai desăvârșită armonie. Caracteristică este pentru nuvelistul nostru nostalgia locului unde s-a născut și de care-l legau primele amintiri.” Ultima constatare este într-un totuși justificată. Corespondența scriitorului (în special cu Leca Morariu, V. Ciurea și Aurel George Stino), ca și unele dintre cuvînririle sale ocazionale, confirmă afirmația de mai sus.

Avînd permanent în vedere relația biografie-opera, I. Șiadbei remarcă, în studiul introductiv la ediția *Nuvela* (1941), preferința pentru subiectele cu caracter național, prezența elementelor romantice și inspirația din folclor. În ceea ce privește arta de nuvelist, I. Șiadbei conchide: „În toate nuvelele lui Gane de după 1880 observăm o adevărată artă în conciziune, în motivarea efectelor, cum și o reușită expunere clasică”. Anul 1886 marchează, după I. Șiadbei, hotărul între două etape din activitatea scriitoricească a lui Gane.

Lui G. Călinescu (*Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, Fundația pentru literatură și artă, 1941, p. 374—377)

îi revine meritul unei analize pertinente a nuvelisticii lui Gane, relevîndu-i atît inconsistentele cît și meritele, acolo unde ele există. Cînsă Gane renunță la invenție și caracterizări pentru care nu are nici o vocație și se mărginește să evoce iară pretenție și cu glas ondulat copilăria, rezultatele sînt neprevăzute. Departe de a fi un artist, el este totuși creatorul la noi al literaturii cu boieri de provincie și cocoane patriarhale, în case colbăite, cu rătăcirii cinegetice pe bălțile aburoase și în munți cu căprioare și urși. Această mapă de schițe, dezvoltată în ulei, va da pe Sadoveanu, Gârleanu și pe ceilalți asemeni... Pe lîngă meritul de a fi deschis drumul nuvelei române cu treizeci de ani înainte de apogeul ei, N. Gane rămîne în cîteva «novele», cu toate naivitățile lui, un bun narator pentru tinerime, *Cinele Bălan*, *Petrea Dascălul*, *Aliuță se vor ține minte*” fop. rit, p. 376—377),

Pe baza analizei unor lucrări reprezentative, Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu (v. *Istoria literaturii române moderne*, București, Casa școalelor, 1944, p. 236—238) vorbesc în primul rînd de o filiație Gane-Sadoveanu: „Caracterele sînt deci simplificate, dar, în toată atmosfera povestirii, în amestecul ei de pasiune și violență, este prefigurată arta lui Mihaîl Sadoveanu, care-l venera pe Gane ca pe un maestru... Mare vînător și drumeț ca Hogaș, ca Sadoveanu mai tîrziu, Gane face să profite arta sa de contactul cu natura, pe care uneori o resimte cu un suflet religios... Omul era fermecător în societate și scriitorul ținea în joînă un condei limpede, cu care a așternut cîteva din paginile cele mai curate ale vremii lui” (vezi și Tudor Vianu, *La societate literaire Junimea*, Edirions Meridiane, 1968, p. 110—111).

Privitor la proza lui Gane, D. Murarușu (*Istoria literaturii române*, ediția a III-a, București, Cartea românească, 1943, p. 274) scria următoarele: „Lipsit de puternică originalitate, fără de calități care să facă din el un autor, N. Gane e totuși una din figurile interesante ale «Junimii»... E un povestitor predestinat, prin fondul scrierilor și prin limpezimea expresiei... e un scriitor atent la credințele și superstițiile de la țară, e un bun cunoscător al sufletului țărănesc... E lipsit de inventivitate în înlănțuirea faptelor, se îndreaptă cu plăcere spre un trecut pau-iarha! pe care caută eă-l prindă în figurile și-n obiceiurile lui, e stăpînjt de patriotismul cald al generației care ne-a dat Unirea și Independența.”

Situîndu-l, îndreptățit, în seria unor autori ca I. Al. Brătescu-Voinești, Emil Gârleanu, I. A. Bassarabescy, I. Agârbiceanu și Ionel Teodoreanu, Ion Rotaru (*O istorie a literaturii române*, București, Editura Minerva, 1971, p. 302—305) relevă ca trăsătură dominantă în proza lui Gane anticiparea semănătorismului.

Intr-un studiu mai., amplu, Teodor Vârgolici (*N. Gane, în Comen-tarii literare*, București, Editura EminescUj 1971, p. 202—222) rapor-tează creația literara a nuvelistului moldovean la atmosfera culturală a epocii, dar și la convingerile estetice ale pozatorului: „Ca și Alec-sandri, Russo, Eminescu, Creangă, N. Gane s-a străduit sa facă din scrisul său o icoană vie a pământului și oamenilor țării noastre... N. Gane își va da pe deplin măsura talentului său în scrierile care oglin-desc viața din vremea sa, îndeosebi în cele care descriu lumea satului. Prin aceasta el s-a impus, pe bună dreptate, ca primul povestitor din literatura română" (*op. cit.*, p. 209). Țmînd seama de felul în care Gane a zugrăvit pentru înțfia pară țăranul în nuvela românească, co-mentatorul afirmă explicit i „*Novелеle* lui N. Gane, scrise într-o peri-oadă de formare și consolidare a literaturii noastre, trebuie judecate, prin prisma acestui fapt. Ele se disting în primul rînd prin earacienil autohton al inspirației, prin nobila tendință de a zugravi realități românești și de a face din omul din popor unul din principalele per-sonaje literare" (*op. cit.*, p. 219).

Observînd că „N. Gane n-are imaginație epica, nici simțul obser-vației tipologice, nici sensul fantasticului, fund un psiholog cu totul precar și un povestitor naiv", Al. Piru (*Istoria literaturii române*, voi. III, București, Editura Academiei R.S.R., 1973, p. 49—52) precizează totuși că „specialitatea nuvelistului va fi evocarea tîrgurilor de provincie și a oamenilor necomplicați, cu manii și tabieturi, în formula de mai tîrziu a lut Sadoveanu, Gârleanu, Hogaș".

p. 5

DOMNIȚA RUXANDRA

Cu subtitlul „*noveîă istorică*", a fost publicata în *Convorbiri lite-rare*, VII; nr. 3, 1 iunie 1873, p. 89—100. Retipărită într-un volum de sine stătător, Iași, Tipografia națională, 1873, 36 p. și în toate edițiile antume ale nuvelor lui Gane : I. L., p. 3—36 ; D. R., p. 5—32; N I (1), p. 5—47; N II (1), p. 9—44 ; N III (1), p. 5—32.

A fost una dintre cele mai comentate, lucrări ale scriitorului, de oDicei împreună cu cealaltă nuvelă istorică, *Petru Rareș*. Opinia generala se referă la preluarea subiectului de la Asachi, la prezența elementelor romantice, diluarea acțiunii și inconsistența personajelor.

Nicolae Iorga, încadrînd-o între nuvelele „sentimentale"*, constata că e o lucrare neizbutită. „Subiectul era'vrednic de o tratare mai bună" (vezi Nicolae Iorga, *Schițe din literatura romană*, II, p, 107). Același

aspect l-a sesizat și V.' V. Haneș care credea că asemănarea între textul lui Asachi și cel al lui Gane mergea pînă acolo, „încît întîlnești și pro-pozițiuni identice".

O altă demonstrație face în aceasta privință Constantin Damianovici; care pornește de la constatarea că „elementele de fond sînt aproape identice", dar, pe cîtă vreme la Asachi este preponderent elementul isto-ric, la Gane predomină cel sentimental și imaginativ, lucrarea puțînd fi considerată ca o *nuvelă sentimentală* într-un *cadru istoric dat* (*Artă și literatură*, 1914, p. 171—172).

Referindu-se pe larg la atmosfera romantică a acestei lucrări, I. Șiad-bei consideră că „opera lui Asachi i-a servit lui N. Gane drept sursă de inspirație, modificînd însa atît rolul personajelor, cît și întreaga fac-tură a nuvelei" (cf. *Studiu introductiv*, la *Nuvele*, Craiova, Scrisul românesc, 1941, p. XXIII).

Pentru G. Călinescu (*op. cit.*, p. 375), „narațiunile istorice *Domnița Ruxandra* și *Petru Rareș* sînt curate furturi de Ia Asachi... într-o com-poziție mai curenta, din care a dispărut elementul ariostesc".

Șt. Cazimir e de părere că operele de inspirație istorică ale lui Gane reprezintă „cele mai nefericite încercări..." Vorbînd de o dependență a subiectului lui Gane față de Asachi, criticul consideră ca o eroare grava a nuvelistului „falsificarea flagrantă a adevărului istoric" (*Prefață*, • la *Nuvele*, E.S.P.L.A., 1959, p. XIII).

Dintr-o scrisoare adresată scriitorului la '3 mai 1910 de către Natha-lie Dimopol (Arhivele Statului Iași, *Documente*, pachet 357,' nr. 33), „rezultă că un compozitor italian (al cărui nume nu este precizat de zorespondentă) intenționa să compună o operă, avînd la bază • un li-bret (în limba italiana) inspirat de acțiunea nuvelei *Domnița Ruxandra*. Nu știm dacă proiectul s-a realizat vreodată,

p. 22

FLUIERUL LUI ȘTEFAN

A fost publicată în *Convorbiri literare*, I, nr. 3, 1 aprilie 1867, p. 29—38 și reprodusă în : *hL*, p. 37-65 ; D. R., p. 33—55 ; N I (1), p. 48-82 ; N II (1), p. 45—74 ^N III (1). P- 33—55.

încadrînd-o între nuvelele „sentimentale", N. Iorga o caracteri-zează prin monotonie, atmosfera artificială și „romantism desfrînat" (*op. cit.*, p. 112).

G. Călinescu consideră această scriere o prelucrare după Vasile Alecsandri (*Toader și Mărinda*), idee preluată de Al. Piru și Șt. Cazimir.

Din amintirile lui Gane reies două amănunte. Din cauza emoției, Gane nu și-a putut citi opera, fiind nevoie ca Maiorescu să continue lectura pînă la sfîrșit, cînd ar fi exclamat: „Eh... bien!... Messieurs, voilà une nouvelle!” (*Zile trăite*, 1903, p. 124); compunerea nuvelei a pornit de la elemente biografice precise, menționate de autorul însuși în lucrarea *Cum am început a scrie* din volumul *Păcate mărturisite*, 1904.

La Biblioteca Academiei R.S.R. (nr. 4821/1867) se păstrează manuscrisul nuvelei, care are pe prima pagină următoarea adnotare: „*Fluierul lui Ștefan* — idilă — dedicațiune doamnei Eufrosina Racovița de N. Gane, 1867, ianuarie 1; prezentat și dăruit de dl. Em. Racoviță în ședința plenară de la 4 decembrie 1925”.

p. 36

PIATRA LUI OSMAN

S-a publicat în *Convorbiri literare*, I, nr. 19, 1 decembrie 1867; p. 257—270. Reprodusă în: I. L., p. 66—105; D. R., p. 57—86; N I (1), p. 83-128; N II (1), p. 73—113; N III (1), p. 57—85.

Nicolae Iorga (*O luptă literară*, I, p. 117) o consideră, alături de *Domnița Ruxandra*, „destul de artificială”, „singurul merit rămînînd descrierea Toanceilor”.

Se observă și în această nuvelă idealizarea vieții patriarhale a țăranelor române.

p. 55

COMOARA DE PE RARĂU

A apărut în *Convorbiri literare*, II, nr. 6, 15 mai 1868, p. 91—96, cu titlul *Comoara de pe muntele Rarău*. Reprodusă cu titlul *Comoara de pe Rarău* în: I. L., p. 106—122; D. R., p. 87—100; N I (1), p. 129—148; N II (1), p. 115—139; N III (1), p. 87—99.

Stilul uscat, convenționalismul și lirismul exagerat dăunează compoziției și ritmului epic, lucrarea asemănîndu-se, într-o anumită măsură, cu *Piatra lui Osman*,

63

A fost publicată în *Convorbiri literare*, IV, nr. 7, 1 iunie 1870, p. 106—117, fund reproducă în: I. L., p. 123—150; D. R., p. 101—129; N. I. (1), p. 149-182; N II (1), p. 133-161; N. III (1), p. 101—122.

N. Iorga încadrează aceasta scriere între nuvelele „sentimentale” (alături de *Fluierul lui Ștefan* și *Vînătoarea*).

G. Călinescu o considera „cea mai leșinată nuvelă a lui Gane...”, istoria tragică pentru burghezi sentimentali a unei modiste libertine cu mici nuanțe din Murger și din *Zoe* a lui C. Negruzzi, dar cu totul ieftin” (*op. cit.*, p. 375).

I. Șiadbei constată o certa influență a romanului *La dame aux camillias* (1848) de Al. Dumas-fils.

Deși este convins că avem de a face în acest caz cu o înrîurire a lucrării lui Negruzzi (personajul masculin poartă același nume în arabele opere: Iancu), Șt. Cazimir observă că lui Gane îi lipsește „bogata culoare locală proprie nuvelei negruziene” (*op. cit.*, p. XII).

Filiația *Privighetoarea Socolei* — *Zoe* este respinsă însă de Ion Rotaru (*op. cit.*, p. 304), pentru motivul că Gane „prea simplifică și aduce la nivelul sentimentalismului mic-burghez din tîrgul de provincie moldovean *Dama cu camelii*”.

p. 77

VÎNĂTOAREA

A fost publicată în *Convorbiri literare*, VIII, nr. 3, 1 iunie 1874, p. 97—104. Textul s-a reprodus în: D. R., p. 131—156; N I (1), p. 183—222; N II (1), p. 163—196; N III (1), p. 123-148.

Potrivit opiniei lui Șt. Cazimir, *Vînătoarea* marchează începutul unei orientări noi în activitatea nuvelistului, caracterizată prin „apelul la experiența lui directă”.

p. 93

ALIUȚĂ

A apărut în *Convorbiri literare*, XIV, nr. 6, 1 septembrie 1880, p. 201—206, cu nota: „novelă dedicată domnișoarei Ana Rosetti”. S-a

republicat în: D. R., p. 157—169; N I (1), p. 223—241 ; N II (1), p. 197—213 ; N III (1), p. 149—161.

Aliuță rsmîne, fără nici o îndoială, una dintre cele mai bune scrieri ale lui Gane, remarcabilă prin conciziune, fluența povestirii și prin analiza psihologică.

N. Iorga o socotea drept reprezentativă pentru creația nuvelistului, scoțînd în relief sobrietatea, măsura și simplitatea.

I. Șiadbei este îndreptățit, pornind de la această nuvelă, să-1 considere pe Gane un scriitor clasic

G. Calinescu, destul de sever cu alte lucrări ale lui Gane, caracterizează *Aliuță* drept una dintre cele mai reușite lucrări ale autorului, prin care acesta rămîne în istoria literară ca „un bun narator pentru tinerime” (*op. cit.*, p. 377).

p. 101 *HATMANUL BALTAG*

A apărut în *Convorbiri literare*, VIII, nr. 5, 1 august 1874, p. 177—182, cu nota „poveste imitată după Ch. Dickens”. Este reprodusă în D. R., p. 171—185.; N I (1), p. 242—263 ; N II (1), p. 215—233 ; N III (1), p. 163—176.

Dacă I. Șiadbei (*op. cit.*, p. XXIV), accepta ca sursă a nuvelei subiectul tratat de Dickens, în ciuda unor note fantastice prezente la scriitorul român, Tudor Vianu (*op. cit.*, p. 203) era de părere că filonul romantic al vremii explică „aplecarea scriitorului nostru către povestirea fantastică, de pildă în *Hatmanul Baltag*”.

Al. Piru presupune ca în această nuvelă Nicolae Gane s-a inspirat din romanul *Nicolas Nickleby* de Dickens. (*op. cit.*, p. 50).

Nuvela lui Gane a fost dramatizată de către I. L. Caragiale și Iacob Negruzzi, servind ca libret operetei cu același titlu, a cărei muzică a fost compusă de E. Caudella (Șt. Cazimir, *op. cit.*, p. XIV; vezi și Pompiliu Marea, „*Convorbiri literare*” și *spiritul critic*, București, Editura Minerva, 1972, p. 257).

p. 110 *ȘANTA*

Publicată în *Convorbiri literare*, VIII, nr. 12, 1 martie 1875, p. 449—460, a fost reprodusă în *Gazeta Transilvaniei*, LXII, nr. 264,

28 noiembrie/10 decembrie 1891, p. 1—6; nr. 270,5/17 decembrie 1891, p. 1—5 și în edițiile antume: D. R., p. 187—215; N I (1), p. 264—307 ; N II (1), p. 235—272 ; N III (1), p. 177—205.’

j. 128 *ASTRONOMUL ȘI DOFTORUL*

A apărut în *Convorbiri literare*, VIII, nr. 11, 1 februarie, 1875, p. 440—443, textul fiind «luat în: D. R., p. 210—222; N I (1), p. 308—317; N II (1), p. 273—281 ; N III (1), p. 207-213.

p. 133 *DOUA NEBUNII*

Publicată în *Convorbiri literare*, IX, nr. 1, 1 aprilie 1875, p. 51—61, a fost reluată în: N I (2), p. 5-45 N II (2), p. 5-39; N III (2), p. 5—31.

Șt. Cazimir aseamănă nuvela lui Gane cu *Rusaliile* lui Alecsandri și cu *Nevestele vesele din Windsor*. Avem de a face; cu o înlănțuire de tablouri ale vieții țărănești, legate printr-o atitudine moralizatoare a autorului față de cele „două nebunii”.

O prelucrare după nuvela lui Gane a realizat învățătorul Demetriu Bocșa (vezi *Doua nebunii*, icoană familiară în 2 tablouri, prelucrată după N. Gane, Brașov, Editura librăriei Chircii, 1907, 23 p.).

Un subiect asemănător a tratat și G. Bengescu-Dabija (1844—1916) în piesa *Nu e pentru cine se pregătește* (I. E. • Terouțiu, *Studii și documente literare*, voi. II¹, 1932, p. 257—259).

p. 151 *DUDUCA BALAȘA*

A fost tipărită în *Convorbiri literare*, X, nr. 1, 1 aprilie 1876, p. 17—24, fiind republicată în : N I (2), p. 46—75 j N II (2), p. 41-65 ; N III (2), p. 33-51.

În această nuvelă, afirmă Nicolae Iorga, autorul „cade' în Ibanali-Ute”.

G. Călinescu considera ca eroina principală a nuvelei face parte dintre „oamenii vegetabili”, automatizați, stăpîniți de o idee fixă; după

opinia sa, „acumularea lentă a unor contraste comice și surpriza finală conferă aspect anecdotic nuvelei *Duduca Balașa*” (op. cit., p. 377).

p. 162

PETRU RAREȘ

Publicată în *Convorbiri literare*, XI, nr. 8, 1 noiembrie 1877, p. 289—304, a fost reproducă în: N I (2), p. 76—130; NT II (2), p. 67—113; N III (2), p. 53—88.

Ca și *Domnița Ruxandra*, această nuvelă a prilejuit etichetarea lui Gane ca tributar lui Asachi. După N. Iorga, V. V. Hanes observă că Gane este „mai depărtat de adevărul istoric” (op. cit., p. 139).

Chiar dacă nu ignoră faptul că Gane adaugă „născociri, mașinațiuni”, pentru G., Călinescu nuvela *Petru Rareș* rămîne „un curat furt de la Asachi”.

În legătură cu nerespectarea adevărului istoric în finalul nuvelei, se pare că autorul însuși era conștient de acest fapt, de vreme ce preciza următoarele: „Recunosc că în scrierea acestei novele nu m-am ținut de adevărul istoric; însă fiindcă, n-a fost în gîndul meu să fac o cronică, ci o novelă, sper ca mi se va ierta această greșală”.

p. 184

ANDREI FLOREA CURCANUL

A apărut în *Convorbiri literare*, XI, nr. 9, 1 decembrie 1877, p. 365—377, fiind reproducă în: N I (2), p. 148—194; N II (2), p. 115—154; N III (2), p. 89—118.

Dacă nu e un simplu gest de încurajare, aprecierea lucrării de către Alecsandri dovedește orientarea spre o temă scumpă ambilor autori. La 5 ianuarie 1878, Vasile Alecsandri scrie de la Mircești lui N. Gane:

„Iubite domnule Gane,

Am cetit chiar acum novela d-voastre *Andrei Florea* și am rămas atît de încîntat de ea, ca mă grăbesc a vă adresa complimentele mele cele mai sincere. Bine cugetată, bine simțită, bine seri», această istorioară este un adevărat mic giuvaer în literatura noastră. Vă urez din toată inima inspirații multe, așa de nimerite ca *Andrei Florea*, ca să îmbogățiți modesta noastră avere literară.

Te îmbrățișez frățeste,

V. Alecsandri”

(vezi I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, voi. IV, 1933, p. 481. Originalul scrisorii se află la *Galeria oamenilor de seamă din Fălticeni*, nr. 22/2459).

O apreciere superlativă înțîlnim și la Iacob Negruzzi, în răspunsul la discursul de recepție la Academie al nuvelistului: „*Andrei Florea Curcanul*, această din urmă nuvelă, avu cu drept cuvînt un mare răsuneț în publicul nostru, căci afară de frumusețea limbii în care e scrisă, ea a fost cea dintîi bucată literară în proză ce-și luase ca subiect scene din recentul război al Independenței și caracterizarea ostașului, în special a dorobanțului român. Exemplul tau avu mulți urmași, printre cari, răsărind dintr-un număr nesfîrșit de nealeși și nechemați, cîțiva scriitori distinși, ca stîmatul nostru coleg dl. Duiliu Zamfirescu, regretatul nostru confrate Dimitrie OUănescu și cunoscutul nuvelist, premiat de Academie, dl. Mihail Sadoveanu.”

p. 203

OCHII MAMEI

A fost publicată în *Convorbiri literare*, XIII, nr. 12, 1 martii 1880, p. 449—457, însoțită de următoarea notă: „novelă tradusă din limba germană”; a fost reproducă în N I (2), p. 195—224; N II (2), p. 155—180; N III (2), p. 119—137.

p. 215

CÎINELE BĂLAN

A apărut în *Convorbiri literare*, X, nr. 9, 1 decembrie 1876, p. 327—339, fiind reproducă în: N I (2), p. 229—269; N II (2), p. 181—218; N III (2), p. 139—167.

I. Șiadbei reține nuvela pentru prezența elementelor fantastice.

G. Călinescu o consideră „tipică” pentru literatura cu boieri de provincie; descrierea casei lui Talpan i se pare „gogoliană”.

Intr-o lungă scrisoare din 6/18 decembrie 1876, Titu Maiorescu (I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, voi. III, 1932, p. 177—181) îl încredințează pe autor că nuvela „a plăcut tuturor cărora le-am cetit, și eu cred că este cea mai bună scriere a ta pînă acum”. Principalul merit Maiorescu îl găsește în „limba cea limpede și firească, încălzită pe ici și pe colo cu mici vibrații sentimentale”. Criticul propune cîteva schimbări „nu prea însemnate” și încheie cu asigurarea: „Novela ta este una din cele mai frumoase”. (Originalul scrisorii se află la *Galeria oamenilor de seamă din Fălticeni*, nr. 33/2469.)

S-a publicat în *Convorbiri literare*, XIII, nr. 2, 1 mai 1879, p. 41—51, textul fiind reluat în : - N I (2), p. 270—309; N II (2), p. 219—252; N" III (2), p. 169—194.

Publicată în *Convorbiri literare*, XIII, nr. 9, 1 decembrie 1879, p. 329—338, a fost reprodusă în : N I (2), p. 310—341; N II (2), p. 253—279; N III (2), p. 195—215.

Îmbinarea elementelor reale cu cele fantastice, condensarea episoadelor, echilibrul și limpezimea exprimării fac din această nuvelă o realizare a prozei lui Gane.

A fost publicată în *Convorbiri literare*, XV, nr. 10, 1 ianuarie 1882, p. 418—422, însoțită de nota; „Subiectul acestei novele mi-a fost istorisit de poetul Vasile Alecsandri, proprietarul moșiei Borzești”; a fost reluată în : N III (3), p. 5—14.

După aprecierea lui Nicolae Iorga, „singura nuvelă care se deosebește de tovarășele sale — fiirlacă a și fost scrisă nui târziu — e *Stejarul din Boizești*: figurile sânt mai umane, povestirea mai sobră și colorarea mai adevărată” (*O luptă literară*, I, p. 111).

I. Șiadbei (*op. cit.*, p. XXV—XXVII) „u crede că e o povestire populară (așa cum afirmase Ramiro Orttz, în *Medioevo Rttmeno*), ci „un împrumut literar, în epoca ulterioară anului 1840°, eventual din ciclul legendelor carolingiene, preluată de la AI. Dumas-pere (*La chronique de roi Pepin*).

Nuvela lui Gane a servit ca text de bază pentru libretul operei *Stejarul din Borzești* de Teodor Bratu.

Cu subtitlul „poveste”, a apărut în *Convorbiri literare*, XV, nr. 6, 1 septembrie 1881, p. 201—206. S-a reprodus în : N III (3), p. 15—27.

Nuvela nu a reținut atenția comentatorilor. Numai Șt. Cazimir a caracterizat-o ca „un basm cu influențe moralizatoare... dar lipsit de pecete originală”.

A fost publicată în *Convorbiri literare*, XVII, nr. 4, 1 iulie 1883, p. 121—130; reprodusă în : N III (3), p. 29—52.

În această operă „miezul povestirii e totuși mai solid și mai bogat”, aprecia Nicolae Iorga.

Lucrarea a fost citită în cadrul „Junimii”, fapt consemnat de Titu Maiorescu : „O frumoasă novelă a lui Gane” (Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, I, p. 133).

La Muzeul din Rădăuți se păstrează manuscrisul nuvelei *Ion Urdilă*, împreună cu cele ale scrierilor: *O minciuna și Boală cu leac*. Ele au fost donate de N. N. Gane la 14 iulie 1950 (inventar nr. 4).

A apărut în *Convorbiri literare*, XIX, nr. 3, 1 iunie 1885, p. 193—223. Reprodusă în : N III (3), p. 53-124.

Dacă pentru Șt. Cazimir, această nuvelă înseamnă întoarcerea la procedeele din *Privighetoarea Socolei*, pentru AI. Pini *Ura din copilărie* „pune o problemă interesantă, aceea a destinului unui om condus din umbră de ura dușmanului său, însă autorul nu dispune de mijloace de investigație a zonelor ascunse ale sufletului” (*op. cit.*, p. 51).

A fost tipărită în *Convorbiri literare*, XIV, nr. 8, 1 noiembrie 1880, p. 285—289, fiind reprodusă în : N I (2), p. 131—147; N II (3), p. 125—136.

G. Călinescu o plasează între cele mai bune nuvele ale scriitorului, alături de *Cînde Bălan și Aliuță*.

O interesantă observație întâlnim la AI. Piru: „*Petrea Dascălul*, istoria cu vînătorul care împușcă ursul direct în bîrlog cu o pușcă pe

care lipește o luminare, este extrasa din *Manualul vîtiătorului* de Costache Negruzzi, cunoscut lui Gane neîndoios în manuscris" (*op. cit.*, p. 51).

340 FRIGURI DE AUTOR

A fost publicată în *Convorbiri literare*, XVIII, nr. 21, 1 martie 1885, p. 1025—1031. A fost reprodusă în : N III (3), p. 137—148.

Nu este o nuvelă propriu-zisă, ci un dialog diluat, vizînd satirizarea pseudoliteratului.

p. 348 AGATOCLE LEUȘTEAN

A apărut în *Convorbiri literare*, XX, nr. 2, 1 mai 1886, p. 136—149 ; este reluată în *Gazeta Transilvaniei*, LVII, nr. 162, 24 iulie/5 august 1894, p. 1—3; nr. 168, 31 iulie/12 august 1894, p. 1—3; și apoi în : N III (3), p. 149—169.

E o schiță anecdotică, fără adîncime, creionînd biografia veselă a unui chefliu, într-un stil dezlînat și cu efecte umoristice căutate. Contrastul și ridicolul situațiilor sînt insistent urmărite de autor.

p. 361 DOUA ZILE LA SLĂNIC

A fost publicată în *Convorbiri literare*, XX, nr. 2, 1 mai 1886, p. 210—240 și reprodusă în : N III (3), p. 171—216.

Comentarii au trecut cu vederea această nuvelă, cu excepția lui Șt. Cazimir, care descoperă „o înrîurire neașteptată : aceea a lui I. L. Caragiale". După părerea sa, Nae Peruzescu e un „frate bun al lui Rică Venturiano" (*op. cit.*, p. XXI).

p. 389 DAC-A VREA DUMNEZEU

Tipărită în *Convorbiri literare*, XX, nr. 4, 1 iulie 1886, p. 364—367, cu subtitlul „Narațiune populară" ; a fost reprodusă în *Gazeta Transilvaniei*, LVII, nr. 124, 17 iunie 1894, p. 4—6 și apoi în : N III (3), p. 217-222.

PAGINI RĂZLEȚE

A fost tipărit în 1901, la Iași, Editura librăriei nouă P. Iliescu și D. Grossu, 206 p.

Cuprins: *Amintiri din timpurile Unirei, Zi-i patimă și te mîntuie, jalbă la Dumnezeu, Stanicul de ieri « de azi, Mărțișor, Cercului „Convorbirilor literare”, Lettre ouverte ă Mr. Anatole France, An nou, veac nou, Cinele călcat pe coadă, Discurs la inaugurarea monumentului comemorativ al lui Grig. Ghîca-voievod, Discurs la statua lui Ștefan ce! Mare, Discurs la inaugurarea Teatrului din Iași, Discurs la punerea pietrei fundamentale bisericii Sf. Neculai, Discurs la realizarea reformei hivăămîntului secundar și superior, Discurs la înmormîntarea lui Gk. Cantacuzmo, Anchetă literară, încheiere.*

Cum reiese și din titlu, caracterul eterogen al volumului este evident, autorul grupînd texte disparate, cele mai multe fiind cuvîntări ocazionale, rostite de Gane ca primar al Iașilor (a fost ales de cinci ori în această calitate).

p. 395 AMINTIRI DIN TIMPURILE UNIREI

A apărut în volumul *Pagini răzlețe*, p. 7—42. E o emoționantă evocare a memorabilului act de la 24 ianuarie 1859. La 24 ianuarie 1909, la împlinirea a 50 de ani de la realizarea Unirii, prozatorul a ținut la Iași o însuflețită cuvîntare, în care a amestecat și amintirile-i proprii, care a fost publicată cu titlul *24 Ianuarie 1859—1909* în volumul *Spice*, ediția a II-a, București, 1910.

p. 410 ANCHETĂ LITERARĂ

A apărut în volumul *Pagini răzlețe*, p. 197—204. Din precizarea autorului, rezultă că acesta ar fi răspuns la cele cinci întrebări pe care un redactor al ziarului *Vindependance Rournaine* le-a adresat, în cadrul unei anchete literare de început de an, mai multor scriitori români. *Anchetă literară* rămîne o profesie de credință a scriitorului moldovean, în ceea ce privește misiunea scriitorului, am și literatura vremii sale, contribuția scriitorilor mari la dezvoltarea limbii române literare.

ZILE TRĂITE

Volumul a fost tipărit la Iași, în 1903, la Editura librăriei nouă-
P. Iliescu & D. Grossu, 206 p.

Lucrarea are un caracter autobiografic. Autorul se oprește cu nara-
rea evenimentelor la anul 1888. Aceasta se poate datora faptului că în
acel an Gane s-a retras din viața politică; nu t exclus însă ca scriitorul
însuși să fi considerat perioada 1838—1888 ca cea mai importanta din
viața sa. Cartea este alcătuită dintr-o înlănțuire de amintiri grupate în
ordine cronologică, întretăiată pe alocuri de paranteze în care se fac
aprecieri asupra unor evenimente la care Gane a participat sau a fost
martor.

Amintirile propriu-zise alternează cu lungi pasaje lirice și cu co-
mentarii personale privitoare la istoria țării, la viața politică între 1858—
1888. Memorabile sînt episoadele referitoare la copilăria autorului (pă-
rinții, orașul Fălticeni în prima jumătate a sec. al XK-lea, anii de
școală, pasiunea pentru vînătoare), la evenimentele Unirii Principatelor,
ca și evocarea societății „Junimea” și a revistei *Convorbiri literare*.
Căldura evocării, portretizarea unor personalități (între alții, Al. I. Cuza,
Titu Maiorescu, Eminescu, Alecsandri, Iacob Negruzzi), lirismul și umo-
rul conferă acestui volum un loc aparte în creația lui Gane.

PĂCATE MĂRTURISITE

A fost tipărit la Iași, în 1904, Editura librăriei noua, Iliescu &
Grossu, 294 p.

Cuprins: *Catrințaș, Boală CH leac, Milordachi, Din „Junimea” (muzică-pic-
tură), O minciună, O baie în Marea de Nord, Cetatea Neamțului, Impre-
siuni de călătorie, Cum am început a scrie.*

Și acest volum are un pronunțat caracter memorialistic, cele mai
multe lucrări fiind legate de diferite amintiri din tinerețea autorului. La
baza multora dintre ele stau fapte reale, consemnate de Gane și în
volumul autobiografic *ZUe trăite*.

p. CATRINȚAȘ

A apărut în volumul *Păcate mărturisite*, p. 5—26. E o „istorie”
de vînătoare legată de peregrinările cinegetice ale autorului. Manuscrisul

autograf al nuvelei se păstrează la *Galeria oamenilor de seamă din
fălticeni*.

455 DIN „JUNIMEA” (MUZICA-PICWRĂ)

S-a tipărit în volumul *Păcate mărturisite*, p. 79—114. Este una din-
tre cele mai interesante evocări cu privire la preocupările junimiștilor în
domeniul muzicii și al picturii.

p. 466 O BAIE ÎN MAREA DE NORD

A fost publicată în volumul *Păcate mărturisite*, p. 137—155. Gane
relatează cu umor un fapt real petrecut cu ocazia excursiei sale în
Belgia în 1867.

p. 473 CETATEA NEAMȚULUI

A fost tipărită în volumul *Păcate mărturisite*, p. 159—179. Trei
pagini din manuscrisul autograf se păstrează la Arhivele Statului din
Iași.

p. 481 IMPRESIUNI DE CĂLĂTORIE

A apărut în *Făt-Frumos* (Bîrlad), I, nr. 6, 15 iunie-15 iulie 1904,
p. 98—99 (fragment); reprodusă apoi în volumul *Păcate mărturisite*,
p. 133—245. N. Gane transcrie impresii din călătoria pe care a efec-
tuata în Franța, Elveția și Belgia, în anul 1867, împreună cu frații
Negruzzi.

p. 503 CUM AM ÎNCEPUT A SCRIE

A fost publicată în *Revista idealistă*, I, nr. 4, aprilie 1900, p. 3-
13, fiind reprodusă în volumul *Păcate mărturisite*, p. 249—280.

SPICE

A fost tipărit la București, Casa școalelor, 1909, 123 p.

Cuprins: *Ciubucul logofătului Manole Buhuș*, *O serbare școlară (Amintire)*, *Mînguire*, *Poveste de Crăciun*, *Aleksandri-Emirtescu*, *La dezvoltarea stătuței lui Vasile Aleksandri*, *Jubileul „Convorbirilor literare”*, *La mormîntul lui Mihail Kogalniceanu*, *Două lumi*.

O a doua ediție a fost publicată la București, Institutul de arte grafice și editură C. Sfetea, 1910, 178 p. Se adaugă la cuprinsul primei ediții două lucrări noi: *Bogdan Petriceicu-Hasdeu și 24 Ianuarie 1859—1909*.

p. 517   *CIUBUCUL LOGOFĂTULUI MANOLE BUHUȘ*

A fost publicată în *Viața românească*, I, nr. 4, iunie 1906, p. 3—19, fiind reprodusă în *Spice*, p. 5—31.

Șt. Cazimir consideră (*op. cit.*, p. XXII) că în această nuvelă „re-găsim cele mai bune trăsături ale nuvelor de odinioară”.

p. 533   *JUBILEUL „CONVORBIRILOR LITERARE”*

A fost tipărită în *Convorbiri literare*, XL, nr. 3—5, martie-nui 1906, p. 3—19, fiind reprodusă în *Spice*, p. 95—98.

p. 535   *LA MORMINTUL LUI MIHAIL KOGALNICEANU*

A apărut în volumul *Spice*, p. 101—105. Este un discurs rostit de Gane în cadrul unei ceremonii care a avut loc pe 3 iulie 1902.

p. 538   *BOGDAN PETRICEICU-HASDEU*

A fost publicat la București, Gobi, 1909, 27 p., fiind inclus apoi în cea de a doua ediție din *Spice*. Este discursul de recepție al lui Nicolae Gane la Academia Română (cu răspuns de Iacob Negruzzi), ținut la 13 mai 1909.

O notă (nesemnată) din *Vieța nouă*, V, nr. 8, 1 iunie 1909, p. 171 apreciază astfel discursul lui Gane: „Caracterizare a activității lui Hasdeu, dar pe unde locuri prea sumare și cu prea multă insistență... i-a dat însă prilej d-lui Gane să aducă laude cercului «Junimii» care ocupă aproape jumătate din discurs”.

ADDENDA

p. 555   *CUM AM TRADUS „INFERNUL” DE DANTE*

A fost publicată în *Viața românească*, I, nr. 1, 1 martie 1906, p. 8—14; reprodusă ca prefață la ediția *Divina Comedie; Infernul*, Iași, Librăria nouă, 1907, 319 p.

Fără să fie un specialist în materie, A. D. Xenopol (vezi *Dante Alighieri, „Divina Comedie: Infernul” (traducere în versuri de N. Gane)*, *Arhiva*, XVII, nr. 5, mai 1906, p. 214—225) remarcă faptul că Gane „se ține pe cât se poate de strins de textul italian al lui Dante”, apreciind că „traducerea *Infernului* în versuri românești e, de altfel, una din lucrările cele mai de seamă ale ultimei produceri literare române”.

BIBLIOGRAFIE

IN VOLUME

a) ANTUME

DISCURS PRONUNȚAT LA OCAZIUNEA INAUGURĂRII ANULUI
JUDICIAR 1869—1870, Iași, 1869, 16 p.

ÎNCERCĂRI LITERARE, Iași, Tipografia națională, 1873, 160 p.

Cuprins: *Domnița Ruxandra, Fluierul lui Ștefan, Piatra lui Osman, Comoara de pe Rarău, Privighetoarea Socolei, Mărțișor, Doi ochi, Steaua de amor, Pe un album, Primăvara, La lună.*

DOMNIȚA RUXANDRA („*novelă istorică*”), Iași, Tipografia națională, 1873, 36 p.

DOMNIȚA RUXANDRA, Iași, Editura librăriei Frații Șaraga, f.a. [1873], 222 p.

Cuprins: *Domnița Ruxandra, Fluierul lui Ștefan, Piatra lui Osman, Comoara de pe Rarău, Privighetoarea Socolei, Vinătoarea.*

POEZII, Iași, Tipografia H. Goldner, 1873, 66 p.

Cuprins: *Visurile, Când privirea, In ochiul tău, Dar ce-am făcut?, 2, Verde, veselă-i cîmpta, Cătră amici, Blond și brun, In mîndra cătare, Lacrima, [Dorn zile-n timp trecuse], [Pe-al mării întins lăciu], [Timpul numără ani secuii]. De când te-ai dus. Pe un album, Dorința, [Și ce mi-ar fi bună viața?], Lasă lacrimi, Bine-ai venit, [Linistit în timpul zilei], [Gînditor cuprins de jale], Nopti de chin, [Odată iubeam viața], Memoriei lui I. P., [Auzi tu-n crîng paseri cum cîntă f] [Din tine a mea dragă], [Iarăși versuri zici tu, poate], Demult, Pină când f, Și tînăr, [Sanină-ți e privirea], De când sunt, Z..., Ai privit, [Cînd privesc în sus și ceriul], Simt în mine, Te iubeam, Când de dor, Să nădăjduiesc, Z..., Tu cetești.*

NOVELE, Iași, Tipografia națională, 1880, voi. I, 317 p. ; voi. II, 341 p.

Cuprins: voi. I: *Domnița Ruxandra, Fluierul lui Ștefan, Piatra lui Osman, Comoara de pe Rarău, Privighetoarea Socolei, Vinătoarea, Aliuță, Hatmanul Baltag, Santa, Astronomul și doftorul*; voi. II:

- Doua nebunii, Duduca Balaşa, Petru Rarei, Petrea Dascălul, Andrei Florea Curcanul, Ochii mamei, Cînele Bălan, In vacanţe, Sfîntul Andrei, Ion Urdilă.*
- POEZII, Iaşi, Tipografia naţională, 1886, 206 p.
- Cuprins: *Primăvara, La lună, Doi ochi. Steaua de amor, Domniţa şi robul, Țiganca* (legendă), *Piatra lui Toader, Mîni, Lui Costachi G. Rosetti, Pe albumul d-nei E. D., A mea domnie, Curcubeul, Visul, 1 februarie 1878, Întâi mai, Măririle săracului, In cimitirul de la...* (trad. din Victor Hugo), *Gloria cînd...* (imîtaţiune după Victor Hugo), *Pe albumul doamnei Măria E. Cazimir, Slănic - 1884, Lui Iacob Negruzzi* (la a XX-a aniversare a societăţii „Junimea”), *La vînat, Vis de poet, Bucegiul, Din trecut, Glas de buciom, Infernul* — cînturile I—VII
- NOVELE, Bucureşti, Socec, ediţia a II-a, 1886, voi. I—II.
- Cuprins: identic cu al ediţiei din 1880.
- MEMORIU CU PRIVIRE LA CHESTIUNEA ALIMENTARII ORAŞULUI IAŞI CU APA ŞI LA PROIECTELE INGINERULUI PAIANU, Iaşi, Grossu, 1898, 40 p.
- IN CHESTIUNEA ALIMENTARII ORAŞULUI IAŞI CU APA DUPA PROIECTUL INGINERULUI PAIANU, Iaşi, H. Goldner, 1898, 50 p.
- DARE DE SEAMA DE ACTIVITATEA ACTUALULUI CONSILIU COMUNAL, FĂCUTA LA ÎNTRUNIREA PUBLICA DE DUMINICA 25 OCTOMBRIE, Iaşi, Goldner, J 898, 24 p.
- NOVELE, Bucureşti, Socec, ediţia a II-a, 1899, voi. I—III (213 + 215+222 p.).
- Cuprins: primele două volume reproduc ediţia din 1886. Cel de al treilea volum include nuvelele: *Stejarul din Borzeşti, Zgîrcitul, Ion Urdilă, Ura din copilărie, Petrea Dascălul, Friguri de autor, Agatocle Leuştean, Două zile la Slănic, Dac-a vrea Dumnezeu.*
- PAGINI RĂZLEŢE, Iaşi, Editura librăriei nouă P. Iliescu & D. Grossu, 1901, 206 p.
- Cuprins: ~ *Amintiri din timpurile Unirei, Zi-i patimă şi te mîntuie, faibă Ia Dumnezeu, Slănicul de ieri şi de azi, Mărţişor, Cercului „Convorbirilor literare”, Lettre ouverte à Mr. Anatole France, An mu, veac nou, Cînele călcat pe coadă, Discurs la inaugurarea monumentului comemorativ al lui Grig. Gbka voievod., Discurs la statua lui Ştefan cel Mare, Discurs la inaugurarea Teatrului din Iaşi, Discurs la punerea pietrei fundamentale bisericii Sf. Neculal, Discurs la realizarea reformei învăţămîntului secundar şi superior, Discurs la Inmormntarea lui Gh. Cantacuzino, Anchetă literară, încheiere.*
- ZILE TRĂITE, Iaşi, Editura librăriei nouă P. Iliescu & D. Grossu, 1903, 206 p.
- PĂCATE MĂRTURISITE, Iaşi, Editura librăriei nouă P. Iliescu & D. Grossu, 1904, 294 p.
- Cuprins: *Catrinţaş, Boală cu leac, Milordachi, Din „junimea”* (muzică-pictură), *O minciună, O baie în Marea de Nord, Cetatea Neamţului, Impresiuni de călătorie, Cum am început a scrie.*
- NOVELE, Bucureşti, Editura librăriei Leon Alcalay, „Biblioteca pentru toţi”, nr. 305—306 bis, 353—354 bis, 355—356 bis, 1908, voi. I—III (210 + 210 + 226 p.).
- Cuprins: voi. I.: *Domniţa Ruxandra, Fluierul lui Ştefan, Piatra lui Osman, Comoara de pe Rarău, Privighetoarea Socolei, Vinătoarea, AUuţă, Hatmanul Baltag, Astroncmul şi doftorul*; voi. II.: *Două nebunii, Duduca Balaşa, Petru Rareş, Andrei Florea Curcanul, Ochii mamei, Cînele Bălan, In vacanţe, Sfîntul Andrei*; voi. III.: *Stejarul din Borzeşti, Ion Urdila, Ura din copilărie, Petrea Dascălul, Friguri de autor, Agatocle Leuştean, Două zile la Slănic, Dac-a vrea Dumnezeu.*
- SPICE, Bucureşti, Casa şcoalelor, 1909, 123 p.
- Cuprins : *Ciubucul logofătului Manole Buhuş, O serbare şcolară (Amintire), Mîngîiere, Poveste de Crăciun, Alecsandri — Eminescu, La dezvălirea stătutei lui Vavde Alecsandri, Jubileul „Convorbirilor literare”. La mormîntul lui Mihail Kogalniceanu, Două lumi.*
- BOGDAN PETRICEICU-HASDEU (discurs de recepţie rostit la 13 mai 1909, cu un răspuns de Iacob Negruzzi), Bucureşti, GSbi, 1909, 27 p.
- 24 IANUARIE 1859—1909, Iaşi, Tipografia „Dacia” Iliescu & Grossu, 1909, 11 p.
- SPICE, ediţia a II-a, Bucureşti, Institutul de arte grafice şi editură C. Sfetea, 1910, 178 p.
- Cuprins identic cu al ediţiei din 1909 Ia care se adaugă fi. *P.-Hasdeu şi 24 Ianuarie 1859—1909.*

b) POSTUME

- CIUBUCUL LOGOFĂTULUI MANOLE BUHUŞ. O SERBARE ŞCOLARA (AMINTIRE), Bucureşti, Editura librăriei H. Steinberg, Biblioteca „Căminul” f.a., 66 p.
- Cuprins: *Ciubucul logofătului Manole Buhuş, Mîngîiere, O serbare şcolară (Amintire), Cum am tradus „Infernul” de Dante.*

NOVELE, București, Cartea românească, f.a., [1916], 32 p.
Cuprins: *Notă bibliografică, Petrea Dascălul, Andrei Fiorea Curcanul.*

NOVELE, voi. I, București, Editura Viața românească, 1921, 224 p.
Cuprins: *Domnița Ruxandra, Fluierul lui Ștefan, Piatra lui Osman, Comoara de pe Rarău, Privighetoarea Socolei, Vinătoarea, Aliuță, Hatmanul Baltag, Șanta, Astronomul și doftorul.*

NOVELE, București, Editura Viața românească, f.a., [1922], 126 p.
Cuprins: *Stejarul din Borzești, Zgîrcitul, Ion Urdilă, Ura din copilărie, Petrea Dascălul, Friguri de autor, Agatocle Leuștean, Doua zile la Slănic, Dac-a vrea Dumnezeu.*

NOVELE, București, Alcalay, «Scriitori români», nr. 11, f.a., [1922], 28 p.
Cuprins: *Petrea Dascălul, Stejarul din Borzești.*

NOVELE, voi. II—III, Editura librăriei Universala Alcalay, „Biblioteca pentru toți”, nr. 353—354 bis și 355—356 bis, f.a., [1924], 225 + 239 p.
Cuprins: voi. II : *Două nebunii. Duda Balota, Petru Rareș, Andrei Fiorea Curcanul, Ochii mamei, Cinele Bălan, In vacanțe, Sfântul Andrei;* voi. III.: *Stejarul din Borzești, Zgîrcitul, Ion Urdilă, Ura din copilărie, Petrea Dascălul, Friguri de autor, Agatocle Leuștean, Două zile la Slănic, Dac-a vrea Dumnezeu.*

CIUBUCUL LOGOFĂTULUI MANOLE BUHUȘ. O SERBARE ȘCOLARĂ (AMINTIRE), București, H. Steinberg, f. a., [1925], 66 p.
Cuprins: reproduce ediția cu același titlu din 1916.

NOVELE, București, Alcalay, „Scriitori români”, nr. 3, f. a., [1926], 36 p.
Cuprins : *Aliuță, Șanta.*

NOVELE, voi. I. Alcalay, „Biblioteca pentru toți”, nr. 305—306 bis, f. a., [1926], 236 p.
Cuprins: *Domnița Ruxandra, Fluierul lui Ștefan, Piatra lui Osman, Comoara de pe Rarău, Privighetoarea Socolei, Vinătoarea, Hatmanul Baltag, Șanta, Astronomul și doftorul.*

NOVELE, voi. II—III, Editura librăriei Universala Alcalay, „Biblioteca pentru toți”, nr. 353—354 bis și 355—356 bis, f. a., [1932], 223 + 236 p.
Cuprins: voi. II : *Două nebunii, Duda Balota, Petru Rareș, Andrei Fiorea Curcanul, Ochii mamei, Cinele Bălan, în vacanțe, Sfântul Andrei;* voi. III.: *Stejarul din Borzești, Zgîrcitul, Ion Urdilă, Ura din copilărie, Petrea Dascălul, Friguri de autor, Agatocle Leuștean, Două zile la Slănic, Dac-a vrea Dumnezeu.*

NOVELE, București, Cartea românească, „Clasicii români”, 1933, 212 p.
Cuprins: *Nicu Gane* (schiță biografică de Artur Gorovei), *Cinele Bălan, Aliuță, Andrei Fiorea Curcanul, Ion Urdilă, Petrea Dascălul, Piatra lui Osman, Hatmanul Baltag, Stejarul din Borzești, Zgîrcitul, Sfântul Andrei, Catrințaș, Comoara de pe Rarău, Astronomul și doftorul, Din timpurile Unirei.*

NOVELE, voi. I—III, București, Alcalay, „Biblioteca pentru toți”, nr. 305—306 bis, 353—354 bis și 355—356 bis, f. a., [1936], 222 + 223+239 p.
Cuprins: identic cu al ediției publicate de Alcalay în 1908.

NOVELE, București, Editura Cartea românească, f. a., [1938], 212 p.
Cuprins : identic cu al ediției de *Novele* din 1933.

NOVELE, București, Viața românească, f. a., [1941], 212 p.
Cuprins : reproduce ediția din 1933 (cu o prefață de Artur Gorovei).

NOVELE, voi. III, București, Alcalay, „Biblioteca pentru toți, nr. 355—356 hîs, f. a., [1941], 236 p.
Cuprins : *Stejarul din Borzești, Zgîrcitul, Ion Urdilă, Ura din copilărie, Petrea Dascălul, Friguri de autor, Agatocle Leuștean, Două zile la Slănic, Dac-a vrea Dumnezeu.*

NOVELE, ediție definitivă (cu un studiu introductiv și note explicative de Ion Șiadbei), Craiova, Editura Scrisul românesc, f. a., [1941], 317+255 p.
Cuprins: *Prefață, N. Gane (Biografie), Bibliografie;* voi. I: *Damnița Ruxandra, Fluierul lui Ștefan, Piatra lui Osman, Comoara de pe Rarău, Privighetoarea Socolei, Vinătoarea, Hatmanul Baltag, Astronomul și doftorul, Șanta, Două nebunii, Duda Balota, Cinele Bălan, In vacanțe. Petru Rareș; Note explicative;* voi. II : *Andrei Fiorea Curcanul, Sfântul Andrei, Aliuță, Petrea Dascălul, Zgîrcitul, Stejarul din Borzești, Ion Urdilă, Ura din copilărie. Friguri de autor, Două zile la Slănic, Dac-a vrea Dumnezeu, Ciubucul logofătului Manole Buhuș; Note explicative.*

AMINTIRI (1848—1891) (cu o introducere și note explicative de Ion Șiadbei), Craiova, Editura Scrisul românesc, f. a., [1941], 233 p.
Cuprins: *Prefață: N. Gane, memorialist; Amintiri, Din timpurile Unirei. Zile trăite, Mîngiere, NOIC explicative.*

NOVELE, voi. II, Editura librăriei Universala Alcalay, „Biblioteca pentru toți”, nr. 353—354 bis, f. a., [1942], 223 p.
Cuprins : identic cu voi. II tipărit de aceeași editură în 1932.

NOVELE (ediție îngrijită de Teodor Vtrgolici, prefață de Șt. Cazimir), București, E.S.P.L.A., 1959, XXX+196 p.

Cuprins: *Prefață; Comoara de pe Rarău, Hatmanul Baltag, Astronomul fi doftorul, Duduca Balașa, Cînele Bălan (fragmente), In vacanțe, Sfîntul Andrei, Aliuță, Petrea Dascălul, Două zile ia Slănic, Catrințaș.*

COMOARA DE PE RARAU (NUVELE) (ediție îngrijit! și prefațată de Ilie Dan), București, Editura Mnerva, „Biblioteca pentru toți”, nr. 627, 1971, LXVI-f-523 p.

Cuprinsul ; *Nicolae Gane, azi (prefață); Tabel cronologic; Domnița Ruxandra, Fhierul lui Ștefan, Piatra lui Osman, Comoara de pe Rarău, Privighetoarea Socolei, Vinătoarea, Aliuță, Hatmanul Baltag, Șanta, Astronomul și doftorul, Două nebunii, Duduca Balașa, Petru Rareș, Andrei Florea Curcanul, Cînele Bălan, Irl vacanțe, Sfîntul Andrei, Stejarul din Borzești, Zgîrcitul, Ion Urdilă, Ura din copi-lărie, Petrea Dascălul, Agatocle Leuștean, Două ziU la Slănic, Dac-a vrea Dumnezeu, Catrințaș, Ciubucul logofătului Manole Buhuș.*

IN PERIODICE

a) ANTUME

Fluierul lui Ștefan, în Convorbiri literare, I, nr. 3, 1 aprilie 1867, p. 29—38.

Doi ochi, în Convorbiri literare, I, nr. 18, 15 noiembrie 1867, p. 255. Steaua d'amore, în Convorbiri literare, I, nr. 18, 15 noiembrie 1867, p. 255.

Piatra lui Osman, în Convorbiri literare, I, nr. 19, 1 decembrie 1867, p. 257—270.

Primăvara, în Convorbiri literare, II, nr. 4, 15 aprilie 1868, p. 64.

Comoara de pe muntele Rarăul, în Convorbiri literare, I, nr. 6, 15 mai 1868, p. 91—96.

Privighetoarea Socolei, în Convorbiri literare, IV, nr. 7, 1 iunie 1870, p. 106—117.

Domnița Ruxandra („novelă istorică”), în Convorbiri literare, VII, nr. 3, 1 iunie 1873, p. 89—100.

La lună, în Convorbiri literare, VII, nr. 3, 1 iunie 1873, p. 162.

Vinătoarea, în Convorbiri literare, VIII, nr. 3, 1 iunie 1874, p. 97—107.

Hatmanul Baltag („poveste imitată după Ch. Dickens”), în Convorbiri literare, VIII, nr. 5, 1 august 1874, p. 177—182.

Domnița' și robul, în Convorbiri literare, VIII, nr. 5, 1 august 1874, p. 234-235.

Mîni, în Convorbiri literare, Vili, nr. 7, 1 octombrie 1874, p. 316. Astronomul și doftorul, în Convorbiri literare, VIII, nr. 11, 1 februarie 1875, p. 440—443.

Șanta, în Convorbiri literare, VIII, nr. 12, 1 martie 1875, p. 449—460.

Două nebunii, în Convorbiri literare, IX, nr. 1, 1 aprilie 1875, p. 51—61.

Discurs rostit cu ocazia morții lui Grigore Ghika-voievod, în Convorbiri literare, IX, nr. 7, 1 octombrie 1875, p. 290—292.

Țiganca, în Convorbiri literare, IX, nr. 8, 1 noiembrie 1875, p. 320—321.

Duduca Balașa, în Convorbiri literare, X, nr. 1, 1 aprilie 1876, p. 17—24.

A mea domnie, în Convorbiri literare, X, nr. 3, 1 iunie 1876, p. 104—105. -

Cinele Bălan, în Convorbiri literare, X, nr. 9, 1 decembrie 1876, p. 327—329.

Petru Rareș, în Convorbiri literare, XI, nr. 8, 1 noiembrie 1877, p. 289—304.

Andrei Florea Curcanul, în Convorbiri literare, XI, nr. 9, 1 decembrie 1877, p. 365-377.

1 februarie 1878, în Convorbiri literare, XII, "nr. 1, 1 aprilie 1878, p. 35-37.

Curcubeul, în Convorbiri literare, XII, nr. 2, 1 mai 1878, p. 52.

Visul, în Convorbiri literare, XII, nr. 2, 1 mai 1878, p. 52—53.

Piatra lui Toader, în Convorbiri literare, XII, nr. 8, 1 noiembrie 1878, p. 287—290.

In vacanțe, în Convorbiri literare, XIII, nr. 2, 1 mai 1879, p. 41—51.

huSi mai, în Convorbiri literare, XIII, nr. 2, 1 mai 1879, p. 78—79.

Sfîntul Andrei, în Convorbiri literare, XIII, nr. 9, 1 decembrie 1879, p. 329—338.

Măririle săracului, în Convorbiri literare, XIII, nr. 11, 1 februarie 1880, p. 445.

Gloria cînd... {traducere din V. Hugo"}, în Convorbiri literare, XIII, nr. 11, 1 februarie 1880, p. 446—447.

3n cimitirul de la... (.traducere din V. Hugo"). în *Convorbiri literare*, XIII, nr. 11, 1 februarie 1880, p. 447.

Orfei» *mamei* („nuvelă tradusă din limba germană"), în *Convorbiri literare*, XIII, nr. 12, 1 martie 1880, p. 449—457.

Aliuță („novelă dedicată d-srei A. R"), în *Convorbiri literare*, XIV, nr. 6, 1 septembrie 188D, p. 201—206.

Petrea Dascălu, în *Convorbiri literare*, XIV, nr. 8, 1 noiembrie 1880, p. 285—289.

Zgîrcitul („poveste"), în *Convorbiri literare*, XV, nr. 6, 1 septembrie 1881, p. 201—206.

Stejarul din Borzești, în *Convorbiri literare*, XV, nr. 10, 1 ianuarie 1882, p. 418—422.

Ion Urdilă, în *Convorbiri literare*, XVII, nr. 4, 1 iulie 1883, p. 121—130.

Vis de poet, în *Convorbiri literare*, XVIII, nr. 2, 1 mai 1884, p. 74—75.

Bucegiui, în *Convorbiri literare*, XVIII, nr. 2, 1 mai 1884, p. 75—77.

Din trecut, în *Convorbiri literare*, XVIII, nr. 7, 1 octombrie 1884, p. 288.

•*Lui Iacob Negruzzi. La a XX-a aniversare a societății „Junimea"* în *Convorbiri literare*, XVIII, nr. 10, 1 ianuarie 1885, p. 403—404.

La vînat, în *Convorbiri literare*, XVIII, nr. 12, 1 martie 1885, p. 452—453.

Friguri de autor, în *Convorbiri literare*, XVIII, nr. 12, 1 martie 1885, p. 1025—1031.

Ura din copilărie, în *Convorbiri literare*. XIX, nr. 3, 1 iunie 1885, p. 193—223.

Agatocle Leuștean („chip din lume"), în *Convorbiri literare*, XX, nr. 2, 1 mai 1886, p. 136—149.

Două zile la Slănic, în *Convorbiri literare*, XX, nr. 2, 1 mai 1886, p. 210—240.

Dac-a vrea Dumnezeu („narațiune populară"), în *Convorbiri literare*, XX, nr. 4, 1 iulie 1886, p. 364—367.

Șanta, în *Gazeta Transilvaniei*, LXII, nr. 264, 28 noiembrie/10 decembrie 1891, p. 1—6; nr. 270, 5/17 decembrie 1891, p. 1—5.

O scrisoare către directorul „Convorbirilor literare", în *Convorbiri literare*, XXV, nr. 11—12, 1 martie 1892, p. 1156.

Dac-a vrea Dumnezeu, în *Gazeta Transilvaniei*, LVII, nr. 124, 17 iunie 1894, p. 4—6.

Agatocle Leuștean, în *Gazeta Transilvaniei*, LVII, nr. 162, 24 iulie/5 august 1894, p. 1—3 ; nr. 168, 31 iulie/12 august 1894, p. 1—5.

Doamnei..., în *Tribuna liberă* (Focșani), 1894, nr. 65, p. 1.

Cu rea intenție, în *Tribuna*, XVII, nr. 45, 29 februarie/10 martie 190C p. 2. ^

Cum am început a scrie, în *Revista idealistă*, I, nr. 4, aprilie 1900, p. 3—15.

Impresiuni de călătorie (fragment), în *Făt-Frumos* (Bîrlad), I, nr. 6, 15 iunie—15 iulie 1904, p. 98—99.

Cum am tradus „Infernul" de Dame, în *Viața românească*, I, nr. 1, 1 martie 1906, p. 8—14.

jubileul „Convorbirilor", în *Convorbiri literare*, XL, nr. 3—5, marti c-roai 1906, p. 3—19.

Ciubucul logofătului Manole Buhuș, în *Viața românească*, I, nr. 4, iunie 1906, p. 3—19.

Discurs la înmormîntarea lui Șt. Șendrea, în *Voința națională*, 9 august 1907, p. 2.

Mîngiere, în *Viața românească*, II, nr. 10, octombrie 1907, p. 49—52.

Raport de premiere la: Ion Ciocirlan, „Animă de mamă", în *Analele Academiei Române*, partea administrativă, tom. XXXI (1908—1909), 1909, p. 238.

Raport de premiere la: N. D. Ciotori, „Calea robilor", în *Analele Academiei Române*, partea administrativă, tom. XXXV (1911—1912), 1912, p. 193.

Raport de premiere la': Caton Theodorian, „La moara calicului", în *Analele Academiei Române*, partea administrativă, tom. XXXV (1911—1912), 1912, p. 228.

Cuvîntare la Fălticeni (la 70 de ani de la înființarea primei școli primare din oraș), în *Flacăra*, I, nr. 26, 14 aprilie 1912, p. 201—202.

Federația unionistă, în *Mișcarea*, VII, nr. 249, 12 noiembrie 1915, p. U

b) POSTUME

Hatmanul Baltag, în *Flacăra*, V, nr. 28, 23 aprilie 1916, p. 331—333.

Scene vesele de la Junimea", în *Ziarul meu*, I, nr. 4, t mai 1916, p. 54—56.

- In vacanțe* (fragment), în *Adevărul literar și artistic*, V, nr. 161, 6 ianuarie 1924, p. 6.
- Cinele Bălan* (fragment), în *Adevărul literar și artistic*, V, nr. 177, 27 aprilie 1924, p. 2.
- Cuvintare Ia banchetul „Convorbirilor literare” din ziua de 19 ianuarie 1908*, în *Convorbiri literare*, LIX, 1927, p. 121—122.
- Citațiune pentru al 22-lea praznic tradițional*, în *Convorbiri literare*, LXIII, 1910, p. 822.

TRADUCERI

Dante Alighieri, DIVINA COMEDIE (INFERNUL)

- Cîntul I*, în *Convorbiri literare*, XVI, nr. 2, 1 mai 1882, p. 41—44.
- Cîntul II*, în *Convorbiri literare*, XVI, nr. 3, 1 iunie 1882, p. 110—113.
- Cîntul III*, în *Convorbiri literare*, XVI, nr. 4, 1 iulie 1882, p. 121—124.
- Cîntul IV*, în *Convorbiri literare*, XVI, nr. 6, 1 septembrie 1882, p. 224—227.
- Cîntul V*, în *Convorbiri literare*, XVI, nr. 7, 1 octombrie 1882, p. 258—261.
- Cîntul VI*, în *Convorbiri literare*, XVI, nr. 8, 1 noiembrie 1882, p. 295—297.
- Cîntul VII*, în *Convorbiri literare*, XVI, nr. 9, 1 decembrie 1882, p. 357—360.
- Din „Infernul” lui Dante* (fragmente din cîntul XXVI), în *Viața literară*, I, nr. 8, 19 februarie 1906, p. 1—2.
- Infernul* (cîntul XXXI), în *Sămănătorul*, V, nr. 15, 9 aprilie 1906, p. 284—287.
- DIVINA COMEDIE : INFERNUL, Iași, Librăria nouă, 1906, 319 p.
- DIVINA COMEDIE: INFERNUL, Iași, Librăria nouă, 1907, 319 p.
- (se adaugă o prefață a lui Gane: *Cum am tradus „Infernul” de Dante*),
- DIVINA COMEDIE: INFERNUL, București, Alcalay, 1914, 319 p.

ÎN ANTOLOGII

Din trecut, în *Antologie*, cu o prefață de N. Beldiceanu, Iași, Editura Frații Șaraga, 1893, p. 49—50.

- Stejarul din Borzești*, în voi. *Borzești fi Ștefan cel Mare*, București, Tipografia Clementa, 1904, p. 27—29.
- Alecsandri—Eminescu*, în voi. *Alecsandri*, Iași, 1906, p. 6.
- Aliuță*, în yol. *Prozatorii noștri*, antologie de N. Dunăreanu și Liviu Marian, Chișinău, f. a., [1921], p. 38—45.
- Andrei Florea Curcanul*, în voi. *Războiul româno-ruso-turc din 1877—1878*, Sibiu, 1928, p. 19—50.
- Aliuță*, în voi. *Literatura română*, antologie de Mihail Dragomirescu, Gh. Adamescu și N. I. Russu, București, Cartea românească, 1931, voi. II, p. 58—61.
- Cei doi învățați (Astronomul și doftorul)*, în voi. *„junimea” povestind copiii*, București, Socec, 1932, p. 143—151.
- Aliuță, Astronomul și doftorul, Andrei Florea Curcanul, Stejarul din Borzești, Zgîrcitul, Petrea Dascălul, Dac-a vrea Dumnezeu*, în voi. *Lecturi particulare* de Const. I. Bondescu și D. Mărăcineanu, ediția a III-a, București, Cartea românească, 1938—1939, p. 335—412.
- Bucegiul*, în voi. *Trans'dvania în poezia românească* (antologie de Emil Giurgiuca), București, 1943, p. 60—62.
- Petrea Dascălul*, în voi. *Proză umoristică română* (text ales, prefață și prezentări de Silvian Iosifescu), București, Editura pentru literatură, 1965, voi. 1, p. 195—201.
- Din timpurile Vmrei* în voi. *Cîntare României* (cu un cuvînt înainte de G. C. Nicolescu), ediția a II-a, București, Editura pentru literatură, 1967, p. 262—274.
- Andrei Florea Curcanul*, în voi. *Noi la '77*, București, Editura Tinerețului, 1967, p. 49—65.
- Andrei Florea Curcanul*, în voi. *Eroica 1877* (antologie de Ion Roman), București, Editura pentru literatură, 1967, p. 63—83.
- Petru Rareș*, în voi. *Nuvela istorică românească în secolul al XIX-lea* (antologie, prefață și note de D. Vatamaniuc), București, Editura Albatros, colecția „Lyceum”, nr. 129, 1972, p. 191—214.
- Stejarul din Borzești, Petru Rareș, Aliuță*, în voi. *Nuvela și povestiri istorice* (ediție, prefață, note și glosar de C. Mohanu), București, Editura Militară, 1972, p. 139—173.

IN LIMBI STRĂINE

Schanta [Șanta], traducere de Mine Kremnitz, în *Rumaniiche Skizzen*, Bukarest, 1877, p. 197—232.

Neue rum'dnische Skizzen, traducere în germană de Mitte Kremnitz, Leipzig, 1880, 169 p.

Fr'ân Rumamen. Noveller af Nicolau Gane och joan Slavici, traducere în suedeza de Moritz Boheman, Stockholm, 1895, VII-f-285 p.

Petrea Dascăl [Petrea Dascălul], traducere în limba maghiară de Lukăci Gyorgy, în *Magyar-Roman Szemle*, 1896, nr. 6, p. 99—103.

Rumunske Novely; Nicolae Gane, traducere în limba ceha de J. Staea și K. Hora, Praha, f. a., [1900], 85 p.

Cuprins: *Eleonora* [Privighetoarea Socolei], *Osmânova skala* (Piatra lui Osman), *Stepânova salmaj* [Fluierul lui Ștefan].

fjilder aus Rumamen, traducere în limba germană de M. W. Schroff, Band I, Bukarest, 1901, 111 p.

Cuprins: *Der Sehatz vom Rarauberger* [Comoara de pe Rarău], *Aliutza* [Aliuță], *Der heUige Arutreas* (Sfântul Andrei), *Petrea Dascăl* [Petrea Dascălul], *Der Astronom und der Doktor* [Astronomul și doftorul], *DU Schiehe von Borzești* [Stejarul din Borzești].

Novellen von N. Gane, traducere în limba germană de Iks. [= Iaroslav Kramerius], Czernowitz, 1903, voi. I, 240 p.

Novellen von N. Gane, Czernowitz, 1906, voi. II, 206 p.

Svato-Ondrejskanec [Sfinttit Andrei], traducere în limba cehă de A. Kre-can, în voi 7000 *nckramejskk novelle*, Praha, f. a., [1911], p. 85—100.

Unser Ttirke Aliutza [Aliuță], traducere în germană nesemnată, în *Rumanien im Wort und Bild*, Bukarest, 1917, nr. 15, p. 10—12.

Si U hon Dieu le veut [Dac-a vrea Dumnezeu], traducere în franceză de Zina Courtois, în *La tribune de Geneve*, 3 iulie 1919.

Le chene de Borzești [Stejarul din Borzești], traducere în franceză de Zina Courtois, în *La tribune de Geneve*, 30 septembrie 1919.

Petrea le chantre [Petrea Dascălul], traducere în limba franceză de Zina Courtois, în *La tribune de Geneve*, 17 februarie 1920.

L'astronome et le median [Astronomul și doftorul], traducere în limba franceză de Zina Courtois, în *La semaine litteraire*, Geneve, 24 iunie 1920.

Ruxandra berceгна [Domnița Ruxandra], traducere în limba maghiară de Pe'ter János, în *Vasámap*, 1927, nr. 12, p. 229—234; nr. 13, p. 244—247.

Ostnanova skala [Piatra lui Osman], traducere în limba sîrbă de S. S., în voi. *Goriska matica*, Triest, 1933, p. 44—56.

pierre le chantre [Petrea Dascălul], traducere de M. Fontaine și C. D. Papastate, în voi. *TexCes roumains traduits en français*, Craiova, Tipografia Biruința, 1941, p. 53—61.

REFERINȚE CRITICE

Adamescu, Gh. *Istoria literaturii românești*. București, Editura librăriei Leon Alcalay, f. a., p. 279, 387, 400, 474—475, 531.

Indicațiuni bibliografice pentru literatura româna (sec. XVI—XIX). București, Minerva, 1912, p. 59—60; ediția a II-a, p. 77—78.

Istoria literaturii române. București, C. Sfetea, 1913, p. 281, 389, 396, 402, 414, 418, 476, 478—480, 535.

Cotitrihuțiune la bibliografia românească, București, Casa scoalelor, 1921—1928, fasc. 1, p. 119—120; fasc. 2, p. 171 ; fasc. 3, p. 127—128.

Adamescu, Gh. și Candrea, I. A., *Dicționar enciclopedic ilustrat*, București, Cartea românească, 1931, p. 1652.

Anineanu, Marta, *Catalogul corespondenței lui Vasile! Alecsandri*, Editura Academiei R. P. R., 1957, p. 42, 325, 329, 334, 342, 377, 530.

Apostolescu, N., *Istoria literaturii române moderne*, partea a II-a (1866—1900), București, C. Sfetea, 1919, p. 84.

Araid, *'Infernul'* (trad. de N. Gane), în *Mișcarea*, VII, nr. 63. 18 martie 1915, p. 1.

N. Gane, în *Mișcarea*. VII, nr. 64, 21 martie 1915, p. 1.

Arbore, N. D., *Moartea lui Nicolae Gane*, în *Evenimentul*, XXIV, nr. 62, 20 aprilie 1916, p. 1.

Banu, C., *Un tmîrziat - N. Gane*, în *Flacăra*, V, nr. 28, 23 aprilie 1916, p. 330.

Bianu, Ioan, *Raport academic*, în *Analele Academici Române*, seria a II-a tom. XXVII (1904—1905), partea administrativă, 1905.

Bitay Arpad, *A român irodalom tortenete (Istoria literaturii române)*, Cluj, 1924, p. 45.

- Bodinger, M., *Nicolae Gane și Fălticeni, ta Cronica* (Iași), VIII, nr. 18 (379), 4 mai 1973, p. 13.
- Bogdan - Duică, G., *Anatole France și Nicolae Gane, în Națiunea*, I, nr. 115, 5 iunie 1927, p. 4.
- Bogdan, N. A., *Orașul Iași — odinioară și astăzi*, Iași, Tipografia națională, 1904, p. 288—289.
Orașul Iași, monografie istorică-socială ilustrată, Iași, Tipografia națională, 1914, p. 374—375.
- Botez, Octav, *Cuvînt de omagiere pentru Junimea" și „Convorbiri literare", în Comemorarea Junimii" la Iași, în mai 1936*, Iași, 1937, p. 47—49.
- Boureaunul, Eugen, *Povestiri de prin văi*, București, Casa școalelor, 1928, p. 28.
- Braniște, Andrei, *Pe marginea „Novelelor" lui Gane, în Rampa*, I, nr. 223, 24 aprilie 1916, p. 1—2.
Contribuții la istoricul Junimii" de la Iași, în Adevărul literar și artistic, IV, nr. 154, 18 noiembrie 1923 p. 8 ; nr. 155, 25 noiembrie 1923, p. 8; nr. 157, 9 decembrie 1923, p. 8; nr. 158, 16 decembrie 1923, p. 8.
- C. S., *Mișcarea literară de azi (Impresiunile d-lui N. Gane)*, în *Flacăra*, I, nr. 3, 5 noiembrie 1911, p. 18.
- Cardaș, Gheorghe, *Correspondența lui Nicu Gane cu dl. Iacob Negruzzi, în Adevărul literar și artistic*, IV, nr. 154, 18 noiembrie 1923, p. 8; nr. 155, 25 noiembrie 1923, p. 8; nr. 157, 9 decembrie 1923, p. 8; nr. 158, 16 decembrie 1923. p. 8.
N. Gane, în Universul literar, XLII, nr. 53, 5 august 1926, p. 12.
Istoria literaturii românești de la origini pînă în zilele noastre. București, Oltenia, 1938, p. 16, 308—310.
- Cazimir. Șt., *Prefață la voi. N. Gane, Nuvele*, E.S.P.L.A., 1959, p. I—XXVII.
- Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, Fundația pentru literatură și artă, 1941, p. 374—377.
Material documentar, în Studii și cercetări de istorie literară și folclor, IX, 1960, nr. 4, p. 472.
Ulysse, București, Editura pentru literatură, 1967, p. 307.
Istoria literaturii române.- Compendiu, București, Editura pentru literatură, 1968, p. 151—152.
- C, iaculescu, Serbaa, Streinii, Via:djmir, Vianu, Tudor, *Istoria literaturii române moderne*. București, Casa școalelor, 1944, P- 236—238 (reeditată la Editura didactică și pedagogică, București, 1971, p. 201—203).
- Cornea, M. D., *Cătră «torW idilei „Fluierul lui Ștefan', în Convorbiri literare*, II, nr. 15, 1 octombrie 1868, p. 252.
- Cornea, Paul, *De la Alexandrescu la Eminescu*, București, Editura pentru literatură, 1966, p. 388—389.
- Cristea, O., *20 de ani de la moartea lui N. Gane, în Însemnări ieșene*, II, nr. 19—20, 15 octombrie 1937, p. 419.
- Crișan, Canst,, și Crăciun, Victor, *Literatură română în lume*, București, Editura Meridiane, 1969, p. 76—77.
- Dafin, Ion, *Figuri ieșene*. Iași, Viața românească, vol I, 1927, p. 22—24.
Iașul cultural și social. Iași, Viața românească, -1928, p. 75—76.
- Damianovici, C., *NuveliiU istorici în literatura noastră, în Vieța nouă*, III, nr. 1908, p. 108—113.
Nuvela istorica în literatura noastră, în Vieța noua, IV, nr. 22, 1 ianuarie 1909, p. 434—439,
Artă și literatură, București, 1914, p. 170—176.
- Dan, Ilie, *Redescoperiri: Nicu Gane, în Vremea nouă (Vaslui)*, III, nr. 878, 20 decembrie 1970, p. 2.
Nicolae Gane, azi (prefață), *Nuvele (Comoara de pe Rarău)*, București, Editura Minerva, 1971, p. V—XLI.
- Dauș, Ludovic, *Nici* Gane* (prefață), *Nuvele*, Editura librăriei Leon Alcalay, „Biblioteca pentru toți", nr. 305—306 bb, 1908, p. III—IV.
Nicu Gane, în Capitala, I, nr. 4. 22 aprilie 1916, p. 4.
Nicu Gane (prefață), *Nuvele*, București, Viața românească, 1921, p. 3-5.
- Diaconeșu, Emil, *Amintirea lui Nicu Gane, în Cronica (Iași)*, XII, nr. 5(627), 3 februarie 1978, p. 6.
- Domokos, Sămu el, *A roman Irodalom magyar bibliográ fija*, Bukarest, 1966, p. 491.
- Dragomirescu, Mihail, Critic*. *Directive*, București, Casa școalelor, voi. I, 1926, p. 65 ; voi. II, 1926, p. 223.
- Dragomirescu, Mihail, Adamescu, Gh., Rusu, N. I., N, *Gane. Notă bibliografică, în Literatura română*, București, Cartea românească, 1931, voi. II, p- 57—62.

- Duca, I. G., *Discurs* (la înmormântarea lui N. Gane), în *N. Gane*, „Petrea Dascălul”, „Scriitori români”, nr. 11, f. a., [1916], p. VII—VIII.
- Eliescu, M., *Nicolae Gane ca nuvelist*, în *Convorbiri critice*, IV, 1910, nr. 2, p. 102—109; nr. 3, p. 182—190.
- Evolceanu, Dumitru, *Indice de materiale publicate în „Convorbiri*”, în anii I—XL*, în *Convorbiri literare*, XL, nr. 12, 1 decembrie 1906, p. 1181.
- Flora, Radu, *Istoria literaturii române*, partea a II-a, Vîrșeț, Editura Libertatea, 1963, p. 88—89.
- Foti, L., *Portrete literare: Nicu Gane*, în *Universul literar*, XXXII, nr. 17, 24 aprilie 1916, p. 3.
Un portret al lui Nicolae Gane, în *Mișcarea*, XXII, nr. 52, 3 martie 1928, p. 1; nr. 53, 4 martie 1928, p. 1.
- G. T., *Nicolae Gane*, în *Opinia*, XII, nr. 2742, 19 aprilie 1916, p. 1.
- Gane, C., *Pe aripa vremii*, București, Steaua, 1923, 127 p.
- Georgescu, Ion S., *Nuvelele lui Gane*, în *Zorii Romanatului*, IV, nr. 10—12, octombrie-decembrie 1930, p. 4—5; V, nr. 1—2, ianuarie-februarie 1931, p. 3—4; nr. 3—4, martie-aprilie 1931, p. 11—12; nr. 5—6, mai-iunie 1931, p. 12—13; nr. 7—8, iulie-august 1931, p. 1-2.
- Gârleanu, E., „Păcate mărturisite” de N. Gane, în *Făt-Frumos* (Bîrlad), I, nr. 13, 1 octombrie 1904, p. 204.
- Gorovei, Artur, *Din alte vremuri. Nicu Gane*, în *Adevărul literar și artistic*, V, nr. 207, 23 noiembrie, 1924, p. 1.
Alte vremuri. Amintiri literare, Fălticeni, Bendit, 1930, p. 118—128.
- Intre doi ieșeni (Măiorescu către Gane)*, în *Lumea*, XIV, nr. 4033, 21 noiembrie 1931, p. 2—3.
Cîteva documente privitoare la moșia familiei Gane, în *Analele Academiei Române*, Memoriile secției literare, seria a III-a, tom. VI, 1933, p. 325—359.
- Nicu Gane*, schiță biografică (prefață), *Novele*, Cartea românească, 1933, p. 3-9.
- Nicu Gane*, București, Cartea românească, 1937, 31 p.
- Nicu Gane* (notație biografică), *Novele*, București, Cartea românească, f. a., [1938], p. 3—9.
Folkemî, cercetări istorice asupra orașului, Fălticeni, Institutul de arte grafice M. Saidman, 1938.
- Prefață, Nicu Gane, Novele*, București, Carte* românească, 1941, p. 3-9.
Casa din Fălticeni a lui Nku Gane, în *Cetatea Moldovei*, IV, nr. 6, iunie 1943, p. 312—319.
- Gubernatis, A. de, *Dictionnaire international des ecrivains du jour*, Florence, Louis Nicolai, 1888, p. 1021—1022.
Dictionnaire international des ecrivains du monde latin, Rome, L'aurer, 1905, p. 680.
- Haneș, Petre V., *Istoria literaturii românești*, București, Ancora, 1924, p. 138, 255—256.
- Haneș, V. V., *D. N. Gane și G. Asachi*, în *Vieța nouă*, III, 1908, p. 135—140.
- Iacobescu, M., și Gafencu, Gh., *Monografia liceului „N. Gane” din Fălticeni*, Suceava, 1970
- Ibrăileanu, G., *Dante Alighieri, „Divina Comedie: Infernul” în Viața românească*, I, nr. 3, mai 1906, p. 511—512.
Nicu Gane, în *Viața românească*, XI, nr. 4—5, aprilie-mai 1916, p. 182—191. S-a reprodus în *Note și impresii*, Iași, Viața românească, 1920, p. 231—233.
- Ionescu, Serafim, *Dicționar geografic al județului Suceava*, București, 1892, p. 239—240.
- Iorga, Nicolae, *Doi nuveliști: Gane, Slavici*, în *Schițe din literatura romană*, Iași, Șaraga, f. a., [1893], voi. II, p. 105—116.
Memorii. O luptă literară, Vălenii de munte, Naționala, 1914, voi. I, p. 33, 34, 46, 10—122.
N. Gane (prefață), *Petrea Dascălul*, București, Alcalay, „Scriitori români”, nr. 11, f.a., [1916], p. V—VI.
Istoria literatura, romane, București, Editura librăriei Pavel Suru, 1929, p. 163.
Oameni cari au fost, București, Fundația pentru literatură și artă, 1935, voi. II, p. 231—232.
Pagini de tinerețe. București, Editura pentru literatură, 1968, voi. II, p. 154.
- Istrati, C. L., *lașul (lui N. Gane)* în *Mișcarea*, V, nr. 74, 2 aprilie 1913, p. 1.
- L[ocusteanu], *Scene vesele de la „Junimea”*, în *Ziarul meu*, I, nr. 4, 1 mai 1916, p. 54—56.
- Loghin, Constantin, *Istoria literaturii române*, Cernăuți, 1927, p. 90, 104, 274, 281, 330—332.

- Istoria literaturii române*, ediția a VII-a, București, Cartea românească, 1939, p. 266, 316—317; ediția a VIII-a, Cernăuți, 1940, p. 322—323; ediția a X-a, București, 1941, p. 274, 281, 330—332.
- Lovinescu, E., *Critice*, ediție definitivă, voi. I, București, 1925, p. 56—57.
- Critic?, ediție definitivă, voi. V, București, Ancora, 1928, p. 187—188.
- Istoria literaturii române contemporane (1900—1937)*, București, Editura librăriei Socec, 1937, p. 187—188.
- Titu Maiorescu și contemporanii lui*, București, Casa școalelor, 1944, voi. II, p. 107.
- M., *Novellen von N. Gane*, în *Junimea literară*, I, nr. 3, 1904, p. 48.
- Maiorescu T., *Poezii și critici în Convorbiri literare*, XX, nr. 1, 1 aprilie 1886, p. 3, 4.
- Critice*, București, 1892, voi. I, p. 367.
- Discursuri parlamentare*, București, Socec, 1897, voi. I, p. 52; voi. III, 1899, p. 76.
- Critice*, ediție completă, București, Minerva, 1908, voi. I, p. 208; voi. H, p. 162; voi. III, p. 11, 13, 14, 18, 62, 145, 147.
- Istoria contemporană a României*, București, Editura librăriei Socec, 1925, p. 13—14, 36—38, 46, 181, 198, 217, 235—239.
- Semnări zilnice*. București, Editura librăriei Socec, 1943, voi. II, h VI—VII, 40.
- Huî. ^jMarcea, „Convorbiri literare' și spiritul critic, București, ' * A Minerva, 1972, p.
- Marinescu, George, *Nuvela în literatura română*, București, 1928.
- Nuveliști români*, București, Tipografiile române unite, 1928, p.
- Mavrocordat, A..G., *Dante și traducerea d4ui Gane*, în *Arhiva*, XVII, nr. 11, noiembrie 1906, p. 486—487.
- Mera, I. T., *Scriitori de la Junimea" în Familia*, XVIII, nr. 25, 20 iunie/2 iulie 1882, p. 302—304.
- Micu, D., *Început de secol*, București, Editura pentru literatură, 1968, p. 64.
- Mihăescu, Ion, *Sinteze de istoria literaturii române*, Craiova, 1947, p. 151; ediția a II-a, 1948, p. 149—182.
- Minar Octav, *Iașii în lumina vremurilor de altădată*, Iași, Progresul f. a., [1912], p. 18.
- Mohanu. O., *Prefață la voi. Nuvele și povestiri istorice*, București, Editura Militară, 1972, p. V—XXXI.
- ;)orariu, Leca, N. *Gane în traducere*, în *Glasul Bucovinei*, II, nr. 175, 25, iunie 1919, p. 2. -
- N, *Gane în traducere*, în *Junimea literară*, CUI, nr. 3—4, martie-prier 1924, p. 111—113.
- „Mercantilism" literar, în *Făt-Frumos*, XI, nr. 6, decembrie 1936, p. 327.
- Turcii la Dorna*, în *Făt-Frumos*, XII, nr. 1—4, ianuarie-aprilie 1937, p. 111—113.
- Două versiuni din JZile trăite" de N. Gane*, în *Făt-Frumos*, XII, nr. 5—8, mai-august 1937, p. 194—193.
- Bucovineanul N. Gane*, în *Făt-Frumos*, XIII, nr. 4, iulie-augusti 1938, p. 113—129.
- Scrisoare inedită a lui N. Gane*, în *Făt-Frumos*, XIII, nr. 5, septembrie-octombrie 1938, p. 164.
- N: *Gane, primar al lașilor*, în *Făt-Frumos*, XIII, nr. 5 septembrie-octombrie 1938, p. 173.
- Pentru Nicu Qane*, în *Făt-Frumos*, XIII, nr. 5, septembrie-octombrie 1938, p. 174.
- Pentru arheologia literaturii lui N. Gane*, în *Făt-Frumos*, XIII, nr. 6, noiembrie-decembrie 1938, p. 199.
- Bucovineanul N. Gane*, Cernăuți, 1938, 19 p.
- Bucovina lui Iacob Negruzzi*, în *Făt-Frumos*, XIV, nr. 1—2, ianuarie-aprilie 1939, p. 1—20.
- De la Eminescu la N, Gane*, în *Buletinul „M. Eminescu"*, XII, nr. 19 1941, p. 16—19.
- Eminescu și Gane*, în *Buletinul „M. Eminescu"*, XV, nr. 22, 1944, p. 16.
- Munteano, B-, *Panorama de la littirature rounaine contemporaine*. Paris, Ed. du Sagittaire, 1938, p. 66.
- Geschichte der neueren rumanische Lxteratur*, Wien, Wiener Verlag, 1943, p. 50.
- Murtrasu D., *Istoria literaturii române*, ediția a III-a, București, Cartea românească, 1943, p. 274—275; ediția a IV-a, 1946, p. 256—257.
- Narcis, *In cabinetul unui poet*, în *Mișcarea*, II, nr. 235, 26 octombrie 1910, p. 1.
- Negruzzi, Iacob, *Înființarea societății Junimea"*, în *Evenimen* tul*, XVI, nr. 85, 16 mai 1908, p. 1—2; 86, 17 mai 1908, p. 1—2.

- Nicu Gane, în *Convorbiri literare*, L, nr. 4, aprilie 1916, p. 475—480.
- N. Gane, în *Mișcarea*, VIII, nr. 103, 10 mai 1916, p. 1 ; nr. 104, 12 mai 1916, p. 1.
- Amintiri din „junimea”, București, Cartea românească, 1930, p. 40—41, 76, 78, 94, 124, 125, 166, 171, 173, 174, 180, 188, 192, 216, 220, 223, 227, 275, 280, 288.
- Negruzzi, Mihai, Nicu Gane, în *Evenimentul*, XXIV, nr. 61, 19 aprilie 1916, p. 1. '.
- Nicolae seu, G. C., *Ideologia literară poporanistă*, București, 1937, p. 38, 43, 176, 177, 179.
- Ornea, Z., *Junimismul*, București, Editura pentru literatură, 1966, p. 166—170.
- Studii și cercetări*, București, Editura Eminescu, 1972.
- Ortiz, Ramiro, *Manualetto rumeno*, Bucarest, Bucovina, 1936, p. 78.
- P[ascu], G., *Neculai Gane*, „Bogdan Petricicu-Hasdeu”, în *Viața românească*, IV, nr. 5, mai 1909, p. 294.
- Panu, G., *Amintiri de la Junimea” din Iași*, București, Adevărul, 1908, voi. I, p. 13, 48, 58, 59, 66, 74, 75, 77, 78, 92, 113, 126, 127, 146, 172, 186, 188, 202, 214, 215, 225, 230, 245, 247, 252, 281, 282, 299, 300, 369, 382 ; voi. II, p. 47—48, 226, 227, 256, 261, 272, 317, 385, 387, 388.
- Piru, Al., *Nicolae Gane*, în *Istoria literaturii române* (Epoca marilor clasici), București, Editura Academiei R.S.R., 1973, p. 49—53.
- Varia*, București, Editura Eminescu, 1972, p. 112, 126, 403.
- Pop, Vasile Gr., *Conspecte asupra literaturii române și literaturilor ei de la început și până astăzi, în ordine cronologică*, pn- \ ^ II-a, București, Tipografia Grecescu, 1875, p. 82.
- Pușcariu, Sextil, *Cinci ani de mișcare literară (I? v.* București, Minerva, 1909, p. 29—30, 47—85, 107—108.
- Literatura română*, Arad, Editura librăriei diecezane, f. a., [1925], p. 47.
- Rally, Alexandru, *Nicu Gane în Capitala*, I, nr. 7, 13 mai 1913, p. 2 ; reprodus în *Mișcarea*, VIII, nr. 106, 14 mai 1916, p. 1.
- Rep-, *Întrunirea liberală*, în *Evenimentul*, II, nr. 471, 13 septembrie 1894, p. 3.
- Riga, *Nicolae Gane și editorii săi*, în *Rampa*, I, nr. 220, 21 aprilie 1916, p. 1—2.
- Rodion, *Vârsta lui Gane*, în *Opinia*, XIII, nr. 2 742, 19 aprilie 1916, p. 1.
- N. Gane, liric* în *Opinia*, XIII, nr. 2743, 20 aprilie 1916, p. 1.
- N. Gane și Titu Maiorescu*, în *Opinia*, XIII, nr. 2 744, 21 aprilie 1916, p. 1.
- N. Gane la „Convorbiri”*, în *Opinia*, XIII, nr. 2 747, 26 aprilie 1916, p. 1.
- Rosetti, R. D., *Dicționarul contimporanilor din România (1800—1898)*, București, Tipografia poporului, 1898, p. 81—82.
- Kotaru, Ion, *O istorie a literaturii române*, București, Editura Minerva, 1971, voi. I, p. 302—305.
- Sadoveanu, Isabela, *Nicu Gane: „Spke”* în *Viața românească*, IV, nr. 5, mai 1909, p. 290—292.
- Neculai Ganea*, în *Adevărul literar și artistic*, XIV, seria a II-a, nr. 740, 10 februarie 1935, p. 1.
- Sadbveanu, M., *N Gane*, în *Mișcarea* VIII, nr. 87, 20 aprilie 1916, p. 1.
- N. Gane*, în *Însemnări literare*, I, nr. 6, 10 martie 1919, p. 14.
- Opere*, București, Editura pentru literatura, 1964, voi. XIX, p. 109—110.
- Scînteie, V., *N, Gane*, în *Rampa*, I, nr. 219, 20 aprilie 1916, p. t.
- Sevastos, M., *Amintiri de la „Viața românească”*, București, Editura pentru literatură, 1966.
- Întrii, Ioan, „*Novele*” de *N Gane*, în *Familia*, XVIII. nr. 21, 23 mai/4 iunie 1882, p. 254—255.
- Spartacus, „*Păcate mărturisite*” de *N. Gane*, în *Adevărul*, XVII, nr. 5 497, 23 noiembrie 1904, p. 1.
- Stino. Aurel George, *O scrisoare a lui N. Gane*, în *Făt-Frumos*, XVI, nr. 4, mai-iunie 1941, p. 85.
- Pentru a ne aminti de Nicu Gane*, în *2ori noi* (Suceava), XXII, nr. 6 275, 18 februarie 1968, p. 3.
- Șerban, Al., *Figuri contemporane: N. Gane*, în *Flacăra*, I, nr. 31, 19 mai 1912, p. 244.
- Și adbei, I., *O legendă carolingiană la români*, în *Viața românească*, nr. 10—12, octombrie-decembrie 1927, p. 196—206.
- Introducere*, la *N. Gane, Amintiri*, Craiova, Editura Scrisul românesc, f. a., [1941], p. 3—16.
- Studiu introductiv*, la *N. Gane, Novele*, Craiova, Editura Scrisul românesc, f. a., [1941], p. III—XXXIX.
- Șuțu, Rudolf, *Iași de odinioară*, Iași, Tipografia Lumina Moldovei, 1923, voi. I, p. 224—229.

- Tcaciuc, Albu, N., *Istoria literaturii române*, ediția a II-a, Cernăuți, Editura autorului, 1937, p. 45—46.
- Teodoreanu, Iorrel, *Masa umbrelor*, București, E.S.P.L.A., 1957, p.
- Torouțiu, I. E. și Cardaș, Gh., *Studii și documente literare*, București, Institutul de arte grafice Bucovina, voi. I, 1931, p. 21—3, 9, 16, 49, 103, 108, 117—144, 247, 274, 280—281, 289, 291, 309, 339, 3(0, 360, 362, 367; I. E. Torouțiu voi. II, p. 83, 128, 139, 309, 321, 342, 343, 387; voi. III, p. XV, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, 52, 53, 58, 123, 177—189, 190—191, 204, 207—213, 248, 249—263, 264—267, 268—270, 271, 276, 277—278, 279—326, 353, 354, 381, 395, 409, 428 ; voi. IV, 1933, p. XXXIII, XCIII, XCIV, XCV, 21, 22, 184, 188, 296, 311, 313, 320, 438—442, 455—458, 460, 461 ; voi. V, p. XXI, XXIV, XXXIX, XL, XLI, XLV, 59, 60, 61, 111, 142, 146, 279, 414 ; voi. VII, p. LXXIV, XCVIII, 229—230.
- Trancu - Iași. Gr. L., *Cum i-am cunoscut*, în *Comemorarea „Junimii” la Iași în mai 1936*, Iași, 1937, p. 150—160.
- Trăilă, Ilie, „*Novele*” de N. Gane, în *Familia*, XVIII, nr. 19, 1/21 mai 1882, p. 223—226.
- Vatamaniuc, D. N. Gane. *Privire asupra lumii evocate în Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, III, 1957, "nr. 3—4, p. 695—699.
- Prefață*, la voi. *Nuvela istorică românească în secolul al XIX-lea*, București, Editura Albatros, colecția „Lyceum”, nr. 129, 1972, p. V—XXVII.
- Vianu, Tudor, *Lx societate litteraire „Junimea”*, Bucarest, Editions Meridiane, 1968, p. 109—111.
- Scriitori români* (ediție îngrijită de Cornelia Botez, antologie, prefață și tabel cronologic de Pompiliu Mareea) București, Editura Minerva, „Biblioteca pentru toți” nr. 613, 1970; voi. I, p. 419; voi. II, p. 66, 67, 88, 112—115; voi. III, p. 94, 208, 209, 212, 245 (reluare în *Opere*, București, Editura Minerva, 1972, voi. II, p. 176, 193, 210, 212—214, 705).
- Vârgolici, Teodor, *Un pionier de la nouvelle rounaine: Nicu Gane*, în *Jtevue rounaine*, nr. 3, 1960, p. 147—150.
- N. Gane, în *Comentarii literare*, București, Editura Eminescu, 1971, p. 202—222.
- Vulcan, Iosif, N. Gane, „*Novele*” în *Familia*, XXXVII, nr. 21, 27 mai/9 iunie 1901, p. 248.
- N. Gane, „*Novele*” în *Analele Academiei Române*, seria a II-a, tom. XXIII (1900—1901), partea administrativă și dezbaterile, București, 1901, p. 379—380.

- Xenopol, A. D. *Zile trăite de N. Gane*, în *Arhiva*, XIV, nr. 1—2, ianuarie—februarie 1903, p. 66—67.
- Dante Alighieri, „Divina Comedie: Infernul”* în *Arhiva*, XVII, nr. 5, mai 1906, p. 214—215.
- Xenopol, Nicu, „*Novele*” de N. Gane, în *Românul*, 14 ianuarie 1882, p. 2.
- Zahăria, E. Ar., *Pentru Nicu Gane*, în *Făt-Frumos*, XIII, nr. 5, septembrie—octombrie 1938, p. 174.
- Zalis, Li., *Romantismul românesc*, București, Editura pentru literatură, 1968, p. 79, 162.
- Zarifopol, Paul, *Pentru arta literară* (ediție îngrijită, note, bibliografie și studiu introductiv de Al. Sandulescu), București, Editura Minerva, 1971, voi. I, p. 475.

COMENTARIILE NESEMNAȚE

- N. Gane, „*Novele*” voi. II, în *Convorbiri literare*, XV, nr. 1, 1 aprilie 1881, p. 44.
- „*Poezii*” de N. Gane, în *Convorbiri literare*, XX, nr. 8, 1 noiembrie 1886, p. 706—707.
- „*Novele*” de N. Gane, ed. II, în *Convorbiri literare*, XX, nr. 8, 1 noiembrie 1886, p. 705—706.
- Cu rea intenție*, în *Tribuna*, XVII, nr. 45, 29 februarie / 18 martie 1900, p. 2.
- De la jubileul d-lui T. Maiorescu*, în *Gazeta Traniilvamet*, LXIII—nr. 82, 13/26 aprilie 1900, p. 2—3.
- Cronică*, în *Junimea literară*, I, nr. 3, martie 1904, p. 48.
- N. Gane către Sextil Pușcariu, în *Luceafărul*, IV, nr. 15—16, 15 august 1905, p. 296.
- Dante, „Infernul”* (traducere de N. Gane), în *Viața românească*, I, or. 1, 1 martie 1906, p. 173.
- Scrisori de la vechii colaboratori*, în *Convorbiri literare*, XL, nr. 3, 1 mai 1906, p. 284—285.
- Analele Academiei Române. Dezbateri*, seria a II-a tom. XXX (1907—1908), 1908, p. 153.
- N. Gane, *Hasdeu*, în *Viața nouă*, V, nr. 8, 1 iunie 1909, p. 171.
- O scrisoare a lui N. Gane*, în *Mișcarea*, 11, nr. 201, 14 septembrie .1910, p. 1.

Serbările de la Fălticeni, în *Flacăra*, I, nr. 26, 14 aprilie 1912, p. 201—202.

Străinătatea și literatura romană, ia Mișcarea, V, nr. 135, 21 iunie 1913, p. 1—2.

Primării lașului — opera domnului N. Gane, în *Mișcarea*, IV, nr. 194, 13 iulie 1913, p. 1.

Moartea lui Nicu Gane, în *Mișcarea*, VIII, nr. 85, 18 aprilie 1916, p. 1—2; nr. 86, 19 aprilie 1916, p. 1—2; nr. 88, 21 aprilie 1916, p. 1—2 ; nr. H9, 22 aprilie 1916, p. 1.

Nicolae Gane, în *Opinia*, XIII, nr. 2742, 19 aprilie 1916, p. 1.

Funerariile lui Neculai Gane, în *Opinia*, XIII, nr. 2743, 20 aprilie 1916, p. 1—2.

Pe același drum, în *Rampa*, I, nr. 223, 24 aprilie 1916, p. 2.

Gane, în *Mișcarea*, VIII, nr. 92, 27 aprilie 1916, p. 1.

Enciclopedia română, Cluj, Minerva, 1929, p. 473.

Enciclopedia României, București, voi. I, 1938, p. 803.

Catalogul corespondenței lui Mihail Kogălniceanu, Editura Academiei K.P.R., 1959, p. 157, 407.

Documente privind Unirea Principatelor, București, Editura Academiei R.P.R., 1961, voi. I, p. 241.

Dicționar enciclopedic român, București, Editura Politică, 1964, voi. II, p. 503.

Bi'liografia literaturii române (1948—1960) (sub redacția acad. T. Vianu) București, Editura Academiei R.S.R., 1965, p. 472.

Centenarul Liceului „Nicu Gane” din Fălticeni, în *Zori noi* (Suceava), XXV, nr. 7125, 15 noiembrie 1970, p. 1, 3."

Dezvelirea unei plăci comemorative și a bustului hi Nicu Gane, în *Zori noi*, XXV, nr. 7125, 15 noiembrie 1970, p. 3.

CUPRINS

<i>Prefață.</i>	V
<i>Notă asupra ediției.</i>	XXVII

NUVELE

Domnița Ruxandra.	5
Fluierul lui Ștefan.	22
Piatra lui Osman.	36
Comoara de pe Rarău.	55
Privighetoarea Socolei.	63
Vânătoarea.	77
Aliuță.	93
Hatmanul Baltag.	101
Șanta.	HO
Astronomul și doftorul.	128
Două nebunii.	133
Duduca Balașa.	151
Petru Rareș.	162
Andrei Florea Curcanul	184
Ochii mamei	203
Cînele Bălan.	215
In vacanțe.	232
Sfîntul Andrei.	248
Stejarul din Borzești.	261
Zgîrcitul.	267
Ion Urdilă	275
Ūra din copilărie.	289
Petrea Dascălul.	335
Friguri de autor.	*
Agatocle Leuștean	348
Două zile la Slănic.	361
Dac-a vrea Dumnezeu.	^

Amintiri din timpurile Unirei
Ancheta literară

ZILE TRĂITE

PĂCATE MĂRTURISITE

Catrinţaş
Din „Junimea”
O baie în Marea de Nord
Cetatea Neamţului
Impresiuni de călătorie
Cum am început a scrie

SPICE

Ciubucul logofătului Manole Buhuş
Jubileul „Convorbirilor literare”
La mormântul lui Mihail Kogălniceanu
Bogdan Petriceicu-Hasdeu

ADDENDA

Cum am tradus „Infernul” de Dante

Note . . . . .

Bibliografie. . . . . .

Tabla ilustraţiilor. . . . . .

Lector: DACIANA VLĂDOIL”
Tehnoredactor: ELENA CĂLUGĂRO

Bun de tipar 7.V.W79. Tiraj 4830 ex. broşate.
Coli ed. 36,09. Coli tipar 40,50. Plany Hpo 7.

Tiparul executat sub comanda
nr. Z25 la
întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918”,
str. Grigore Alexandrescu nr. 9—37
Bucureşti,
Republica Socialistă România

